

โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๗-๘ (กัพพิธาน-อุณาภิ) : การตรวจชำระและศึกษา
มูลกัจจายนโยชนาย (กัพพิธาน - อุณาภิ) สดุดม - อภฺรุมปริจฺเจทา : โสชนวิมฺสา

พระมหาชัยศรี กิตฺติปญฺโญ (แพงตา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN 974 – 364 – 360 - 5

โยชนามูลกัจฉายนะ ปริเฉทที่ ๗-๘ (กัพพิธาน และอุณาที) : การตรวจชำระและศึกษา

พระมหาชัยศรี กิตฺติปญฺโญ (แพงตา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

มุลกจายนโยชนาย (กัฟุพืชาน - อุนาถั) สตุตม - อฏฐมปรึจเททา : โสชนวีมัสทา

กัตุตึปณฺณภักขุณา รจัตา

อัย รจนาวีสโย

พุทุทธสตุตมहाปณฺทิตฏฐัจตีวตฺถาย ปาลัถาสาสิกขาปรึปุรียา
รจัโต

ทยฺยรฏฐเ

มหาจพาลงฺกรณราชวืทยาลย - มหาวืชชายตฺนสฺส
ปณฺทิตสถาย ปกาลัโต

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยตนสุส ปณฺฑิตสภาย อภัย รจนาวิสโย
พุทธสตถุมหาปณฺฑิตคฤจิติวตถาย ปาติภาสาสิกขาปริปุริยา อนุมโต.

.....

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโถ)

วิจฺจชายตนปติ

รจนาวิสยวิมฺสหาย สมฺปาทกสภาย สภายปติ
(พระมหาสมปอง มุทิต)

..... สามาชิโก

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

..... สามาชิโก

(นายรุ่งอรุณ จันทรสังคราม)

..... สามาชิโก

(นายจํารุญ ธรรมคา)

..... สามาชิโก

(นายเวทย์ บรรณกรกุล)

รจนาวิสยปริपालนาย สมฺปาทกสภาย	พระสุธีธรรมานุวัตร	สภายปติ
	นายรุ่งอรุณ จันทรสังคราม	สามาชิโก
	นายจํารุญ ธรรมคา	สามาชิโก

รจนาวิสยนาม : มุลกจายนโยชนาย (กัพพิธาน-อุณาที) สตุตม-อฏฺฐมปริจฺเจทา : โสชน
วิมฺสา

อนฺุวิจารโก : กิตฺติปณฺณภิกฺขุ

จิตฺติ : พุทฺธสตุตมมหาปณฺฑิตฺโต (ปาลี)

รจนาวิสยปริपालนาย สมฺปทกสฺสา

: พระสุธีธรรมานูวัตร ปาลี IX, M.A., Ph.D.

: นายรุ่งอรุณ จันทรสงคราม B.A., โสตุชนปณฺดี

: นายจํารุญ ธรรมดา B.A., เตปฏิกปฏฺฐิตํยตุตฺตปกาสนิยปตฺตํ (มรมฺมิก)

อุปาทิลาภทิน : ๒๕๔๘ พุทฺธเสก กตฺติกมาสสุส สตุตมทิน

สงฺเขปตุโถ

อยณฺุหิ (กัพพิธาน-อุณาที) สตุตม - อฏฺฐมปริจฺเจเท มุลกจายนโยชนา เทยฺยรฏฺฐเจ
ลานนาสมเข อภินวปฺรุวหยนครสุส ปจฺฉิมุตฺตรทิสากาเค ปตฺติฏฺฐิตเ ปนสาราเม สทฺทวิทฺุณา
ณานกิตฺตีตี นามเชยฺเยน เถเรน รจิตา. อยณฺุจ โยชนา มุลกจายนตุลปฺริตีปนคนฺุณฺุตา โหติ.
อยํ ภิกฺขุอาทีหิ วิณฺุณฺุหิ เทยฺยรฏฺฐเจ เจว วิเทเส จ โยชนามุลกจายนมฺปิ มุลกจายนโยชนา-
ปิตี วุจฺจติ. อยํ มุลกจายนโยชนา สทฺทสตุตฺตานํ วณฺณคคิตฺติปาตีตี สงฺขํ กจฺจติ.

อิมสุส รจนาวิสยสุส อตุโถ ปณฺุจหิ ปฺริจฺเจเทหิ วิภฺชิตฺโต โหติ :

ปจฺโม ปฺริจฺเจโท : (กัพพิธาน-อุณาที) สตุตม-อฏฺฐมปริจฺเจเท นิตานกถาปฺริตี
ปน-

สงฺขาโต วิยารมฺโภ วิยวธิตี อิมหิ วิธิหิ อนฺุวิจารเกน สํวณฺุณฺุโต.

ทฺุติโย ปฺริจฺเจโท : โสธิตตลปณฺณคนฺุณฺุณิสฺสุโย วิยวิโสชนวิธิ มุลกจายน-
โยชนาย โปราณตลปณฺณคนฺุณฺุณเลขนปวตฺติ ขลิตเลโข สารตฺถคนฺุณฺุณเลโข เลขนวิธิ ลิจิตภาสา
ลกฺขณํ อธิปฺเปตพฺพตุโถ นิคมนคาถาตี สํวณฺุณฺุโต.

ตฺุติโย ปฺริจฺเจโท : โสธิตมุลกจายนโยชนา ตฺุสฺสา เลขเน ขลิตตา จาตี
สํวณฺุณฺุโต.

จตุตฺุโถ ปฺริจฺเจโท : เทยฺยภาสาย กมฺโพชเทยฺยกฺขรสงฺขาตาย มคฺชภาสาภูตาย
มุลกจายนโยชนาย ปฺริวตฺตนนฺุติ สํวณฺุณฺุโต.

ปลงจโม ปริจเฉโท : นิคมนกถา เจว ปริกปฺปนกถา จาคิ ส่วนุณฺโธ.

วิจัยกรรมปโยชนํ เอวํ ทฎฐพฺพํ : อยญฺหิ (กิปฺพิธาน-อุณฺหาทิ) สตุตฺม-อฎฐมฺปริจฺเฉเท มุลกจฺจายนโยชนา มุลกจฺจายนคฺคตฺปริทีปนคฺคณฺถฏฺตา จกฺกิวํเส คตฺติยราชิโน ชฺมฺเมน การิตกาเล เทยฺยกฺขรโต กมฺโพชกฺขรสงฺฆาเต มคฺชภาสาฎฺฐเต ตาลปณฺณโปตฺถเก ปรีวคฺคิตฺตา. อยญฺจ คฺคณฺโถ ปรีปฺณฺโณ ตาลปณฺณโปตฺถกานํ อนุกฺกเมน ลิจิโต กิกฺขุอาทึหิ ปรมฺปราย อหาริตฺวา ลิกฺขิโต. อยํ หิ มุลกจฺจายนคฺคตฺปริทีปนคฺคณฺถสงฺฆาตา มุลกจฺจายนโยชนา เตปฺปีฎฺกํ เจว สทฺทนีติ- รุปสิทฺธิธฺมฺมาสโมคฺคคฺคณฺถจ จ นิสฺสาย ฅาณกิตฺติเถเรน รจิตฺตา. อยํ มุลกจฺจายนโยชนาย (กิปฺพิธาน-อุณฺหาทิ) สตุตฺม-อฎฐมฺปริจฺเฉเท สุตฺตาทินิทฺเทโส ชาตฺตฺปจฺจยาทีหิ สมฺปยุตฺโต, เตน สทฺทวิทฺฐนา มหาเถเรน กิปฺพิธาน-อุณฺหาทิกปฺปสงฺฆาตา มุลกจฺจายนโยชนา พุทฺธสาสน กิกฺขุ- อาทินํ โสตฺถกามานํ ลิกฺขิตุํ รจิตฺตติ.

ชื่อวิทยานิพนธ์ : โยชนามูลกัจจายนะปริเฉทที่ ๑-๘ (กัพพิธาน-อุณาที) : การตรวจชำระและศึกษา

ผู้วิจัย : พระมหาชัยศรี กิตติปัญญา (แพงตา)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บาลี)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :

: พระสุธีธรรมมานูวัตร ป.ธ. ๘, M.A., Ph.D.

: นายรุ่งอรุณ จันทร์สงคราม ศษ.บ., โสตุชนบัณฑิต (วัดท่ามะโอ)

: นายจำรูญ ธรรมดา ศษ.บ., ประกาศนียบัตรบาลีชั้นสูง (พม่า)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

โยชนามูลกัจจายนะ แต่งโดยพระญาณกิตติ แต่งสมัยล้านนา เป็นคัมภีร์ที่แต่งอธิบายคัมภีร์มูลกัจจายนะ จารลงในใบลานด้วยอักษรขอม เป็นคัมภีร์เรียนเฉพาะในประเทศไทย โดยทั่วไปเรียกว่ากัจจายนไวยากรณ์ จัดเป็นคัมภีร์ประเภทวรรณคดี สายสัททาวีเสส

เนื้อหาของวิทยานิพนธ์นี้ แบ่งออกเป็น ๕ บท คือ : บทแรก เป็นบทนำ กล่าวถึงความสำคัญและความสำคัญของปัญหา และวิธีดำเนินการวิจัย, บทที่ ๒ ศึกษาโยชนามูลกัจจายนะ คือ ต้นฉบับคัมภีร์ที่ใช้ในการตรวจชำระ วิธีการและหลักเกณฑ์การตรวจชำระ วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ ข้อผิดพลาดที่พบในการจาร ในด้านเนื้อหา และวิธีการเขียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ลักษณะภาษา คุณค่าของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ และนิคมณฑา, บทที่ ๓ โยชนามูลกัจจายนะที่ตรวจชำระแล้ว พร้อมทั้งข้อผิดพลาด, บทที่ ๔ โยชนามูล

กัจจายนะแปล, บทที่ ๕ ว่าด้วยบทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลของการวิจัยพบว่า คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑-๘ (กัพพิธาน และอุณาที) มีการจารลงในใบลานอักษรขอม ภาษามคธ ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นฉบับที่มีเนื้อหาที่สมบูรณ์ที่สุด และมีการแต่งคัดลอกต่อ ๆ กันมาหลายฉบับ ลักษณะการนำเสนอเนื้อหาในคัมภีร์มูลกัจจายนะ มีวิวัฒนาการมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และสัททาวีเสสอื่น ๆ คือ คัมภีร์สัททนิติ, คัมภีร์รูปสัททนิติ, คัมภีร์นยาสะ, และคัมภีร์โมคคัลลนนะ ด้วยการนำเนื้อหาจากคัมภีร์สัททาวีเสสต่าง ๆ แสดงอ้าง

ปรับปรุง และแต่งเสริมเข้าไป บางส่วนพระญาณกิตติแต่งขึ้นเอง คือแต่งอธิบายศัพท์ที่ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ โดยอ้างสูตร วุตติ และอุททาหารณ์จากคัมภีร์อื่น ๆ มาประกอบการอธิบายศัพท์เพื่อเป็นการรองรับความสมบูรณ์ของคัมภีร์ที่ท่านแต่ง

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับความเมตตา และเอาใจช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยขอถือโอกาสกล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ด้วยความเคารพ และน้อมรำลึกถึงพระคุณเป็นอย่างสูง คือ

พระราชปริยัติวิธาน (จัด โกวิท ปร.บ. ๖) เจ้าอาวาสวัดสร้อยทอง ฯ ผู้ได้ให้ความเมตตา กรุณา และส่งเสริมในเรื่องการศึกษาแก่ผู้วิจัยในหลายเรื่องด้วยกัน

พระครูพิพัฒนสุนทร (ทองสืบ วุฑฒิมุโม) เจ้าอาวาสวัดสามัคคีพัฒนาราม ฯ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์แก่ผู้วิจัย ได้เมตตาอุปถัมภ์และให้คำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างมาก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ ปร.บ. ๕ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฯ ได้ให้คำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

พระสุธีธรรมมานูวัตร (ดร. พระมหาเทียบ สิริวาโน ปร.บ. ๘) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ ฯ ได้ให้คำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย และเป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมปอง มุทิโต ชมรมนิสิตศึกษา วัดมหาธาตุ ฯ ผู้เป็นประธานกรรมการคุมสอบวิทยานิพนธ์ มีเมตตาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแปลโยชนามูลกัจจายนะ และผู้ถวายคัมภีร์อภิธานวิณณา ปทรูปสิทธิ และกัจจายนสูตรแปล

อาจารย์เวทย์ บรรณกรกุล อาจารย์พิเศษมหาจุฬา ฯ ผู้สอนคัมภีร์วุตโตทัย

อาจารย์รุ่งอรุณ จันทร์สงคราม อาจารย์ประจำมหาจุฬา ฯ วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์จำรูญ ธรรมดา อาจารย์สอนอภิธรรมโชติกะ วัดมหาธาตุ ฯ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ให้คำแนะนำ ตรวจ และแก้ไขงานวิจัยให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ใหญ่

พระอาจารย์จำเนียร ปรีสุทฺโธ ศิษย์เก่าวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ผู้ให้คำแนะนำด้านอักษรขอมในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ และช่วยค้นคว้าคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำในการค้นคว้าหาต้นฉบับ และถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน - อุณาที)

เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกตลอดเวลาที่ศึกษาอยู่ใน
สถาบันแห่งนี้

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบูรพาจารย์ผู้ให้การสั่งสอนอบรม บิดามารดา ญาติ
มิตรผู้มีอุปการะคุณทุก ๆ ท่าน ที่สนับสนุนผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์ ที่ใช้เป็นเครื่องหมายแสดงจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ที่มีใน
วิทยานิพนธ์

()	เครื่องหมายวงเล็บ	ใช้กันข้อความที่ขยาย
๗เป๗	เครื่องหมายไปยาลใหญ่	ใช้ละข้อความภาษาบาลี
๗ล๗	เครื่องหมายไปยาลใหญ่	ใช้ละข้อความที่แปลเป็นภาษาไทย
๗	เครื่องหมายไปยาลน้อย	ใช้จบประโยคที่แปลเป็นภาษาไทย
.	เครื่องหมายมหัพภาค	ใช้จบประโยคภาษาบาลี
-	เครื่องหมายขีดนอน	คั่นระหว่างเรื่องต่อเรื่อง และขึ้นหัวข้อย่อย
/	เครื่องหมายขีดทับ	คั่นระหว่างคัมภีร์ ข้อ หรือคาถา และหน้า
“ ”	เครื่องหมายอัญประกาศ	ใช้คั่นใจความสำคัญ
,	เครื่องหมายจุลภาค	ใช้คั่นวรรคตอนของข้อความสั้น ๆ

ข. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

ขุ. ขา. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาติ (ภาษาบาลี)
ส. ส. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สยุตตนิกาย สคาถวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที. ที. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลกขนุชคคปาติ (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระวินัย

ขุทท. (บาลี)	=	ขุททสิกขา (ภาษาบาลี)
--------------	---	----------------------

ค. คัมภีร์ปกรณ์วิเสส

กจจ.	หมายถึง	กัจจายนพุยากรณ์
นยาส.	หมายถึง	นุยาสปกรณ์ หรือ มุขมตฺตทีปนี
สทฺท.	หมายถึง	สทฺทนีติปกรณ์ สุตตมालา
ปทรูป.	หมายถึง	ปทรูปสิทธิ
โมค.	หมายถึง	โมคคฺคฺลฺลฺลานพุยากรณ์
มุข.	หมายถึง	มุขมตฺตสาร
อภิธาน.	หมายถึง	อภิธานปฺปทีปิกา

ง. ฉบับใบลานที่มีใช้ตรวจชำระและศึกษาในวิทยานิพนธ์

ช.	หมายถึง	ฉบับเทพชุมนุม
ท.	หมายถึง	ฉบับทองทิบ
น.	หมายถึง	ฉบับทองน้อย
ร.	หมายถึง	ฉบับรดน้ำคำโท
ด.	หมายถึง	ฉบับต่องชาด
ส.	หมายถึง	ฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร

คำอธิบายตัวเลข และอักษรย่อ

๑. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาลงกูฏ และ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกูฏราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ที่. มหา.(บาลี) ๑๐/๑๖๕/๕๖ หมายถึง ที่มณีกาย มหาวคฺคฺค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๑๐ ชื่อที่ ๑๖๓ หน้า ๕๖

๒. คำอธิบายปกรณ์วิเสส โดยระบุ คาถา/หน้า เช่น อภิธาน.๓๐๘/๘๑ หมายถึง คาถาที่ ๓๐๘ หน้าที่ ๘๑

กจจ. ๓๔๔	หมายถึง	กัจจายนพุยากรณ์ สุตฺรที่ ๓๔๔
กจจ. ว. ๔๑๕	หมายถึง	กัจจายนพุยากรณ์ วุตฺติ สุตฺรที่ ๔๑๕
กจจ. อุ. ๓๔๘	หมายถึง	กัจจายนพุยากรณ์ อุทาหรณ์ สุตฺรที่ ๓๔๘
ปทรูป. ๓๖๑	หมายถึง	ปทรูปสิทธิ สุตฺรที่ ๓๖๑

ปทฐป. ว. ๓๖๑	หมายถึง	ปทฐปสัทธิตี วุตติ สูตรที่ ๓๖๑
ปทฐป. อุ. ๓๖๑	หมายถึง	ปทฐปสัทธิตี อุทาหรณ์ สูตรที่ ๓๖๑
ปทฐป. ฎี.	หมายถึง	ปทฐปสัทธิตีฎีกา
โมคค. ๑๖๓	หมายถึง	โมคคคฤลลนพยากรณ์ สูตรที่ ๑๖๓
โมคค. อุ.	หมายถึง	โมคคคฤลลนพยากรณ์ อุทาหรณ์
สทท. ส๐๗.	หมายถึง	สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา สูตรที่ ส๐๗
สทท. ว. ส๐๗.	หมายถึง	สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา วุตติ สูตรที่ ส๐๗
สทท. อุ. ส๐๗.	หมายถึง	สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา อุทาหรณ์ สูตรที่ ส๐๗
อภิธาน. ๒๓๓.	หมายถึง	อภิธานปฐพีปิกา คาถาที่ ๒๓๓
นุยาส. ๕๕๗.	หมายถึง	นุยาสปกรณ์ สูตรที่
นุยาส. ว.	หมายถึง	นุยาสปกรณ์ วุตติ สูตรที่
นุยาส. อุ.	หมายถึง	นุยาสปกรณ์ อุทาหรณ์ สูตรที่

๓. อธิบายคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะใบลาน

๒๗//๓๐/๒ หมายถึง หน้า ๒๗ ของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (วิทยานิพนธ์ฉบับนี้) ฉบับที่ตรวจชำระ/ ชื่อของใบลานที่ ๓๐ / หน้าที่ ๒ ของใบลาน

ร. เลขที่ ๒๗๐๐/๑-๕ หมายถึง ฉบับรดน้ำคำโท ของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ที่จารเป็นฉบับใบลาน เลขที่ ๒๗๐๐/๑-๕ มีจำนวน ๕ ผูก คือผูกที่ ๑ ถึง ผูกที่ ๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาบาลี	(๑)
บทคัดย่อภาษาไทย	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๔)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๕)
สารบัญ	(๘)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๕
บทที่ ๒ ศึกษาโยชนามูลกัจจายนะปริจเฉทที่ ๗ และ ๘ (กัพพิธาน - อุณาที)	๖
๒.๑ ต้นฉบับคัมภีร์ที่ใช้ในการตรวจชำระ	๖
๒.๒ วิธีการและหลักเกณฑ์การตรวจชำระ	๘
๒.๓ วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ	๑๓
๒.๔ ข้อผิดพลาดที่พบในการจาร	๑๔
๒.๕ ด้านเนื้อหาและแนวการเขียนโยชนามูลกัจจายนะ(กัพพิธาน-อุณาที)	๑๘
๒.๕.๑ สัมพันธะ แสดงหน้าที่ของบทที่มาในสูตรกัจจายนะ	๑๕
๒.๕.๒ ปทะ คัดบท	๑๕

๒.๕.๓	ปัทมฉะ	แปลเนื้อความของบท	๒๑
๒.๕.๔	ปทวิคคหะ	ตั้งวิเคราะห์	๒๑
๒.๕.๕	โจทนา	ตั้งโจทย์ถาม	๒๒
๒.๕.๖	ปริหาระ	คำตอบ	๒๒
๒.๕.๗	วินิจลยะ	วินิจฉัย	๒๒
๒.๕.๘	รูปสาธนะ	สร้างรูปคำ	๒๓
๒.๖.	วิธีการเขียนในโยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน-อุณาติ)		๒๔
๒.๗.	ลักษณะภาษาที่ใช้ในโยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน-อุณาติ)		๒๗
๒.๘.	คุณค่าของโยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน-อุณาติ)		๒๘
๒.๙.	นิคมนคาถา		๓๑
บทที่ ๓ โสริตมูลกัจจายนโยชนา			๓๓
๓.๑	โสริตโยชนามูลกัจจายน (กัพพิธาน)		๓๓
๓.๑.๑	(กัพพิธานรูปที่ปณิย์) ปจโม ปริจฺเฉโท		๓๓
๓.๑.๒	(กัพพิธานรูปที่ปณิย์) ทุติโย ปริจฺเฉโท		๕๐
๓.๑.๓	(กัพพิธานรูปที่ปณิย์) ตติโย ปริจฺเฉโท		๕๗
๓.๑.๔	(กัพพิธานรูปที่ปณิย์) จตุตฺถโย ปริจฺเฉโท		๗๐
๓.๑.๕	(กัพพิธานรูปที่ปณิย์) ปญฺจโม ปริจฺเฉโท		๗๕
๓.๒	โสริตโยชนามูลกัจจายน (อุณาติ)		๘๗
	- (กัพพิธานรูปที่ปณิย์ อุณาติกปโป ฌฏฺโฐ ปริจฺเฉโท)		๘๗
บทที่ ๔ โยชนามูลกัจจายนะแปล			๑๓๑
๔.๑	โยชนามูลกัจจายนะแปล (กัพพิธาน)		๑๓๑
๔.๑.๑	ปริเฉทที่ ๑ (ในกัพพิธานรูปที่ปณิ)		๑๓๑
๔.๑.๒	ปริเฉทที่ ๒ (ในกัพพิธานรูปที่ปณิ)		๑๖๐
๔.๑.๓	ปริเฉทที่ ๓ (ในกัพพิธานรูปที่ปณิ)		๑๗๑
๔.๑.๔	ปริเฉทที่ ๔ (ในกัพพิธานรูปที่ปณิ)		๑๘๑
๔.๑.๕	ปริเฉทที่ ๕ (ในกัพพิธานรูปที่ปณิ)		๒๐๕
๔.๒	โยชนามูลกัจจายนะ (อุณาติ) แปล		๒๑๗

- ปรีเภทที่ ๖ อุณาทิกัปป์ในกัพพิธานรูปที่ปนี	๒๑๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๒๓๘
๕.๑ สรุป	๒๓๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๓๙
บรรณานุกรม	๒๘๐
ภาคผนวก	๒๘๘
ภาคผนวก ก (กัพพิธาน-อุณาทิ) ปจม-ปญจมปเท มุลกัจจายนสงเขปโยชนาตุถกถา	๒๘๘
ภาคผนวก ข กัจจายนสูตร	๓๐๒
ประวัติผู้วิจัย	๓๓๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไวยากรณ์เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง นับเข้าในศิลปศาสตร์ ๑๘ ประเภท^๑ ที่ควรรู้ และศึกษาเล่าเรียน เพราะเมื่อบุคคลผู้ขาดความรู้ในหลักไวยากรณ์ เปรียบเหมือนคนใบ้ที่ไม่สามารถชี้แจงความประสงค์ของตนให้คนอื่นทราบได้ ด้วยเหตุที่ไวยากรณ์ ประคองค้ำองว้วะสำคัญยิ่ง ดังนั้น ไวยากรณ์บาลีจึงเป็นวิชาพื้นฐานของการศึกษาพระไตรปิฎกให้เข้าใจได้ลึกซึ้ง

คัมภีร์ไวยากรณ์บาลีมี ๒ ประเภทใหญ่ คือ ไวยากรณ์ใหญ่ กับไวยากรณ์เล็ก ไวยากรณ์ใหญ่ คือ ไวยากรณ์ที่แต่งเป็นภาษาบาลี ประกอบด้วยสูตร (กฎเกณฑ์) วุตติ (คำอธิบายสูตร) และอุทาหรณ์ (ตัวอย่าง) มีการศึกษากันที่มีชื่อเสียงที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปางในอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนไวยากรณ์เล็ก แต่งเป็นภาษาบาลีบ้าง ภาษาไทยบ้าง ภาษาอื่นบ้าง ไม่มีสูตร (กฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับ) แต่แสดงหลักเกณฑ์ทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ แต่ศึกษาเข้าใจง่ายกว่าไวยากรณ์ใหญ่

สมัยก่อน การศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยใช้ไวยากรณ์ใหญ่เป็นหลัก คัมภีร์ที่ใช้คือ คัมภีร์มูลกัจจายน์ มี ๘ กัณฑ์ (กัปป) คือ สนธิกัณฑ์ นามกัณฑ์ สมาสกัณฑ์ ตัทธิตกัณฑ์ อาขยตกัณฑ์ กิพพิชานกัณฑ์ อุณาตกัณฑ์ และการกัณฑ์ คัมภีร์นี้เดิม ชื่อว่า คัมภีร์กัจจายนะ มี ๘ กัณฑ์เหมือนกัน แต่งโดยพระกัจจายนะ ท่านเกิดที่ประเทศอินเดีย แต่เราเอามาจัดลำดับสาระเรียบเรียงใหม่ก็ยังยากต่อการศึกษาอยู่ ต่อมาภายหลังบูรพาจารย์ทั้งหลายได้เปลี่ยนมาใช้หลักสูตรใหม่ คือ ไวยากรณ์เล็ก (บาลีไวยากรณ์) แบ่งเป็น ๔ เล่ม คือ สมัญญภาสิขาน-สนธิ นาม-อพยยศัพท์

^๑ ศิลปศาสตร์ คือ ตำราว่าด้วยความรู้ต่าง ๆ มี ๑๘ ประการ เช่น ๑. สุตติ ความรู้ทั่วไป ๒. สัมมติ ความรู้กฎธรรมเนียม ๓. สังขยา กำนวณ ๔. โยคยันตร์ การช่างยนต์ ๕. นิติ นิติศาสตร์ ๖. วิเสสิกา ความรู้เรื่องมงคล ๗. คันธัพพา วิชาเรื่องรำ ๘. คณิกา วิชาการบริหารร่างกาย ๙. ธนุพเพธา วิชายิงธนู ๑๐. ปุราณ โบราณคดี ๑๑. ติกิจจา วิชาแพทย์ ๑๒. อติหาสา ประวัติศาสตร์ ๑๓. โชติ ดาราศาสตร์ ๑๔. มายา ตำราพิชัยสงคราม ๑๕. จันทสา การประพันธ์ ๑๖. เกตุ การพูด ๑๗. มันทา วิชามนต์ ๑๘. สัททา วิชาไวยากรณ์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม-พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๕๓.

อาชยต-กิตก์ สมาส-ตัทธิต โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเรียบเรียง
ขึ้นใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เข้าใจว่า สาเหตุคงเนื่องจากไวยากรณ์ใหญ่นั้นยาก และเสียเวลามาก
ต่อการศึกษา เพราะมีสูตร (กฎข้อบังคับ) วุตติ (คำอธิบายสูตร) และอุทาหรณ์ (ตัวอย่างประกอบ)

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ คือ คัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ ซึ่งเป็นคัมภีร์
อธิบายความหมายของคำศัพท์ และเนื้อความในคัมภีร์มูลกัจจายณะให้เข้าใจง่าย เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้น
ในประเทศไทย โดยพระญาณกิตติเถระ แต่งที่เชียงใหม่ สมัยล้านนา จารลงในใบลานด้วยอักษร
ขอม ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๔๖ - ๒๐๔๗ “พระญาณกิตติ พระมหาเถระองค์นี้ จำพรรษาอยู่ที่วัดปน
สาราม (แปลว่า วัดขนุน) ซึ่งตั้งอยู่ ณ ทิศพายัพแห่งนครเชียงใหม่โบราณ เป็นพระอารามที่ร่มรื่น
ด้วยพฤกษชาติต่าง ๆ ท่านเกิดในยุคของพระเจ้าติโลกราช และพระเจ้าเมืองแก้ว สมัยล้านนายุคทอง
กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งนครเชียงใหม่”^๒

โยชนามูลกัจจายณะนี้ เป็นคัมภีร์อธิบายความในคัมภีร์มูลกัจจายณะ พระญาณกิตติ
เถระแต่งไว้ ๑๗ ผูก^๓ ทั้ง ๑๗ ผูกนี้ ยังไม่มีการตรวจชำระและแปลออกมาเป็นภาษาไทย
ต้นฉบับจารไว้ในใบลาน เป็นภาษาบาลี อักษรขอม ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะปริเฉทที่ ๗-๘ คือ

๑. กิพพิธานกัณฑ์ บทที่ว่าด้วยการสร้างค่านาม คุณนาม หรือวิเสสนะ และเป็นกิริยา
ในระหว่างหรือกิริยากุมพากย์ โดยการลงปัจจัยท้ายธาตุ มี ๒ ผูก

๒. อุณาतिकัณฑ์ บทที่ว่าด้วยการสร้างค่านามคุณนาม หรือวิเสสนะและเป็นกิริยาใน
ระหว่าง หรือกิริยากุมพากย์โดยการลงปัจจัยกิตที่ประกอบรูปศัพท์เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่เหลือจากกิต
กัณฑ์ มี ๒ ผูก

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาต่อจากพระมหาพร้อมเพรียง ฐริวาโณ ได้วิจัยปริเฉทที่ ๑-๒
(สนธิและนาม), พระมหาอดิศักดิ์ อภิปญฺโณ ได้วิจัยปริเฉทที่ ๒-๓ (สมาสและการก), พระมหา
ไพโรจน์ ญาณวชิโร ได้วิจัยปริเฉทที่ ๕-๖ (ตัทธิตและอาชยต)

การทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำอักษรขอมภาษาบาลีจากหอสมุดแห่งชาติมี ๔ ฉบับ คือ
ฉบับรดน้ำดำโท ฉบับทองน้อย ฉบับล่องชาด ฉบับทองทิบ จากวัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม

^๒ สิริ เพ็ชรไชย, แนะนำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิ-
พโลภิกขุ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๓.

^๓ พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า จิตปญฺโณ), แบบเรียนวรรณคดีบาลี, (พระนคร : ประยูรการพิมพ์,
๒๕๐๓), หน้า ๓๕.

มี ๑ ฉบับ คือ ฉบับเทพชุมนุม และฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร ๑ ฉบับ รวมเป็น ๒ ฉบับ โดยเลือกฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นต้นฉบับ ในการปริวรรต และตรวจชำระ คือ ฉบับรดน้ำคำโท เหลือจากนั้น ใช้เป็นฉบับตรวจสอบอีกชั้นหนึ่ง คือ นำมาปริวรรต และตรวจชำระเป็นภาษาบาลี อักษรไทย แปลเป็นภาษาไทยและคำอธิบาย ได้ศึกษาโครงสร้าง เนื้อหา วิธีการเขียนตำรา ไวยากรณ์ และวิจารณ์ลงในใบลาน เมื่อตรวจชำระ และศึกษาผู้วิจัย ได้นำโยชนามูลกัจจายนะ ที่ สมบูรณ์มาวิจัย จึงมั่นใจว่ามีประโยชน์ต่อการศึกษามูลกัจจายนะ ถือว่าเป็นฉบับพิมพ์อักษรไทย ร่วมสมัยเป็นครั้งแรกเพื่อเป็นการนำเสนอภูมิปัญญาของบูรพาจารย์ไทยในอดีต ที่ท่านได้มีคุณูปการ แต่งบาลีไวยากรณ์ให้ผู้ต้องการค้นคว้างานวิจัยนี้ได้ศึกษาสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อปริวรรตและตรวจชำระคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะจากต้นฉบับภาษาบาลี อักษรขอมเท่าที่สำรวจพบปริจเจที่ ๗-๘ (กัพพิธาน และอุณาที) และแปลเป็นภาษาไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะเนื้อหา วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ และวิจารณ์ลงในใบลาน

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปริภาสา หมายถึง การกล่าวกำหนดตามความเหมาะสมในที่นั้น ๆ ตั้งขึ้นเพื่อให้ เรียกชื่อทางไวยากรณ์ และเพื่อเป็นองค์ประกอบในการทำตัว

สูตร หมายถึง เนื้อหาที่ท่านตั้งเป็นกฎเกณฑ์ไว้ หรือกฎข้อบังคับในการสร้างคำ

วृत्ติ หมายถึง คำอธิบาย หรือขยายความของสูตรที่ท่านตั้งไว้

อุทาหรณ์ หมายถึง ตัวอย่างที่ท่านนำมาอ้างให้สมเหตุสมผล

อนุพันธ์ หมายถึง อักษรที่ท่านเพิ่มมากับปัจจัยเพื่อให้เกิดผล คือการพหุศัพท์เป็นต้น จะต้องถูกลบเสมอ ไม่มีประกอบอยู่ในบทสำเร็จ

โลปะ หมายถึง การลบสระ หรือพยัญชนะ

อาเทศ หมายถึง การแปลงสระ หรือพยัญชนะ

อาคม หมายถึง การเพิ่มสระและพยัญชนะ หรือนิคหิตในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด

ทีฆะ หมายถึง การทำสระเสียงสั้นให้เป็นสระเสียงยาว

รัสสะ หมายถึง การทำสระเสียงยาวให้เป็นสระเสียงสั้น

โยควิภาค หมายถึง การแบ่งสูตรออกจากสูตรเดิม เพื่อหาวิธีสำเร็จรูปของบทย่อ
วृทธิ หมายถึง การทำสระเสียงสั้นให้มีเสียงยาว หรือ การทำสระที่มีฐานเดียวให้มี ๒
 ฐาน คือ การพทุทธิ อ เป็น อา, อิ เป็น เอ, อุ เป็น โอ

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

รวบรวมโยชนามูลกัจจายนะ ฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเฉพาะปริเฉทที่๗-๘(กัพพิธาน
 และอุณาที) จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ คือ จากหอสมุดแห่งชาติ มี ๔ ฉบับ ได้แก่ ฉบับรดน้ำคำโท
 ทองน้อย ล่องชาด ทองทึบ จากวัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม มี ๑ ฉบับ คือ ฉบับเทพขุมนุม
 และฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร ๑ ฉบับ รวมทั้งหมด ๖ ฉบับ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การแปลคัมภีร์มูลกัจจายนะเป็นภาษาไทย และการวิจัยที่เกี่ยวข้องเท่าที่ผู้วิจัยค้นพบคือ

๑.๕.๑ พระเทพวิสุทธเวที (เจีย เขมโก) ตรวจชำระ “กัจจายนมูล นาม ปกรณ์”
 เนื้อหา

ว่าด้วย สนธิ นาม สมาส ตัทธิศ อาขยต กิต อุณาที และการก^๔ จากภาษาบาลีอักษรขอม เป็น
 ภาษาบาลีอักษรไทย แต่ท่านไม่ได้ระบุว่าท่านใช้ภาษาบาลีอักษรขอมฉบับใดบ้างมาตรวจชำระ
 นอกจากนั้น

ในเชิงอรรถท่านได้อ้างอรรถสถานไม่มากนัก

๑.๕.๒ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) แปลคัมภีร์กัจจายนะฉบับภาษา
 บาลี อักษรไทย เนื้อหาว่าด้วย สนธิ นาม การก สมาส ตัทธิศ อาขยต กิต และอุณาที^๕ เป็น
 ภาษาไทยครั้งแรก โดยที่ท่านได้แปลกัจจายนะ ตามแนวที่โบราณจารย์ได้แปลไว้แล้ว และอักษรสมัย
 ที่สะกดตามสมัยนั้น น่าจะเป็นสำนวนแปลที่อยู่ในใบลาน แต่ท่านถ่ายทอดเป็นภาษาไทยร่วมสมัยในยุค
 นั้น

^๔ พระเทพวิสุทธเวที (เจีย เขมโก), กัจจายนมูล นาม ปกรณ์, (พระนคร : โรงพิมพ์มหา-
 มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๗๕).

^๕ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์), พระคัมภีร์กัจจายนแปล, (กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์พิศาลบรรณินดี, ๒๔๕๗).

๑.๕.๓ พระราชพิธีชัตรีโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ช. ๕) ได้นำคัมภีร์ “กัจจายนมูล์ นามปกรณ์” เนื้อหาว่าด้วย สนธิ นาม สมาส ตัทธิศ อายชาติ กิต อุณาภิ และการก^๖ โดยใช้ฉบับของพระเทพวิสุทธิเวที (เจีย เขมโก) ตรวจสอบชำระเทียบเคียงกับต้นฉบับภาษาบาลี อักษรพม่า ซึ่งมีเนื้อความสมบูรณ์กว่าต้นฉบับเดิมที่มีที่มาจากคัมภีร์กัจจายนะฉบับพม่าที่เกือบจะครบสมบูรณ์ และได้ตั้งชื่อใหม่ว่า “พระคัมภีร์บาลีกัจจายนมูล” แต่การพิสูจน์อักษรมีคลาดเคลื่อนบ้าง และนอกจากนั้น ท่านได้แปลเป็นภาษาไทยโดยอาศัยฉบับแปลของพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) เป็นแนวทางในการแปล

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ รวบรวมต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ฉบับภาษาบาลี อักษรขอม (กัพพิธานและอุณาภิ) ที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสังข์กระจาย วรวิหาร คัดเลือกเฉพาะต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์มาปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

๑.๖.๒ ตรวจสอบชำระต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ภาษาบาลีอักษรขอมในแต่ละสมัย ให้มีความชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๑.๖.๓ นำหลักฐานที่ได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างคำ การลงปัจจัยแทนศัพท์ การลงวิภัตติและปัจจัยในกัพพิธานและอุณาภิ เนื้อหาและวิวัฒนาการของคัมภีร์

๑.๖.๔ จัดทำเป็นเอกสารรายงานการวิจัย เป็นภาษาบาลี และแปลเป็นภาษาไทยเพื่อนำเสนอต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ความรู้จากการปริวรรต และตรวจสอบชำระคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ฉบับภาษาบาลี อักษรขอม (กัพพิธานและอุณาภิ) และแปลเป็นภาษาไทย

๑.๗.๒ ทำให้เข้าใจการวิเคราะห์เนื้อหาศัพท์ วิธีการสร้างคำนาม คุณนาม และกิริยาในกัพพิธาน โดยการลงปัจจัยท้ายธาตุพร้อมทั้งการสร้างคำนามโดยการลงปัจจัยจำพวกหนึ่งที่แยกออกเพิ่มเติมจากกัพพิธาน คือ อุณาภิ และวิธีจารลงในใบลาน

^๖ พระราชพิธีชัตรีโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ช. ๕), พระคัมภีร์กัจจายนมูล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

๑.๗.๓ ได้ทราบถึงประโยชน์ของคัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะ และสามารถนำความรู้
ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนบาลีในปัจจุบันได้

บทที่ ๒

ศึกษาโขนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๗ และ ๘ (กัพพิธาน - อุณาภิ)

๒.๑ ต้นฉบับคัมภีร์ที่ใช้ในการตรวจชำระ

การตรวจชำระได้นำต้นฉบับคัมภีร์โขนามูลกัจจายนะ ฉบับรดน้ำคำโท ร. ๓ ฉบับ ตัวเขียนเป็นอักษรขอมที่สมบูรณ์กว่าทุกฉบับ เป็นต้นฉบับ แล้วนำฉบับอื่นที่หาได้และมีความสมบูรณ์พอที่จะนำมาตรวจชำระเทียบเคียง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอม ภาษาบาลี ๖ ฉบับด้วยกัน คือ หอสมุดแห่งชาติ วังเทเวศน์ ๔ ฉบับ คือ ฉบับรดน้ำคำโท ฉบับทองน้อย ฉบับทองทิบ ฉบับล่องชาด นำมาจากวัดสังข์กระจายวรวิหาร ๑ ฉบับ นำมาฉบับเทพชุมนุมจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ฉบับ แต่ละฉบับมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ฉบับรดน้ำคำโท ร.๓ เลขที่ ๒๖๑๓/๑-๘ ผูก ที่หอสมุดแห่งชาติ ชื่อคัมภีร์โขนามูลกัจจายนะ(กัพพิธาน-อุณาภิ) หน้าลานปกปิดทองลายรดน้ำคำโท จารสมัยรัชกาลที่ ๓ เส้นจารอักษรขอม ภาษาบาลี บันด้นมีจำนวน ๘ ผูก บันปลายมีจำนวน ๘ ผูก เฉพาะโขนามูลกัจจายนะ(กัพพิธาน) มี ๒ ผูก ๕ ปริเฉท ๆ ที่ ๑-๕ ส่วนอุณาภิ มี ๒ ผูก ๑ ปริเฉท หน้าลานละ ๕ และ ๖ บรรทัดบ้าง บันละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๒ เซนติเมตร ฝ้ายห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม้ประดับลายเกล็ดหอย ใบลานอยู่ในสภาพดี ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ร”

๒. ฉบับทองน้อย เลขที่ ๒๖๑๓/๑-๘ ผูก ที่หอสมุดแห่งชาติ ชื่อคัมภีร์โขนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน-อุณาภิ) หน้าลานปกปิดทอง จารสมัยรัชกาลที่ ๓ เส้นจาร อักษรขอม ภาษาบาลีบันด้นมีจำนวน ๘ ผูก บันปลายมีจำนวน ๘ ผูก เฉพาะโขนามูลกัจจายนะ(กัพพิธาน) มี ๒ ผูก ๕ ปริเฉท ๆ ที่ ๑-๕ ส่วนอุณาภิ มี ๒ ผูก มี ๑ ปริเฉท หน้าลานละ ๕ และ ๖ บรรทัดบ้าง บันละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๒ เซนติเมตร ฝ้ายห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม้ประดับลายเกล็ดหอย ใบลานอยู่ในสภาพดี มีการจารซ้ำข้อ และ สะกดคำเหมือนกันกับฉบับรดน้ำคำโทเหมือนกัน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ฉบับทองน้อย น่าจะคัดลอกจากฉบับรดน้ำคำโทต่อกันมา ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “น”

๓. ฉบับทองทิบ ๑๒๕๕๖/๑-๑๗ ที่หอสมุดแห่งชาติ ชื่อคัมภีร์โขนามูลกัจจายนะ(กัพพิธาน-อุณาภิ) หน้าลานปกปิดทอง จารสมัยรัชกาลที่ ๓ เส้นจาร อักษรขอม ภาษาบาลีมีจำนวน ๑๗ ผูก เฉพาะกัพพิธาน มีจำนวน ๒ ผูก ๕ ปริเฉท ๆ ที่ ๑-๕ ส่วนอุณาภิ มี ๒ ผูก มี ๑

ปริเฉท หน้าลานละ ๕ และ ๖ บรรทัดบ้าง บันละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๒ เซนติเมตร ฝ้าห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม่ประกบกับธรรมดา ใบลานอยู่ในสภาพดี ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ท”

๔. ฉบับต้องชาติ ร. ๔ ๒๒๓๐/๑-๑๕ ที่หอสมุดแห่งชาติ ชื่อคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน-อุณาภิ) หน้าลานปกปิดทองต้องชาติ จารสมัยรัชกาลที่ ๔ เส้นจารอักษรขอม ภาษาบาลี มีจำนวน ๑๕ ผูก เฉพาะกัพพิธาน มีจำนวน ๒ ผูก ๕ ปริเฉท ๆ ที่ ๑-๕ ส่วนอุณาภิ มี ๒ ผูก มี ๑ ปริเฉท หน้าลานละ ๕ และ ๖ บรรทัดบ้าง บันละ ๘๐-๙๐ ตัวอักษร จารอักษรตัวเล็ก ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๗ เซนติเมตร ฝ้าห่อสีแดง ไม่ประกบกับธรรมดา ใบลานอยู่ในสภาพดี จารคล้ายฉบับทองน้อย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ฉบับต้องชาติ น่าจะคัดลอกต่อจากฉบับทองน้อย ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ล”

๕. ฉบับวัดสังข์กระจาย ชื่อเรียกเฉพาะไม่ปรากฏ แต่น่าจะเป็นฉบับที่คัดลอกต่อจากฉบับต้องชาติ เก็บอยู่ที่ตู้คัมภีร์ใบลานในวัดสังข์กระจายวรวิหาร ชื่อคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน-อุณาภิ) หน้าลานปกปิดทอง จารสมัยรัชกาลที่ ๓ เส้นจาร อักษรขอม ภาษาบาลี มีจำนวน ๑๔ ผูก เฉพาะกัพพิธาน มีจำนวน ๒ ผูก ๕ ปริเฉท ๆ ที่ ๑-๕ ส่วนอุณาภิ มี ๒ ผูก มี ๑ ปริเฉท หน้าลานละ ๕ และ ๖ บรรทัดบ้าง บันละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๗ เซนติเมตร ฝ้าห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม่ประกบกับลายเกล็ดหอย ใบลานอยู่ในสภาพดี จารคล้ายฉบับทองทิบมาก มีบางที่ในใบลานแก้ไขศัพท์ให้ถูกต้องโดยผู้อ่านที่ศึกษาภายหลัง ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ส”

๖. ฉบับเทพชุมนุม เก็บอยู่ที่หอสมุดสันติวัน ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ชื่อคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ(กัพพิธาน-อุณาภิ) หน้าลานปกปิดทอง จารสมัยรัชกาลที่ ๔ เส้นจาร อักษรขอม ภาษาบาลี มีจำนวน ๑๕ ผูก เฉพาะกัพพิธาน มีจำนวน ๒ ผูก ๕ ปริเฉท ๆ ที่ ๑-๕ ส่วนอุณาภิ มี ๒ ผูก มี ๑ ปริเฉท หน้าลานละ ๕ และ ๖ บรรทัดบ้าง บันละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร จารอักษรตัวเล็ก ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๗ เซนติเมตร ฝ้าห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม่ประกบกับเกล็ดหอย ใบลานอยู่ในสภาพดี จารคล้ายฉบับทองน้อย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าฉบับเทพชุมนุมน่าจะคัดลอกมาจากฉบับทองน้อย หน้าใบลานแรก จารข้อความไว้ตรงกลางใบลาน มีข้อความว่า “หนังสือหลวงเดิมในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานสร้างไว้สำหรับวัดพระเชตุพน” ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ช”

ในการตรวจชำระโยชนามูลกัจจายนะ ผู้วิจัยใช้ฉบับรดน้ำคำโท ที่สมบูรณ์กว่าทุกฉบับเป็นหลัก ใช้อักษรคำย่อว่า “ร” ฉบับทองน้อย ใช้คำย่อว่า “น” ฉบับทองทิบ ใช้อักษรย่อว่า

“ท” ฉบับล่องชาด ใช้อักษรย่อว่า “ล” ฉบับเทพชุมนุม ใช้อักษรย่อว่า “ซ” ฉบับเทพชุมนุม ใช้คำว่า “ซ”

ผู้วิจัยพบว่าทั้ง ๓ ฉบับนี้ จารคล้ายคลึงกันมาก สันนิษฐานว่า ฉบับ “น” และ “ซ” น่าจะคัดลอกต่อ ๆ มาจากฉบับรดน้ำคำโต จารสมัย ร.๓ ลักษณะการจารเหมือนกัน คือใช้พยัญชนะซ้อนพยัญชนะเหมือนกัน และบางข้อยังจารซ้ำความเหมือนกัน คือ

๑. ส่วนใหญ่นิยมรัสสะ อี เป็น อี เช่น สิลิ์ ทิโฆ อนียิ์ อติเต เป็นต้น
๒. บางศัพท์ไม่ซ้อนพยัญชนะ เช่น วุโฒ วท วฒเน อวภูเน เป็นต้น
๓. บางศัพท์ใช้พยัญชนะ ต วรรณ เช่น ปถโม ถาเน ปถวิ เป็นต้น
๔. บางศัพท์ซ้อนพยัญชนะเกิน เช่น กุวจุจิ ปฏุจวิ นิคคหิตตาคโม เป็นต้น
๕. มักซ้อน ฎ หน้า จ เสมอ เช่น อติฎุจติ์ ฎจา ปฏุจวิ เป็นต้น

ส่วนฉบับทองทิบ “ท” ฉบับล่องชาด “ล” และฉบับวัดสังข์กระจาย “ส” จารคล้ายกันมาก ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจารคัดลอกต่อจากฉบับทองน้อย “น” สมัย ร.๓ เช่น

๑. ไม่นิยมซ้อนศัพท์ เช่น กุวจุจิ จารเป็น กุวจิ
๒. ไม่นิยมรัสสะสระ เช่น ทิโฆ จารเป็น ทิโฆ สิลิ์ จารเป็น สิลิ์
๓. เพิ่มศัพท์ให้ชัดเจน เช่น ภทนต์ภททุกุมารเนน จารเป็น ภทนต์ภททุกุมารเถเรน, คโห จารเป็น เคโห เป็นต้น

๒.๒ วิธีการดำเนินการวิจัยและตรวจชำระ

การดำเนินการวิจัยและตรวจชำระ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน และหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ

๑. ค้นหาต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ภาษาบาลี อักษรขอม ที่เป็นสำนวนของพระญาณกิตติ ในหอสมุดแห่งชาติ พบต้นฉบับอักษรขอม จำนวน ๔ ฉบับ คือ ฉบับรดน้ำคำโต ฉบับทองน้อย ฉบับทองทิบ ฉบับล่องชาด ฉบับเทพชุมนุมที่วัดพระเชตุพน ๑ ฉบับ และฉบับวัดสังข์กระจาย ๑ ฉบับ รวมเป็น ๖ ฉบับ

๒. பிரวรรตตัวเขียนทั้ง ๖ ฉบับ เป็นภาษาบาลี อักษรไทย ตั้งแต่ปริเฉทที่ ๗ จนถึงปริเฉทที่ ๘ (กัพพิธาน-อุณาที) แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน

๓. ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะตัวอักษรที่จาร ความบกพร่องของการสะกดคำ ความผิดพลาดทางหลักไวยากรณ์ และสภาพความสมบูรณ์ทางกายภาพใบลานต้นฉบับ ตัวเขียน ทั้ง ๖ ฉบับ

๔. จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่าฉบับรดน้ำคำโท สมัยรัชกาลที่ ๑ เลขที่ ๒๖๓๑/๑-๘ ผูก ที่หอสมุดแห่งชาติ เป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในลักษณะตัวอักษรที่จาร ความถูกต้องของการสะกดคำ หลักไวยากรณ์และความสมบูรณ์ของใบลาน และสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นฉบับแรกที่ใช้คัดลอกต่อๆ กันมา เพราะตามประวัติในการสร้างคัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์^๑ ระบุว่าฉบับรดน้ำคำโท สร้างสำหรับสอปลั้พระปรีชัตถธรรม จึงถือว่าเป็นหนังสือชุดแรกที่สร้างก่อนฉบับอื่นๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้น้ำคำโท สมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นหลัก และอาศัยต้นฉบับอื่นเป็นหลักฐานในการพิจารณา เพราะฉบับ ร. แม้จะสมบูรณ์ที่สุด แต่ก็มีใช้จะต้องทั้งหมด ยังมีที่จารผิดพลาด บกพร่องอยู่บางส่วน

๕. การเลือกคำหรือข้อความที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุดจากต้นฉบับทั้ง ๖ มาใช้ในฉบับตรวจชำระครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ ดังนี้ :-

๕.๑ ยึดต้นฉบับส่วนมากเป็นเกณฑ์ ในกรณีที่บางคำอาจเขียนได้หลายแบบเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นแบบที่ถูกต้องทั้งหมด และต้นฉบับที่ใช้ในการตรวจชำระเขียนต่างกัน โดยเฉพาะพยัญชนะในวรรค ฎ และวรรค ต มักใช้แทนกันและมีการใช้ยู่ทั้ง ๒ แบบ ในช่วงที่จารต้นฉบับมักใช้วรรค ต มากกว่า แต่ในปัจจุบันนิยมใช้วรรค ฎ เช่น จเปตวา หรือ ถเปตวา, ปจโม หรือ ปถโม, ปจวิ หรือ ปถวิ, จาเน หรือ ถาเน ผู้วิจัยจะใช้ตามความนิยมในปัจจุบันและใช้คำนั้นไปตลอด โดยนำคำที่ไม่นิยมใช้ในปัจจุบันทำเป็นเชิงอรรถไว้

๕.๒ ถ้าในฉบับที่ใช้ตรวจชำระทุกฉบับจารผิด หรือใช้ตัวสะกดผิด ผู้วิจัยจะถือว่าเป็นความบกพร่องผิดพลาดของผู้จาร ในกรณีนี้ ผู้วิจัยจะใช้คัมภีร์ชาติวงศ์สังคหปาฐนิสสยะ ธิคา โดย พระวิสุทธิวงศาจารย์มหาเถร, ปรีวารต - แปล โดยพระราชปริยัติโมลี (อุปสโม) นายเสรี อาจสาคร นายวิชานนท์ สำน้อย, พจนานุกรม มคธ - ไทย รวบรวมเรียบเรียงโดย พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม บาติ - ไทย รวบรวมและเรียบเรียง โดยพระอุตรคณาธิการ (ชินทร์ สระคำ) รศ. ดร.

^๑ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และวิรัตน์ อุณาพรราชกูร, คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดอกเบญจ, ๒๕๒๗): หน้า ๑๕.

จำลอง สารพินิจ, พจนานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ ฉบับมุลนิธิภูมิพโล, และอภิธานวรรณนา โดยพระมหาสมปอง มุทิโต ชมรมนิรุกติศึกษา ตรวจชำระให้ถูกต้อง

๕.๓ พิจารณาข้อความอื่นประกอบ ซึ่งความหมายของเนื้อความ และคำศัพท์อื่นที่มีใช้อยู่ในที่ใกล้เคียงกัน เช่น ชาติโว เป็น ชาติโร ข้อความตรงกัน ต่างกันแต่ในคำหน้าเป็น ชาติโว คำหลังเป็น ชาติโร ทั้งนี้เพราะ ว และ ร มีลักษณะคล้ายกัน ผู้จารอาจจะไม่ได้ทันพิจารณาให้ดี ดังนั้น จึงจารผิดกัน เมื่อพิจารณาเนื้อความแล้ว ที่ถูกต้องควรเป็น ชาติโว ผู้วิจัย จึงนำคำที่ผิดคือ “ชาติโร” ทำเป็นเชิงอรธไว้ นำเอาคำที่ถูกต้องคือ “ชาติโว” ไว้เป็นเครื่องตัดสิน

๕.๔ การสะกดคำ หรือ การซ่อนพยัญชนะตัวสะกดในต้นฉบับ ตัวเขียนบางฉบับมีพยัญชนะซ่อน บางฉบับไม่มีพยัญชนะซ่อน หรือบางครั้งในฉบับเดียวกันก็ยังมีใช้ทั้ง ๒ แบบ ผู้วิจัยจะใช้ศัพท์ในคัมภีร์ชาติวัตตสังคหปาฐนิสสยะ อภิธานวันณนา และพจนานุกรมบาลี-ไทย เป็นต้น ตรวจชำระให้ถูกต้อง ตามข้อ ๕.๒ โดยนำเอาคำที่ผิดทำเป็นเชิงอรธไว้ เช่น คำผิดคือ “วุฒิ” ทำเป็นเชิงอรธ คำที่ถูกต้องคือ “วุทธิ” เป็นเครื่องตัดสิน, หรือคำผิดคือ “วุฒิตวา” ทำเป็นเชิงอรธไว้ คำที่ถูกต้องคือ “วุฒิตวา” เป็นเครื่องตัดสิน เป็นต้น เพื่อให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์บาลี

๕.๕ ในกรณีที่ไม่มีฉบับใดฉบับหนึ่งสะกดตรงตามชาติวัตตสังคหปาฐนิสสยะและพจนานุกรมทั้ง ๒ เล่มดังกล่าว ส่วนใหญ่จะเป็นการจารที่หะเป็นรัสสะ หรือจารรัสสะเป็นทีหะ โดยนำเอาคำที่ผิดทำเป็นเชิงอรธไว้ เช่น คำผิดคือ “อชฺชตฺตนิ” ทำเป็นเชิงอรธไว้ คำที่ถูกต้องคือ “อชฺชตฺตนิ” ใช้เป็นตัวหลัก, หรือคำผิดคือ “ทีโฆ” ทำเป็นเชิงอรธไว้ คำที่ถูกต้องคือ “ทีโฆ” เป็นเครื่องตัดสิน เป็นต้น

๕.๖ ในกรณีที่ฉบับใดฉบับหนึ่งจารคำหรือความซ้ำกัน หรือจารคำหรือข้อความตกหล่นไป ผู้วิจัยจะต้องตัดออกหรือเพิ่มเข้าโดยยึดต้นฉบับส่วนใหญ่เป็นหลักพิจารณาถึงความเหมาะสม เช่น ความรอบคอบของผู้จาร สภาพของต้นฉบับ ความถูกต้องในด้านภาษาและเนื้อความประกอบด้วย

๕.๗ ข้อบกพร่องเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ เช่น ผิดพจน์ ผิดลิงค์ เป็นต้น แต่ละฉบับ

มีข้อความแตกต่างกันไป และไม่มีฉบับที่ถูกต้องที่สุดทุกข้อความแม้แต่ฉบับเดียว ผู้วิจัยอาจจะพิจารณาข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้ว่ามีมาอย่างไร และพยายามเปรียบเทียบกับทุก ๆ ฉบับ เพื่อหาฉบับที่ถูกต้องที่สุด ถ้าไม่มีฉบับหนึ่งถูกต้องจะพิจารณาเนื้อความและรูปประโยค ในการตัดสินให้ถูกต้องตามคัมภีร์กัจจายนะ โดยที่คำผิดทำเป็นเชิงอรธไว้ เช่น คำผิดคือ “กตฺตจ กิตฺ” ทำเป็น

เชิงอรรถไว้ คำที่ถูกคือ “กตุตริ กิตฺ” (กจ. ๖๒๔) เป็นเครื่องตัดสิน, หรือคำพิศคือ “ คมฺ สมฺป” ทำเป็นเชิงอรรถไว้ คำที่ถูกคือ “คมฺ สมฺป” เป็นเครื่องตัดสิน เป็นต้น

๖. คำหรือข้อความที่ไม่ได้เลือกใช้ในฉบับที่ชำระแล้ว และคำหรือข้อความนั้นสะกดแตกต่างจากคำที่คัดเลือกมา ผู้วิจัยจะทำเชิงอรรถไว้ด้านล่างของหน้านั้น ๆ มีอักษรย่อบอกที่มาของต้นฉบับนั้น ๆ ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

๖.๑ ข้อความที่ผิดเพี้ยนจากต้นฉบับที่ตรวจชำระ เช่น จารทิมสระ เป็น รัสสระ จารเกิน จารตก ตัวสะกดแตกต่างกัน เป็นต้น

๖.๒ ทุกคำที่ใช้เป็นเชิงอรรถมีอักษรย่อของต้นฉบับตัวเขียนนั้น ๆ กำกับอยู่

๖.๓ การทำเชิงอรรถบอกข้อความที่ผิดเพี้ยน หรือแตกต่างกันไว้ด้านล่างของหน้านั้น ๆ มีหมายเลขเชิงอรรถกำกับ เริ่มตั้งแต่หมายเลข ๑ ไปจนจบบท เมื่อเริ่มบทใหม่ก็จะเริ่มหมายเลข ๑ ใหม่ เช่นนี้ตลอดไป

๖.๔ การทำเชิงอรรถคำหรือข้อความที่ยาวมาก ผู้วิจัยอาจจะละข้อความที่เหมือนกัน จะเขียนเฉพาะคำที่แตกต่างกันเพียงคำเดียว โดยใช้เครื่องหมาย (-) ใส่ไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังคำที่แตกต่างกัน เพื่อแทนความที่เหมือนกัน แต่ในกรณีที่เป็นคำสมาสยาว ๆ ต่อเนื่องกัน และมีคำที่แตกต่างกันหลาย ๆ คำ คือ เฉพาะคำต้นและคำสุดท้ายเท่านั้นที่ต่างกัน ส่วนคำที่อยู่กลางเหมือนกัน จะใส่เฉพาะคำที่ต่างกัน และใช้เครื่องหมาย (.....) ละคำข้อความที่เหมือนกัน เช่น สฺกฺกิตฺ...อฺกฺกิตฺพาติ. (กจ. อ.๖๑๗)

๖.๕ มีคำหรือข้อความที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนใช้ต่างกัน อาจจะเป็นความนิยมในสมัยที่จารต้นฉบับ และเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันว่าถูกต้องใช้ได้ทั้ง ๒ แบบ ตามที่กล่าวแล้วในข้อ ๕.๑, ๕.๔, ๕.๕, และ ข้อ ๕.๖ คำเช่นนี้พบมากในต้นฉบับตัวเขียนทุกฉบับ หากนำมาใส่เชิงอรรถไว้ในฉบับที่ตรวจสอบชำระนี้จะเป็นการซ้ำซาก ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ในกรณีนี้ ผู้วิจัยจะประมวลสรุปคำที่ใช้ต่างกันซึ่งพบมากทั้ง ๒ แบบ เปรียบเทียบกันและใส่คำอ่านที่เลือกใช้ในฉบับที่ตรวจสอบชำระไว้ในที่นี้ตามหลักเกณฑ์ในข้อ ๕

(๑) จารรัสสระ เป็น ทิมสระ เช่น

นิฏฺจิตา	ใช้ นิฏฺจิตา
รุจฺจิตา	ใช้ รุจฺจิตา

(๒) จารทิมสระ เป็น รัสสระ เช่น

อุปฺนีย	ใช้ อุปฺนีย
---------	-------------

นิ นเย	ใช้ นิ นเย
สึเต / สึถึ	ใช้ สึเต / สึถึ
อนีย	ใช้ อนีย
ฉึปจโย	ใช้ ฉึปจโย
ปุริส	ใช้ ปุริส
ตทุทีปก-	ใช้ ตทุทีปก-
กจฺจายนฺรูปทีปนี	ใช้ กจฺจายนฺรูปทีปนี
สิหฺสุโร	ใช้ สิหฺสุโร
กริส	ใช้ กริส
คฺถึ	ใช้ คฺถึ
ฉนฺสโร	ใช้ ฉนฺสโร
ฉฺจฺจววิ	ใช้ ฉฺจฺจววิ
ทีโฆ	ใช้ ทีโฆ
อติเต	ใช้ อติเต
ตพฺพานียา	ใช้ ตพฺพานียา
นฺยาสฏฺฐิกายั	ใช้ นฺยาสฏฺฐิกายั

(๓) จารนิกหิต แปลงเป็นพยัญชนะตัวสะกด เช่น

สัฆ / สงฆ	ใช้ สงฆ
สัฆฺยา	ใช้ สงฺฆฺยา
อังกิโต	ใช้ องฺกิโต
สักิโต	ใช้ สงฺกิโต
สัการ	ใช้ สิงฺการ
สัขา-	ใช้ สงฺขา
นัคฺคฺเจ	ใช้ นงฺคฺเจ
มกฺลภาเว	ใช้ มงฺกฺลภาเว

(๔) มีพยัญชนะซ้อน หรือไม่มีพยัญชนะซ้อน เช่น

นิกฺคหิตตญจ	ใช้ นิกฺคหิตตญจ
สทฺทฺทนิตติยั	ใช้ สทฺทฺทนิตติยั
พฺพุทฺทมาทีนั	ใช้ พฺพุทฺทมาทีนั

วฒมาโน วฒเน ใ้ วฒตมาโน วฒตเน
 ฎจัน / ฎจา ใ้ จัน / จา

(๕) ใ้พยัญชนะต่างวรรคกัน หรือ วรรคเดียวแต่เสียงพ้องกัน เช่น

อนุสติจิมหิ ใ้ อนุสติจิมหิ
 ปลโม / ปลมา ใ้ ปลโม / ปลมา
 ถาเน ใ้ จาเน
 นุยาสติกาย ใ้ นุยาสติกาย
 นิปฺปชฺชติ ใ้ นิปฺปชฺชติ
 อวณฺฐิ ใ้ อวณฺฐิ

๒.๓ วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ

คัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ ได้มีการคัดลอกต่อ ๆ กันมาหลายฉบับ ผู้วิจัยพบว่า ฉบับแรกเป็นฉบับรดน้ำคำโท สมัยรัชการที่ ๓ เพราะตามประวัติการสร้างคัมภีร์ไบลานระบุไว้ว่า ฉบับรดน้ำคำโท ร. ๓ เลขที่ ๒๖๓๓/๑-๘ ผูก สร้างไว้ประจำหอหลวง ผู้วิจัยได้นำการตรวจชำระวิธีการและหลักเกณฑ์ คือ

๑. จารผิดเหมือนกัน

๒. จารตกเหมือนกัน

๓. จารซ้ำเหมือนกัน

๔. การจัดเรียงลำดับว่า ฉบับใดก่อนหลัง ฉบับใดคัดลอกต่อมา โดยศึกษาประวัติของการสร้างคัมภีร์ไบลานในแต่ละยุคตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ ฉบับรดน้ำคำโท (ร) จารสมัย ร. ๓

๔.๒ ฉบับทองน้อย (น) จารสมัย ร. ๓

๔.๓ ฉบับทองทึบ (ท) จารสมัย ร. ๓

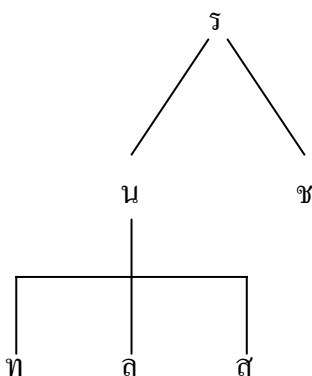
๔.๔ ฉบับเทพชุมนุม (ช) จารสมัย ร. ๔

๔.๕ ฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร (ส) จารสมัย ร. ๔

๔.๖ ฉบับล่องชาด (ล) จารสมัย ร. ๔^๒

^๒ พระมหาสุรพล สิงห์รัตน์, ปฐมสมโพธิ ปริเฉทที่ ๑-๗ : การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

เมื่อได้นำวิธีการและหลักเกณฑ์การตรวจชำระดังกล่าวข้างต้น ทำให้ได้ข้อสรุปในการ
 จารคัดลอกต้นฉบับตัวเขียน ตามแผนภูมิ ดังนี้

คำอธิบายอักษรย่อ

ร. หมายถึง ฉบับรดน้ำคำโท

น. หมายถึง ฉบับทองน้อย

ท. หมายถึง ฉบับทองทึบ

ช. หมายถึง ฉบับเทพขุมนุ่ม

ส. หมายถึง ฉบับวัดสังข์กระจาย

ล. หมายถึง ฉบับล่องชาด

เส้นที่โยงกัน หมายถึง ฉบับ น. และ ช. คัดลอกมาจากฉบับ ร. (ต้นฉบับทำวิจัย)

ส่วนฉบับ ท. ฉบับ ล. และฉบับ ส. คัดลอกมาจากฉบับ น. ทั้ง ๕ ฉบับ คือ
 ฉบับ น. ช. ท. ล. ส. เป็นฉบับที่ใช้ตรวจทานฉบับ ร. (ต้นฉบับการทำวิจัย)

๒.๔ ข้อผิดพลาดที่พบในการจาร

๑. จารผิดเพราะความไม่รอบคอบของผู้จาร

จารสระตก เช่น

- รุทิ เป็น รทิ ๖๖/๗/๒^๓

จารพยัญชนะตก เช่น

- ฆาฎาเทโส เป็น ฆาเทโส ๔๔/๑๔/๒

^๓ หน้า ๖๖ ของโยชนามูลกัจจายนะ(บทที่ ๓) / ข้อ ๗ ของใบลาน / หน้าของใบลานที่ ๒.

- อุปฺปชฺช เป็น อุปฺปช ๗๖/๑๘/๑

- ตกาเร เป็น กาทเร ๖๗/๗/๒

- นพฺงฺกโต เป็น นพฺงฺโต ๖๐/๓๐/๑

จารนิคหิตตก เช่น

- อวสุสกาธมมिन् เป็น อวสุสกาธมมिन् ๕๖/๕/๒

- มานนํ เป็น มานน ๑๑๔/๑๒/๑

- ภูษตุํ เป็น ภูษตุ ๕๔/๕/๑

จารกนฺรูปนิกหิต ไม่ได้พฤทธิ เป็น ง เช่น

- มงฺกตภาเว เป็น มํกตภาเว ๑๒๑/๒๐/๒

- ภาวสฺงฺขาตาย เป็น ภาวสํขาตาย ๑๑๑/๗/๒

- องฺกิตโต เป็น อํกิตโต ๘๒/๒๗/๒

จารอักษรเกินสูตร เช่น

- ฐมฺภเหหิ ฐตฺตา จ เป็น ฐมฺภเหหิ จ ฐตฺตา จ ๘๐/๒๕/๑

จารซ้อนศัพท์ในสูตร เช่น

- กมฺขนหนรรมาทินมนฺโต เป็น กมฺขนหนรรมาทินมนฺโต ๘๓/๒๘/๑

- อญฺเณ กิตฺติ เป็น อญฺเณ กิตฺต ๘๗/๑/๑

- ภูษาทินมนฺโต... เป็น ภูษฺษาทินมนฺโต... ๑๐๔/๕/๑

จารผิดศัพท์ เช่น

- วตุ เป็น ฐรวตุ ๑๑๔/๑๒/๑

- วุจฺจติ เป็น วุจฺจยติ ๓๗/๕/๑

- อุตฺแทน เป็น วตุฏฺณา ๔๕/๑๕/๑

- ภูยเต เป็น ภูยฺยเต ๗๗/๒๑/๒

- กิพฺพิสฺมิจฺจาทินํ เป็น กิพฺพิสํ มิจฺจาทินํ ๑๒๘/๒๘/๒

จารซ้ำศัพท์ เช่น

- ภู ภู สตุตฺตํ ๗๗/๒๑/๒

จารผิดวิภัตติ เช่น

- สหาทิพฺยุชฺชนน เป็น สหาทิพฺยุชฺชน ๖๒/๒/๒

จารผิดวจนะ เช่น

- ปญฺทิตฺตา... ทีฆรรตุตํ อาหุ เป็น ปญฺทิตฺตา...ทีฆรรตุตํ อาห. ๑๐๕/๒๕/๑

- เกวัญโก เป็น เกวัญญา ๑๒๔/๒๓/๑

จารสลัอักษร เช่น

- โท ฐสฺส เป็น โท ทสฺส ๖๖/๗/๒

จารสระ อ เป็น อี เช่น

- สการิเตหิ จ เป็น สการิเตหิ จิ ๑๐๔/๒๒/๒

- ตลติ เป็น คิลติ ๑๒๘/๒๕/๑

จารสระ อี เป็น อ เช่น

- อลิโส เป็น อลโส ๑๒๗/๒๘/๑

จารสระ อ เป็น อา เช่น

- กโรติ เป็น การิติ ๔๕/๑๕/๑

จารสระ อี เป็น อี เช่น

- รูปทปิณี เป็น รูปทปิณี ๖๘/๓๒/๑

- นิคฺคหิตาคโม เป็น นิคฺคหิตุตาคโม ๔๓/๑๒/๒

- ทิโฆ เป็น ทิโฆ, อติเต เป็น อติเต ๖๕/๑๑/๒

จารสระ เอ เป็น โอ เช่น

- โจเรหิ เป็น โจโรหิ ๕๕/๒๕/๑

จารสระ อ เป็น อุ เช่น

- ชาติโว เป็น ชาติโว ๘๖/๓๒/๑

จารสระ อุ เป็น อู เช่น

- รูปี เป็น รูปี ๖๑/๑/๒

- กปฺปฺบุรี เป็น กปฺปฺบุรี ๑๒๕/๒๕/๑

- นฺทโก เป็น นฺทโก ๑๐๓/๒๑/๑๒

จารผัสสระ อา เป็น อู เช่น

- อญฺญายิตฺตฺต เป็น อญฺญฺยิตฺตฺต ๑๐๗/๒๗/๒

จารผัสลึงค์ โอ เป็น อ เช่น

- ปิวโร เป็น ปิวโร ๑๒๓/๒๓/๑

จาร สระ อี เป็น อี และ อุ เป็น อ เช่น

- สีสฺสูโร เป็น สีสฺสูโร ๑๒๕/๓๐/๑

๒. จารผิดเพราะขาดความรู้ด้านอักขรวิธี

จารพยัญชนะซ้อนในคำที่ไม่ควรซ้อน เช่น

- นิกุหิตาคโม เป็น นิกุคหิตุคาคโม ๔๓/๑๒/๒
- อุณาที เป็น อุณณาที ๘๗/๑/๑
- ปจวี เป็น ปฏจวี ๑๒๓/๒๒/๑

จารพยัญชนะไม่ซ้อนในคำที่ควรซ้อน เช่น

- ตทุทีปกคนุโธ เป็น ตทีปกคนุโธ ๑๒๘/๒๕/๑
- ปติฏจิติ เป็น ปฏิจจิติ ๑๒๕/๒๕/๒
- ปตฤฎา เป็น ปตธา ๑๒๒/๒๒/๑

๓. จารผิดเพราะมีเสียงพ้องกัน (สติดเป็นชนิด หรือ ชนิดเป็นสติด) เช่น

จารพยัญชนะ ค t เป็น ฎ d เช่น

- โคฆาตโก เป็น โคฆาฎโก ๗๐/๑๒/๒

จารพยัญชนะ ฎ d เป็น ค t เช่น

- อปปฏิหติ เป็น อปติหติ ๑๑๗/๑๕/๑

จารพยัญชนะ ฐ p เป็น ท T เช่น

- โท ฐสฺส เป็น โท ทสฺส ๖๖/๗/๒

จารพยัญชนะ น n เป็น ญ j เช่น

- รนุชสฺส เป็น รญชสฺส ๗๐/๑๒/๑

จารพยัญชนะ ท D เป็น ท T เช่น

- อวณฺฑฑติ เป็น อวณฺฑติ ๑๑๕/๑๒/๒

จารพยัญชนะ ภ k เป็น พ B เช่น

- สิตพุโก เป็น สิตพุโพ ๑๒๕/๒๕/๑

จารพยัญชนะ พ B เป็น ภ k เช่น

- อพฺพาเทโส เป็น อพฺภาเทโส ๔๗/๑๗/๒

จารพยัญชนะ ณ N เป็น น n เช่น

- เตสํ โณ โลปี เป็น เตสํ โน โลปี ๗๕/๒๐/๒
- ฌานุพนฺธ เป็น นานุพนฺธ ๘๕/๓๑/๑
- นสฺส ฌตฺตาภาโว เป็น ฌตฺตาภาโว ๘๔/๓๑/๒

จารพัญชนะ ถ ƒ เป็น จ z เช่น

- จาเน เป็น ถาเน ๖๘/๑๐/๒
- ปจมา เป็น ปถมา ๘๓/๒๘/๒

จารพัญชนะ น n เป็น ณ N เช่น

- กมฺมนิ เป็น กมนฺนิ ๑๑๘/๒๖/๒

จารพัญชนะ น n เป็น ณ N และ ท T เป็น ท D เช่น

- นนฺทาทีหิ यु เป็น นนฺทาทีหิ यु ๘๐/๒๔/๒

๔. จารผิดเพราะมีรูปอักษรคล้ายกัน

จารพัญชนะ ค K เป็น ก k เช่น

- ปกฺขมฺเร เป็น ปกฺขมฺเร ๑๐๒/๒๑/๒

จารพัญชนะ ค K เป็น ต t เช่น

- อकुควิสาจฺริเยน เป็น อตฺตฺวิสาจฺริเยน ๕๓/๘/๒
- อติสฺสฺสฺโค เป็น อติสฺสฺสฺโค ๕๓/๘/๒

จารพัญชนะ ป b เป็น ม m เช่น

- สปป เป็น สมฺป ๗๘/๒๒/๑
- ปทํ เป็น มทํ ๖๗/๕/๑

จารพัญชนะ ม m เป็น ป b เช่น

- มจ เป็น ปจ ๑๒๑/๒๐/๑
- มโท เป็น ปโท ๔๘/๑๗/๒

๒.๕ ด้านเนื้อหาและแนวการเขียนตำราไวยากรณ์ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน-อุณาที)

หลักการอธิบายมาจากคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะมีส่วนสอดคล้องกับการแสดงเนื้อหาและแนวการเขียนตำราไวยากรณ์ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะกล่าวไว้ในคัมภีร์ปทรูปัสติธิแปลและอธิบาย เล่ม ๑ ใจความย่อเป็นรูปคาถาว่า

สมฺพนฺโร จ ปทญฺเจว

ปทตฺโถ ปทวิคฺคฺโ

โจทนา ปริหาโร จ ฉพพิชา สุตตวณฺณา.^๔
 การธิบายสูตร มี ๖ ประการ คือ สัมพันธะ ปทะ (ปัทจเลทะ) ปัทตตะ
 ปทวิคคหะ โจทนา และปริหาระ ฯ

หลักอธิบายคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ มี ๖ ประการ เช่น

๒.๕.๑ สัมพันธะ คือ การประกอบบทในสูตรเป็นประโยคเดียว โดยแสดงบทที่เพิ่ม
 เข้ามาแปล (ปาฐเสสสะ) เช่น

สูตรว่า อกฺขราปาทย โเอกจตุตาลี.^๕ แปลว่า เสียงมี อ เป็นต้น ๔๑ เสียง ชื่อว่า
 อักษรข้างต้น ฯ

ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิธัมมฺชรีแสดงวุดติ (อธิบายสูตร) ที่เรียกว่า สัมพันธะ เช่น
 เต จ โข ชินวจนานูรูปา อการาทย โนคฺคหิตนฺตา โเอกจตุตาลีสมตฺตา วณฺณา
 ปจเจกํ อกฺขรา นาม โหนฺติ.^๖

แปลว่า อนึ่ง เสียงอันควรแก่พระชินพจน์ อันมีเสียง อ เป็นเสียงแรก มีนิคหิตเป็น
 ที่สุด จำนวน ๔๑ เสียง แต่ละเสียง ชื่อว่า อักษรเหล่านั้นแล ฯ

สูตรว่า อกฺขเรหิ การ.^๗ แปลว่า ลง การ ปัจจยฺ หลังวันณะที่กล่าวอักษร ฯ

ในโยชนามูลกัจจายนะแสดงวุดติของสูตรนี้ว่า โยเค สติ อกฺขเรหิ อกฺขรภูเจหิ
 อกฺขรวาจเกหิ อกฺขราภิชฺเชยฺเยหิ ปาฐฺปิเทหิ การปจฺจโย โหติ. อกฺขเรหิติ ปุริมฺสฺส วิวรณฺ
 อกฺขรภูเจหิติ อกฺขราภิชฺเชยฺเยหิติ ปุริมฺสฺส เววจนฺ. อกฺขราภิชฺเชยฺเยหิติ อกฺขรสงฺขาตาภิชฺเชยฺยวาจเกหิ.

เมื่อมีการประกอบอยู่ศัพท์อยู่ ลง การ ปัจจยฺ หลังปาฐฺปิเทกะ (บทนาม) มีอรรถว่า
 อักษร ที่กล่าวอักษร ฯ บทว่า อกฺขรภูเจหิ เป็นคำไวพจน์ของบทหน้า คือ อกฺขเรหิ ฯ บทว่า
 อกฺขราภิชฺเชยฺเยหิ คือ เป็นตัวกล่าวอรรถ ฯ ส่วนบทว่า อกฺขราภิชฺเชยฺยาหิ คือ อักษร ฯ

๒.๕.๒ ปทะ การตัดบท มี ๒ คือ ปัทจเลทะ และ ปทจินตา

^๔ กลุ่มศึกษานिरुद्धิตศาสตร, ปทรูปสิทธิธัมมและอธิบาย (ไวยากรณ์บาลี) เล่ม ๑ สนธิกัณฑ์ – การก
 กัณฑ์, (กรุงเทพมหานคร : อุกการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑.

^๕ กจจ. ๒., ปทรูป. ๒.

^๖ พระคันธสารากวีวงศ์, ปทรูปสิทธิธัมมฺชรี เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด
 ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔.

^๗ กจจ. ๖๐๔., ปทรูป. ๖๘๔.

๑. **ปัจจัยเฉพาะ** คือ การตัดบท มีอยู่ในสูตรว่า อุกุขราปาทโย เอกจตุตาลีส์ (อกุขรา อปี อาทโย เอกจตุตาลีส์), คัมภีร์ปทรูปสิทธิธัมมัญชรี แสดงวิธีตัดบทเป็นประโยคโดยแยกเป็นที่ละ ศัพท์ เช่น

อกุขราติ เอกํ ปทํ. อปีติ เอกํ ปทํ. อาทโยติ เอกํ ปทํ. เอกจตุตาลีสนฺติ เอกํ ปทํ. วิภคฺยนฺตปทวิภาควเสณ จตฺตปทมิทํ สุตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพ.^๘

คำว่า อุกุขรา เป็นบทหนึ่ง คำว่า อปี เป็นบทหนึ่ง คำว่า อาทโย เป็นบทหนึ่ง คำว่า เอกจตุตาลีส์ เป็นบทหนึ่ง ฟังทราบว่ สูตรนี้มี ๔ บทโดยเนื่องด้วยการบทที่มีวิภคิตอยู่ท้าย ๆ

ในคัมภีร์นยาสะมีการตัดบทในสูตรว่า ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โฉ.^๙ แปลว่า เมื่อมีกรรม เป็นเบื้องต้น ลง ณ ปัจจัยหลังธาตุ ฯ

ตัดบทในสูตรนี้ว่า ธาตุยาติ เอกํ, กมฺมาทิมฺหิติ เอกํ, โฉติ เอกนฺติ ติปทมิทํ.

ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ไม่มีการตัดบทในสูตร แต่มีการตัดบทในบทเท่านั้น เช่น

- ภาวตฺถาภิเชยฺยติ อตฺถิ. ภาวตฺถเ อภิเชยฺยติ ปทฺจฺเจโท.(๒๗/๑๐/๑)

แปลว่า มีบทว่า ภาวตฺถาภิเชยฺย ฯ ตัดบทว่า ภาวตฺถเ อภิเชยฺย ฯ

- กิตฺตฺติจฺจวาติ กิตฺติ อิติ เอว เจโท. (๓๓/๑๘/๑)

แปลว่า บทว่า กิตฺตฺติจฺจเว ตัดบทว่า กิตฺติ อิติ เอว ฯ

- ติกิตฺติ. ติ กิตฺตฺตฺวาติ ปทฺจฺเจโท. (๓๕/๒๐/๑)

แปลว่า บทว่า ติกิตฺติ ฯ ตัดบทว่า ติ กิตฺติ ฯ

(๒) **ปทจินตา** คือ การสังวณณนัยเป็นเหตุให้รู้บท ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิธัมมัญชรีได้อธิบายบทด้วยการจำแนกบท (ปทจินตา) ว่า

อกุขราติ สณฺณานิทฺเตโส. อปีติ สมฺมจฺยนิทฺเตโส. อาทโยติ สณฺณานิทฺเตโส. เอกจตุตาลีสนฺติ สณฺณีวิเสสนํ.^{๑๐}

ในโยชนามูลกัจจายนะ พระญาณกิตติแสดงไว้ ได้อธิบายบทด้วยการจำแนกบทเช่น

- ปจฺจยาติ กรณนิทฺเตโส.(๔๑/๒๗/๑)

แปลว่า บทว่า ปจฺจยา เป็นการแสดงกรรม (ตติยวิภคิต) ฯ

^๘ ปทรูปสิทธิธัมมัญชรี เล่ม ๑, หน้า ๒๔-๒๕.

^๙ นยาส. ๕๒๔.

^{๑๐} ปทรูปสิทธิธัมมัญชรี เล่ม ๑, หน้า ๒๔.

- วาติ อวธารณนิทเทโส. (๖๕/๒๘/๒)

แปลว่า ศัพท์ว่า วา เป็นการแสดงอวธารณะ ฯ

๒.๕.๓ ปัทตะ คือ การแสดงอรรถของบทที่มาในสูตร ส่วนในโยชนามูลกัจจายณะ มีแต่แปลเนื้อความของบทในบท ในคัมภีร์มกัจจายณะ พระญาณกิตติ แปลความหมายของบทนั้น ๆ เช่น

- อชฺชาติ วตฺตมานทิวเส. (๔๒/๒๕/๑)

แปลว่า คำว่า อชฺช ได้แก่ วันนี้ ฯ

- ตํ อุทาหรณํ, ยถา กตมํ. (๓๕/๑๕/๑)

แปลว่า ตํ แปลว่า อุทาหรณํ, ยถา แปลว่า เป็นอย่างไร ฯ

- ยถานุปโรธนาติ อนฺนุปรานุปโรธเน. พุทฺธสาสนเถ ชิโนวเจเน. (๘๕/๒๓/๒)

บทว่า ยถานุปโรธเน ได้แก่ โดยไม่ขัดแย้งคำสอนของพระพุทธพจน์ ฯ บทว่า พุทฺธสาสนเถ ได้แก่ ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ฯ

- อปรชฺชติ อนนฺตรตฺติกนฺตทิวเส หิโยโย เสฺว วา. (๔๒/๒๕/๑)

แปลว่า ศัพท์ว่า อปรชฺช แปลว่า ในวันที่ล่วงไปไม่ติดต่อกัน คือ ในวันวาน หรือ ได้แก่ ในวันพรุ่ง ฯ

๒.๕.๔ ปทวิคคหะ คือ การวิเคราะห์บทที่มาในสูตร ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิมีญฺชรีได้ ยกตัวอย่าง ปทวิคคหะ คือ อธิบายรูปวิเคราะห์แห่งบทแต่เป็นนัยโดยย่อว่า

นกุขรณตฺติติ อกุขรา. (เสียงที่ไม่เสื่อมไป ชื่อว่า อักขร) และรูปวิเคราะห์จริงต้องแยก เป็นสองบท คือ

- ขรณตฺติติ ขรา (ขระ คือ สภาพเสื่อมสิ้นไป)

- น ขรา อกุขรา (อักขระ คือ เสียงที่ไม่ใช่สภาพเสื่อมสิ้นไป)^{๑๑}

ในโยชนามูลกัจจายณะ พระญาณกิตติ ได้แต่งวุตติเป็นรูปวิเคราะห์เหมือนกัน เช่น

- โต จ ตวนฺตุ จ ตาวี จ ตตวนฺตุตาวี. (๓๖/๒๑/๒)

แปลว่า ต ด้วย ตวนฺตุ ด้วย ตาวี ด้วย ชื่อว่า ตตวนฺตุตาวี ฯ

- กมฺมณฺจ ตํ อาทิจาติ กมฺมาทิจิ. (๓๗/๓/๑)

แปลว่า บทกัมมนั้น และที่เป็นบทหน้า ชื่อว่า กมฺมาทิจิ ฯ

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

- อธิ โธ อธิ โธ. อวสุสกลญ อธิ โธ จ อวสุสการมิณ. (๑๐๕/๕/๒)
 แปลว่า ลูกหนี้ ชื่อว่า อธิมิณ ฯ แน่นอนด้วย ลูกหนี้ด้วย ชื่อว่า อวสุสการมิณ ฯ

๒.๕.๕ โจทนา ประโยคคำถาม ในคัมภีร์ปทฐปฐิทธิมัญชรี อ้างตัวอย่างประโยค
 คำถาม เช่น ตั ยถา. มีความหมายว่า เต อุกุขรา กตเม.^{๑๒} แปลว่า อักษรเหล่านั้น คืออะไร ฯ

ในโยชนามูลกัจจายนะ พระญาณกิตติเถระ ตั้งถามคำถามเอง เพื่อให้ทราบวาศัพท์
 หรือบทนั้น เป็นอย่างไรอื่นได้หรือไม่ได้ ท่านผู้รจนาประสงคจะแสดงข้อความโต้แย้ง หรือข้อความ
 คล้อยตามของศัพท์นั้น ๆ เช่น

- ติมหิตติ ปท กิมตุถิ อจาริเยน วุตุถิ. (๕๐/๕/๑)

แปลว่า บทว่า ติมหิ อจารย กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ?

- สมิติ ปท กิมตุถิ อจาริเยน วุตุถิ. (๓๐/๑๔/๒)

แปลว่า บทว่า ส อจารย กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ?

๒.๕.๖ ปรีหาระ คือ การคำตอบคำถาม ในคัมภีร์ในคัมภีร์ปทฐปฐิทธิมัญชรี อ้าง
 ตัวอย่างประโยคคำตอบไว้ว่า อ อา อิ อี อู อู ฯเปฯ พ อ อิติ อุกุขรา. แปลว่า เสียงเหล่านี้
 คือ

อ อา อิ อี อู อู ฯลฯ พ อ ชื่อว่า อุกุขร (อักษร) ฯ^{๑๓}

พระกัจจายนะตอบคำถามเองในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะนี้ ท่านประสงคจะแสดง
 เนื้อความให้ชัดเจน เพื่อขจัดความสงสัยของนักศึกษา ผู้ใช้คัมภีร์นี้ เมื่อตั้งคำถามแล้วก็แสดงคำตอบ
 ไว้ทุกแห่งไป ในที่นี้ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

- ติปจฺจยโต อญฺญสฺมี ปจฺจเย ปเร อาการนิวตฺตนตุถิ ติมหิตติ ปท มยา วุตุถิ. (๕๐/๕/๑)

แปลว่า ตอบว่า เรากล่าวบทว่า ติมหิ เพื่อการห้าม อ อักษร ในปัจจยอื่นจาก ต ปัจจย ฯ

- อูปมาโฏ อิติ อุกุทาหรณ สติปี หนสฺมี อสฺสปุพฺพตฺตา อิมินา รปจฺจโย น โหติติ
 ฅาปนตุถิ สมิติ ปท มยา วุตุถิ. (๓๐/๑๔/๒)

แปลว่า ตอบว่า เรากล่าวบทว่า ส เพื่อจะให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า อูปมาโฏ ถึงจะไม่มี
 ส เป็นบทหน้า ก็จะไม่ลง ร ปัจจย ด้วยสูตรนี้ ในเพราะ หน ธาตุ ฯ

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

แต่ในโยชนามูลกัจจายณะนี้มีเนื้อหาการอธิบายที่แตกต่างไปจากคัมภีร์มูลกัจจายณะ ผู้วิจัยศึกษาแล้วพบว่า ได้มีวิธีการอธิบายเพิ่มจากกฎเกณฑ์ของคัมภีร์มูลกัจจายณะอีก ๒ เรื่อง คือ วินิจฉัย กับ รูปสาธนะ จึงเพิ่มข้ออธิบายเนื้อหาโยชนามูลกัจจายณะอีก คือ

๒.๕.๖ วินิจฉัย คือ การวินิจฉัย คือการตัดสินว่าข้อความนั้น จะต้องเป็นแบบนั้น เช่น คำว่า วินิจโย เวทิตพฺโพ พิงฺทราบวินิจโย ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะไม่มีคำว่า พิงฺทราบ วินิจโย แต่พระญาณกิตติ ได้แต่งไว้ มีปรากฏในรูปแบบของคำว่า ทฎฺฐพฺพ และ เวทิตพฺพ ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ เช่น

กิสฺมีณฺจิ โปตุถเก จสทฺทกฺกหณฺน ตทฺฐิตสฺมาสกิตกนฺตา สทฺทา นามํ อิว ทฎฺฐพฺพา.
(๕๘/๑๕/๑)

แปลว่า ในบางคัมภีร์ (ปทรูปสัทฺธิ)^{๑๔} ด้วย จ ศัพท์ ศัพท์ทั้งหลาย มีตฺฐิต สมาส และ กิพฺพิชาน พิงฺทราบว่า เป็นเหมือนนาม ฯ

- ทุมฺหิ อุกฺขเร ปเร ปุพฺโพ โย อุกฺโขโร โส กรฺโกว ปณฺชิตฺเตน ทฎฺฐพฺโพ.(๖๕/
๑๕/๒)

แปลว่า บัณฺชิต พิงฺเห็นอักษรตัวหน้าว่าเป็นกรฺ ในเพราะอักษรที่มีสองตัว ฯ

- ปุณฺ กตฺตริ ญฺจปฺจยฺสฺส อกาเทโส เวทิตพฺโพ.(๘๔/๒๒/๒)

แปลว่า บัณฺชิต พิงฺทราบการแปลง ญฺจ ปฺจยฺ เป็น อก ในกัตตฺตฺสาธนะอีก ฯ

- สกฺริเตหิ จ ชาตฺตฺหิ ยฺยสฺส อนาเทโส เวทิตพฺโพ.(๘๔/๒๑/๒)

แปลว่า ก็ บัณฺชิต พิงฺทราบการแปลง ยฺ ปฺจยฺ เป็น อน หลังชาตฺตฺที่เป็นการิต ฯ

๒.๕.๗ รูปสาธนะ คือ การสร้างรูปคำ พระญาณกิตติ ประกอบศัพท์เพื่อให้รู้ว่าศัพท์ นั้นประกอบด้วยธาตุ วิกตติ และปัจจัยอย่างไร ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ เช่น

- สตุถา. = สาส อนุสติจฺมิหิ, ชาตฺสณฺณาทิ, รตุถ, รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทิ โน,^{๑๕} ราทิลोโป,
นย, ตทฺฐิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ, สตุถฺปิตา ๔เปฯ โลโป จ อฺยสฺส อ, สฺโลโป.(๔๐/๒๖/๒)

แปลว่า สตุถา (พระศาสดา) ฯ ลง สาส ชาตฺ ในการตามสั่งสอน, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง รตุถ ปฺจยฺ, ลบ ร ต้นชาตฺ ด้วยสูตรว่า รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทิ โน, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สฺ วิกตติ, พลฺธิ์ อฺ เป็น อ, ลบ สฺ ด้วยสูตรว่า สตุถฺปิตา ๔เปฯ โลโป ฯ

^{๑๔} ปทรูป. ว. ๓๓๔.

^{๑๕} ตัวหนา คือ สูตร คูภาคผนวก. หน้า ๓๐๒.

- สมโพธิ. = สัมโพธิ. พุช อวโพชน. พุช ฉาณ. พุช โพชน. โฉ. การิต์ ฯเปฯ
พนฺธ. ฉโลโป. วุทธิ. นย. ตทุทธิ ฯเปฯ ส จ. ส. โส. วคฺคณฺตฺ วา วคฺค. (๒๗/๘/๒)

แปลว่า สมโพธิ ฯ มี ส บทหน้า, พุช ชาติ ในความรู้อ, ลง ฉ ปัจจย, ลบ ฉ
อนุพันธ์ปัจจย, ด้วยสูตรว่า การิต์ ฯเปฯ พนฺธ, พุทธิ อู เป็น โอ, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม
เป็นต้น, ลง ส วิกัตติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลงนิคหิต เป็น ม ด้วยสูตรว่า
วคฺคณฺตฺ วา วคฺค. ฯ

- อารพภ. อาปุพฺโพ, รภ อารพภ, ตฺวา, อิมินา ตฺวาสุส พุทาเทโส, ชาติวนุตฺต
โลโป. อารทฺธ. อาปุพฺโพ, รภ, ปุพฺพกาเล ฯเปฯ ตฺวา วา, อิมินา ตฺวาสุส ทฺธาเทโส. อนุตฺตโลโป จ.
(๕๗/๑๘/๑)

แปลว่า อารพภ (ปรารภแล้ว) ฯ อา บทหน้า, รภ ชาติ, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ตฺวา ปัจจย
เป็น พภ ด้วยสูตรนี้, ลบที่สุดชาติ ฯ อารทฺธ (ปรารภแล้ว) ฯ อา บทหน้า, รภ ชาติ ตฺวา ปัจจย
ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล ฯเปฯ ตฺวา วา, อาเทศ ตฺวา ปัจจย เป็น ทธ ด้วยสูตรนี้ และ ลบที่สุดชาติ ฯ

- วิวิจ. วิพฺโพ. วิจ วิเวจ, ชาติสนฺนาทิ, ปุพฺพกาเลกคฺคฺตฺ ฯเปฯ ตฺวา วา ตฺวา.
อิมินา ตฺวาสุส รจจาเทโส, รหมฺหิ รนฺโต ราทิโน ราทิลोโป. (๕๖/๑๖/๒)

แปลว่า วิวิจ (สังคแล้ว) ฯ วิ บทหน้า, วิจ ชาติ ในความสังค, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง
ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเลกคฺคฺตฺ ฯเปฯ ตฺวา วา, อาเทศ ตฺวา เป็น รจจ ด้วยสูตรนี้, ลบ ร
ต้นชาติ ด้วยสูตรว่า รหมฺหิ รนฺโต ราทิโน ฯ

๒.๖ วิธีการเขียนในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิชานและอุณาภิ)

พระญาณกิตติเถระ ได้เขียนโยชนามูลกัจจายนะอธิบายคัมภีร์มูลกัจจายน์ เริ่มต้นของกิต
กัณท์ มีการแต่งปณามคาถา แต่ไม่มีการแต่งนิคมคาถา ส่วนอุณาภิกัณท์ ไม่มีการแต่งปณามคาถา
แต่มีนิคมคาถา ด้านเนื้อหา กิตกัณท์ และอุณาภินั้น พระญาณกิตติเถระ ได้นำคำศัพท์จากคัมภีร์
มูลกัจจายน์ มาอธิบาย หรือประกอบศัพท์โดยอ้างสูตร (กฎเกณฑ์) วุตติ (คำแปล หรือคำอธิบายสูตร)
และอุทาหรณ์ (ตัวอย่างประกอบ) มาประกอบการอธิบายรูปศัพท์นั้น ๆ เพื่อให้มีความแม่นยำ และ
ถูกต้องยิ่งขึ้น การอธิบายคำศัพท์ที่อยู่ในหลักการเขียนไวยากรณ์ทั้ง ๘ ประการนั้น มีสัมพันธะเป็น
ต้น

ส่วนที่เป็นวุตติ และอุทาหรณ์ ท่านแต่งเสริมบ้าง นำมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก สัททนิติ ปทรูป
สิทธิ นยาสะ และโมคคัลลานะ

... กิตกปป์ กโรนุโต ชาติยา กมฺมาทิมฺหิ โณตฺยาทิมฺหา.(๓๕/๑/๑)

แปลว่า พระกัจจายนะ เมื่อกระทำกัณฑ์ กล่าวสูตรว่า ชาติยา กมฺมาทิมฺหิ โณ เป็นต้น ๑

... อุณาทิกปป์ ทสฺเสนุโต กตฺตริ กิตฺนตฺยาทิมฺหา.(๖๕/๑/๑)

แปลว่า พระกัจจายนะเมื่อจะแสดงอุณาทิกัณฑ์ จึงกล่าวสูตรว่า กตฺตริ กิต เป็นต้น ๑

๑.๒ การเขียนวุดติ พระญาณกิตติเถระ ได้แต่งประโยคอธิบายสูตรที่เรียกกันว่า วุดติ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ตามแนวคัมภีร์กัจจายนะ โดยแต่งเป็นรูปวิเคราะห์ เช่น

- กมฺมณฺจ ตํ อาทิจาติ กมฺมาทิมฺหิ กมฺมาทิมฺหิ กมฺเม อาทิมฺหิฏฺฐิตฺเต สติ ชาติยาณปฺจโย โหติ.(๓๗/๓/๑)

แปลว่า บทกัมมนั้น และที่เป็นบทหน้า ชื่อว่า กมฺมาทิมฺหิ ๑ เมื่อมีบทกรรมเป็นบทหน้า เป็นต้น ลง ณ ปัจจยฺ หลังธาตุ ๑

๑.๓. การเขียนอุทาหรณ์ (ตัวอย่าง)หรือประโยครูปวิเคราะห์ พระญาณกิตติเถระ ได้นำศัพท์ต่าง ๆ มาจากคัมภีร์กัจจายนะ โดยแต่งเป็นรูปวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะแสดงศัพท์กิริยา เช่น

- กตฺตพฺพุนฺติ การิยํ.(๘๕/๒๑/๒)

แปลว่า กรรม อันชนนั้น พึงกระทำ เหตุนั้น ชื่อว่า การิย ๑

๑.๔. พระญาณกิตติเถระ ได้สร้างคำบทสำเร็จรูป ในรูปวิเคราะห์ข้างต้น โดยอ้างสูตรต่าง ๆ มาประกอบการทำตัว หรือสร้างคำเพื่อให้ชัดเจนและแม่นยำในการสร้างคำ เช่น

- กร กรณฺ, ชาติสฺสณฺญาทิมฺ, ญฺโย เจติ ญฺโย, การิตํ วิย ฌานฺนพฺนุโร, การิตานํ โณ โลปํ, อสฺโย ๗เป๗ ริเต, อิมินา อิการากโม, นเย ปรี ญฺตุเต, ลี, ลี,(๘๕/๒๑/๒)

แปลว่า กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้ง กร เป็นธาตุ, ลง ญฺโย ปัจจยฺ ในสูตรว่า ญฺโย จ, ตั้งปัจจยฺที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจยฺ ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฌานฺนพฺนุโร, ลง ณ อนุพันธ์, ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลปํ, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสฺโย ๗เป๗ ริเต, ลง อี อากม ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ปรี ญฺตุเต, ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑

๒. ในการสร้างรูปคำ มีเนื้อความหลายตอน พระญาณกิตติ ยกศัพท์ อ้างที่มาของข้อความนั้น ๆ จากคัมภีร์อื่น เช่น คัมภีร์สัททนิติ นยาสะ และรูปสิทธิประกอบในการแต่งคัมภีร์

โยชนามูลกัจจายนะ เพื่อสนับสนุนวิธีการสร้างคำของท่าน เพื่อให้คำศัพท์นั้น ๆ มีความหนักแน่น
ยิ่งขึ้น เช่น

พระญาณกิตติ อังกัมภีร์สัตถนิตติ เพราะประกอบศัพท์ไว้เป็นบันทัดฐานในคัมภีร์
โยชนามูลกัจจายนะ ดังนั้น จึงยกอ้าง เช่น

- สุปิน. สุป. สย. ธาตุสญญาที, ภาเว อิโน, นย, ลี, ลี. สทฺถนิตฺติ^{๑๖} สุปิน ภา
สุปิโนติ วุศฺตฺ. (๑๘/๒๔/๒)

แปลว่า สุปน(หลับ) ๆ สุป ธาตุ ในความหลับ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง อิน ปัจจัย,
นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย, ลง ลี วิภคติ, แปลง ลี เป็น อิ ด้วยสูตรว่า ลี ๆ ในคัมภีร์
สัตถนิตติปกรณ์ พระอัครควังสาจารย์ กล่าวว่า อีกอย่างหนึ่ง ผู้หลับ ชื่อว่า สุปิน ๆ

พระญาณกิตติ อังกัมภีร์นยาสะ เพราะคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ เห็นวิธีสร้างคำ
ในคัมภีร์นยาสะ จึงได้ยกมาเป็นข้ออ้างอิง เช่น

- นฺยาเส^{๑๗} พุทธมอิจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ ตทตฺเถติ วุศฺตฺ. (๔๔/๒๓/๒)

แปลว่า แม้ในคัมภีร์นยาสะ พระวิมลพุทธิ กล่าวว่า เมื่อมีความหมายของธาตุนั้น
หลังธาตุ มีอย่างนี้ว่า พุช และ คม ธาตุ เป็นต้น ๆ

พระญาณกิตติ อังกัมภีร์รูปสัทธิและโมคคัลลานพยากรณ์ที่มีรูปวิเคราะห์ต่างกัน เช่น

- ตฺสยิตฺตฺถาติ ตฺถุโจ. ตฺส ปิตฺติมฺหิ, ภาวกมฺเมสุ ต. รูปสัทฺธิ^{๑๘} ปน อตฺสตีติ ตฺถุโจ.
ตฺส ปิตฺติมฺหิ,^{๑๙} พุชฺคมาทิตฺเต กตฺตรีติ วุศฺตฺ. (๑๘/๒๓/๒)

แปลว่า ผู้ที่ชื่อว่า ตฺถุช เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขายินดีแล้ว ๆ ตฺส ธาตุ ในความยินดี,
ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ๆ ส่วนในคัมภีร์รูปสัทธิ พระพุทธปิยะ กล่าวไว้แล้วว่า ผู้ที่ชื่อว่า
ตฺถุช เพราะวิเคราะห์ว่า เขาได้ยินดีแล้ว ๆ ตฺส ธาตุ ในความยินดี, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ ๆ

- กุจฺฉิตฺตฺพฺพนติ กรีตํ วุจฺจํ. โมคฺคฺคฺลฺลานพฺยากรณ^{๒๐} ปน กรีสุตฺตีติ กรีตํ, กฺุณฺนฺติ
โมคฺคฺคฺลฺลานมหาสาณินา วุศฺตฺ. (๑๐๗/๒๘/๒)

^{๑๖} นิตฺติ. อ. ๓๘๔.

^{๑๗} นฺยาส. อ. ๕๕๗.

^{๑๘} ปทฺรฺป. ว. ๔๕๒.

^{๑๙} ปทฺรฺป. ๖๒๕.

^{๒๐} โมคฺ. ๒๑๐/๒๘๖.

แปลว่า สิ่งใด อันชนพึงรังเกียจ เหตุนั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า กรีส ได้แก่ อาจารย์ ฯ ส่วนในคัมภีร์โมคคัลลภาวะ พระโมคคัลลภาวะ กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติใด จักถ้อยอุจจาระ เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า กรีส ได้แก่ อุจจาระ ฯ

๒.๖ ลักษณะภาษาที่ใช้ในคัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะ (กัพพิธานและอุณาภิ)

พระญาณกิตติแต่งในคัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะ ส่วนใหญ่จะแต่งแบบร้อยแก้ว มีนิคมคาถาไว้ตอนท้ายของอุณาภิกัณฑ์ ลักษณะภาษาที่ใช้มีดังต่อไปนี้ คือ

๑. แต่งประโยคสั้น ๆ และใช้คำง่าย ๆ เช่น

- ภวนิ ภาวโ. กรียตติ กम्मิ. (๓๑/๑๕/๒)

แปลว่า ความมี ชื่อว่า ภาว ฯ สิ่งใด อันบุคคล ย่อมทำ เหตุนั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า กम्म ฯ

- กพโพ. ภู. ภู สตฺตายิ. (๓๒/๑๗/๑)

แปลว่า ผู้ควร ฯ ภู ชาติ ฯ ภู ชาติ ในความมีความเป็น ฯ

๒. ใช้ภาษาสั้นกระชับ แต่ได้ใจความ สร้างรูปคำ ไม่นิยมใช้ศัพท์ขยายนาม หรือไม่นิยมแต่งขยายคุณ เช่น

- ชรา. ชร วโยหานิมฺหิ, ชาติสญฺญาภิ, อาปจฺจโย, นเย, อิตฺถิมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ,สรโลโป, นเย, ตทฺธิต ฯเปฯ สุ จ, สิ, เสสโต ฯเปฯ คสิปิ. (๓๖/๒๑/๑)

แปลว่า ชรา ฯ ชร ชาติ ในความเสื่อมวัย, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, อา ปัจจโย, นำมาประกอบกัน, ลง อา ปัจจโยด้วยสูตรว่า อิตถิมโต อาปจจโย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า เสสโต ฯเปฯ คสิปิ ฯ

๓. นิยมแต่งวृตติ เป็นรูปวิเคราะห์ เช่น

- อีสํ จ ทฺ จ สุ จ อีสฺทฺสุ. อีสํทฺสุสทฺทา อาทิเมหิ เยสํ ชาตินํ เต อีสํทฺสุสทฺทาทย.

(๓๘/๒๔/๒)

แปลว่า อีสํ ด้วย ทฺ ด้วย สุ ด้วย ศัพท์บทรหน้า ชื่อว่า อีสํทฺสุสทฺท ฯ อีสํ ทฺ และ สุ ศัพท์ เป็นบทรหน้า มีอยู่แก่ธาตุเหล่าใด ธาตุเหล่านั้น ชื่อว่า อีสํทฺสุสทฺทาทยิ ฯ

- โต จ ตวนฺตุ จ ตาวิ จ ตตวนฺตุตาวิ. (๓๖/๒๑/๒)

แปลว่า ต ด้วย ตวนฺตุ ด้วย ตาวิ ด้วย ชื่อว่า ตตวนฺตุตาวิ ฯ

๔. ประโยคอุปมา นิยมแต่งสั้น ๆ แต่ได้ใจความ เช่น

- เสถี ปุพพมิว. (๘๕/๒๓/๑)

แปลว่า วิธีการที่เหลือ เหมือนวิธีการก่อน ๆ

- สาราเข รวิญทว ปากฎา. (๑๐๕/๓๐/๑)

แปลว่า คัมภีร์นี้ ปราบกฎ เหมือนพระจันทร์และพระอาทิตย์ลอยเด่นอยู่บนท้องฟ้า ๆ

๕. ข้อความระหว่างสูตร กับ วุตติ ส่วนใหญ่ท่านไม่ได้แต่ง อิติ มาคั่นระหว่าง สูตร กับ วุตติ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าท่านละ อิติ ไว้ในฐานะที่เข้าใจ เช่น

- สี (อิติ) สีสุส อ. (๔๕/๑๖/๑)

แปลว่า แปลง สี เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ๆ

- รหาทีโต ฌ (อิติ) นสุส โณ. (๕๓/๑๘/๒)

แปลว่า แปลง น เป็น ฌ ด้วยสูตรว่า รหาทีโต ฌ ๆ

๒.๘ คุณค่าของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (กัพพิธาน - อุณาที)

กัพพิธาน^{๒๐} หรือ กิต เป็นชื่อปัจจัยประกอบท้ายธาตุ ทำให้ชาตินั้นเปลี่ยนรูปและฐานะเป็นนามศัพท์ หรือกิริยาศัพท์ ถ้าตั้งธาตุอย่างเดียวโดยไม่ลง กิต ปัจจัย อาจมีข้อสงสัยว่า ธาตุนี้ กล่าวกัตตา หรือกรรม เป็นต้น นามศัพท์ คุณนาม หรือวิเสสณะที่เกิดจากธาตุประกอบกับปัจจัย กิต เช่น กร + ตฺ = กตฺตฺ (ผู้ทำ) มีฐานะอย่างนาม แจกวิภัตตืออย่างนาม ส่วนที่เป็นกิริยาศัพท์ ที่เกิดจากธาตุประกอบกับปัจจัยกิต เช่น กร + ตฺวา = กตฺวา (ทำแล้ว) เป็นต้น กิต เป็นกิริยาในระหว่างกิริยาวิเสสณะและกิริยากุมพากย์ได้ ปัจจัยในกัพพิธาน หรือกิต ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยที่ประกอบกับธาตุทั่วไป

ส่วนปัจจัยในอุณาทีกัณฑ์ โดยมากเป็นปัจจัยกิตที่ประกอบเฉพาะกับธาตุบางตัว ปัจจัยที่มีในกัพพิธาน หรือกิต แต่นำไปแสดงละเอียดเพิ่มเติมขึ้นในอุณาทีกัณฑ์อีก

อุณาทีปัจจัย แปลว่า ปัจจัยมี อุณฺ เป็นต้น ในกัจจายนไวยากรณ์ไม่มี อุณฺ ปัจจัย มีแต่ ฌฺ ปัจจัย ถ้าสลับสระ อฺ กับ ฌฺ ก็จะเป็น ฌฺ กับ ฌฺ ก็จะเป็น ฌฺ ปัจจัย (ฌฺ + อฺ) ดังนั้น ชื่อว่า อุณาที เป็นชื่อมาจากไวยากรณ์สันสกฤตซึ่งใช้เป็น อุณฺ ปัจจัย

^{๒๐} คำว่า กัพพิธาน ตัวยกเป็น กิตฺ + วิธาน แปลว่า การกระทำแห่งกิตก์ปริเฉท ส่วนบทว่า กัพพิธานกณฺฑท นี้ได้รับชำระภายหลัง แต่ฉบับพม่าและลังกา ฉบับก่อน ๆ ทั้งหมดมีรูปว่า กัพพิธาน ในหัวข้อปริเฉท ดังนั้น จึงควรมีข้อเป็นปาฐะว่า กัพพิธาน ไม่ใช่ กัพพิธานกณฺฑท. พระคันธสาราภิงส์, ฌาม-ตอบ คณฐิบทในคัมภีร์ปทฐปฐิติ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก. ไทยรายวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๕.

กิพพิชานและอุณาภิ ใช้เป็นนามนามกัมี คุณนามกัมี หรืออบทวิเสสนะกัมี และกิริยาประกอบด้วยส่วนประกอบสองส่วน คือ ธาตุ และปัจจัย อรรถของธาตุ เรียกว่า อันต์ตละ (เนื้อความภายในบท) อรรถของปัจจัย เรียกว่า หาหิยัตละ (เนื้อความภายนอกบท)หรือสาธนะคือ ศัพท์เป็นเครื่องกระทำให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้นเพราะประกอบด้วยกริยานุเคราะห์ต่าง ๆ ที่แสดงเนื้อความให้ชัดเจนได้โดยความเป็นผู้กระทำกริยา สิ่งที่ถูกกระทำ เมื่อรู้อรรถของธาตุและปัจจัยแล้วสามารถรู้อรรถของบทนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง กิพพิชาน และอุณาภิ ส่วนที่เป็นนามกิพพิชานประกอบด้วยสาธนะ ๗ อย่าง คือ ๑. กัตตุสาธนะ ๒. กัมมสาธนะ ๓. ภาวสาธนะ ๔. กรณสาธนะ ๕. สัมปทานสาธนะ ๖. อปาทานสาธนะ ๗. อธิกรณสาธนะ

๑. กัตตุสาธนะ คือ สาธนศัพท์ที่กล่าวถึงผู้กระทำกริยา กล่าวอรรถกัตตา (ผู้) มีอรรถที่ส่องให้เนื้อความชัด มี ๕ ประการ คือ^{๒๒}

- ๑.๑ ตัสสีลัตละ อรรถคือปกติของกริยานั้น (แปลว่า ผู้-โดยปกติ)
- ๑.๒ ตัทธัมมัตละ อรรถคือความประพฤติกของกริยานั้น (ผู้-โดยความประพฤติ)
- ๑.๓ ตัสสาธุกาโรตละ อรรถคือกริยากริยานั้นด้วยดี (ผู้-โดยการทำด้วยดี)
- ๑.๔ อรหัตละ อรรถคือความสมควร (ผู้ควร)
- ๑.๕ สักกัตละ (สัตติอัตละ) อรรถคือความสามารถ (ผู้สามารถ)
- ๑.๖ อัตตมานัตละ อรรถคือความสำคัญของตนเอง (ผู้-ว่าเป็น-)
- ๑.๗ อาภิกขัญญัตละ อรรถคือเสมอ (ผู้-เสมอ)
- ๑.๘ อวิสสกัตละ อรรถคือความแน่นอน (ผู้จะ-อย่างแน่นอน)

๒. กัมมสาธนะ คือ สาธนศัพท์ที่กล่าวถึงสิ่งที่ถูกกระทำ เช่น กรรมที่ถูกกระทำแล้ว เป็นต้น มีอรรถที่ถูกส่องให้ปรากฏในกัมมสาธนะ อรรถแห่งศัพท์มี ๗ อย่าง คือ

- ๒.๑ อรหัตละ อรรถคือความสมควร (แปลว่า พึง)
- ๒.๒ สักกัตละ อรรถคือความสามารถ (สามารถ)
- ๒.๓ เปสนัตละ อรรถคือการใช้ไป (จง, โปรด)
- ๒.๔ อติสักกัตละ อรรถคือการแนะนำ (พึง, ควร)
- ๒.๕ ปัตตกาฬัตละ อรรถคือกาลถึงเวลา (พึง)
- ๒.๖ อวิสสกัตละ อรรถคือความแน่นอน (ต้อง-อย่างแน่นอน)

^{๒๒} พระคันธสารากวีวงศ์, สังฆคณนนิยาม (หลักการแต่ง/แปลอรรถกถา-ฎีกา) และสาธนะ-ในกิพพิชาน, (กรุงเทพมหานคร : ธีระการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๗.

๑. ภาวสาธนะ คือ สาธนะกล่าวอรรถถึงกิริยาเป็นหลัก เช่น การไป ความคิด เป็นต้น
๔. กรณสาธนะ คือ สาธนะที่กล่าวถึงเครื่องมือในการประกอบกิริยาให้บริบูรณ์ เช่น สิ่งที่เป็นเครื่องผูก เป็นต้น
๕. สัมปทานสาธนะ คือ สาธนะที่กล่าวถึงวัตถุ หรือ บุคคลอันเป็นที่มองให้เพราะประกอบด้วยกิริยาให้สำเร็จ เช่น ที่เป็นที่มอบให้ด้วยดี เป็นต้น
๖. อุปาทานสาธนะ คือ สาธนะที่กล่าวถึงวัตถุ หรือบุคคลเป็นแดนหลักออก เพราะประกอบด้วยกิริยาที่ช่วยให้สำเร็จความเป็นแดนหลักออก เช่น ที่เป็นแดนไหล เป็นต้น
๗. อธิกรณสาธนะ คือ สาธนะที่กล่าวถึงสถานที่ เพราะประกอบด้วยกิริยาที่ช่วยให้บริบูรณ์ โดยความเป็นที่ตั้งของกิริยา เช่น ที่เป็นที่ตั้งอยู่ เป็นต้น

๒.๕ นิคมคาถา

การมีนิคมคาถาท้ายคัมภีร์ ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการแต่งคัมภีร์ เป็นการลงของคัมภีร์ต่าง ๆ กล่าวสรุปคัมภีร์ แสดงจิตอธิษฐานของผู้แต่ง เพื่อให้พระพุทธรศาสนามั่นคงสถาพรตลอดไป และแผ่ส่วนบุญให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายให้มีความสุข เจริญรุ่งเรืองในพุทธศาสนา กิฬพิชานกัณฑ์ไม่มีนิคมคาถา ส่วนกัณฑ์อุณาत्मินิคมคาถา เช่น

ยัม ปรมัม ปุรุตุตมัม	อภินวปุราวุหยัม.
โย ตสุส ปจฺฉิมุตฺตร-	ทิสภาเค ปติฏฺฐิต,
ปนสราโมติ นามเน	อาราโม อติวิสุสุโต,
นानารุกฺเขหิ สลฺยณฺโน	นानาชนปโท หโว.

โย สีหสุโร อติปุปฺปสยฺโห
 อุทฺธารปฺลโย ปฏฺฐิเสนภินฺโน,
 สฺสสฺสยฺตานัม จตุปฺจฺยานัม
 ทาตา ปสนฺโน รตนตฺตยฺมฺหิ,
 การาปีโต ตตฺถ มหาสเนน
 ลงฺกาภิธานเนน สุวฺสเชน
 ราชาธิราเชน มหาทเยน
 โย เตน ราเชน เคโห สุรมฺโม.

วสนฺเตน ตตฺถ ธีเรน	เถเรน ฅาณกิตฺตินา
กตา กจฺจายนรูป-	ทีปนี นาม นามโต

เอสา สุรจิตา สาร-	เข รวิญทว ปากฏา
โชเตตุ กุลปุตตานัน	จิริ สุกตสาสเน.
มยา อิมิ กโรนุเตน	ปุลญณิ ยัม ปจิตติ พหุ
เตน ปุลญเณน สพเพปิ	สุขเมธนตุ ปาณิน.
อหนตุ อุตตมโพธิ	ปาปุณเญยมนาคเต
ติ ปตวา อจิเล สตุเต	โมเจยยัม ภวพุนุชนาติ.

แปลว่า เมืองใด ชื่อว่า เมืองเชิงใหม่ เป็นเมืองเหนือสุด ๆ พระอารามที่ตั้งอยู่ทางทิศพายัพ ปรากฏแล้ว ชื่อว่า **ปนसारาม** (วัดขุ่น)^{๒๓} เป็นอารามที่ตั้งอยู่ในชนบท ปกคลุมด้วยหมุดต้นไม้หนาพันธุ์ ๆ พระราชาใด ทรงเป็นผู้กล้าจตุราชสีห์ อันบุคคลพึงข่มได้ยากยิ่ง ทรงมีปัญหาอย่างมาก ย่ำยีข้าศึกแล้ว, พระราชานั้น ถวายปัจจัย ๔ แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้สำรวจดีแล้ว เลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัย ๆ พระราชมณเฑียรใด เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ใจ อันพระราชนั้น ทรงมีความปรารถนาใหญ่ ประสูติในราชวงศ์ที่ดี ชื่อว่า **ลังกาวงศ์**^{๒๔} เป็นพระราชายิ่งกว่าพระราชา ทรงมีความกรุณาใหญ่ รับสั่งให้สร้าง (ถวาย) แล้ว ๆ (๓๐/๑)

พระญาณกิตติเถระ ผู้เป็นนักปราชญ์ อยู่จำพรรษาในอารามนั้น ได้แต่งกัมภีร์ ชื่อว่า **กัจจายนรูปทีปนี** โดยชื่อ กัมภีร์กัจจายนรูปทีปนีนั้น ท่านรจนเอาไว้ดีแล้ว จึงให้รุ่งเรืองแก่กุลบุตรทั้งหลาย ในพระศาสนาของพระสุกตเจ้า ตลอดกาลนาน **คุณพระอาทิตย์** และ**พระจันทร์** ปรากฏบนท้องฟ้าสูงสุด ๆ บุญ ที่ข้าพเจ้าเมื่อกระทำนี้ สะสมไว้แล้วมากใด ด้วยผลบุญนั้น ขอให้เหล่า

^{๒๓} วัดปนसारาม หรือวัดขุ่น (ปนส + อาราม) สร้างไว้ที่เมืองเชิงใหม่ สมัยล้านนา ปัจจุบันเป็นวัดร้าง. สรัสวดี อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๕.

^{๒๔} ราชวงศ์พระเจ้าเมืองแก้ว กษัตริย์สมัยล้านนายุคทอง ครองราชระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๓๖.

สัตว์มีชีวิต แม่ทั้งหมด จนถึงความสุขเถิด ๆ ส่วนข้าพเจ้า
ฟังบรรลุโพธิญาณอันสูงสุดในอนาคตกาล ครั้นบรรลุโพธิญาณ
นั้นแล้ว จะฟังให้สัตว์ทั้งหมด ฟังพ้นจากบ่วงแห่งภพเถิดแล ฯ

บทที่ ๓
โศรียชชานามูลกจายน

๓.๑ โยชชานามูลกจายน (กิต)^๑

๓.๑.๑ กิพพิชานรูปทีปนีย ปจโม ปริจเจโท.

(๑/๑) เอว อายชชกปปี ทสเสตวา อิทานิ ภาวกมมกตตุกรณาสาชนสहित^๒ กิพพิชานกปปี อารกนุโต ตสส พหุวิสยตตวา ปุณาคตโน สตุถุน ปณามิ ทสเสนุโต วกขมานสส กิพพิชานกปปีสส วิเสสนทสสนตถัม พุทฐนุติอาทินา^๓ คาถาจตุกกมาท. ฅาณสมุทท สพพณญ^๔ โลกเหตุจินนมติ พุทฐ ปุพพิ ปุพเพ วนุทิตวา สสาชน กิตกปปี นาม ปกรณ อหิ วกขามิติ โยชชาน. จตุสจจ ฅมม^๕ อพุชฅิตติ พุทฐ. ชานาตีติ ฅาณ. ทสพลจตุเวสารชชอสสาชารณฅาณาทินิ.^๖ สมุทชติ ปิติโสมนสส^๗ ปสสวติ ชเนตีติ สมุทโท. สंपุโพ. อูทิตาตุ ปสสเว วตตติ. ทสส เทวภาโว. สมิ อูทเกน โลณ เตถถาติ วา สมุทโท. ฅาณสมุทโท ฅิยาคติ ฅาณสมุทโท. ฅาณสมุทโท เตตสสาติ ฅาณสมุทโท. สพพณญย ชานาตีติ สพพณญ. ลุชชตีติ โลก. สตุตโลก. โลกสส เหตุ โลกเหตุ.(๑/๒)ชชชติ จตุโรฅนิตตุรณตถัม ฅงท ฅจจตีติ ชินนา. มนติ ชานาตีติ มติ. ปญฅาปารมี. โลกเหตุ ชินนมติ เตตสสาติ โลกเหตุ-ชินนมติ. ติปทพหุพพิท. สาชเนน สหิต สสาชโน. สสาชนนุตีติ อตุถิ.^๘ สสาชนนุตีปี อตุถิ.^๙ สุนทริ สาชน ฅสมิ โส สสาชโน. กิริติ สิสสาน กงข^{๑๐} วิกขิปตีติ กิโต. ฅาทิปจจโย.^{๑๑}

^๑ ร. น. ช. พุชชชานามูลกจายนกริตต, ท. ส. โยชชานามูลกจายนกริต, ล. โยชชานกริต.

^๒ น. ท. ส. ช. ภาวกมมกตตุกรณสสาชนสहित, ร. ภาวกมมม กตตุกรณสสาชนสहित

^๓ ร. ท. ส. ล. อาทิ

^๔ ร. น. ช. สพพณญ-

^๕ ท. ส. ล. จตุสจจฅมม

^๖ ร. น. ช. ทสพลจตุเวสารชชอสสาชารณฅาณาทินิ.

^๗ ร. น. ช. ปิติมนสส

^๘ ร. น. ช. อตุถิโน.

^๙ ท. ล. “สสาชนนุตีปี อตุถิ”ติ ปาจา น ทิสสนุติ.

^{๑๐} ร. น. ส. ช. กัง

^{๑๑} ร. น. ท. ล. ฅทิปจจโย.

สารพจนินยภาว^{๑๒} อานิสัสมทสฺสนมุเขน ทสฺเสนุโต สาชนมุถฺลี หิ ปโยคมาหุติอาทิมาห. หิ สจฺจํ
 อตฺถวิสารทมฺคฺโย ชินฺสฺส สาสนธฺรา อิติ มตา สมฺมตา ปญฺหิตา สาชนมุถฺลี ปโยคํ ปโยคมุถฺลี
 อตฺถญฺจ อาหุ^{๑๓} ภษยนฺตฺติ โยชนา. สาธฺยติ นิปฺผาทฺยติ นิพฺพตฺตฺนียาทิเกทา กิริยา เตน กมฺมาทฺติ
 การเกนาติ สาชนํ. กมฺมกตฺตภาวกรณาทิ.^{๑๔}(๒/๑) สาชนมุถฺลีสาธาติ สาชนมุโล. อตฺถเนน ปญฺชณฺยติ^{๑๕}
 สมฺพนฺธิยตีติ ปโยโค. พุทฺธทานสิลาทิสทฺโร.^{๑๖} ปโยโค มุลมสฺสาติ ปโยคมุโล. อริยตี ฌายตีติ
 อตฺถโ. จสทฺโร ปโยคญฺจ อตฺถญฺจจาติ โยเขตฺตฺพโป. สारชฺชนํ สारโท ภยฺ.^{๑๗} วิคโต สारโท
 เอตฺสฺมาติ วิสารโท. อตฺถเอ วิสารทามตี^{๑๘} เอเตสนฺติ อตฺถวิสารทมฺคฺโย. โยสฺวกฺตรสฺส โธ.^{๑๙}
 อีสฺส อ. สาสตี สตฺเต เอเตน วจเนนาติ สาสนํ. ปรียตฺติสาสนํ. สาสนํ ชาเรนฺตฺติ วา สาสน-
 ธฺรา. ปญฺจมาเร ชิตฺวาติ ชินฺ. มนฺยนฺติ สมฺมมนฺยนฺตฺติ มตา.^{๒๐} มน สมฺมมฺนฺตฺเน.^{๒๑} ตปฺจโย.
 อิทานิ อนฺุชฺชโต วุคฺตฺเมวตฺถํ พุติเรกโต ทพฺหํ กโรนฺุโต อนฺุชฺชิตฺอาทิมาห. เทสฺกวิกโล อนฺุชฺช
 ปุริสานฺุโจ ยถา ฌตฺมรฺุเตลानी ภาชเนน วินา นฺุจฺจานิ ตถา^{๒๒} ปโยควิกโล อตฺถโ นฺุจฺจตี
 โยชนา.(๒/๒) อนฺุชฺชตีติ อนฺุชฺช. อนฺุชฺชตฺติ นฺุจฺจปฺสํหาเร. นฺุจฺจปฺสํหาโร นาม จกฺขุสฺส วินาโส.
 มคฺคํ เทเสตีติ เทสโก. เทสเกน วิกโล รหิตโต เทสวิกโล. ฌตฺถญฺจ มรฺุญฺจ เตลญฺจ ฌตฺมรฺุ-
 เตลानी. ภาชฺชตีติ ปกฺขิปปตี เอตฺถาติ ภาชฺชนํ. นฺุชฺชตีติ นฺุจฺจ. นฺุชฺชนฺุตีติ นฺุจฺจานิ. ปโยเคน
 ผสฺสาทิสทฺเทน วิกโล ปโยควิกโล. อริยตีติ อตฺถโ. ผสฺสเวทนาทิสทฺทานมฺคฺโย. อิทานิ
 วุคฺตฺมตฺถํ อุปฺสํหริตฺวา กิตกปฺปารพฺภสฺส มหตฺถดาทสฺสเนน สีสฺसानํ ตํ สรเณน อาทริ
 ชเนนฺุโต อาจริโย ตสฺมาติอาทิมาห. ตสฺมา ปโยเค ทสฺสเนน อตฺถสฺส นฺุชฺชนฺุโต ทุลลภสฺส
 มุนิรวรจฺจนตฺถสฺส สีสฺสภทิตํ สาชเนน ยุตฺตํ กิตกปฺปํ นาม ปกรณํ อหํ วกฺขามตีติ โยชนา.

^{๑๒} ร. น. ส. ช. อวสารพจนินยภาว

^{๑๓} ร. น. ช. อาห

^{๑๔} ร. น. ช. กมฺมกตฺตภาวกรณาทิ.

^{๑๕} ท. ส. ล. อตฺถเอ ปญฺชชตี

^{๑๖} ร. น. ท. ส. ช. ล. พุทฺธทานสิลาทิสทฺโร.

^{๑๗} ร. น. ช. อยฺ.

^{๑๘} วิสารทามตี

^{๑๙} ส. อกฺตรสฺสา โธ, กจฺจ. ๘๖., ปทฺรป. ๑๔๘.

^{๒๐} ร. น. สมฺมมนฺยนฺตฺติ มตา.

^{๒๑} ร. น. ส. มนฺน สมฺมมฺนฺตฺเน

^{๒๒} ร. น. ส. ช. ล. ยถา ฌตฺมรฺุเตลानी ... ยถา ตถา ตถา.

สมมา รกฺขณํ ตํรกฺขณํ. มุณาติ โลกํ ชานาตีติ มฺนิ. มฺนิ จ โส วโร จาติ มฺนิวโร. วุจฺจติ
 อตุโถ เอเตนาติ วจัน. มฺนิวรสฺส วจัน มฺนิวรวจัน. (๓/๑) มฺนิวรวจนฺสฺส อตุโถ มฺนิวรวจนตุโถ.
 ทุกฺเขน ลภียตีติ ทุลลภํ. สิสฺสาเอว สิสฺสกา. สิสฺสกาณํ หิโต สิสฺสกาหิโต.

๕๒๔, ๕๖๑. ชาตฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.*

กิตกปฺปํ วุขามิติ ปฏฺิณฺณาทตฺตฺตา กิตกปฺปํ กโรนฺโต ชาตฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ^{๒๓}
 ตฺยาทิมฺหา. กมฺมณฺจ ตํ อาทิจาติ กมฺมาทิมฺหิ.^{๒๔} กมฺมาทิมฺหิ กมฺเม อาทิมฺหิภูจฺเจเต สติ ชาตฺยา
 ณฺปจฺจโย โหติ. กมฺมฺปโป, กร กรณฺ เวคฺคติ, ภูวาทโย ชาตโว,^{๒๕} ชาตฺสณฺญาทิมฺหิ, ชาตฺสณฺญา
 โสโปเนกสฺสรสฺส^{๒๖} ชาตฺวณฺตฺโลโป, อณฺเณ กิตฺ,^{๒๗} กตฺตริ กิตฺ,^{๒๘} ณฺญาทโย เตกาติกา,^{๒๙} ชาตฺยา
 กมฺมาทิมฺหิ โณ, การิตํ วิย ณฺญาทิมฺหิ,^{๓๐} การิตานํ โณ โสโป,^{๓๑} อสฺยคณฺตฺสฺส วุทฺธิ การิตฺ^{๓๒}
 อสฺส อา. นเย ปริ ยุตฺเต,^{๓๓} ตทฺธิตฺสมาสฺสกา นามวาทเวตฺตนาทิสฺส,^{๓๔} ตโต จ วิทฺตฺติโย,^{๓๕}
 ลิงฺคตฺเต ปจฺมา^{๓๖} ทิ, โส^{๓๗} สิสฺส โอ. ปุพฺพมฺโห ๗เป๗ ๗เย,^{๓๘} (๓/๒) สโรโป ๗เป๗ ปกฺติ,^{๓๙}

* ปุริโม กจฺจาเย, ปจฺฉิมํ ปทฺฐสฺสทฺธิยํ สุตฺตกฺกโม. ปสฺสิตพฺพํ ๓๐๒ ปุจฺเจ, มุลกจฺจาเยน-
 โยชฺชานา ตาลปณฺณคณฺเณ เอตฺถนฺตเร สุตฺตํ นตฺถิ, อนฺนวิจฺจโร สุตฺตํ อาหริตฺวา ปกฺขิปี.

^{๒๓} กจฺ. ๕๒๔., ปทฺฐป. ๕๖๑.

^{๒๔} ร. น. กมฺมณฺจ ตํ อาทิจาติ กมฺมาทิมฺหิ.

^{๒๕} กจฺ. ๔๕๗., ปทฺฐป. ๔๒๔.

^{๒๖} กจฺ. ๕๒๑., ปทฺฐป. ๔๒๕.

^{๒๗} กจฺ. ๕๔๖., ปทฺฐป. ๕๖๒.

^{๒๘} กจฺ. ๖๒๔., ปทฺฐป. ๕๖๓.

^{๒๙} กจฺ. ๕๕๐., ปทฺฐป. ๕๔๖.

^{๓๐} กจฺ. ๕๒๑., ปทฺฐป. ๕๕๓.

^{๓๑} กจฺ. ๕๒๓., ปทฺฐป. ๕๒๖.

^{๓๒} กจฺ. ๔๘๓., ปทฺฐป. ๕๒๗.

^{๓๓} กจฺ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๓๔} กจฺ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๓๕} กจฺ. ๕๔., ปทฺฐป. ๖๒.

^{๓๖} กจฺ. ๒๘๔., ปทฺฐป. ๖๕.

^{๓๗} กจฺ. ๑๐๔., ปทฺฐป. ๖๖.

^{๓๘} กจฺ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๓๙} กจฺ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

ปุพฺพ, สรโลโป, ปกติภาโว จ, นเย ปรี ยุตฺเต. รูปสทฺธิ^{๔๐} ปน วุตฺตฺนเยน รูปิ เอวํ กาคพฺพิ.
 กร กรณ, ฐวาทโย ชาตโว, ชาตฺตฺสนฺโต ๗เปฯ สรฺตฺส จ, กมฺมอิจฺจุปปทํ. ตโต ทฺติยา, ปุพฺพ,
 สรโลโป, นเย, ชาตฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ, อญฺเณ กิตฺ, กตฺตริ กิตฺ, การิตํ วย ฌานฺพฺนุโ, ฌโลโป,
 อสฺโยคนฺตฺตฺส วุทฺธิ การิต, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ลิงฺกตฺเต ปจฺมา สิ, โส, นเย. กมฺมํ กโรตฺติ
 อตฺโต. อมาทโย ปรปฺเทภีติ^{๔๑} ตปฺปฺริสฺตฺตฺตฺตฺ. นามานํ สฺมาโส ยุตฺตฺตฺโต^{๔๒} สฺมาสฺตฺตฺตฺ. เตสํ
 วิทฺตฺติโย โลปา จาติ^{๔๓} เตสํสทฺแทน วิทฺตฺติโลโป. ปกติ ๗เปฯ สรฺนฺตฺตฺตฺ^{๔๔} ปกติภาโว. ตทฺธิต
 ๗เปฯ สฺ จ, ลิงฺกตฺเต ปจฺมา สิ. โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. มาลากโรตฺติปี อตฺติ.(๔/๑) มานํ กโรตฺติ
 มาลากาโร. มาลสทฺทโต ทฺติยา, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, กร กรณ, ฐวาทโย ชาตโว, ชาตฺตฺสนฺโต
 ๗เปฯ สรฺตฺส, โณ, อญฺเณ กิต, กตฺตริ กิต, การิตํ วย ฌานฺพฺนุโ, การิตานํ โณ โลโป, อสฺโยคนฺตฺตฺส
 ๗เปฯ การิต, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สิ, โส. มานํ กโรตฺติ อตฺโต. อมาทโย ปรปฺเทภีติ ตปฺปฺริส-
 ตฺตฺตฺ. นามานํ ๗เปฯ ยุตฺตฺตฺโต, เตสํ ๗เปฯ ปา จ, ปกติ ๗เปฯ นฺตฺตฺส, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ,
 สิ, โส. กุมฺภกาโร ๗เปฯ สุวณฺณกาโรติ^{๔๕} ปญฺจฺนํ อุทฺทาหรณานํ รูปิ วุตฺตฺนเยน กาคพฺพิ.
 ปตฺตฺสทฺทฺทฺปฺโท, คห อุปาทาเน, ฐวาทโย ชาตโว, ชาตฺตฺสนฺโต ๗เปฯ รฺตฺส จ, ชาตฺยา ๗เปฯ
 ทิมฺหิ โณ, การิตํ วย ฌานฺพฺนุโ, ฌโลโป, อสฺโย ๗เปฯ การิต, นเย, (๔/๒) ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ,
 ลิงฺกตฺเต ปจฺมา, สิ, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตนฺตฺสทฺทฺทฺปฺโท, เว ตนฺตฺสทฺตฺตฺ, ฐวาทโย
 ชาตโว, โณ, การิตํ วย ฌานฺพฺนุโ, การิตานํ โณ โลโป, เต อาวยา การิต^{๔๖} เอการฺตฺส อาโย, นเย
 , ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ลิงฺกตฺเต ปจฺมา, สิ, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. ฌลฺลสทฺทฺทฺปฺโท,
 มา มาน, ฐวาทโย ชาตโว, โณ, การิตํ วย ฌานฺพฺนุโ, ฌโลโป, อการฺนฺตฺตฺตฺ^{๔๗} อการฺตฺส
 อาโย, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สิ, โส. ฌมฺมสทฺทฺทฺปฺโท, กมฺ กนฺตฺติมฺหิ, ฐวาทโย ชาตโว,
 ชาตฺตฺสนฺโต ๗เปฯ รฺตฺส จ, โณ, การิตํ ๗เปฯ นฺพฺนุโ, การิตานํ โณ โลโป ฌโลโป, วุทฺธิ, นเย,

^{๔๐} ปทฺรฺป. ว. ๔๑๑.

^{๔๑} กจฺจ.๓๒๓., ปทฺรฺป. ๓๕๑.

^{๔๒} กจฺจ. ๓๑๖., ปทฺรฺป.๓๓๑.

^{๔๓} กจฺจ. ๓๑๗., ปทฺรฺป. ๓๓๒.

^{๔๔} กจฺจ. ๓๑๘., ปทฺรฺป.๓๓๓.

^{๔๕} กจฺจ. อ. ๑๖๔.

^{๔๖} กจฺจ. ๕๑๕., ปทฺรฺป. ๕๔๑.

^{๔๗} กจฺจ. ๕๕๓., ปทฺรฺป. ๕๖๔.

ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส. รมมสททุชิตปโท, (๕/๑) จร จรณ, จร คคิกกขณณสุ, ฐวาทโย ชาติโว, ชาติ ๗เป๗ รสุส จ, โณ, การิต ๗เป๗ พนุโร, ฌโลโป, วุทฐิ, นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส. ปุณณสททุชิตปโท, กร กรณ. ปุพพมิว.

๕๒๕, ๕๖๕. สลณณายมม.

สลณณาย อภิเชยยาย วุจจมานาย กมมาทิมหิ สติ ชาติยา ชาติโต อการปจโย โหติ นานมหิ จ อุปปททุชิตนามปทสส อนนเต นุการากโม โหติ. อภิธิยติ วุจจตีติ^{๔๘} อภิเชยโย, สลณณ. จสทโท นุการากโม จาติ โยเชตพโพ. อริสททุชิตปโท, ทมู ทมเน, ชาติสลณณาทิ, อิมินา อปจโย, อริสททุชิต อนนเต นุการากโม จ, นุ นิคคหิตต ปทนเต,^{๔๙} นุสส นิคคหิตต,^{๕๐} วคคนตต วา วคค,^{๕๑} นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ นามมิว กรณ. ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. รูปสิทฐิ^{๕๒} ปน (๕/๒) “อริอิติทฐิตต. กมมตเต ทุตติยา อ, อโม นิคคหิตต ฌลเปหิ,^{๕๓} ทมู ทมเน, ฐวาทโย ชาติโว, ชาติ ๗เป๗ รสุส จ, สลณณายมม^{๕๔} อปจโย, นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ นามมิว กรณ. ลี, โส, นเย, อมาทโย ปรปเทภิ, นามาน สมาส ยุตตคโธ, เตส วิภตติโย โลปา จ, ปกติ จ ๗เป๗ รนุตสส, อิมินา นุการากโม, เตส วุทฐิติ อาทินา อการโลโป, นุ นิคคหิตต^{๕๕} ปทนเต, วคคนตต วา วคค, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย ปร ยุตเตติ รูป วุตต. เวสสสททุชิตปโท, ทร ทรณ, ชาติสลณณาทิ, อปจโย, นุการากโม, นุ นิคคหิตต ปทนเต, วคคนตต วา วคค, นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. ตณหงกโร. ตณหาสททุชิตปโท, กร กรณ, ชาติสลณณาทิ,(๖/๑) อปจโย, นุการากโม จ,^{๕๖} ยทาทีนา^{๕๗} รสุโส.^{๕๘} เสส ปุพพสม. เมชงกโร. เมชาสททุชิตปโท, กร กรณ, ชาติสลณณาทิ, สลณณายมม. เสส ปุพพสม.

^{๔๘} ร. น. ท. ช. ล. วุจจตีติ

^{๔๙} กจจ. ๕๓๗., ปทรูป. ๕๖๖.

^{๕๐} ร. น. ท. ช. ล. นิคคหิตตต ปทนเต. นุสส นิคคหิตตต.

^{๕๑} กจจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๕.

^{๕๒} ปทรูป. อ. ๘๖.

^{๕๓} ร. น. ท. ส. ช. ล. อมโม นิคคหิตตต ฌลเปหิ. กจจ. ๘๒., ปทรูป. ๑๔๕.

^{๕๔} กจจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๖๕.

^{๕๕} ร. น. ท. ช. ล. นุ นิคคหิตตต

^{๕๖} ท. ล. นุ...จ.

^{๕๗} กจจ. ๓๕๑., ปทรูป. ๔๒๓.

^{๕๘} ท. ล. ยทาทีรสโส.

กวจาติมขุณฺตุตฺรานํ ที่มฺรตฺสาปจฺเจยฺส จ^{๕๕} รตฺโส, ยทาทินา วา รตฺโส. สรณฺจฺกโร. สรณฺสทฺทฺปปโท, กร กรณ, ชาตฺสณฺณาทิ, อ, นฺ, ที่ปสทฺทฺปปโท, กร กรณ, ชาตฺสณฺณาทิ, อปจฺจโย, นฺ, นฺ, นิกฺคหิตํ ปทฺนุเต, วคฺคณฺตํ วา วคฺค, นเย, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย.

๕๒๖, ๕๒๗. ปุเร ททา จ อี.

ปุรสทฺเท อาทิเมหิ สติ. ทท ๗เปฯ อี โหติ. ปุรสทฺทฺปปโท, ทท ทาน, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา อปจฺจโย ปุรสทฺเท^{๖๐} อการสฺส อี จ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, วคฺคณฺตํ วา วคฺค, (๖/๒) ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. รุปสฺทฺธิ^{๖๑} ปน อิทานิปี วิทฺตฺติโย โลเป กเตเยว อีอาเทโสติ^{๖๒} วุคฺตํ.

๕๒๘, ๕๖๘. สพฺพโต ญฺวตฺวาวิ วา.

สพฺพโต ชาตฺโต กมฺมาทิมฺหิ จ อกมฺมาทิมฺหิ จ สติ อการ ๗เปฯ โหนฺติ. จสทฺโท สุตฺเต วาสทฺเทน สมานตฺโต. ตสทฺทฺปปโท, กร กรณ, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา อปจฺจโย, นเย, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปฺรเทวภาโว จาน^{๖๓} อการสฺส ทฺวิภาโว, นเย. หิตกฺกโร. หิตสทฺทฺปปโท, กร กรณ, อปจฺจโย, นเย, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. วินโย. วิปุพฺโพ, นี^{๖๔} นเย, ปาปุณ, ชาตฺสณฺณาทิ, อปจฺจโย, อญฺเณสฺ จ^{๖๕} อีสฺส เอ, (๗/๑) เอ อย,^{๖๖} นเย, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. นิสฺสโย. นิปุพฺโพ, ลี เสวํ, ชาตฺสณฺณาทิ, อปจฺจโย, อญฺเณสฺ จ อีสฺส เอ, เอ อย, นเย, ตทฺชิต, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, ปฺรเทวภาโว จาน สสฺส ทฺวิภาโว, นเย. ภโวติ ปทํ นฺยาเส^{๖๗} นตฺติ. ภู สตฺตํ,^{๖๘} อปจฺจโย, ชาตฺสณฺณาทิ, อญฺเณสฺ จ

^{๕๕} กจจ. ๔๐๓., ปทฺรป. ๓๕๔.

^{๖๐} ร. น. ท. ช. ล. ปุรสทฺทฺสฺส, ส. ปุรสทฺเท

^{๖๑} ปทฺรป. ๖. ๕๑.

^{๖๒} ส. อีอาเทโสติ

^{๖๓} กจจ. ๒๘., ปทฺรป. ๔๐.

^{๖๔} ร. น. ช. นี

^{๖๕} กจจ. ๔๘๕., ปทฺรป. ๔๓๔.

^{๖๖} กจจ. ๕๑๔., ปทฺรป. ๔๕๑.

^{๖๗} นฺยาต. อ. ๔๒๒.

^{๖๘} ท. ล. ภูตฺตํ ภู สตฺตํ.

อุสุส โอ, โอ อว สเร,^{๖๕} นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. ฌุมุหิ
 ฌุมุจยสุส อุทาหรณั เวทิตพุพั. รตสทุทูปโป, กร กรณ, ชาติสณณาทิ, ฌุมุ, การิตั วย
 ฌานุพนุโร, การิตานั โณ โลโป, อลัโยคนุตสุส^{๖๐} วุทุชิต การิตเอ อการสุส อา, อนกา ยุณณุนั^{๖๑}
 ฌุมุโน อกาเทโส, นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, (๗/๒) สรโลโป, นเย. อนุนทายโก.
 อนุนสทุทูปโป, ทา ทาน, ชาติสณณาทิ, ฌุมุ, การิตั วย ฌานุพนุโร, ฌโลโป, อการนุทานมาย
 อการสุส อาโย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. วินายโก. วิปุพโพ, นี นเย,
 ฌุมุ, การิตั วย ฌานุพนุโร, ฌโลโป, อณณเอส จ อีสสุ เอ, เอ อย, เต อวาวยา การิตเอ อการสุส
 อาโย, ฌุมุโน อกาเทโส, นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. การโก. กร
 กรณ, ฌุมุ, การิตั วย ฌานุพนุโร, ฌโลโป, วุทุชิต, อการสุส อา^{๖๒} อกาเทโส, นเย, ตทุชิต ๗เป๗
 สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. ทายโก. ทา ทาน, ฌุมุ, การิตั ๗เป๗ พนุโร, ฌโลโป, อา
 การนุทานมาย อการสุส^{๖๓} อาโย, (๘/๑) อนกา ยุณณุนั ฌุมุสุส^{๖๔} อกาเทโส, นเย, ตทุชิต ๗เป
 ๗ สุ จ, ลี, โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. นายโก. นี นเย, ฌุมุ, การิตั ๗เป๗ พนุโร, การิตา
 ๗เป๗ โลโป, อณณเอส จ, เต อวาวยา การิตเอ ฌุมุสุส^{๖๕} อกาเทโส, นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี,
 โส, ปุพพ, สรโลโป, นเย. ฌุมุหิ อุทาหรณั เวทิตพุพั. ตกุกตดา. ตสทุทูปโป, กร กรณ,
 อิมินา ฌ, กรสุส จ ตตุตั ฌุมุ^{๖๖} ชาติวณุตสุส รการสุส โด, นเย, ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส,
 สตุลุปิตา ๗เป๗ โลโป จ^{๖๗} อุสุส อา ลีโลโป. โภชนทาด. โภชนสทุทูปโป, ทา ทาน, ฌ, ต
 ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, อุสุส อา, ลีโลโป. กตดา. กร, ฌ, รสุส โด, นเย, ลี, อุสุส อา,
 ลีโลโป. สริตา. สร สติจินุตาโย, (๘/๒) ชาติสณณาทิ, ฌ, ยถาคมมิกาโร^{๖๘} วา ชาติมุนา^{๖๙}

^{๖๕} ร. น. ท. ส. โอ อวสุสเร, กจจ. ๕๑๓., ปทฐป. ๔๓๕.

^{๖๐} ร. น. ฆ. การิตานณโณ โโลโป. อโยฆานุตสุส

^{๖๑} กจจ. ๖๒๒., ปทฐป. ๕๗๐.

^{๖๒} ท. ส. ล. อการสุส อา

^{๖๓} ท. ล. อการสุสตา

^{๖๔} ท. ล. อนกา ยุณณุนั. ฌุมุสุส

^{๖๕} ท. ล. ฌุมุสุส

^{๖๖} กจจ. ๖๑๕., ปทฐป. ๕๗๓.

^{๖๗} กจจ. ๑๕๕., ปทฐป. ๑๕๘.

^{๖๘} กจจ. ๖๐๕., ปทฐป. ๕๔๗.

^{๖๙} ท. ส. ยถาคมมิกาโร วา ชาติมุนา

อิการาคโม, นย, ตทฐิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, อุตฺส อ, ลีโลโป, อาวิมฺหิ อูทาหรณฺ เวทิตพฺพํ.
 ภยทสฺสาวี.^{๕๐} ภยสทฺทฺปปโต, ทิส เปกฺขเน, ชาตฺสณฺณาทิ, อาวี, ทิสฺสฺส ๗เปฯ ทกฺขา วา,^{๕๑}
 อการปจฺจโย,^{๕๒} โลปญฺเจตฺตมกาโร^{๕๓} วา อิการสฺส โลโป, ปฺพุพ, สรโลโป,^{๕๔} นย. อถวา.
 เตสฺ วุทฺธิ ๗เปฯ เทสา จาติ^{๕๕} วา กฺวจิ ชาตฺวิกตฺติ ๗เปฯ โลปาคมา จาติ^{๕๖} วา ปจฺจยาทนฺนิฏฺฐา
 นิปาทนา สิขฺณนฺตฺติ^{๕๗} วา ยทาทีนา วา อิตฺส อตฺตํ, ปฺรเทวภาโว จาเน สฺสฺส ทฺวิภาโว, นย,
 ตทฐิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, เสสโต โลโป คสิปี.^{๕๘} รูปสิทฺธิยํ^{๕๙} ปน ทิสฺสฺส ทสฺสาเทสฺติ^{๖๐} วุตฺตํ.

๕๒๘, ๕๓๗. วิสฺรุขปทาทีโต ณ.

ปเวโส. ปปฺพุโพ, วิส ปเวสเน, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา โณ, การิตํ วิย ฌานฺนพฺนฺโซ,
 การิตานํ โณ โลโป, (๕/๑) อสฺยคณฺตสฺส วุทฺธิ การิต วา^{๖๑} อิตฺส เอ, นย, ตทฐิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี,
 , โส, ปฺพุพ, สรโลโป, นย. โรโค. รุข โรเค, ชาตฺสณฺณาทิ, โณ, การิตํ วิย ฌานฺนพฺนฺโซ, การิตานํ
 โณ โลโป, วุทฺธิ, นย, กคา จชานนฺตฺติ^{๖๒} วา, สจฺชานํ กคา ฌานฺนพฺนฺเชติ วา ชสฺส คตฺตํ,
 ตทฐิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส. อฺปฺปาโท. อฺปฺพุโพ, ปท คติมฺหิ, ชาตฺสณฺณาทิ, โณ, การิตํ วิย
 ฌานฺนพฺนฺโซ,^{๖๓} วุทฺธิ, นย, ตทฐิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปฺรเทวภาโว จาเน ปสฺส ทฺวิภาโว, นย,
 ผสฺโส, ผสฺ ผสฺเน, ชาตฺสณฺณาทิ, โณ, การิตํ วิย ๗เปฯ พฺนฺโซ, ณโลโป, นย, เตสฺ วุทฺธิตีอาทีนา
 อุตฺส อ. ปฺรเทวภาโว จาเน สฺสฺส ทฺวิภาโว, นย, ตทฐิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, โอโก. อฺจ

^{๕๐} ร. น. ท. ภยทสฺสาวี.

^{๕๑} กจฺจ. ๔๓๑., ปทฺรฺป. ๔๘๓.

^{๕๒} ท. ล. ทิสฺสฺส ๗เปฯ ทกฺขา วา. อกาปจฺจโย

^{๕๓} กจฺจ. ๕๑๐., ปทฺรฺป. ๔๘๗.

^{๕๔} ท. ล. อการ อิการสฺส โลโป อการาคโม

^{๕๕} กจฺจ. ๔๐๔., ปทฺรฺป. ๓๗๐.

^{๕๖} กจฺจ. ๕๑๗., ปทฺรฺป. ๔๘๘.

^{๕๗} กจฺจ. ๔๗๑., ปทฺรฺป. ๖๒๔.

^{๕๘} กจฺจ. ๒๒๐., ปทฺรฺป. ๗๔.

^{๕๙} ปทฺรฺป. ๖. ๔๒๑.

^{๖๐} ท. ล. ทิสฺสทฺทฺสฺส ทสฺสาเทโส

^{๖๑} ท. ส. วา

^{๖๒} กจฺจ. ๖๒๓., ปทฺรฺป. ๕๕๔.

^{๖๓} ท. ส. ล. การิตานณฺโณ โลโป.

วิญญุตติย์ วาจารย์, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, (๘/๒) การิตํ วยิ ๗เป๗ พนุโธ, ฉโลโป, อสโยคนฺตสฺส ๗เป๗ การิต, กคา จขานํ^{๕๔} จสฺส โโก, นย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, โส. ภาโว. ญ, ญ สฺตตํ, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, การิตํ ๗เป๗ พนุโธ, ฉโลโป, อญฺญสฺส จ, เต อวายา การิต, โอสฺส อาโว, นย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, โส. อาโย. อย คติมฺหิ, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, ฉโลโป, วุฑฺธิ, นย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, โส. สมฺโพโธ. สํปุพฺโพ, พุช อวโพชน, พุช ฉาณ, พุช โพชน, โฉน, การิตํ ๗เป๗ พนุโธ, ฉโลโป, วุฑฺธิ, นย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, โส. วคฺคณฺตํ วา วคฺค. วิหาโร. วิปุพฺโพ, หร หรณ, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, การิตํ ๗เป๗ พนุโธ, ฉโลโป, วุฑฺธิ, นย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นย.

๕๒๕, ๕๕๐. ภาว จ.

(๑๐/๑) ภาวตฺเถ จ อภิเชยฺเย สพฺเพหิ ชาตฺุหิ ฉปจฺจโย โหติ. ภาวตฺถาภิเชยฺยาติปิ อตฺถิ. ภาวตฺเถ อภิเชยฺเยติ ปทฺจเจโท. ภาวตฺถาภิเชยฺเยติปิ^{๕๕} ปน ปาโจ ยุตฺตคโร. ปาโก. ปจ ปาเก, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, การิตํ ๗เป๗ พนุโธ, การิตํ ๗เป๗ โลโป, อสโย ๗เป๗ ริเต, กคา จ ขานํ จสฺส โโก, นย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, โส, ปุพฺโพ, สรโลโป, นย. จาโค. จช หานิมฺหิ, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, ฉโลโป, วุฑฺธิ, ชสฺส โค, นย, สิ, โส. ภาโว. ญ, ญ, สฺตตํ, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, ฉโลโป, อสโย ๗เป๗ ริเต, เต อวายา การิต, นย, สิ, โส. ยาโค. ยช เทวปฺุชาสจฺจคฺคิกรณทานนฺสุ,^{๕๖} ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, การิตํ ๗เป๗ พนุโธ, (๑๐/๒) ฉโลโป, วุฑฺธิ, กคา จขานํ ชสฺส คตฺตํ, นย, สิ, โส. โยโค. ยช โยเค, ชาตฺสณฺณาทิ, โฉน, การิตํ ๗เป๗ พนุโธ, ฉโลโป, วุฑฺธิ, นย, สิ, โส. ภาโค. ภช ภาเค,^{๕๗} ภช เสวํ, ชาตฺสณฺณาทิ, ฉ, ฉโลโป, วุฑฺธิ. กคา จขานํ ชสฺส คตฺตํ, นย, สิ, โส. ปริทาโห. ปริปุพฺโพ, ทท ภสฺมิกรณ, ชาตฺสณฺณาทิ, ฉ, ฉโลโป, วุฑฺธิ, นย, สิ, โส. ราโค. รชราเค, ชาตฺสณฺณาทิ, ฉ, ฉโลโป, วุฑฺธิ, กคา จ ขานํ, นย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นย.

๕๓๐, ๕๕๔. กฺวิ จ.

สยมฺญ. สยํปุพฺโพ, ญ, ญ สฺตตํ, ชาตฺสณฺณาทิ, กฺวิ จ, กฺวิโลโป จ, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, สิ, เสสโต โลโป คสิปี, วคฺคณฺตํ วา วคฺค. วิญฺ. วิปุพฺโพ, ญ, ญ สฺตตํ, (๑๑/๑) อภิญ.

^{๕๔} ร. น. ช. กคฺคา จ ขานํ.

^{๕๕} กจฺจ. อ. ๑๖๖.

^{๕๖} ร. น. ท. ช. ล. เทวปฺุชาสยํ สคฺคการณทานนฺมเมสฺ.

^{๕๗} ร. น. ท. ช. ล. ปุคฺคกรณ.

อภิบุพโพ, ภู, กุวิ จ,^{๕๔} กุวิโลโป, สติ, สติโลโป. กุชโค. กุชสทหุปปโท, คม, สปป คติมฺหิ, ชาตุสณฺณาทิ, กุวิ จ, ชาตุวณฺตสฺส โลโป กุวิมุหิ^{๕๕} มสฺส โลโป, กุวิโลโป จ,^{๕๖} ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สติ, โส. อฺรโค. อฺรธา กจฺจตฺติ อฺรโค. อฺรสทหุปปโท, คม, กุวิ จ, เสสํ ปุพฺพสมฺ. ตฺรโค. ตฺรํ สีมฺ กจฺจตฺติ ตฺรโค. ตฺรสทหุปปโท, คม, กุวิ จ. เสสํ ปุพฺพสมฺ. สงฺโข. สฺฏฺจฺ ขนตฺติ สงฺโข. ตํปุพฺโพ, ขนฺ อวชาเรน, ชาตุสณฺณาทิ, กุวิ จ, ชาตุวณฺตสฺส โลโป กุวิมุหิ, กุวิโลโป จ, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สติ, โส, วคฺคนตฺ วา วคฺเค.

๕๓๑, ๕๓๕. ฐราทีหิ รมฺโม.

ปุคฺคโล เตน สภาเวน ฐรติ อิติ ตสฺมา โส สภาโว รมฺโม. ฐร ฐเรน, ชาตุสณฺณาทิ, รมฺมปจฺจโย, รมฺหิ รมฺโตะ ราที โน^{๕๗} รการทวฺยสฺส โลโป, นเย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สติ, (๑๑/๒) โส. ยํ กิจจํ ขเนน กรียติ อิติ ตสฺมา ตํ กิจจํ กมฺมํ. กร กรเณ, ชาตุสณฺณาทิ. รมฺโม. เสสํ ปุพฺพสมฺ. สติ, สตี.^{๕๘}

๕๓๒, ๕๕๐. ตสฺสึลาทีสุ ฌิตฺวาวิ จ.

ตํ สีสํ^{๕๙} ปกฺติ เอตสฺมาติ ตสฺสึโล, ฌิตฺ จ ตฺ จ อาวี จ ฌิตฺวาวิ. รูปสฺทฺธิยํ^{๖๐} ปน จสทฺเทน อตฺตมาเนปี ฌิตฺติ วุตฺตํ. ตสฺสึลาทีสุ อตฺเตสฺส คมฺยมาเนสฺส สพฺเพหิ ชาตุหิ ฌิตฺ ฯเปฯ ปจฺจยา โหนฺติ. ปิยปสฺสึ. ปิยสทหุปปโท, ปปุพฺโพ, สสฺ ปสฺสเน, ชาตุสณฺณาทิ, ฌิตฺ. การิตํ ฯเปฯ พนฺโธ, การิตานํ โณ โลโป, นเย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สติ, เสสโต โลโป คสิปี. พฺรหฺมจารี. พฺรหฺมสทหุปปโท, จร จเรน, ชาตุสณฺณาทิ, ฌิตฺ,^{๖๑} การิตํ ฯเปฯ พนฺโธ, การิตานํ โณ โลโป, อสฺโย ฯเปฯ ริเต, นเย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สติ, สติโลโป. ปสฺยหฺปวตฺตา. (๑๒/๑) ปสฺยหฺสทหุปปโท, ปปุพฺโพ, วต วตฺเตน, ชาตุสณฺณาทิ, ตฺ, ชาตุสฺสนฺโตะ, นเย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สติ, สตฺถุปีตา ฯเปฯ โลโป จ อฺสฺส อา, สติโลโป. ภยทสฺสาวี.^{๖๒} ภยสทหุปปโท, ทิส เปกฺขเน, ชาตุสณฺณาทิ, อาวี,

^{๕๔} กจฺจ. ๕๓๐., ปทฺรฺป. ๕๔๔.

^{๕๕} กจฺจ. ๖๑๕., ปทฺรฺป. ๕๔๖.

^{๕๖} กจฺจ. ๖๓๕., ปทฺรฺป. ๕๔๕.

^{๕๗} กจฺจ. ๕๓๕., ปทฺรฺป. ๕๔๕.

^{๕๘} กจฺจ. ๒๑๕., ปทฺรฺป. ๑๕๕.

^{๕๙} ร. น. ช. สีสํ

^{๖๐} ปทฺรฺป. ๖. ๔๓๐.

^{๖๑} ร. น. ท. ส. ช. ล. ฌิตฺ

^{๖๒} ร. น. ช. ภยสฺส ทสฺสาวี

กวจิ ชาติติ อาทินา อิตฺส อ, ปรเทวภาโว จาน, นเย, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, เสลโต โลปํ
คสิปี ลีโลโป.

๕๓๓, ๕๕๑. สททกฺขจลมนฺทลตฺเต รุจาทีหิ ย.

สทท-กฺข ๗เปฯ ยฺปจฺจโย โหติ ตสฺสึลาทีสุ อตฺเตสุ คมฺยมาเนสุ. สททนํ ชฺชนํ
สทฺโท. กฺชนํ โโกช. จลนํ จโล. โฆสโน. ชฺช สทฺเท, ชาติสญฺญาที, ย, อญฺเญสุ จ อุตฺส โอ,
อนกา ยฺญวฺณํ อโน, นเย, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. ภาสโน. ภาส
วียตฺติยํ วาจาญํ ย อโน, นเย, ลี, โส. โกรโน. กฺช โโกเป, ย, (๑๒/๒) อญฺเญสุ จ อโน, นเย,
ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส, นเย. โรสโน. รุส โรสเน, ย, วุทฺธิ, ยฺสุส อโน, นเย, ลี, โส. จลโน.
จล กมฺปน, ย, อโน, นเย. กมฺปิโน. กปี จลเน, ย, อโน, นเย, นิคฺคหิตฺตญฺจาติ^{๑๑๑} วา กวจิ ชาติติ
อาทินา วา นิคฺคหิตาคโม,^{๑๑๒} วคฺคนฺตํ วา วคฺค. ฝนฺทโน. ฝนฺทิ, ย, อโน, นเย, นิคฺคหิตฺตจ,
วคฺคนฺตํ วา วคฺค. มณฺชาโน. มทิ วิภูสํ, ย, อโน, นเย, นิคฺคหิตฺตจ, วคฺคนฺตํ วา วคฺค, ลี,
โส. วิภูสโน. วิบุพฺโพ, ภูส อลงฺการ, ย, อโน. นเย. โรจโน. รุจ ปิตฺติมฺหิ, ย, วุทฺธิ, อโน, นเย.
โชตโน. ชุตฺ โชตเน, ย, วุทฺธิ, อโน, นเย. วาฏฺมโน. วาฏฺม วาฏฺมเน,^{๑๑๓} ย, อโน, นเย, ตทุชิต
๗เปฯ สุ จ, (๑๓/๑) ลี, โส.

๕๓๔, ๕๕๒. ปาราทิกมิมฺหา รุ.

ภวปารคฺ. ภวปารสทฺทฺปปโท, คมฺ สบฺป คติมฺหิ, ชาติสญฺญาที, รุ, รฺมฺหิ รฺนุโต
ราที โน รโลโป, นเย, ลี, เสลโต ๗เปฯ ลีปี. ตสฺสึลาทีสุวฺติ ปทํ กิมตฺถํ อจาริเยน วุคฺตํ.
“ปารคโต”ติ อูทาหเรณ สติปี ปาราทิกมิมฺหิ ตสฺสึลาทฺยาตฺถาภาวา อิมินา รุปจฺจโย น โหตีติ
ฉาปนตฺถํ ตสฺสึลาทีสุวฺติ ปทํ มยา วุคฺตํ. ปารสทฺทฺปปโท, คมฺ, พุชฺคมาทีตฺเต กตฺตริ^{๑๑๔}
ตปจฺจโย, คมฺขนฺนหฺรมาทีนมนฺุโต^{๑๑๕} มโลโป, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส. ปาราทิกมิมฺหาติ
ปทํ กิมตฺถํ อจาริเยน วุคฺตํ. อนุคามิ อิติ อูทาหเรณ สติปีตสฺสึลาทฺยตฺเต อาทิมฺหิ ปาร-
สทฺทาภาวา อิมินา รุปจฺจโย น โหตีติ ฉาปนตฺถํ ปาราทิกมิมฺหาติ ปทํ มยา วุคฺตํ.

^{๑๑๑} ร. น. ท. ส. ช. ล. นิคฺคหิตฺตญฺจาติ, กจฺจ. ๓๗., ปทรูป. ๕๗.

^{๑๑๒} ร. น. ท. ส. ช. ล. นิคฺคหิตฺตาคโม.

^{๑๑๓} ร. น. ท. ส. ช. ล. วณฺโน. วณฺน.

^{๑๑๔} กจฺจ. ๕๕๗., ปทรูป. ๖๐๖.

^{๑๑๕} กจฺจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๐๐.

อนุப்புโพ, กมุ, ตสฺสึลาทีสุ ฉินฺทวารี จ,^{๑๑๒} ฉี, การิตํ ๗เปฯ พนุโธ, (๑๓/๒)การิตา ๗เปฯ โลปฺ, อลฺโย ๗เปฯ การิต, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, เสสโต ๗เปฯ ลีปี. อาทิลหมมฺปีติอาทิกํ ปน นฺยาเส^{๑๑๓} วุคฺตวจนเมว. น กจฺจาปนปาเจ^{๑๑๔} วุคฺตํ.

๕๓๕, ๕๕๓. ภิกฺขาทีโต จ.

ภิกฺขุ. ภิกฺขุ ยาจเน, ชาตฺสณฺณาทิ, ฐ, รุมฺหิ รนฺโต ราที โน รโลโป, กฺวจาที ๗เปฯ สุ จ, รสฺโส, ยทาทีนา วา, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, เสสโต ๗เปฯ ลีปี. วิญฺญ. วิปฺพุโพ, ฌา อวโพชน, ชาตฺสณฺณาทิ, ฐ, รโลโป, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, ลีโลโป.

๕๓๖, ๕๕๔. หนตฺยาทีนํ ปทนฺเต.

หนตฺยาทีนํ ชาตฺนํ หนตฺยาทีนํ^{๑๑๕} หนตฺยาทีนํ วา ชาตฺนํ อนุเต ฌกฺปจฺจโย โหติ ตสฺสึลาทีสุ อตฺเตสุ กมฺยมานฺเตสุ หนโต. ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา ลีขฺมฺนฺตึตี สุตฺเตน ติปจฺจโย. อาฆาฏโก. อาปฺพุโพ, หน หีสาตฺติมฺหิ, ชาตฺสณฺณาทิ, (๑๔/๑) ฌโก, การิตํ วิย ฌานฺนุพนุโธ, การิตา ๗เปฯ โลปฺ. หนสฺส ฆาโต, หนสฺส ฆาตาเทโส, ปฺพุพ, สรโลโป, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส. การุโก. กร กรณ, ชาตฺสณฺณาทิ, ฌโก, การิตํ ๗เปฯ พนุโธ, การิตานํ โณ โลปฺ, อลฺโย ๗เปฯ ริเต, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส.

๕๓๖, ๕๖๖. นฺ นิกฺคหิตํ ปทนฺเต.

อรินฺทโม เวสฺสนฺตโรติ ทฺวินฺนํ อุทาหรณานํ รูปํ เหฏฺฐา วุคฺตเมว. ปภงฺกโร. ปภาสทฺทฺอุปโป, กร กรณ, ชาตฺสณฺณาทิ, สณฺณายมฺนุ อปจฺจโย, ปภาสทฺทนฺเต นฺนุอาคโม, กฺวจาที-มฺหฺมฺ ๗เปฯ สุ จ รสฺโส. ยทาทีนา วา รสฺโส, นฺ นิกฺคหิตํ^{๑๑๖} ปทนฺเต, วคฺคนฺตํ วา วคฺค, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส.

๕๓๘, ๕๕๕. สํหนนฺถาย วา โร โฆ.

สํปฺพุโพ หนโน สํหนโน. สํหนโน จ สํปฺพุพหนโก. อญฺโล จ สํหนนฺถโย.^{๑๑๗} สํโฆ. สํปฺพุโพ, หน หีสาตฺตีสุ, ชาตฺสณฺณาทิ, (๑๔/๒) รปจฺจโย, หนสฺส ฆาฏาเทโส,^{๑๑๘} รุมฺหิ รนฺโต

^{๑๑๒} กจฺจ. ๕๓๒., ปทฺรป. ๕๕๐.

^{๑๑๓} นฺยาส. อ. ๔๓๑.

^{๑๑๔} กจฺจ. อ. ๑๖๗.

^{๑๑๕} ส. ท. ร. ชาตฺ

^{๑๑๖} ร. น. นิกฺคหิตํ

^{๑๑๗} ร. น. สํหนโน จ สํปฺพุพโก อญฺโล จ สํหนนฺถโย.

ราที โน รโลโป, นเย. ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส. ปรักขา. ปรักพูโพ, ขนุ อวธารณ, ชาตุสณณาทิ, โร, รุมหิ รนุโต ราที โน รโลโป, วคฺเค โฆสา,^{๑๑๕} สรโลโป,^{๑๒๐} นเย, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, อิตฺถิมโต อาปจฺจโย,^{๑๒๑} จสทฺเทน นามมิว กรณ, ลี, เสสโต ๗เปฯ ลีปี. อนุตโก. อนุตสทฺทูปฺโป, กร กรณ, ชาตุสณณาทิ, โร, รโลโป, ลี, โส. สมิติ ปทํ กิมตุถํ อจฺริเยน วุตฺตํ. อุปมาโณ อิติ อุทาหรณ สติปี หนสฺมี อสฺปุพฺพตฺตา อิมินา รปจฺจโย น โหตีติ ฌาปนตุถํ สมิติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อุปฺพุโพ, หน หีสาคฺคีสุ, ภาเว จ, โณ, การิตํ ๗เปฯ พนุโธ, การิตานํ ๗เปฯ โลโป, หนสฺส มาโณ, นเย, ลี, โส. วาติ ปทํ กิมตุถํ อจฺริเยน วุตฺตํ. (๑๕/๑) อนุตกาโร อิติ อุทาหรณ สติปี สฺปุพฺพหนโต อณฺณชาตุมหิ วาสทฺเทน นิวาริตตฺตา อิมินา รปจฺจโย น โหตีติ ฌาปนตุถํ วาติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อนุตสทฺทูปฺโป, กร กรณ,^{๑๒๒} สพฺพโต ฌวฺตุวาวี วา^{๑๒๓} อปจฺจโย, นเย, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส.

๕๓๕, ๕๕๘. รุมหิ รนุโต ราที โน.

โร อสฺส ปจฺจยสฺส อตฺถิติ โร. สทฺธาติโต ฌ. รนุโตติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอตฺถ รกาโร อาคโม. โร อาที มริยาโท ยสฺส โส ราที. โนติ โลปมาห. รุมหิ รการุมหิ^{๑๒๔} ปจฺจเย ปเร รการาที สพุโพ ชาตฺวนฺโต โน โหติ. รการาที จาติ เอตฺถ จสทฺโท น ยุตฺโต. อนุตโก. อนุตสทฺทูปฺโป, กร กรณ, ชาตุสณณาทิ, รปจฺจโย. ปารุ. ปารสทฺทูปฺโป, คมฺ สปป คติมฺหิ, รปจฺจโย. เสสํ เหฎฺฐา วุตฺตเมว. สตฺธา. สาส อนุสติจฺมิหิ, ชาตุสณณาทิ, สาสาทีหิ รตฺถุ^{๑๒๕} อิมินา ราทีโลโป, นเย,(๑๕/๒) ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, สตฺถุปี ๗เปฯ โลโป จ อสฺส อา ลีโลโป จ. ทิฎฺฐโ. ทิส เปกฺขเน, ชาตุสณณาทิ, ภาวคฺคเมสฺส ต,^{๑๒๖} สาสทิสโต^{๑๒๗} ตสฺส ริฎฺฐโ จ, ตสฺส ริฎฺฐาทโส, ราทีโลโป, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส.

^{๑๑๘} ร. น. ช. ส. ฌฎาเทโส.

^{๑๑๙} กจฺจ. ๒๕., ปทฺรูป. ๔๒.

^{๑๒๐} ท. ส. ล. สรโลโป

^{๑๒๑} กจฺจ. ๒๓๗., ปทฺรูป. ๑๗๖.

^{๑๒๒} ส. กรณ

^{๑๒๓} กจฺจ. ๕๒๗., ปทฺรูป. ๕๖๘.

^{๑๒๔} ท. ส. รุมหิ รการตฺติมฺหิ

^{๑๒๕} กจฺจ. ๕๖๖., ปทฺรูป. ๕๗๔.

^{๑๒๖} กจฺจ. ๕๕๖., ปทฺรูป. ๖๒๒.

^{๑๒๗} ร. น. ช. สาสาทีสโต

๕๔๐, ๕๔๕. ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.

ภวนํ ภาโว. กรียตีติ กมฺมํ. ภาวกมฺมอิจฺเจเตสฺวตฺเตสุ^{๕๒๘} สพฺพชาตฺตฺหิ ปฺรา ตพฺพ
 อนีนํ^{๕๒๙} อิจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ. กฺวิ จ, ปจฺจยานํ เตกาลิกตฺตา กาลวิกฺคหํ ทสฺเสตฺถุ ญฺยเต
 อภวิทฺต อภวิสฺสเตติ วุตฺตํ. ญฺยเตติ ชเนน สมฺปติ ภวนํ. อภวิทฺตภาติ อตีเต ภวนํ. อภวิสฺสเตติ
 อนาคเต ภวนํ. ภวิทพฺพํ. ญ, ญ สตุตฺตํ, ชาตฺตฺสญฺญาติ, ตพฺพปจฺจโย, อิการาคโม อสพฺพ-
 ชาตฺตฺกมฺหิ^{๕๓๐} อี, ยถาคมฺมิการโ วา อี, อญฺเญสุ จ อุตฺส โอ, โอ อว สเร อโว, นเย, ตพฺพริต ๗เป๗
 สฺ จาติ สุตฺเต จสทฺเทน(๑๖/๑) กิจฺจปจฺจยสฺส นามมิว^{๕๓๑} กรณํ, ลี, ลี ลีสฺส อํ. ปุพฺพ, สรโลโป,
 นเย. ภวนีนํ. ญ, ญ สตุตฺตํ, ชาตฺตฺสญฺญาติ, อนีนํ. อญฺเญสุ จ, โอ อว สเร, นเย, จสทฺเทน
 นามมิว กรณํ, ลี, ลี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. อาสิตพฺพํ. อาส อฺปเวสเน, ชาตฺตฺสญฺญาติ, ตพฺโพ,^{๕๓๒}
 อิการา ๗เป๗ กมฺหิ, จสทฺเทน นามมิว กรณํ, ลี, ลี. อาสنيين. อาส, อนีนํ,^{๕๓๓} นเย, จสทฺเทน
 นามมิว กรณํ, ลี, ลี. สทฺทนนิตฺติ^{๕๓๔} อสิตพฺพํ อสนีนฺยฺนติ^{๕๓๕} วุตฺตํ. อส ภกฺขณ. ปชฺชิตพฺพํ. ปท
 คติมฺหิ, ตพฺโพ, อิการาคโม, ภาวกมฺเมสุ โย,^{๕๓๖} ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สชาตฺตฺวนุตฺตสฺส^{๕๓๗}
 ชาตฺตฺวนฺเตน สทฺ ขการสฺส โช,^{๕๓๘} ปฺรเทวฺภาโว ฐาเน, นเย, ลี, ลี. ปชฺชنيين. ปท, อนีนํ, โย,
 ตสฺส จ ๗เป๗ ตฺวนุตฺตสฺส (๑๖/๒) ชสฺส ทฺวิภาโว, นเย, ลี, ลี. กตฺตพฺพํ. กร กรณ. ตพฺโพ.
 ตฺตฺตฺนตพฺเพสุ วา ชาตฺตฺวนุตฺตสฺส^{๕๓๙} รการสฺส โต, นเย, ลี, ลี. กรณีนํ. กร อนีนํ, รหาทีโต ฌ นสฺส
 โณ, นเย. กนฺตพฺพํ. คมฺ สปฺป^{๕๔๐} คติมฺหิ, ตพฺโพ, คมฺขนหนานํ ๓ ตฺตพฺพาทิสฺส น^{๕๔๑} ชาตฺตฺวนุตฺตสฺส

^{๕๒๘} ร. น. ช. ภาวกมฺเม

^{๕๒๙} ร. น. ท. อนีน

^{๕๓๐} กจฺจ. ๕๑๖., ปทฺรฺป. ๔๑๖.

^{๕๓๑} ร. น. ท. ส. ล. กิจฺจปจฺจยนามมิว

^{๕๓๒} ร. น. ท. ส. ล. ปุพฺโพ.

^{๕๓๓} ร. น. ช. อนีน.

^{๕๓๔} ท. สทฺทนนิตฺติ, ร. น. สทฺทนนิตฺติ.

^{๕๓๕} นีติ. อ. ๔๐๐.

^{๕๓๖} กจฺจ. ๔๔๐., ปทฺรฺป. ๔๔๕.

^{๕๓๗} กจฺจ. ๔๔๑., ปทฺรฺป. ๔๔๖.

^{๕๓๘} ท. ล. ขการสฺสชฺช

^{๕๓๙} กจฺจ. ๖๒๐., ปทฺรฺป. ๕๔๕.

^{๕๔๐} ร. น. ท. ส. สมฺป

โน, นย, ตี, สี่. คมณีย์.^{๕๔๒} คม, อนีย, นย, ตี, สี่. รมิตพพ. รมู กิพาย, ตพโพ, อิการา ๗ป๗
 กมุหิ, นย. รมณีย์. รมู, อนีย, รหาทีโต ณ,^{๕๔๓} นย, ตทฐิต ๗ป๗ ๓ จ, จสทเทน นามมิว
 กรณ, ตี, สี่.

๕๔๑, ๕๕๒. โฉย จ.

การีย. กร กรณ, ชาติสณณาทิ, ฉยปจจโย, การิต ๗ป๗ พนุโธ, การิตา ๗ป๗ โลปี,
 อสโย ๗ป๗ การิต อการส อ, อิการาคโม อสพพชาติกมุหิ, นย, (๑๗/๑) จสทเทน นามมิว
 กรณ, ตี, สี่, เจยย. จิ จย,^{๕๔๔} ชาติสณณาทิ, ฉโย, การิต ๗ป๗ พนุโธ, การิตา ๗ป๗ โลปี,
 อสโย ๗ป๗ ริต, ปรเทวภาโว จาน ยการส ทวิภาโว, นย, ตี, สี่. เนย. นี ปาปุณ,
 ชาติสณณาทิ, ฉโย จ, การิต ๗ป๗ พนุโธ, การิตาน โฉ โลปี, อสโย ๗ป๗ การิต, ปรเทวภาโว
 จาน, นย, ตี, สี่. จสททคณณ ตยปจจโย โหติ, ฉาเตยย ทฎเจยย ปตเตยยนุติ อิท
 วจัน นุยาเส^{๕๔๕} วุตต. น กจายเน ปาโจ.^{๕๔๖} ฐปี ปน นุยาเส^{๕๔๗} วุตต.

๕๔๒, ๕๕๓. กรมุหา ริจจ.

กัจจ. กร กรณ, ชาติสณณาทิ, ริจจปจจโย, รมุหิ รมุโต ราทีโน ราทีโลโป, ปุพพ,
 สรโลโป, นย, จสทเทน นามมิว กรณ, ตี, สี่.

๕๔๓, ๕๕๕. ฐโตพพ.

ภพโพ. ฐ, ฐ สคตาย, ฉโย จ,^{๕๔๘} อิมินา อูการน (๑๗/๒) สห ฉยส
 อพพาเทโส,^{๕๔๙} นย, ตี, โส. ภพพ. ฐชาติ,^{๕๕๐} ฉโย จ, อูการน สห ฉยส อพพาเทโส, ตี, สี่.

^{๕๔๑} ท. ล. กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๕๕๑.

^{๕๔๒} ร. น. ท. ช. คมณีย์.

^{๕๔๓} กจจ. ๕๔๕., ปทรูป. ๕๕๐.

^{๕๔๔} ร. น. ช. เจยย.

^{๕๔๕} นุยาต. อ. ๒๕๔.

^{๕๔๖} ร. น. ท. ช. ปาโจ, กจจ. อ. ๑๖๕.

^{๕๔๗} นุยาต. อ. ๒๕๕.

^{๕๔๘} กจจ. ๕๔๑., ปทรูป. ๕๕๒.

^{๕๔๙} ท. ล. อพโพเทโส.

^{๕๕๐} ส. ฐ.

๕๔๔, ๕๕๖. วท-มท-คมุ-ยช-ครหการาทีหิ ชช-มม-คค-เยหยาคาโร วา.

วโท จ มโท จ คโม จ ยูโซ จ ครโห จ อกาโร จ วทฯเปฯ หการา. วทมท
 ๕เปฯ หการา อาทิ เยสนเด วทมท ๕เปฯ ราทโย. โหช จ โมม จ โคค จ โยห จ เอยโย จ
 ชชมมคคเยหยา. วชช. วท วิยตุคิย^{๕๕๐} วาจารย์, ญโย จ, อมินา ฐาตวนุเตน สห ญยสุส
 ชชทาโส, จสทเทน นามมิว กรณ, สี, สี. มชช. มท อุมมาเท, ญโย จ, ชชทาโส. คมม. คม
 สปป์ กติมฺหิ, ญโย จ, มุมมาเทโส. โยคค. ยช โยเค, ญโย จ, กคาเทโส. การยห. ครห นิณฑาย,
 ญโย จ, หการน สห ญยสุส โยห, ครหสุส คาโร จ. เทยย. ทา ทาน, โฌย จ, อมินา
 อการน สห ญยสุส เอยโย,(๑๘/๑) นย. เปยย. ปา ปาน, ญโย จ, เอยโย. เอยย. हा
 จาके,^{๕๕๑} ญโย จ, เอยโย. เมยย. มา मान, โฌย จ, เอยโย. เอยย. ढा ओपोरन, โฌย จ,
 อมินา อการน สห ญยสุส เอยโย, นย, จสทเทน นามมิว กรณ, สี, สี, นย.

๕๔๕, ๕๔๘. เต กิจจา.

ภาวกมุเมสุ กิจจ-กต-ขตถา อิติ อิเมสํ ปจฺจยानं คหณํ กิจจสญญาय ปโยชนํ.

๕๔๖, ๕๖๒. อญเณ กิตฺ.

กิตฺอิจฺเจวาติ^{๕๕๓} กิตฺ อิติ เอว ปทจฺเณโท. กตฺตริ กิตฺ อิติ สุตเต เตสํ ปจฺจยानं
 คหณํ กิตฺตสญญาय ปโยชนํ.

๕๔๗, ๕๕๖. นนุทาทีหิ ยุ.

เทเวหิ นนุทียเต อิติ ตสฺมา นนุทานํ. นนุท นนุทเน, ฐาตฺสญญาทิ, ยุ, อนกา ญฺจุนํ,
 ยุตฺส อโน, นย, ตทฺชิต ๕เปฯ สฺ จ, สี, สี. คหณ. คห อุปปาทาน, ยุ อโน, นย, รหาทิต
 ณ,^{๕๕๔} สี, สี. (๑๘/๒) จรณ. จร จรณ, ยุ อโน, รหาทิต ณ, ตทฺชิต ๕เปฯ สฺ จ, สี. เอว
 สพฺพตฺถ “ภวนํ หวนนุ”ตฺยาทีสุ อุทาหรณฺสุ ยุปจฺจโย โหติ.

๕๔๘, ๕๕๗. กตฺตุกรณปเทสฺ จ.

กตฺตา จ กรณญจ ปเทโส จ กตฺตุกรณปเทโส. กตฺตริ ยุปจฺจโย ตา^{๕๕๕} โหติ.
 โรชฺหรณ. รชสทฺทูปโต, หร หรณ, ยุ อโน, รหาทิต ณ นสฺส โณ, นย, เอเตสโม

^{๕๕๐} ท. ส. วิญญคฺคิย

^{๕๕๑} ร. น. ช. หานิมฺหิ.

^{๕๕๓} ร. น. ช. กิตฺอิจฺเจวาติ

^{๕๕๔} ร. น. ท. ส. ช. ล. รหาทิต โน ณ.

^{๕๕๕} ร. น. ช. ตา

โลเป^{๕๖} ชกาเร^{๕๗} อการสุส โอ, ลี, ลี, กรณ ตาว ยู โหติ. กรณ. กร กรณ, ยู อโน, รหาทิโต ฌ นสุส โณ, นเย, ปเทเส ยู โหติ. สตุตา ตสฺมี ปเทเส ติฏฺฐนฺติ อิติ ตสฺมา โส ปเทโส ฌานํ. ฌา^{๕๘} กตินิวตฺติมฺหิ, ยู, อโน, ยทาทีนา อการโลโป, ลี, ลี. เอวํ สพฺพตฺถ “วิญฺญาณํ ฆานนุ”ตฺยาทีสุ อุทาหรณฺสุ ยู โหติ.

๕๔๕, ๕๕๐. รหาทิโต ฌ.

(๑๕/๑) ชโน เตน หตุถาทินา กโรติ^{๕๙} อิติ ตสฺมา ตํ หตุถาทิกํ กรณ. กร กรณ, กตฺตุกรณปเทเสสุ ฌ^{๖๐} ยู, อนกา ยฺญวฺณํ นสุส โณ, นเย, ลี, ลี. วตฺถุ เตน อุทเกณ^{๖๑} ปฺรติ อิติ ตสฺมา ตํ ปฺรณํ. ปฺร ปฺรณ, ธาตุสญฺญาที, กตฺตุกรณปเทเสสุ ฌ, ยู, อโน, นสุส โณ. ธนํ เตน หตุถาทินา ชเนน กหิยติ อิติ ตสฺมา ตํ หตุถาทิกํ กหณ. กห อุปาทาน, ยู, อโน, นสุส โณ, นเย, ลี, ลี. อญฺเฬหิ พฺยากรณํ ลวณนฺตฺยาทีปโยคา.

ปจฺโม ปริจฺเจโท (นิฏฺฐิต).^{๖๒}

^{๕๖} กจฺจ. ๑๘๓., ปทฺรป. ๔๘.

^{๕๗} ร. ช. ชุชการ. ร. ชุชกาเร

^{๕๘} ร. น. ท. ส. ฎฺฐานํ. ฎฺจา.

^{๕๙} ร. น. กาโรติ

^{๖๐} ท. ส. ล. “กตฺตุกรณปเทเสสุ ฌ”ติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๖๑} ท. ส. ล. วตฺถุณา

^{๖๒} ร. น. ท. ส. ปถมปริจฺเจโท.

๓.๑.๒ กิพพิธานรูปที่ปนิยํ ทุตฺติโย ปริจฺเจโท.

๕๕๐, ๕๕๖. ฌาทโย เตกาลิกา.

ตํ อุทาหรณํ ยถา กตมํ. กุมภกาโร. กุมภสทฺทูปฺปโท, กร กรณ, ชาติสณฺณาทิ, ชาติวन्दโลโป, ชาติยา กมฺมาทิมฺหิ โณ โณ, การิตํ ๗เปฯ พนฺุช, การิตา ๗เปฯ โลโป, อลฺโย ๗เปฯ ริเต อการสฺส อา, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, (๑๕/๒) สฺ, โส. กรณ. กร กรณ, กตฺตุกรณปเทสฺส จ, ยฺ, ยฺสฺส อโน, นเย, สฺ, สฺ. อณฺเณปี อรินฺทโมตฺยาทโย ปโยคา.

๕๕๑, ๕๕๘. สณฺณายํ ทาธาโต อี.

ทา จ ธา จ ทาธา. อภิเชยฺยาณฺติ วจฺตพฺพายํ. โย ปุคฺคโล อาทียติ คณฺหียติ อิติ ตสฺมา โส อาทิ. อาปุพฺโพ, ทา ทาเน, ภูวาทโย ชาติโว, อิมินา อี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, อณฺเณ กิตฺ กิตฺสณฺณ, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ลิงฺคณฺจ นิปฺปจฺเจเต,^{๑๖๓} ตโต จ วิกตฺติโย, ลิงฺคณฺจ ปจฺจมา, เสสโต ๗เปฯ คสฺปิ. สมฺมทฺโท อุทกํ ทธาติ อิติ ตสฺมา อุทฺธิ. อุทกสทฺทูปฺปโท, ชาติรณ, ชาติสณฺณาทิ, อี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, (๒๐/๑) ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺโลโป. มโหทฺธิ.^{๑๖๔} มโหทกสทฺทูปฺปโท, ชาติ, อี, ปุพฺพ, สร, นเย, ยทาทีนา กโลโป, สฺ, สฺโลโป. สตฺโต ตสฺมี นงฺคณฺเจ^{๑๖๕} วาตานี ทธาติ อิติ ตสฺมา โส นงฺคณฺโจ วาตฺธิ. วาสทฺทูปฺปโท, ชาติ, อี, ปุพฺพ, สรโลโป, สฺ, สฺโลโป. ยํ ปทํ ปณฺทิตฺเตน สมฺมา ธิยติ อิติ ตํ ปทํ สนฺธิ.^{๑๖๖} สปุพฺโพ, ชาติ, อี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺโลโป, วคฺคณฺตํ วา วคฺค.

๕๕๒, ๖๐๕. ติ กิจฺจาสิฏฺเฐ.

ติ จ กิตํ จ ติกิตํ. ติ กิตฺ จาติ ปทจฺเจโท. โท ฐสฺส เจติ^{๑๖๗} สฺตเต จสทฺแทน ตการสฺส โจ,^{๑๖๘} ยทาทีนา วา, นเย, สณฺณายํ อภิเชยฺยาณฺ อาสีสิฏฺเฐ ปสฺสณฺเฐ อาสีสเน^{๑๖๙} วา สติ ชาติหิ ติปฺจโย โหติ กิตฺณจ. ชินฺ เอนํ ฌมฺมํ พุชฺฌณฺตฺติ ชินฺพุทฺธิ. ชินฺสทฺทูปฺปโท,(๒๐/

^{๑๖๓} กจฺจ. ๕๓., ปทฺรูป. ๖๑.

^{๑๖๔} ท. ส. ล. มหาทฺธิ.

^{๑๖๕} ร. น. ท. ส. นํคฺณฺเจ

^{๑๖๖} ร. น. ช. ปทฺสนฺธิ.

^{๑๖๗} กจฺจ. ๒๐., ปทฺรูป. ๒๗.

^{๑๖๘} ร. น. ท. ส. ช. ตการสฺส โจ

^{๑๖๙} ท. ส. ล. อาสีสิฏฺเฐ อาสีสเน

๒) พุช อวโพชน, ชาตุสณฺณาทิ, ติปจฺจโย, **ฌฆณฺเหหิ ฆตฺตา จ^{๑๖๐}** ตการสฺส โช, หจตุตฺถาน-มฺนุ
 ตานํ โท **เช^{๑๖๑}** ชาตฺวนตฺตสฺส โท, นเย, **ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺโลโป.** ฌนฺภูติ. ฌนสทฺทฺปปโต, ฌ,
 ฌ สตฺตายํ, ติ, **ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺโลโป.** ฌโต. ฌ, ฌ สตฺตายํ, อิมินา ตปจฺจโย, สฺ, สฺ. ภา
 โว. ฌ, อิมินา โฉว, การิตํ ๑เปฯ **พฺนุโร,** การิตานํ **โฉ โลโป,** อตํ ๑เปฯ **ริเต อฺสฺส โอ,** เต
 อาวายา การิตเ ออสฺส อาว. **นเย, ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย.** ฌมฺมทินฺโน.
 ฌมฺมสทฺทฺปปโต, ทา ทาน, อิมินา อินฺโน, **ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, สฺ, สฺ, ฌมฺมสทฺทฺปปโต,**
 อิมินา ตปจฺจโย. (๒๑/๑) **รูปสฺทฺธิริย^{๑๖๒}** ปน **ภิทาทิต อฺนฺนอฺนฺนอฺฉิฉา วาติ^{๑๖๓}** ตปจฺจยสฺส
 อฺนฺนาเทสฺสตี วุตฺตํ. วทฺตมาโน. วทฺต วตฺน,^{๑๖๔} **ชาตุสณฺณาทิ, อิมินา มานปจฺจโย, ฐวาทิต**
อ^{๑๖๕} มานปจฺจยโต ปุพฺพสฺมึ, ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ,^{๑๖๖} สฺ, สฺ, ปุพฺพ, สร, นเย. อญฺเฌปี
 นนฺทโก **ชีวิโกตฺยาทโย^{๑๖๗}** ปโยคา.

๕๕๓, ๕๕๕. อิตฺถิมตฺติโย วา.

ชรา. ชร วโยหานิมฺหิ. ชาตุสณฺณาทิ, อापจฺจโย, นเย, **อิตฺถิมตฺติ อปาจฺจโย, ปุพฺพ,**
สรโลโป, นเย, ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ, สฺ, เสสโต ๑เปฯ สฺปิ. มติ. มา มาน, ติ, **กฺวจาติ ๑เปฯ สฺ จ**
 อาการสฺส **รฺสฺส, ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺโลโป.** เจตนา. จิต จินฺตายํ, ชาตุสณฺณาทิ, ฌ, **อนกา**
ยฺญวฺณํ ยฺยสฺส อโน, นเย, อญฺเฌสฺ จ อิตฺส อ, **อิตฺถิมตฺติ อปาจฺจโย, (๒๑/๒) ปุพฺพ, สรโลโป,**
นเย,^{๑๖๘} สฺ, สฺโลโป. เวทนา. วิท สตฺตายํ, วิท ลาภ, วิท ฌาณ, วิท วินฺทเน, ฌ, **ยฺยสฺส อโน,**
นเย, อญฺเฌสฺ จ อิตฺส อ, **อิตฺถิมตฺติ อปาจฺจโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ, สฺ.**
เสสโต ๑เปฯ คสิปี. อญฺเฌปี ปฎิปทาอิจฺจาทโย ปโยคา.

^{๑๖๐} กจฺจ. ๕๗๖., ปทฺรฺูป. ๖๐๗.

^{๑๖๑} กจฺจ. ๖๑๑., ปทฺรฺูป. ๖๐๘.

^{๑๖๒} ปทฺรฺูป. ๖. ๔๔๓.

^{๑๖๓} กจฺจ. ๕๘๒., ปทฺรฺูป. ๖๓๑.

^{๑๖๔} ร. น. ส. ช. วตฺตมาโน. วตฺต วตฺน.

^{๑๖๕} กจฺจ. ๔๔๕., ปทฺรฺูป. ๔๓๓.

^{๑๖๖} ท. ส. ปุพฺพ. อ. นเย. สร. นเย. ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ

^{๑๖๗} ปทฺรฺูป. อ. ๔๔๓.

^{๑๖๘} ท. ล. ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ

๕๕๔, ๖๐๑. กรโต วีรีย.

กิริยา. กร กรณ, ชาติสณณาทิ. กิริโย. รุมหิ รนุโต ราทิ โน รทวยสฺส โลโป,
นย, อิตฺถิมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, เสสโต ฯเปฯ สฺปิ. กิริย.
กร, วีรีย, รุมหิ รนุโต ราทิ โน, นย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, สฺ, ปุพฺพ, สรโลโป, นย.

๕๕๕, ๖๑๒. อตีเต ตตวนุตตาวี.

โต จ ตวนตุ จ ตาวี จ ตตวนุตตาวี. (๒๒/๑) อหฺสูติ^{๑๕๕} หุโต, อกฺกิ. หุ สฺตฺตํ, หุ
ทานาทนหฺพฺยปฺปทานนฺส, ชาติสณณาทิ, ตปจฺจโย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, โส, ปุพฺพ, สรโลโป,
นย. อหฺวีติ หุตฺวา. หุ ทานาทนหฺพฺยปฺปทานนฺส, ตวนตุ, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, อา สฺมฺหิตฺติ^{๑๕๖}
สฺวิภคฺคิสฺส นฺตฺสฺส อา, ปุพฺพ, สรโลโป, นย. อกฺกิหฺตฺตาวี. หุ, ตาวี, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, เสส
ฯเปฯ สฺปิ. พฺรหฺมจฺริยํ วุสฺสโต. อวสฺสิตฺติ วุสฺสโต. วส นฺนิวาเส, ชาติสณณาทิ, ตปจฺจโย, วส วา วุ
วสฺส อ, เตสฺ วุทฺธิ ฯเปฯ สฺ จ, อาทิมฺหิ วการากโม, นย, อิการากโม อสพฺพชาตฺตุมฺหิ, นย,
ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, โส. อวสฺสิตฺติ วุสฺสิตฺวา. วส, ตวนตุ, วสฺส วา วุ, เตสฺ วุทฺธิ ฯเปฯ เทสา จ,
(๒๒/๒) วากโม, นย, อิการากโม, นย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, อา สฺมฺหิตฺติ. วุสฺสิตฺตาวี. วส, ตาวี,
วสฺส วา วุ, เตสฺ วุทฺธิ ฯเปฯ เทสา จ วากโม, นย, อิการากโม อสพฺพชาตฺตุมฺหิ, นย, ตทฺธิต
ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, สฺโลโป. ชโน โอทนํ อภฺยชฺชิตฺติ ภฺคฺตโต. ภฺช ปาลนพฺยวหฺรณฺส, ชาติสณณาทิ,
วุทฺธิ, ตปจฺจโย, ภฺชาทินมฺนุโต โน ทฺวิ จ ชาติสณณาทิ โลโป, ตการสฺส ทฺวิตฺตลฺจ, นย,
ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, โส. ภฺคฺตฺตวา. ภฺช, ตวนตุ, ภฺชาทินมฺนุโต โน ทฺวิ จาติ^{๑๕๗} ชโลโป, ตการสฺส
ทฺวิตฺตลฺจ,^{๑๕๘} นย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ.^{๑๕๙} สฺ, อา สฺมฺหิตฺติ, ปุพฺพ, สรโลโป, นย. อภฺยชฺชิตฺติ
ภฺคฺตฺตาวี. ภฺช ปาลนพฺยวหฺรณฺส, ชาติสณณาทิ, ตาวี, (๒๓/๑) ภฺชาทินมฺนุโต โน ทฺวิ จ, ชโลโป.
ตสฺส ทฺวิตฺตํ, นย, สฺ, เสสโต ฯเปฯ คลฺปิ.

^{๑๕๕} ร. น. ช. อหฺวีติ, อหฺสูติ หุโต. ท. ส. อหฺสูติ หุโต.

^{๑๕๖} กจจ. ๑๒๔., ปทฺรฺป. ๕๘.

^{๑๕๗} กจจ. ๕๑๘., ปทฺรฺป. ๕๖๐.

^{๑๕๘} ท. ล. ทฺวิตฺต.

^{๑๕๙} ส. ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ

๕๕๖, ๖๒๒. ภาวกมเมสุ ต.

ตสฺส ชนสฺส คีตํ.^{๕๕๔} เค สทฺเท, ชาตฺสณฺณาทิ, ต, สทฺพคฺค เค คี, ตทฺฐิต ๗เป ๗ สฺ จ, ลี, ลี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, นจฺจนํ นจฺจํ,^{๕๕๕} นจฺจนเน,^{๕๕๖} นต คตฺตวิกฺเขปน, นต คตฺตวินาเม, ชาตฺสณฺณาทิ, ต, ปจฺจยาทนิกฺขรฺจา นิปาตนา ลีชฺฌนฺตฺติ ชาตฺวานฺเตน สท คการสฺส จฺจาเทโส, ตทฺฐิต ตทฺฐิต ๗เป ๗ สฺ จ, ลี, ลี. นจฺจนํ นจฺจํ. นต คตฺตวิกฺเขปน, ชาตฺสณฺณาทิ, ต, ปจฺจย ๗เป ๗ ลีชฺฌนฺตฺติ ชาตฺวานฺเตน สท ตสฺส ชฺชาเทโส, ตทฺฐิต ๗ เป ๗ สฺ จ, ลี, ลี. หลิตํ. หส หาสเน, ชาตฺสณฺณาทิ, ต, อิการาคโม ๗เป ๗ กมฺหิ, นเย, ลี, ลี, กมฺมนิ ตปฺจโย โหติ. วจฺนํ เตน ปฺริเสน ภาสิตํ. ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ, (๒๓/๒) ต. อิการาคโม ๗ เป ๗ กมฺหิ, นเย, ลี, ลี. วจฺนํ เตน ปฺริเสน เทลิตํ. ทิสฺสี^{๕๕๗} อจฺจารเณ, ต, อิการา ๗เป ๗ กมฺหิ, นเย, อณฺเณสุ จาติ อิสฺส เอ, ลี, ลี. กมฺมํ เตน ปฺริเสน กตํ. กร กรเณ, ต, กมฺขนหนาทินมฺนุโต รโลโป, ตทฺฐิต ๗เป ๗ สฺ จ, ลี, ลี.

๕๕๗, ๖๐๖. พุชคมาทิตฺเต กตฺตริ.

พุช-คมฺ-อิจฺเจวมาทึหิ ชาตฺสูหิ เคลฺลํ พุชคมาทึนํ^{๕๕๘} อตฺเต คมฺยมาเน กตฺตริ สทฺพกาเล ตปฺจโย โหติ, พุชคมฺ^{๕๕๙} อิจฺเจวมาทึหิ ชาตฺสูหิ อตฺเต สติติ วุตฺตํ.^{๕๖๐} นฺยาเสปี^{๕๖๑} พุชคมฺ อิจฺเจวมาทึหิ ชาตฺสูหิ อตฺเตติ วุตฺตํ. พุชคมฺอิจฺเจวมาทึหิ ตทฺตฺเตติ วุตฺติ^{๕๖๒} อตฺติ. พุชคมฺอิจฺเจวมาทึนํ อตฺเต คมฺยมาเน พุชคมาทึหิ กตฺตริ สทฺพกาเล ตปฺจโย โหติ โยชฺนา. เตน รูปสิทฺฐิกฺกายํ^{๕๖๓} พุโร จ คโม จ (๒๔/๑) เค อาทึ เยลฺลํ เค พุชคมาทโย. เคลฺลํ อตฺเตสุ พุชคมาทึเกเท คมฺยมาเน สามตฺถิยโต ตทฺตฺเตหิ พุชคมาทึหิเยว ตปฺจโย^{๕๖๔}ติ วุตฺตํ. พุชคมาทึตีปี อตฺติ. ตํ วาจาสิตฺธิจฺจตฺถํ คการสฺส ทฺวิภาวํ กตฺวา วุตฺตํ. พุชคมาทึหิ ตทฺตฺเต วตฺตมาเนหิ กตฺตริ ตปฺจโย โหติ. พุทฺโธ. พุช อวโพชน, พุช ฌาเน, ตปฺจโย, ฌมฺภเหหิ ฌมา จาติ คการสฺส โธ, หจฺจตฺตฺถานมฺนฺตานํ

^{๕๕๔} ร. น. ช. คีตํ.

^{๕๕๕} ร. น. ช. นจฺจนํ นจฺจํ

^{๕๕๖} ร. น. ส. ช. นต นคิมฺหิ.

^{๕๕๗} ร. น. ท. ส. ทิส

^{๕๕๘} ร. น. ท. ส. พุชคมาทึนํ

^{๕๕๙} ร. น. ช. พุชคมฺ

^{๕๖๐} ท. ล. วุตฺติ.

^{๕๖๑} นฺยาส. ว. ๔๔๖.

^{๕๖๒} กจฺจ. ว. ๑๗๓.

^{๕๖๓} ปทฺรูป. ว. ๔๔๑.

โท เชติ ทสฺส โช, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส. คโต. คมฺ สปฺป คติมฺหิ วา, อิมินา โต, คมฺชนหน-
รมาทีนมนฺโต ชาตฺวนตฺสฺส โลโป, ลี, โส. ฉาโต. ฉา อวโพชน, ต, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส.

๕๕๘, ๖๐๒. ชีโน อิน สพฺพตฺถ.

ชีโน. ชี ชเย, ชาตฺสณฺณาทิ, อีโน, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, (๒๔/๒) ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ
จ, ลี, โส.

๕๕๙, ๖๐๓. สุปโต จ.

สุปโน. สฺป สเย, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา กตฺตริ อีโน, นเย, ลี, โส. สฺปโน. สฺป สเย,
ชาตฺสณฺณาทิ, ภาเว อีโน, นเย, ลี, ลี. สทฺทณฺฑิตยฺ^{๕๕๔} สฺปโน วา สฺปโนติ^{๕๕๕} วุตฺตํ. โก อตุโถ
สุปฺเนน เตติ ทสฺกนฺิปาเต อฏฺฐาตฺกปาฬิ.^{๕๕๖} เต ตว สฺปฺเนน อตุโถ โก. สฺปภาเวน อิจฺฉิ,^{๕๕๗}
นเย, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, นา, อโต เนน.^{๕๕๘}

๕๖๐, ๖๐๔. อีสํทฺฐหิ ข.

อีสํ จ ทฺ จ สฺ จ อีสํทฺฐ. อีสํทฺฐสทฺทา อาทิมฺหิ เยสํ ชาตฺนํ เต อีสํทฺฐสทฺทาทย.

อีสํ ลียติ ภาวตา อีสํทฺสโย. อีสํทฺฐทฺปปโต, ลี สเย, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา ภาเว ขปฺจโย. ปโยเค
สตี. ขการานฺุพนฺุชฺติ อิทฺธิยา วา กฺวจิ ชาตฺวิภตฺติปฺจฺยยานํ ที่มฺวิปริตฺตาเทสโลปาคมา เจติ วา
ขโลโป. อญฺเณสุ จาติ (๒๕/๑) อีสํส เอ, เอ อเย, นเย, ปฺรเทวภาโว จาเน สสฺส ทฺวิภาโว. นเย,
ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. ทฺกฺเขน ลียติ ภาวตา ทฺสฺสโย. ทฺสฺทฺปปโต, ลี,
ภาเว โข, ขโลโป, วุทฺธิ, อยาเทสทฺวิตฺตานิ. สฺเขน ลียติ ภาวตา สฺสฺสโย. สฺสฺทฺปปโต, ลี,
ภาเว โข. เสสํ ปุพฺพสมํ. อีสํกํ กรียตีติ อีสํกฺกรํ. กมฺมํ ภาวตา. อีสํกสฺทฺปปโต, กร กรณ,
ชาตฺสณฺณาทิ, กมฺเม ขปฺจโย, ขโลโป, นเย, ปฺรเทวภาโว จาเน กการสฺส ทฺวิภาโว, นเย,
ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, ลี. ทฺกฺเขน กรียตีติ ทฺกฺกรํ. ทฺสฺทฺปปโต, กร, กมฺเม ข, เสสํ ปุพฺพ.
สฺเขน กรียตีติ สฺกฺกรํ. สฺสฺทฺปปโต, กร กรณ, กมฺเม ข, ทฺวิตฺตภาโว. เสสํ ปุพฺพสมํ.

^{๕๕๔} ร. น. ช. สทฺทณฺฑิตยฺ. นีติ. อ. ๓๘๔.

^{๕๕๕} นีติ. อ. ๓๘๔.

^{๕๕๖} จ. ชา. (ปาฬิ) ๒๗/๓๐๐/๒๐๗.

^{๕๕๗} ท. ล. สปภาเวน อิจฺฉิ.

^{๕๕๘} กจฺจ. ๑๐๓., ปทฺรฺป. ๗๕.

๕๖๑, ๖๓๖. อัจฉตเถสุ สمانกตฺตเถสุ ตเว ตู วา.

(๒๕/๒)กคฺตริ สพฺพกาเถ สมานกตฺตเถสุ สมานกตฺตวานฺเตสุ จ อัจฉตเถสุ อัจฉา-
สฺงขาเตสุ อตฺเถสุ กมฺยมาเนสุ สพฺพชาตฺตฺหิ ตเวตฺตํ อิติ เอเต ปจฺจยา โหนฺติ. ปจฺฉิมฺนเยน
กคฺตริ สพฺพกาเถ สมานกตฺตวานฺเตสุ จ อัจฉตเถสุ อัจฉตฺตวาทฺเถสุ ชาตฺตฺหิ ตเว ตู อิจฺเจเต
ปจฺจยา โหนฺตฺติติ โยชนา. กาคเว. กร กรณฺ, ชาตฺตฺสณฺณาทิ, ตเวปจฺจโย, ตเวตฺตนาทิสฺส กา,
กรสฺส กา. รูปสฺสทฺธิ^{๑๕๕} สพฺพาสมาวุโสติอาทินา^{๒๐๐} วิภตฺติโลโปติ วุตฺตํ. โสตฺตํ. สฺส สวเน, ชาตฺตฺส
ณฺณาทิ, ตู, อญฺเณสุ จ, อุตฺส โอ.

๕๖๒, ๖๓๗. อรหสฺสกาทิสฺส จ.

อรห-สฺสกาทิสฺส อตฺเถสุ ปยฺชฺชมาเนสุ สพฺพชาตฺตฺหิ ตูปจฺจโย โหติ. นินฺนทิตฺตํ. นินฺนท
ครหายํ, ชาตฺตฺสณฺณาทิ, ตู, อิการรา ๗เปฯ กมฺหิ. นเย. สกฺกา เชตฺตํ ชเนน วาติ มุตฺตผกชาตฺก-
ปาฬิ.^{๒๐๑} มจฺจุ ชเนน เชตฺตํ น สกฺกา. ชิ ชเย,(๒๖/๑) ตู, อญฺเณสุ จ อิตฺส เอ. อญฺเณปี ภาพฺโพ
นियามํ โอกฺกมิตฺตํ, อภพฺโพ กาคู, อญฺจวิโก ภวํ ทานํ ปฏฺฐิคฺคเหตฺตุนฺตฺตยาทโย^{๒๐๒} ปโยคา.

๕๖๓, ๖๓๘. ปตฺตวเจเน อลฺมตฺเถสุ จ.

อลฺมตฺเถสุ จ มชฺเณสุ ปตฺตวเจเน สติ สพฺพชาตฺตฺหิ ตูปจฺจโย โหติ. ทาคู. ทา ทานเ,
ชาตฺตฺสณฺณาทิ, ตู, กาคู. กร กรณฺ, ตู.

๕๖๔, ๖๔๐. ปุพฺพกาเลกตฺตฺตฺกานํ ตฺวน-ตฺวาน-ตฺวา วา.

ตเวตฺตนาทิสฺส กา. กรสฺส กา. เอโก กตฺตา เยสํ ชาตฺตฺนํ เต เอกกตฺตฺกาน. เตสํ เอก-
กตฺตฺกานํ ชาตฺตฺนํ มชฺเณ ปุพฺพกาเถ ปุพฺพกาลาภิธายเก ชาตฺตฺมฺหิ ตฺวนตฺวานตฺวา อิจฺเจเต ปจฺจยา
โหนฺติ วา. กาคฺตฺน. กร กรณฺ, ตฺวน, ตเวตฺตนาทิสฺส กา. สตฺตา ปุณฺณํ อคาตฺน กิลิสฺสณฺติ.
อการปฺพโพ, กร กรณฺ, ตฺวน, กรสฺส กา, สฺตฺวาน. สฺส สวเน, ตฺวาน, ชิตฺวาน. ชิ ชเย, ตฺวาน,
สฺตฺวา. สฺส สวเน, ภิกฺขุ อิตฺโต จานโต สฺตฺวาน อมฺตร จานเ กถยฺนติ สพฺพตฺถ ๗เปฯ โยเคสุ. (๒๖/
๒) ตฺวนาทโย โยเชตฺตฺพวา. อญฺเณปีติ อตฺถิ. กมฺมํ กตฺวาน ภาทฺตฺกนฺตฺตยาทโย ปโยคา.

^{๑๕๕} ปทฺรป. ว. ๔๖๒.

^{๒๐๐} กจฺจ. ๒๒๑., ปทฺรป. ๒๘๒.

^{๒๐๑} ท. ส. ล. มุตฺตผกชาตฺกปาฬิ, ส. ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๖/๑๒๒.

^{๒๐๒} ปทฺรป. อ. ๔๖๔.

๕๖๕, ๖๔๖. วัตถุประสงค์มานะ มานนตา.

สรมาโน. สร คติจินตายัม, มานปจจโย, ภูวาทิตอ อ, นเย, ตทฐิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส. กจจนโต. คม, สปป คติมิหิ, อนตปจจโย, คมิสสนโต จุโธ วา สทพาสู^{๒๐๓} มสฺส จุโธ, นเย, ลี, โส, นเย.

๕๖๖, ๕๗๔. สาสาทิหิ รตฺถ.

สตุถา. สาส อนุสิญฺจิมฺหิ, ชาติสญญาทิ, รตฺถ, รรมฺหิ รนฺโต ราทิ โน ราทิโลโป, นเย, ตทฐิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, สตุถูปิตา ๗เป๗ โลโป จ อุตฺส อ, ลีโลโป.

๕๖๗, ๕๗๕. ปาทิต ริตุ.

ปิตา. ปา รกฺขเน, ริตุ, ราทิโลโป, นเย, ลี, สตุถูปิตา ๗เป๗ โลโป จ.

๕๖๘, ๖๗๖. มานาทิหิ ราตุ.

มาตา. มาน มานะ, ราตุ, ราทิโลโป, นเย, ลี, อุตฺส อ, ลีโลโป. ภาตา. ภาส วิยตฺติยฺ วาจายัม, (๒๗/๑) ราตุ, ราทิโลโป, เสสํ ปุพฺพสมํ. ฐิตา. ฐร ฐารणे, ปาทิต^{๒๐๔} ริตุ, ราทิโลโป ปุพฺพ, สรโลโป, กฺวจิ ชาติวิภตฺติปจฺจยानํ ๗เป๗ คมา จ อิตฺส ทีโฆ, นเย, ลีโลโป.

๕๖๙, ๖๑๐. อาคมา ตุโก.

อาคนฺตุโก. คม, สปป^{๒๐๕} คติมิหิ. ตุโก. คมขนหนาทินํ ตฺตพฺพาทิสฺสู น อนตธาตุสฺส นกาโร, นเย, ตทฐิต ๗เป๗ สุ จ, ลี, โส.

๕๗๐, ๖๑๑. ภาพเพ อิก.

คมิโก. คม, สปป คติมิหิ, อิก, นเย, ลี, โส.

ทฺติโย ปริจฺเฉโท (นิญฺจิต).

^{๒๐๓} กจจ. ๔๗๖., ปทรูป. ๔๔๒.

^{๒๐๔} ส. “ปาทิต”ติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๐๕} ร. น. ท. ส. ช. “สมฺปา”ติ ขลิตปาโจ .

๓.๑.๓ กิฬพิธานรูปที่ปณินัย ตติโย ปริจเฉท.

๕๗๑, ๖๒๔. ปัจจยาทนิฏฐา นิปาตนา สีขณนุตติ.

ปัจจยาติ กรรมนิทเทโส.^{๒๐๖} เตน นุยาเส^{๒๐๗} กรรมตเถ อัย ปณจมีติ วิมลพุทธาจริเยน
 วุตตัม. สงฺขยา นาม ๔เปฯ กปฺปมฺหิ สปฺปจฺจยา เย สทฺทา.^{๒๐๘} ทกาโร อากโม. อนิฏฐาติ
 การี. นิปาตนาติ กรรม. วุตตปฺปการเห ปิจฺจเยหิ อนิฏฐา อนิปปฺนนา^{๒๐๙} สทฺทา นิปาตนา
 นิปาตนาสุตฺเตน สีขณนุตฺติ สุตฺตตฺโต. ปัจจยาติ ปทฺ(๒๗/๒) อุปลกฺขณวเสน วุตตัม. สงฺขยา นาม
 ๔เปฯ กปฺปมฺหิ สปฺปจฺจยา เย สทฺทา ปิจฺจเยหิ อนิฏฐจฺจตา เต สทฺทา ปณฺชิตฺเตน สาธเนน
 นีรฺกขิตฺวา ทสฺเสตฺวา สเทหิ สเทหิ นามเหติ อุตฺตโน อุตฺตโน สงฺขยาทินามเหติ นิปาตนา สีขณนุตติ.
 นามณฺจ สมาส ไจ ตทฺธิโต ไจ อาขฺยาโต ไจ กิโต ไจ นาม ๔เปฯ กิตานิ. นามสมาสตทฺธิตาขฺยาต-
 กิตานํ กปฺโป นาม ๔เปฯ กปฺโป. สงฺขยา ไจ นามสมาสตทฺธิตาขฺยาตกิตกปฺโป ไจ สงฺขยา-
 นาม ๔เปฯ กิตกปฺโป. สงฺขยา ๔เปฯ กปฺปมฺหิตฺติ ปทฺ อนิฏฐนฺติ ปเท อาธาโร. สห ปิจฺจเยหิ
 วุตฺตนฺตฺติ สปฺปจฺจโย. สปฺปจฺจยาติ ปทฺ อุปลกฺขณวเสน วุตตัม. เตน นุยาเส^{๒๑๐} อณฺเณปี เตตฺยาติ
 วุตตัม. สาธเนนาติ ปทฺ นีรฺกขิตฺวาติ ปเท วิเสสนตฺติยา. สาธเนนาติ อุปลกฺขณวเสน วุตตัม.
 สาธเนนตีปี อุตฺติ. สาธเนนาติ ปทฺ ยุตฺตตฺริ. นุยาเสปี^{๒๑๑} สาธเนนาติ วุตตัม. (๒๘/๑) นีรฺกขิตฺวาติ
 ทสฺเสตฺวา โอโลเกตฺวา วิจาเรตฺวาตฺยาธิปฺปาโย. นิปฺพุโพ, อิกฺข ทสฺเสน, ตฺวาปจฺจโย, อิกฺการากโม,
 รากโม ไจ. นามเหติ ปทฺ สีขณนุตฺติ ปเท วิเสสนตฺติยา. สีขณนุตติ วา สีขณนฺเต. อุตฺตโนปทานิ
 ปฺรสุสฺสปทฺตฺติ. อุทาหรณํ ยถากตมํ. สงฺขยาอัย อุทาหรณํ ตาว^{๒๑๒} เวทิตฺพุฬิ. เอกสฺส เอกสทฺทสฺส
 เอกาทฺโส อิมินา สุตฺเตน โหติ. ทสฺส ปทฺสฺส โร อาทฺโส^{๒๑๓} วาติ วิกปฺเปน^{๒๑๔} โหติ.
 ทสฺสชาติ ปทฺ ทสฺสชาติ ปเท^{๒๑๕} สมฺพนฺโร. เอโก ไจ ทส จาติฏฺฐิตฺติ. นามานํ สมฺมจฺจโย

^{๒๐๖} ร. น. ช. การินทเทโส, ท. ส. กรรมนิทเทเส.

^{๒๐๗} ร. น. ช. เต พุยาขฺยาน, นุยาส. อ. ๔๕๒.

^{๒๐๘} ท. ส. ล. สํขยา นาม ๔เปฯ กปฺปมฺหิ สปฺปจฺจยา เย สทฺทา.

^{๒๐๙} ร. น. ช. อนิฏฐา กิณิปปฺนนา

^{๒๑๐} นุยาส. อ. ๑๖๕.

^{๒๑๑} นุยาส. อ. ๑๖๘.

^{๒๑๒} ท. ส. ปณฺชิตฺเตนา

^{๒๑๓} ท. ส. ทสฺส ปทฺสฺส โร อาทฺโส

^{๒๑๔} ท. ล. กปฺเปน

^{๒๑๕} ร. น. ไจ

ทวนโท,^{๒๑๖} นามานี่ สมาส ยุตตุตโต, เตส วิภคฺติโย โลปา จ, วุตตตถานมปโยโค จสทท-
 โลโป, ปกติ จสฺส สรณฺตสฺส, อิมินา สุตฺเตน เอกสฺส เอกา อาเทโส^{๒๑๗} (๒๘/๒) ทสฺส
 ราเทโส จ, ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, โย, ปญฺจาทีนฺมกาโร,^{๒๑๘} เอกาทส, เอโก จ ทส จาติ ทวนฺท-
 สมาส กตฺวา เอกสทฺทสฺส อิมินา เอกา อาเทโส. เอวีสทฺโท อุปสํหณฺตฺโต. เทว จ ทส จ,
 ทวนฺทสณฺญาที, ทฺวิทฺสาติ วุตตฺพุเพ, อิมินา ทฺวิสฺส พาเทโส, ทสฺส ราเทโส, ทฺวาทส, เทว จ
 ทส จ, เสสํ ปุพฺพมิว. ทฺวิทฺส, เทวกฺกุณฺฐานมกาโร วา^{๒๑๙} ทฺวิสทฺทนฺตสฺส^{๒๒๐} อา. ทฺวิทฺสนฺติ^{๒๒๑}
 วุตตฺพุเพ. อิมินา ทฺวิสฺส พา. โสฬส อิติ อุทาหรณฺ กถํ เกน สีขุณฺติ. ฉ จ ทส จ,
 ทวนฺทสณฺญาที, ฉ ทฺสาติ วุตตฺพุเพ. อิมินา ฉสฺส โส อาเทโส, ทสฺส พาเทโส จ. ฉ อายตฺนฺมฺหิ
 ฉ อายตฺนฺนํ ฉพายตฺนฺนฺติ อุทาหรณฺ วิชฺชมานสฺส ฉสฺส สโฬ โหติ. ฉ อายตฺนฺนํ.
 ทฺวิปฺเท ๗เปฯ ธารโยติ^{๒๒๒} สงฺขฺยาปฺพุโพ, ทิคุ, อุเถ ตปฺปฺริสา,^{๒๒๓} วิภคฺติโลปาที,^{๒๒๔} ทิคุเสกตฺตํ.
 ฉายตฺนฺนฺติ^{๒๒๕} (๒๙/๑) วุตตฺพุเพ. อิมินา ฉสฺส สพาเทโส.^{๒๒๖} สงฺขฺยาติ อนุรูปสงฺขฺยา. นามิเก
 อุทาหรณฺ ดาว เวทิตฺพุพฺ. นามเอน นามิกํ. นามิเก ปจฺเจยติ อตฺถพฺยาขฺยาน วุตฺตํ. อชฺชชาติ
 วุตตฺมานทิวเส. อิม. อิมินา สุตฺเตน ชฺชปจฺจโย. อิมสทฺทสฺส^{๒๒๗} อกาโร. สชฺชฺติ ตสฺมี ขณฺ.
 สมาน. อิมินา ชฺชปจฺจโย. สมานสทฺทสฺส สาทฺโส. อปรชฺชฺติ อนนฺตราติกฺกนฺตทิวเส หิโย เสว
 วา.^{๒๒๘} อปร. อิมินา ชฺชปจฺจโย.^{๒๒๙} ภูมิกโต ๗เปฯ ปุพฺพปฺรณฺติ ปโยคา สมาส ดาว สิทฺธา.
 ภูมि คโต ภูมิกโต. อปายํ คโต อปายคโต. อีสฺสเรน กถํ อีสฺสรกถํ. สลฺเลน วิทฺโธ สลฺลวิทฺโธ.

^{๒๑๖} กจฺจ. ๓๒๕., ปทฺรูป. ๓๕๓.

^{๒๑๗} ท. ส. ล. เอกาเทโส.

^{๒๑๘} กจฺจ. ๑๓๔., ปทฺรูป. ๒๕๑.

^{๒๑๙} กจฺจ. ๓๘๓., ปทฺรูป. ๒๕๓.

^{๒๒๐} ส. ทฺวิทฺนฺตสฺส

^{๒๒๑} ท. ล. ทฺวิทฺสนฺติ

^{๒๒๒} กจฺจ. ๓๒๔., ปทฺรูป. ๓๓๕.

^{๒๒๓} กจฺจ. ๓๒๖., ปทฺรูป. ๓๔๑.

^{๒๒๔} ส. ภวิภคฺติโลปาที.

^{๒๒๕} ร. น. ช. ฉายตฺนฺนฺติ

^{๒๒๖} ส. สทฺธาเทโส.

^{๒๒๗} ร. ช. อิมสทฺท-

^{๒๒๘} ท. ล. สฺเว วา

^{๒๒๙} ท. ล. ชปจฺจโย

กถินศุส ปฏियตต์ ทุสสั กถินทุสสั. โจเรหิ^{๒๓๐} ภยั โจรภยั. ธณณานั ราสี ธณณราสี. รูเป
 สณณา รูปสณณา. สัสาเร ทุกขั สัสารทุกขั. ปุพพา จ (๒๕/๒) อปรา จ ปุพพาปรั. ปุพพา จ
 อปรา จ อติฏฺฐิตั. ทวนุทสณณาทิ จสททโลโป. สโร รสุโส นปัสสเกติ รสุโส. ตถา ทวนุเท ปาณิ
 ๗เป๗ ทินณจาทิ สุตเตน^{๒๓๑} เอกคตฺตนปัสสกลิงคตฺตกรณั. ตทฺฐิต ๗เป๗ สฺ จ. นามมิว กรณั. ลี.
 ลีสฺส อัง. ปุพฺพ. สโรโลโป. นเย. ปุพฺพมโฆ. สรา สเร โลโป.^{๒๓๒} ทินฺ. ^{๒๓๓} นเย. สมาเส^{๒๓๔} อสิทฺฐ-
 ปโยคา ปน เวทิตพฺพา. อหัง ปฏิสฺสรณั เอเตสนฺติ มังปฏิสฺสรณา. อหัง อุกฺกทิสิตพฺพคฺคเณน อุกฺกเทโส
 เอตฺตฺสชาติ มมุทฺเทสิโก^{๒๓๕} ภิกฺขุสัโฆ. อิมินา สุตเตน อหังสทฺทสฺส มออาเทโส. วุฏฺฐิเวปรมา สรา.
 โยปี ปารั คโต โส ภิกฺขุ เอตาวปรโม สียา.^{๒๓๖} วุฏฺฐิ ปรมํ ปมาณั เอเตสนฺติ วุฏฺฐิเวปรมา.
 อิมินา สุตเตน มชฺเฌ เวอากโม. เอโส เอว ปรโม เอตฺตฺสชาติ เอตาวปรโม.^{๒๓๗} อิมินา
 (๓๐/๑)มชฺเฌ เวอากโม. ฉพฺงคตฺตมนุโต วุฏฺกตฺตพฺพโตตฺตยาทิ. ฉพฺงคโต จ โส มนุโต จาติ
 ฉพฺงคตฺตมนุโต.^{๒๓๘} วุฏฺโก จ โส ปพฺพโต จาติ วุฏฺกตฺตพฺพโต. อิมินา มชฺเฌ ตการากโม.
 วาสิฏฺฐโ จ ๗เป๗ โกลเยโยอิติ ปรุจ ปโยคา ตทฺฐิต^{๒๓๙} ตาว ลีทฺฐา. วาสิฏฺฐสฺส อปรุจ วาสิฏฺฐโ.
 ภารทฺวาชสฺส อปรุจ ภารทฺวาโ. วา ฌปรุจเจ. ภคฺคฺโน อปรุจ ภคฺคโ. ปรุจทฺโน อปรุจ
 ปรุจทโ. ฌโวปรุจวาที.^{๒๔๐} กุเลีย อปรุจ โกลเยโย. ฌเยโย กตฺตติกาที.^{๒๔๑} ตทฺฐิตกปรุเป^{๒๔๒}
 อสิทฺฐา ปน ปโยคา ราชณฺโณ มนุสฺโส มานุสฺโส สามิ สุวามิ ปพฺพโต มรฺุโตตฺตยาทโย.
 รณฺโณ อปรุจ ราชณฺโณ. อิมินา ปรุจโย. มนุโน อปรุจ มนุสฺโส. อุตฺส ปรุจโย. มนุโน อปรุจ

^{๒๓๐} ท. ล. โจโรหิ

^{๒๓๑} กจจ. ๓๒๒., ปทรูป. ๓๕๕.

^{๒๓๒} กจจ. ๑๒., ปทรูป. ๑๓.

^{๒๓๓} กจจ. ๑๕., ปทรูป. ๑๗.

^{๒๓๔} นีติ. อ. ๒๕๓.

^{๒๓๕} ท. ล. ปมุทฺเทสิโก

^{๒๓๖} ท. ล. โยปี ปารคโต ภิกฺขุ เอตาวจรโม สียา

^{๒๓๗} ร. น. เอโก เอว ปรโม เอตฺตฺสมาติ เอเกว ปรโม

^{๒๓๘} ร. น. ฉทฺทงคตฺตมนุโต วุฏฺกตฺตพฺพโตตฺตยาทิ. ฉทฺทท โต ๗เป๗ จาติ ฉทฺทคตฺตมนุโต.

^{๒๓๙} นีติ. อ. ๒๗๗.

^{๒๔๐} กจจ. ๓๔๘., ปทรูป. ๓๗๑.

^{๒๔๑} กจจ. ๓๔๖., ปทรูป. ๓๖๗.

^{๒๔๒} นีติ. อ. ๒๗๘.

มานุโส. อุตม. สัม อุตส อตุถิติ สามิ. สุวามิ. อิมินา อามิ อูวามิปัจจยา. ปพพัม อุตส (๓๐/๒) อตุถิติ ปพพโต, คิริ. มรุ อุตส อตุถิติ มรุโต. สกุโก^{๒๔๓} เทวราชา. อิมินา โดปัจจโย. อาชยาเต^{๒๔๔} อุทาหรณัม ตาว เวทิตพพัม. อุทาหรณัม ยถา. อสธาคูภาเว วตุตติ อิติ ธาตุโต วตุตมานิสฺส เอกพหฺวจนิสฺส^{๒๔๕} ธาตุสฺส อนฺเตน (น)^{๒๔๖} สห เอกวจนิสฺส ติสฺส สฺสาเทโส อิมินา สุตฺเตน โหติ. อนฺเตน สห พหฺวจนิสฺส อนฺติสฺส สฺสฺส อาทะโส โหติ. เอก ๆเปยฺ เนสฺสติ นิทฺธารณัม. ภิกฺขุ ภิกฺขุหิ เอวํ วจฺนีโย อุตส ภเวยฺย. อส ภาว.^{๒๔๗} **วตุตมานา ปัจจุปปนฺเน.**^{๒๔๘} ติ. อิมินา สุตฺเตน ธาตุวฺนเตน สห ติสฺส สฺสาเทโส. ภิกฺขุ ภิกฺขุหิ เอวํ วจฺนียา อุตฺสฺส ภเวยฺย.^{๒๔๙} อส. อนฺติ. อิมินา ธาตุวฺนเตน สห อนฺติสฺส สฺสฺส อานคฺคิยํ ปวตฺตสฺส หิสฺส สฺสฺสอาเทโส^{๒๕๐} วา โหติ. กจฺจสฺส. คมฺม สปฺป คตฺติมฺหิ, ธาตุสฺสณฺนาทฺธิ, **ธาทุสฺสนฺโต ๆเปยฺย** สรฺสฺส จ. **ปฺลจฺจมี** ตฺว ๆเปยฺย(๓๑/๑) มฺหเส,^{๒๕๑} **ภฺวาทิโต อ, คมฺมิตฺสนฺโต จฺโณ** วา สพฺพาสฺส มฺสฺส จฺโณ. อิมินา หิสฺส สฺสฺส, กจฺจนาทฺธิ. คมฺม, หิ, **ภฺวาทิโต อ, มฺสฺส จฺโณ,** อกาโร ทิฆํ หิมิมฺเส. กิตฺเท^{๒๕๒} อุทาหรณัม ตาว เวทิตพพัม. อุทาหรณัม ยถา. วทฺธิติ วาทโก. วท วิยตฺตติยํ วาจาญํ, ธาตุสฺสณฺนาทฺธิ, (๑/๑) อิมินา สุตฺเตน กปฺจโย, วาทาทะโส. **ตฺทฐิต ๆเปยฺย สฺว จ, สฺ. โส.** หนตฺติติ ฆาตโก. หน หีสายํ, อิมินา โก, หนสฺส ฆาตาทะโส,^{๒๕๓} สฺ. โส, อนฺเตน สห นุตธาตุโตตฺตสฺส จฺจ-ภฺภูทเทสา โหนฺติ. นุตฺธาตุโตตฺติปี^{๒๕๔} อตุถิ. สทฺทหนฺตฺติยปี^{๒๕๕} **นตฺติมฺหา**^{๒๕๖} ตสฺส **สจฺจภฺภูทเทนาติ**^{๒๕๗}

^{๒๔๓} ร. น. ช. สโก

^{๒๔๔} นีติ. อุ. ๓๕๔.

^{๒๔๕} ท. ล. เนตุ

^{๒๔๖} ร. น. น

^{๒๔๗} ร. น. ช. อุตส ภาวโ

^{๒๔๘} กจฺจ. ๔๑๔., ปทฺรฺรูป. ๔๒๘.

^{๒๔๙} ท. ล. อุตส ภเวยฺย.

^{๒๕๐} ท. ส. ล. อานคฺคิยํ ปวตฺตสฺส หิสฺส สฺสฺส

^{๒๕๑} กจฺจ. ๔๒๔., ปทฺรฺรูป. ๔๕๐.

^{๒๕๒} นีติ. อุ. ๓๖๕.

^{๒๕๓} ร. น. ท. ส. ช. ฆาฏโก. หน หีสายํ. อิมินา โก. หนสฺส ฆาฏาทะโส.

^{๒๕๔} ร. น. ช. นุตธาตุโตตฺติปี

^{๒๕๕} ร. น. ช. สทฺทหนฺตฺติยํ ปน ตมฺหา ตสฺส ปชฺชนฺเตนา, ท. สทฺทหนฺตฺติยํ, นีติ. ๑๑๖๖.

^{๒๕๖} ท. ล. ปิน

^{๒๕๗} ส. ปชฺชนฺเตนาติ

สุตต์^{๒๕๘} วุฑฒ์. นัจจัน อัจจิตถาติ^{๒๕๙} วา นัจจัน. นต คตตวินาเม, ภาวกรรมเมสุ ต, อิมินา
 ชาตวนเตน สห ตสฺส จุจาเทโส, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, ลี. นัจจัน นชฺช. นต ตปจฺจโย,
 อิมินา ชาตวนเตน สห ตสฺส ชุชาเทโส, ลี, ลี. อัจเจวมาทโย สทฺทา นิปาตนา ลีชฺฌนฺติ.

๕๗๒, ๖๒๕. สาสทิสโต ตสฺส ฐิฏโฐ จ.

จानติ ยุตตญฺจान. โส นาโค มยา อนุสติฏโฐ. อนุสาสิตยิตถาติ อนุสติฏโฐ. อนุปุพฺโพ,
 สาส อนุสติฏฺฐิมฺหิ, ชาตฺสยถาติ, ชาตวนตโลโป, ภาวกรรมเมสุ ต, อิมินา ตสฺส ฐิฏฺฐาเทโส,(๑/๒)
 รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทิ โน ราทิลोโป, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส, ปุพฺพ,
 สรโลโป, นเย. รูป^{๒๖๐} เม มยา ทิฏฺฐัง. อทิสิตยิตถาติ ทิฏฺฐัง. ทิส เปกฺขเน, ชาตฺสยถาติ, ตปจฺจยสฺส
 ฐิฏฺฐาเทโส, ราทิลोโป, ปุพฺพ, สรโลโป, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, ลี, กิจจตการสฺส^{๒๖๑} คูปจฺจยสฺส
 จ อาเทโส, รูป ทสฺสนิยํ ทญฺจพฺพ. ทิส เปกฺขเน, ภาวกรรมเมสุ ตพฺพานียา^{๒๖๒} ตพฺพปจฺจโย,
 จสทฺเทน ตการสฺส ฐิฏฺฐาเทโส, รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทิ โน, ปุพฺพ, สรโลโป, จสทฺเทน นามมิว กรณํ,
 ลี, ลี. ชนา สมณ^{๒๖๓} ทญฺจํ วิหาริ กจฺจนฺติ. ทิส, อรฺหสฺสกาทีสุ จ,^{๒๖๔} จสทฺเทน คูปจฺจยสฺส
 รฺมฺจฺจฺจาทเโส, ราทิลोโป, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย.

๕๗๓, ๖๒๖. สาทิสนต-ปุจฺจน-ภนฺช-หํสาทิหิ ฐโฐ.

ตุลิตยิตถาติ ตญฺโฐ. ตส ปิติมฺหิ,(๒/๑) ชาตฺสยถาติ, ภาวกรรมเมสุ ต, อิมินา ชาตวนเตน
 สห ตสฺส ฐิฏฺฐาเทโส ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส. รูปลิตฺทธิย^{๒๖๕} ปน อคฺคฺสติ ตญฺโฐ. ตส ปิติมฺหิ,
 พุทฺธมาทิตฺเต^{๒๖๖} กตฺตริตี วุฑฒ์. อทิสิตถาติ^{๒๖๗} ทญฺโฐ. ทิส ทิสเน,^{๒๖๘} ชาตฺสยถาติ, ภาวกรรมเมสุ

^{๒๕๘} ปีติ. ๑๑๖๖.

^{๒๕๙} ท. ส. ช. อัจจิตถาติ

^{๒๖๐} ส. รูป

^{๒๖๑} ท. ล. กิจจกตการสฺส

^{๒๖๒} กจฺจ. ๕๔๐., ปทฺรูป. ๕๔๕.

^{๒๖๓} ร. น. ท. ส. สมณํ รูป

^{๒๖๔} กจฺจ. ๕๖๒., ปทฺรูป. ๖๓๘.

^{๒๖๕} ปทฺรูป. อ. ๔๕๒.

^{๒๖๖} ร. น. พุทฺธมาทิตฺเต, ส. พุทฺธมาทิตฺเต

^{๒๖๗} ร. น. อทิสิตถาติ, ท. ส. อทิสิตถาติ

^{๒๖๘} ท. ทิส ทิสเน.

ต, อิมินา อาทิจญชเนน สห ตสฺส ฐฺจาเทโส,^{๒๖๕} ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, โส. อปุจฺฉนียิตฺถาติ ปุญฺโง. ปุจฺฉ ปุจฺฉเน, ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา อาทิจญชเนน สห ตสฺส ฐฺจาเทโส, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, โส. อภยฺชียิตฺถาติ ภูญฺโง. ภนฺช อวมทฺทเน, ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา อาทิจญชเนน สห ตสฺส ฐฺจาเทโส, นิกฺคหิต สํโยคาทึ โน,^{๒๖๖} พุยฺชเนน จ,^{๒๖๗} ลี, โส. ปภฺญฺโง. ปปุพฺโพ, ภนฺช, ภาวกมฺเมสุ ต, เสถํ ปุพฺพมิว. หสยิตฺถาติ ภูญฺโง. หนฺส หสเน, หนฺส ปิตฺติมฺหิ,(๒/๒) ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา สหาทิจญชเนน^{๒๖๘} ตสฺส ฐฺโง, นิกฺคหิต สํโยคาทึ โน, พุยฺชเนน จ, ลี, โส. อหสฺสีติ วา ภูญฺโง. กคฺคฺตริ กิตฺ,^{๒๖๙} ปภฺญฺโง. ปปุพฺโพ, หนฺส, กมฺเม ต, กคฺคฺตริ โถ วา. ชินฺ มยา ยิญฺโง. ยชิตฺถาติ^{๒๗๐} ยิญฺโง. ยช เทวปฺุชาสํกฺคิกรณทานํสุ,^{๒๗๑} ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา สหาทิจญชเนน ตสฺส ฐฺจาเทโส, ยชฺญฺโง. ยชฺสฺส สรฺสฺสึ ญฺเจติ^{๒๗๒} ยกาเร อการสฺส อี, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, โส. สํยิตฺถาติ สํสฺญฺโง. สํปุพฺโพ, สช วิสฺสคฺเค, กมฺเม ต, อิมินา ตสฺส ฐฺจาเทโส, ลี, โส. วิสฺญฺโง. วิปุพฺโพ, สช วิสฺสคฺเค, กมฺเมสุ ต,^{๒๗๓} อิมินา ญฺโง, เสธา อลฺเยเปี ชาติว^{๒๗๔} เอวํ วุตฺตนเยน สพฺพคฺคณฺจฺจานํสุ ปณฺฑิตฺเตน โยเชตพฺพา.

๕๗๔,๖๑๓. วสโต อุตถ.

(๓/๑) วสฺสํ อวสฺสีติ ฐฺญฺโง. วส นีวาเส, ชาติสุยฺยวาทึ, พุชฺคมาทิตฺถุเถ กคฺคฺตริ, อิมินา อาทิจญชเนน สห ตสฺส ฐฺญฺโง, ปุพฺพ, สรฺโลโป, นเย, ลี, โส,

๕๗๕,๖๑๔. วสฺส วา ว.

ตปฺจฺจเย ปเร วสฺสเสว ชาติสุยฺยวการสฺส อูการาเทโส วา โหติ. วสยิตฺถาติ วสฺสํ. วส นีวาเส, ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา วสฺส อู, อิการาคโม อสพฺพชาติกมฺหิ อิการาคโม, ลี, ลี, นเย , เตสุ วุทฺธิ ฯเปฯ เทสา จ อาทิมฺหิ วาคโม, นเย. วสยิตฺถาติ ฐฺญฺโง. วส. ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา

^{๒๖๕} ท. พยฺชเนน จ. นิกฺคหิตโลโป

^{๒๖๖} ร. น. ช. นิกฺคหิตุต สํโยคาทึ โน, กจฺจ. ๖๐๗., ปทฺรูป. ๕๗๘.

^{๒๖๗} กจฺจ. ๓๕., ปทฺรูป. ๕๔.

^{๒๖๘} ร. น. ท. ส. สหาทิจญชเนน

^{๒๖๙} ท. ล. กคฺคฺตริ ต.

^{๒๗๐} ท. ส. ล. อิชยิตฺถาติ

^{๒๗๑} ร. น. ท. ส. เทวปฺุชาสํกฺคิกรณทานํสุ.

^{๒๗๒} กจฺจ. ๖๑๐., ปทฺรูป. ๖๒๗.

^{๒๗๓} ส. กมฺเม ต.

^{๒๗๔} ร. น. ท. ช. ล. ชาติว

วสุต อุ, สาทิสนตปุจฉณณขห้สาทีหิ ฐุโจติ^{๒๗๕} สหาทิพุลยชเนน ตสุต ฐุจาเทโส, ลี, โส. วุฎุโ
 จ. วส, กมเม ต, สาทิสนตปุจฉณณขห้สาทีหิ ฐุโจติ สหาทิพุลยชเนน ตสุต ฐุโจ, กุวจิ ธาตุ
 วิทตุติปุจฉยานัน ทิมวิปริตาเทสโลปาคมา จาติ วกาเร อการสุต อุ, ลี, โส.

๕๗๖, ๖๐๗. ธมภหิ ธมา จ.

(๓/๒) ธมภหิอิจเจว^{๒๗๖} อนตา เยสึ เต ธมภหิอิจเจวมุนตา. สพุพชเม พุชฌตีติ
 พุทุโ. พุช โพรเน, พุช ฉาณ, พุช อวคเมน, ธาตุสญญาทิ, พุชคมาทิตุเถ กตุตริ ต, อิมินา
 ตการสุต โธ, หจตุตถานมนุตัน โท เชติ ธาตวนตสุต โธ, นเย, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, โส.
 อวทุตีติ วุฑุโ. วฑุฒ วฑุฒเน,^{๒๗๗} อตีเต^{๒๗๘} ตตวนตตุตาวี ตปจโย, อิมินา ตสุต ธมาเทโส,
 กุวจิ^{๒๗๙} ธาตุ ๗เปฯ คมา จาติ วกาเร อการสุต อุ, กุวจิ ธาตุติ อาทิณา ปุพพทการสุต โลโป,
 โท ธมาเรติ ธการสุต โท, นเย, ลี, โส. อลภียิตถาติ ลทุช. ลภ ลภ, ภาวกมเมสุ ต, อิมินา
 ตปจยสุต โธ, หจตุตถานมนุตัน โท เชติ ฐสุต โท, นเย, ลี, ลี. อทยหิตถาติ ทฑุฒ. (๔/๑)
 ทท ฐสุมิกรณ.^{๒๘๐} ภาวกมเมสุ ต, อิมินา ตการสุต ธมาเทโส, โท ธมาเร หสุต โท. นเย,
 ลี, ลี.

๕๗๗, ๖๒๘. ฆนุชโต คุโธ จ.

อภญชิตถาติ ฆคุโ. ฆนุช อวมททน, ภาวกมเมสุ ต, อิมินา ตสุต สหาทิ-
 พุลยชเนน คุคาเทโส, ลี, โส. ปภคุโ. ปปุพุโ, ฆนุช, กมเม ต, เสสึ ปุพพมิว.

๕๗๘, ๖๖๐. ฐาทีนมนุโต โน ทุวิ จ.

อภญชิตติ ฐคุโต. ฐช ปาณนพุลยวหรณเส, ธาตุสญญาทิ, ธาตวนตโลโป, อตีเต
 ตตวนตตุตาวี^{๒๘๑} ตปจโย. อิมินา ชการโลโป, ตปจยสุต ทุวิภาโว จ, ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ. ลี, โส.
 อภญชิตติ ฐคุตวา. ตวนต, อิมินา ชโลโป, ตปจยสุต ทุวิตต, ลี. อา ลิมุหิติ อกาโร. โอทนั อภ
 ญชิตติ ฐคุตาวี. ฐช, ตาวี, อิมินา ชโลโป, ตสุต ทุวิตตญจ, ลี. เสสโต ๗เปฯ คสิปี. (๔/๒) อจชึ

^{๒๗๕} กจจ. ๕๗๓., ปทรูป. ๖๒๖.

^{๒๗๖} ร. น. ธมภหิอิจเจว

^{๒๗๗} ร. น. ท. ส. อวตีติ วุฑุโ. วฒ วฒเน.

^{๒๗๘} ร. น. ท. ส. อตีเต

^{๒๗๙} ร. น. ช. กุวจิ

^{๒๘๐} ร. น. ท. ฐสุมิกรณ

^{๒๘๑} กจจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๑๒.

ติ จตุโต. จข หานิมฺหิ, **อดีต ตตวนฺตฺตาวี** ตปจฺจโย, อิมินา ชาตฺวนฺตฺตโลโป, ตสฺส ทฺวิตฺตณฺจ. รูปร่างที่สุ อสซีติ สตุโต. สข สัสสเค,^{๒๘๖} ต, ชาตฺวนฺตฺตโลโป, ทฺวิตฺตํ. ปาปฺณิตี ปตุโต. ปปฺพุโพ, อป ปาปฺณเ, **อดีต ตตวนฺตฺตาวี**. เสสํ ปุพฺพมिव. นฺยาเส ปตุโตติ อุทาหรณฺ นคฺฉิ. อรณฺซีติ รตุโต. รนฺช ราเค, ต. อยุณฺซีติ ยุตุโต. ยุช โยเค, ต. วิวิจฺจิติ วิวิตฺโต เทโส. วิปฺพุโพ, วิจ วิเวจเน, **อดีต ตตวนฺตฺตาวี**, อิมินา ชาตฺวนฺตฺตโลโป, ทฺวิตฺตํ, **ตทฺธิต** ๗เป ๗ **สุ จ, สิ, โส**.

๕๗๕, ๖๒๕. วจ วา วุ.

อวจิตฺตภาติ วุตฺตํ. วจ วิยตฺตยํ วาจายํ, ชาตฺสณฺณภาติ, ภาวกมฺเมสุ ต, **กมฺมฺนิ โต**, อิมินา วสฺส อุ, ตปจฺจยสฺส ทฺวิภาโว, จการโลโป จ, **เตสุ วุทฺธิ ๗เป ๗ เทสา จ, (๕/๑)** อาทิมฺหิ วากโม, นเย, สิ, สึ, อุตุตฺ. วจ, กมฺเม ต, อิมินา วสฺส อุ, ทฺวิตฺตณฺจ, โลโป จ, สิ, สึ.

๕๘๐, ๖๓๐. กุปาทีนณฺจ.

สุโขปียิตฺตภาติ สุกฺตุโต. สุปฺพุโพ, คุป โคปนเ, ชาตฺสณฺณภาติ, ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา ชาตฺวนฺตฺตโลโป, ตปจฺจยสฺส ทฺวิภาโว จ, **ตทฺธิต ๗เป ๗ สุ จ, สิ, โส**. จินฺเตตฺตีติ จิตฺโต ปุคฺคโล. จินฺต จินฺตายํ, **พฺรชฺคมาทิตฺเต กตฺตริ**, อิมินา ชาตฺวนฺตฺตโลโป, ทฺวิตฺตณฺจ. อลิมฺปิยิตฺตภาติ ลิตฺโต. ลิป อุปเทเห, ลิป ลิปเน, ภาวกมฺเมสุ ต. เสสํ ปุพฺพสมฺ. ชโน เตเชน สนฺตปิยิตฺตภาติ สนฺตตุโต. สุปฺพุโพ, ตป สนฺตาเป, กมฺมฺนิ ต. ชโน อคฺคินา อาทิปียิตฺตภาติ อาทิตฺโต.^{๒๘๗} อาปฺพุโพ. ทิป ทิตฺติมฺหิ, **กฺวจิ** ชาตฺตฺติอาทินา รสฺโส. ฌมฺโม ภควตา อวจิตฺตภาติ อุตุโต. อุจ วิยตฺตยํ วาจายํ, (๕/๒) วิวิจฺจิติ วิวิตฺโต เทโส. วิปฺพุโพ, วิจ วิเวจเน, **อดีต ตตวนฺตฺตาวี**. สิลฺยจยิตฺตภาติ สิตฺโต. สิจ รกฺขณเ, สิจ เสจเน. เอวํ วุตฺตนฺเยน ปตุโต ปมฺตุโต สุตฺโตตฺตยาทโย อณฺเณปิ ปโยคา ปณฺจติเตน โยเชตฺตพฺพา. ปาปิยิตฺตภาติ ปตุโต กาลโม. ปปฺพุโพ, อป ปาปฺณเ, ภาวกมฺเมสุ ต. ปมฺชชตฺตีติ ปมฺตุโต. ปปฺพุโพ, มท อุมฺมาเท, **พฺรชฺคมาทิตฺเต กตฺตริ**.

๕๘๑, ๖๓๑. ตราทึหิ อิญฺโณ.

อิมินา ตปจฺจยสฺส อิญฺณาเทโส.^{๒๘๘} อสุปฺปิตฺติ สตุโต. สุป สยเน, **อดีต ตตวนฺตฺตาวี**. อหํ สํสารถฺตวํ ติญฺโณ สตุเต ตาเรยฺยํ. อตฺตริตี ติญฺโณ. ตร ตรณเ, ชาตฺสณฺณภาติ, **พฺรชฺคมาทิตฺเต กตฺตริ**, อิมินา ตปจฺจยสฺส อิญฺณาเทโส, ชาตฺวนฺตฺตโลโป จ, **ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, สิ, โส**.

^{๒๘๖} ท. ล. สัสสเค.

^{๒๘๗} ร. น. ท. อทิปียิตฺตภาติ อาทิตฺโต.

^{๒๘๘} ท. ล. อิมินา ตปจฺจยสฺส อิญฺณาเทโส

อตุตริติ อตุตติณโณ. อุப்புโพ, ตร ตรณ, กตุตริ ต, (๖/๑) ปฺรทฺทวภาโว จาน. ^{๒๘๕} สมฺปฺริติ สมฺปฺณโณ. สํปฺพุโพ, ปฺร ปฺรณ, พุชฺคมาทิตฺเต กตุตริ, อิมินา ตสฺส อินฺนทาโส, ชาตฺวนฺตโลโป, กฺวจาติ ๗เปฯ สฺ จาติ อาทิสฺรสฺส รสฺโส, เตสฺ วุทฺธิ ๗เปฯ เทสา จาติ วา, วา ปฺโร อสฺรูปาติ วา อิการโลโป, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ, โส, ปฺพุพ, สรโลโป, นเย, วคฺคนฺตํ วา วคฺค. ปฺริปฺริติ ปฺริปฺณโณ. ปฺริปฺพุโพ, ปฺร, กตุตริ ต. เสสํ ปฺพุพสมํ. อตุตฺติติ ตฺณโณ. ตฺท พฺยถเน, พุชฺคมาทิตฺเต กตุตริ ต, อิมินา ตสฺส อินฺโณ, ชาตฺวนฺตโลโป จ, วา ปฺโร อสฺรูปาติ อโลโป. ปฺริชฺริติ ปฺริชฺณโณ. ปฺริปฺพุโพ, ชร เวโยหานิมฺหิ, ^{๒๘๐} พุชฺคมาทิตฺเต กตุตริ ต, อิมินา ตสฺส อินฺโณ, ชาตฺวนฺตโลโป จ, ปฺพุพ, สรโลโป, นเย, (๖/๒) สฺ, โส. อาทิสฺริติ อาทิตฺติณโณ. อาปฺพุโพ, กิร วิทฺริณ, กตุตริ ต, อินฺโณ ชาตฺวนฺตโลโป จ, ปฺพุพ, สรโลโป, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ, โส.

๕๕๒, ๖๓๑. กิทาทีโต อินฺน-อินฺน-อินฺนา วา.

ฉฺนฺโณ ภาวตา กิณฺโณ. อภิชฺชิตฺถาติ กิณฺโณ. กิท ทฺวิชากรณ, ภาวกมฺเมสฺ ต, อิมินา ตปฺจยสฺส อินฺนาทาโส, ชาตฺวนฺตโลโป จ, ปฺพุพ, สรโลโป, นเย, สฺ, โส. สมฺภิชฺชิตฺถาติ สมฺภินฺโณ. สํปฺพุโพ, กิท ทฺวิชากรณ, ภาวกมฺเมสฺ ต ต. เสสํ ปฺพุพสมํ. รุกฺโข ชเนน ฉินฺโณ. อภิชฺชิตฺถาติ ฉินฺโณ. ฉิที เทวชากรณ, ภาวกมฺเมสฺ ต. เสสํ ปฺพุพสมํ. สลฺภิชฺชิตฺถาติ สลฺภินฺโณ. สํปฺพุโพ, ฉที , กมฺเม ต. เสสํ ปฺพุพสมํ. อฺภิชฺชิตฺถาติ อฺภินฺโณ. อุப்புโพ, ฉิที, กมฺเม ต. เสสํ ปฺพุพมिव. วคฺค ๗เปฯ ปฺจมา. ^{๒๘๑} (๗/๑) อฺภิชฺชิตฺติ วา อฺภินฺโณ. ฉิที, พุชฺคมาทิตฺเต กตุตริ. อทิตฺถาติ ทินฺโณ สฺจโก. ทา ทาเน, ภาวกมฺเมสฺ ต. นิสฺสีติ นิสฺสินฺโณ. นิปฺพุโพ, สิท วิสฺรณคฺคยวสาน, อติเต ^{๒๘๒} ตตฺวนฺตฺตาวี, อิมินา ตสฺส อินฺนาทาโส, สทสฺส สิทคฺคํ, สทสฺส สิทาทโส, อิมินา ชาตฺวนฺตโลโป, ปฺพุพ, สรโลโป, นเย, สฺ, โส. อฉาทิตฺถาติ ฉนฺโณ. ^{๒๘๓} ฉท อวฺรณ, ภาวกมฺเมสฺ ต, อิมินา ตสฺส อนฺนาทาโส, ชาตฺวนฺตโลโป, ปฺพุพ, สรโลโป, นเย, สฺ, โส. ฉาทิตฺถาติ สฺจฉนฺโณ. สฺปฺพุโพ, ฉท อวฺรณ, กมฺมนิ ต, อนฺนาทาโส, ^{๒๘๔} ชาตฺวนฺตโลโป จ.

^{๒๘๕} ร. น. ท. ส. ฉาน.

^{๒๘๐} ท. ล. ชร เวโยหานิมฺหิ.

^{๒๘๑} ร. น. ท. ส. ปฺจมา.

^{๒๘๒} ร. น. ท. ส. อติเต

^{๒๘๓} ท. ล. สฺฉาทิตฺถาติ สฺจฉนฺโณ. สฺปฺพุโพ.

^{๒๘๔} ท. ล. สฺฉาทิตฺถาติ สฺจฉนฺโณ. ๗เปฯ กมฺมนิ ต. อนฺนาทาโส

อจฺญาตยิตฺถาติ อจฺจนฺโน. อาปฺพุโพ, ฉท, กมฺเม ต. เสถิ ปุพฺพสมฺ. **รสฺสนฺติ** สฺตฺเตน^{๒๕๕} รสฺโส. ทฺวิภาโว. อาณฺโนติปิ อตฺถิ. อจฺยีติ^{๒๕๖} จินฺโน. จิตฺ อุตฺตาสนฺทินภาเวสุ, (๙/๒) **พฺุชฺคมาทิตฺถเอ** กตฺตริ, อิมินา ตสฺส อนฺนาเทโส, ชาตฺวนฺตโลโป จ, วา **ปโร อสฺสรฺปา**, ปรสฺสรโลโป, สฺ, โส. รุทฺยิตฺถาติ รุณฺโน. รุทฺยิ อวารณฺ,^{๒๕๗} **ภาวกมฺเมสุ** ต, อิมินา ตสฺส อนฺนาเทโส, ชาตฺวนฺตสฺส โลโป, วา **ปโร อสฺสรฺปา**.^{๒๕๘} อจฺยีติ จินฺนา.^{๒๕๙} จิ ขเย, **พฺุชฺคมาทิตฺถเอ** กตฺตริ, อิมินา ตสฺส อีณาเทโส, ชาตฺวนฺตโลโป จ, **ตฺทฺชิต** ๗เปฯ **สุ จ**, **อิตฺถิมโต** อาปฺจฺจโย, สฺ, เสสฺโต ๗เปฯ **สฺปิ**. วาติ ปทํ กิมฺตฺถํ อจฺริเยน วุตฺถํ. ภูตฺติ อิติ อุทาหรณฺ สติ วาปี ตกาเร^{๓๐๐} วาสทฺเทน นีวาริตฺตฺตา อิมินา ตสฺส อินฺนาทิตฺถา น โหนฺตีติ ญาปนฺตฺถํ วาติ ปทํ มยา วุตฺถํ. ภูชฺชนํ ภูตฺติ. ภูทฺ ทฺวิธากรณฺ. **ตฺถิจฺจาตฺถิเจติ**^{๓๐๑} วา **อิตฺถิมตฺยโว** วาติ วา **มิตฺถาทฺถิ** ตฺถิตฺยิตฺถิ วา สฺตฺตฺตฺเตน^{๓๐๒} ตฺปจฺจโย. **โท ฐสฺส**^{๓๐๓} จาติ สฺตฺเตน^{๓๐๔} จสทฺเทน ทสฺส โต. (๘/๑) **นเย, ตฺทฺชิต** ๗เปฯ **สุ จ**, สฺ, เสสฺโต ๗เปฯ **สฺปิ**.

๕๕๓, ๖๑๗. สฺสฺปจสกาทิตฺ กฺข-กฺกา จ.

อสฺสฺตีติ สฺกฺโข. สฺสฺ โสจเน, **อตีเต** ตตฺวนฺตฺตฺวาตีติ วา **พฺุชฺคมาทิตฺถเอ** กตฺตรฺตีติ วา กตฺตริ ตปจฺจโย, อิมินา ตสฺส กฺขาเทโส, ชาตฺวนฺตโลโป จ, สฺ, โส. อปฺจฺจตี ปกฺกํ. ปจ ปาเก, **พฺุชฺคมาทิตฺถเอ** กตฺตริ, อิมินา ตสฺส กฺกาเทโส, ชาตฺวนฺตโลโป จ. อสฺกฺชิตฺ สกฺโก. สก สามตฺถเอ, สก ปุชฺชาຍံ, **พฺุชฺคมาทิตฺถเอ** กตฺตริ, อิมินา ตสฺส กฺกาเทโส, ชาตฺวนฺตโลโป จ, สฺ, โส.

๕๕๔, ๖๑๘. ปกฺกมาทิตฺ นฺโต จ.

ปกฺกมฺีติ ปกฺกนฺโต. ปปฺพุโพ, กมฺ ปทฺวิกฺเขเป, ชาตฺสยฺญาทิตฺ, ชาตฺวนฺตโลโป, **พฺุชฺคมาทิตฺถเอ** กตฺตริ, อิมินา ตสฺส นฺตาเทโส, ชาตฺวนฺตโลโป, สฺ, โส. **ปรเทวฺภาโว** ฌาเน. วิกฺมฺีติ

^{๒๕๕} กจฺ. ๒๖., ปทฺรูป. ๓๘.

^{๒๕๖} ร. น. ช. อจฺยีติ, ท. ส. อจฺชฺชิตฺ

^{๒๕๗} ร. น. ช. รุทฺยิ อวารณฺ. ส. รุทฺยิ อวารณฺ.

^{๒๕๘} ท. ส. ล. อสฺสรฺปา.

^{๒๕๙} ท. ส. ล. อจฺยีติ จินฺนา, น. อจฺยีติ จินฺนา.

^{๓๐๐} ร. น. ช. สติปิ กาทฺเร

^{๓๐๑} ท. ล. สฺตีจฺเจติ, ร. น. ตฺถิจฺจา สฺตีจฺเจติ, กจฺ. ๕๕๒., ปทฺรูป. ๖๐๕.

^{๓๐๒} ร. น. ท. สฺตฺตฺตฺเตน

^{๓๐๓} ร. น. ช. โท ทสฺส

^{๓๐๔} กจฺ. ๒๐., ปทฺรูป. ๒๗.

วิพจน์โต. วิปฺพโพ, ภูมิ อนวฏฺฐาน, กตฺตริ ต, อิมินา ตสฺส นตาเทโส, ชาตฺวานตฺโลโป จ, (๘/๒) **วคฺเช ๗เปฯ ปจฺมา,**^{๓๐๕} **นเย, สฺ, โส.** สกฺกมฺมิตฺติ สกฺกนฺโต.^{๓๐๖} สํปฺพุโพ, ภูมิ อิจฺฉานกนฺตฺสฺ, กตฺตริ ต,^{๓๐๗} เสสํ ปุพฺพสมฺ. อขณฺติ ขนฺโต. ขนฺ อวธารणे, กตฺตริ ต, อขมฺมิตฺติ ขนฺโต. ขมฺ สหเน, กตฺตริ. อสฺมิตฺติ สนฺโต. สมฺ อุปสเม. อทมฺมิตฺติ ทนฺโต. ทมฺ ทมเน, กตฺตริ ต. อวมฺมิตฺติ วนฺโต. วมฺ อุกฺกิริเณ, **พฺรคฺคมาทิตฺเต** กตฺตริ. โก อตฺโต ยสฺส ตํ กิมฺตถํ, นฺตฺวาเทโส จสทฺเทเน โหติ. กมนํ กนฺติ. ภูมิ ปทกฺคิมฺหิ, ภาวกมฺเมสฺ ต, จสทฺเทเน ตสฺส นฺติ อาเทโส ชาตฺวานตฺโลโป จ, สฺ, สฺโลโป. ขนฺนํ ขมฺ วา ขนฺติ. ขนฺ อวธารणे, ขนฺ สหเน, ภาเว ต. เสสํ ปุพฺพสมฺ. เอวํ สพฺพตฺถ สนฺติ ทนฺติ วนฺตฺติยาทิสฺส ปโยเคสฺส อาเทโส เวทิตฺพุโพ.

๕๘๕, ๖๑๕. ขนาทินมา ติมฺหิ จ.

(๕/๑) ชาโต. ขน ขนเน, ขนฺ ปาตุภาว, **อตีเต ตตฺวานตฺตาวิ,** กตฺตริ ต, อิมินา ชาตฺวานตฺสฺส อาตถํ, **ปุพฺพ, สรฺโลโป, นเย, สฺ, โส.** ชาติ. ขน, **อิตฺถิมมฺตฺยโว** วา^{๓๐๘} ติ. อิมินา ชาตฺวานตฺสฺส อา, **ปุพฺพ, สรฺโลโป, นเย, สฺ, สฺโลโป.** ติมฺหิตฺติ ปทํ^{๓๐๙} กิมฺตถํ อจาริเณ วุตถํ. ติปจฺจยโต อลฺยสฺมึ ปจฺจเย ปเร อาการสฺส นีวตฺตนตถํ ติมฺหิตฺติ ปทํ มยา วุตถํ. ขนฺติวา. ขน ขนเน, **ปุพฺพกาเลกกตฺตฺกานํ** ตฺวนตฺวานตฺวา วา ตฺวา. อิการาคโม **อสพฺพชาตฺกมฺหิ,** นเย, สฺ, **สพฺพา ๗เปฯ ทฺหิ จ.** สฺโลโป. ขนตฺติตฺติ ขนฺติตา. ขน, **สพฺพโต ญวตฺวาวิ** วาติ ตฺ, อิการา ๗เปฯ กมฺหิ, นเย, สฺ, **สตุถฺ ๗เปฯ โลโปติ** อสฺส อา, สฺโลโป. ขนฺตฺ. ขน, **อรหสฺสกาทิสฺส จ** คฺ, อิการาคโม, นเย, จตุตฺถิ ส, (๕/๒) **สพฺพาสมาวุโสติอาทินา** โลโป. ขนฺนํ. ขนฺยตฺติตฺติ วา ขนฺติพฺพ. ขน, **ภาวกมฺเมสฺ ตพฺพานิยา,** อิการาคโม, นเย, สฺ, สฺ, **อิจฺเจวมาทิสฺส** อุทาหรณํ.

๕๘๖, ๖๐๐. คม-ขน-हन-รมาทินมนฺโต.

สุนฺทริ คมนํ สุกฺติ. สุปฺพุโพ. คมฺ สปฺป^{๓๑๐} คติมฺหิ. **อิตฺถิมมฺตฺยโว** วา. อิมินา ชาตฺวานตฺโลโป.^{๓๑๑} สุนฺทริ คโตติ สุกฺโต.^{๓๑๒} สุปฺพุโพ, คมฺ สปฺป คติมฺหิ, **พฺรคฺคมาทิตฺเต** กตฺตริ

^{๓๐๕} ร. น. ท. ส. ถาน.

^{๓๐๖} ร. น. ท. ส. สกฺกมฺมิตฺติ สกฺกนฺโต.

^{๓๐๗} ท. ล. กตฺตริ จ.

^{๓๐๘} กจฺจ. ๕๕๓., ปทฺรูป. ๕๕๕.

^{๓๐๙} ท. ล. มทํ

^{๓๑๐} ร. น. ท. ส. สมฺป

^{๓๑๑} ท. ล. สุนฺทริ คมนํ สุกฺติ

^{๓๑๒} ร. น. ช. สุกฺโต.

ต, อิมินา ชาตวนุตโลโป, สี, โส. ขนยิตฺติ ขตฺ จานํ.^{๓๑๓} ขนฺ อวธารณ, ภาวกมฺเมสุ ต, กมฺเมสุ ต, อิมินา ชาตวนุตโลโป, สี, สี. ขนฺ ขติ. ขนฺ, อิตฺถิมตฺติโย วา ติ. อิมินา ชาตวนุตโลโป, สี, สีโลโป. อุปฺหณฺณิตฺถาติ อุปฺหตฺ จิตฺตํ. อุปฺพุโพ, หน หีสาคตฺตฺส, ภาวกมฺเมสุ ต, ชาตวนุตโลโป, สี, สี.(๑๐/๑)อุปฺหโตติปิ อตฺถิ. ต, อุปฺหโต. กมฺเม ต, อุปฺหนนฺ อุปฺหติ. อุปฺพุโพ, หน, อิตฺถิมตฺติโย วา ติ, ชาตวนุตโลโป, สี, สีโลโป. สมกฺเค รมตฺติ สมกฺครโต. สมกฺคฺพุโพ, รมฺ กิพฺยา, พุชฺคมาทิตฺเต กตฺตริ, ชาตวนุตโลโป, สี, โส. สมกฺเค รมนฺ สมกฺครติ. รมฺ, ติ, ชาตวนุตโลโป, สี, สีโลโป. อภิรมฺมิตฺติ อภิรโต. อภิพุโพ, รมฺ, กตฺตริ ต, อภิรมนฺ อภิรติ, รมฺ, ติ, อมณฺณิตฺติ มโต, มนฺ ภาณ, อมรฺมิตฺติ มโต, มร ปาณจาเค, อตฺเต ตตฺวนุตฺตาวี, กตฺตริ ต. มนฺ มรณฺ วา มติ. มนฺ, ติ, อิมินา ชาตวนุตโลโป, สี, สีโลโป. วาติ ปทํ กิมตฺถํ อจาริเยน วุตฺตํ. รมโตตฺยาทิสฺส สนฺเตสฺสปี ตติกาเรสฺส วาสทฺเทน นีวาริตฺตฺตา อิมินา ชาตวนุตโลโป น โหติ^{๓๑๔}ติ ภาปนฺตฺถํ(๑๐/๒) วาติ ปทํ มยา วุตฺตํ. รมฺ กิพฺยา, วตฺตมาน มาณฺนฺตฺ^{๓๑๕} อนฺตฺปจฺจโย, นเย, ตทฺชิต ๔เปฯ สฺ จ, สวิกฺคฺติ, เสเสสฺส นฺตฺวาติ^{๓๑๕} นฺตฺมิว กรณฺ. โตติตา สสฺมึนาสฺ^{๓๑๖} สวิกฺคฺ ติสฺสฺนฺตฺสฺ^{๓๑๗} โตอาเทโส. ชโน รมติ. รมฺ, วตฺตมานา ปจฺจฺปนฺเน ติวิกฺคฺติ. ภูวาทีโต อ, นเย.

๕๕๗, ๖๓๒. รกาโร จ.

ปกริยิตฺถาติ ปกโต.^{๓๑๘} ปกโต ภาวตา. ปพุโพ, กร กรณ, ชาตฺสฺสณฺญาทิ, ภาวกมฺเมสุ ต, อิมินา ชาตวนุตโลโป, สี, โส. ปกรณฺ ปกติ. ปพุโพ, กร กรณ, อิตฺถิมตฺติโย วา ติ, ชาตวนุตโลโป, สี, สีโลโป. วิสฺริติ^{๓๑๙} วิสโต. วิพุโพ, สร คติจฺินฺดาเย, กตฺตริ ต, ชาตวนุตโลโป, สี, โส. วิสรณฺ วิสติ. วิพุโพ, สร, ติ.

๕๕๘, ๖๒๐. ฐาปาทีนมิอิ จ.

ปฺกฺคฺโล ยตฺร (จฺาน) ^{๓๒๐} จิโต. อญฺจาสีติ จิโต.^{๓๒๐} จา คตินิวตฺตฺติมฺหิ, (๑๑/๑) ชาตฺสฺสณฺญาทิ, อตฺเต ตตฺวนุตฺตาวี ต, อิมินา ชาตวนุตฺสฺส อาสฺส อิ, ตทฺชิต ๔เปฯ สฺ จ, สี, โส.

^{๓๑๓} ร. น. ท. ส. ถานํ.

^{๓๑๔} กจฺจ. ๕๖๕., ปทรูป. ๖๔๖.

^{๓๑๕} กจฺจ. ๑๘๗., ปทรูป. ๑๐๘.

^{๓๑๖} กจฺจ. ๑๒๗., ปทรูป. ๑๐๒.

^{๓๑๗} ท. ล. นฺตฺสฺส

^{๓๑๘} ร. น. ปกรโต.

^{๓๑๙} ส. วิสฺริติ

^{๓๒๐} ร. น. ท. ส. ถาน

จัน จิต.^{๓๒๒} จา, อติถยมตยโว วา, อิมินา ชาตวณตสฺส อาการสฺส อี, ลี, ลีโลโป. อปาสีติ ปีโต.
ตสฺส ปิตสฺส, ปา ปาเน, อตีเต ตตวณตฺตาวี ต. อิมินา อาการสฺส อี, ลี, โส. ปานํ ปีติ. ปา,
อติถยมตยโว วา ตี, อิมินา ชาตวณตสฺส อี, ลี, ลีโลโป.

๕๕๕, ๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โฟ วา อทหนหานํ.

หการอิจฺเจวํ อนุโต เยสํ อทหนหานนฺติ ทหนเห^{๓๒๓} วชฺเชตฺวา. รุกฺขํ อารุหีติ
อารุฬโ. อาปฺพุโ, รุห ชนเน, ชาตฺสญญาทิ, อตีเต ตตวณตฺตาวี ต. อิมินา ตปฺจยสฺส หกาโร,
ชาตวณตสฺส พกาโร จ. ลพานมวิเสโส.^{๓๒๔} นเย, ลี โส. อกฺคหีติ กาฬโ. กห, อุปาทาน, อตีเต
ตตวณตฺตาวี ต. (๑๑/๒) อิมินา ตสฺส โห. ชาตวณตสฺส โฟ จ. นเย, อญฺเณสุ จ, วุทฺธิ, อพาหีติ
พาฬโ. พห วุทฺธิมฺหิ ต, เสสํ ปฺพุพฺสมํ. กฺวจิ ชาตฺวิภคฺติ ๗เปฯ คมา จ, ทิโฆ.^{๓๒๕} อมฺยุหีติ
มุฬโ. มุห เวจิตฺเต, อตีเต^{๓๒๖} ๗เปฯ ตาวี ต. อทหนหานมฺติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุคฺตํ.
ททฺโธ สนนทฺโรติ อุทาหรณฺสุ สติปิ หานตโต ตปฺจยสฺมี อทหนหานนฺติ วุคฺตตฺตา
อิมินา วุคฺตวิธานํ น โหตีติ ญาปนตฺถํ อทหนหานนฺติ ปทํ มยา วุคฺตํ. ทยฺหิตถาติ
ททฺโธ.^{๓๒๗} ทท ภสฺมิกรณ, ภาวกมฺเมสุ ต, กมฺมนิ ต, ฅณฺภเหหิ ฅณา จ, ตปฺจยสฺส โธ,
โท ฅนฺกาเร,^{๓๒๘} ชาตวณตสฺส โท, นเย, ลี, โส. สนนยฺหีติ สนนทฺโร. สํพุฬโ, นห พนฺชเน,
อตีเต ๗เปฯ ตาวี ต, ฅณฺภเหหิ ฅณา จ, (๑๒/๑) ตปฺจยสฺส โธ, หจฺจตุตฺถานมฺนฺตานํ โท ฅ,
ชาตวณตสฺส โท, นเย, ลี, โส.

ตติโย ปริจฺเจโท (นิฏฺฐิตโ).

^{๓๒๑} ร. น. ท. ช. อฏฺฐาสีติฏฺฐิตโ

^{๓๒๒} ร. น. ท. ส. ฎฺฐานํ ฎฺฐีติ ฎฺฐา.

^{๓๒๓} ท. ล. ตํ ทหนหานนฺติ ทหนเห

^{๓๒๔} ร. น. ส. ช. ลพฺพานมวิเสโส.

^{๓๒๕} ร. น. ท. ส. ทิโฆ.

^{๓๒๖} ร. น. ท. ส. อตีเต

^{๓๒๗} ส. ทโธ.

^{๓๒๘} กจฺจ. ๖๑๒., ปทฺรูป. ๖๑๕.

๓.๑.๔ กิพพิธานรูปที่ปณิย์ จตุตถโธ ปริจเฉทโธ.

๕๕๐, ๕๕๑. ฌมฺหิ รณฺชสฺส โช ภาวกรณฺเมสุ.

ภาวกรณฺเมสุ วตฺตมาเน ฌมฺหิ ฌการวตฺติปจฺเจเย ปเร รณฺชสฺส^{๓๒๕} โช โหติ. ชโน เตน ฌมฺเมเน รณฺชติ อิติ ตสฺมา โส ฌมฺโม ราโค. รณฺช ราเค, ฌาตฺสณฺณวาที, วิสฺสรุชฺปทาทีโต ฌ,^{๓๓๐} กรณฺ ฌ, การิตํ วย ฌานุพฺนุโร การิตมฺิว กรณฺ, การิตานํ โฌ โลปํ ฌโลโป, อิมินา รณฺชสฺส ฌาเทโส, อสฺโย ฌเปฯ รัต, อาทิสฺรสฺส วุทฺธิ, กลา จชานนฺติ วา สจฺชานํ กลา ฌานุพฺนุเรติ^{๓๓๑} วา ฌสฺส โค, นเย, ตทฺธิต ฌเปฯ สฺ จ, สฺ, โส. ภาวกรณฺเมสุติ ปทํ กิพฺมคฺคํ อางฺริเยเน วุตฺตํ. รงฺโก อิติ อุทาหรณฺ สติปิ ฌมฺหิ รณฺชสฺมี^{๓๓๒} อธิ วุตฺตการกาภาวา อิมินา วุตฺตวิชานํ น โหติติ ฌาปนคฺคํ (๑๒/๒) ภาวกรณฺเมสุติ ปทํ มยา วุตฺตํ. รณฺชตีติ รงฺโก. รณฺช,^{๓๓๓} วิสฺสรุชฺปทาทีโต ฌ, การิตํ ฌเปฯ พฺนุโร, การิตานํ โฌ โลปํ ฌโลโป. นเย, กลา จชานํ ฌสฺส โค, นิคฺคหิต สฺโยคาที โนติ นสฺส นิคฺคหิตํ,^{๓๓๔} วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, นิคฺคหิตสฺส วคฺคณฺตํ, นเย, ตทฺธิต ฌเปฯ สฺ จ, สฺ, โส, ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย.

๕๕๑, ๕๕๔. หนสฺส ฌาโต.

อุปฌาโต. อุปปุพฺพโธ, หน หีสาคตีสุ, วิสฺสรุชฺปทาทีโต ฌ, การิตํ^{๓๓๕} วย ฌานุพฺนุโร, การิตานํ โฌ โลปํ, อิมินา หนสฺส ฌาโต, นเย, สฺ, โส. อุปฌาโกติปิ อตฺถิ. โท ฌสฺส เจติ^{๓๓๖} สุตฺเต จสทฺเทน ตสฺส โฏ. โคฌาตโก. โคสทฺทูปฺปโท, หน, สพฺพโต ฌวุตฺตวาวิ วา^{๓๓๗} ฌว, อิมินา หนสฺส ฌาตาเทโส, อนกา ฌมฺวณฺ ฌวโน อกาเทโส. (๑๓/๑) นเย, สฺ, โส. โคฌาโกติปิ^{๓๓๘} อตฺถิ.

^{๓๒๕} ร. น. ท. ส. รณฺช^{๓๓๐} กจฺจ. ๕๒๘., ปทฺรูป. ๕๗๗.^{๓๓๑} กจฺจ. ๖๔๐., ปทฺรูป. ๐.^{๓๓๒} ร. น. ท. ส. รณฺชสฺมี^{๓๓๓} ร. น. ช. รณฺช^{๓๓๔} ร. น. ท. ส. นิคฺคหิตํ.^{๓๓๕} ร. น. ช. การิต^{๓๓๖} ร. น. ช. โธ ทสฺส, กจฺจ. ๒๐., ปทฺรูป. ๒๗.^{๓๓๗} ร. น. ช. ฌวุตฺตวาวิ วา^{๓๓๘} ท. ส. น. โคฌาโกติปิ

๕๕๒, ๕๐๓. วโร วา สพฺพตถ.

จสทฺเทน ตสฺส โภ. วโร. หน หีสาคตีสฺส, วิสฺรุ ๗เป๗ โด ฌ, การิตํ วิย ฌานุพฺพนุโร,
 การิตานํ โฌ โลปํ, นย, อิมินา หนสฺส วธาเทโส, ลี, โส, ปุพฺพ, สโรโลป, นย. หนตฺติ วรโก.
 หน, สพฺพโต ฌวฺตุวาวี วา ฌว. อิมินา หนสฺส วโร. อนกา ยฺยญฺญนฺนุติ ฌวโน อโก, นย, ลี,
 โส. ชโน อวธิ. หน, อชฺชตฺนี อี อู้อิ ฤ อี มหา อา อูเส วุหํ อํ มฺหติ^{๓๓๕} อชฺชตฺนีสฺสญา,
 สมิเป อชฺชตฺนี, อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตํ จ ปรสฺสทฺทานิ,^{๓๔๐} กตฺตริ ปรสฺสทฺท,^{๓๔๑} เทว เทว
 ปจฺจมชฺชณฺนิมฺมุตฺตมปฺริสฺตา,^{๓๔๒} นามมฺหิ ปยฺยชฺชมาเนปิ ตฺลยาธิกรณ ปรโมติ^{๓๔๓} อีวิภตฺติ, นย,
 อการาคโม หิยฺยตฺตฺนีอชฺชตฺนีกาลาติปฺตฺติ^{๓๔๔} อการาคโม, (๑๓/๒) กฺวจาติมชฺชณฺนุตฺต ๗เป๗
 ปจฺจเยสุ จาติ อุตฺตรรฺสฺโส. ชโน อหฺน. หน, อชฺชตฺนี อี, อการาคโม, นย, อุตฺตรรฺสฺโส.

๕๕๓, ๕๖๓. อการนฺตฺตานมาโย.

ทานทายโก. ทานสทฺทฺทฺปปโท, ทา ทาน, ชาติสฺสญาทิ, สพฺพโต ฌวฺตุวาวี วาติ ฌว,
 อนกา ยฺยญฺญนฺ, อิมินา ชาติวฺนตฺสฺส อาโย, ปุพฺพ, สโรโลป, นย, ลี, โส. ทานํ ทาคุ ลีลํ
 ยฺสฺสาติ ทานทายี. ทานสทฺทฺทฺปปโท, ทา ทาน, ชาติสฺสญาทิ, ตสฺสฺลิตฺสฺส ฌีตฺวาวี จาติ ฌี,
 การิตํ วิย ฌานุพฺพนุโร, การิตานํ โฌ โลปํ, อิมินา อการสฺส อาโย, นย, ลี. ลีโลโป. มชฺช
 ทาคุ ลีลํ ยฺสฺสาติ มชฺชทายี. ทฺทฺปปโท, ทา ทาน, ฌี. เสลํ ปุพฺพสมํ. นครํ ยาคุ ลีลํ
 ยฺสฺสาติ นครทายี. (๑๔/๑) นครสทฺทฺทฺปปโท. ยา ปาปุณ. ฌี.^{๓๔๕}

๕๕๔, ๕๕๒. ปฺรสมฺปปฺริหิ กโรตฺตสฺส ขขรา วา ตปจฺจเยสุ จ.

ปฺเร กรียตฺติ ปฺรภฺจโต. ปฺรสทฺทฺทฺปปโท, กร กรณ, ชาติสฺสญาทิ, ภาวกมฺเมสุ ต,
 อิมินา กรสฺส ขาเทโส, วฺกฺเต ๗เป๗ ปจฺจมา,^{๓๔๖} นย, ลี, โส. ปจฺจเยหิ สจฺจกมฺม^{๓๔๗} กตฺนฺติ

^{๓๓๕} กจฺจ. ๔๒๘., ปทฺรฺป. ๔๖๘.

^{๓๔๐} กจฺจ. ๔๐๖., ปทฺรฺป. ๔๒๕.

^{๓๔๑} กจฺจ. ๔๕๖. ปทฺรฺป. ๔๓๐.

^{๓๔๒} ร. น. ท. ส. ข. ปจฺจมชฺชณฺนิมฺมุตฺตมปฺริสฺตา, กจฺจ. ๔๐๘., ปทฺรฺป. ๔๓๑.

^{๓๔๓} ร. น. ท. ส. ปจฺจมา, กจฺจ. ๔๑๐., ปทฺรฺป. ๔๓๒.

^{๓๔๔} กจฺจ. ๕๑๕., ปทฺรฺป. ๔๕๗.

^{๓๔๕} ร. น. ท. ส. ฌี.

^{๓๔๖} ร. น. ท. ส. ปจฺจมา.

^{๓๔๗} ร. น. ท. ส. สํกมฺม

สงขโต.^{๓๔๘} สัมพุโพ, กร, กมเม ต, อิมินา กรสฺส ขาเทโส, ลี, โส, วคฺคณฺตํ ๗เปฯ วคฺเค.
 อุปกรียตีติ อุปกขโต. อุปพุโพ, กร, ภาวกมฺเมสฺส ต, กรสฺส โข, ทฺวิตฺตํ, นเย, วคฺเค ๗เปฯ
 ปจฺมา, นเย, ลี, โส. ปจฺเยหิ สงฺกมฺม กรียตีติ สงฺขาโร. สัมพุโพ, กร, วิสฺรุชฺปทาทีโต ฅ,
 การิตํ ๗เปฯ พนฺุโร, ฅโลโป, กรสฺส ขโร, วุทฺธิ, นเย. อุปกรียตีติ อุปกาโร. อุปพุโพ, กร,
 วิสฺรุ ๗เปฯ โต ฅ, การิตํ ๗เปฯ พนฺุโร, ฅโลโป, วุทฺธิ, นเย, ลี, โส.

๕๕๕, ๖๓๗. ตเวตฺตนาทีสุ กา.

(๑๔/๒) กาทเว. กร, ชาติฺสณฺณาทิ, อิจฺจตุเถสฺส สฺमानกตฺตฺเถสฺส ตเวตฺตํ วาติ ตเวปจฺจโย,
 อิมินา กรสฺส กา. กาคฺุ. กร, อิจฺจตุเถ ๗เปฯ ตฺุ วา, อิมินา กรสฺส กา. กตฺตฺุ.^{๓๔๙} กร, อิจฺจตุเถสฺส
 ๗เปฯ ตฺุ วา, ตฺุตฺตฺนตฺตฺเพสฺส วาติ กรสฺส ตตฺตํ, นเย. กาคฺฺน. กร, ปุพฺพกาเลกกตฺตฺกานํ ตฺฺนตฺวานตฺวา
 วาติ ตฺฺน, อิมินา กรสฺส กา, กตฺตฺฺน. กร, ชาติฺสณฺณาทิ, ตฺฺน, ตฺุตฺตฺนตฺตฺเพสฺส วา กรสฺส ตตฺตํ, นเย.

๕๕๖, ๕๕๑. กมฺขนหนานทีนํ ตฺุตฺตฺพาทีสุ น.

คนฺุ. กมฺ สปฺป^{๓๕๐} คตฺมิหิ, ชาติฺสณฺณาทิ. อิจฺจตุเถสฺส ๗เปฯ ตฺุ วา ตฺุ, อิมินา
 ชาติฺสณฺณตฺส นตฺตํ, นเย. กมฺิตฺุ. อิการาคโม อสฺพฺพชาติฺสณฺณทีติ อิการาคโม, นเย, คนฺุตฺตฺพ. กมฺ,
 ภาวกมฺเมสฺส ตฺตฺพานียา^{๓๕๑} ตฺตฺพปจฺจโย, (๑๕/๑) อิมินา ชาติฺสณฺณตฺส นตฺตํ, ลี, ลี, ปุพฺพ, สโรโลโป,
 นเย. กมฺิตฺตฺพ. กมฺ, ตฺตฺพปจฺจโย, อิการา ๗เปฯ กมฺหิ, นเย, ลี, ลี. ขนฺุ. ขนฺุ อวชาเร, ตฺ, ชาติฺส
 ณฺณาทิ, อิมินา ชาติฺสณฺณตฺส นตฺตํ, นเย. ขนฺุ. ขนฺุ, ตฺุ, อิการาคโม, นเย. ขนฺุตฺตฺพ. ขนฺุ, ตฺตฺโพ,
 อิมินา ชาติฺสณฺณตฺส นตฺตํ, นเย, ลี, ลี. ขนฺุ. ขนฺุ, ตฺตฺโพ, อิการาคโม, นเย, ลี, ลี. หนฺุ. หนฺุ
 ชาติฺสณฺณตฺส, ชาติฺสณฺณาทิ, อิจฺจตุเถสฺส ๗เปฯ ตฺุ วา,^{๓๕๒} อิมินา ชาติฺสณฺณตฺส นตฺตํ, นเย. หนฺุ. หนฺุ, ตฺุ,
 อิการาคโม, นเย. หนฺุ. หนฺุ, ตฺตฺพปจฺจโย, อิมินา นตฺส นตฺตํ, นเย, ลี, ลี. หนฺุ. หนฺุ,
 ตฺตฺพ, อิการาคโม, นเย, ลี, ลี. มนฺุ. มนฺุ ฅาณ, (๑๕/๒) ตฺุ, อิมินา นตฺส นตฺตํ, นเย. มนฺุ. มนฺุ,
 ตฺุ, อิการาคโม, นเย. มนฺุ. มนฺุ, ตฺตฺพ, อิมินา นตฺส นตฺตํ, นเย, ลี, ลี. มนฺุ. มนฺุ,
 มนฺุ, ตฺตฺพ, อิการาคโม ๗เปฯ กมฺหิ, นเย, ลี, ลี. ตฺฺนคฺคหณฺํ อตฺโต ยสฺส ตํ ตฺฺนคฺคหณฺุ.
 คนฺุ. กมฺ, ชาติฺสณฺณาทิ, ปุพฺพกาเลกกตฺตฺกานํ ตฺฺนตฺวานตฺวา วา, ตฺฺน, อิมินา ชาติฺสณฺณตฺส

^{๓๔๘} ร. น. ท. ส. ช. ล. สัมพุโต.

^{๓๔๙} ร. น. ช. กาคุ

^{๓๕๐} ร. น. ท. ส. ช. ล. สัมป

^{๓๕๑} ร. น. ช. ตพพานิยา

^{๓๕๒} กจจ. ๕๖๑., ปทรูป. ๖๓๖.

นตต์, นเย. ขนฺตฺน. ขนฺ, ตฺน, หนฺตฺน, หน, ตฺน, นตฺส นตต์, นเย. มนฺตฺน. มนฺ ฌาณ, ตฺนปจฺจโย, อิมินา นตฺส นตต์, นเย.

๕๕๗, ๕๕๘. สพุเพหิ ตฺนาทึนํ โย.

อภิวนฺทีย. อภิปฺพุโพ, วนฺท อภิวาทเน, ชาติสฺสฌฌาติ, ปุพฺพกालกกตฺตูกานํ ตฺน-
 ตฺวานตฺวา วา, ตฺวา, อิมินา ตฺวาปจฺจยสฺส ยาเทโส, อิการาคโม ฌเปฯ กฺมฺหิ, นเย. (๑๖/๑)
 อภิวนฺทิตฺวา. อภิปฺพุโพ, วนฺท, ตฺวา, อิการา ฌ เปฯ กฺมฺหิ, นเย. โอหาย. อวปฺพุโพ, หา ฌาณ,
 ชาติสฺสฌฌาติ, ตฺวา, อิมินา ตฺวาตฺส โย, โอ อวตฺส^{๓๕๓} อวตฺส โอ. โอหิตฺวา. อวปฺพุโพ, หา, ตฺวา,
 อิการาคโม, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, โอ อวตฺส อวตฺส โอ. อุปฺนีย.^{๓๕๔} อุปฺพุโพ, นี นเย, ตฺวา,
 ตฺวาปจฺจยสฺส ยาเทโส. อุปฺเนตฺวา. อุปฺพุโพ, นี,^{๓๕๕} ตฺวา, อญฺเณสุ จ วุทฺธิ. อุปฺนิตฺวาติปิ อตฺถิ.
 ปสฺสีย. ทิส เปกฺขณ, ตฺวา, ทิสตฺส ปสฺส ทิสฺส ทกฺขา วา ทิสชาติสฺส ปสฺสาเทโส, อิการาคโม,
 ตฺวาตฺส โย, นเย. ปสฺสิตฺวา. ทิส, ตฺวา, ทิสตฺส ปสฺสาเทโส, อิการาคโม, นเย. อุทฺทิสฺส.
 อุปฺพุโพ, ทิส อุจฺจารณ, ตฺวา, อิมินา ตฺวาตฺส ยาเทโส. ปุพฺพรูปญฺจาติ^{๓๕๖} ยการสฺส สาเทโส,
 (๑๖/๒) ปฺรทฺเวภาโว ฌาณ, ทสฺส ทฺวิภาโว, นเย. อุทฺทิสิตฺวา. อุปฺพุโพ, ทิส, ตฺวา, อิการาคโม,
 ปฺรทฺเวภาโว ฌาณ, นเย. อาทาย. อาปฺพุโพ, ทา ทาณ, ชาติสฺสฌฌาติ, ปุพฺพกाल ฌเปฯ ตฺวา วา
 ตฺวา, อิมินา ตฺวาตฺส โย. อาทียิตฺวา. อาปฺพุโพ, ทา ทาณ, ตฺวา, ยถาคมฺมิกาโร วา, (ทฺชนฺตฺโต)
 โย กฺวจิ^{๓๕๗} ยการาคโม, กฺวจิ ชาติ ฌเปฯ คฺมา จ. ชาติวฺนตฺส อิการาเทโส, นเย.

๕๕๙, ๖๔๓. จนนฺเตหิ รจฺจํ.

วิวิจฺ. วิปฺพุโพ, วิจ วิเวจเน, ชาติสฺสฌฌาติ, ปุพฺพกालกกตฺตฺ ฌเปฯ ตฺวา วา ตฺวา,
 อิมินา ตฺวาตฺส รจฺจาเทโส, รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทิ โน ราทิลโป. วิวิจฺิตฺวา. วิปฺพุโพ, วิจ, ตฺวา,
 อิการาคโม, นเย. วิวิจิตฺวาติปิ อตฺถิ. วิจ, ตฺวา, (๑๗/๑) ทฺชนฺตฺโต โย กฺวจิตี สฺตฺเต^{๓๕๘} โยคฺวิภาณ
 ยการาคโม, ยถา กตฺตฺริ ฌาติ สฺชาติวฺนตฺส ยการสฺส ฌาเทโส, ปฺรทฺเวภาโว ฌาณ,^{๓๕๙}

^{๓๕๓} กจฺจ. ๕๐., ปทฺรูป. ๔๕.

^{๓๕๔} ร. น. ท. ส. ช. ล. อุปฺนีย.

^{๓๕๕} ร. น. ช. นี นเย. อุปฺพุโพ. นี.

^{๓๕๖} กจฺจ. ๔๔๓., ปทฺรูป. ๔๔๕.

^{๓๕๗} กจฺจ. ๖๐๖., ปทฺรูป. ๖๔๒.

^{๓๕๘} ร. ช. โย กฺวจิ

^{๓๕๙} ร. น. ท. ส. ฌาณ.

อิการา ๗เปฯ กมุหิ นเย. อาหจ. อาปุฟูโป, หน^{๓๖๐} หีสาคตีส, ตฺวา, ตฺวาสฺส รจจาเทโส
 ราทิลโป. อุปหจ. อุปปฟูโป, หน หีสาคตีส. ตฺวา. ตฺวาสฺส รจจาเทโส ราทิลโป วาติ
 ปทํ กิมตุถํ อจาริเยน วุตตํ. หนตฺวา อิติ อุทาหระณ สติปี นการนตฺชาตฺโต ตฺวาปจฺจเย
 วาสทฺเทน นีวาริตตฺตา อิมินา รจจาเทโส น โหตฺติ ฌาปนตุถํ วาติ ปทํ มยา วุตตํ. หน,
 ชาติฺสณฺญาทิ, ตฺวา, นเย.

๕๕๕, ๖๔๔. ทิสฺวา สุวานสุวานตฺโลโป จ.

ทิสฺวาน. ทิสฺ เปกฺขณ, ชาติฺสณฺญาทิ, ปุพฺพกาเล ๗เปฯ ตฺวา วา, อิมินา ตฺวาสฺส
 สุวานาเทโส อนุตฺโลโป จ. ทิสฺวา. ทิส, ตฺวา, อิมินา ตฺวาสฺส สุวาเทโส อนุตฺโลโป จ.

๖๐๐, ๖๔๕. มหทฺเทหิ มมุ-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.

(๑๗/๒) อาคมม. อาปุฟูโป, คมุ สปฺป^{๓๖๑} คติมุหิ, ชาติฺสณฺญาทิ, ปุพฺพกาเล ๗เปฯ
 ตฺวา วา, อิมินา ตฺวาปจฺจยฺสฺส มฺมาเทโส ชาติฺสณฺญาตฺโลโป จ. อาคนตฺวา. อาปุฟูโป, คมุ, คมฺขน-
 หนาทินํ ตฺตฺพฺพาทิสฺ หน, มการสฺส นาเทโส. โอกกมฺม. อวปุฟูโป, คมุ สปฺป^{๓๖๒} คติมุหิ,
 ตฺวาปจฺจยฺสฺส มฺมาเทโส อนุตฺโลโป จ, ปรเทฺวภาโว ฌาเน, นเย, โอ อวสฺส อวสฺส โอ.
 โอกกมิตฺวา. อวปุฟูโป, คมุ, ตฺวา, อิการา ๗เปฯ กมุหิ, นเย, ทฺวิภาโว, โอ อวสฺส. ปคฺคยฺห.
 ปปุฟูโป, คห อุปาทาน, ตฺวา, อิมินา ตฺวาปจฺจยฺสฺส ยฺหาเทโส อนุตฺโลโป จ, ปรเทฺวภาโว
 ฌาเน, นเย. ปคฺคณฺหิตฺวา. ปปุฟูโป, คห, ปุพฺพกาเล ๗เปฯ ตฺวา วา, คหาทิตฺ ปฺปณฺหา^{๓๖๓}
 ฌหาปจฺจโย, หนโลโป ฌหามุหิ, ชาติฺสณฺญาตฺสฺส หการสฺส^{๓๖๔} โลโป, (๑๘/๑) ยถาคมฺมิกาโร
 อิการาคโม, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ปรเทฺวภาโว ฌาเน คสฺส ทฺวิภาโว, นเย. อุปฺปชฺช.^{๓๖๕}
 อุปุฟูโป,^{๓๖๖} ปท คติมุหิ, ตฺวา, อิมินา ตฺวาสฺส ชฺชาเทโส, ชาติฺสณฺญาตฺสฺส โลโป จ, ปรเทฺวภาโว
 ฌาเน, นเย. อุปฺปชฺชิตฺวา. อุปุฟูโป, ปท คติมุหิ, ตฺวา, ทฺธานตฺโต โย กฺวจิ ยการาคโม,
 ยถาคมฺมิกาโร อิการาคโม, ยวตํ ตลณฺทการานํ^{๓๖๗} พุยฺยชฺชานานิ จลณฺชการตฺตํ^{๓๖๘} ชาติฺสณฺญาตฺสฺส

^{๓๖๐} ส. มาน

^{๓๖๑} ร. น. ท. ส. สมฺป

^{๓๖๒} ท. ล. คมุ

^{๓๖๓} กจฺจ. ๔๕๐., ปทรูป. ๕๑๗.

^{๓๖๔} ส. หการสฺส

^{๓๖๕} ร. น. ช. อุปฺปช.

^{๓๖๖} ร. น. อุปฺปฟูโป

^{๓๖๗} ร. น. ท. ส. ยวตฺนตฺลนทการานํ

สห ขการสุส ชกาโร, **ปรเทวภาโว** จาเน ขการสุส ทูวิภาโว. **นย,** ปการสุส ทูวิภาโว, **นย.** อารพภ. อาปุฟูโพ, รภ, อารพภ, ตฺวา, อิมินา ตฺวาสุส พุทธเทโส, ธาตฺวนตฺสุส โลโป. อารทฺธ. อาปุฟูโพ, รภ, **ปุพฺพกาเล** **ฯเปฯ** ตฺวา วา, (๑๘/๒) อิมินา ตฺวาสุส ทูธเทโส,^{๓๖๕} อนฺตฺโลโป จ. อารภิตฺวา. อาปุฟูโพ, รภ, ตฺวา, **ยถาคมมิการ.**

๖๐๑, ๓๓๔. ตฺทฺธิตฺสมาสกิตฺกา นามํวาทเวตฺนนาทิสฺ จ.

ตฺทฺธิตฺสมาสกิตฺกอิจฺเจวํ อนฺตา เยสํ เต ตฺทฺธิตฺสมาสกิตฺกอิจฺเจวมฺนฺตา. ตฺทฺธิตฺสมาส-
กิตฺกอิจฺเจวมฺนฺตา เย สทฺทา เต ตฺทฺธิตฺสมาสกิตฺกอิจฺเจว มฺนฺตา. ตเวตฺนนาทิสฺ ปจฺเจยฺสฺ วชฺชิตฺวาติ
ตเวตฺนนาทโย ปจฺเจย วชฺชิตฺวาติ อตฺโถ. อฺปโยคตฺโถ ภูมฺมฺนฺติ นฺยาเส^{๓๖๐} วิมลพฺพทฺชาจฺริเยน วุคฺตฺ.
วสฺสิฏฺจ อปจฺจ อิตฺถฺจฺจํ, วสฺสิฏฺจสทฺทฺโต, **ฉฏฺฐี จ,** สาคโม เส, อปจฺจสทฺทฺโต, สิ, สึ, **ปุพฺพ,**
สรโลโป, นย. วสฺสิฏฺจสุส อปจฺจํ. วา ฉปจฺเจ. **วฺตุตฺตฺถานมปฺปโยโค** อปจฺจสทฺทฺโลโป, เตสํ วิภคฺยา
โท, เตสํสทฺเทน วิภคฺติโลโป, **เตสํ โณ โลโป,** **วฺตุธาทิ** **ฯเปฯ** **สเน จ**^{๓๖๑} **อาทิสฺสุส** **วฺตุธิ,** (๑๘/๑)
ปุพฺพ, สรโลโป, นย, อิมินา ตฺทฺธิตฺสุส นามมิว กรณํ, ลิงฺคตฺเถ **ปฺรมา,** สิ, โส. ปตฺโต รมฺโม
อนฺนาติ ปตฺตฺรมฺโม. ปตฺโต รมฺโม อนฺนาติฏฺจฺจํ. **อณฺณปทฺตฺเถสุ พฺพฺพฺพิ,**^{๓๖๒} **วฺตุตฺตฺถาน-**
มปฺปโยโค อนฺนสทฺทฺโลโป, **เตสํ วิภคฺติโย** **โลปา จ,** **ปกฺติ จสุส** **สรนฺตฺสุส,** อิมินา สฺมาสฺสุส
นามมิว กรณํ, สิ, โส. ภูมฺภํ กรโธติติ ภูมฺภกาโร. ภูมฺภสทฺทฺปฺโท, กร กรณ, **ธาคฺยา**
กมฺมาทิมฺพิ โณ, **การิตํ** **ฯเปฯ** **พฺนฺโร,** **การิตานํ** **โณ โลโป,** **อสฺโยคานฺตฺสุส**^{๓๖๓} **วฺตุธิ** **การิต,** **นย,**
อิมินา กิตฺสุส นามมิว กรณํ, สิ, โส. กิสฺมิณฺจ โปคฺถเก จสทฺทฺคฺคฺหณฺน ตฺทฺธิตฺสมาสกิตฺกนฺตา
สทฺทา นามมิว^{๓๖๔} **ทฺฐพฺพา.** **กณฺณา** **นารีอิจฺเจวมาทิหิติ** **ปาโจ** **อตฺถิ.**

๖๐๒, ๖. ทุมฺพิ กรุ.

(๑๘/๒) **ทุมฺพิ** **อกฺขเร** **ปฺเร** **ปุพฺโพ** **โย** **อกฺขโร** **โส** **กรุโก** **ว**^{๓๖๕} **ปณฺจฺติเตน** **ทฺฐพฺโพ.**
ภิตฺวา. **ภิท** **ทฺวิธากรณ,** **ปุพฺพกาเล** **กตฺตฺ** **ฯเปฯ** **ตฺวา** **วา,** **ตฺวา,** **กมฺขนฺนรมาทิมมฺนฺโต,**

^{๓๖๔} ร. น. ช. ลณฺณชการตฺตฺ.

^{๓๖๕} ร. น. ช. ธจาเทโส.

^{๓๖๐} นฺยาส. ๖๐๑.

^{๓๖๑} ร. น. ท. ส. **วฺตุธิ** **ฯเปฯ** **สเน จ.**

^{๓๖๒} กจฺจ. ๓๒๘., ปทฺฐป. ๓๕๒.

^{๓๖๓} ร. น. ท. ส. **อสฺโยคานฺตฺสุส**

^{๓๖๔} ร. น. ท. วิสทฺทาปี สทฺทานามมิว **ทฺฐพฺพา,** **ส.** **วิสทฺทา** **นามมิว** **ทฺฐพฺพ.**

^{๓๖๕} ท. ส. **ครุโก,** ร. น. **ทุมฺพิ** **อกฺขเร** **ปฺเร** **โย** **ปุพฺโพ** **อกฺขโร** **โส** **ครุโก** **ว** **ปณฺจฺติเตน** **ทฺฐพฺโพ.**

ชาตวนฺตโลโป, นิตฺวา. ฉิทฺท เทวชากรณ, ตฺวา, กมฺชน ฯเปฯ มนฺโต อนุตฺตโลโป. หิตฺวาติปิ อตฺถิ.
 หา จาเค, ตฺวา, ยถาคมฺมิกาโร, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. ทตฺวา. ทา ทาน, ตฺวา, กฺวจาติ-
 มหฺนฺตฺตฺรณํ ฯเปฯ สฺ จ, ชาตฺวนฺตฺสฺ รสฺโส.

๖๐๓,๗. ทีโฆ จ.

อาหฺรณํ อาหาโร. อาปุพฺโพ, หฺรหฺรณ. ภาเว จ, ฌปฺจฺโย, การิตํ ฯเปฯ พนฺโส,
 การิตานํ โฌ โลโป, อสฺโย ฯเปฯ ริเต, นเย, ลี, โส. เขภฺยฺเยน นทฺตีติ นที. นทฺ สทฺเท, สทฺพฺโต
 ฌฺวตฺวาวิ วา ฌปฺจฺโย, (๒๐/๑) นเย, นทาทิตฺ วา อี,^{๓๗๖} ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, จสทฺแทน
 นามมิว กรณํ, ลี, ลีโลโป. หนฺติ ลีเลนาคิ วฐฺ. หนฺ หีสาคฺตีสฺ, ภิกฺขาติโต จ, ฐ, รฺมฺหิ รฺนฺโต
 ราทฺิ โน ราทฺิโลโป. วโร วา สทฺพฺตฺตฺ หนฺสฺส วธาเทโส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตทฺฐิตฺ ฯเปฯ
 สฺ จ, ลี, ลีโลโป, เต. ต, ลิงฺคฺตฺเถ ปจฺมา, โย, สทฺพฺพนามการเต^{๓๗๗} ปจฺโม^{๓๗๘} โยสฺส อ, ปุพฺพ,
 สรโลโป, นเย. ฌมฺมา. ฌร ฌารณ, ฌราทฺีหิ รฺมฺโฆ รฺมฺมปฺจฺโย, รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทฺิ โน ราทฺิโลโป,
 ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตทฺฐิตฺ ฯเปฯ สฺ จ, ปจฺมา^{๓๗๙} โย, สทฺพฺโยนินฺมาเอ โยสฺส เอ, ปุพฺพ,
 สรโลโป, นเย. ฌปฺนยฺนํ ฌปฺนโย. ฌปฺปุพฺโพ, นี นเย, (๒๐/๒) ภาเว จ, ฌ, การิตํ วิย
 ฌานฺพฺนฺโส, การิตานํ โฌ โลโป, อสฺโย ฯเปฯ ริเต อิตฺสฺ เอ, เอ อยฺ เอการสฺส อยาเทโส, นเย, ลี,
 โส. ฌปฺนเย นียฺตฺโต ฌปฺนยฺโก. ฌปฺนเย นียฺตฺโต อิตฺฐิจิตฺ. ตมฺชฺเตเต เตนกตาทิ ฯเปฯ ตฺเถสฺ
 จ^{๓๘๐} ฌโก. วุตฺตฺตฺถานมฺปฺโยโค นียฺตฺตฺสทฺทฺโลโป,^{๓๘๑} เตสฺสทฺแทน วิกฺตฺติโลโป, ปกฺติ จสฺส
 สรนฺตฺสฺ, เตสฺ โฌ โลโป,^{๓๘๒} ปุพฺพ, สรโลโป, วุทฺธาทิสฺ ฯเปฯ สณฺ จ อาทิสฺรสฺส วุทฺธิ, นเย,
 ตทฺฐิตฺ ฯเปฯ สฺ จ, ลี, โส.

^{๓๗๖} กจฺจ. ๒๓๘., ปทฺรูป. ๑๘๗.

^{๓๗๗} ร. น. ช. สทฺพฺพนามการนฺเต

^{๓๗๘} ร. น. ท. ส. ปจฺมา...ปจฺโม, กจฺจ. ๑๖๔., ปทฺรูป. ๒๐๐.

^{๓๗๙} ร. น. ท. ส. ปจฺมา

^{๓๘๐} ท. ส. ล. ตมฺชฺเตเตน ฯเปฯ กตฺเถสฺ จ.

^{๓๘๑} ร. น. ช. “นียฺตฺตฺสทฺทฺโลโป

^{๓๘๒} ร. น. ช. เตสฺนฺโน โลโป, ท. เตสฺนฺโน โลโป.

๖๐๔, ๖๘๔. อักษรเรหิ การ.

โยเค สติ อักษรเรหิ อักษรภูเจหิ อักษรวางเกหิ อักษรากิเชยเยหิ ปาฐิปทิกเกหิ การปจโย โหติ. อักษรเรหิติ ปริมสฺส^{๓๘๓} วิวรรณ อักษรภูเจหิติ อักษรากิเชยเยหิติ ปริมสฺส เวจจัน. (๒๑/๑) อักษรากิเชยเยหิติ อักษรสงฆาตาทิกิเชยเยวางเกหิ. กสมัญจि โปตุถเก อักษรวางเกหิ ปาฐิปทิกเกหิติ วุตตปาโจ^{๓๘๔} อคฺคิ. โยเค สติติ วจเนน วุตติโน อธิปายนฺตเรน อักษรโต การปจโย กทาจิ น โหตีติ ฉาเปติ. ตํ ยถา. กรณํ กาโร. ออติกาโร อกาโร. ออติ อัจจารณ- สทฺโทติ อคฺคโ. อกาโรติอาทิสฺปิ เอเสว นโย. อิมินา อสทฺโทติ การปจโย. ลิงฺคฺตฺเต ปจมา. สิ. โส. ปุพฺพ. สรโลโป. นเย. อกาโรตฺยาทิสฺปิ เอเสว นโย.

๖๐๕, ๕๔๗. ยถาคมมิกาโร.

ยถา เยน ปกาเรน อากมฺม^{๓๘๕} ชินวจันํ นิปฺปชฺชติ^{๓๘๖} ตถา สพฺพธาตฺวหิ ปโร อิการาคโม โหติ สพฺพปจฺจเยสฺส ปเรสฺส. อากมฺมฺยนฺติ อคฺคตฺถาทโย เอเตนาคิ อากโม. ชินวจณ-อา- คมสฺส อนุรูปํ ยถาคมํ. (๒๑/๒) กมฺมํ เตน ชเนน การิยํ. กตฺตพฺพนฺติ การิยํ. กร กรณ, ชาติส- ญญาทิ, ญฺโย เจติ ญฺโย. การิตํ วิย ฌานฺพฺพโร, การิตานํ โณ โลโป, อสโย ๗เปฯริเต, อิมินา อิกา- รากโม, นเย, สิ, สී. ญฺยเต^{๓๘๗} อภวิทฺถ อภวิสฺเสเต วา เทวตฺเตนาคิ ภวิทฺพํ. ภู สคฺคายํ,^{๓๘๘} ชาติสญ- ญาทิ, ภาวกมฺเมสฺส ตพฺพพานิยา^{๓๘๙} ตพฺพปจฺจโย, อิมินา, อญฺญเอสฺส จ วุทฺธิ, โโอ อว สเร^{๓๙๐} โโอ การสฺส อโว, นเย, สิ, สී. ชนฺนียเต ชนฺนิตพฺพํ. ชน ชนเน, ชนฺ^{๓๙๑} ปาคฺคาเว, ชาติสญฺญาทิ, ตพฺพปจฺจโย. อิมินา อิ, นเย, สิ, สී. วิทฺยตีติ วิทิตํ, วิท ฌาเน, ภาวกมฺเมสฺส ต, อิมินา อิ, นเย, สิ, สී. กริตฺวา. กร กรณ, (๒๒/๑) ปุพฺพกาเล ๗เปฯ ตฺวา วา ตฺวา, อิมินา อิ, นเย. อิจฺฉนฺนิตฺติ อิจฺฉิตํ. อิสฺส อิจฺฉานนฺตีสฺส. ภาวกมฺเมสฺส ต. อิมินา อิการาคโม. อิสฺสยมนมนฺโต^{๓๙๒} จฺโหล วา สพฺพาสฺส.

^{๓๘๓} ร. น. ท. ส. มสฺส

^{๓๘๔} ร. น. ท. ส. วุตติปาโถ, กจฺจ. อุ. ๑๘๖.

^{๓๘๕} ท. ส. ล. อากมํ

^{๓๘๖} ร. น. ช. นิปฺปชฺติ

^{๓๘๗} ท. ล. ญฺยเต

^{๓๘๘} ร. น. ช. ภู ภู สคฺคายํ

^{๓๘๙} ร. น. ท. ส. ตพฺพพานิยา

^{๓๙๐} ร. น. ท. ส. โโอ อวสฺสเร.

^{๓๙๑} ร. น. ส. ชนฺ

^{๓๙๒} ร. น. ท. อิสฺสยมนมนฺโต

ชาตวนตศุส จุณาเทโส, นย. อัจฉิตพุนตีปี อตติ. อีส อัจฉากนตีสุ, ตพพปจโย, เสส
 ปุพพสม. คมียเต คมิตพพ. คมู สปป^{๓๕๓} คติมิหิ, ตพพ, อิการาคโม, นย. วิทียเตติ เวทิตพพ.
 วิท ฌาณ, ตพพ, อิ, อญญเสสุ จ วุทธิ, นย. หริตฺวา. หร หรณ, ปุพพกาล ๔เปฯ ตฺวา วา,
 อิการาคโม, นย. ปจียเต ปจิตพพ. ปจ ปาเก, ภาวกมฺเมสุ ตพพานียา, อิการาคโม, นย, ลี, ลี.

๖๐๖, ๖๔๒. ทธนฺตโต โย กฺวจิ.

อุปฺปชฺชิตฺวา. อุปฺพุโป, ปท คติมิหิ, ชาติสญฺญาทิ, ปุพพกาล ๔เปฯ ตฺวา วา
 ตฺวา, (๒๒/๒) อิมินา ยการาคโม, ยถาคมฺมิกาโร อิการาคโม. ยวตฺ ตลนทการานํ พยญฺชนานิ
 จลยชการตฺ^{๓๕๔} ชาติสญฺญาทิ สท ยการศุส ชกาโร, ปฺรทฺเวภาโว ฌาเน ปการชการานํ ทฺวิภาโว
 , นย. พุชฺฉิตฺวา. พุช โปชน, พุช ฌาณ, พุช อวคฺคเน, ชาติสญฺญาทิ, ปุพพกาล ๔เปฯ
 ตฺวา วา, อิมินา ยการาคโม, ยถา กตฺตริ จ. ชาติสญฺญาทิ สท ยการศุส ฌกาโร, วคฺเค
 โฆสา ๔เปฯ ปฺรมา,^{๓๕๕} ชฺชสฺส ทฺวิภาโว, นย. ทธนฺตโตติ^{๓๕๖} ปทํ กิมตฺถํ อจาริเยน วุตฺต.
 ลกฺขิตฺวา อิตฺติ^{๓๕๗} อุทาหรณ สติปิ ตฺวาปจฺเจเยน ทธนฺตตฺตาภาวา อิมินา ยการาคโม น โหตีติ
 ฌาปนตฺถํ ทธนฺตโตติ ปทํ มยา วุตฺต. ลภ ลาภ, ปุพพกาล ๔เปฯ ตฺวา วา ตฺวา, (๒๓/๑)
 ยถาคมฺมิกาโร, นย. กฺวจิตฺติ ปทํ กิมตฺถํ อจาริเยน วุตฺต. อุปฺปาทิตฺวา อิตฺติ อุทาหรณ สติปิ
 ตฺวาปเร ทการนฺตชาตฺมุหิ กฺวจิสทฺเทน นีวาริตตฺตา อิมินา ยการาคโม น โหตีติ ฌาปนตฺถํ
 กฺวจิตฺติ ปทํ มยา วุตฺต. อุปฺพุโป, ปท คติมิหิ, ปุพพกาล ๔เปฯ ตฺวา วา, ยถาคมฺมิกาโร, นย,
 อญญเสสุ จ วุทธิ, ปฺรทฺเวภาโว ฌาเน, นย.

จตุตฺถโถ ปฺริจฺเจโท (นิฏฺฐิต).

^{๓๕๓} ร. น. ท. ส. สมฺป

^{๓๕๔} กจฺจ. ๒๖๕., ปทฺรูป. ๔๑.

^{๓๕๕} ร. น. ท. ส. ปฺรมา.

^{๓๕๖} ร. น. ท. ส. ทธานฺตโตติ

^{๓๕๗} ส. ลกฺขิตฺวาติ

๓.๑.๕ กิฬพิธานรูปที่ปนิยํ ปณฺจโม ปริจฺเจโท.

๖๐๗, ๕๗๘. นิกฺคหิตํ สํโยคาทิ โน.

รณฺชตีติ รุํโก. รณฺช^{๓๕๘} ราเค, วิสฺรุชฺปะทาทีโต ณ, การิตํ วย ฌานุพฺพนุโธ, การิตานํ โณ โลปํ, อิมินา นการสฺส นิกฺคหิตํ, กคา จขานนฺติ วา, สจขานํ กคา ฌานุพฺพนุเชติ^{๓๕๙} วา ชสฺส คาทโส, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, นเย, ตทฺฐิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ, โส. ภณฺชนํ ฆงฺโก. ฆนฺช อวมทฺทเน, ชาตฺสณฺญาทิ, ภาเว จ, ฌปจฺจโย, (๒๓/๒) การิตํ วย ฌานุพฺพนุโธ, การิตานํ โณ โลปํ, อิมินา นการสฺส นิกฺคหิตํ,^{๔๐๐} กคา จขานํ, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, นเย. สณฺชนํ สงฺโก. สนฺช สงฺเค,^{๔๐๑} ภาเว จ, ณ, การิตํ วย ฌานุพฺพนุโธ, การิตานํ โณ โลปํ, นการสฺส นิกฺคหิตํ, กคา จขานํ, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, นเย, สฺ, โส.

๖๐๘, ๖๒๓. สทฺพตฺถ เค คี.

คายตีติ คีตํ.^{๔๐๒} เค สทฺเท, ชาตฺสณฺญาทิ, ภาวภมฺเมสุ ต, อิมินา เคาตฺสฺส คีอาทโส,^{๔๐๓} สฺ, สฺ.

๖๐๙, ๔๘๔. สทฺสฺส สิทฺตํ.

นีสิตฺติ นีสินฺโน. นิปฺพุโพ, สท วิสฺรณฺคตฺยาวสานเน, ชาตฺสณฺญาทิ, อตีเต ตตฺวณฺตฺตาวี ต, อิมินา ชาตฺสฺส สิทฺทาเทโส. ภิทาทิต อินฺนอณฺนอธฺมา วา, ตปจฺจยสฺส อินฺนาเทโส. ชาตฺวณฺตโลโป. กฺวจาทิ ๗เปฯ ปจฺจยสฺส จ, อิกการสฺส รสฺโส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, สฺ, โส. (๒๔/๑) นีสิตฺติ. นิปฺพุโพ, สท, วคฺคตฺมานา ปจฺจูปฺปนฺเน ติวิกตฺติ, ฆฺวาทิต อ, อิมินา ชาตฺสฺส สิทฺทาเทโส, นเย.

๖๑๐, ๖๒๗. ยชฺสฺส สรฺสฺส ฐฺเจ.

ยชฺชิตฺตติ ยชฺชโธ. ยช เทวปฺุชาสงฺคตฺกธฺมทานเนสุ,^{๔๐๔} ชาตฺสณฺญาทิ, ภาวภมฺเมสุ ต, ต. สาทิสนฺตปฺุจฺจณฺชหฺนฺสาทิหิ ฐฺโธ,^{๔๐๕} ชาตฺวณฺเตน สท ตปจฺจยสฺส ฐฺจาเทโส, อิมินา ชาตฺค-

^{๓๕๘} ร. น. ท. ส. รณฺช^{๓๕๙} ร. น. ท. ส. ฌานุพฺพนุโธติ^{๔๐๐} ส. นิกฺคหิตํ.^{๔๐๑} ร. น. ท. ส. ช. สํโค ... สํเค.^{๔๐๒} ร. น. ท. ส. คีตํ.^{๔๐๓} ร. น. ท. ส. อีอาทโส.^{๔๐๔} ร. น. ท. ส. เทวปฺุชาสงฺคตฺกธฺมทานเนสุ.^{๔๐๕} ร. น. ท. ส. สาทิสนฺตปฺุจฺจณฺชหฺนฺสาทิหิ ฐฺโธ.

สรสฺส อี, ลี, ลี. ขษยิตฺถาติ ยินฺนุโ. ขษ, กมฺเม ต, ตปฺจยสฺส ฐฺจาเทโส. อิมินา ชาตฺถคฺคสรสฺส อี, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ปจฺมา โย, สทฺพโยนินฺมาเอ,^{๔๐๖} ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. ฐฺเจติ ปทํ กิมฺตฺถํ อจฺริเยน วุคฺตํ. ขษนํ อิติ อุทาหรณฺ สติปิ ขษชาตฺถสฺส สเร ฐฺจฺสสาภาโว,^{๔๐๗} อิมินา อิการาเทโส น โหตีติ ฅาปนฺตฺถํ ฐฺเจติ ปทํ มยา วุคฺตํ. ขษเต ขษนํ. ขษ, นนฺทาทิหิ ยฺ,^{๔๐๘} อนกา ยฺญฺวฺนํ ยฺโน อโน. นเย, ลี, ลี.

๖๑๑, ๖๐๘. หจฺจฺตฺถานมนฺตํ โท ฆ.

(๒๔/๒) สนนฺยฺหิตี สนนฺทฺโร. สํปุพฺโพ, นห พนฺธเน, ชาตฺถสญฺญาทิ, อตีเต ตตฺถนฺตฺ ตาวี, ต. ฆณฺเฬหิ ฆณา จ, ตปฺจยสฺส ฐาเทโส. อิมินา ชาตฺถนฺตฺสฺส หการสฺส โท. นเย, ลี, โส, วคฺคนฺตํ วา วคฺค. อกฺษมฺมิติ กุทฺโร. กุช โโกเป, อตีเต ต ๗เปฯ ตาวี ต. ฆณฺเฬหิ ฆณา จ, ตปฺจยสฺส ฐ. อิมินา ชาตฺถนฺตฺสฺส สห ฆการสฺส โท, นเย. อยฺขมฺยิตฺถาติ ยฺทฺโร. ยฺช สมนฺปหาร, เสถํ ปุพฺพสมํ. สฺทฺโรติปิ อคฺถิ. สฺช สฺทฺธิมฺหิ, ลีชฺมิติ ลีทฺโร. ลีช สํสฺทฺธิมฺหิ, อตีเต ต ๗เปฯ ตาวี, ต. อลภิตฺถาติ ลทฺโร. ลภ ลาภ, ตปฺจโย. อารภยิตฺถาติ^{๔๐๙} อารทฺโร. อาปุพฺโพ, รก อารพฺภ, (๒๕/๑) อตีเต^{๔๑๐} ตตฺถนฺตฺตาวี ต, ฆณฺเฬหิ ฆณา จ ตปฺจยสฺส ฐาเทโส, อิมินา ชาตฺถนฺตฺสฺส ทาเทโส, นเย, ลี, โส.

๖๑๒, ๖๑๕. โท ฅการ.

ทยฺหิตฺถาติ ททฺโฆ. ทห ภสฺมิกฺรณ, ชาตฺถสญฺญาทิ, ภาวกมฺเมสฺส ต, ฆณฺเฬหิ ฆณา จ ตปฺจยสฺส ฅาเทโส, อิมินา ชาตฺถนฺตฺสฺส ทาเทโส โหติ. นเย, ลี, โส. อวทฺธิตี วทฺโฆ. วทฺธ^{๔๑๑} วทฺธิมฺหิ, ชาตฺถสญฺญาทิ, อตีเต ๗เปฯ ตาวี ต, ฆณฺเฬหิ ฆณา จ^{๔๑๒} ตสฺส ฐาเทโส,^{๔๑๓} อิมินา ชาตฺถนฺตฺสฺส โท, กุวฺจิ ชาตฺถ ๗เปฯ คมา จ, ชาตฺถคฺคสรสฺส อู, นเย, ลี, โส. ฅการเรติ ปทํ กิมฺตฺถํ อจฺริเยน วุคฺตํ. ทาโห อิติ อุทาหรณฺ สติปิ ชาตฺถนฺตฺสฺส ฐฺตฺทการ ฅการสฺส อปรตฺตา

^{๔๐๖} กจฺจ. ๑๐๗., ปทฺรูป. ๖๕.

^{๔๐๗} ท. ล. ฐฺจฺสสาภาวา.

^{๔๐๘} ท. ล. นนฺทาทิหิ ยฺ.

^{๔๐๙} ร. น. ท. ส. อลภิติ ลทฺโร. ลภ ลาภ. ตปฺจโย. อารภิติ

^{๔๑๐} ร. น. ส. ช. อตีเต

^{๔๑๑} ร. น. ท. ช. อวทฺธิตี วทฺโฆ. วท

^{๔๑๒} ท. ล. ฆณฺเฬหิ จ ฆณา จ.

^{๔๑๓} ท. ล. ฅาเทโส.

อิมินา พาเทโส น โหตีติ ฌาปนตุถุ (๒๕/๒) ตถาเรติ ปทํ มยา วุตตุ. ทหนํ ทาโห. ทท ภตุมีกรณ, ภาเว จ ฌปจโย, การิตํ วย ฌานุพนุโธ, การิตานํ โณ โลป, อสโย ฌเปฯ การิต, นเย, ลี, โส.

๖๑๓, ๕๕๓. กหสุส ฆร ฌ วา.

คยหิสุตตีติ ฆร. คห อุปาทาน, ชาติสญญาทิ, วิสฤษป ฌเปฯ โณ, การิตํ วย ฌานุพนุโธ, การิตานํ โณ โลป, อิมินา คหสุส ฆราเทโส, ปุพพ, สรโลป, นเย, ลี, ลี. คยหิสุตตีติ ฆราณิ. คห, โณ, เสสํ ปุพพสมิ. ปจมา^{๔๑๔} พหุจโย, อโต นิจจ^{๔๑๕} โยสุต นิ, รหาทิโต ฌ นสฺส ฌตุตํ, โยสุ ฌเปฯ ทิฆํ ฆรสททสฺส ทิโฆ,^{๔๑๖} ฆรานีติปิ อตุถิ. นสฺส ฌตุตถาภาวา. สททนีติย^{๔๑๗} ฆร เสวเนติ ชาติวเสน ฆรสททโท นิปฆชชตีติ^{๔๑๘} วุตตุ. (๒๖/๑) วาติ ปทํ กิมตุถุ อจาริเยน วุตตุ. คาโหอิติ อุทาหรณ สติปิ ฌปจเย ปเร คทชาตุมุหิ วาสททเทน นิวาริตตุตา อิมินา ฆราเทโส น โหตีติ ฌาปนตุถุ วาติ ปทํ มยา วุตตุ. คยหิสุตตีติ คาโห. คห. ชาติสญญาทิ. วิสฤษปทาทิโต โณ. การิตํ วย ฌานุพนุโธ, การิตานํ โณ โลป, อส ฌเปฯ ริเต, นเย, ลี, โส.

๖๑๔, ๕๕๑. ทหสุส โท พํ.

ปริทหนํ ปริพาโห.^{๔๑๙} ปริปุพโพ, ทท ภตุมีกรณ, ชาติสญญาทิ, ภาเว จ โณ. การิตํ วย ฌานุพนุโธ, การิตานํ โณ โลป, อส ฌเปฯ การิต, อิมินา ชาติวาทิสฺส พาเทโส,^{๔๒๐} นเย, ลี, โส. ปริลาโหติปิ^{๔๒๑} อตุถิ. ลพานมวิเสโส.^{๔๒๒} วาติ ปทํ กิมตุถุ อจาริเยน วุตตุ. ปริทาโหอิติ อุทาหรณ สติปิ ฌปจเยปเร ททชาติสฺส (๒๖/๒) ทถาเร วาสททเทน นิวาริตตุตา อิมินา พาเทโส น โหตีติ ฌาปนตุถุ วาติ ปทํ มยา วุตตุ. ปริทหนํ ปริทาโห. ปริปุพโพ, ทท ภตุมีกรณ. ชาติสญญาทิ, ภาเว จ ฌ, การิตมิว กรณิ, ฌโลป, วุทฺธิ, นเย, ลี, โส.

^{๔๑๔} ร. น. ท. ส. ปจมา

^{๔๑๕} กจจ. ๒๑๘., ปทรูป. ๑๕๖.

^{๔๑๖} ร. น. ส. ทิฆํ ... ทิโฆ.

^{๔๑๗} นีติ. ว. ๓๕๘.

^{๔๑๘} ร. น. ส. นิปชชตีติ, ท. นิปฆชชตีติ

^{๔๑๙} ร. น. ส. ช. ปริทาโห

^{๔๒๐} ร. น. ส. ช. ทธาเทโส

^{๔๒๑} ท. ล. ปริพาโหติปิ

^{๔๒๒} ร. น. ท. ส. ลทฺชนนวิเสโส

๖๑๕, ๕๘๖. ชาตวนุตตส โลโป กุวิมฺหิ.

กุเซหิ^{๔๒๓} คจฺจตีติ กุชฺโโค. กุชฺสทฺทฺปปโต,^{๔๒๔} คมฺ สปป คติมฺหิ, ชาตฺสณฺณาทิ, กุวิ
จ กุวิปจฺจโย, อิมินา ชาตฺวนุตตโลโป จ, กุวิโลโป จ, ตทฺฐิต ๗เปฯ สฺ จ, นามมิว กรณฺ, ตโต จ
วิภตฺติโย, สติ โย อํ โย นา ๗เปฯ สมิ สฺ,^{๔๒๕} ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา,^{๔๒๖} สติ, โส สติสฺส โอ. อฺรสา
คจฺจตีติ อฺรโค. อฺรสทฺทฺปปโต, คมฺ, เสถํ ปุพฺพสมฺ. ตฺริตฺตฺริโต คจฺจตีติ ตฺรโค. ตฺรสทฺทฺปปโต,
คมฺ, (๒๗/๑) กุวิ จ. สฺขนฺติ สฺโข. สํ สฺฏฺฐ ขนฺตีติ สฺโข.^{๔๒๗} สํปุพฺโพ, ขนฺ อวธารณฺ,
ชาตฺสณฺณาทิ, กุวิ จ. อิมินา ชาตฺวนุตตโลโป, กุวิโลโป จ, ตทฺฐิต ๗เปฯ สฺ จ, สติ, โส, ปุพฺพ,
สฺรโลโป, นเย. กุชฺงฺโคติปิ อตฺถิ. นิกฺคหิตาคโม.

๖๑๖, ๕๘๗. วิทฺนฺเต อู.

โลกํ วิทฺตีติ โลกวิทฺ. โลกสทฺทฺปปโต, วิท ฅาณฺ, ชาตฺสณฺณาทิ, กุวิ จ, อิมินา
อูการาคโม, กุวิโลโป จ, นเย, สติ, เสสโต ๗เปฯ สฺปิ.

๖๑๗, ๖๓๓. นมกรานมนฺตานิ นียุตฺตตฺมฺหิ.

หนิตฺ. หน หีสาคตีสุ, ชาตฺสณฺณาทิ, อิจฺจตฺเถสุ สฺมานกตฺตฺเถสุ ตเวหฺมฺ วา ตฺโปจฺจโย,
ยถาคมฺมิกาโร อี, นเย.^{๔๒๘} คมฺยิตฺถาติ คมฺโต. คมฺ, สปป คติมฺหิ, ชาตฺสณฺณาทิ, ภาวกมฺเมสุ ต,
กมฺเม ต, ยถาคมฺมิกาโร อี, นเย, สติ, (๒๗/๒) โส. องฺกิตฺ^{๔๒๙} สงฺกิตฺติ อูทาหรณฺทวํ นฺยาเส^{๔๓๐}
นตฺถิ. องฺกียิตฺถาติ^{๔๓๑} องฺกิตฺ. อํก^{๔๓๒} ลกฺขณฺ, ชาตฺสณฺณาทิ, ภาวกมฺเมสุ ต, ยถาคมฺมิกาโร อี,
นเย, สติ, โส. สงฺกียิตฺถาติ สงฺกิตฺ. อกิ สงฺกายํ, ภาวกมฺเมสุ ต. รมฺยิตฺถาติ รมฺโต. รมฺ กิพายํ,^{๔๓๓}

^{๔๒๓} ส. กุชฺเซหิ

^{๔๒๔} ร. น. ช. กุชฺเซหิ คจฺจตีติ กุชฺโโค. กุชฺสทฺทฺปปโต

^{๔๒๕} กจฺจ. ๕๕., ปทฺรูป. ๖๓.

^{๔๒๖} ร. น. ท. ส. ปจฺมา.

^{๔๒๗} ร. น. ท. ส. สํขนฺติ สํโข. สํ สฺฏฺฐ ขนฺตีติ สํโข.

^{๔๒๘} ท. ล. ส. สพฺพาสมาวุโส

^{๔๒๙} ท. ล. อกิโต

^{๔๓๐} นฺยาเส. อ. ๔๘๔.

^{๔๓๑} ท. ล. อกียิตฺถาติ

^{๔๓๒} ร. น. ท. ส. อํกิตฺ สํกิตฺติ...อํกียิตฺถาติ อํกิตฺ. อํก

^{๔๓๓} ร. น. ช. รมฺ กิพายํ.

ภาวกมเมสุ ต ต. สิริยิตถาติ^{๔๓๔} สรีโต. สร คติจินตาย, ชาตุสณณาทิ, ภาวกมเมสุ ต ต, ยถาคมมิกาโร อี, นเย, สี, โส. กริตวา. กร กรณ, ชาตุสณณาทิ, ปุพพกาเล ฯเปฯ นตุวา วา ตวา, ยถาคมมิกาโร อี, นเย. อียุตตมฺหิตี ปํ กิมตถํ อจาริเยน วุตตํ. กโตตยาทีสุ สนฺเตสุ ตปจฺจเย ปเรสุ นมกราทิสฺส ชาตฺวนฺเตสุ อียุตตปจฺจยสฺสากาวา (๒๘/๑) อิมินา วุตตวิธานํ น โหตีติ ฅาปนตถํ อียุตตมฺหิตี ปํ มยา วุตตํ. กจฺจตีติ กโต. กมฺ สปป คติมฺหิ, ชาตุสณณาทิ, พุชฺคมาทิตฺถे กตฺตริ, คมขนหนรมาทินมนฺโต ชาตฺวนฺตโลโป, สี, โส. สรตีติ สโต. สร คติจินตาย, พุชฺคมาทิตฺถे กตฺตริ ต, รกาโร จ, ชาตฺวนฺตโลโป, สี, โส. กโต ตยา กโต. กริยิตถาติ กโต. กร กรณ, ภาวกมเมสุ ต, รกาโร จ, สตุโต ชเนน หโต. หณฺณิตถาติ หโต. หน หีสาคตีสุ, ภาวกมเมสุ ต, คมขนหนรมาทินมนฺโต,^{๔๓๕} สี, โส.

๖๑๘, ๕๗๑. น กคตฺถํ จชา ญฺวฺมฺหิ.

ปจฺตีติ ปาจโก. ปจ ปาเก, ชาตุสณณาทิ, สพฺพโต ญฺวฺตฺวาวิ วา, การิตํ วิย ฅานฺพฺนุโ, การิตานํ โณ โลโป, อสฺโย ฯเปฯ การิเต, (๒๘/๒) อนกา ญฺวฺวฺนํ ญฺวฺโน อกาเทโส, นเย, สี, โส. ยชตีติ ยชโก. ยช เทวปฺุชาสงฺคหกรณทานนฺสุ, ญฺว, การิตํ วิย ฅานฺพฺนุโ, การิตานํ โณ โลโป, อสฺโย ฯเปฯ ริเต, อนกา ญฺวฺวฺนํ ญฺวฺโน อกาเทโส, นเย, สี, โส.

๖๑๙, ๕๗๓. กรสฺส จ ตตฺถํ ตฺวฺมฺหิ.

กโรตีติ กตฺตา. กร กรณ, ชาตุสณณาทิ, สพฺพโต ญฺวฺตฺวาวิ วา ตฺวฺจฺจโย, อิมินา ชาตฺวนฺตสฺส ตาเทโส, นเย, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, กตฺตฺสทฺทโต, สี, สตุตฺ ฯเปฯ โลโป จ อฺสฺส อา, ลีโลโป. กโรนฺตีติ กตฺตาโร. กร, ตฺ, รสฺส ตาเทโส, นเย, กตฺตฺสทฺทโต, ปจฺมา^{๔๓๖} โย, อณฺเณสฺวารตฺถํ^{๔๓๗} อฺสฺส อาโร, นเย, ตโต โยนโม ตฺว^{๔๓๘} โยสฺส โอ, สรโลโป, นเย.

๖๒๐, ๕๔๙. ตฺวฺนตพฺเพสุ วา.

วาติ อวธารณฺนิตฺเทโส. (๒๙/๑) กตฺถํ. กร กรณ, ชาตุสณณาทิ, อิจฺจตฺถสฺส สมาน- กตฺถสฺส ตเวตฺถํ วา ตฺวฺจฺจโย. อิมินา ชาตฺวนฺตสฺส ตตฺถํ, นเย. กาทฺ. กร กรณ, ตเวตฺถนาทีสุ กา

^{๔๓๔} ร. น. ช. สิริยิตถาติ

^{๔๓๕} ร. น. ช. คมขนหนรมาทินมนฺโต.

^{๔๓๖} ร. ท. น. ส. ช. ปถมา

^{๔๓๗} กจฺจ. ๒๐๐., ปทฺรฺป. ๑๕๙.

^{๔๓๘} กจฺจ. ๒๐๕., ปทฺรฺป. ๑๖๐.

กรสุส กา. กตฺตุน. กร, ปุพฺพกาเลฯ เปฯ ตฺวา วา ตฺน, อิมินา รสฺส ตตฺตํ,^{๔๓๕} นย. กตฺตุน. กร, ตฺน, ตเวตฺตนาทิสฺส กา. กรียเตติ กตฺตพฺพ. กร, ภาวกมฺเมสฺส ตพฺพนินยา^{๔๔๐} ตพฺพปจฺจโย, อิมินา รสฺส ตตฺตํ, นย, ลี, ลี, ปุพฺพ, สรโลโป, นย. กรียเตติ กตฺตพฺพ. กร, ตพฺพปจฺจโย, ตเวตฺตนาทิสฺส กา, ลี, ลี.

๖๒๑, ๕๕๑. การิตํ วिय ฌานูปนุโธ.

ทหนํ ทาโห. ทห ภสฺมึกรณ, ชาติสฺสญฺญาทิ, ภาเว จ ฌปจฺจโย, อิมินา การิตมिव กรณํ, การิตานํ โณ โลโป ฌโลโป, (๒๕/๒) อสํฯ ริเต, นย, ลี, โส. ทินนํ อูปจยณํ เทโห. ทิน อูปจย, ชาติสฺสญฺญาทิ, ภาเว จ, การิตํฯ เปฯ นุพฺนุโธ, การิตานํ โณ โลโป, วุทฺธิ, นย, ลี, โส. นาทิ นาทิปิ อตฺถิ. นทนํ นาทิ. นท สทฺเท, ภาเว จ, เสสํ ปุพฺพสมํ. นหนํ นาทิ. นท พนฺชเน, ภาเว จ, วหนํ วาโห. วท ปาปุณ, ภาเว จ. พาโหติปิ อตฺถิ. พหนํ พาโห. พท วุทฺธิมฺหิ, ภาเว จ. พุชฺฌนํ โโพโธ. พุช ฌาณ, ภาเว จ. วรณํ วาโร. วร อิจฺจายํ, ภาเว จ. จรณํ จาโร. จร คคฺคิกฺขณ. ภาเว จ, ปริกรณํ ปริกฺขโร. ปริปุพฺโพ, กร กรณ, ชาติสฺสญฺญาทิ, ภาเว จ, (๓๐/๑) อิมินา การิตมिव^{๔๔๐} กรณํ, การิตานํ โณ โลโป, ปุรสมฺปปริหิ^{๔๔๒} กริติสฺส ขขรา วา ตปฺจฺจเยสฺส จ,^{๔๔๑} กรสุส ขราเทโส, อสํฯ ริเต, วคฺเค โฆสาฯ เปฯ ปจฺจมา ชาติสฺสญฺญาทิ ทฺวิภาโว,^{๔๔๔} นย, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป, นย. ทายตีติ ทายโก. ทา ทาน, ภูวาทโย ชาติโว, สพฺพโต ฌวฺตฺวาวิ วา ฌวฺปจฺจโย, อิมินา การิตมिव กรณํ, การิตานํ โณ โลโป, อาการนฺตฺนมาโย ชาติสฺสญฺญาทิ อายาเทโส, อนกา ยฺญวฺนํ ฌวฺโน อกา, นย, ลี, โส. เนตีติ นายโก. นิ ปาปุณ, ฌวฺปจฺจโย, อิมินา การิตมिव กรณํ, การิตาฯ เปฯ โลโป, อสํฯ ริเต อิสฺส เอ, เต อวายา การิตเอ อการสฺส อาโย, อนกา ยฺญวฺนํ (๓๐/๒) ฌวฺโน อกาเทโส, นย, ลี, โส. ลฺนาตีติ ลาวโก. ลฺ เจทเน, ฌวฺ, การิตมिव กรณํ, ฌโลโป, วุทฺธิ, อุการสฺส โอ, เต อวายา การิตเอ อการสฺส อาโว, อนกา ยฺญวฺนํ, นย, ลี, โส. กรณลฺโล การิ.^{๔๔๕} กร กรณ, ตสฺสึลลทิสฺส ฌิตฺวาวิ จ

^{๔๓๕} ร. น. ท. รสฺส ตํ.

^{๔๔๐} ร. น. ท. ส. ตพฺพนินยา

^{๔๔๑} ร. น. ข. การิตามิว

^{๔๔๒} ร. น. ข. ปุรสมฺปปริหิ

^{๔๔๓} กจ. ๕๕๔., ปทรูป. ๕๕๒.

^{๔๔๔} ร. น. ข. ทิภาโว.

^{๔๔๕} ร. น. ท. ส. กรณลฺโล การิ

ฉิปจโย.^{๔๔๖} อิมินา การิตมिव กรณํ, การิตานํ โฉ โลปํ, อสํโย ฯเปฯ วิต, นเย, ตทุชิต ฯเปฯ
 สฺ จ, สึ, เสสโต ฯเปฯ สึปี, สึโลโป, หนนสึโล^{๔๔๗} ฆาตี. หน หึสาคตีสฺ, ฆาตุสณฺญาที, ตสฺสึลาทีสุ
 ฉิตฺวาวิ จ, การิต ฯเปฯ พนุโฆ, การิตานํ โฉ โลปํ, หนสฺส ฆาโต,^{๔๔๘} ฆาตุสฺส ฆาตาเทโส,^{๔๔๙}
 นเย, (๓๑/๑) สึ, สึโลโป, ฆาธิติปี อตุถิ. โท ฆสฺส เจติ สฺตุเต จสทฺเทน ตการสฺส โห.^{๔๕๐}
 ทานนสึโล ทายี.^{๔๕๑} ทา ทาเน, ฉึ, การิตํ ฯเปฯ พนุโฆ, การิตา ฯเปฯ โลปํ, อการณฺตฺนมาโย
 ฆาตุวฺนตฺสฺส อาโย, นเย, ตทุชิต ฯเปฯ สฺ จ, สึ, สึโลโป. วาติ ปทํ กิมตฺถํ อจาริเยน วฺตุตฺ.
 อุปกฺขโรธิติ อุทาหรณฺ สติปี ฆานฺนุพนฺเช^{๔๕๒} วาสทฺเทน นิวาริตตฺตา อิมินา การิตมिव กรณํ
 น โหตีติ ฌาปนตฺถํ วาติ ปทํ มยา วฺตุตฺ. อุปกรณํ อุปกฺขโร. อุปปฺพุโป, กร กรณฺ, วิสฺรุช-
 ปทาทีโต ฌ, กฺวจิ ฆาตุวิ ฯเปฯ คมา จ, ฌโลโป จ, ปฺรสมฺปปริหิ^{๔๕๓} กโรตีสฺส ฆขรา วา
 ตปฺจฺเจยฺสฺ จ กรสฺส ฆราเทโส, วคฺเค โฆสฺสา ฯเปฯ ปจฺมา (๓๑/๒) ฆาตุวาทีสฺส ทฺวิภาโว, นเย,
 ตทุชิต ฯเปฯ สฺ จ, สึ, โส.

๖๒๒, ๕๗๐. อนกา ยฺญวฺณํ.

นฺนุทฺยเต นฺนุทฺนํ. นฺนุท นฺนุทเน, นฺนุทาทีหิ ยฺ, อิมินา ยฺสฺส อโน, นเย, สึ. สึ.
 กฺวยเต ภาวนํ. กฺ, กฺ สฺตฺตฺยา, นฺนุทาทีหิ ยฺ, อญฺเณสฺ จ, วฺทฺชิ, อฺสฺส โอ, อิมินา ยฺสฺส อโน,
 โอ อว สฺเร,^{๔๕๔} นเย, สึ, สึ. คหณฺยํ^{๔๕๕} คหณฺ. คห อุปาทาเน, ยฺ, อิมินา ยฺสฺส อโน, รหาทีโต
 ฌ, นเย, สึ, สึ, คหนฺนฺติปี อตุถิ. นสฺส ฌตฺตาภาโว.^{๔๕๖} นพํ กโรตีติ นพการโก. นพสทฺทฺอุป-
 ปโท, กร กรณฺ, สทฺพุโต ฌวฺตุวาวิ วา ฌวฺ, การิตํ ฯเปฯ พนุโฆ, การิตา ฯเปฯ โลปํ,

^{๔๔๖} ร. น. ท. ส. ฉิตฺวาวิ จ. ฉิปจโย.

^{๔๔๗} ร. น. ท. ส. หนนสึโล

^{๔๔๘} ร. น. ฆ. ฆาโฆ.

^{๔๔๙} ร. น. ฆ. ฆาธาเทโส.

^{๔๕๐} ท. ล. โท.

^{๔๕๑} ร. น. ท. ส. ทานนสึโล ทายี.

^{๔๕๒} ร. น. ฆ. นานุพนฺเช

^{๔๕๓} ร. น. ฆ. ปฺรสมฺปปริหิ

^{๔๕๔} ร. น. ท. ส. โอ อวสฺสเร.

^{๔๕๕} ร. น. ท. ส. คหณฺยํ

^{๔๕๖} ส. นสฺส นตฺตาภาโว.

อัสโยคนุตตส^{๔๕๗} วุฑฺธิ การิต, (๓๒/๑) อิมินา ฌวฺโน อโก, นเย, สฺ, โส. นฺยาเส^{๔๕๘} การโกติ
ปาโจ วุคฺโต.

๖๒๓, ๕๕๔. กคา จชานํ.

ปจณํ ปาโก. ปจ ปาเก, ฌวาทโย ชาตโว,^{๔๕๙} ชาตฺตฺสนฺโต ๗เปฯ รตฺส จ, ภาเว จ
ฌปจฺจโย, การิตํ ๗เปฯ พนฺุช, การิตา ๗เปฯ โลปํ, อสํ ๗เปฯ ริเต, อิมินา ชาตฺวณฺตฺส
คาเทโส, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ลิงฺคตฺเต ปจมา, สฺ, โส. ยฺชนํ โยโค. ยฺช โยเค, ฌวาทโย
ชาตโว, ชาตฺ ๗เปฯ รตฺส จ,^{๔๖๐} ภาเว จ ฌปจฺจโย, การิตํ ๗เปฯ พนฺุช, การิตา ๗เปฯ โลปํ
ฌโลโป. อสํ ๗เปฯ ริเต, อิมินา ชาตฺวณฺตฺส คาเทโส,^{๔๖๑} นเย, สฺ, โส.

อิตฺติ กิพฺพิชานกฺปเป รุปรทฺิปนํ^{๔๖๒} นาม ปญฺจโม ปริจฺเจโท (นิฏฺฐิต).

^{๔๕๗} ร. น. ท. ส. อัสโยคานุตตส

^{๔๕๘} นฺยาเส. อ. ๔๘๘.

^{๔๕๙} ร. น. ช. ชาตโว.

^{๔๖๐} ส. “จา”ติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๔๖๑} ส. ตาเทโส.

^{๔๖๒} ร. น. ช. รุปรทฺิปนํ, ส. รุปรทฺิปนํ.

๔.๒ โยชนามูลกัจจายน (อุณาภิ) ^{๔๖๓}

- กิพพิชานนามรูปที่ปนิยํ อุณาภิกปโป จญฺโจ ปริจฺเจโท.

๖๒๔, ๕๖๓. กตฺตริ กิตฺ.

(๑/๑) เอวํ กิพพิชานกปโปํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อุณาภิกปโปํ ^{๔๖๔} ทสฺเสนฺโต กตฺตริ กิตฺนฺตฺยาทิมาน. ^{๔๖๕} กโรตีติ การุ. โย กโรติ อิติ ตสฺมา โส การุ. กร กรณ, ฐวาทโย ชาติโว, ^{๔๖๖} ชาติสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส จ, กาลे วตฺตมานาตีเต ญฺวาทโย ^{๔๖๗} ญฺปจฺโย, อญฺเณ กิตฺ ^{๔๖๘} กิตฺตสญฺญา, อิมินา กตฺตริ ญฺ, ^{๔๖๙} การิตํ วิย ฌานฺพนฺโฆ, การิตฺมิว กรณํ, การิตานํ โณ โลโป ฌโลโป. อสฺโยคนฺตสฺส วุฑฺธิ การิตे วุฑฺธิ, อการสฺส อา, นเย ปรี ญฺตฺเต, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ , เสสโต โลโป คสิปี สฺโลโป. กรณสฺสิโล ^{๔๗๐} การุโก. กร, หนตฺยาทีนํ ญฺโก ^{๔๗๑} ญฺกปจฺโย, การิตํ วิย ฌานฺพนฺโฆ, การิตานํ โณ โลโป ฌโลโป, วุฑฺธิ, ^{๔๗๒} นเย, สฺ, โส สฺสฺส โอ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, กโรตีติ การโก. กร, สพฺพโต ญฺวตฺวาวิ วา ญฺว. (๑/๒) การิตํ วิย ฌานฺพนฺโฆ, การิตานํ โณ โลโป ฌโลโป, อสฺโยคนฺตสฺส วุฑฺธิ ^{๔๗๓} การิตे, อนกา ญฺญวฺนํ ญฺวโน อกาเทโส, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ. โส. ปจฺจตีติ ปาจโก. ปจ ปาเก, ชาติสญฺญาภิ, สพฺพโต ญฺวตฺวาวิ วา, กตฺตริ กิตฺ, ^{๔๗๔} การิตํ วิย ฌานฺพนฺโฆ, การิตานํ โณ โลโป, วุฑฺธิ, ญฺวโน อโก, นเย, สฺ, โส. กโรตีติ กตฺตา. โย กโรติ อิติ โส กตฺตา นาม. กร, สพฺพโต ญฺวตฺวาวิ วา ตฺปจฺโย. กรสฺส จ ตตฺตํ ตฺสฺมี รการสฺส ตาเทโส, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, กตฺตสทฺทโต, สฺ, สตฺตฺปิตาทีนมา สฺสฺมี สฺโลโป จ อฺสฺส อา, สฺโลโป. ษเนตีติ ษนิตา. ษน ษนเน, ษนี ปาตุภาเว, สพฺพโต ญฺวตฺวาวิ

^{๔๖๓} ร. น. ช. โยชนามูลกัจจายน, ท. ส. โยชนามูลกัจจายนอุณาภิ.

^{๔๖๔} ท. ล. อุณาภิกปโป

^{๔๖๕} กจฺจ. ๖๒๔., ปทฺรฺป. ๕๖๓.

^{๔๖๖} ร. น. ช. ชาติโว.

^{๔๖๗} กจฺจ. ๖๕๐., ปทฺรฺป. ๖๕๑.

^{๔๖๘} ร. น. ส. อญฺเณ กิตฺต.

^{๔๖๙} ท. ล. ญ.

^{๔๗๐} ร. น. ส. ช. กรณสฺสิโล

^{๔๗๑} ร. น. ช. หนตฺยาทีนญฺโก. กจฺจ. ๕๓๖., ปทฺรฺป. ๕๔๔.

^{๔๗๒} ส. วุฑฺธิ.

^{๔๗๓} ส. วุฑฺธิ

^{๔๗๔} ส. กตฺตริ กิตฺต.

วา ตู, ยถาคมมิกาโร อิการาคโม, นเย, ลี, สตุฏฐิปิตาทินมา ลิสฺมึ ลีโลโป จ อุตฺส อา, ลีโลโป. (๒/๑) ปจฺจตีติ ปจฺจิตา.^{๔๗๕} โย ปจฺจติ อิติ โส ปจฺจิตา. ปจ ปาเก, สพุทฺโต ญฺจตุวารี วา ตู. ยถาคมมิกาโร, นเย, ลี, สตุฏฐิปิตาทินมา ลิสฺมึ ลีโลโป จ อุตฺส อา, ลีโลโป. เนตีติ เนตา. นี ปาปุณเณ, นี นเย, สพุทฺโต ญฺจตุวารี วา ตู, อญฺเณสุ จ วุฑฺธิ อิตฺส เอ, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลี, สตุฏฐิปิตา ๗เปฯ โลโป จ อุตฺส อา, ลีโลโป.

๖๒๕, ๖๐๕. ภาวกมฺเมสุ กิจฺจ-กฺต-ขตุถา.

กิจฺจณฺจ กโต จ โข จ กิจฺจกตฺตา. กิจฺจกตฺตานํ อคฺโค เยสํ ปจฺจยानํ เต กิจฺจ-กตฺตขตุถา. ภวตา อุปสมฺปาเทตฺตพฺพํ. สามเณรภาวโต ภิกฺขุภาวสงฺฆาตํ อุปริภาวํ สมฺปาทียเต อุปสมฺปาเทตฺตพฺพํ. ภาวสาธนํ. อุปสํพุทฺโ, ปท คคิมฺหิ, ธาตุสณฺญาทิ, เปสาคิสฺสคฺคปตฺตกาเลสฺสุ^{๔๗๖} กิจฺจา^{๔๗๗} ตพฺพปจฺจโย, อิมินา ภาว ตพฺพปจฺจยสฺส กรณํ, จุราทิตฺโต เณณฺญา เณปจฺจโย, การิตํ วิย ฌานุพฺพนฺโ, การิตานํ โณ โลโป ฌโลโป. (๒/๒) อสฺโยคฺคานุตฺส^{๔๗๘} วุฑฺธิ การิตเ วุฑฺธิ, อการสฺส อา, นเย, ตทฺธิต ๗เปฯ สุ^{๔๗๙} เจติ สุตฺเต จสทฺเทน นามมิว กรณํ, ลี, ลี, ลีสฺส อํ, ปุพฺพ, สรโลโป ๗เปฯ ปกฺติ, ปุพฺพ, สรโลโปปกฺติภาโว. ภวตาคิ ปทํ อุปสมฺปาเทตฺตพฺพนฺติ ปเท กตฺตา. ภวตา สยิตพฺพํ. ลีเยเต ลียิสฺสเต วาติ สยิตพฺพํ. ลี สเย, เปสาคิสฺสคฺคปตฺตกาเลสฺสุ กิจฺจา ตพฺพปจฺจโย. อิมินา ภาวกมฺเมสุ ตพฺโ, ยถาคมมิกาโร อี, อญฺเณสุ จ วุฑฺธิ, อิตฺส เอ, เอ อย เอ อการสฺส อโย, นเย, จสทฺเทน นามมิว กรณํ, ลี, ลี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. กมฺมํ ภวตา กตฺตพฺพํ. กรียิตฺต กรียิสฺสตีติ กตฺตพฺพํ. กร กรณเ, เปสาคิ ๗เปฯ กิจฺจา, ตพฺโ, อิมินา กมฺเม กรณํ, ตุฏฺฐนตพฺเพสุ วา. ธาตฺวานุตฺส ตาเทโส, นเย, ลี, ลี. โอทโน ภวตา โภตฺตพฺโ. (๓/๑) ญฺชยตีติ โภตฺตพฺโ. ญฺช ปาลนพฺยวาทเรเสสุ, เปสาคิ ๗เปฯ กิจฺจา, ตพฺโ, อิมินา กมฺเม ตพฺโ, อญฺเณสุ จ วุฑฺธิ, อุตฺส โอ, ญฺชาทินมฺนฺโต โน ทฺวิ จ ธาตฺวานุตฺส โลโป, ตการสฺส ทฺวิภาโว จ, นเย, ลี, โส ลีสฺส โอ, ปุพฺพ, สรโลโป ๗เปฯ ปกฺติ, นเย. โภชนํ ภวตา อสิตพฺพํ. อส โภชนเ, ธาตุสณฺญาทิ, เปสาคิ ๗เปฯ กิจฺจา, ตพฺพ, อิมินา กมฺเม กรณํ, ยถาคมมิกาโร, นเย, จสทฺเทน นามมิว กรณํ. ลี, ลี. ภวตา อสิตํ. อส โภชนเ, ธาตุสณฺญาทิ, ญฺชาทินฺ มติพฺพิปฺชาทินฺ จ

^{๔๗๕} ร. น. ท. ช. ล. ปจฺจิตา...ปจฺจิตา.

^{๔๗๖} ร. น. ช. เปสาคิสฺสคฺคปตฺตกาเลสฺสุ

^{๔๗๗} กจฺจ. ๖๓๕., ปทรูป. ๕๕๕.

^{๔๗๘} ร. น. ท. ช. ล. อสฺโยคฺคานุตฺส

^{๔๗๙} ท. ส. ล. ตูนาทิสฺส เจ

กุด^{๔๘๐} กุดปลงโย, อิมินา ภาเว กรณ. กุจิ ชาติวิภคตติปลงโยยานํ ที่มวิปริตาทสโลปคมา จ
 กโลโป. ยถาคมมิกาโร, ส, ส. ภาตา ปจิต. ปจยเต ปจิต. ปจ ปาเก, ญาทีหิ ๗เป๗ กุโต. (๓/๒)
 อิมินา ภาเว กรณ. กโลโป, ยถาคมมิกาโร, นเย, ส, ส. โภชนํ ภาตา อสิต. อสียเต อสิต. อส
 โภชน, ชาติสณฺณาทิ, ญาทีหิ ๗เป๗ กุโต, อิมินา กมฺเม กรณ, กุจิ ชาติ ๗เป๗ คมา จ กโลโป,
 ยถาคมมิกาโร, นเย, ส, ส. สยนํ. ภาตา สยิตํ สียเตติ สยิต. ส สเย, ญาทีหิ ๗เป๗ กุโต, อิมินา
 กมฺเม, อญฺเญสุ จ อีสฺส เอ, เอ อย, กุจิ กโลโป, ยถาคมมิกาโร, นเย, ส, ส. โอทนํ ภาตา ปจิต
 ปจยเตติ ปจิต. ปจ ปาเก,^{๔๘๑} กุดปลงโย, กโลโป, ยถาคมมิกาโร, นเย, ส, ส. ภาตา กิลฺจิสฺสโย
 กิลฺจิ สียเตติ กิลฺจิสฺสโย. กิลฺจิสฺสทูปโป, ส สเย, ชาติสณฺณาทิ, สพุทฺโต ญฺจฺจฺวาวี วา
 อปลงโย. อิมินา ภาเว กรณ,(๔/๑) อญฺเญสุ จ วุฑฺธิ, อีสฺส เอ, เอ อย, ปรทฺวภาโว จาน สสฺส
 ทฺวิภาโว, นเย, ส, ส. สิสฺส โอ, ปุพฺพ, สโรโป, นเย. ภาตา อีสฺสโย. อีสํ สียเต อีสฺสโย.
 อีสสทูปโป. ส สเย, ชาติสณฺณาทิ, อีสํทฺสูหิ ข,^{๔๘๒} ขปลงโย, อิมินา^{๔๘๓} ภาเว กรณ. กุจิ ชาติ
 วิภคตติปลงโยยานํ ที่มวิปริตาทสโลปคมา จ อนุพฺนฺชฏฺทอการฺส^{๔๘๔} โลโป, อญฺเญสุ จ อีสฺส
 เอ, เอ อย, สสฺส^{๔๘๕} ทฺวิภาโว, นเย, ส, ส. ภาตา ทฺสฺสโย.^{๔๘๖} ทฺกฺเขน สียเต ทฺสฺสโย.
 ทฺปฺพุโป, ส. อีสํทฺสูหิ ข, อิมินา ภาเว, กุจิ ชาติอฺทิตินา ขการานฺอนุพฺนฺชฏฺสโลโป, วุฑฺธิ, อยา
 ทสทฺวิตฺตานิ,^{๔๘๗} นเย, ส, ส. ภาตา สฺสฺสโย. สฺกฺเขน สียเต สฺสฺสโย. สฺปฺพุโป, ส, อีสํทฺสูหิ
 ข, อิมินา ภาเว กรณ, ขโลโป, วุฑฺธิ. (๔/๒) อยาทสทฺวิตฺตานิ,^{๔๘๘} นเย, ส, ส. กมฺเม
 ขปลงโย. มลฺโย ภาตา กิลฺจิสฺสโย อีสฺสโย ทฺสฺสโย. มลฺโย ภาตา สฺสฺสโย. กิลฺจิ

^{๔๘๐} กจ. ๖๔๓., ปทฺรูป. ๖๓๕.

^{๔๘๑} ส. ปาเก

^{๔๘๒} ร. น. ท. ส. ช. ล. อีสํทฺสูหิ ข.

^{๔๘๓} ท. ส. ล. อิมินา

^{๔๘๔} ท. ล. อนุพฺนฺชฏฺทอการฺส โลโป.

^{๔๘๕} ส. อีสฺส

^{๔๘๖} ร. น. ช. ทฺสฺสโย

^{๔๘๗} ส. อีสํโยทสทฺวิตฺตานิ.

^{๔๘๘} ส. อสาทส ทฺวิตฺตานิ.

สียตีติ กิณจิสฺสโย. กิณจิสฺสทูปฺปโท, สึ, ขปจฺจโย.^{๔๘๕} อิมินา กมฺเม กรรม. อญฺเณสุ จ, อยาเทสทฺวิตฺตานิ. นเย. อีสํ สยตีติ^{๔๕๐} อีสฺสโย. ทุกฺเขน สียตีติ ทฺสฺสโย. สฺเขน สียตีติ สฺสฺสโย.

๖๒๖, ๖๓๔. กมฺมฺนิ ทฺติยายํ กฺโต.

กมฺมฺตฺเต ทฺติยายํ^{๔๕๑} วิภคฺติยํ วิชฺชมนานายํ^{๔๕๒} กตฺตริ กตฺปจฺจโย โหติ. ทานํ อทาสีติ ทานทินฺโน. ทา ทาน, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา กตฺปจฺจโย. กฺวจิ ชาตฺวิภคฺติปจฺจยानํ ทิม-
วิปริตาทสฺสโลปาคมา จ กการโลโป, ภิทาทิตฺ อินฺนอนฺนอธฺมา วา ตปจฺจยสฺส อินฺนาทสฺ, สึ,
โส สิสฺส โอ. นเย. สึลํ อรฺกจฺติ สึลรฺกจฺโต. รกฺข ปาลเน, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา กตฺปจฺจโย,
กโลโป, ยถาคมฺมิการฺ อี,(๕/๑)นเย, สึ, โส. ภคฺตํ ภุชฺชิตฺติ ภคฺตฺกฺตฺโต. ภุชฺช^{๔๕๓} ปาลพฺยวาทฺเรณฺสุ,
ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา กโต, กโลโป, ภูษาทิมฺมฺนฺโต โน ทฺวิ จ ชาตฺวนฺตฺสฺส โลโป, ตปจฺจยสฺส
ทฺวิภาโว จ, สึ, โส. คุรุ อฺปาสีติ คุรฺปาสีโต.^{๔๕๔} อฺปฺปพฺโพ, อาส อฺปเวสเน, ชาตฺสณฺณาทิ,
อิมินา กโต, กฺวจิ ชาตฺ ๑ เปฯ คมา จ กโลโป, ยถาคมฺมิการฺ อี, นเย, สึ, โส สิสฺส โอ,
ปฺพพ, สรโลโป, นเย.

๖๒๗, ๖๕๒. ขฺยยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.

ขฺยยนฺติ อฺปทฺทวฺปสฺสคฺคาทโย เอตฺถาติ เขโม. จิ ขเย, ชาตฺสณฺณาทิ, อิมินา มนฺปจฺจโย,
กฺวจิ ชาตฺวิภคฺติปจฺจยानํ ๑ เปฯ คมา จ นการสฺส โลโป, อญฺเณสุ จ อีสฺส เอ, ตฺทฺธิต ๑ เปฯ
สุ จ, นามมิว กรรม, สึ, โส สิสฺส โอ, ปฺพพ, สรโลโป, นเย. ภายนฺติ เอตฺสฺมาติ เกโม. ภิ ภาเย,
อิมินา มนฺ, นโลโป, กฺวจิ ชาตฺตฺอาทินา ชาตฺสฺส ทิม, (๕/๒) นามมิว กรรม, สึ, โส สิสฺส โอ,
ปฺพพ, สรโลโป, นเย. สวติ อภิสวตีติ โสโม. สฺ อภิสเว, มนฺ, นโลโป, อญฺเณสุ จ อฺสฺส โอ, สึ,
โส. รวติ คุจฺจติ รุหตีติ โรโม. รุ คติมฺหิ, มนฺ, นการโลโป, วฺทฺธิ, เสสํ ปฺพพสมฺ. หฺยตีติ^{๔๕๕}
โหโม. หุ ทานาทนหฺพฺยปฺปทานฺสุ,^{๔๕๖} มนฺ, วฺทฺธิ. วาติ คุจฺจติ ปวายติ วาติ วาโม. วา คติพนฺเชสุ,

^{๔๘๕} ส. อปจจโย.

^{๔๕๐} ส. อีสํสยตีติ

^{๔๕๑} ท. ส. ทุตติยาย

^{๔๕๒} ท. ส. ล. วิชฺชมนานาย

^{๔๕๓} ท. ส. ล. ภูชช

^{๔๕๔} ร. น. ท. ส. คุรุ อฺปาสีติ คุรฺปาสีโต.

^{๔๕๕} ท. ส. ล. หยตีติ

^{๔๕๖} ร. น. ข. ปทานาทนหฺพฺยปฺปทานฺสุ.

มน, วุทธิ. ชุนาตติ ชุโม. ชุ กมฺปน, มนุ. หิโนตติ โหโม. หิ คติมฺหิ, มนุ, วุทธิ. ชุนาตติ^{๔๕๗} โลโม. ลู ฉทเน, มนุ, วุทธิ, ปีนนํ เปโม. ปี ตปฺปนกนฺตีสฺ. สุขทฺกฺขํ อทตฺติ อตุตา. อท ภกฺขเน, มนุ, กฺวจิ ชาตุวิภคฺตฺติอาทินา นการโลโป, อิมินา มสฺส โต, โท ษสฺส เจติ สุตเต จสทฺเทน ทกา รสฺส โต, นเย, ลี, สฺยา จ. สุขทฺกฺขํ อทตฺติ อาคฺมา. อท, มนุ, (๖/๑) กฺวจิ ชาตุวิภคฺตฺติ-อาทินา นการโลโป อาทิสฺส ทีโฆ อุการาคโม จ, โท ษสฺส จาติ จสทฺเทน ทสฺส โต, นเย, ลี, สฺยา จ.

๖๒๘, ๖๕๓. สมิติหิ อมา.

กิลเส สมิติติ สมิโต, สมิติ. สมุ อุปฺสเม, ชาตุสณฺญาทิ, กฺวจิสทฺทสฺसानุคฺตฺนโต น ชาตุวนตฺสฺส โลโป, อิมินา อปฺจโย, ทมนํ ทมโต. ทมฺ ทมเน, ทโร. ทร ทาเห, ทร วิหารเน. รหฺยติ อุปาทฺยตฺติ รโต. รห อุปาทาน, ชาตุสณฺญาทิ, อิมินา อปฺจโย, กฺวจิ ชาตุ-วิภคฺตฺติปฺจฺยานํ ทิมฺวิปริตาทลโลปคฺมา จ หโลโป, ลี, โส. ทวติ วุทธิ^{๔๕๘} กฺจฺจตฺติ ทฺโม. ทฺ คติวฺทฺทิมฺหิ, มปฺจโย. หิโนตฺติ หิโม. อฺสุสาโว. หิ คติมฺหิ. ลฺยติ พนฺธิยตฺติ ลฺโม. ลี พนฺธเน, มปฺจโย, กฺวจิ ชาตุติอาทินา ทีโฆ. ภายนฺติ เอตฺสฺมาติ ภิโม. ภิ ภเย. ทาติ อวณฺฑ^{๔๕๙} กโรตฺติ ทาโม. ทา อวณฺฑเน. ททาตฺติ วา ทาโม. ทา ทาน. (๖/๒) สกฺโกตฺติ^{๔๖๐} สาโม. สา สามคฺเต. ยายตฺติ ยาโม. ยา คติมฺหิ. ตฺกฺจนฺติ เอตฺสฺมาติ ฉาโม. ฉา^{๔๖๑} คตินิวตฺติมฺหิ. กฺวจิ ชาตุติอาทินา จสฺส อตุตฺ. อิตฺ จิตฺ จ ภสฺมาติ ภสฺสตฺติ ภสฺมา. ภส ภสฺมีกรเน, ชาตุสณฺญาทิ, อิมินา มปฺจโย, นเย, ลี, สฺยา จ, ลีโน อาอาทโส, ปฺพพ, สรโลโป, นเย.

๖๒๙, ๕๖๕. คหฺสฺสฺสฺส วา.

คหฺอิจฺเจว ตสฺส ชาตุสฺส อุปฺสฺส เอตุตฺ โหติ วา. อุปฺชาติ อนฺตฺกฺขโรโต ปฺพพกฺขรฺสฺส ปฺรสมณฺญา. ตํ ตํ ทพฺพสมฺภาริ คณฺหาตฺติ เกหฺ คหฺ วา. คห อุปาทาน, ชาตุสณฺญา-ทิ, สพฺพโต ญฺวฺตุวาวี วา, อปฺจโย, นเย, อิมินา อการสฺส เอ, ลี, ลี, คหฺ. คห อุปาทาน, อปฺจโย, นเย, ลี, ลี. เกโห คโหติ^{๔๖๒} ปฺลฺลฺกฺมิจฺจนฺติ. ขุทฺทลฺกฺขาย^{๔๖๓} หิ

^{๔๕๗} ท. ส. ล. สฺยตฺติ

^{๔๕๘} ร. น. ช. วุทธิ

^{๔๕๙} ร. น. ช. ล. ท. อวณฺฑ

^{๔๖๐} ร. น. ช. สโกตฺติ

^{๔๖๑} ร. น. ท. ญฺจ

^{๔๖๒} ส. เกโห เกโหติ

(๗/๑) ภิกขุ จเปตฺวา อณฺเณหิ ทินฺโน เตสํ สนฺตโก^{๕๐๔}
 อตุถาย กปฺปกุฎฺฐิยา เคโห คหปตี มโตติ

ชมฺมสิริณา วุตฺตํ. ลิงฺกปาฎิปปิกฺขนฺติ นามสฺเสว ปรียาโยติ^{๕๐๕} ปทรูปสิทฺธิกัาย^{๕๐๖}
 พุทฺธปฺปียาจริเยน วุตฺตํ. ปทํ ปทํ ปติ ปฎิปปทํ, ปฎิปปเท นียุตฺตํ ปาฎิปปทิกํ.

๖๓๐, ๖๕๔. มสฺสสฺส สฺสสฺส จฺนรจฺเจรา.

มสฺสอิจฺเจตสฺส ชาตฺสสฺส สฺสสฺส จฺนร-จฺนเรอิจฺเจเต อาทสา โหนฺติ. (มจฺจโร) ลิงฺกคฺคเ
 ปจฺมา, อิมิณา สฺสสฺส จฺนราเทโส, โส สีสฺส โอ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. มจฺจโร. มสฺ, สฺ, จฺนราเทโส,
 นิปฺพนฺนปาฎิปปทิกปฺกฺเข ปน รูปํ กาทพฺพํ. มสฺสตีติ มจฺจโร. มสฺ มจฺจเร, ชาตฺสณฺณาที,
 ชาตฺวนตฺสสฺส โลโป, กฺวิ จ, กฺวิปจฺโย, กฺวิโลโป จ, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สฺ. อิมิณา สฺสสฺส
 จฺนราเทโส, โส สีสฺส โอ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. มสฺสตีติ มจฺจโร. มสฺ, กฺวิโลโป, สฺ, สฺสสฺส
 จฺนราเทโส, โส, นเย.

๖๓๑, ๖๕๕. อาปุพฺพจฺรสฺส จ.

(๗/๒) อากาโร ปุพฺโพ เอตฺสฺสาติ อาปุพฺโพ. อาปุพฺโพ จ โส จโร จาติ
 อาปุพฺพจโร. จสทฺทปฺพุโพ^{๕๐๗} อวุตฺตํ จฺนริยาเทสํ^{๕๐๘} สมฺจฺจิโนติ. เตน จฺนริย-จฺนเร-จฺนราเทสาติ
 วุตฺตียํ^{๕๐๙} วุตฺตํ. อาปุพฺพสฺส จาติ ปุพฺพสฺส อาการสฺส. กฺโส จริตฺนฺติ อจฺจริยํ. สทฺทนิตฺติยํ^{๕๑๐} ปน
 อากฺโส จริตฺพพฺนฺติ อจฺจริยฺนฺติ วุตฺตํ. อาปุพฺโพ, จร คตฺติกฺกฺเขณฺสุ, ชาตฺสณฺณาที, กฺวิ จ, อิมิณา
 จรสฺส จฺนริยาเทโส อาการสฺส รสฺโส จ, กฺวิโลโป จ, ตทฺธิตฺสมาสฺกิตฺกา นามํวาทเวตฺตุนาทีสุ จ,
 นามมิว กรณํ, สฺ, สฺ. กฺโส จริตฺนฺติ อจฺจเร. อาปุพฺโพ, จร, กฺวิ จ, จฺนโร. เสสํ ปุพฺพสฺม.
 อา กฺโส จริตฺพพฺนฺติ อจฺจเร. เสสํ ปุพฺพํ. มสฺสตีติ มจฺจริยํ. มสฺ มจฺจเร, กฺวิ จ, จสทฺทเท
 มสฺสสฺส จฺนริยาเทโส, กฺวิโลโป จ, สฺ, สฺ.

^{๕๐๓} จุทฺท. ๑๔๐/๑๗.

^{๕๐๔} ร. น. ภิกขุ จเปตฺวา อณฺเณหิ ทินฺโน เตสํ วสฺสนฺตโก อตุถาย ๗เปฯ มโตติ

^{๕๐๕} ส. จริยาโยติ

^{๕๐๖} ปทรูป. ฎิ. ๑๖.

^{๕๐๗} ร. น. ช. จสทฺทปฺพุเพว

^{๕๐๘} ท. ส. ส. อวุตฺตจฺริยาเทสํ

^{๕๐๙} กจฺจ. ฎ. ๒๕๑.

^{๕๑๐} ร. น. ช. สทฺทนิตฺติยํ, นีติ. ฎ. ๔๐๒.

๖๓๒, ๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.

อลลตีตี^{๕๑๐} อลลล. ยัม วตุณ. อลลลนั วา ปริสมติ อลลล. อล ปริสมตฺติมฺหิ, ชาตุสณฺญาทิ (๘/๑) อิมินา ลปฺจโย, ลี, ลี. กฺลยติ สฺงฺขฺยายตีติ กฺลล. กฺลลนั วา สฺงฺขฺยานัน กฺลล. กล สฺงฺขฺยาน , ชาตุสณฺญาทิ, ลปฺจโย, นย. สลตีติ สลล. สลลนั วา กมนัน สลล. สล ปทคฺติมฺหิ,^{๕๑๒} ลปฺจโย.

อลนั ปริสมตฺติ อลล. อล, อิมินา ยปฺจโย, กฺลลนั^{๕๑๓} กลล. สลลนั สลล.

๖๓๓, ๖๕๗. ยานลลาณา.

ลํขฺยานัน กฺลลนั. กล. อิมินา ยานปฺจโย. ปฏิกฺลลนั ปฏิสลลนั. สลลตี กฺจจตีติ สลลลาณ. สล.^{๕๑๔} ปท คคฺติมฺหิ, ลานปฺจโย. ปฏิสลลตีติ ปฏิสลลลาณ.

๖๓๔-๖๕๘. มลิสฺส ลสฺส โล จ.

มลตีติ มลฺโล. มล วิโลธเน, ชาตุสณฺญาทิ, สพฺพโต ญฺจฺจวาวี วา อปฺจโย, อิมินา ลสฺส ลาทโส, ปฺรทฺทวาวี ฌาน ลสฺส ทฺวิภาโว, นย, ลี, โส ลีสฺส โอ, ปฺพพ, สรโลโป, นย, มลนั มลล. มล, อปฺจโย, ลสฺส ลาทโส ทฺวิภาโว, ลี, ลี. (๘/๒) ลโต โก จ อากโม,^{๕๑๕} ลกปฺจโย วา วิกปฺเปน โหตี. อากจจตีติ อากโม. ปฺจโย ลการากโมตีปี อตุติ. มลตี มลลโก. มล จสทฺเทน ลกปฺจโย, สฺตเต^{๕๑๖} ลสฺส โล, นย, ลี, โส. มลนั มลล. ลปฺจโย. สทฺทนีตียํ **มลิสฺส ลสฺส ลลลลกา,**^{๕๑๗} มลลิจฺเจตาย ชาตุยา ลสฺส ลลาเทโส จ ลลลกาเทโส โหตี, มล วิโลธเน, มลฺโล มลลโก, มลฺโล เอว มลลโกตี วาตี อคฺควาจรียเน^{๕๑๘} วุตฺต.

๖๓๕, ๕๕๘. เปสาคิสฺสคฺคปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.

เปโส จ อตีสฺสโค^{๕๑๙} จ ปตฺตกาโล จ เปสาคิสฺสคฺคปตฺตกาโล. อิมลํ ตินฺณํ อตุณานํ อุตฺทาหรณํ ยถากกเมน ทสฺเสนฺโนโต กตฺตพฺพํ กมฺมํ ภาวตาคีอาทิมาน. ภาวตา กมฺมํ กตฺตพฺพ.

^{๕๑๐} ท. ส. ล. อลลตีติ

^{๕๑๒} ท. ส. ช. สลล หุมทคฺติมฺหิ

^{๕๑๓} ร. น. กลนั

^{๕๑๔} ท. ส. สลล

^{๕๑๕} ร. ท. ช. น. ลการากโมตี ลโก อากโม. กจฺจ. อ. ๑๕๔.

^{๕๑๖} กจฺจ. ๖๓๔.

^{๕๑๗} ร. น. ท. ส. ลลโก.

^{๕๑๘} ท. ส. ล. อคฺควาจรียเน

^{๕๑๙} ร. น. ช. อตุตีสฺสโต

กริยตุ กมมัม ภวตาดิ กตตพพ. กร กรณ, ชาตฺสณฺญาทิ. เต กิจฺจาติ ตพฺพาทีนํ กิจฺจสณฺญา กรณํ.
 อิมินา ตพฺพปจฺจโย, **ตฺถุนตพฺเพสุ** วา ชาตฺวานตฺสฺส ตตฺตํ, **นเย, ลี, ลี.** ภวตา กิจฺจํ กรณียํ.(๕/๑)
 กร, อิมินา อนียปจฺจโย, **นเย, รหาทิโต โน ฌ** นตฺส โณ, **ลี, ลี** ลิสฺส อํ, **ปฺพุพ, สรโลโป, นเย.**
 เปโส. โภชนํ ภวตา โภคตพฺพ. **ภฺชตุ**^{๕๒๐} ภวตาดิ โภคตพฺพ. **ภฺช** ปาลนพฺยาพรณฺเส, อิมินา
 ตพฺโพ, **อณฺเณสุ จ** วุทฺธิ อุตฺส โอ, **ภฺชาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ**^{๕๒๑} ชาตฺวานตฺสฺส โลโป. ตการสฺส
 ทฺวิภาโว จ, **ลี, ลี.** ภวตา โภชนํ โภชนียํ. **ภฺช,** อิมินา อนียปจฺจโย, **อณฺเณสุ จ** อุตฺส โอ, **นเย,**
ลี, ลี. อติสฺสโก. ภวตา อชฺฌเยยฺย อชฺฌยิตพฺพ. **อชฺชิตํ** ภวตาดิ อชฺฌยิตพฺพ. **อชฺชปฺพุพ, อี** อชฺฌยเน,
 อิมินา ตพฺโพ, **ยถาคมฺมิกาโร, อณฺเณสุ จ** อิตฺส **เอ, เอ** **ออย, อชฺโณ อชฺ**^{๕๒๒} **อชฺฌาเทโส. ปฺพุพ.**
สรรา สเร โลโป, นเย, ลี, ลี. ภวตา อชฺฌเยยฺย. **อชฺฌยนิยํ. อชฺชปฺพุพ, อี,** อิมินา อนียโย, **อณฺเณสุ**
จ (๕/๒) อิตฺส **เอ,**^{๕๒๓} **เอ** **ออย, อชฺโณ อชฺ,** **ปฺพุพ, สรรา สเร โลโป, นเย** **ปรํ** **ยฺตุเต, ปตฺตกาโล.**
 กตตพฺพ กมมัม ภวตา.

๖๓๖, ๖๕๕. **อวสฺสการณฺเณสุ ฌี จ.**

อชฺโณ อชฺโณ อชฺมิโน. **อวสฺสการณฺจ** **อชฺมิโน จ** **อวสฺสการณฺ.**^{๕๒๔} **ตฺวํ** **เม** **กมมัม**
อวสฺสํ **การี**^{๕๒๕} **อสิ.** **เอตฺถ จ** **อวสฺสนฺติ** **วจนํ** **น** **วตฺตพฺพ,**^{๕๒๖} **การีสิ** **เม** **กมมฺนฺติ** **เอตฺตกเมว**
วตฺตพฺพ. **เอวํ** **สนฺเตปี** **อวสฺสการณฺมาวิกาตุ** **อวสฺสนฺติ** **วฺจฺจ.** **อวสฺสํ** **กาตุ** **ยฺตุโตสิตี** **การี.** **กร**
กรณ, ชาตฺสณฺญาทิ, อิมินา ฌี, การิตํ **วีย ฌานฺพฺพุชฺ,** **การิตานํ โณ** **โลโป, อสฺยิคนฺตฺสฺส**
วุทฺธิ **การิต** **วุทฺธิ, อการสฺส** **อา. นเย, ตพฺพิต** **เปฯ** **สุ จ** **นามมิว** **กรณํ, เสสโต** **โลโป** **คสิปี**
สิโลโป. ตฺวํ **เม** **การํ** **อวสฺสํ** **หารี** **หริตุ** **ยฺตุโต** **อสิ.** **หฺร** **หฺรณ, ชาตฺสณฺญาทิ, อิมินา ฌี, การิตํ**
วีย ฌานฺพฺพุชฺ, การิตานํ โณ **โลโป, อการณฺตานมาโย** **ชาตฺวานตฺสฺส** **อายาเทโส, (๑๐/๑)** **นเย, ลี,**
สิโลโป. ตฺวํ **สุหฺสฺสํ** **เม** **อณฺ** **ชาริ** **ชารตุ** **ยฺตุโต** **อสิ.** **ชฺร** **ชารณ** **อิมินา, การิตํ** **วีย ฌานฺพฺพุชฺ,**
ณโลโป, วุทฺธิ. กิจฺจา **เจติปี** **ปาโจ. โส** **น** **ยฺตุโต. เกหํ** **ภวตา** **เม** **กตตพฺพ. กริยตุ** **กมมัม**

^{๕๒๐} ท. ส. ล. **ภฺชตุ**

^{๕๒๑} ร. น. ช. **ภฺชชาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ.**

^{๕๒๒} กจฺจ. ๔๕., ปทรูป. ๒๕.

^{๕๒๓} ร. น. ช. **อุตฺส โอ.**

^{๕๒๔} ร. น. ช. **อวสฺสการณฺ.**

^{๕๒๕} ร. น. ช. **การี**

^{๕๒๖} ร. น. ช. **นวตพฺพ**

ภวตาดิ กตตพพ. กร กรณ, อิมินา ตพพจโย, **คฺุณตพพเส** วา รการสส ตตต, นย. สต อิมิ
ภวตา เม ทาทพพ. ทียตติ ทาทพพ. ทา ทาน, อิมินา ตพโพ. สหสส อิมิ ภวตา เม ชาริตพพ.
ชร ชารณ, ชาตวนตสส โลโป, อิมินา ตพพจโย, **ภาวกมเม** โย. **อิวณณาคโม** วาติ วา
ยถาคम्मิกาโรติ วา อิการาคโม. **อญญเส** จ อการสส อา, นย, ส, ส. กิจจ ภวตา กรณีย.
กร กรณ, อนีย, **รหาทิโต** ณ, นย. วตต ภวตา การีย.^{๕๒๗} อิมินา ญยจโย, **การิต** วีย
ณานุพนุโ, **การิตาน** โณ โลโป, (๑๐/๒) **อสโยคนตสส** วุทธิ การิต อการสส อา, ยถาคम्मิกาโร,
นย, ส, ส. วตต ภวตา กยย วา^{๕๒๘} กยตุ ภว อิติ กยย. กิ ทพพวิมย,^{๕๒๙} อิมินา ญยจโย,
การิต วีย **ณานุพนุโ** ณโลโป. **อสโยคนตสส** วุทธิ การิต อการสส เอ, เอ อย, นย, ส, ส.

๖๓๗, ๐. อรหสกุภาทีหิ คฺุ.

วตคฺุ. วท วียตติย วาจา, ชาตสณณาทิ, อิมินา คฺุจโย. **โท** **ชส** เจติ สุตเต
จสทเทท ทการสส ตกาโร,^{๕๓๐} **กวจิ** **ชาตวิภคตปิจยยาน** **ทิมวิปริตาเทสโลปาคมา** จาติ วา
ทสส โต. กตคฺุ. กร กรณ, อิมินา **คฺุณตพพเส** วา ชาตวนตสส ตตต.^{๕๓๑} นย. **หนคฺุ.** **หน** หี
สาคตีส, อิมินา คฺุ, **คมชนหนาทิน** **คฺุตพพาทิส** น นสส นตต, นย. **เชคฺุ.** **ช** **ชย,** อิมินา คฺุ,
ปฺุพพ, **อญญเส** จ อีสส เอ. นย. **ชนคฺุ.** **ชน** ปาคุภาเว, ชาตสณณาทิ, คฺุ, (๑๑/๑) **ยถาคम्मิกาโร,** **นย**
, **ภวคฺุ.** **ภ** **สตุตาย,** คฺุ, **ยถาคम्मิกาโร,** **อญญเส** จ **อการสส** โอ, **โอ** **อว** **สเร,** **นย.** **ทาคฺุ.**
ทา ทาน, คฺุ. **คนคฺุ.** **คม** **สปป** **คติม**หิ, ชาตสณณาทิ, คฺุ, **คมชนหนาทิน** **คฺุตพพาทิส** น **มส**
โน. **นย.** **ชนคฺุ.** **ชน** ปาคุภาเว. **ชาตสณณาทิ,** **คฺุ,** **ยถาคम्मิกาโร,** **นย.**

๖๓๘, ๖๖๐. วาทีหิ **ปพพชชาทโย** **นิปัจจนเต.**

วาทีหิติ วิเสสนตติยา. วาทีหิ ชาตฺุหิ **ปพพชชาทโย** สททา ปณฺุชิตน **นิปัจจนเต**
นิปัจชาติยนเต. **วช** **อิช** ๗เป๗ **ชาตฺุหิ** **อุปสคคปิจยาทีหิ** จาติ **วตตพเพ** **คมยมานตตคฺุตา** **จสทโท**
นปฺุยตุโตติ **เวทิตพโพ.** **อุปสคคปิจยาทีหิติ** **อิท** **ปท** **อธิปายวเสน** **ทฺุติย.** **อุปสคโค** **จ** **ปัจจโย**
จ **อุปสคคปิจยา.** **ปพพชชาตฺุยาทีส** **นิตฺุยาทโย** **อุปสคคา.** **ฉ-ตฺุย-ตฺุย-ฉิตฺุลาทโย** **ปัจจยา.** **อุปสคค-**

^{๕๒๗} ร. น. ช. วตต ภวตทา การีย.

^{๕๒๘} ร. น. ช. วา

^{๕๒๙} ท. ส. ล. กิ ทพพวิมย.

^{๕๓๐} ร. น. ช. ทกาโร.

^{๕๓๑} ท. ส. ล. ชาตวนตสส คฺุ.

ปัจจุยา อาทิ เยสั เต อุปสคคปัจจุยาทโย.^{๕๓๒} (๑๑/๒) อาทิสทฺเทน อาทสโตปาคมนิเสชฺฉิงฺกาทีนํ
 คหณั. สรณาทิคคหณโต ปจฺมเมว วชิตพฺพํ ปพฺพชฺชา. ปปุพฺโพ, วช คตฺติมฺหิ, ชาตฺตญฺญาที, ญฺโย จ
 ญฺยปจฺจโย, การิตํ วิย ญฺยานุพฺพนุโ, การิตานํ โฉ โลโป, อสฺโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิตฺ, โท ฐสฺส
 เจติ สฺสฺสฺสฺส จสทฺเทน ยการสฺส โช, ปฺรทฺเวภาโว จาเน วการสฺส ทฺวิภาโว, นเย, โท ฐสฺส
 เจติ จสทฺเทน วการทฺวยสฺส พการทฺวยํ. ปพฺพชฺชิตฺติ^{๕๓๓} รูเป สมฺปตฺเต. อิมินา ปพฺพชฺชชฺชาอิตฺติ
 นิปาตฺนกรณั. อิตฺตฺติมฺโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ, สรโลโป ๗เป๗ ปกฺติ, สฺ, เสสโต โลโป คสิปี.
 ปพฺพชฺชชฺชาติปี^{๕๓๔} อตฺถิ. วช,^{๕๓๕} ญฺโย จ, การิตํ วิย ญฺยานุพฺพนุโ, ฉโลโป, นเย, ปฺรทฺเวภาโว จาเน,
 อิมินา ชฺยสฺส ชฺชชฺชาเทโส.^{๕๓๖} วการทฺวยสฺส พการทฺวยํ, (๑๒/๑) อาปจฺจโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, สฺ
 , สฺโลโป. อิญฺชนํ เอชา. อิช กมฺปน, ญฺโย จ, การิตํ วิย ญฺยานุพฺพนุโ, การิตานํ โฉ โลโป, อสฺโยคน
 .ตฺสฺส วุทฺธิ การิต, อิมินา ยการสฺส ชฺชชฺชาเทโส, นเย, อิตฺตฺติมฺโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, สฺ
 , สฺโลโป. เอชฺชชฺชาติปี อตฺถิ. อิช, ญฺโย จ, การิตํ วิย ญฺยานุพฺพนุโ, ฉโลโป จ, วุทฺธิ, นเย,
 อิมินา ชฺสฺส^{๕๓๗} ชฺชชฺชาเทโส, อาปจฺจโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, สฺ, สฺโลโป. สมชฺชนํ สมชฺชชฺชา.^{๕๓๘}
 สํปุพฺโพ, อช พฺยตฺตคคฺคิตฺตฺส, ญฺโย จ, การิตํ วิย ญฺยานุพฺพนุโ, ฉโลโป จ, วุทฺธิ,^{๕๓๙} อิมินา ยการสฺส
 ชฺชชฺชาเทโส, นเย. สมชฺชชฺชิตฺติ^{๕๔๐} รูเป สมฺปตฺเต. อิมินา สมชฺชชฺชาติ นิปาตฺนกรณั. อาปจฺจโย, นเย, สฺ,
 สฺโลโป, (๑๒/๒) มทา สเร, อญฺช พฺยตฺตคคฺคิตฺตฺส, ญฺโย จ, ฉโลโป, นเย, อิมินา ชฺยสฺส ชฺชชฺชาเทโส.^{๕๔๑}
 เสสํ ปุพฺพสมฺ. นิสฺสีทณํ นิสชฺชชฺชา.^{๕๔๒} นิปุพฺโพ, สท วิสฺรณคตฺตฺยวสาเนสฺ, ญฺโย จ, การิตํ ๗เป๗
 พฺพนุโ, ฉโลโป, วุทฺธิ, นเย, ยวตํ ตลณทการานํ พฺยญฺชนานิ จลณชการตฺตํ ยวโต ทฺยการสฺส

^{๕๓๒} ร. น. ท. ช. ส. ล. อุปสคคาทโย

^{๕๓๓} ร. น. ช. ปพฺพชฺชิตฺติ

^{๕๓๔} ร. น. ช. ปพฺพชฺชชฺชาติปี

^{๕๓๕} ท. ส. วชช

^{๕๓๖} ท. ส. ล. ชยสฺสชฺชชฺชาเทโส.

^{๕๓๗} ร. น. ชยสฺส

^{๕๓๘} ร. น. ท. ส. สมชฺชช

^{๕๓๙} ท. ส. ล. ฉโลโปวุทฺธิ.

^{๕๔๐} ท. ส. สมชฺชช

^{๕๔๑} ร. น. ท. ชยสฺส ชฺชชฺชาเทโส

^{๕๔๒} ร. น. ช. นิสชฺชช

โซ, ประเทวภาโว จานเน.^{๕๔๓} นิสาชฺโชติ รูปे สมฺปตฺเต อิมินา นิสชฺชาติ นิปาตฺนกรณฺ. อาปจฺโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, อิมินา, ลี, ลีโลโป. วิชานนํ วิชฺชา. วิท ฌาณ, ญโย จ, การิตํ วย ฌานุพฺพโซ, ฌโลโป, วุทฺธิ, นเย, ยวตํ ตลณทการานํ พุยญฺชนานิ จลนชการตฺต^{๕๔๔} ทฺยสฺส โซ, ทฺวิภาโว. เวชฺโชติ^{๕๔๕} รูปे สมฺปตฺเต. วิชฺชาติ นิปาตฺนกรณฺ.^{๕๔๖} อาปจฺโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ลี, ลีโลโป.(๑๓/๑)วิสชฺชนํ วิสชฺชา. วิปุพฺโป, สช วิสเช, สช สกฺเค. ญโย จ, การิตํ วย ฌานุพฺพโซ, ฌโลโป, วุทฺธิ, โท ฐสฺส เจติ จสทฺเทน ยสฺส ชากาโร, นเย. วิสชฺโชติ รูปे สมฺปตฺเต. อิมินา วิสชฺชาติ นิปาตฺนกรณฺ. อาปจฺโย, นเย. ปชฺชนํ ปชฺชา. ปท คติมฺหิ, ญโย จ, การิตํ วย ฌานุพฺพโซ, ฌโลโป, วุทฺธิ, นเย. ยวตฺนตล ๗เป๗ รตฺตํ ทฺยสฺส โซ, ทฺวิภาโว, ปาชฺโชติ รูปे สมฺปตฺเต. ปชฺชาติ^{๕๔๗} นิปาตฺนกรณฺ. อาปจฺโย. หนนํ วชฺฉา. หน หนีสาคตีสฺ, ญโย จ, การิตํ วย ฌานุพฺพโซ, ฌโลโป, วโซ วา สพุพฺพตฺถ หนสฺส วธาเทโส. อิมินา ยการสฺส ชฺฉาเทโส. ฐการสฺส ชาเทโส.^{๕๔๘} นเย, อาปจฺโย. เอสนํ อิจฺฉา. อิสฺ อิจฺฉากนฺตีสฺ, ญโย จ, การิตํ วย ๗เป๗ พฺพโซ, ฌโลโป, วุทฺธิ, (๑๓/๒) อิสฺยมฺนมนฺโต^{๕๔๙} จฺโฆ วา ฐาตฺวณตฺสฺส จฺฉาเทโส. อิมินา ยการโลโป. อิจฺเจติ รูปे สมฺปตฺเต อิมินา อิจฺเจติ นิปาตฺน. อาปจฺโย, นเย, ลี, ลีโลโป. อติเอสนํ อติจฺฉา. อติปุพฺโป, อิสฺ, ญโย จ, การิตํ วย ฌานุพฺพโซ, ฌโลโป จ, สฺสฺส จฺฉาเทโส, อิมินา ยการโลโป, ปุพฺพ, สรา สเร โลโป, นเย. อภิจฺเจติ รูปे สมฺปตฺเต. อิมินา อติจฺเจติ นิปาตฺน. อาปจฺโย, นเย, ปุพฺพ, สรา สเร โลโป, นเย, ลีโลโป. สทนํ สชฺฉา. สท วิสธณคคฺยาวสาเนสฺ, ญโย จ, การิตํ วย ฌานุพฺพโซ, ฌโลโป, นเย, ยวตํ ตลณทการานํ พุยญฺชนานิ จลนชการตฺตํ ทฺยสฺส โซ, ประเทวภาโว จานเน ชสฺส ทฺวิภาโว, นเย, สชฺชาติ รูปे สมฺปตฺเต. อิมินา สชฺฉาติ นิปาตฺน. อาปจฺโย. (๑๔/๑) อภิจฺฉนํ อภิจฺฉา. อภิปุพฺโป, อิสฺ อิจฺฉากนฺตีสฺ, ญโย จ, การิตํ วย ๗เป๗ พฺพโซ, ฌโลโป, อิสฺยมฺนมนฺโต จฺโฆ วา^{๕๕๐} สฺสฺส จฺโฆ. อิมินา ยการโลโป, ปุพฺพ, สรา สเร

^{๕๔๓} ร. น. ท. ส. จานเน.

^{๕๔๔} ร. น. ช. ยวตฺนตลนทการานํ พุยญฺชนานิ จลนชการตฺตํ.

^{๕๔๕} ร. น. วิชฺติ

^{๕๔๖} ท. ส. ล. อิมินา วิชฺชติ นิปาตกรณน

^{๕๔๗} ท. ล. ปชฺชติ

^{๕๔๘} ร. น. ยการสฺส ฌาเทโส. ฐการสฺส ชฺฉาเทโส.

^{๕๔๙} ร. น. ช. อิสฺยมฺนมนฺโต

^{๕๕๐} กจจ. ๕๒๒., ปทรูป. ๕๗๖.

โลป, นย. อติจเจติ รูป สมฺปตฺเต. อภิษณฺติ นิปาตณฺ. อาปจฺโย. สยฺนติ เอตฺถาติ เสยฺยา. สฺติ สย, อิมินา สุตฺเตน ญฺยปจฺโย, การิตํ วิย ฌานุพนฺโธ. การิตานํ โณ โลป, อสฺสโยคนฺตฺส วุทฺธิ การิต, วุทฺธิ, อิสฺส เอ, นย, ปฺรทฺวภาโว ฌาน^{๕๕๐} ยการสฺส ทฺวิคฺคํ, อาปจฺโย, นย, สฺติ, สฺติโลโป. สมฺมา จิตฺตํ นิเรติ เอตฺถายาติ สทฺธา. สํปฺพุโป, ฐา ฐารณ, กฺวิ จ กฺวิโลโป จ, วคฺคณฺตํ วา วคฺค, นิคฺคหิตฺสฺส โน, นย. สนฺธาติ รูป สมฺปตฺเต. อิมินา สทฺธาติ นิปาตณฺ. อาปจฺโย, จริตํ จริยา. จร คตฺติภุขณฺเส, จร จรณ, (๑๔/๒) ญฺโย จ, การิตํ วิย ฌานุพนฺโธ, ฌโลโป, วุทฺธิ, ยถาคมฺมิการิ อ, นย. จาริยาติ รูป สมฺปตฺเต อิมินา จริยาติ นิปาตณฺ. อาปจฺโย. กรณํ กิริยา. กร กรณ, ญฺโย จ, การิตํ วิย ฌานุพนฺโธ, ฌโลโป, วุทฺธิ, ยถาคมฺมิการิ, นย. การิเยติ รูป สมฺปตฺเต อิมินา กิริยาติ นิปาตณฺ. อาปจฺโย. รุชน^{๕๕๑} รุจฺจา. รุช โรค, อิมินา ฌปจฺโย, พุยฺยชนฺนตฺส^{๕๕๒} โจ ฌปจฺยเยสุ จ^{๕๕๓} ฐาตฺวานฺตฺโลโป, นย, อาปจฺโย. ปทณํ ปชฺฌา. ปท คตฺติมฺหิ, ญฺโย จ, ภาเว จ ญฺยปจฺโย, การิตํ วิย ฌานุพนฺโธ, ฌโลโป, วุทฺธิ, นย, ยวตํ ตล ฌเปฯ การตฺตํ ทฺยสฺส ฐกาโร, ทฺวิภาโว, ปาเชติ^{๕๕๔} รูป สมฺปตฺเต ปชฺฌาติ นิปาตณฺ. อาปจฺโย. ริณฺจณํ ริจฺจา. ริณฺจ ริณฺจณ, ^{๕๕๕} อิมินา ฌปจฺโย, (๑๕/๑) นย, อาปจฺโย, จิกิณฺจณํ จิกิณฺจ. กิต โรคาปนย, ^{๕๕๖} อิมินา ฌปจฺโย, กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํ ทฺวภาโว^{๕๕๗} อาทิวณฺณสฺส ทฺวิภาโว, ปุพฺโพพฺพภาโส, กวคฺคสฺส^{๕๕๘} จวคฺโค กการสฺส^{๕๕๙} โจ, พุยฺยชนฺนตฺส โจ ฌปจฺยเยสุ จ ตการสฺส โจ, นย, อาปจฺโย. สฺงโกจณํ กฺจฺจา. กฺจ สฺงโกจณ, อิมินา ฌปจฺโย, นย, อาปจฺโย. มทณํ มจฺจา. อภิภุขณํ ปมฺชฺชน^{๕๖๐} มจฺจา. มท อุมฺมาเท, อิมินา ฌปจฺโย, พุยฺยชนฺนตฺส โจ ฌปจฺยเยสุ จ ทสฺส โจ, นย, อาปจฺโย, ลกณํ ลจฺจา. ลก ลาภ, อิมินา จ, ภสฺส โจ, นย, อาปจฺโย. รทียติ

^{๕๕๐} ร. น. ท. ส. ช. ฌาน.

^{๕๕๑} ท. ส. ช. รุชชน

^{๕๕๒} ร. น. พุยฺยชนานตฺส

^{๕๕๓} กจ. ๔๗๒., ปทรูป. ๕๓๑.

^{๕๕๔} ท. ส. ปาเชติ

^{๕๕๕} ร. น. ท. ริจ ปกฺขรณ.

^{๕๕๖} ร. น. ช. กิตฺ โรคาปนย.

^{๕๕๗} กจ. ๔๕๘., ปทรูป. ๔๖๑.

^{๕๕๘} ท. ส. ล. กสวคฺคสฺส

^{๕๕๙} ท. ส. การสฺส

^{๕๖๐} ร. น. ช. ปมฺชฺชน

วิชาเขติ วิชาขยติ ปถิเกหีติ รจญา มคโค. รท วิชาเขณ, อิมินา ฉปจโย, ทสฺส โจ, นเย, อา,
 อโร คมนํ ตีรจญา. ตีร อโรคติมฺหิ, อิมินา โฉ, มท อุมฺมาเท,^{๕๖๒} (๑๕/๒) ตีร อโรคติมฺหิ, อิมินา
 โฉ, พุยฺยชนนฺต ๗เปฯ ปจฺเจยฺส จ, รสฺส โจ, นเย, อา, เขปนํ อชฺฉา. อช วยคตฺถุเขปนสฺ. คมนํ
 อชฺฉา. อช วยคติมฺหิ. วิศวรณ^{๕๖๓} อชฺฉา. อช วิศวรณ, อิมินา ฉปจโย, พุยฺยชนนฺตสฺส โจ
 ฉปจฺเจยฺส จ ชาติวณฺตสฺส โจ, นเย. อจฺเจติ รูเป สมฺปตฺเต อชฺฉาติ นิปาตณํ. อา. ตติกฺขมนํ
 ตติกฺขา.^{๕๖๔} ตฺช เตชเน, ตฺช นิสานพฺรชนขมาสฺ. อิมินา ขปจโย, กฺวจาทิวณฺณานเมกสรานํ
 เทวภาโว, ปุพฺพโภภาโส,^{๕๖๕} โภ เข จ^{๕๖๖} ชสฺส กาทโส. นเย, อา. สหคมนํ สากจฺฉา. สํอาปุพฺโพ,
 คมฺ สปฺป คติมฺหิ, อิมินา ฉปจโย, พุยฺยชนนฺตสฺส โจ ฉปจฺเจยฺส จ มสฺส จฺโ, ^{๕๖๗} นเย,
 กฺวจิ โลปํ นิคคหิตฺโตโป, ปุพฺพมโร, สรา สเร โลปํ, นเย, อาปจโย, นเย, สฺ. (๑๖/๑) สฺโตโป.
 ทุฆสนํ ทูกฺขณํ โทฆจฺฉา. ทุพฺพโ, ฆส อทเน, อิมินา โฉ, พุยฺยชนนฺต ๗เปฯ สฺ จ, สสฺส โจ,
 นเย, อิมินา อุปสคฺเค อุการสฺส ออกาโร, อา. โท คจฺฉาติปิ อตฺถิ. ทุพฺพโ ฆส อทเน, อิมินา
 ฉปจโย. เสสํ ปุพฺพว. ทฺจฺจฺจฺ ไรสนํ โทรจฺฉา. ทุพฺพโ, รุส ไรสเน, อิมินา ฉ, พุยฺยชน
 ๗เปฯ สฺ จ สสฺส โจ, นเย. อาปฺจฺฉนํ อาปฺจฺฉา. ปฺจฺฉ ปฺจฺฉเน, อิมินา ฉปจโย, พุยฺยชนนฺต
 ๗เปฯ สฺ จ ชาติวณฺตสฺส โจ, นเย, อา.^{๕๖๘} มฺหณํ มฺจฺฉา. มฺห เวจิตฺเต, มฺห มฺจฺฉายํ, อิมินา โฉ,
 ชาติวณฺตสฺส โจ, นเย, อา. วสนํ วจฺฉา. วส นีวาเส, วส อจฺฉาทเน, อิมินา ฉปจโย. ชาติวณฺตสฺส
 โจ, นเย, อา. กจฺฉนํ ทิตฺติ กจฺฉา. กจ ทิตฺติมฺหิ, อิมินา ฉ, ชาติวณฺตสฺส โจ, นเย. สทฺธิ กณํ
 สากจฺฉา. สหสทฺทฺทฺปโ, (๑๖/๒) กถ กถเน, อิมินา โจ, พุยฺยชนนฺตสฺส โจ ฉปจฺเจยฺส จ, โจ.^{๕๖๙}
 สหจฺฉาติ วตฺตพฺเพ. อิมินา หการโลโป, ทิฆํ พุยฺยชนนํ ปเร ทิฆ, อาปจโย, สฺ, สฺโตโป.
 ตฺทณํ ตฺจฺฉา. ตฺท พุยฺยชน, อิมินา โฉ, ทสฺส โจ, นเย, อา. วิศวนํ วิชา. วิชา ปเวสเน,
 อิมินา ฉปจโย, ชาติวณฺตสฺส โจ, นเย. ปีสนํ ปิจฺฉิลฺลา. ปีส จฺฉนเน, อิมินา ฉิลฺลปจโย,

^{๕๖๒} ท. ล. ร. น. ตีร มท อุมฺมาเท

^{๕๖๓} ร. น. วิศวรณ อชฺฉา.

^{๕๖๔} ร. น. ล. ท. เตชนํ ตติกฺขา. เตชนํ ตติกฺขา

^{๕๖๕} ร. น. ล. ปุพฺพโภภาโสติ ขลิตปาโ. กจฺ. ๔๕๕., ปทรูป. ๔๖๒.

^{๕๖๖} กจฺ. ๔๗๓., ปทรูป. ๕๒๕.

^{๕๖๗} ท. ส. ล. มสฺส โฉ.

^{๕๖๘} ท. ส. ข. มฺจฺฉนํ มฺจฺฉา. มฺจ ปฺจฺฉเน. อิมินา ฉปจโย. ชาติวณฺตสฺส โจ. นเย. อา

^{๕๖๙} ท. ส. ล. นเย.

ชาตวนตสฺส โจ, พุยฺยชเน จ, นิกฺคหิตโลโป, อาปจฺจโย, นเย, สี, สีโลโป. มุทฺติตฺติ มจฺโจ. มุท
 อทเน, อิมินา โจ, ชาตวนตสฺส โลโป, นเย, อิมินา อุการสฺส อการาทโส, สี, สีสฺส โอ, ปุพฺพ,
 สรโลโป, นเย. ปาณํ จชฺตฺติ^{๕๗๐} มจฺจ. มุส ปาณปาเต, อิมินา ตฺยฺยจฺจโย,^{๕๗๑} พุยฺยชนฺนตสฺส
 ชาตวนตสฺส โจ, อุการสฺส อการาทโส จ,(๑๗/๑)ยวตํ ตลณทการานํ พุยฺยชนฺนํ จลณชการตฺตํ,
 ตฺยฺยสฺส โจ, ประเทวภาโว จานเน จสฺส ทฺวิภาโว, นเย, สี, เสสโต โลโป คสิปี สีโลโป. สตนํ สจฺจํ.
 สต สาดจฺเจ, อิมินา ญฺยจฺจโย,^{๕๗๒} ยวตํ ตล ๔เปฯ รตฺตํ ตฺยฺยสฺส จาทโส. ประเทวภาโว จานเน
 จสฺส ทฺวิภาโว, นเย, สี, สี สีสฺส อํ, ปุพฺพ, สรโลโป, ๔เปฯ ปกฺติ, นเย. อุทฺธ^{๕๗๓} ชฺชนํ อุทฺธจฺจํ.
 อุปฺพุโพ, ชฺช กมฺปน, อิมินา ตฺยฺยจฺจโย, อุการสฺส อการโ จ. วคฺเค โฆสฺสโฆสฺสํ ตตฺติยปฺรมา.^{๕๗๔}
 ทฺวิภาโว, นเย, ยวตํ ๔เปฯ ชการตฺตํ ตฺยฺยสฺส โจ, ประเทวภาโว จานเน, นเย, สี, สี. นตฺนํ นจฺจํ.
 นต นตฺติมฺหิ, นต กตฺตฺวิกฺเขเป, นต กตฺตฺวินาม, อิมินา ยจฺจโย, นเย, ยวตํ ตล ๔เปฯ รตฺตํ
 ตฺยฺยสฺส โจ, ประเทวภาโว จานเน, นเย, สี, (๑๗/๒) สี. นิตนํ นิจฺจํ. นิต นิจฺเจ, อิมินา ยจฺจโย, นเย,
 ยวตฺติมฺยาทินา ตฺยฺยสฺส โจ, ทฺวิภาโว, ตลนํ ตจฺจํ. ตล สาดจฺเจ, อิมินา ญฺยจฺจโย พุยฺยชนฺนตสฺส
 โจ ญฺยจฺเจสุ จ, สี, สี.

๖๗๕, ๕๗๕. กุวิโลโป จ.

“ปุณ นิจฺจจนฺเต”ติ อิมินา สุตฺเตน กุวิโลเป กเต สทฺธาตฺยาทโย สทฺธา “วชาทึหิ”ติ
 อาทินา สุตฺเตน ปณฺชิตฺเตน ปุณ กุวิโลปโต ปจฺจมา ปโยคานูรูปํ นิจฺจจนฺเต. วิภาตฺติ วิภู.
 วิปฺพุโพ, ภู สตฺตฺยา, กุวิ จ, อิมินา กุวิโลโป, ตทฺธิต ๔เปฯ สุ จ, สี, เสสโต โลโป คสิปี.
 สยํ ภาตฺติ สยฺมภู. สยํปฺพุโพ, ภู, กุวิ จ, กุวิโลโป จ, ตทฺธิต ๔เปฯ สุ จ, สี, สีโลโป,
 อภิภาตฺติ อภิภู. อภิปฺพุโพ, ภู, กุวิ จ. เสสํ ปุพฺพสมํ. สนฺชฺชนาติ สนฺชฺช. สํปฺพุโพ, ชฺช กมฺปน,
 กุวิ จ, กุวิโลโป จ, ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวาทเวตฺนนาทิสฺสุ จ,(๑๗/๑)สี, สีโลโป, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค.
 อุทฺธนาตฺติ อุทฺธ.^{๕๗๕} อุปฺพุโพ, ชฺช กมฺปน, กุวิ จ. เสสํ ปุพฺพสมํ. วคฺเค โฆสฺสโฆสฺสํ ตตฺติยปฺรมา.
 วิภาตฺติ วิภา. วิปฺพุโพ, ภา ทิตฺติมฺหิ, กุวิ จ, กุวิโลโป จ, สี, สีโลโป. นิภาตฺติ นิภา. ปภาตฺติ

^{๕๗๐} ร. น. ช. มชฺชตฺติ

^{๕๗๑} ร. ตฺยฺยจฺจโย.

^{๕๗๒} ร. น. ช. ตฺยฺยจฺจโย, ท. ยจฺจโย.

^{๕๗๓} ร. น. ช. อุจฺจํ

^{๕๗๔} ร. ท. น. ส. ตตฺติยปฺรมา...ประเทวภาโว จานเน.

^{๕๗๕} ร. น. ช. อุทฺธ.

ปลา. สห ภาสนุติ เอตถาติ สภา. สหปุฟุโพ, ภาส วิยตติยั วาจาญ, กุวิ จ. **ชาตวนุตตส**
โลโป กุวิมุหิ, สิโลโป,^{๕๗๖} กุวิโลโป จ, ยทาทีนา สหสททสฺส สาเทโส. สมากตา ภาสนุติ
 เอตถาติ สภา. สปุฟุโพ, ภาส, กุวิ จ, เสสั ปุฟุฟว. **พยุณฺชนเ จ,** นิคฺคหิตโลโป.^{๕๗๗} อาภาตติ
 อาภา. อาปุฟุโพ ภา ทิติมุหิ, กุวิ จ, กุฎิเลน กจจตติ ภูชโก. ภูชสททูปปโท, คมฺ สปป คติมุหิ,
 กุวิ จ. **ชาตวนุตตส โลโป,** กุวิมุหิ มการโลโป, อิมินา กุวิโลโป, สิ, โส สิสฺส โอ, **ปุฟุพ,**
สรโลโป, (๑๘/๒) นเย. ตูริตตฺริตํ กจจตติ ตฺรโก. ตฺรสททูปปโท, คมฺ, กุวิ จ, **ชาตวนุตตส**
 โลโป, กุวิโลโป, สิ, โส. ตฺรงฺโกตปิ อตฺถิ. **นิคฺคหิตญ,** วคฺคนฺตํ วา วคฺเค, สงฺขนิ อสงฺขนิ
 สงฺขนิสฺสตีติ สงฺโฆ.^{๕๗๘} สปุฟุโพ, ขนฺ อวธารเน, **กุวิ จ, ชาตวนุตตส โลโป กุวิมุหิ, กุวิโลโป**
 จ, สิ, โส, **วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.** วิยมตีติ วิโย. วิปุฟุโพ, ยมฺ อุปสเม, กุวิ จ. เสสั ปุฟุฟว.
 สุมนตีติ สฺโม. สปุฟุโพ, มนฺ ฌาเน, **กุวิ จ. ปริตโนตีติ** ปริโต. ปริปุฟุโพ, ตนฺ วิตุถาเร, **กุวิ จ.**

๖๔๐,๐. **สจฺชานํ กคา ฌานุพฺนุชเ.**

อุจัน โโอโก. อุจ วิยตติยั วาจาญ, ภาเว จ ฌปจฺจโย, **การิตํ วิย ฌานุพฺนุชเ, การิตานํ**
โณ โลโป, อิมินา จการสฺส กาทโส, **อัสโยคนุตตส วุฑฺธิ การิตเ** อุสฺส โอ. นเย, สิ, โส. ปจัน
 ปาโก. ปจ ปาเก, ภาเว จ. เสสั ปุฟุฟว. (๑๕/๑) **เสจัน เสโก. สิจ เสจเน, ภาเว จ. โสจัน โสโก.**
 สฺจ โสเก, ภาเว จ. วิวจัน วิเวโก. วิปุฟุโพ, วิจ วิเวจเน, ภาเว จ. จชนํ จาโค. จช หานิมุหิ,
 ภาเว จ. ยชนํ โยโค. ยช โยเค, ภาเว จ. ภูชนํ โภโค. ภูช^{๕๗๙} เสวายั, ภูช ปาตนพฺยวทรณฺส,
 ภูช โภคฺคิเล, ภาเว จ. ฐชนํ โรโค. ฐช โรเค,^{๕๘๐} ฐชนํ ราโค. ฐนฺช ราเค, ภาเว จ, **การิตํ วิย**
ฌานุพฺนุชเ, การิตานํ โณ โลโป, ฌมุหิ ฐนฺชสฺส โช ภาวกรณฺส จ^{๕๘๑} **ชาตวนุตตส** ซาเทโส,
 อิมินา ชสฺส กาทโส. **อัสโยคนุตตส วุฑฺธิ การิตเ** อการสฺส อา, สิ, โส. ภชนํ ภาโค. ภช
 เสวายั, ภาเว จ. ภณฺชนํ ภงฺโก. ภนฺช อวมทฺทเน, ภาเว จ, **การิตํ วิย ฌานุพฺนุชเ, การิตานํ**
โณ โลโป,^{๕๘๒} **นิคฺคหิต** สโยคาทิ โน นสฺส นิคฺคหิตํ, อิมินา ชสฺส โค,(๑๕/๒) นเย, **วคฺคนฺตํ วา**

^{๕๗๖} ท. ส. ล. น สิโลโป.

^{๕๗๗} ร. น. ท. ส. นิคฺคหิตโลโป.

^{๕๗๘} ร. น. ช. สํขนิ อสํขนิ สํขนิสฺสตีติ สฺโฆ.

^{๕๗๙} ท. ส. ล. ภูส

^{๕๘๐} ท. ส. ล. ฐช โยโรเต.

^{๕๘๑} ร. น. ช. การิตานณฺโณ โลโป. นิมุหิ ฐนฺชสฺส โช ภาวกรณฺส จ.

^{๕๘๒} ร. น. ท. ส. การิตานณฺโณ โลโป.

วฤเค, นเย, ลี, โส. รชนํ รงฺโค. รณฺช ราเค, ภาวะ จ. เสถํ อนุตฺรสทิสํ. สลฺยชนํ สงฺโค. สลฺยช สงฺเค, ภาวะ จ. เสถํ อนุตฺรสทิสํ.

๖๔๑, ๕๗๒. นุทาทิหิ ยฺ ญฺวณมนานนากานนกา สกัริเตหิ จ.

นุโท อาทิ เยสํ เต นุทาทโย. ยฺ จ ญฺว จ ญฺว. อโน จ อานโน จ อโก จ อานนโก จ อนานนากานนกา. สท กัริตปจฺเจหิ วตฺตุนตีติ สกัริตา. วตฺตติยํ กตฺตริ ภาว-
กรณฺสฺ จาติ อุลกฺขณวเสน วตฺตํ. กตฺตริ ภาวกรณฺสฺ จาติ ปน ยฺชฺชติ. โย ปนฺทติ อิติ ตสฺมา
โส ปนฺทโน. ปนฺทฺโพ, นุท เขปน, กตฺตฺกรณฺปเทเสสฺ จ^{๕๗๓} ยฺปจฺโย, อิมินา ยฺสฺส อโน. กฺวจิ
ชาตฺวิภตฺติปจฺจยํ ทิมฺวิปริตาทลโลปคมา จ อฺการสฺส ทิม, นเย, ลี, โส, ปุพฺพ, สรโลโป,
นเย. เอวํ วตฺตนเยน วิภคฺโท กาทฺพฺโพ. สฺวตีติ สฺวโน.(๒๐/๑) สฺวท ปกฺขรณฺ,^{๕๗๔} ยฺ, อนาทโส,
ทิม, นเย, ลี, โส. ชเนตีติ ชนโน. ชน ชนเน, ยฺ, อโน, ลี, โส. สฺวตีติ สวโน. สฺ สวเน,
ยฺ อโน, อญฺเยสฺ จ อฺสฺส โอ, โอ อว สเร, นเย, ลี, โส. ลฺนาตีติ ลวโน. ลฺ เจทเน, ยฺ, อโน,
อญฺเยสฺ จ, โอ อว สเร. โหตีติ หวโน. หฺ ทานาทนหฺยปฺปทานฺสฺ, ปฺนาตีติ ปวโน. ปฺ ปวเน.
ภวตีติ ภวโน. ญฺ สดฺตยํ, ยฺ, อโน, อญฺเยสฺ จ อฺสฺส โอ, โอ อว สเร. ชานาตีติ ฉาโน. ฉา
อวโพชน, ยฺ, อโน, รหาทิตฺ ฌ^{๕๗๕} นสฺส โณ, ปุพฺพ, สรโลโป, กฺวจาทิมชฺญตฺตรานนฺติอาทินา
ทิม, นเย, ลี, โส. อสตีติ อสโน. อส โภชเน, อส เขปน, อส สมฺภเว,(๒๐/๒) ยฺ, อโน.
สมตีติ สมโน. สมฺ อฺปสม, ยฺ, อโน, รหาทิตฺ โณ ฌ, นเย, ลี, โส. สมโนติปิ อตฺถิ.
ภาวะ จ, ภาวะ ปน อนาทโส เวทิตฺพฺโพ. จสทฺโท ปนสทฺตฺเตว วตฺตติ. ปนฺทนํ. ปนฺทฺโพ,
นุท เขปน, นนุทาทิหิ ยฺ ยฺสฺส อโน, กฺวจิ ชาตฺฯ ๑-๒ โลปคมา จ, ทิม, นเย, ลี, ลี ลีสฺส
อํ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. สฺวทนํ. สฺวท ปกฺขรณฺ, นนุทาทิหิ ยฺ อโน, ทิม. ชนนํ. ชน ชนเน,
นนุทาทิหิ ยฺ. สวณํ. สฺ สวเน, ลวณํ. ลฺ เจทเน, หวณํ. หฺ, ปวณํ. ปฺ ปวเน, ภวณํ. ญฺ, ฉาณํ. ฉา
อวโพชน, นนุทาทิหิ ยฺ อิมินา ยฺสฺส อนาทโส, ปุพฺพ, สรโลโป, กฺวจาทิหิอาทินา ทิม. อสนํ.
อส โภชเน,(๒๑/๑) สมณํ. สมฺ. สมนฺนติปิ อตฺถิ. สลฺยชานนํ. สํปฺทฺโพ, ฉา อวโพชน, นนุทาทิหิ
ยฺ, อิมินา ยฺสฺส อานนาเทโส, ฉาสฺส ชาชฺชนา ชาตฺสฺส ชาเทโส, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ลี, ลี.
กานนํ. กฺ อพฺยตฺตสทฺเท, ยฺ, อานนาเทโส. สกัริเตหิ จ^{๕๗๖} ชาตฺหิ ยฺสฺส อนาทโส เวทิตฺพฺโพ.

^{๕๗๓} กจ. ๕๔๘., ปทฺรป. ๕๕๑.

^{๕๗๔} ร. น. ช. สท ปกฺขรณ.

^{๕๗๕} ร. น. รหาทิตฺ ฌ

^{๕๗๖} ท. ส. ล. สกัริเต จ

การิเตหิ จาติปี ปาโจ. โส น ยุตตโตโร. การิเตหิ ยุตฺส อนาเทโส เวทิตพฺโพ. ฆนทาปนํ. ฆนทา
 จลเน, ชาติฺหิ ฌ ๗เป๗ นิ เหตุวตุเถ ฌาเปจฺจโย, การิตสณฺญา จ, การิตานํ โฌ โลปํ, ฆนทาทีหิ
 ย, อิมินา ยุตฺส อโน, ปุพฺพ, สรโลโป ๗เป๗ ปกฺติ, ฆเย, สิ, สී. เจตาปนํ. จิตฺติ จินฺดาຍံ, ชาติฺหิ
 ฌ ๗เป๗ เหตุวตุเถ^{๕๘๗} ฌาเป, การิตสณฺญา, ฌโลโป, อสํโยคนฺตฺสฺส วุฑฺธิ การิเต อิตฺสฺส เอ. (๒๑/
 ๒) ย, อโน, เสสํ ปุพฺพมิว. อาณาปนํ. อาณ เปสเน, ฌาเป, การิตสณฺญา, ฌโลโป, ย. อโน,
 ปุพฺพ, สรโลโป, ฆเย, สิ, สී. เอวํ กรณฺเต ปาโจ^{๕๘๘} น ยุตฺโต. เอวํ ภาเว กรณฺเต ปน ปาโจ ยฺชช
 ติ. เอวํ วุตฺตนเยน ยุตฺส อนาเทโส โหติ. กรณฺ ยุตฺส อนาเทโส เวทิตพฺโพ. ปุคฺคฺลา อนเนน
 กรณฺเนน นฺทฺนฺติ อิติ ตํ กรณํ นฺทฺนํ.^{๕๘๙} นฺทฺ ฆเปเน, กตฺตุกรณฺปเทเสสุ จ, ย, อิมินา ยุตฺส
 อนาเทโส, ทีโฆ, ฆเย, สิ, สී. เอวํ วิคฺคฺโห กาทพฺโพ. ปนฺทฺติ อนเนนาติ ปนฺทฺนํ.^{๕๙๐} สฺวฺทฺติ
 อนเนนาติ สฺทฺนํ. สฺวฺทฺ ปคฺฆรณฺ, กตฺตุ ๗เป๗ สฺ จ, ย. ปสฺวฺทฺติ อนเนนาติ ปสฺวฺทฺนํ. ฆเนติ อนเนนาติ
 ฆนํ. สฺมาติ อนเนนาติ สวํ. ลฺนาติ อนเนนาติ ลวํ.^{๕๙๑} (๒๒/๑) โหติ อนเนนาติ หวํ. ปฺนาติ
 อนเนนาติ ปวํ. ภาติ อนเนนาติ ภาวํ. ฆานาติ อนเนนาติ ฌาณํ. ฆานนฺตฺติปี อตฺถิ. ฆานาติ อนเนนาติ
 ฆานนํ. ฌา อวโฆเน, ย, อิมินา ยุตฺส อานนาเทโส. อสฺติ อนเนนาติปี อสนํ. สเมติ อนเนนาติ
 สมนํ. สมนฺตฺติปี อตฺถิ. รหาทิโต ฌ. ปฺน กตฺตริ ฌวฺจยฺยสฺส อกาเทโส เวทิตพฺโพ. นฺทฺโก.^{๕๙๒}
 นฺทฺ ฆเปเน. สพฺพฺโต ฌวฺจวาวี วา^{๕๙๓} ฌวฺจยฺโย. การิตํ วิย ฌานฺพฺนฺโร, การิตานํ โฌ โลปํ,
 อิมินา ฌวฺจยฺย อกาเทโส, ทีโฆ จ,^{๕๙๔} ฆเย, สิ, โส. ปนฺทฺโกติปี อตฺถิ. สฺวฺทฺโก.^{๕๙๕} สฺวฺทฺ, ฌวฺ.
 ฆนโก. ฆน, ฌวฺ. สวโก. สฺ, ฌวฺ, การิตํ ๗เป๗ พนฺโร. ฌโลโป. อสํโยคนฺตฺสฺส วุฑฺธิ การิเต,
 อุตฺสฺส โอ, เต อวาวยา การิเต โอการสฺส อววาเทโส.^{๕๙๖} (๒๒/๒) ฆเย, สิ, โส. ลวโก. ลฺ, ฌวฺ,
 การิตํ วิย ๗เป๗ พนฺโร ฌโลปวฺฑฺธิ, อาโว. หวโก. หุ, ฌวฺ. ปวโก. ปฺ, ฌวฺ. ภาวโก. ภู, ฌวฺ.

^{๕๘๗} กจฺจ. ปทฺรูป.

^{๕๘๘} ร. น. ฆ. ปา ปาโก

^{๕๘๙} ท. ส. ล. นฺทฺนํ.

^{๕๙๐} ท. ส. ปนฺทฺนํ.

^{๕๙๑} ร. น. ลฺนาติ อนเนน ทาทเตนาติ ลวํ.

^{๕๙๒} ร. น. ฆ. นฺทฺโก.

^{๕๙๓} ร. น. ท. ฌวฺจวาวี วา.

^{๕๙๔} กจฺจ. ๖๐๓., ปทฺรูป. ๗.

^{๕๙๕} ร. น. สฺวฺทฺโก.

^{๕๙๖} ร. น. อววาเทโส.

ชานนโก. ฉา, ญ. การิต์ ๗เปฯ พนุโธ, ฉโลปวุทธิ, อิมินา ญุสุส อานนกาเทโส. อาสโก. อส, ญ. การิต์ ๗เปฯ พนุโธ, ฉโลปวุทธิ, อกาเทโส. อุปาสโก. อุปปุพโพ, อส, ญ. การิต์ ๗เปฯ พนุโธ, ฉโลปวุทธิ, อกาเทโส, ปุพพ, สรา สเร โลป, นเย, สี, โส. สามโก. สมุ, ญ. สลชชานนโก. สปัพโพ, ฉา อวโพชน, ญ. การิต์ ๗เปฯ พนุโธ, ฉโลโป. อานนกาเทโส, ฉาสุส ชาชนนา, วคฺคนฺตํ วา วคฺค, สี, โส. สการิตฺเทหิ จ^{๕๕๗} สการิตฺเทหิ (๒๓/๑) ชาตฺหิ ปรี^{๕๕๘} ญุสุส อกานนกาเทสา เวทิตพฺพา.^{๕๕๙} จสทฺโท^{๖๐๐} ปนสทฺทคฺโค. สการิตฺเทหิ ตฺตฺติปิ อคฺคิ.^{๖๐๑} โย ปุคฺคโล อฉาปยตี อิตฺติ ตสฺมา อฉาปโก. อฉา เปสเน, ชาตฺหิ เณณฉาเปฉาปยา การิตานิ^{๖๐๒} เหตุวคฺคเต ฉาเป, การิตฺตฉฉา จ, การิตานํ โฉ โลป. สพฺพโต ญุควาวี วา, ญ. การิต์ ๗เปฯ พนุโธ, ฉโลโป, อิมินา ญุสุส อโก, ปุพพ, สโรโลโป, นเย, สี, โส. เอวํ วิคฺคโท กาคพฺโพ. ผนฺทาปยตีตี ผนฺทาปโก. ผนฺท, ฉาเป. เสสํ ปุพพว. เจตาปยตีตี เจตาปโก. จิตฺติ, ฉาเป. สลฉาเปตีตี สลชชานนโก. สปัพโพ, ฉา อวโพชน, ชาตฺหิ ๗เปฯ เหตุวคฺคเต ฉาเป, การิตานํ โฉ โลป, ฉโลโป, สพฺพโต ญุควาวี วา ญ. การิต์ ๗เปฯ พนุโธ, ฉโลโป, (๒๓/๒) อิมินา ญุสุส อานนกาเทโส, กุจฺจิ ชาตฺวิภคฺคตีปจฺจยानํ ทิมฺวิปริตาทสโลปคฺมา จ ฉาเป- ปจฺจยโลโป, ฉาสุส ชาชนนา, ฉาชาตฺสุส ชาเทโส, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, สี, โส. สีสส ออ, ปุพพ, สโรโลโป, นเย, วคฺคนฺตํ วา วคฺค.

๖๔๒, ๕๕๘. อียตฺมกิเอสานมนฺตฺตฺสโร ทิมํ กุจฺจิ ทิสฺตฺส คฺฉํ โท รํ สกฺจิ จ.

วุคฺคตี^{๖๐๓} อุกาโร คฺฉมาปชฺชเต. โท รนฺตีปิ อคฺคิ. โท ทกาโร รํ รการคฺตํ อापชฺชเตตี โยชนา. ยถานุปโรชนาตี^{๖๐๔} อนฺรูปานุปโรชน.^{๖๐๕} พุทฺธสาสนตี ชินวจน. อิมมิว นํ ปสฺสตีตี อิติโส. อิมสทฺทูปโต, ทฺส เปกฺชเน, กุวิ จ กุวิปจฺจโย, อิมินา ชาตฺวณฺตฺส สการิตฺทวสุส สาเทโส. กุวิโลโป จ, อิมินา อุการสุส คฺฉเน อิกาโร. อิการสุส ทิม จ. อิมินา นิปาตนา

^{๕๕๗} ร. น. สการิตฺเทหิ จิ, ท. สการิตฺเทหิ จ

^{๕๕๘} ร. น. ท. ปน

^{๕๕๙} ท. ส. ล. อกานนกาเทสา ว เวทิตพฺพา.

^{๖๐๐} ท. ส. ล. จสทฺโท

^{๖๐๑} ร. น. ช. สการิตฺเทหิ ชาตฺหิ อคฺคิ.

^{๖๐๒} ท. ส. ล. ชาตฺหิ เณณฉาเปฉาปยา การิตานิ.

^{๖๐๓} กจฺจ. ว. ๕๕๘, นีตี. ว. ๔๐๘.

^{๖๐๔} ท. ส. ล. ยถานุปโรชน

^{๖๐๕} ท. ส. ล. ยถา อนฺรูปานุปโรชน นุปโรชนาตี

มการโลโป. **ตฤชิต ๔เป๑ สุ จ. ลี. โส** ลิสฺส โอ, นย, ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาทีโส. ยสทฺทฺปปโต, (๒๔/๑) ทิส เปกฺขณ, กฺวิ จ, อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส สาเทโส, กฺวิโลโป จ, อิมินา อุตฺส กฺโณ อี. ยกาเร อการสฺส ทีโฆ. **ตฤชิต ๔เป๑ สุ จ. ลี. โส.** คมิว นํ ปสฺสตีติ ตาทีโส. ตสทฺทฺปปโต, ทฺส, กฺวิ จ. เสสํ ปุพฺพสมํ. มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทีโส. อมฺหสทฺทฺปปโต, ทิส, กฺวิ จ, อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส สาเทโส, กฺวิโลโป จ, อุตฺส อี, อิมินา นิปาตนา อมฺหสทฺทฺโลโป,^{๖๐๖} อิมินา ทีโฆ, ลี, โส. กิมิว นํ ปสฺสตีติ กิทีโส. กิสทฺทฺปปโต, ทฺส, กฺวิ จ, อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส สาเทโส, กฺวิโลโป จ, อุตฺส อี, **ทีโฆ, ลี, โส.** เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอทีโส. เอตสทฺทฺปปโต, ทฺส, กฺวิ จ, อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส สาเทโส, กฺวิโลโป จ, อุตฺส อี, อิมินา นิปาตนา ตการโลโป. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาทีโส. สมานสทฺทฺปปโต.(๒๔/๒) ทิส. **กฺวิ จ.** อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส สาเทโส. กฺวิโลโป จ. อุตฺส อี, อิมินา นิปาตนา มานสทฺทฺโลโป, อการสฺส ทีโฆ, ลี, โส. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีรีโส. อิมสทฺทฺปปโต, ทฺส, **กฺวิ จ,** อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส สาเทโส, กฺวิโลโป จ, อิมินา อุตฺส อี, ทการสฺส โร จ, อการสฺส ทีโฆ, อิมินา นิปาตนา มโลโป, **ตฤชิต ๔เป๑ สุ จ. ลี, โส.** ยาริสฺสตุยาทีนํ ฉนฺนํ รูป^{๖๐๗} ปุพฺพสมํ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อิทิกฺโข. อิมสทฺทฺปปโต, ทฺส เปกฺขณ, **กฺวิ จ,** อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส กฺขาเทโส, กฺวิโลโป จ, อุตฺส อี, อิมินา นิปาตนา มโลโป. **ทีโฆ จ. ตฤชิต ๔เป๑ สุ จ. ลี, โส.** ยาทิกฺโขตุยาทีนํ ฉนฺนํ รูป ปุพฺพสมํ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อิที. อิมสทฺทฺปปโต, ทฺส เปกฺขณ, **กฺวิ จ,** อิมินา ชาตฺวนตฺสฺส อีอาเทโส, (๒๕/๑) **ปุพฺพ, สรโลโป, นย,** อิมินา อิสฺส ทีโฆ,^{๖๐๘} อิมินา นิปาตนา มสทฺทฺโลโป, ลี, **เสสโต โลโป คลิป,** ยาทิตฺยาทีนํ ฉนฺนํ รูป ปุพฺพสมํ. อียอิจฺเจวมาทีนํ เตสเมว สทฺทฺทานํ อนฺโต จ สโร^{๖๐๙} กฺวจิ ทิมฺตุตํ อาปชฺชเต. ปณฺจติตา จสทฺทฺทฺทฺณน ตํ ทิมฺตุตํ อาหุ.^{๖๑๐} นฺยาเส^{๖๑๑} ทิมฺนฺติ ปทํ วฺตุตํ. น สทฺทฺนิตฺย^{๖๑๒} ทิมฺตุตฺมาหาตี^{๖๑๓} วฺตุตํ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีรีกฺโข. อิมสทฺทฺปปโต, ทิส^{๖๑๔}

^{๖๐๖} ล. ส. อมฺหสทฺทฺสฺส มการาเทโส.

^{๖๐๗} ท. ส. ล. รูป

^{๖๐๘} ร. น. ช. ทีโฆ.

^{๖๐๙} ท. ส. จ

^{๖๑๐} ร. น. ช. ปณฺจติโต จ สทฺทฺทฺทฺณน ตํ ทิมฺตุตํ อาหุ.

^{๖๑๑} นฺยาเส. อ. ๔๖๒.

^{๖๑๒} นิตฺ. ว. ๔๐๘.

^{๖๑๓} ร. น. ทิมฺตุตํ มาหาตี

^{๖๑๔} ร. น. ท. ส. ทฺส

เปกขเน, กุวิ จ, อิมินา ชาตวนุตตส กุโข, กุวิโลโป จ, อุสฺส อี, อิมินา ทสฺส ราเทโส, จสทฺเทน อิการสฺส สุตฺเตน ทีโฆ, อิมินา นิปาตนา มโลโป, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ลี, โส. ยมिव นํ ปสฺสตีติ ยริกฺโข. ยสทฺทูปฺปโท, ทฺส เปกขเน, กุวิ จ, อิมินา ชาตวนุตตส กุขาเทโส, กุวิโลโป, อุสฺส อี, ทสฺส โร, ทีโฆ, ลี, โส. (๒๕/๒) ตมिव นํ ปสฺสตีติ ตาริกฺโข. ตสทฺทูปฺปโท, ทฺส, กุวิ จ. มมिव นํ ปสฺสตีติ มาริกฺโข. อมฺหสทฺทูปฺปโท, ทิส, กุวิ จ. กิมिव นํ ปสฺสตีติ กิริกฺโข. เอตมिव นํ ปสฺสตีติ เอริกฺโข. เอตสทฺทูปฺปโท, ทฺส, กุวิ จ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สारิกฺโข. สมานสทฺทูปฺปโท, ทฺส, กุวิโลโป จ.^{๖๑๕} สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาทิส. สมานสทฺทูปฺปโท, ทฺส,^{๖๑๖} กุวิ จ, อิมินา ชาตวนุตตส สาทิส, กุวิโลโป จ, อุสฺส อี, อิมินา นิปาตนา มานสทฺทโลโป, ทิมภาโว, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ. ลี, โส. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สारิส. สมานสทฺทูปฺปโท. ทฺส. กุวิ จ. อิมินา ชาตวนุตตส สาทิส, อิมินา อุสฺส อี, ทสฺส โร จ, นิปาตนา มานโลโป. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สทิกฺโข. สมานสทฺทูปฺปโท, ทิส, กุวิ จ, ชาตวนุตตส กุขาเทโส, (๒๖/๑) กุวิโลโป จ, อุสฺส อี, มานโลโป, ลี, โส. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สริกฺโข. สมานสทฺทูปฺปโท, ทฺส, กุวิ จ, อิมินา ชาตวนุตตส กุขาเทโส, กุวิโลโป, อิมินา อุสฺส อี, ทสฺส โร, นิปาตนา มานโลโป, ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ลีสฺส โอ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย.

๖๔๓, ๖๓๕. ฎยาทีหิ มติพฺฐิปฺฐาทีหิ จ กุโต.

ภาวกมฺเมสฺส กุตฺปจฺจโย^{๖๑๗} โหติ. อภียิตฺถาติ ภีโต.^{๖๑๘} โย ชเนน อภียิตฺถ อิติ โส ภีโต. ภี ภเย, อิมินา กมฺมนิ กุตฺปจฺจโย, กุวจิ ชาตฺวิภตฺติปจฺจยानํ ทิมวิปริตาเทสโลปาคมา จ. กการสฺส โลโป, ลี, โส ลีสฺส โอ, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. [^{๖๑๕}] อสุปียิตฺถาติ สุตฺโต. สฺป^{๖๒๐} สเย, กมฺมนิ กุตฺปจฺจโย, กโลโป, ฎยาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ ชาตวนุตตส โลโป, ตการสฺส ทฺวิภาโว จ, นเย, ลี, โส. มิตฺยิตฺถาติ มิตฺโต. มิตฺ ลินเน.^{๖๒๐} (๒๖/๒) ชโน รณฺญา สมฺมโต.

^{๖๑๕} ท. ส. ล. กุวิ จ. โลโป

^{๖๑๖} ร. น. ท. ส. ทฺส.

^{๖๑๗} ท. ส. ตฺปจฺจโย.

^{๖๑๘} ร. น. ภีโต

^{๖๑๙} ร. น. อสุปีติ

^{๖๒๐} ท. ส. สฺป สเย.

^{๖๒๑} ท. ส. เสฺนเห.

สมาธิยิตถาติ สมมโต. สंपุโพ, มา มาน, กตปจโย, กโลโป, กุจาทิมชฎุตตรานํ ที่มรสสา
 ปจยเยสุ, ลี, โส, วคฺคนุํ ภา วคฺค. สงฺกปปีตถาติ สงฺกปปีโต. กปฺป ตกฺกเน, กุโต, กโลโป,
 ยถาคम्मิกาโร, นย. สมฺปาธิยิตถาติ สมฺปาธิโต. สंपุโพ, ปท คติมฺหิ, กตปจโย, กโลโป,
 ยถาคम्मิกาโร, นย, กุจิจิ ชาตุวิภคฺติปจฺจยानํ ที่มวิปริตาทสโลปาคมา จ. ชาตุมฺหิ อการสฺส
 ทีโฆ, วคฺคนุํ ภา วคฺค. อวธารยิตถาติ อวธาริโต. อวปฺุโพ, ฐร ฐารณ, จุราทีโต ฌณฺญา^{๖๒๒}
 ฌ. อิมินา กมฺมณิ กุโต. อสฺโยคฺคนุตฺตสฺส วุฑฺธิ การิต. อการสฺส อา, กุจิจิ ชาตุวิภคฺติปจฺจยानํ
 ที่ม ๗เปฯ คมา จ ฌณฺยการานํ โลโป, ยถาคम्मิกาโร, (๒๗/๑) นย, ลี, โส. อพฺุชฺฉิตถาติ
 พุฑฺโธ. โย ภควา มหเสกฺขเหหิ เทวมฺนุสฺเสหิ อพฺุชฺฉิตถ อิติ ตสฺมา โส ภควา พุฑฺโธ นาม.
 พุฑฺ ฌาณ, พุฑฺ อวคฺคเน, พุฑฺ โพรเน.^{๖๒๓} อิมินา กมฺมณิ กุโต. กโลโป, ฐณฺภเหหิ ฐณา จ
 ตปจยเยสุสฺส ฐาทโส, หจฺจตุตถานมนฺุตฺตานํ โท ฐ ฐการสฺส ทาทโส, นย, ลี, โส. อียิตถาติ อิตโต.
 โย สภาโว ชเนน อียิตถ อิติ ตสฺมา โส สภาโว อิตโต. อี คตฺยชฺฉน.^{๖๒๔} กุโต, กโลโป,
 ลี, โส. อเวทียิตถาติ วิทิตโต. วิท ฌาณ, กมฺมณิ กุโต, กโลโป, ยถาคम्मิกาโร อิการาคโม,
 นย, ลี, โส. ตกฺกยิตถาติ ตกฺกิตโต. ตกฺก ตกฺกเน, กุโต, กโลโป, ยถาคम्मิกาโร. อปฺุชฺฉิตถาติ
 ปุชฺชิตโต ภควา. ปุชฺช ปุชฺชายํ, กุโต, อิการาคโม, (๒๗/๒) อปจายิตถาติ อปจายิตโต. อปปฺุโพ,
 จาย สนฺตานปุชฺชเนสุ, กุโต, อี. มานยิตถาติ มานิตโต. มาน ปุชฺชายํ, กุโต, อี. อปจิจิตถาติ อปจิจิตโต.
 อปปฺุโพ, จิ จเย, กุโต. วนฺุทยิตถาติ วนฺุทิตโต. วนฺุท อภิวนฺุทเน, กตปจโย, อี. สกฺการยิตถาติ
 สกฺการิตโต. สกฺการ ปุชฺชายํ, กุโต, อี. อณฺุณายิตถาติ^{๖๒๕} ณาโต. ณา อวโพรเน, อิมินา กมฺมณิ
 กุโต, กโลโป, ลี, โส.

๖๔๔, ๖๖๑. เวปฺุ-ลี-ทว-วมฺ-กุ-ทา-ภู-หฺวาทีหิ ฐ-คฺติม-ณฺิมมา นิพฺุพคฺเต.

นิพฺุพคฺตคฺเต คมฺยมาเน เวปฺุ ๗เปฯ ฌมฺปจฺจยา โทนฺุติ. นิพฺุพคฺตณํ เอว^{๖๒๖} อตฺโถ
 นิพฺุพคฺตคฺโต. เวปฺุ. เวปฺุ กมฺปเน, ฐาตุสฺสณฺาติ,^{๖๒๗} ฐาตุวณฺุตโลโป, อิมินา กตปจโย, กุจิจิ ชาตุ-
 วิภคฺติปจฺจยानํ ที่มวิปริตาทสโลปาคมา จ, ฐาตุโต อการาคโม, นย, ลี, เสสฺสโต โลปํ คลฺปิ.

^{๖๒๒} กจ. ๔๕๒., ปทฐป. ๕๒๕.

^{๖๒๓} ร. น. พุฑฺ โพรเน

^{๖๒๔} ร. น. ท. ส. ช. อชฺฉน.

^{๖๒๕} ท. ล. อณฺุณํ ยิตถาติ

^{๖๒๖} ท. เอวํ

^{๖๒๗} ท. ล. ฐาตุสฺสณฺา.

สยถุ. สี สย, (๒๘/๑) อิมินา ญ, อญฺเณสุ จ อีสฺส เอ. กุจฺฉิ ชาติ ๕ ๗ ๘ ๙ ๑๐ มา จ อการาคโม, เอ อย, นย, สี, สีโลโป. ทวถุ. ทว หาส ทาห, ญ, อการาคโม. วมถุ. วม อุกุธิรณ, ญ, อการาคโม, กุตฺติมฺ, กุ กรณ, อิมินา ตฺติมปจฺจโย,^{๖๒๘} สี, สี อีสฺส อ. ปุพฺพ, สรโลโป, นย. ทตฺติมฺ. ทา ทาน, ตฺติมปจฺจโย, กุจฺฉิมชฺชตฺตรานํ ทิมรสฺสา ปจฺจยสุ จ ชาติวณฺตสฺส รสฺโส, สี, สี. โภคฺติมฺ. ภู สุตฺตํ, ตฺติม, อญฺเณสุ จ อีสฺส โอ, สี, สี. โอหาวิมฺ. อวฺพุโพ, หุ ทานาทนหฺพฺยปฺปทานสฺ, ฌิมปจฺจโย, การิตํ วิย ฌานฺพฺนุโร, การิตานํ โณ โลโป, อสฺยอญฺจสฺส วุทฺธิ การิตฺ วุทฺธิ, อีสฺส โอ, เต อวฺยา การิตฺ อีสฺส อาโว, นย, โอ อวฺสฺ.

๖๔๕, ๖๖๒. อุกโกเส นมฺหานิ.

ปติเสเช วาจเก นมฺหิ ยุตฺเต สติ. ชมฺม ลามกปฺริส เทสํ เต ตยา อคฺมานิ น คมิตฺพฺ. เตติ ปทํ อคฺมานิตฺ ปเท กตฺตา. น คฺมานิ อคฺมานิตฺ วิคฺโค. นสทฺทฺปปโท. คมฺ, สปฺป คติมฺหิ,^{๖๒๙} อิมินา อานิปจฺจโย, นย, สี, โส, (๔/๒) ทฺวิปเท ตฺตุยาธิกรณ กมฺมธารโย สมาสสญฺญาकरणํ, กมฺมธารยสญฺญาकरणญ, นามานํ สมาสฺ ยุตฺตคฺโธ สมาสสญฺญา, เตสํ วิทฺตติโย โลปา จ วิทฺตติโลโป, อฺเภ ตปฺปฺริสา, อตฺตํ นสฺส ตปฺปฺริเส^{๖๓๐} นสฺส อตฺตํ. ตทฺชิต ๕ ๗ ๘ ๙, สี, เสสโต โลโป คสิปี. ชมฺม กมฺมํ เต อกรานิ น กตฺตพฺ. นสทฺทฺปปโท, กร กรณ, อานิ, นย, สี, ทฺวิปเท ๕ ๗ ๘ ๙ ธารโย, นามานํ สมาสฺ ยุตฺตคฺโธ, เตสํ วิทฺตติโย โลปา จ, อฺเภ ตปฺปฺริสา, อตฺตํ นสฺส^{๖๓๑} ตปฺปฺริเส, ตทฺชิต ๕ ๗ ๘ ๙, สี, สีโลโป. นมฺหิตฺ ปทํ กิมตฺถํ อจาริยน วุตฺตํ. วิปฺตติ เต วิทฺตติ เตติ อุทาหรณฺสฺ สติปี อุกโกเส ปฏฺิเสชฺวจากนการสฺส อภาวา อิมินา อานิปจฺจโย น โหตีติ ฌาปนตฺถํ นมฺหิตฺ ปทํ มยา วุตฺตํ. วิปฺชชนํ วิปฺตติ. (๕/๑) วิปฺพุโพ. ปท คติมฺหิ. อิตฺถิมมิตฺยโว วา ติ, ภูชาทินมฺนฺโต โน ทฺวิ จ, ชาติวณฺตสฺส โลโป, ทฺวิตฺตณ, สี, สีโลโป. เตติ ปทํ วิปฺตติติ ปเท สมฺพฺนุโร. วิกรณํ วิทฺตติ. วิปฺพุโพ, กร กรณ, ชาติวณฺตสฺส โลโป, ทฺวิตฺตํ. อุกโกเสติ ปทํ^{๖๓๒} กิมตฺถํ อจาริยน วุตฺตํ. อคติ เตติ อุทาหรณฺ สติปี ปฏฺิเสชฺวจากน การ อุกโกสฺส อภาวา อิมินา อานิปจฺจโย น โหตีติ ฌาปนตฺถํ อุกโกเสติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เต ตว อคติ อคฺมนํ. นสทฺทฺปปโท, คมฺ สปฺป คติมฺหิ,

^{๖๒๘} ร. น. ช. ตติปจฺจโย

^{๖๒๙} ร. น. ท. ส. คมฺ สปฺป คติมฺหิ.

^{๖๓๐} กจฺจ. ๓๓๓., ปทฺรูป. ๓๔๔.

^{๖๓๑} ร. น. ท. อตฺตณฺนสฺส

^{๖๓๒} ท. ล. วิปฺตติติ ปเท ๕ ๗ ๘ อุกโกเสติ ปทํ

อิตฺถิมตฺตโย วา ตี, คมขณนหรรมาทึนมนฺโต, ชาตฺวานตฺโลโป, ลี, ทฺวิปเท ฯเปฯ ธารโย, นามานํ
สมาโส ยุตฺตตฺโต, เตสํ วิภตฺตโย โลปา จ, อุภ ตปฺปฺริสตา, อตฺตํ นสฺส ตปฺปฺริเส, ลี, ลีโลโป.
สทฺทนีติ^{๖๓๓} อานิปฺจยวณฺตานิ ปทานิ ปจฺมายเอว วิภตฺตยา ยุตฺตานีติ^{๖๓๔} วุตฺตํ.

๖๔๖, ๔๑๕. เอกาทิตฺ สกิสฺส กฺขตฺตํ.

(๕/๒) สุตฺเต สกิสฺสชาติ ปเท นิกฺคหิตฺโลโป.^{๖๓๕} อุทาหรณํ ยถากฺกมํ. เอกสฺส
สกินฺติ เอกสฺส เอกวารํ เอกสกี อิตฺถิจิตฺ. เอกสทฺทโต ฉฺฉิจิ ส, สาคโม เส, นเย, เอกสฺส
สกี. อมาทโย ปฺรปฺเทภี สมาสสณฺญา, ตปฺปฺริสสณฺญา, นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโต สมาส-
สณฺญา.^{๖๓๖} ตฺทฺริต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, เสสโต โลปํ คสิปี ลีโลโป, อิมินา สกิสฺส กฺขตฺตฺมาเทโส.
ทฺวินฺนํ สกี ทฺวิกฺขตฺตํ. ตินฺณํ สกี ติกฺขตฺตํ. ทสฺนํ สกี ทสฺกฺขตฺตํ วิภคฺโ. ทฺวิ สกี อิตฺถิจิตฺ.
ทฺวิสทฺทโต ฉฺฉิจิ น, โน จ ทฺวาทิตฺ นมฺหิ^{๖๓๗} นาคโม, นเย. ทฺวินฺนํ สกี. อมาทโย
ปฺรปฺเทภี. เสสํ ปุพฺพมิว. เตสํ วิภตฺตโย โลปา จ, ตฺทฺริต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, ลีโลโป. อิมินา
สกิสฺส กฺขตฺตฺมาเทโส. ติกฺขตฺตฺนฺติ (๖/๑) อาทึนํ อญฺจนฺนํ รูปํ ปุพฺพสทิสเมว. รูปสทฺทิสทฺทนีติ-
โมคฺคฺคฺลฺลฺลฺลฺนํ^{๖๓๘} ปน กฺขตฺตฺปฺจโยติ วุตฺตํ.

๖๔๗, ๖๖๓. สฺนสฺสฺนสฺสฺสวณฺวานฺนฺนฺนฺนฺนนา.

โสโณ. สฺน อิตฺถิจิตฺ. ลิงฺคฺคฺเต ปจฺมา, ลี, อิมินา อฺนสฺส อโณมาเทโส, โส ลิสฺส โอ.
ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย. สฺวานโน. สฺน, อิมินา อฺนสฺสฺวานาเทโส,^{๖๓๙} อฺนสฺส อฺวานโน. สฺนโย.
อฺนสฺส อฺนโย สฺโน,^{๖๔๐} อฺนสฺส อฺโน, สฺวา. อฺนสฺส อฺวา. สฺวาโน.^{๖๔๑} อิมินา อฺนสฺส อานาเทโส.
โส ลิสฺส โอ. เอตฺต จ นิปฺนฺนฺนปาฏฺิพฺทิกฺวเสน สฺนมาติ กจฺจตีติ^{๖๔๒} โสโณ. เอวํ สฺวานโน อิจฺจาทิ-

^{๖๓๓} นีติ. ว. ๔๑๑.

^{๖๓๔} ร. น. ช. วิภตฺตยานีติ

^{๖๓๕} ร. น. ช. นิกฺคหิตฺตฺโลโป.

^{๖๓๖} ท. ส. ล. เตสํ ฯเปฯ โลปา จ.

^{๖๓๗} ร. น. ช. โน จ ทฺวาทิตฺ นมฺหิ, กจฺจ. ๖๗., ปทฺรฺป. ๒๒๕.

^{๖๓๘} ปทฺรฺป. อ. ๓๐๘., นีติ. อ. ๔๑๒., โมค. อ. ๑๑๔.

^{๖๓๙} ท. ล. อฺนสฺส วานาเทโส

^{๖๔๐} ท. ล. สฺน สฺโน.

^{๖๔๑} ท. ล. สฺน. สฺวาโน.

^{๖๔๒} ส. นิปฺนฺนฺนปาฏฺิพฺทิกฺเว ปกฺเว สฺนตีติ กจฺจตีติ โสโณ.

วิศุคโท กาดพโพ. สุน คติมฺหิ, ชาตฺสณฺญาทิ, กฺวิ จ, อิมินา อุณฺสฺส โอณาเทโส, กฺวิโลโป, ลี, โส. สุวานนฺตฺยาทีนํ ฉนฺนํ รูปํ ปุพฺพสทิสํ.

๖๔๘, ๖๖๔. ตรุณฺสฺส สฺสฺ จ.

สฺสฺ ตรุณ อิติฏฺจิตฺ. ลิงฺคฺตฺเถ ปฺจมา, ลี, อิมินา ตรุณฺสทฺทฺสฺส สฺสฺอาเทโส, เสสโต โลโป คสิปี. กภาพา เกสา เอตฺสฺสาคิ กภาพเกสา.

๖๔๙, ๖๖๕. ยฺวสฺสฺวสฺสฺวณฺนุณา.

(๖/๒) ยฺวา. ยฺว, ลี, อิมินา อุวฺสฺส อุวาเทโส, ปฺมนฺตฺสฺสา ลิมฺหิตี สฺตฺเต^{๖๔๓} อนุตฺสทฺเทณ สฺวิภฺตฺตฺสฺส^{๖๔๔} ยฺวนฺตฺสฺส อา, นเย. ยฺวานโน. ยฺว, ลี, อิมินา อุวฺสฺส อุวานาเทโส, โส ลิสฺส โอ. ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย. ยฺโน. ยฺว, ลี, อุวฺสฺส อุโน, โส. ยฺโน. ยฺว, ลี, อุโน. อาทิสทฺเทณปี ปจฺจยาทีนํ กหณฺ.

๖๕๐, ๖๕๑. กาลे वृत्तमानात्तेते ण्वत्थो.

อกาสิ กโรตฺติ วา การุ, ลีปี.^{๖๔๕} กร กรณ, ชาตฺสณฺญาทิ, อิมินา ญฺปจฺโย,^{๖๔๖} การิตํ วิย ญานฺพฺนุโร, การิตานํ โณ โลโป, อสฺโยคฺนฺตฺสฺส วฺทฺธิ การิต, นเย, ลี, เสสโต โลโป คสิปี. อวayi วายฺสฺตฺตี^{๖๔๗} วา วาย. วา คตฺพนฺชฺเนสฺ, อิมินา ลี, ลีโลโป. อภฺวิ ภวตฺตี วา ภูตฺ. ภู สฺตฺตฺยํ, อิมินา กฺตฺปจฺโย, กฺวจิ ชาตฺตฺติอาทินา กโลโป, ลี, ลี.

๖๕๑, ๖๔๗. ภวิสฺสฺติ คมามีหิ ฌี ฌินฺ.

(๗/๑) คมิตฺุ อายตี^{๖๔๘} คมนํ ยสฺส ชนฺสฺส ลี^{๖๔๙} ปกฺติ โส ชโน คามิ นาม โหติ. คมฺ สฺปฺป คติมฺหิ, อิมินา ฌีปจฺโย, การิตํ วิย ญานฺพฺนุโร, การิตานํ โณ โลโป, อสฺโยคฺนฺตฺสฺส วฺทฺธิ การิต, นเย, ลี, เสสโต ฯเปฯ คสิปี. ภชฺตฺนฺติ อายตี ภาชนํ ภาชี. ภชฺ เสวายํ, อิมินา ฌี. เสสํ ปุพฺพมิว. อายตี ปสฺวิตฺนฺติ อายตี ปสฺวนํ. ปสฺสวํ. ปฺปฺพโพ, สฺ สฺวเน, สฺ อภิสฺวเน, สฺ ปาณคฺพฺภฺวิโมจฺเนสฺ, ฌี,^{๖๕๐} การิตํ วิย ฯเปฯ พฺนุโร, ฌโลโป, วฺทฺธิ, อุสฺส โอ, เต อวายา

^{๖๔๓} กจจ. ๑๕๒., ปทฺรูป. ๑๓๖.

^{๖๔๔} ท. ล. สฺวิภฺตฺตฺสฺส

^{๖๔๕} ร. น. ช. ลีปี.

^{๖๔๖} ท. ส. ฌปจฺโย.

^{๖๔๗} ร. น. ช. ยฺสฺตฺตี

^{๖๔๘} ร. น. ท. อายตี

^{๖๔๙} ร. น. ช. ลี

^{๖๕๐} ร. น. ท. ฌี

การิเต โอสถ อาโว, นเย, ประเทศาโว จาเน, ลี, ลีโลโป. ปฏจายิตุ์ आयดี ปฏจาณं कमन्^{๖๕๑}
 ยสฺส ลีลํ ปกตํ โส ปฏจาयि โหติ. ปุพฺพो, จา คคินิวคตฺติมहि, อิมินา จินฺ, ^{๖๕๒} กฺวจิ ธาตุ-
 ๗เป๗ คมา จ ฌโลโป. (๗/๒) ฌโลโป จ, อาการนฺตानमाโย อาการสฺส आयาทะโส, วคฺเค
 โฆสสา ๗เป๗ ปจฺมา, ลี, ลีโลโป.

๖๕๒, ๖๕๓. กุริยายํ ญวฺตโว.

กุริยาขมตฺเถติ กุริยาขคฺเถ कमฺยमानाय ธาตุหิ ญว-ตุอิจฺเจเต ปจฺจยา โหหนฺติ
 ภวิสฺสติกาลे. กริสฺสตีติ การโก. กร กรणे, อิมินา ญวฺปจฺจโย, การิตํ วย ๗เป๗ พนฺโซ, ฌโลโป,
 อนกา ยฺญวฺนํ ญวโน อกาเทโส, อสฺโยคนฺตสฺส วุทฺธิ^{๖๕๓} การิเต, นเย, ลี, โส ลีสฺส โอ, ปุพฺพ,
 สรโลโป, นเย. ภฺยชิสฺสตีติ โภคฺตา. ภฺช^{๖๕๔} ปาลนพฺยวาทฺรณฺสฺ, อิมินา ตฺ, ภูษาทิมฺนฺโต โน ทฺวิ
 จ ชโลโป, ตการสฺส ทฺวิภาโว, อญฺเญสฺ จ วุทฺธิ อสฺส โอ, ลี, สคฺคฺอุปฺตา ๗เป๗ โลโป จ อสฺส
 อา, ลีโลโป จ.

๖๕๓, ๓๐๖. ภาววาจิมฺหิ จตฺตฺถิ.

ภาววาจิมฺหิ ภาวสงฺฆาตาย^{๖๕๔} กุริยาข วจเน สติ ภวิสฺสติ กाले कमฺยमाने ภาว-วา
 จกสฺททฺโต จตฺตฺถิวิภคฺติ โหติ. (๘/๑) ปากาย. ปจ ปาเก, ปจ พฺยติกรणे, ภาวे จ โณ, การิตํ
 ๗เป๗ พนฺโซ, ฌโลโป, อสฺโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต อการสฺส อา, สจฺจานํ กคา ฌานฺนพฺนฺเชติ วา
 กคา จ ขานนฺติ วา จสฺส กาทะโส, นเย, อิมินา จตฺตฺถิ ส, आय จตฺตฺถेกวจฺนสฺส ตฺ สสฺส
 อาโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. โภคาย. ภฺช ปาลนพฺยวาทฺรณฺสฺ, ภาวे จ, การิตํ ๗เป๗ พนฺโซ,
 ฌโลปฺวุทฺธิ, กคา จฺจานํ, ชสฺส กาทะโส, นเย, อิมินา จตฺตฺถิ ส, สสฺส อาโย, ปุพฺพ, สรโลโป,
 นเย. นจฺจาย. นต นตฺติมฺหิ, นต คตฺตฺถิวิภคฺเต, นต คตฺตฺถินาเม, ญฺโย จ, การิตํ วย ฌานฺนพฺนฺโซ,
 การิตานํ โณ โลโป. นเย, ยวตํ ตลณฺทการานํ พฺยญฺชนานิ จลณฺชการตฺตํ ตฺยสฺส โจ, ประเทศาโว
 จาเน^{๖๕๖} (๘/๒) จสฺส ทฺวิภาโว, นเย, อิมินา จตฺตฺถิ ส, สสฺส อาโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย.

^{๖๕๑} ท. ส. ล. ถาเนปฏจา कमन्

^{๖๕๒} ร. น. ท. ช. ล. จินฺ.

^{๖๕๓} ส. วุคฺติ

^{๖๕๔} ร. น. ช. ภช

^{๖๕๕} ร. น. ท. ส. ภาวสงฺฆาตาย

^{๖๕๖} ร. น. ท. ส. ช. ล. ถาเน.

๖๕๔, ๖๕๕. กมฺมณี โฉน.

ภวิสุตตีติ กาลเ คมฺยมาเน กมฺมณี อุปปเท สติ ธาตุโต ฉปฺจโย โหติ. นคร-
การโก. นครสทฺทูปฺโท, กร กรณ, อิมินา ฉปฺจโย, การิตํ ๗เป๗ พนฺุช, ฉโลปฺวทฺธิ, นเย,
สิ, โส, สาลิสทฺทูปฺโท, ลุ ฉเทเน, ฉปฺจโย, การิตํ ๗ีย ฉานฺุพนฺุช, ฉโลโป, วุทฺธิ อฺุสฺส อ,
เต อวายา การิตเ อฺุสฺส อาโว, นเย, สิ, โส, ฌณฺุสทฺทูปฺโท, วป พิชฺสนฺุตาเน, อิมินา โฉน,
การิตํ ๗เป๗ พนฺุช, ฉโลปฺวทฺธิ, นเย, สิ, โส, โภคสทฺทูปฺโท, ทา ทาเน, อิมินา โฉน, การิตํ
๗เป๗ พนฺุช, ฉโลโป, อากาเรณฺุตาณมาโย อากาเรณฺุสฺส อาโย, นเย, สิ, โส, สินฺุชฺสทฺทูปฺโท,
ปา ปาเน, (๕/๑)โฉน, การิตํ ๗เป๗ พนฺุช, การิตานํ โฉน โลโป, อากาเรณฺุตาณมาโย อากาเรณฺุสฺส
อาโย, นเย, สิ, โส.

๖๕๕, ๖๕๐. เสเส สฺุสนฺุตุ มานานา.

กมฺมฺูปฺเป สติ ภวิสุตติกาลเ คมฺยมาเน เสเส อิติ เอตฺุสมิ อฺุเต เกตฺุตรี สฺุสฺ-นฺุตุ-
มาน-อานอิจเจเต ปฺจยา โหนฺุติ. โย กมฺมํ กริสฺุสฺตีติ โส กมฺมํ กริสฺุสฺ. ^{๖๕๗} กร กรณ, อิมินา
สฺุสฺปฺจโย, ^{๖๕๘} ยถาคมฺมิกาโร, นเย, ตทฺุชิต ๗เป๗ สฺุ จ, สิ, เสสโต โลโป คสิปิ. กโรนฺุโต. กร,
อิมินา นฺุตฺปฺจโย, ตนาทิตอ อโยธา ^{๖๕๙} ธาตุมหาโอ, นเย, สิ, สิมฺุหิ วา อฺุสฺส อ, โส สิสฺุส
โอ, ปฺุพฺุพ, สโรโป, นเย. กุรฺุมาโน. กร, มานปฺจโย, โอปฺจโย, อฺุตฺุตโมกาโร ^{๖๖๐} อฺุสฺส อ.
กรสฺุสากาโร จ อการสฺุส อ, นเย, สิ, โส. กราโน. กร, อาโน, นเย, สิ, โส. กฺุณฺุชิสฺุสฺ. (๕/๒) กฺุช
ปาดนพฺุยวหเรณฺุสฺ, อิมินา สฺุสฺปฺจโย, นเย, รุธาทิตอ นิกฺุคฺุทิตปฺุพฺุพฺุจ ^{๖๖๑} นิกฺุคฺุทิตาคโม, ^{๖๖๒}
วคฺุคฺุนฺุตํ วา วคฺุค, สิ, สิโลโป, กฺุชฺุนฺุโต. กฺุช นฺุตฺปฺจโย, กฺุวาทิตอ อ, รุธาทิตอ ๗เป๗ ปฺุพฺุพฺุจ
นิกฺุคฺุทิตาคโม. วคฺุคฺุนฺุตํ วา วคฺุค, นเย, สิ, โส สิสฺุส อ. กฺุณฺุชมาโน. กฺุช, ^{๖๖๓} มานปฺจโย,
กฺุวาทิตอ อ, นิกฺุคฺุทิตาคโม, วคฺุคฺุนฺุตํ วา วคฺุค, นเย, สิ, โส. กฺุณฺุชาน. กฺุช, อาโน, นิกฺุคฺุทิตาคโม,
วคฺุคฺุนฺุตํ, นเย. ขาทิสฺุสฺ. ขาท กฺุชเน, สฺุสฺปฺจโย, ยถาคมฺมิกาโร, นเย, สิโลโป. ขาทนฺุโต. ขาท,

^{๖๕๗} ท. ส. กมฺมํ กริสฺุสฺ.

^{๖๕๘} ท. ล. สฺุสนฺุตุ

^{๖๕๙} กจฺุจ. ๔๕๑., ปทฺุรูป. ๕๒๐.

^{๖๖๐} กจฺุจ. ๕๑๑., ปทฺุรูป. ๕๒๑.

^{๖๖๑} กจฺุจ. ๔๔๖., ปทฺุรูป. ๕๐๕.

^{๖๖๒} ร. น. นิกฺุคฺุทิตปฺุพฺุพฺุจ. นิกฺุคฺุทิตาคโม.

^{๖๖๓} ร. น. กฺุช

นุตุ, ฎวาทิต อ. ขาทมาโน. ขาท, มาน, อ. ขาทาโน. ขาท, อาโน, นเย. จริสุตฺ. จร คติภกขเน
 สฺ, สฺ, อี,(๑๐/๑) นเย. จรฺนุโต. จร, นุตุ, ฎวาทิต อ. จรมาโน. จร, มาน, อ, จราโน. จร,
 อาน, นเย. ภิกฺขิสฺ. ภิกฺข ขาจน, สฺ, อี, ภิกฺขนุโต. ภิกฺข, นุตุ. ภิกฺขมาโน. ภิกฺข, มาน, อ,
 ภิกฺขาโน. ภกฺข, ฆาตุสณฺญาที, อาน, นเย, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, ลี, โส.

๖๕๖, ๖๖๖. ฉทาทิหิ ตฺตฺรณฺ.

โต จ ตฺรณฺ จ ตฺตฺรณฺ. อาตปํ ฉาทิตฺติ ฉตฺตํ. ฉท สํวเรณ, ฆาตุสณฺญาที, อิมินา
 ตปจฺจโย, โท ฆสฺส เจติ สฺตฺเต จสทฺเทน ทสฺส โต, ฎวจิ ฆาตุติอาทินา วา, นเย, ลี, ลี ลีสฺส อํ.
 ปุพฺพ, สรโลโป ๗เป๗ ปกฺติ, นเย. อาตปํ ฉาทิตฺติ ฉตฺตํ.^{๖๖๔} ฉท,^{๖๖๕} ตฺรณฺ, จสทฺเทน ทสฺส โต
 , นเย, พุยฺยชโน จ วิสญฺโณโล^{๖๖๖} เอกตการโลโป, ฎวจิ ฆาตุวิภคฺติปจฺจยํ ทิมวิปริตาทส-
 โลปคมา จ (๑๐/๒) ฉโลโป, ตทฺธิต ๗เป๗ สฺ จ, ลี, ลี. จินฺเตตฺติ จิตฺตํ. จินฺต จินฺตํ,
 ตปจฺจโย, นิคฺคหิต สํโยคาทิ โน, นเย, พุยฺยชเน จ นิคฺคหิตโลโป, นเย. รูปสฺทิสทฺทนีตี^{๖๖๗}
 จินฺตอติ ฆาตุ วุตฺตา. จิตฺรํ, จิตฺ, ตฺรณฺ. วิจิตฺตํ วิจิตฺตมิตฺติ ปาโจ. วิเสเสน จินฺเตตฺติ วิจิตฺตํ.
 วิปุพฺโพ, จิตฺ จินฺตํ, ต. อภิสวตฺติ สฺตฺตํ. สฺ อภิสวเน, อิมินา โต, ประทฺวภาโว ฉาน^{๖๖๘}
 ตการสฺส ทฺวิภาโว, นเย. อภิสวตฺติ สฺตฺตํ. สฺ, ตฺรณฺ, การิตํ วิย ฉานุพฺพโร, การิตานํ โฉ โลโป,
 อสํโยคนุตฺตสฺ วุทฺธิ การิตे วุทฺธิ, อฺสฺส โอ. สฺตํ สฺตฺรณฺตีปี อตฺถิ. สฺฉาตฺติ สฺตํ. สฺ สวเน, ต, อ
 ญฺเยสฺ จ, วุทฺธิ, โส. สฺฉาตฺติ สฺตฺตํ. สฺ, ตฺรณฺ, ฉโลโป, (๑๑/๑) วุทฺธิ. เนตฺติ เนตฺตํ.^{๖๖๙} เนตฺรํ, นี
 นเย, นี ปาปุเน, ต, ตฺรณฺ, วุทฺธิ. ปวิทิตฺติ ปวิทิตฺตํ. ปปุพฺโพ, วิท มงฺคฺลเย,^{๖๗๐} จสทฺเทน ฎวจิ ฆาตุ
 ติอาทินา วา ทสฺส โต, นเย. ปวิทิตฺตํ. ปปุพฺโพ, วิท, ตฺรณฺ, ทสฺส โต, นเย, พุยฺยชโน จ
 วิสญฺโณโล เอกตการโลโป. อถวา. ปฺนาศิตฺติ ปวิทิตฺตํ. ปฺปวเน. อิมินา โต. ยถาคมฺมิกาโร. อญฺเยสฺ
 จ. อฺสฺส โอ. โอ อว สเร. ประทฺวภาโว ฉาน. นเย. ปวิทิตฺตํ. ปฺ. ตฺรณฺ. ฉโลโป. อิการาคโม. วุทฺธิ.
 อโว จ. ปชฺชตฺติ ปตฺตํ. ปท คตฺมฺหิ. ต. จสทฺเทน ทสฺส โต, ปตฺตํ, ปท, ตฺรณฺ, ทสฺส โต, เอก-

^{๖๖๔} ท. ล. ฉตฺตํ

^{๖๖๕} ท. ล. ฉท

^{๖๖๖} ร. น. ท. พุยฺยชโน จ วิสํ โยโค, กจฺจ. ๔๑., ปทฺรูป. ๕๖.

^{๖๖๗} นีตี. อ. ๓๔๑., ปทฺรูป. อ. ๔๘๗.

^{๖๖๘} ร. น. ท. ส. ช. ล. ฉาน.

^{๖๖๙} ท. ล. เนตฺ.

^{๖๗๐} ท. ล. “ตา”ติ ปาโจ น ทิสฺตติ.

ตการโลโป. ปตตีติ วา ปตฺร. ปต คติมฺหิ, ปต, ตฺรณ. กุวจิ ชาติติอาทินา ชาติวุนตตการโลโป. ฌโลโป จ. ตณฺณตีติ ตนฺต. ตนฺ วิตถาร, ชาติสณฺณาทิ, ตปจโย. (๑๑/๒) ตนฺตฺร. ตนฺ, ตฺรณ, ฌโลโป, นเย. ยตตีติ ยต.^{๖๗๑} ยติ ยตเน, ต, นเย. ยตฺร. ยติ, ตฺรณ, ฌโลโป, นเย, เอกตการโลโป. อทตีติ อตฺต. อท ภกฺขณ, ต, จสทฺเทน ทสฺส โต, นเย. อตฺร. อท, ตฺรณ, ทสฺส โต, นเย, ตโลโป. มทตีติ มตฺต. มท อุมฺมาเท, ต, ทสฺส โต. มตฺร. มท, ตฺรณ. ยุณฺยตีติ โยคตฺ. ยุช โยเก, ต. กุวจิ ชาติวิกฤติปจฺจยानํ ที่มวิปริตาทสโลปคมา จ. ชโลโป, อณฺเณสุ จ วุทธิ, อุสฺส โอ, ปฺรทฺทวภาโว จาน. โยตฺร. ยุช, ตฺรณ, กุวจิ ชาติ ๔เปฯ คมา จ ชโลโป, ฌโลโป จ, อณฺเณสุ จ. วตฺตตีติ วตฺต. วตฺ อวตฺตเน, วตฺ อวรนคตีสุ, ชาติสณฺณาทิ, ต, นเย. (๑๒/๑) วตฺร. วตฺ,^{๖๗๒} ตฺรณ. นเย. พุณฺยชโน จ วิสณฺโณโค. เมชชตีติ มิคตฺ. มิท เสฺนเห, ทสฺส โต. มิคฺร. มิท, ตฺรณ, ตโลโป. มานนํ มตฺตา.^{๖๗๓} มา ปริมาน, ต, กุวจาทิมชฺณตฺตรานํ ที่มรสฺสา ปจฺจเยสุ จ อการสฺส รสฺโส, ปฺรทฺทวภาโว จาน, อิตฺถิมโต อปจฺจโย, นเย, สิ. สิลोโป. มตฺร. มา ตฺรณ, รสฺโส. ปฺนาตีติ ปฺนฺโต. ปฺ ปวเน, ต, กุวจาทิ ๔เปฯ เยสุ จ, รสฺโส. ปฺรทฺทวภาโว จาน,^{๖๗๔} สิ, โส. ปฺนฺโร. ปฺ, ตฺรณ. รสฺโส. ปฺตฺรณฺตีปี^{๖๗๕} อตฺถิ. กตตีติ กตตฺตํ ภริยา.^{๖๗๖} กต สงฺขยาน, ชาติวุนตโลโป, ต, ทฺวิตฺต. กตฺร. กต, ตฺรณ. วรตีติ วรตฺตํ, จมฺมมยโยคตฺ. วร สํวเร, ชาติวุนตโลโป, ต, ทฺวิตฺต. วรตฺร. วร, (๑๒/๒) ตฺรณ. เวปตีติ เวคตฺ. เวปฺ กมฺปน, ต, กุวจิ ชาติ ๔เปฯ คมา จ ชาติวุนตสฺส โลโป, ทฺวิตฺต. นฺยาเส^{๖๗๗} เวคตฺนฺติ วุคตฺ. เวคฺร. เวปฺ, ตฺรณ, ปฺนการโลโป, ทฺวิตฺต. โคปตีติ คคตฺ.^{๖๗๘} คฺป สํวเร, ต, ทฺวิตฺต, กุวจิ ชาติวิกฤติปจฺจยानํ ที่มวิปริตาทส- โลปคมา จ ชาติวุนตสฺส โลโป, อการสฺส อการาทโส จ, ทฺวิตฺต, นเย. คฺคฺร. คฺป, ตฺรณ, กุวจิ ชาติ ๔เปฯ คมา จ, ปนการโลโป, อุสฺส อา จ. โคคตฺ.^{๖๗๙} คฺป, ต, ปโลโป, ทฺวิตฺต. โคคฺร.

^{๖๗๑} ท. ล. ยตฺต.

^{๖๗๒} ท. ล. ตฺรวค.

^{๖๗๓} ร. น. ช. มานน มตฺตา.

^{๖๗๔} ร. น. ท. ส. ถาน.

^{๖๗๕} ท. ล. จุตฺรณฺตีปี

^{๖๗๖} ท. ล. ภริโย, ร. น. ภริโย

^{๖๗๗} นฺยาเส. อ. ๒๕๗.

^{๖๗๘} ร. น. คฺคตฺ.

^{๖๗๙} ท. ล. โคคตฺ.

คุป, ตรณ, กุจิ ธาตุ ๗เปฯ คมา จ, ปณโลโป,^{๖๘๐} อญญเสสุ จ อุตส โอ. ทาติ อวณตตีตี^{๖๘๑}
 ทาตุตี. ทา อวณตทาเน, ต, ทูวิตุตี, นเย. ทาตุรี. ทา. ตรณ, ณโลโป, ลี, ลี, ปุพพ, (๑๓/๑)
 สรโลโป, นเย, อาทิสทเทเน หุตุตี วหิตูรี จริตุตี^{๖๘๒} มุตุตี ภสตุราอิตยาทีนั คหณ.

๖๕๗, ๖๖๗. วาทีหิ ฉิตโต คณ.

คณตเถ คมยมาเน วท-จร ๗เปฯ ปจจโย โหติ. วาหิตูตี. วท วิยตุตี^{๖๘๓} วาจารย์,
 อิมินา ฉิตตปจจโย, การิตั วิย ฉานุพนุโซ, การิตานั โณ โลโป, อสโยคณตสสุ วุทฐิ การิต,
 จร จรณ, ฉิตตปจจโย, ณโลปวุทฐิ. วาริตานั คโณ วาริตูตี. วร สัวรรณ, ฉิตต, ณโลปวุทฐิ.

๖๕๘, ๖๖๘. มิทาทีหิ ตุตติโย.

เมษชติ ลินหิตีตี เมตติ. มิท เสนเห, อิมินา ตติ, กุจิ ธาตุวิภคตูปจจยานัน ทิม-
 วิปริตาเทสโลปาคมา จ ธาตุวนตโลโป, อญญเสสุ จ อิตส เอ, ลี, ลีโลโป. ปชชตีตี ปตติ. ปท
 คติมิหิ, ตติ, ธาตุวนตโลโป. รณชติ เอตุถาติ รตติ. (๑๓/๒) รนุช^{๖๘๔} ราเค, ตติ, กุจิ ธาตุวิ-
 ภคตูปจจยานัน ทิมวิปริตาเทสโลปาคมา จ สัโยคณตสสุ นสสุ โลโป. วิตุถาริยตีตี ตนุติ. ตนุ
 วิตุถาเร, ธาตุสณณาทิ, อิมินา ตปจจโย, นเย. ธาเรตีตี ธาติ. ธา ธาเรณ. อาทิสทเทเน “ปาดิ
 วสตี”ติอาทีนั คหณ.

๖๕๙, ๖๖๙. อุตุนุชทำสถานัน ทัสสุส ททุโณ ฒธา จ.

ทหติ ทยหิตูถาติ วา อุฑุโณ.^{๖๘๕} อุตุ ทาเห, ธาตุสณณาทิ, อิมินา ฒปจจโย, กุจิ
 ธาตุ ๗เปฯ คมา จ ธาตุวนตสสุ โลโป, วกุเค โฆธามโฆสถานัน ตติยปจจมา,^{๖๘๖} นเย, ลี, โส.
 รณชิตตีตี รฎุโจ. รนุช ราเค, อิมินา ฐปจจโย,^{๖๘๗} กุจิจิ อิมินา ธาตุวนตโลโป, ลี, โส.

^{๖๘๐} ท. ล. ณโลโป.

^{๖๘๑} ร. น. ช. อวณตตีตี

^{๖๘๒} ท. ส. ล. จริตี.

^{๖๘๓} ร. น. ช. วิยตุตี.

^{๖๘๔} ท. ล. รน ราเค.

^{๖๘๕} ร. น. ช. อุตุนุช

^{๖๘๖} ร. น. ท. ส. ตติยปจจมา

^{๖๘๗} ร. น. ท. ฐปจจโย

รฎจนฺตปิ อตฺถิ. รฎจนฺจปิ วินสฺสตุติ อิมสฺมี จาเน รฎจนฺทโท นปฺสโก. ทํสฺตีติ ททฺโธ.^{๖๘๘}
ทํส ทํสเน, กฺวิ จ, กฺวิโลโป, อิมินา ทํสฺส ททฺธาทโส,^{๖๘๙} สฺ, โส.

๖๖๐, ๖๗๐. สฺวสถานมฺวสถานมโต โธ จ.

(๑๔/๑) สฺติ ทํสฺตีติ^{๖๙๐} สตฺถํ. สฺ^{๖๙๑} ทํสํ, อิมินา ถปฺจโย, อุตฺส^{๖๙๒} อตาทโส จ,
นย, สฺ, สฺ สฺสฺ อํ. วฺติ สํวตฺตีติ^{๖๙๓} วตฺถํ.^{๖๙๔} ว สํวเร, อิมินา ถปฺจโย, อุตฺส อตาทโส, นย.
อสฺตีติ อตฺโธ. อส กฺวิ, ถปฺจโย, อสฺส อตาทโส จ, นย, สฺ, โส.

๖๖๑, ๖๗๑. รนฺทาทิธิ ธทิตฺททิตฺรา กฺวจิ ชทโลโป จ.

โธ จ โท จ อิทฺโธ^{๖๙๕} จ โโก จ อโร จ ธทิตฺททิตฺรา. โช จ โท จ ชทา. ชทานํ
โลโป ชทโลโป. ปฺน นปฺจจนฺเตติ อิมินา จ นปฺตนา ชาตฺวนฺตนา ทการสการานํ นการกการ-
อาทสาทโย ปณฺทิตน ปฺน นปฺจจนฺเต. รณฺชิตฺถาติ รนฺชํ. ยํ วตฺถุ ชเนน รณฺชิตฺถ อิติ ตํ วตฺถุ
รนฺชํ. รนฺช^{๖๙๖} ราเค, อิมินา ฐปฺจโย, ชาตฺวนฺตชโลโป, นย, สฺ, สฺ สฺสฺ อํ. สมฺทเทติ ปิตฺติ
โสมนสฺสํ ปสวติ ชเนตฺติ สมฺทโท. สํพฺโโป, อฺทิตฺ ปสวเน, อิมินา ฐปฺจโย, นย, มทา สเร,^{๖๙๗}
สฺ, โส. (๑๔/๒) อินฺทติ ปรมิสฺสริยํ วตฺเตตฺติ อินฺโท. อิทฺติ ปรมิสฺสริเย, อิมินา ฐปฺจโย, อิมินา
นปฺตนา ชาตฺวนฺตสฺส นการาทโส, นย, สฺ, โส. จนฺทิตฺติ อิจฺฉิตฺติ จนฺโท. จทิตฺติ อิจฺฉากนฺตฺติ,
ฐปฺจโย, ชาตฺวนฺตสฺส นการาทโส, นย. มทนํ หาสนํ มนฺโท. มทิตฺติ หาส, ฐปฺจโย, ทสฺส โน.
อฺทนํ อฺนฺโท. อฺทิตฺติ วา อฺทโท. อฺทิตฺติ ปปฺสํ, อิมินา ฐปฺจโย, นย. ฉิษฺชิตฺติ เทวธา ทวตฺติ
ฉิทฺโท. ฉิทิตฺติ เทวธากรณ, ฐปฺจโย. สตฺตนาํ ทฺกขํ รุทิตฺติ รุทโท มหาเทโว. รุทิตฺติ ทํสํ, ฐปฺจโย,
นย. รุสฺตีติ วา รุทโท. รุส โรสเน, ฐปฺจโย, อิมินา สสฺส ทาทโส, นย. ทลิตฺติ ทฺกคตภาวํ

^{๖๘๘} ร. น. ช. ททฺโธ

^{๖๘๙} ร. น. ช. ททฺธาทโส

^{๖๙๐} ท. ส. ล. สฺวตฺตีติ สตฺถํ. สฺ ทํสํ.

^{๖๙๑} ช. ท. สฺ

^{๖๙๒} ร. น. ช. อุตฺส

^{๖๙๓} ท. ล. วสฺยิตฺติ

^{๖๙๔} ท. ล. วสฺยิตฺติ วตฺถํ.

^{๖๙๕} ท. ล. อินฺโท

^{๖๙๖} ท. ล. รนฺช

^{๖๙๗} กจฺจ. ๓๔., ปทฺรูป. ๕๒.

คจฺฉติติ ทลิตุโท. ทล ทลคฺฉติมิหิ, อิมินา อิทุทปจฺจโย, นเย, สิ, โส. สฺฉติติ สุกฺกั.^{๖๕๘} (๑๕/๑)
 ยํ ฌมฺมชาตํ สฺฉติ อิติ ตสฺมา ตํ สุกฺกํ นาม. สฺฉนฺติ สฺฉตา เอเตนาติ วา สุกฺกั. สฺฉ โสสเน,
 อิมินา กปจฺจโย, อิมินา นิปาตนา สฺฉส กาเทโส, นเย, สิ, สී. โสจฺฉนฺติ สฺฉตา เอเตนาติ สุกฺกั.
 สฺฉ โสเก, กปจฺจโย, จสฺส กาเทโส. วตฺตพฺพนฺติ วุกฺกั. ยํ วทณํ วตฺต วา ฌเนน วตฺตพฺพํ อิติ
 ตํ วจณํ วตฺต วุกฺกั. วทณํ วา วุกฺกั. วจ วิยตฺติยํ วาจายํ, วจ ปริภาสเน, กปจฺจโย, จสฺส
 กาเทโส. อาทาตพฺพนฺติ วา วุกฺกั. ยํ วตฺต^{๖๕๙} ฌเนน อาทาตพฺพํ อิติ ตํ วตฺต วุกฺกั. วก อาทาเน,
 อิมินา กปจฺจโย, นเย. อปฺปฏิหตํ คจฺฉติติ วชิรํ. ยํ วตฺต อปฺปฏิหตํ^{๖๖๐} หุตฺวา คจฺฉติติ วชิรํ.
 วช คคฺฉมิหิ, อิมินา อิริปจฺจโย, นเย, สิ, สී สิสฺส อํ, ปฺพุพฺพ, สโรโลโป, นเย. อาทิสทฺเทน
 สกฺโก อุกฺกา มนฺทิริ^{๖๖๑} อิตฺยาทีนํ กหณํ.

๖๖๒, ๖๖๒. ปฏิโต หิสฺส เหรณฺ-หิเรณฺ.

(๑๕/๒) ปฏิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺฉติ ปวตฺตติติ ปาฏิเหรํ. ยํ ฌมฺมชาตํ ปฏิปกฺเข
 มทฺทิตฺวา คจฺฉติ ปวตฺตติ อิติ ตํ ฌมฺมชาตํ ปาฏิเหรํ. ปฏิปฺพุโพ, หิ คคฺฉมิหิ, กฺวิ จ, กฺวิโลโป
 จ, อิมินา หิสฺส เหรณฺอาเทโส, การิตํ วิย ฌานฺพฺพโร, การิตานํ โณ โลโป, วุทฺธาทีสฺสรสฺส วา
 อสฺโยคณฺตสฺส สณฺเ จ^{๖๖๒} วุทฺธิ, อการสฺส อา, สิ, สී. ปฏิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺฉติ ปวตฺตติติ
 ปาฏิหิรํ. ปฏิปฺพุโพ, หิ, กฺวิ จ, กฺวิโลโป จ, อิมินา หิสฺส หิเรณฺ, การิตํ ฌเปฯ พฺพโร, ฌโลโป,
 วุทฺธาที ฌเปฯ สณฺเ จ, สิ, สී. สทฺทณฺติยํ^{๖๖๓} ปน ปฏิหฺรตฺวิยา หสฺสโร^{๖๖๔} เอการิการาการตฺติ^{๖๖๕}
 ปฏิปฺพุพฺพสฺมา หรฺชาตฺโต^{๖๖๖} อปฺจฺจโย จ อียปฺจฺจโย จ โหติ, หการสฺส สโร เอการอิการ-
 อาการตฺตมาปฺชชเต. ปฏิปกฺเข หรฺตีติ ปาฏิเหรํ, เอวํ ปาฏิหิรํ ปาฏิหาริยนฺติ วุตฺตํ.

^{๖๕๘} ท. ล. สฺฉตฺติ.

^{๖๕๙} ท. ส. ล. วตฺตํ

^{๖๖๐} ท. ส. อปฺปติหโต

^{๖๖๑} ร. น. ช. มชิรํ, ท. ส. มทฺทิริ

^{๖๖๒} กจฺจ. ๔๐๐., ปทฺรป. ๓๖๔.

^{๖๖๓} นิตฺติ. ว. ๔๑๗.

^{๖๖๔} ท. ส. ปฏิหฺรตฺจ อียหฺสโร

^{๖๖๕} ท. ส. เอการิการตฺติ. นิตฺติ. ว. ๔๑๗.

^{๖๖๖} ท. ส. ปฏิปฺพุพฺพสฺมา หรฺชาตฺโต, ร. น. ปฏิปฺพุโพ สฺมาหฺรฺชาตฺโต.

๖๖๓, ๖๗๓. กทฺยาทีหิ โภ.

สหปจฺเจเนน จ ปุณฺณนิปจฺจนฺเต ยถาสมฺภวฺนฺติ ปจฺเจเนน สห (๑๖/๑) อุการาทินํ
 ทการาทสสาทโย อิมินา นิปาตนา จ สุตฺเตน ยถาสมฺภวํ ปุณฺณนิปจฺจนฺเต. กทฺยเต เกทฺยเตติ^{๖๖๓}
 กณฺโฑ. กมฺมสาธนํ. กทฺยิ เกทฺเน, กฺวาทโย ชาตโว, ชาตฺตฺสนฺโต โลโปเนกสฺตรสฺส จ, อิมินา
 กปจฺจโย, กฺวจิ ชาตฺวิภคฺติ ปจฺจยानํ ทิฆมฺปิริตาเทสโลปาคมา^{๖๖๔} จ กโลโป, กฺวจิ ชาตฺติอาทินา
 นิคฺคหิตาคโม, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค นิคฺคหิตสฺส โฉ,^{๖๖๕} นเย, สฺ, โส สฺส ออ, นเย. ฆฺภฺยตีติ
 ฆณฺโฑ. กมฺมสาธนํ. ฆฺภฺยิ ฆณฺเ, อิมินา กปจฺจโย. เสถํ ปุพฺพสมํ. ฆฺภฺยิตฺปิ อตฺถิ. ฆฺภฺยิ ฆณฺเ,
 วเทติ อวชฺชตีติ วนฺโฑ. วเทติ ชลํ ชาเรติ วา วนฺโฑ. โย ปทตฺโต วเทติ^{๖๖๖} ชลํ ชาเรติ
 อิติ โส ปทตฺโต วนฺโฑ. วทฺยิ อวภฺยเน, วทฺยิ วนฺชตฺเต, วทฺยิ ธารณพฺนฺชนสงฺฆาณฺสฺ, กปจฺจโย.
 (๑๖/๒) วนฺโฑติปิ^{๖๖๗} อตฺถิ. วทฺยิ อวภฺยเน สํฆาณฺสฺ. กรทฺยเต ภาชฺยเต ปกฺขิปปิยเต เอตฺถาติ
 กรณฺโฑ. วตฺถุ ชเนน เอตฺถ วตฺถุมฺหิ กรทฺยเต ภาชฺยเต ปกฺขิปปิยเต อิติ ตํ วตฺถุ กรณฺโฑ. กรทฺยิ
 ภาชฺนตฺเต, มณฺชานํ มณฺโฑ. มทฺยิ มณฺชานตฺเต. มณฺชาทิ กฺภูติตีติ มณฺโฑ. มทฺยิ กฺภูติตฺเต. สทฺติ
 คุมฺพภาวํ ฉินฺทตีติ สณฺโฑ. สทฺยิ คุมฺพตฺเต. องฺกมฺงฺคํ ฉินฺทตีติ กฺภูโธ. โย โรโค องฺกมฺงฺคํ
 ฉินฺทตีติ อิติ โส โรโค กฺภูโธ. กฺจฺยิ^{๖๖๘} เกทฺนตฺเต, อิมินา กปจฺจโย, กฺวจิ ชาตฺตฺสนฺโต คมา จ
 กโลโป, วคฺเค โฆสสา ๗เป๗ ปจฺมา^{๖๖๙} กฺจฺยิการสฺส ทฺวิภาโว. นเย. กณฺชิตฺตพฺนฺนฺติ กณฺชํ. ยํ วตฺถุ
 ชเนน กณฺชิตฺตพฺนํ อิติ ตํ วตฺถุ^{๖๗๐} กณฺชํ. กทฺยิ กณฺชตฺเต. กณฺโฑติปิ อตฺถิ. กณฺชเตติ เอเตน
 วตฺถุนาติ กณฺโฑ. กทฺยิ กณฺชานตฺเต. ปทฺติ ลิงฺกวิกฺลตฺลํ คจฺจตีติ ปณฺชโก.(๑๗/๑) ปทฺยิ
 ลิงฺกวิกฺลตฺเต, อิมินา กปจฺจโย, กการโลโป, กฺวจิ ชาตฺวิภคฺติปจฺจยानํ ทิฆมฺปิริตาเทสโลปาคมา
 จ กปจฺจโย ปุพฺเพ อการาคโม. นเย. ตทฺยิต ๗เป๗ ทิสฺ จ. สฺ. โส. ททฺยิ อาณํ กโรติ
 เอเตนาติ ทณฺโฑ. ชโน เอเตน สภาเวน ททฺยิ อาณํ กโรติ อิติ โส สภาโว ทณฺโฑ. ททฺยิ

^{๖๖๓} ท. ล. เต ทฺยเตติ

^{๖๖๔} ร. น. ทิฆมฺปิริตาเทสโลปาคมา

^{๖๖๕} ร. น. นิคฺคหิตาคโม...นิคฺคหิตสฺส โฉ.

^{๖๖๖} ร. น. วพฺเพติ

^{๖๖๗} ท. ส. ล. วณฺตีปิ

^{๖๖๘} ท. ส. ล. กฺจฺยิ

^{๖๖๙} ร. น. ท. ส. ช. ล. ปจฺมา.

^{๖๗๐} ท. ส. ล. ยํ วตฺถุ ชเนน กณฺชิตฺตพฺนํ อิติ ตํ วตฺถุ

อานายั. รหติ หีสตีติ รณโฑ. รหิ หีสายั. วิเสสเน ตหติ จาเลติ^{๑๑๕} เอเตนาติ วิตณโฑ. ปุคฺคโล เอเตน วาเทน ตหติ จาเลติ อิติ โส วาโฑ วิตณโฑ. วิปุพฺโพ. ตหิ จลนตฺเถ. อีสัญหติ วิมทหตีติ อีสัญโฑ. อี. โย อีสิ ฯเปฯ มทหติ อิติ อีสัญโฑ. อีสิหิ วิมทหเน. จณฺหติ จณฺหาภาวั คจฺจติ กโรตีติ จณฺโฑ. โย จหาภาวั จหติ กโรตี อิติ โส จณฺโฑ. จหิ จณฺหตฺเถ. คณฺหติ สนนิจยติ เอตฺถาติ คณฺโฑ. (๑๑๖/๒)คหิ.^{๑๑๖} เอตฺถ ปเทเส โลหิตั คณฺหติ สนนิจยติ อิติ โส คณฺโฑ. คหิ สนนิจเย. อหฺนติ อุปฺชชนฺติ เอตฺถาติ อณฺโฑ. เอตฺถ ปเทเส ปกฺขีอาทโย สตฺตา อหฺนติ อุปฺชชนฺติ อิติ โส อณฺโฑ. อหิ อณฺหตฺเถ. ชิกฺขณฺติพฺโพติ ลณฺโฑ. โย ปุคฺคโล ชิกฺขณฺติพฺโพ อิติ โส ลณฺโฑ. ลหิ ชิกฺขณฺตฺเถ. เมณฺหติ กฺกฺกฺภาวั คจฺจตีติ เมณฺโฑ. โย สตฺโต กฺกฺกฺภาวั เมหติ คจฺจติ อิติ โส สตฺโต เมณฺโฑ. มิณฺโฑติปิ อตฺถิ. มิหติ กฺกฺกฺภาวั คจฺจติ เมณฺโฑ เอพโก. มิหิ กฺกฺกฺตฺเถ. เอเรหติ โรคั หีสตีติ เอเรณฺโฑ. โย รุกฺโข โรคั เอเรหติ หีสตี อิติ ตสฺมา รุกฺโข เอเรณฺโฑ. เอเรหิ หีสายั. ขหิตพฺโพ ฉินฺหิตพฺโพติ ขณฺโฑ. โย ชเนน ขณฺหิตพฺโพ ฉินฺหิตพฺโพ อิติ โส ขณฺโฑ. ขหิ เมทนตฺเถ. กหฺยเต เกหฺยเตติ คณฺโฑ.^{๑๑๗} โย ชเนน กหฺยเต เกหฺยเต อิติ โส คณฺโฑ. (๑๑๘/๑) กหิ เกทเน, ชาตฺสณฺญาทิ, อิมินา กปฺจจโย, กฺวจิ ชาตฺตีอาทินา กโลโป, อิมินา นิปาตนา ทการสฺส^{๑๑๘} ทาเทโส, กฺวจิ ชาตฺตี วา นิกฺคหิตฺตฺจจติ วา ทการโต ปุพฺเพ นิกฺคหิตฺตาคโม,^{๑๑๙} วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, นเย ปรี ยุตฺเต, สิ, โส สิสฺส อี. ปุพฺพ, สโรโลโป. อาทิสทฺเทน มนฺโต อินฺโฑ จนฺโฑ อุโรอิจฺจาทีนั คหณั.

๖๖๔, ๖๖๕. ขาทามคฺมานั ขนฺธฺนฺธคฺนฺธา.

ชาติชฺรามาณาทิหิ ขชฺชเตติ ขนฺโธ. โย สภาโว ชาติชฺราทิหิ สัสนารทฺกฺเขหิ ขชฺชเตติ โส สภาโว ขนฺโธ. ขาท ภกฺขเน, กฺวิ จ, กฺวิโลโป จ, อิมินา ขาทสฺส ขนฺธาเทโส, สิ, โส. จกฺขุณา อมตีติ อนฺโธ. โย ชโน จกฺขุณา อมติ รุชฺติ อิติ โส อนฺโธ. อม โรเค, อม คตฺยาทีสุ , กฺวิ จ, กฺวิโลโป จ, อิมินา อมสฺส อนฺโธ, สิ, โส. คจฺจตีติ คณฺโธ. โส สภาโว. คมฺ สปฺป คมเน, (๑๑๙/๒) กฺวิ จ, กฺวิโลโป จ, อิมินา คมฺสฺส คณฺธาเทโส, สิ, โส. เอว วุตฺตนเยน ขนฺธโก อนฺธโกอิตฺติ อุทาหรณั ปณฺจทิเตน เวทิตพฺพั. ชาติชฺราทิหิ ขชฺชเตติ ขนฺธโก.

^{๑๑๕} ท. ล. ปาเลติ

^{๑๑๖} ท. ส. คหิ.

^{๑๑๗} กนฺโฑติ ภเวย.

^{๑๑๘} ร. น. ช. อิการสฺส

^{๑๑๙} ร. น. ท. ส. ช. นิกฺคหิตฺตฺจจติ วา ทการโต ปุพฺเพ นิกฺคหิตฺตาคโม.

ขาท,^{๑๒๐} อิมินา กปจจโย, ขาทสฺส ขนฺธาเทโส, ลี, โส. อมตฺติ อนฺธโก. อม โรเค, กปจจโย. คจจตฺติ คนฺธโก. คมฺ คตฺติมฺหิ, ก.

๖๖๕, ๖๖๕. ปฏาทิหุยล.

ปฏ-กလာทโย สทฺทา ปณฺฑิตฺเตน ปจฺจมา ปฺน นิปจฺจนฺเต. ปฏฺลน^{๑๒๑} คมนํ ปฏฺ. ปฏฺ อลํ นฺรตฺถกนฺติ ปฏฺล. ยํ วตฺถุ ปฏฺ อลํ นฺรตฺถก^{๑๒๒} อิตฺติ ตํ วตฺถุ ปฏฺล. ปฏฺ, ปท คตฺติมฺหิ,^{๑๒๓} อิมินา อลปจฺจโย, ลี, ลินฺนฺติ อมาเทโส, **ปฺพพ, สโรโป, นเย.** เกจิ ปน อาลปจฺจโยติ วทฺนฺติ. ตํ รุปลิทธิอาทิตฺติ น สเมติ. ปฏฺกิจฺจกรณฺเ อลํ สมตฺถ^{๑๒๔} วา ปฏฺล. ปฏฺอิจฺเจตฺสฺมา ปาฏฺิปทิกโต อลปจฺจโย. (๑๕/๑) เอวํ วิคฺคโห กาทพฺโพ. กलिเล อลนฺติ กลล. ยํ วตฺถุ^{๑๒๕} กलिเล ทฺรวภาเว อลํ อิตฺติ ตํ วตฺถุ กลล. ปงฺก. กलि กलिเต, อิมินา อลปจฺจโย, นเย, ลี, ลี. กलि. กิจฺจกรณฺเ อลํ สมตฺถ^{๑๒๖} กลล. ปาฏฺิปทิกโต อลปจฺจโย, กุเส อลนฺติ กุสล. ยํ กุเส ปาปเจตฺนาทิตฺติ อลํ สมตฺถ^{๑๒๗} อิตฺติ ตํ กุสล. กุส เจตฺนาทิตฺติ ปุณฺณสญฺเจสุ,^{๑๒๖} กเท มเท อลนฺติ กทล. กท มเท. ภคณฺทานํ ลินฺนํ ภคณฺโท. ภคณฺธิ เสงเน, **กทฺยาทิตฺติ โก.**^{๑๒๗} **กฺวจิ ธาตุ ๆเปฯ คมา จ** กโลโป, นิกฺคหิตาคโม จ, **วคฺคนฺตํ** วา **วคฺค.** ภคณฺโท. เสงเน อลนฺติ ภคณฺทล. ภคณฺทลนฺติปี อตฺถิ. ภคณฺธิ เสงเน, กปจฺจโย, กโลปนิกฺคหิตาคโม จ. ภคณฺเท อลนฺติ ภคณฺทล. เมฆ กฏฺวิจิตฺเต อลนฺติ เมฆล. ยํ วตฺถุ เมฆ กฏฺวิจิตฺเต อลํ ยุตฺตํ อิตฺติ ตํ (๑๕/๒) วตฺถุ เมฆล. เมฆ กฏฺวิจิตฺเต. วคฺค รุกฺขตฺเจ อลนฺติ วคฺคล. ยํ วคฺค ๆเปฯ อลํ ยุตฺตํ อิตฺติ ตํ วตฺถุ วคฺคล. วคฺค รุกฺขตฺเจ. ตกฺเก รุกฺขลิลเส อลนฺติ ตกฺคล, สาขาทิตฺติ. ตกฺก รุกฺขลิลเส, ปลฺเล นินฺนํญฺจเน อลนฺติ ปลลล. ปลล นินฺนํญฺจเน, สทฺเท หริเต อลนฺติ สทฺทล, ตินฺนาทิตฺติ. สทฺท หริเต, มฺล ปตฺติจฺจาย อลนฺติ มฺลล, ปทฺมาทิตฺติ มฺล. มฺล ปตฺติจฺจาย, อิมินา อลปจฺจโย, **กฺวจาทิมขฺมุตฺตฺรณํ ทิมฺรสฺสา ปจฺจเยสุ จ** อฺุสฺส รสฺโส, อการสฺส ทิม, นเย. มฺลลนฺติปี อตฺถิ. รสฺสาภาโว. พิล นิสฺสเย อลนฺติ ยุตฺตนฺติ พิลล. พิล นิสฺสเย, อลปจฺจโย, มขฺเม ทิม, วิเท สตฺตฺตฺยํ อลนฺติ วิทล, วิท สตฺตฺตฺยํ. จณฺหานํ จณฺโท.

^{๑๒๐} ท. ส. อิมินา ธาตฺวณฺตฺสฺส โลโป

^{๑๒๑} ท. ล. ปฏฺ

^{๑๒๒} ร. น. นฺรจฺจก

^{๑๒๓} ท. ส. ปฏฺ นิสฺสเย นยาส คตฺติมฺหิ.

^{๑๒๔} ร. น. ท. ส. ช. ล. สมตฺถ

^{๑๒๕} ร. น. ช. วตฺถุ

^{๑๒๖} ร. น. ท. ส. ช. ล. เจตฺนาทิตฺติ สญฺเจสุ.

^{๑๒๗} กจฺจ. ๖๖๓., ปทฺรูป. ๖๖๓.

จณฺเฑ อลนฺติ จณฺฑาโล. โย ชโน จณฺเฑ อลํ ยุตฺโต อิติ โส ชโน จณฺฑาโล. (๒๐/๑) จทิ
 จนฺตฺเถ, อิมินา อลปฺจโย, กุวฺจิ ชาติวธิคฺคตฺติปฺจยอนํ ทิมวิปริตาทสโลปคมาจ, นิคฺคหิตาคโม,
 วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, ทิม, นเย, ปญฺเจ วิตุถาร อลนฺติ ปญฺจโล รฎฺโฆ. ปจฺิ^{๒๒๘} วิตุถาร, ปญฺจณฺนํ
 ราชนํ อลนฺติ ปญฺจาโล. โย รฎฺโฆ ปญฺจณฺนํ ราชนํ อลํ ยุตฺโต อิติ โส รฎฺโฆ ปญฺจาโล.
 ปญฺจ อลปฺจโย. คมเน อลนฺติ วาลํ ยํ วตฺถุ.^{๒๒๙} วา คติพนฺชเนสุ. วเส อจฺฉาทเน อลนฺติ
 วสโล โย.^{๒๓๐} วส อจฺฉาทเน. ปจฺิ^{๒๓๑} วิตุถาร อลนฺติ ปจฺิ. ปจฺิ วิตุถาร. มจฺเ จเร อลนฺติ
 มจฺโล โย ชโน มจฺเ จเร อลํ อิติ มจฺโล. มจฺเ^{๒๓๒} จเร. มุเส เถยฺเย อลนฺติ มุสโล. โย ชโน. มุส
 เถยฺเย. มุเส ปาณจาค.^{๒๓๓} อลนฺติ วา มุสโล. โย มุเส สตฺตณํ ปาณจาค อลนฺติ ยุตฺโต อิติ โส
 มุสโล. มุส ปาณจาค. วเส สิกาลชาติยํ^{๒๓๔} อลนฺติ โคตฺถุโล (๒๐/๒) โย สตฺโต ว ๗เปย
 อลํ ยุตฺโต อิติ โส สตฺโต โคตฺถุโล, โคตฺถุวโส, อิมินา อลปฺจโย, กุวฺจิ ชาติวธิคฺคตฺติ
 อการโลโป. วิตุถาร อลนฺติ ปญฺจโล. ปญฺจ วิตุถาร, ปโรโลโป, สจฺชยานเน อลนฺติ พหุลํ. ยํ. พหุ
 สจฺชยานเน. วุทฺธิมฺหิ อลนฺติ วา พหุลํ. ยํ. พหุ วุทฺธิมฺหิ. อลปฺจโย, ปโรโลโป, มงฺคภาเว^{๒๓๕} อลนฺติ
 มงฺคลํ. ยํ กมฺมํ มงฺคภาเว อลํ ยุตฺตํ อิติ ตํ กมฺมํ มงฺคลํ. มงฺกิ มงฺคฺเถ.^{๒๓๖} ชาติสญฺญาทิ.
 อลปฺจโย. นเย. วุทฺธิมฺหิ อลนฺติ พหุลํ.^{๒๓๗} ยํ วตฺถุ. พหุ วุทฺธิมฺหิ,^{๒๓๘} อลปฺจโย, กพฺิมฺหิ
 อลนฺติ กมฺพลํ. ยํ วตฺถุ กพฺิมฺหิ สพฺพรณเน อลํ ยุตฺตํ อิติ ตํ วตฺถุ กมฺพลํ. กพฺิ สพฺพรณ,
 อลปฺจโย, กุวฺจิ ชาติวธิคฺคตฺติ นิคฺคหิตาคโม, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, นเย. รูปสฺติทฺธิยํ^{๒๓๙} กพฺิ
 สจฺจเวตฺติ วตฺถุ. (๒๑/๑) สพฺิมฺหิ อลนฺติ สมฺพลํ. ยํ วตฺถุ สพฺิมฺหิ มณฺฑาเล อลํ อิติ ตํ วตฺถุ

^{๒๒๘} ร. น. ท. ช. ล. ปญฺจ

^{๒๒๙} ท. ล. วตฺถุ

^{๒๓๐} ร. น. ช. โส.

^{๒๓๑} ท. ล. จเป...จปโล

^{๒๓๒} ร. น. ท. ช. ล. ปจฺเ จเร อลนฺติ ปจฺโล. โย ชโน ปจฺเ จเร อลนฺติ ปจฺเ จเร.

^{๒๓๓} ท. ล. ปาณจาค

^{๒๓๔} ร. น. ท. ส. วเส สิกาลชาติยํ

^{๒๓๕} ร. น. ช. มงฺคภาเว

^{๒๓๖} ร. น. ช. มงฺคตฺติ มงฺคฺเถ. ท. มงฺกิ คติมงฺคฺเถ.

^{๒๓๗} ท. ส. ล. ช. พหุลํ.

^{๒๓๘} ร. น. ท. ส. ช. ล. วุทฺธิมฺหิ.

^{๒๓๙} ปทฺรูป. ว. ๔๕๔.

สมพล. สพิ มณฑล, อลปัจโย, นิคคหิตาโม, อุกเก คติโกฎฐิตล อตุนติ อุกคต. ยัม อุกเก คติโกฎฐิตล อล อิติ ตัม อุกคต. อุกค คติโกฎฐิตล. อาทิสททเทเน มณฑลัม กุณฑลัมอิจจาทีนัม คหณ.

๖๖๖, ๖๖๖. ปุถุสฺส ปุถุ ปลาโม วา.

ปุถุ หุตฺวา ชาตุนติ ปถวี. ยัม ชมฺมชาตัม ปุถุ หุตฺวา ชาตัม อิติ ตัม ชมฺมชาตัม ปถวี. ปุถุอิตฺถุจฺจิตฺ. ฌ รากา เตเน รตฺตํ ตสฺสเทมมณฺณตฺถลล จ^{๓๔๐} ฌปัจโย. เตสํ โณ โลปํ ฌโลโป. อิมินา ปุถุสทฺทสฺส ปุถุอาเทโส. อิวณฺณวณฺณณา ฌลล^{๓๔๑} ลตฺถณฺนา. ฌลลนมิยฺวา สเร วา^{๓๔๒} อุสฺส อุวาเทโส. เตสฺว วุฑฺธิโลปาคมวិการวิปริตาทลลล จ อุสฺส อการาเทโส, นเย, ปุถุสทฺทโต ฌวณฺณิกฌณฺยณฺณตฺถหิตี อิปัจจโย, ปุพฺพ, สรโลโป ฌเปฯ ปกฺติ, สิ, สลฺโต โลโป คสิปี. (๒๑/๒) ปุถุ หุตฺวา ชาตฺติ ปถโม. โย ปุถุ หุตฺวา ชาต อิติ โส ชโน ปถโม. ปุถุ. อิมินา ปุถุสทฺทสฺส ปลาเทโส. อมปัจจโย.^{๓๔๓} ปุพฺพ, สรโลโป ฌเปฯ ปกฺติ, นเย, สิ, โส. ปุถุ กิเลเส ชนตฺตีติ ปุถุชชโน. ปุถุ, ชน,^{๓๔๔} อิมินา ปุถุสทฺทสฺส ปุถุอาเทโส, ปฺรทฺทวภาโว ฌาเน,^{๓๔๕} ปุถุ หุตฺวา ชาตุนติ ปถวี. ฌรากา เตเน ฌเปฯ สฺ จ ฌปัจจโย. เตสํ โณ โลปํ, อิมินา ปุถุสฺส ปุถุ ฌเปฯ ลตฺถณฺนาทิ, ฌลลนมิยฺวา สเร วา อุสฺส อุโว. เตสฺว วุฑฺธิติอาทีนา อุสฺส อ, ฌวณฺณิกฌณฺยณฺณตฺถหิตี, อี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, สิ, สิลโป. ปุถุ หุตฺวา ชาตติ ปจวี, ปุถุ. ฌปัจจโย, ฌโลโป, อิมินา ปุถุสฺส ปุถุ, โท ฐสฺส ฌติ สุตฺเต ฌสทฺทเทเน วา เตสฺว วุฑฺธิ ฌเปฯ เทลลล ฌาตี วา (๒๒/๑) ยทฺนุปฺปฺนุณา นิปาตนา สิทฺถณฺนตฺตีติ วา ฌการสฺส ฌกาโร.^{๓๔๖} เตสฺว วุฑฺธิ ฌเปฯ ยท ฌเปฯ สิทฺถณฺนตฺตีติ สุตฺตทฺวเย^{๓๔๗} อการสฺส อการาเทโส.^{๓๔๘} ฌวณฺณิกฌณฺยณฺณตฺถหิตี, อี, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย. ปุถุ หุตฺวา ชาตฺติ ปจโม. ปุถุ อิมินา ปุถุสฺส ปลาเทโส, อมปัจจโย, นเย, ฌสทฺทเทเน อการสฺส ฌกาโร, ทฺทชิต ฌเปฯ สฺ จ, สิ, โส. รูปสิทฺธิยํ^{๓๔๙} ปน ปุถุ วิตุถาเร. ปตฺถฎฺฐาตี^{๓๕๐} อตุถ

^{๓๔๐} กจจ. ๓๕๒., ปทฺรูป. ๓๗๖.

^{๓๔๑} กจจ. ๕๘., ปทฺรูป. ๒๙.

^{๓๔๒} กจจ. ๗๐., ปทฺรูป. ๓๐.

^{๓๔๓} ร. น. ช. อมปัจจโย.

^{๓๔๔} ร. น. ท. ส. ช. ล. ปุถุ ชเน.

^{๓๔๕} ร. น. ท. ส. ฌาเน.

^{๓๔๖} ท. ส. ล. สกาโร. ร. น. ฌุจกาโร.

^{๓๔๗} ท. ส. ล. สุตฺตทฺวเยน

^{๓๔๘} ร. น. ท. อการาเทโส.

^{๓๔๙} ปทฺรูป. ๖. ๔๕๔.

กวิปัจจโย, อิมินา ปุณฺณปาเทโส, อิตฺถิยํ อีปัจจโย, โอ สเร จาติ สุตฺเต^{๑๕๐} จสทฺเทน อวาเทโส. ปถวี, ปจฺวี.^{๑๕๑} ถสฺส จตฺตํ, อมปัจจเย ปถาเทโส, ปจฺโมติ วุตฺตํ. สทฺทนีติยํ^{๑๕๓} ปน ปุณฺณสฺส ปุณฺณปฺรา^{๑๕๔} ปุณฺณอิจฺเจตสฺส ปาณฺฑิปทิกสฺส^{๑๕๕} ปุณฺณปจฺอิจฺเจเต อาเทสา โหนฺติ, ปถวี ปจฺโม ปถวี วา, อวสฺสกาโร อตฺตํ อาเทสญฺตสฺส อวสฺส อุกาโร อตฺตมาปชฺชติ, ปถวี, ปุณฺณสฺสกาโร จ ถสฺส ธตฺตํ(๒๒/๒) ปุณฺณสทฺทสฺส อุกาโร จ อตฺตมาปชฺชติ, ถการสฺส ปน ธการตฺตํ โหติ, ปถวี, ปจฺโต อโอม ปุณฺณสทฺทสฺส อาเทสญฺตสฺมา ปจสทฺทโต อมปัจจโย โหติ, ปจฺโม โส ปราภโวติ วุตฺตํ.

๖๖๗, ๖๗๗. สตุวาทิหิ ตุทโว.

ตุ จ ทุ จ ตุทโว. ชนํ หีตฺตีติ สตฺตุ. โย อริชนํ หีตฺติ อิติ โส อริ สตฺตุ นาม. สสุ หีตฺยา, อิมินา ตฺ, ภูษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ ธาตฺวนฺตฺโลโป, ตการสฺส ทฺวิภาโว จ, กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปัจจยानํ ทิมฺวิปริตฺตาเทสโลปาคมา จาติ วา, ตการสฺส ตการาเทโส, นเย, ลี, ลีโลโป. ทุกฺขํ ททาตีติ ททฺท. โย โรโค ทุกฺขํ ททาติ อิติ โส โรโค ททฺท, กฺวจิวิเสโส. ทท ทาน, อิมินา ทุปัจจโย, นเย. ชนानํ สุขํ อทติ ภกฺขตีติ อทฺท. โย ชนानํ สุขํ อทติ ภกฺขติ อิติ โส อทฺท. อท ภกฺขเน, อท รกฺขณ, ^{๑๕๖} ทุปัจจโย. มทิตฺตฺโป. มทฺท. มท อุมฺมาเท, มท มทฺทเน, ทุปัจจโย.

๖๖๘, ๖๗๘. จุยาทิหิ อิวโร.

(๒๓/๑) จิยตีติ จิวโร. ยํ วตฺถุ.^{๑๕๗} จิ จเย, อิมินา อิวรฺปัจจโย, ปุพฺพ, สรโลโป, นเย, ตทฺทริต ๗เป๗ สฺ จ, ลี, ลี. ปาตพฺพนฺติ ปิวโร, ยํ วตฺถุ. ปา ปาเน. ธาเรตพฺพนฺติ ชิวโร. ยํ วตฺถุ ชเนน ธาเรตพฺพํ อิติ ตํ วตฺถุ ชิวโร. ธา ธาเรน. รูปฺลิตฺทิสทฺทนีติสฺส^{๑๕๘} ปน ปา ปาเน. ปาตีติ ปิวโร,^{๑๕๙} ปีน. ธา ธาเรน, ชิวโร เกวญฺญูติ^{๑๖๐} จิวโร ชิวโร. เอตฺถ จ ปิวโร กจฺมเป ญฺเลติ อภิธานํ ฅาตพฺพนฺติ จ ยถากุณฺมํ วุตฺตํ.

^{๑๕๐} ร. น. ท. ส. ช. ล. ปถตาคิ

^{๑๕๑} กจฺจ.๗๘., ปทฺรป.๓๑.

^{๑๕๒} ท. ส. ล. ปุณฺณวี. ปุณฺณจฺวี.

^{๑๕๓} นีติ. ฐ. อ. ๔๑๕.

^{๑๕๔} ท. ส. ล. ปุณฺณสฺส ปุณฺณปถา.

^{๑๕๕} ร. น. ช. ปาณฺฑิปทิกสฺส

^{๑๕๖} ร. น. ท. ช. อท ภาชนกสมเย. ธาตฺวตฺถ. อท ภกฺขรกฺขณ.

^{๑๕๗} ท. วตฺถุ

^{๑๕๘} ปทฺรป. อ. ๔๕๕, นีติ. อ. ๔๑๕.

^{๑๕๙} ท. ส. ล. ปิวโร

๖๖๕, ๖๗๕. มุนาทีหิ จิ.

มุนาตีติ มุนิ. โย มุนติ ชานาติ อิติ โส มุนิ. มุน ฌาณ. อิมินา อิปัจจโย. นเย. สิ. สีโลโป. ยตตีติ ยติ. โย ยตติ วิริยํ กโรติ อิติ โส ยติ. ยติ ปตฺยคเน. ชาตฺสณฺญาทิ. อี. นเย. กุฎฺฐภาวํ กจฺจนตีติ อคฺคิ. โย ชาตเวโท กุฎฺฐภาวํ กจฺจนติ อิติ โส ชาตเวโท อคฺคิ. อคฺค คติ-โกฎฺฐิเล, อี. ปุโรโต กจฺจนตีติ ปติ. (๒๓๗/๒) โย ปุโรโต กจฺจนติ อิติ โส ปติ, สามิ. ปท คติมฺหิ, อิปัจจโย, กุวฺจิ ชาติฺตฺวาตีนา ทสฺส โด. กนฺตํ วทตีติ กวิ. โย ชโน กนฺตํ วทติ อิติ โส กวิ. กุ สทฺเท, วิสฺสฺรชฺปะทาตีโต ฌ, การิตํ ๑เปฯ พนฺุช, การิตานํ โฌ โลโป, อลฺโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิต อุสฺส โอ, โอ อว สฺเร, นเย, สิ, โส. กวอิตฺถุจฺจิตฺ. อิมินา อิปัจจโย, ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย, สิ, สีโลโป, สฺวตีติ สฺวจิ. ยํ วตฺถุ. สฺจ โสจกมฺมนิ. อี. รุจตีติ รุจิ. ยา ฌมฺมชาติ รุจติ ทิปฺปติ อิติ สว ฌมฺมชาติ รุจิ. รํสี. รุจ ทิตฺติมฺหิ, อี. มหนฺตํ ลาคีติ^{๖๖๐} มหาลิ. โย ปุคฺคโล มหนฺตํ อตฺถํ ลาคี คณฺหาติ อิติ โส มหาลิ. มหาสทฺทฺปปโท, ลา อาทาน, สพฺพโต ฌวฺตุวาวี วา^{๖๖๑} อิปัจจโย, ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย. มหาลอิตฺถุจฺจิตฺ. อิมินา อี, (๒๔/๑) ตทฺฐิต ๑เปฯ สฺ จ, สิ, สีโลโป จ. ภาทํ ลาคีติ ภาทฺทาลิ. โย ปุคฺคโล ภาทํ ลาคี อิติ ภาทฺทาลิ. ภาทฺทสทฺทฺปปโท, ลา, อิปัจจโย, ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย, กุวฺจาตีมชฺฌตฺตรานํ ทิมฺรสฺสา ปจฺจเยสฺส จ อการสฺส ทีโฆ.^{๖๖๒} ภาทฺทาล. อิมินา อี, ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย, สิ, สีโลโป. มนํ ตตฺถ นยตีติ มณิ. ชโน มนํ ตตฺถ มณิํมฺหิ นยติ อิติ โส มณิ นาม. อธิกรณฺสาธนํ. มนสทฺทฺปปโท, นี นเย, อิปัจจโย, กุวฺจิ ชาติฺวิภคฺติปจฺจยानํ ทิมฺวิปริตาทสฺโลปาคมา เจติ วา เตสฺส วุทฺธิโลปาคมวิการวิปริตาทสฺสา เจติ วา ปจฺจยาทนฺนิฏฺฐา นิปาทนา สิชฺฌนฺตีติ วา สฺตฺตตฺตเยน^{๖๖๓} มนสทฺทฺสฺส นการโลโป, นการสฺส ฌาเทโส, นเย, สิ, โส. มณอิตฺถุจฺจิตฺ. อิปัจจโย, ปุพฺพ, สฺรโลโป, นเย, ตทฺฐิต ๑เปฯ สฺ จ, สิ, สีโลโป.

๖๗๐, ๖๘๐. วิทาทีหฺญโร.

(๒๔/๒) วิทฺฐรฺฐจฺจาน ชาติ มณิ เวทฺุโร. วิทฺฐรฺฐจฺจาน ชาติ ฌนํ เวทฺุโร. วิทฺฐร-อิตฺถุจฺจิตฺ. ฌ ราคา เตน รตฺตํ ตสฺเสทฺมณฺญตฺถสฺส จ ฌปจฺจโย, เตสํ โฌ โลโป, วุทฺธาตีสฺรสฺส วา อลฺโยคนฺตสฺส สณฺจ จ วุทฺธาตี อิสฺส เอ, นเย, ตทฺฐิตตฺตา นามมิว การณํ. สิ, โส.

^{๖๖๐} ท. ส. ล. เกวฏฺฐาติ, ปทฺฐป. ธีวโร เกวฏฺฐุ.

^{๖๖๑} ท. ส. ล. ลาคีติ

^{๖๖๒} ร. น. ช. สพฺพโต ฌวฺตุวาวี วา.

^{๖๖๓} ร. น. ส. ช. ทีโฆ

^{๖๖๔} ท. สฺตฺตตฺตเยน

เวทิตุมลมนาสนุนตตาดิ วิฑูโร. โย มณิ อนาคตตตาดิ เวทิตู วิฑูริตู่ อลั อยุตุโต อิติ โส
 มณิ วิฑูโร. อิมินา อูรปจโย, นเย, สิ, โส. วิฑูโรติ รสุสปาโทปิ อตุถิ. กุวจิ ชาติติอาทินา
 รสุโส. เสเสสุปี เอเสว นโย. วลลติ สาธารณาภาวึ คจฺจติตี วลลุโร. วลลิตฺติ พนุธิยตีตี
 วลลุโร, สุกขมํลั. วล สาธารณพนุชเนสุ, **ปรเทวภาโว จาน.**^{๓๖๕} มลิตพโพติ มตุโร. โย ปุคฺคเลน
 มลิตพโพ อิติ โส มตุโร, (๒๕/๑) วิหวิเสโส. มส อามสเน. สินุหติ สิงการภาวึ คจฺจติตี
 สินุหุโร. โย สภาโว สิงการภาวึ สิหติ คจฺจติ อิติ โส สินุหุโร. อิตฺธิปฺริสานึ วิหาสสงฺขาโต
 สิงการ. สิห สิงการ,^{๓๖๖} **กุวจิ ชาติติอาทินา** นิกฺคหิตาคโม, **วคฺคนุตฺ** วา **วคฺเค.** คมิตุมล
 อนาคตตตาดิ ฑูโร. โย เทโส อนาคตตตาดิ คมิตู อลั อยุตุโต อิติ โส เทโส ฑูโร. ฑ
 คติมฺหิ. กวติ นทตีตี ฑูโร, ปกฺขิ. ฑ สทฺเท. กมติ อยณั คนุธิ หีสตีตี กปฺปุโร. โย ฃนसार
 อยณั คนุธิ กปติ หีสตี อิติ โส ฃนसार กปฺปุโร.

ฃนसार สิถพฺโภ จ กปฺปุริ ปฺนุนปฺสเกติ^{๓๖๗}

อภิธานปฺปทีปิกายึ^{๓๖๘} วุตฺต. กปฺ หีสตกกฺลคฺนเรสุ. กปฺ^{๓๖๙} สามตุเถ. ตกฺกฺลนุติ
 สิเสโส.^{๓๗๐} อูรปจโย. **ปรเทวภาโว จาน.** นเย. มหิยตี ปุชฺชิตตี มหา. ยางฺภูมิ ปุคฺคเลน มหิยตี
 ปุชฺชิตตี อิติ สา ภูมิ มหา. มหา ปุชฺชาย, อปจโย. มหนฺโต ยาคีตี มหาโย. (๒๕/๒) ยา ภูมิ
 มหนฺโต หุตฺวา ยาคี. อิติ สา ภูมิ มหาโย. มหนฺตสทฺทฺปปโท, ยา คติปาปฺเน, **สพฺพโต ญฺจตุวาวี**
 วา, อปจโย. มหโยติ วตฺตพฺเพ. **กุวจิ ชาติติอาทินา** หการโลโป, มยสทฺทโต อิมินา อูรปจโย,
 สิ, โส สิสุส โอ, มยสทฺโท ปาฏิปทิกอ. มหิยํ รุทตีตี มยฺโร. โย สตุโต มหิยํ รุทตีตี มยฺโร. โย
 สตุโต มหิยํ รุทตี อิติ โส มยฺโร. มหิสทฺทฺปปโท, รุท สทฺเท, อิมินา อูร, **เตสุ รุทธีติอาทินา**
กุวจตีอาทินา หการโลโป, รุทธาตุสุส ยาเทโส จ, **ปฺพพ, สรโลโป, นเย, ตทฺธิต ๗เป๗** สฺ จ,
 สิ, โส. อุนฺหิตู มลั สมตฺโต อุนฺหุโร. โย สตุโต อุนฺหิตู อลั สมตฺโต อิติ โส สตุโต
 อุนฺหุโร. อุนฺหิตพฺโพ กิเลถยิตพฺโพ^{๓๗๑} ชิคฺคฺจิตพฺโพติ วา อุนฺหุโร. โย สตุโต ฃนเนน อูทึ ๗เป๗

^{๓๖๕} ร. น. ท. ส. ช. ล. ฉาน.

^{๓๖๖} ร. น. ช. สํขาวินาสโต สิคาร. สิห สิการ.

^{๓๖๗} ร. น. ท. ส. ช. ล. ฃนसार สิถมฺโพ จ กปฺปุริ ปฺนุนปฺสเกติ.

^{๓๖๘} อภิธาน. ๓๐๕/๘๑.

^{๓๖๙} ร. น. ท. ส. ช. ล. กมฺ หีสตกกฺลคฺนเรสุ. กมฺ

^{๓๗๐} ท. ล. สิโส

^{๓๗๑} ท. ล. กิเลถยิตพฺโพ

ช็ญจณิตพโพ อิติ โส อุนทุโร. (๒๖/๑) อุนทุติ กิเลทตีติ วา อุนทุโร อายุ, อุทิ ปสวานกิเลทเนสุ, อูร, นิกคหิตาคโม.^{๗๗๒} ขาทิตุมลนติ ขชชโร. โย รุกโข ขาทิตุ อลั ยุตโต อิติ โส รุกโข ขชชโร. ขชชียตีติ วา ขชชโร, สากวิเสโส. ขชช ภกขเน, ขชช พยถมชชเนสุ. อุกโกสิตุมลนติ กุรุโร. โย ปกขี อุกโกสิตु อลั ยุตโต อิติ โส ปกขี กุรุโร. กุร อุกโกเส.

๖๗๑, ๖๘๑. หนาทิหิ ญนุตุโว.

โกชน หนตีติ หน. โย โภชน หนติ อิติ โส หน. หน หีสาคตีสุ, อิมินา ญปจโย, กุวจิ ชาติตืออาทินา นโลโป, ตทุทธิต ๗เปฯ สุ จ. รูปสัทธิย^{๗๗๓} ปน หนติ วุตต. ชายตีติ ชาญ. โย ชายติ อิติ โส ชาญ. ชน ชนเน, ชนิ ปาตุภาเว, นุ, กุวจิ ๗เปฯ คุมมา จ ชาติวณตโลโป, ทิโฆ จ. ภาตีติ ภาณุ. โย อาทิจุโจ. ภา ทิตุติมหิ, ฌ. ภาณติ อตุถิ. ญปจโย. (๒๖/๒) รัยติ กจจติ เรณ. โย รัช. รั คติมหิ, รั สนตาน, ฌ, เตสุ วุทธิตืออาทินา วุทธิ. ขนติ ขณตตีติ วา ชาญ. โย ขนติ อิติ ชาญ. วา. โย ชเนน ขณตตีติ อิติ โส ชาญ. กมมสาธน. ขนุ อวธารณ, ฌ , ชาติวณตโลโป. อมตีติ อนุ. อม โรเค, อม คตุยาทิสุ, ญปจโย, ชาติวณตโลโป. เวณ. เว ตนตสนตาน, วิ พหิสาร, นุ. อณ เวณตปิ อตุถิ. ญปจโย. ชาติ วจัน ปาเยตีติ ฌนุ. ยา คาวี วจัน ฌยติ ปาเยติ อิติ สา คาวี ฌนุ. ฌ ปาเน, นุ. กิริย ลกขณ วา ชาติตีติ ชาติ. โส สภาโว กิริย ลกขณ ชาติตีติ อิติ โส ชาติ. ชาติ ฌารณ, ฌปจโย. สียตีติ เตตุ. อาพชเนน สียติ พนุชยติ อิติ โส เตตุ. สิ พนุชเน. ฌ. อุทธ คจจติ เกตุ. โย รัช. กิ ฌนวิโยเค. กิ อุนนติมหิ.^{๗๗๔} (๒๗/๑) เตสุ วุทธิตืออาทินา วุทธิ. หิโนตีติ หน. โย ฌมโม. หิ คติมหิ, ฌ, เตสุ วุทธิ ๗เปฯ เทสา จ, ตทุทธิต ๗เปฯ สุ จ, สิโลโป.

๖๗๒, ๖๘๒. กุฎาทิหิ ไร.

กุฎติ^{๗๗๕} ฉินทตีติ กุฎไร. โย พยาริ. กุฎ ฌเทเน, ชาติสณณาทิ, กุวจิ ชาติตืออาทินา ชาติวณตโลโป, อิมินา ฌปจโย,^{๗๗๖} นเย, สิ, โส. กุสตีติ โกฎไร. ยั อุทธ กุสตีติ ตั โกฎไร. กุส ฌเทนปฐณคนุเชสุ, กุส ฌเทนภุตทานสณจเยสุ, ฌปจโย, อณเณสุ จ, กุวจิ ชาติตืออาทินา

^{๗๗๒} ร. น. ท. ส. ช. ล. นิกคหิตาคโม.

^{๗๗๓} ปทรูป. อ. ๔๕๗.

^{๗๗๔} ร. น. ท. ส. กิ ฌนวิโยเค. กิ อุนนติมหิ.

^{๗๗๕} ร. น. กุฎจติ

^{๗๗๖} ร. น. ฌปจโย.

ชาตวन्दโลโป, วกุเณ โฆฆา ๗เปฯ ปจมา, นเย. กฏติ มททตีติ กฏจ. ยํ วัตถุ. กฏ มททเน,
จปจโย, นเย, สี, สี. ปาฏิปทิกเหตีติ ปทํ อาทิสทเทเน คหิตํ ปาฏิปทิกํ สนุชชา ย วุตตํ.

๖๗๓, ๖๘๓. มนุปรุสนาทีหิ อุตฺสนุสึสา.

อุตุโส จ นุโส จ อโโส จ อุตฺสนุสึสา.^{๖๗๓} มนฺเต ชานาตีติ มนุตุโส. โย ชโน
มนฺเต ชานาตีติ (๒๗/๒) อิติ โส มนุตุโส. มนุ โโพชน, ชาตฺสณฺญาที, อิมินา อุตฺสปจโย,
นเย, สี, โส. มนฺเต ชานาตีติ มานุโส. มน, อิมินา นุสฺปจโย, กุวจิ ชาตฺตืออาทินา ชาตฺวन्द-
โลโป. อาตฺตลจ มาตปิตฺตุนํ มนํ ปุเรตีติ ปุริโส. โย ปุคฺคโล. ปุรฺชาตฺ ปุรฺเชตฺ,^{๖๗๔} อิตฺสปจโย,
กุวจฺตีอาทินา รตุโส. นเย. ปุเรตีติ โปโส. ปุร, อิตฺสปจโย, อิมินา นิปตฺตนา รการโลโป, เตสุ
วฺทฺธิโลปาคมวិการวิปรีตาทเสา จ วฺทฺธิ อุตฺส อโ, นเย, สี, โส. สฺมตฺติ กุลํ สนุชชาติติ สฺมตฺติ. ยา
อิตฺติ. สฺมตฺติ หีตฺกุตฺสนฺตฺตฺตฺ, อิตฺ, นเย, อิตฺตฺติยมโตะ อาปจโย, จสทฺเทเน นามมिव กรณํ, สี,
สีโลโป. กุจฺจิตฺตฺตฺตฺ กิริสํ. ยํ วจฺจํ ปุคฺคเลน กุจฺจิตฺตฺตฺ อิติ ตํ วจฺจํ กิริสํ. กุ กุจฺจิตฺ,
อิตฺสปจโย, อิมินา รการากโม,(๒๘/๑) กุวจิ ชาตฺตืออาทินา อุตฺส อการาทโส, อการสฺส ทีโฆ จ,
นเย. สี, สี สิตฺส อ. อนุชการวិชนเนน สดฺตฺตฺนํ ญยํ หีตฺตีติ สฺริโย. สฺ หีตฺยํ, อิมินา อิตฺสปจโย,
รการากโม จ, นเย. สฺริโยตีปิ อตฺติ. สฺ หีตฺยํ, รการากโม, สการสฺส ยตฺตฺตฺ. ไรคํ หีตฺตีติ
สิริโส. โย รุกฺโข ไรคํ หีตฺติ อิติ โส รุกฺโข สิริโส. สฺ หีตฺยํ, อิตฺ, อิมินา รากโม, กุวจิ ชาตฺตือ
อาทินา อุตฺส อ, สี, โส. หีตฺตีติ สิริสํ. ยํ วัตถุ หีตฺติ อิติ ตํ สิริสํ. สฺ หีตฺยํ. อิตฺ. อิมินา
รากโม. อุตฺส อ, นเย, สี, โส. อิตฺติ กมฺปตีติ อิติโส. โย สดฺโต. อิตฺ กมฺปเน. อตฺติ สมตฺเตตีติ
อิตฺ.^{๖๗๕} โย สดฺโต. อิตฺ สมตฺเต, อิตฺ, กุวจิ ชาตฺตืออาทินา อิตฺส อ. อิตฺตีปิ^{๖๗๖} อตฺติ. อิตฺส
อการากาโว. มหิยตีติ มหิโส. (๒๘/๒) โย สดฺโต ชเนน มหิยตี ปุชฺชิตฺติ อิติ โส มหิโส. มห
ปุชฺชยํ. อิตฺ. อณฺณตฺตฺ มหิโสตีปิ อตฺติ. วาจาสิลฺกฺจตฺตํ นิกฺคหีตฺตฺกโม กโต. สฺยตี พนฺชิตฺติ สีสํ.
โย สีโร ชเนน สฺยตี พนฺชิตฺติ อิติ โส สีโร สีสํ. สี พนฺชเน, อิตฺ. วาจาสิลฺกฺจตฺตํ. กุวจิ ชาตฺตือ
อาทินา ทีโฆ. นเย, สี, สี. กวตี หีตฺตีติ กิสํ. ยํ ชมฺมชาตํ สดฺเต กวตี หีตฺติ อิติ ตํ ชมฺมชาตํ กิสํ.
กุ หีตฺยํ, กุวจิ ชาตฺ ๗เปฯ คมา จ อิตฺส ทีโฆ.^{๖๗๗} ปุพฺพ. สรโลโป. นเย. ตฺทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, สี,

^{๖๗๓} ท. ล. อุตุโส จ นุเจติ โส จ อุตฺส นุสึสา.

^{๖๗๔} ท. ล. ปุร ทานปุรฺเชตฺ.

^{๖๗๕} ท. ล. อลโส.

^{๖๗๖} ท. ล. อลิตฺตีปิ

^{๖๗๗} ร. น. ส. ช. ทีโฆ.

สี สีสุส อ. สรโรโป, นเย. อาทิสทเทน ติมิส ปุริส คาลิส กิพพิสมิจจาทีน^{๑๘๒} คหณ.
 โมคคคูลานพยากรณ^{๑๘๓} ปน กรีส^{๑๘๔} สิริโส ปุริส คาลิสมิจจาทีสุ^{๑๘๕} อีสปจโย. กรีสตีติ
 กรีส คุด. สปปทฏฐกาลาทีสุ สริยตีติ สิริโส.^{๑๘๖} รุกโข.(๒๕/๑) สรสส อีสส. ปุเรตีติ ปุริส
 คุด. รสุโส. ตลติ^{๑๘๗} สตุตทาน ปติฏฐาน ภาตีติ คาลิส. โอสริวิเสโสติ โมคคคูลานมหาสามินา
 วุตต. อิติสทโท ปการตุโ. กิตสุส กิตปจยสส วิชาน กิพพิชาน. โท ฐสส เจติ สตุเต
 จสทเทน ตการสส พาเทโส. นเย. กิพพิชาน กปปิยติ เอตุถ กณเทติ กิพพิชานกโป.
 ตสมิ. อุณปจโย อาทิ เยส เต อุณาทโย. อุณาทโย กปปิยนติ ปริจฺฉิชฺชียนติ เอตุถ
 กณเทติ อุณาทิกโป. กลาปนุโ อุณาทิกโป สทิส. อัย คนุโ อุณาทิกโป นาม.
 อิมสมิ หิ กณเท อุณปจโย อตุติ. กลาเป^{๑๘๘} ปน อุณาทิกโป สพพวรมนาจริเยน วุตโต.
 ตททีปกคนุโ^{๑๘๙} อุณาทิกโก นาม ชาโต. อัย ปน คนุโ เตน กณเทน สทิสตุตา อุณาทิกโก
 นาม. เตน นุยาเส^{๑๙๐} วิมลพุชฺฌินา^{๑๙๑} วุตต. (๒๕/๒) ตตุถ จ อุณปจยสสาทิตตุตา ตททีปก-
 คนุโ อุณาทิกโก นาม ชาโต. อัย ปน วุตตนเยน ตสุสทิสตุตา ตพโพหาเรนาโคโต. อธิปิจ
 ปรสมณฺญา. เตนหา ปรสมณฺญา ปโยเคติ.^{๑๙๒} มุขมตฺตสارهปี ตตุถาปฺนุณฺยปจยสสาทิกตุตา
 ตททีปกคนุโ อุณาทิกโก นาม ชาโตติ คุณสาครนามเชยฺเยน^{๑๙๓} ภทฺทนฺตภทฺทกุมารเถเรน^{๑๙๔}
 วุตต.

^{๑๘๒} ส. กิพพิส มิจจาทีน

^{๑๘๓} โมก. อ. ๒๘๖.

^{๑๘๔} ส. กรีส.

^{๑๘๕} ส. คาลิส มิจจาทีสุ

^{๑๘๖} ส. คุด. สปปทฏฐกาลาทีสุ สริยตีติ สิริโส.

^{๑๘๗} ร. น. ช. ตลติ

^{๑๘๘} ส. อุณปจยอาทิมุหิ, กลาป. ๔๒๑.

^{๑๘๙} ส. ตททีปกคนุโ

^{๑๙๐} นุยาส. อ. ๒๓๗.

^{๑๙๑} ส. วิมลพุชฺฌินาม

^{๑๙๒} กจจ. ๕., ปทรูป. ๑๑.

^{๑๙๓} ส. คุณสาครโนมเชยฺเยน

^{๑๙๔} ร. น. ช. ภทฺทนฺตภทฺทกุมารเถเรน

ยี่ ประมัญ ประตุตมัม	อภินวปฺราราหุຍ်.
โย ตสฺส ปจฺฉิมุตฺตร-	ทิสภาเก ปติฏฺฐิติโต, ^{๗๕๕}
ปนสสาราโมติ นามน	อาราโม อติวิสุตฺโต
นानารุกฺเขหิ สยฺจฺฉนฺโน	นานาชนปโท หโว. ^{๗๕๖}

โย สีหสุโร^{๗๕๗} อติทฺุปฺปสยฺโห
 อุทฺุชารปฺลฺโย ปฏฺิเสนภินฺโน,^{๗๕๘}
 สฺุสยฺยตฺานํ จตฺุปจฺจยฺานํ
 ทาทา ปสนฺโน รตนตฺุคยฺมฺหิ.^{๗๕๙}
 การราปีโต ตตฺุถ มหาสยฺน^{๘๐๐}
 ลจฺุกาภิธานน สฺุวสฺเซน^{๘๐๑}
 ราชาธิธาเซน มหาทยฺน
 โย เตน ราเซน เกโห^{๘๐๒} สฺุรมฺโม.^{๘๐๓} (๓๐/๑)

วสนฺเตน ตตฺุถ ธีเรณ ^{๘๐๔}	เถเรณ ฃาณกิตฺุตินา
กตา กจฺุจยฺนรฺุปร-	ทีปนี ^{๘๐๕} นาม นามโต ^{๘๐๖}
เอสา สฺุรจิตา สฺาร-	เข รวิญฺุทฺุว ปากฺุฎา
โซเตตฺุ กุลปฺุตฺุตฺานํ	จิริ ^{๘๐๗} สฺุคตสฺาสน.

^{๗๕๕} ร. น. ส. ช. ปฏฺิฏฺฐิติโต. อัย คาลา อุภยชการวิปฺุลาตี วุจฺุจติ.

^{๗๕๖} อัย คาลา ปญฺุยวตฺุตฺุณฺุติ วุจฺุจติ.

^{๗๕๗} ร. น. ช. สีหสุโร, ท. ส. สีหสโร

^{๗๕๘} ส. มปเสน

^{๗๕๙} ท. ล. รตฺุตฺุณฺุคยฺมฺหิ. รตนตฺุคยฺมฺหิ. อัย คาลา อินฺุทฺุวชิริ - อุเปญฺุทฺุวชิริณฺุติ วุจฺุจติ.

^{๘๐๐} ล. มหานคร

^{๘๐๑} ส. สฺุวสฺเซน

^{๘๐๒} ร. น. ส. ช. เกโห

^{๘๐๓} อัย คาลา อุปฺุชาตีตี วุจฺุจติ.

^{๘๐๔} ร. น. ท. ส. ช. ล. ธีเรณ

^{๘๐๕} ร. น. กจฺุจยฺนรฺุปรทีปนี

^{๘๐๖} อัย คาลา ตติยชการวิปฺุลาตี วุจฺุจติ.

^{๘๐๗} ท. ล. จิริ

มยา อิมั โกรนุเตน	ปุลลัม ยัม ปจิตัม พหุ
เตน ปุลลเณน สพเพปิ	สุขเมธนุคฺ ปาณินो. ^{๘๐๘}
อหนตุ อุตตมโพธิ	ปาปุณเณยมนาคเต
ตัม ปตฺวา อจิลเ สตุเต	โมเจยฺยํ ภวพฺพนฺนาติ. ^{๘๐๙}

อิติ อภินวปุรวุหยนครสุส ปจฺฉิมุตฺตรทิสภาเก ปตฺติจฺฉิตเ ปนสาราเม สิริตฺติภูวนา-
 ทิจฺจธมฺมราชาธิราชนามเกน^{๘๐๙} รณฺญา การิตเ เคเห วสนฺเตน สกฺลพฺยากรณาสงฺคณฺณณาจารินา
 สาคฺคกตฺติปิฏกฺขเรณ^{๘๑๐} ฌานกิตฺตฺติ นามเชยฺเยน เถเรณ กตา กจฺจายนฺรูปทฺธิปนี.^{๘๑๑}

อุณาทิกปฺปโยชนา นิฏฺฐิตา^{๘๑๒} ปริปุณฺณา สมตฺตา จนฺตฺตฺเถเรณ ลิจฺฉิตา.^{๘๑๓}

^{๘๐๘} อัย คาลา ปถยวตฺตฺนฺติ วุจฺจติ.

^{๘๐๙} อัย คาลา ปจฺมสฺการวิปฺลตฺติ วุจฺจติ.

^{๘๑๐} ท.ล. สิริตฺติ ภูวนา-, ส. สิริตฺติภูวนา-

^{๘๑๑} ร.น.ช. สาคฺคกตฺติปิฏกฺขเรณ, ท.ล. สานฺนุจฺจกตฺติปิฏกฺขเรณ, ส. สานฺนุจฺจกตฺติปิฏกฺขเรณ

^{๘๑๒} ส. กจฺจายนฺรูปทฺธิปนี

^{๘๑๓} ร.น.ช. นิตฺตฺติตา, ส. นิตฺตฺติตา.

^{๘๑๔} ร.น.ช.ส.ท.ล. จริตา. โสธิตา วา ลิจฺฉิตา วาติ ภเวยฺย.

บทที่ ๔ โยชนามูลกัจจายนะแปล

๔.๑ โยชนามูลกัจจายนะ(กิตก์)

๔.๑.๑ ปริเภทที่ ๑ ในกัปปิธานรูปทีปนี

(๑/๑) พระกัจจายนเถระ^๑ ครั้นแสดงอาชยาคถกัณฑ์ ด้วยประการอย่างนี้แล้ว บัดนี้เมื่อจะปรารภกิตกัณฑ์ ที่ประกอบด้วยภาวสาธนะกัมมสาธนะกัตตุสาธนะและกรรมสาธนะเป็นต้น เพราะกัปปิธานกัณฑ์มีขอบข่ายมาก เมื่อจะแสดงความนอบน้อมแด่พระศาสดาของตนอีก จึงกล่าว ๔ หมวดแห่งกาลว่า พุทฺธ เป็นต้น เพื่อจะแสดงกัปปิธานกัณฑ์ที่ท่านกล่าวอยู่ให้พิเศษ ๆ โยชนา^๒ ว่า ข้าพเจ้า ขอนอบน้อมพระพุทฺธเจ้า ผู้มีปัญญาดังมหาสมุทร ตรีศูรธรรมทั้งหมด มีพระปัญญาถึงความยาก เพราะเหตุแห่งสัตว์โลกก่อน จักกล่าวต่อนชื่อว่า กิตกัณฑ์ อันมีสาธนะ ๆ พระองค์พระนามว่า พุทฺธ เพราะอรรถว่าตรีศูรียสังข์ ๔^๓ ๆ คุณชาต ชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่ารู้ ได้แก่ญาณที่ไม่ทั่วไป คือ ทสพลญาณ และจตุเวสารัชชญาณเป็นต้น^๔ ๆ สภาวะชื่อว่า สมุทฺท เพราะอรรถว่า ให้ปิติและโสมนัสไหล คือ ให้ชุ่มชื้น ได้แก่ ให้เกิด ๆ สัม บพหน้า, อุทฺธิ ธาตุ ย่อมเป็นไปในความชุ่มชื้น, ช้อน ท, อีกร้อยหนึ่ง, ทะเล ชื่อว่า สมุทฺท เพราะอรรถว่า เป็นที่มีเกลือกับน้ำ

^๑ พระกัจจายนเถระ ผู้รจนาคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์.

^๒ โยชนา หมายถึง การอธิบายเนื้อความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น.

^๓ อริยสังข์ ความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, มี ๔ อย่าง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๓๘๖.

^๔ ทสพลญาณ พระญาณเป็นกำลังของพระพุทฺธเจ้า ๑๐ ประการ คือ ๑. ฐานฐานญาณ ๒. กรรมวิบากญาณ ๓. สัมผัสตถคามินีปฏิบัติญาณ ๔. นานาธาตุญาณ ๕. นานาธิมุตติกญาณ ๖. อินทริยปริปริยัตตญาณ ๗. ฌานาภิสังกัเสสาทิญาณ ๘. ปุพฺเพนิวาสานุสติญาณ ๙. จตุปปาตญาณ ๑๐. อาสวักขญาณ ;

จตุเวสารัชชญาณ พระปริชาญาณอันทำให้พระพุทฺธเจ้าทรงมีความแกล้วกล้า ไม่มีใครทักท้วงพระองค์ได้โดยชอบธรรมในฐานะทั้ง ๔ คือ ๑. ท่านปฏิญาณว่าเป็นสัมมาสัมพุทฺธะ ธรรมเหล่านี้ท่านยังไม่รู้แล้ว ๒. ท่านปฏิญาณว่าเป็นพระชินาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้นแล้ว ๓. ท่านกล่าวธรรมเหล่านี้ว่าทำอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่ทำอันตรายแก่ผู้เสพได้จริง ๔. ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้น ไม่เป็นทางนำผู้ทำตามให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบได้จริง. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๑ และหน้า ๒๘๘.

เสมอกัน ๆ ชื่อว่า ฅานสมุทฺท เพราะอรรถว่า ฅานเป็นเหมือนสมุทฺท ๆ ทรงพระนามว่า ฅานสมุทฺท เพราะอรรถว่า มีฅานเหมือนทะเล ๆ ทรงพระนามว่า สพุทฺถญฺญ เพราะทรงรัฐธรรมนูญที่จะพึงรู้ได้ ๆ ผู้ชื่อว่า โลก เพราะอรรถว่า ดิคอยู่ในโลก, ได้แก่ สัตว์โลก ๆ เหตุแห่งโลก ชื่อว่า โลกเหตุ ๆ (๑/๒) ปัญญาชื่อว่า จินฺนา เพราะอรรถว่า ย่อมถึงยาก คือ ถึงความลำบาก เพื่อประโยชน์แก่การออกจากโอฆะ ๔ อย่าง ^๔ ปัญญาชื่อว่า มติ เพราะอรรถว่า รู้ คือ ทราบ, ได้แก่ ปัญญาบารมี ๆ พระปัญญาอันถึงความยาก เพราะเหตุแห่งสัตว์โลก มีอยู่แก่พระองค์นั้น เพราะเหตุนั้น พระองค์นั้น พระนามว่า โลกเหตุจินนมติ, (รูปวิเคราะห์นี้) เป็นดิปทพหุพีหิสมาส ๆ กัณฑ์ อันเป็นไปกับสาธนะ ชื่อว่า สสาธน ๆ บทว่า สุตสาธน ก็มีบ้าง ๆ สาธนะ มีอยู่ ในกัณฑ์ใด กัณฑ์นั้น ชื่อว่า สุตสาธน ๆ ปัจจย ชื่อว่า กิต เพราะอรรถว่า ขจัด คือ ชัดความสงสัยของศิษย์ทั้งหลายไป, ได้แก่ ฅนปัจจยเป็นต้น ๆ การกำหนด คือ วิธึ ชื่อว่า กปฺป ๆ การกำหนดวิธึของกิต มีอยู่ในช่วงตอนนี้ เพราะเหตุนั้น ช่วงตอนนี้ ชื่อว่า กิตกปฺป ๆ บัดนี้ พระกัจจายนเถระ เมื่อจะพึงปรารภกิตกัณฑ์ โดยการแสดงอานิสงส์เป็นสำคัญ จึงกล่าวว่า จริงอยู่นักปราชญ์ทั้งหลาย กล่าวตัวอย่าง มีสาธนะเป็นมูล เป็นต้น ๆ โยชนา(อธิบายเนื้อความให้เจน) ว่า ความจริง ผู้มีปัญญาที่แก้แล้วกล้าในอรรถเป็นผู้ทรงคำสอนของพระชินเจ้า เหตุนั้น บัณฑิตทั้งหลายผู้มีปัญญา มีความรู้ดี กล่าวศัพท์มีสาธนะเป็นมูล และกล่าวความหมาย อันมีศัพท์เป็นมูล ๆ กิริยา อันมีประเภทเป็นนิพัตตนิยะเป็นต้น ย่อมสำเร็จด้วยดี คือ ย่อมเสร็จด้วยกัมมการกเป็นต้นนั้น เหตุนั้น การกนั้น ชื่อว่า สาธน, ได้แก่ กัมมสาธนะ กัตตสาธนะ ภาวสาธนะ และกรณสาธนะเป็นต้น (๒/๑) ชื่อว่าสาธนมูล เพราะอรรถว่ามีสาธนะเป็นมูล ๆ ศัพท์ ชื่อว่า ปโยค เพราะอรรถว่า อันท่านประกอบ คือ สัมพันธ์กันกับเนื้อความ, ได้แก่ ศัพท์มี พุทฺทเจ้า ทาน และศีลเป็นต้น ๆ อรรถ ชื่อว่า มีประโยชน์เป็นมูล เพราะอรรถว่า มีปโยคเป็นมูล ๆ ชื่อว่า อตุล เพราะท่าน ย่อมรู้ ๆ จ ศัพท์ บัณฑิต พึงประกอบว่า ปโยคญจ อตุลญจ ๆ ความพรั่นพรั้ง ชื่อว่า สารท, ได้แก่ ภัย (ความกลัว) ๆ ความพรั่นพรั้งไปปราศแล้วจากบุคคลนั้น เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า วิสารท ๆ ชื่อว่า อตุลวิสารทมตย เพราะอรรถว่ามีปัญญาความพรั่นพรั้งไปปราศในอรรถ ๆ อาเทศ อิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า โยสวกตฺรสุโส โฉ ^๖ พระพุทฺทพจน์ ชื่อว่า คำสอน เพราะเป็นเครื่องสั่งสอนพวกสัตว์ ๆ คำสอน คือ พระปริยัติ ๆ อีกอย่างหนึ่ง ๆ ทรงศาสนาไว้ ชื่อว่า สาสนชฺรา เพราะทรงคำสอนไว้ ๆ ทรงพระนามว่า ชิน

^๔ โอฆะ ห้วงน้ำ คือ สงสาร, ห้วงน้ำ คือ การเวียนว่ายตายเกิด; มี ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๔๓๕.

^๖ กจจ. ๕๖., ปทฺรป. ๔๘.

เพราะอรรถว่า ทรงชนะมารทั้ง ๕ ^๓ บทชื่อว่า มตา เพราะถูกรู้ คือถูกทราบด้วยดี ๆ มน ธาตุ
 ย่อมเป็นไป ในความรู้ดี, ลง ต ปัจจัย ๆ บัดนี้ เมื่อพระกัจจายนะ จะทำอรรถที่กล่าวแล้วนั้นแหละ
 ให้มั่นคง โดยความแตกต่างจากความเป็นผู้มีคบอด จึงกล่าวคาถา (ที่ ๓) ว่า อนุโธ เป็นต้น ๆ
 โยชนาว่า คนตาบอด ขาดคนนำทาง เสื่อมจากคนทั้งหลาย ๆ เปรียง น้ำผึ้ง และน้ำมัน ปราศจาก
 ภาชนะ เสื่อมเสียแล้ว ฉันทิ อรรถที่มีศัพท์บกร่อง เสื่อมแล้ว ฉันทิ นั้น ๆ (๒/๒) ผู้ชื่อว่า อนุธ
 เพราะอรรถว่า เป็นผู้มีคบอด ๆ อนุธ ธาตุ ย่อมเป็นไป ในความมืดบอด ๆ การเสียนัยน์ตา ชื่อว่า
 นิฏฐปสหาร ๆ ผู้ชื่อว่า เทสก เพราะอรรถว่า นำทาง ๆ บุคคลผู้บอด คือ ไม่มีคนนำทาง ชื่อว่า
 เทสกวิกถ ๆ เปรียง น้ำผึ้ง และน้ำมัน ชื่อว่า ฆตมธูเตล ๆ วัตถุชื่อว่า ภาชนะ เพราะอรรถว่า
 เป็นเครื่องหุง (อาหาร) คือใส่ (สิ่งของ) ๆ คนบอด ผู้ชื่อว่า นฏฐ เพราะเสื่อมเสีย ๆ ภาชนะทั้งหลาย
 ชื่อว่า นฏฐ เพราะเสียหาย ๆ การบกพร่องศัพท์ที่มีศัพท์ว่า ผสส เป็นต้น ชื่อว่า ปโยควิกถ ๆ
 ชื่อว่า อตุล เพราะอรรถว่า ถูกรู้, ได้แก่ อรรถแห่งศัพท์ทั้งหลายมีผัสสเวทนา เป็นต้น ๆ บัดนี้
 พระกัจจายนะ นำเนื้อความที่ท่านกล่าวไปไกล ให้ความเกื้อกูลนั้นเกิดขึ้น ด้วยการเห็นการปรารภ
 กิตกัณฑ์ มีประโยชน์ใหญ่ (และ) ด้วยการระลึกการปรารภนั้น แก่ศิษย์ทั้งหลาย จึงกล่าววาทะ
 เป็นต้น ๆ โยชนาว่า เพราะฉะนั้น เพราะเนื้อความจะเสียหายไป ด้วยการเห็นศัพท์ทั้งหลาย
 ข้าพเจ้า (พระกัจจายนะ) จักกล่าวกัณฑ์ ชื่อว่า กิตฺติ อันประกอบด้วยสาธนะอันเกื้อกูลแก่ศิษย์
 (เพื่อรักษา) เนื้อความแห่งพระดำรัสของพระมุนีเจ้าผู้ประเสริฐ ที่หาได้ยาก ๆ การรักษาไว้ ด้วยดี
 ชื่อว่า สรรกษณฺณ ๆ พระองค์พระนามว่า มุนี เพราะอรรถว่า ทรงรู้ คือ ทรงทราบโลก ๆ พระมุนี
 พระองค์นั้นด้วย ทรงประเสริฐด้วย เหตุนั้น พระองค์นั้น พระนามว่า มุนีวร ๆ พระดำรัสชื่อว่า
 วจน เพราะอรรถว่า เป็นเหตุที่ตรัสเนื้อความ ๆ พระดำรัสแห่งพระมุนีผู้ประเสริฐ ชื่อว่า มุนีวร-
 วจน ๆ (๓/๑) เนื้อความของพระดำรัสแห่งพระมุนีผู้ประเสริฐ ชื่อว่า มุนีวรจนตุล ๆ พระดำรัส
 ชื่อว่า ทุลลภ เพราะอรรถว่าอันบุคคลได้โดยยาก ๆ ศิษย์ทั้งหลายนั้นแหละ เรียกว่า สิสฺสภ
 เกื้อกูลแก่ศิษย์ทั้งหลาย ชื่อว่า สิสฺสภหิต ๆ

^๓ มาร คือ สิ่งที่น่าบุคคลให้ตายจากความดี หรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ, ตัวการที่กำจัด หรือ
 ขัดขวางไม่ให้บรรลุความดี มี คือ กิเลสมาร มาร คือ กิเลส ๒. วัชระมาร มารคือ เบญจขันธ์ ๓. อภิสังขารมาร
 มาร คือ อภิสังขารที่ปรุงแต่งกรรม ๔. เทวปุตตมาร มาร คือ เทพบุตร ๕. มัจจุมาร มาร คือ ความตาย. พระธรรม
 ปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๑.

๕๒๔, ๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.*

พระกัจจายนเถระ เมื่อจะแต่งกิตกัณฑ์ เพราะปฎิญาณว่าเราจักกล่าวกิตกัณฑ์ จึงกล่าว
 สูตรว่า ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ^๔ ชื่อว่า กัมมาทิ เพราะอรรถว่า กรรมนั้นเป็นบพหน้า ๑
 เมื่อมีบพกรรมเป็นบพหน้า คือ อยู่ในเบื้องต้น ลง ณ ปัจจยหลังธาตุ ๑ กมฺมูปปโท, กร ธาตุ
 ย่อมเป็นไป ในการกระทำ, ตั้งชื่อกรเป็นธาตุ ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ธาตโว,^๕ ลบสระที่สุตธาตุ
 ด้วยสูตรว่า ธาตุสฺสนโต โลโปเนกสฺสรสฺ,^๖ ตั้งชื่อกิต ด้วยสูตรว่า อญฺเณ กิตฺ,^๗ กิตปัจจย
 ลงในกัตตุ ด้วยสูตรว่า กตฺตริ กิตฺ,^๘ ลง ณ ปัจจย ในกาลทั้ง ๓ ด้วยสูตรว่า ณาทโย เตกาลิกา,^๙
 เมื่อกรรมเป็นบพหน้า ลง ณ ปัจจยหลังธาตุ, ตั้ง ณ อนุพันธ์^{๑๐} ของการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ
 วิย ฌานุพนฺโธ,^{๑๑} ลบ ณ อนุพันธ์ของปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลปํ,^{๑๒} พฤทธิ อ เป็น อา
 ด้วยสูตรว่า อสฺโยคนฺตสฺส วุทธิ การิตเ,^{๑๓} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ปริ ฺยุดเต,^{๑๔}
 ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตฺพฺทิตสฺมาสกิตกตา นามํวาทเวคฺนาทิสฺ จ,^{๑๕} ประกอบวิภัตติ ด้วยเตสํ
 ศัพท์ ด้วยสูตรว่า ตโต จ วิภตฺติโย,^{๑๖} ลง สิ วิภตฺติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา,^{๑๗} แปลง สิ

* ตัวเลขกลุ่มหน้า เป็นลำดับของสูตรในคัมภีร์กัจจายนะ ส่วนตัวเลขกลุ่มหลัง เป็นลำดับเลข
 ในคัมภีร์ปทฺรปฺลิตฺธิ ฤดูกาลผนวกหน้า ๓๐๒, ในโบราณโชนามูลกัจจายนะไม่มีสูตรระหว่างนี้ แต่ผู้วิจัยนำสูตร
 มาใส่ไว้.

^๔ กจจ. ๕๒๔., ปทฺรป. ๕๖๑.

^๕ กจจ. ๔๕๗., ปทฺรป. ๔๒๔.

^๖ กจจ. ๕๒๑., ปทฺรป. ๔๒๕.

^๗ กจจ. ๕๔๖., ปทฺรป. ๕๖๒.

^๘ กจจ. ๖๒๔., ปทฺรป. ๕๖๓.

^๙ กจจ. ๕๕๐., ปทฺรป. ๕๔๖.

^{๑๐} อนุพันธ์ คือ อักษรที่ท่านเพิ่มมากับปัจจย เพื่อให้เกิดผล คือ การพฤทธิเป็นต้น จะต้องถูกลบ
 เสมอ ไม่มีประกอบในศัพท์สำเร็จ ตามมติกัจจายไวยากรณ์ มี ๕ ตัว คือ ก ข ฌ ณ และ ร ปัจจย. กลุ่มศึกษา
 นิรุกติศาสตร์, ปทฺรปฺลิตฺธิ แปลและอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐),
 หน้า ๔๑๔.

^{๑๑} กจจ. ๖๒๑., ปทฺรป. ๕๕๓.

^{๑๒} กจจ. ๕๒๓., ปทฺรป. ๕๒๖.

^{๑๓} กจจ. ๔๘๓., ปทฺรป. ๕๒๗.

^{๑๔} กจจ. ๑๑., ปทฺรป. ๑๔.

^{๑๕} กจจ. ๖๐๑., ปทฺรป. ๓๓๔.

^{๑๖} กจจ. ๕๔., ปทฺรป. ๖๒.

เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๒๒} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพมโห ๆเปฯ วิโยชเย,^{๒๓} (๓/๒)ลบสระหน้าแล้วปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป ๆเปฯ ปกติ,^{๒๔} ชื่อว่า ปุพฺพสรโลโปปกติภาว , นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ปริ ยุตฺเต ๆ^{๒๕} ก็ในคัมภีร์รูปสัทธิต^{๒๖} พระพุทธปियะ พิง แต่งรูปไว้ โดยนัยที่กล่าวไว้แล้วอย่างนี้, กร ชาติ ย่อมเป็นไป ในความกระทำ, ตั้ง กร เป็นชาติ ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ชาติโว, ลบสระที่สุคชาติที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ชาติสุสนโต ๆเปฯ สรสุสจ, กम्म บทหน้า ลงทุติยวิภคิตหลังชาตุนั้น, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้าแล้วปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ชาติยา กมฺมาทิมฺหิ โณ, กิต ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฌานุพนฺโห, ลบ ณ, พฤทธิ์คือ เป็น อา ด้วย สูตรว่า อลฺโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิตฺเต, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๆเปฯ สุ จ, ลง ติ ปฐมาวิภคิต ด้วยสูตรว่า ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา, แปลง ติ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ความหมายว่า ผู้กระทำการ, เป็นทุติยัตปฐิมาส ด้วยสูตรว่า อมาทโย ปรปฺเทภิ,^{๒๗} ชื่อว่า เป็นสมาส ด้วยสูตรว่า นามานํ สมาโส ยุตฺตโต,^{๒๘} ลบวิภคิตหลังนาม ด้วยสูตรว่า เตสํ วิภคฺติโย โลปา จ,^{๒๙} ปกติคำที่มีสระอยู่ท้าย ด้วยสูตรว่า ปกติ ๆเปฯ สรนตฺสฺส,^{๓๐} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๆเปฯ สุ จ,^{๓๑} ลง ติ วิภคิต ด้วยสูตรว่า ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา,^{๓๒} แปลง ติ เป็นโอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๓๓} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, บทว่า

^{๒๑} กจจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๒๒} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๒๓} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๒๔} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๒๕} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๒๖} ปทรูป. ฎ. ๔๑๑.

^{๒๗} กจจ. ๓๒๗., ปทรูป. ๓๕๑.

^{๒๘} กจจ. ๓๑๖., ปทรูป. ๓๓๑.

^{๒๙} กจจ. ๓๑๗., ปทรูป. ๓๓๒.

^{๓๐} กจจ. ๓๑๘., ปทรูป. ๓๓๓.

^{๓๑} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๓๒} กจจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๓๓} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

มาลาการ (ช่างดอกไม้) ก็มี ฯ (๔/๑) ผู้ชื่อว่า มาลาการ เพราะทำดอกไม้, ลงทุติยวิภัติเพราะ มาลา ศัพท์, แยกพยัญชนะตัวหน้าออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้าแล้วปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, กร ชาติ เป็นไปในการกระทำ, ตั้ง กร เป็นชาติ ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ชาติโว, ลบสระที่สุดชาติที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ชาติสุสนโต ฯเปฯ รสฺส, ลง ณ ปัจจัยด้วยสูตรว่า ชาติยา กมฺมาทิมฺหิ โณ, ตั้ง ณ ชื่อว่า กิตด้วยสูตรว่า อณฺเณ กิต ., ลง กิตฺ ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ ด้วยสูตรว่า กตฺตริ กิตฺ, ตั้ง ณ เหมือนการิต ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฌานฺนฺพนฺโร, ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลโป, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสฺโยคนฺตฺสฺ ฯเปฯ การิตฺ, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลง สฺ ปรฺหมาวิภฺตติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺกฺตฺเถ ปจฺมา, แปลง สฺ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, มีตัวอย่างว่า ทำดอกไม้, เป็นต้ปฺปริสฺสฺมาส ด้วยสูตรว่า อมาทโย ปรฺปเทภิ,^{๓๔} ย่อนามเข้าด้วยกันด้วยสูตรว่า นามานํ ฯเปฯ ยุตฺตฺโต, ลบวิภัติ ด้วยสูตรว่า เตสํ ฯเปฯ โลปา จ, ตั้งให้เป็นปกติ ด้วยสูตรว่า ปกติ ฯเปฯ สรฺนฺตฺสฺ, ลง สฺ ปรฺหมาวิภฺตติ, แปลง สฺ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, รูปแห่งตัวอย่าง ๕ คือ กุมฺภกาโร (ช่างหม้อ) ฯเปฯ สุวณฺณกาโร (ช่างทอง) ดังนี้ บัณฑิต พึงกระทำโดยนัยที่กล่าวแล้ว, ปตุต ศัพท์ บทหน้า, คห ชาติ ในความถือเอา, ตั้ง คห เป็นชาติ ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ชาติโว, ลบสระที่สุดชาติ ที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ชาติสุสนโต ฯเปฯ สรฺสฺส, ลง ณ ปัจจัย หลังจากชาติ, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสฺโย ฯเปฯ การิตฺ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, (๔/๒) ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลง สฺ ปรฺหมาวิภฺตติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺกฺตฺเถ ปจฺมา, แปลง สฺ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ ตนฺต ศัพท์บทหน้า, เว ชาติในการกรอ ด้าย, ตั้ง เว เป็นชาติด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ชาติโว, ลง ณ ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือน การิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ ฌานฺนฺพนฺโร, ลบ ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลโป, อาทสฺ เอ อักษร เป็น อาย ด้วยสูตรว่า เต อาวฺยา การิตฺ,^{๓๕} นำไปประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย , ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลง สฺ ปรฺหมาวิภฺตติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺกฺตฺเถ ปจฺมา, แปลง สฺ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้าปกติ สระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำพยัญชนะมาประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย ฯ ฌณฺณ ศัพท์ เป็นบทหน้า, มา ชาติ ในการวัด, ตั้ง มา เป็นชาติ ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ชาติโว, ตั้งปัจจัย ที่มี ณ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฌานฺนฺพนฺโร, ลบ ณ, อาทสฺ อา เป็น อาย ด้วยสูตรว่า

^{๓๔} กจจ. ๓๒๗., ปทฺรฺป. ๓๕๑.

^{๓๕} กจจ. ๕๑๕., ปทฺรฺป. ๕๔๑.

อาการนุदानมาโย,^{๓๖} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตฤติต ๑เปฯ ลง
 ลี ปฐมาวิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ฌมฺม ศัพท์บหน้า, กมุ ชาติ ในความพอใจ,
 ตั้ง กมุ เป็นชาติ, ลบสระที่สุตธาตุที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ชาติสฺสนโต ๑เปฯ สรฺสฺส จ,
 ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ ๑เปฯ ฉานุพนฺโธ, ลบ ฌ ปัจจัย
 ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลปฺ, พฤทธิ, นำพยัญชนะมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม
 ด้วยสูตรว่า ตฤติต ๑เปฯ สุ จ, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ฌมฺม ศัพท์
 เป็นบหน้า, (๕/๑) จร ชาติ ในความเที่ยวไป, จร ชาติ ในการไปและการกิน, ตั้ง จร เป็นชาติ
 ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ชาติโว, ลบที่สุตธาตุที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ชาติ ๑เปฯ สรฺสฺส,
 ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ ๑เปฯ ฉานุพนฺโธ, ลบ ฌ ปัจจัย
 ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลปฺ, พฤทธิ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม
 ด้วยสูตรว่า ตฤติต ๑เปฯ สุ จ, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ปุณฺณ ศัพท์บ
 หน้า, กร ชาติ ในความกระทำ, วิธิการ(ทำตัว) ที่เหลือ เหมือนวิธิการ(ทำตัว)ก่อน ๑

๕๒๕, ๕๖๕. สยฺญายมฺนุ.

เมื่อมีกรรมเป็นบหน้า มีชื่อที่ท่านกล่าวไว้ ลง อ ปัจจัย หลังชาติ, ก็ในนาม ลง นุ
 อักษรอาคมข้างท้ายบนามที่เป็นบหน้า ๑ ที่ชื่อว่า อภิเชยฺย เพราะท่านกล่าว ได้แก่ ชื่อ ๑ ท่าน
 พระกัจจายนะ พึงประกอบว่า จ ศัพท์ เข้ากับ นุการากโม จ (ลง นุ อักษรอาคม), อริ ศัพท์บ
 หน้า, ทมุ ชาติ ในการฝึก(ข่ม), ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลง นุ อาคม ระหว่าง
 อริ ศัพท์, อาทสฺ นุ เป็นนิคหิต ด้วยสูตรว่า นุ นิคฺคหิตํ ปทฺนฺเต,^{๓๗} แปลงนิคหิต เป็น น
 ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค,^{๓๘} นำพยัญชนะมาประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม
 ด้วยสูตรว่า ตฤติต ๑เปฯ สุ จ,^{๓๙} ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๔๐} ลบสระ
 หน้าปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๔๑} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑^{๔๒} ก็ในคัมภีร์

^{๓๖} กจจ. ๕๕๓., ปทฺรฺป. ๕๖๔.

^{๓๗} กจจ. ๕๓๗., ปทฺรฺป. ๕๖๖.

^{๓๘} กจจ. ๓๑., ปทฺรฺป. ๔๕.

^{๓๙} กจจ. ๖๐๑., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๔๐} กจจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๔๑} กจจ. ๑๐., ปทฺรฺป. ๑๒.

^{๔๒} กจจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

ปทรูปลัทธิ^{๔๓} (๕/๒) พระพุทธปิยะ กล่าวรูปไว้ว่า ตั้งบทว่า อริ, ลง อ ทุติยาวิภคิติ ในอรรถ
 แห่งกัมมะ, อ เป็นนิกหิต ด้วยสูตรว่า อโม นิกคหิตัง ฌลเปหิ,^{๔๔} ทมู ธาตุ ในความข่ม, ตั้ง ทมู
 เป็นธาตุ ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ธาตโว,^{๔๕} ลบสระที่สุทธธาตุมีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ธาตุสสนโต
 ๗เป๗ สรสุส จ, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สณฺณายมนุ,^{๔๖} นำพยัญชนะมาประกอบสระหลัง, ตั้ง
 เป็นนาม, ลง สิ ปฐมาวิภคิติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง,
 เป็นทุติยาตปปริสสมาส, ชื่อว่า เป็นสมาส, ลบวิภคิติ, ตั้งเป็นปกติ, ลง นุ อักษรอาคม ด้วยสูตร
 นี้, ลบ อ อักษรด้วยสูตรนี้ว่า เตสุ วุฑฺธิ^{๔๗} เป็นต้น, แปลง นุ อาคม เป็นนิกหิต, แปลงนิกหิต
 เป็นพยัญชนะที่สุทธวรรค ด้วยสูตรว่า วคฺคนตฺ วา วคฺเค, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เป๗ สุ
 จ, ลง สิ ปฐมาวิภคิติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า
 ปกติสระหลัง, นำพยัญชนะประกอบกัน ๗ เวสฺส ศัพท์บทหน้า, ตร ธาตุ ในการข้ามไป, ตั้ง ตร
 เป็นธาตุ, ลง อ ปัจจัย, ลง นุ อักษรอาคม ด้วยสูตรว่า นุ นิกคหิตัง ปทฺนฺเต, แปลงนิกหิตเป็น
 พยัญชนะที่สุทธวรรค ด้วยสูตรว่า วคฺคนตฺ วา วคฺเค, นำพยัญชนะไปประกอบสระหลัง ด้วยสูตร
 ว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เป๗ สุ จ, ลง สิ ปฐมาวิภคิติ, แปลง สิ เป็น โอ
 ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง ด้วยสูตร
 ว่า สรโลโป, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย ๗ ตณฺหฺงฺโกโร (ผู้ทำลายคัมภีร์),
 ตณฺหา ศัพท์บทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ ๗ ตั้ง กร เป็นธาตุ, (๖/๑) ลง อ ปัจจัย, ลง นุ อักษร
 อาคม, ทารฺสสะ ด้วยสูตรว่า ยท^{๔๘} เป็นต้น, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๗ เมธฺงฺโกโร (ผู้ทำปัญญา),
 เมธา ศัพท์ เป็นบทหน้า, กร ธาตุ ในความกระทำ, ตั้ง กร เป็นธาตุ, ลง นุ อาคม, ตัวอย่างที่เหลือ
 เหมือนตัวอย่างก่อน, ทารฺสสะ ด้วยสูตรว่า ภูวาทิมชฺฌตฺตรานํ ทิมฺรสฺสา ปจฺเจยฺสุ จ,^{๔๕} หรือ
 รัสสะ ด้วยสูตรว่า ยท เป็นต้น, สรณฺงฺโกโร (ผู้ทำที่พึ่ง), สรณ ศัพท์บทหน้า, กร ธาตุ ในการ
 กระทำ, ตั้ง กร ชื่อธาตุ, ลง อ ปัจจัย, ลง นุ อาคม ๗ ทิป ศัพท์ เป็นบทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ,
 ตั้ง กร ชื่อธาตุ, ลง อ ปัจจัย, ลง นุ อาคม ด้วยสูตรว่า นุ นิกคหิตัง ปทฺนฺเต, แปลงนิกหิต เป็นพยัญชนะ

^{๔๓} ปทรูป. ๖. ๘๖.

^{๔๔} กจจ. ๘๒., ปทรูป. ๑๔๕.

^{๔๕} กจจ. ๔๒๗., ปทรูป. ๔๒๔.

^{๔๖} กจจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๖๕.

^{๔๗} กจจ. ๔๐๔., ปทรูป. ๓๗๐.

^{๔๘} กจจ. ๓๕๑., ปทรูป. ๔๒๓.

^{๔๙} กจจ. ๔๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

ที่สุคตวรรค ด้วยสูตรว่า วกฺคนฺตํ วา วกฺเค, นำพยัญชนะประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ, ลง สิ วิกฺตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกตฺติสฺระหฺลัํ ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย ๗

๕๒๖, ๕๖๗. ปฺร ททา จ อี.

เมื่อมี ปฺร ศัพท์บทหน้า ลง อ ปัจจัย หลังจาก ทท ธาตุ และอาเทศ อ ของ ปฺร เป็น อี, ปฺร ศัพท์บทหน้า, ทท ธาตุ ในการให้, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, เมื่อมี ปฺร ศัพท์ แปลง อ (ของ ปฺร ศัพท์) เป็น อี, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๕๐} ลบสระหน้าปกตฺติสฺระหฺลัํ ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๕๑} นำพยัญชนะไปประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๒} แปลงนิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุคตวรรค ด้วยสูตรว่า วกฺคนฺตํ วา วกฺเค,^{๕๓} (๖/๒) ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ,^{๕๔} ลง สิ วิกฺตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๕} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกตฺติสฺระหฺลัํ ด้วยสูตรว่า สรโลโป ๗ ส่วนในคัมภีร์รูปสัทธิต^{๕๖} พระพุทธบริษัทจะ กล่าวไว้ว่า อธิป วิกตฺติโลโป กเตเยว อีอาเทโส (แม้ในตัวอย่างนี้ เมื่อท่านลบวิกตติแล้วจึง แปลงเป็น อี) ๗

๕๒๗, ๕๖๘. สพฺพโต ญฺตุวาวี วา.

ลง อ (ญฺตุ และอาวี) ปัจจัย เป็นต้น ข้างหลังธาตุทั้งหมดทั้ง ในบทที่มีกรรม หรือว่า ไม่มี กम्म เป็นบทหน้า, จ ศัพท์ มีอรรถเหมือนกับ วา ศัพท์ในตัวสูตร, ต ศัพท์ เป็นบทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะไปประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๗} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺชิต ๗เปฯ สฺ จ,^{๕๘} ลง สิ ปฐฺมาวิกฺตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๙} ช้อน ก สองตัว ด้วยสูตรว่า ปฺรเทวภาโว จาเน,^{๖๐}

^{๕๐} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๕๑} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๕๒} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๕๓} กจ. ๓๑., ปท. ๔๕.

^{๕๔} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๕๕} กจ. ๑๐๔., ปท. ๖๖.-

^{๕๖} ปท. ๗. ๘๖.

^{๕๗} กจ. ๑๐๔., ปท. ๖๖.

^{๕๘} กจ. ๖๐๑., ปท. ๓๓๔.

^{๕๙} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

นำไปประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย ปริ ยุตเตฯ หิตกุกโร (ผู้ทำประโยชน์ก็อยู่), หิต ศัพท์ เป็นบทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, ลง อ ปัจจัย, นำพยัญชนะไปประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทริต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ ปรฐมาวิภคติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๖๐} ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๖๑} นำพยัญชนะไปประกอบ สระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย ฯ วินโย (อุบายเป็นเครื่องแนะนำ), วิ บทหน้า, นิ ธาตุ ในการนำไป และการถึง, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง อ ปัจจัย, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสุ จ,^{๖๒} (๙/๑) อาทส เอ เป็น อย ด้วยสูตร เอ อย,^{๖๓} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำไป ประกอบกัน ฯ นิสุสโย (ผู้อาศัย), นิ เป็นบทหน้า, สิ ธาตุ ในการสื่อเสพ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง อ ปัจจัย ฯ พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสุ จ, แปลง เอ เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย, นำพยัญชนะไปประกอบสระหลังด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทริต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, ช้อน ส ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จาน,^{๖๔} นำไปประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ ในคัมภีร์นยาสะ^{๖๕} ไม่มีบทว่า ภโว (ความมีความ เป็น), ภู ธาตุในความมี และความเป็น, ลง อ ปัจจัย, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสุ จ, โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า โอ อว สเร,^{๖๖} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทริต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ ใน ญฺว ปัจจย พิงทราบ ตัวอย่างของ ญฺว ปัจจย, รด ศัพท์เป็นบทหน้า, กร ธาตุ ในความกระทำ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ญฺว ปัจจย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนปัจจัย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อ (ของ ก) เป็น อา ด้วยสูตรว่า อลโยคนุตสุส

^{๖๐} กจ. ๒๘., ปทฺรป. ๔๐.

^{๖๑} กจ. ๑๐., ปทฺรป. ๑๒.

^{๖๒} กจ. ๘๓., ปทฺรป. ๖๗.

^{๖๓} กจ. ๔๘๕., ปทฺรป. ๔๓๔.

^{๖๔} กจ. ๕๑๔., ปทฺรป. ๕๕๑.

^{๖๕} กจ. ๒๘., ปทฺรป. ๔๐.

^{๖๖} นฺยาส. อ. ๔๒๒.

^{๖๗} กจ. ๕๑๓., ปทฺรป. ๔๓๕.

วฤทธิ การิต,^{๖๘} แปลง ฌว เป็น อก ด้วยสูตรว่า อนกา ยุณฺวณ,^{๖๙} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม , ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, (๗/๒)ลบสระหน้าปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำพยัญชนะไปประกอบสระหลัง, อนุททยโก (ผู้ให้ข้าว), อนุ สัพทเป็นบพหน้า, ทา ธาตุ ในการให้, ตั้งเป็นนาม, ลง ฌว ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, อาเทศสระอา ที่สุดธาตุ เป็น อาย ด้วยสูตรว่า อาการนฺตฺนมาโย,^{๗๐} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ ปฐฺมาวิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกคิสระหลัง, นำพยัญชนะไปประกอบสระหลัง ๆ วินายโก (ผู้แนะนำ), วิ บพหน้า, นิ ธาตุในความนำไป, ฌว ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ ปัจจย, พฤทธิ อี ของ นิ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, พฤทธิ เอ เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย, พฤทธิ เอ ที่สุดธาตุ เป็น อาย ด้วยสูตรว่า เต อวายา การิต,^{๗๑} แปลง ฌว เป็น อก, นำไปประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, แยกพยัญชนะออกจากสระ, นำมาประกอบกัน ๆ การโก (ผู้ทำ), กร ธาตุ ในการกระทำ, ลง ฌว ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ ปัจจย, พฤทธิ อี ที่กร เป็น อา แปลง ฌว เป็น อก, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ ปฐฺมาวิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบ สระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ ทายโก (ผู้ให้), ทา ธาตุ ในการให้, ลง ฌว ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนฺโร, พฤทธิ อา เป็น อาย ด้วยสูตรว่า อาการนฺตฺนมาโย, (๘/๑) แปลง ฌว เป็น อก ด้วยสูตรว่า อนกา ยุณฺวณ, นำไปประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ ปฐฺมาวิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำไปประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย ฯ นายโก (ผู้นำไป), นิ ธาตุ ในการนำไป, ลง ฌว ปัจจย ฯ ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิต ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนฺโร, ลบ ฌ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลป,^{๗๒} พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, แปลง เอ เป็น อาย ด้วยสูตรว่า เต อวายา การิต, อาเทศ ฌว ปัจจย เป็น อก,

^{๖๘} กจจ. ๔๘๓., ปทฺรป. ๕๒๗.

^{๖๙} กจจ. ๖๒๒., ปทฺรป. ๕๗๐.

^{๗๐} กจจ. ๕๕๓., ปทฺรป. ๕๖๔.

^{๗๑} กจจ. ๕๑๕., ปทฺรป. ๕๔๑.

^{๗๒} กจจ. ๕๒๓., ปทฺรป. ๕๒๖.

นำไปประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ ปฐมา
 วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำไปประกอบกัน,
 บัณฑิต พิงทราบ ตัวอย่างใน ตู ปัจจย, เช่น ตกตคตา (ผู้ทำสิ่งนั้น), กร ชาติ ในการกระทำ, ลง ตู
 ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ร ที่สุดธาตุ เป็น ต ด้วยสูตรว่า กรสุส จ ตตคฺ คฺสุมิ,^{๓๓} นำพยัญชนะ
 ไปประกอบตัวหลัง ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ ปฐมา
 วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลง อุ เป็น อา ลบ สิ วิกัตติ ด้วยสูตรว่า สตุฎฐิตา
 ฯเปฯ สิโลโป ฯ^{๓๔} โภชนาทตา (ผู้ให้โภชนะ), โภชน ศัพท์บทหน้า, ทา ชาติ ในการให้, ลง ตู
 ปัจจย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ ปฐมาวิกัตติ, แปลง อุ (ของ ตู ปัจจย)
 เป็น อา, ลบ สิ ปฐมาวิกัตติ ฯ กตฺตา (ผู้ทำ), กร ชาติ, ตู ปัจจย, แปลง ร ที่สุดธาตุ เป็น ต, นำ
 พยัญชนะไปประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง อุ เป็น อา, ลบ สิ วิกัตติ ฯ
 สริตา (ผู้ระลึก), สร ชาติ ในความระลึก และความคิด, (ส/๒) ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตู ปัจจย,
 อิ อากม หลังจากธาตุ ด้วยสูตรว่า ยถากมมิกาโร,^{๓๕} นำไปประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,
 ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิกัตติ, แปลง อุ เป็น อา, ลบ สิ วิกัตติ ฯ
 ตัวอย่าง ใน อาวี ปัจจย บัณฑิต พิงทราบ, ภยทสุสาวิ (ผู้เห็นภัย), ภย ศัพท์บทหน้า, ทิส ชาติ
 ในความเห็น, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, อาวี ปัจจย, ลบ อิ ลง อ อากม ด้วยสูตรว่า ทิสฺส ฯเปฯ ทกฺข,^{๓๖}
 ลบ อ ปัจจย ด้วยสูตรว่า โลปฺลจ ตฺตรากาโร,^{๓๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,
 นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า สรโลโป, อีกนัยหนึ่งด้วยสูตรว่า เตสุ วุทธิ ฯเปฯ เทสา จ^{๓๘} หรือ
 ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติวิกัตติ ฯเปฯ โลปฺกมา จ^{๓๙} หรือด้วยสูตรว่า ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา
 สิขฺฆนฺติ,^{๔๐} อาเทศ อิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ยท^{๔๑} เป็นต้น ช้อน ส ๒ ตัวด้วยสูตรว่า ปฺรเทวภาโว
 จาน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ

^{๓๓} กจ. ๖๑๕., ปท. ๕๗๓.

^{๓๔} กจ. ๑๕๕., ปท. ๑๕๘.

^{๓๕} กจ. ๖๐๕., ปท. ๕๔๗.

^{๓๖} กจ. ๔๗๑., ปท. ๔๘๓.

^{๓๗} กจ. ๕๑๐., ปท. ๔๘๗.

^{๓๘} กจ. ๔๐๔., ปท. ๓๗๐.

^{๓๙} กจ. ๕๑๗., ปท. ๔๘๘.

^{๔๐} กจ. ๕๗๑., ปท. ๖๒๔.

^{๔๑} กจ. ๓๕๑., ปท. ๔๒๓.

ปฐมาวิกัตติ, ลบ สิ วิกัตติ ฯ ส่วนในคัมภีร์รูปสัทธา^{๕๒} พระพุทธปิยะกล่าววาทิสสุส
ทสุสาเทโส (แปลง ทิส ธาตุ เป็น ทสุส) ฯ

๕๒๘, ๕๒๙. วิสรูปทาโท ฌ.

ปเวโส (การเข้าไป), มิ ปบทหน้า, วิส ธาตุในการเข้าไป, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ฌ
ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, (๘/๑) พฤทธิ อี
เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนตสฺส วุฑฺธิ การิต,^{๕๓} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๔} ตั้งเป็น
นาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ,^{๕๕} ลง สิ ปฐมาวิกัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระ
หน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ โรโค (สภาพที่เสียดแทง), รุช ธาตุ ในความเสียดแทง,
ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ฌ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิต
วีย ฌานุพฺนโร,^{๕๖} ลบ ฌ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฌ โลป,^{๕๗} พฤทธิ อี เป็น อา, นำมา
ประกอบกัน, อาเทศ ช เป็น ค หรือด้วยสูตรว่า กคา จชาน^{๕๘} บ้าง ด้วยสูตรว่า สจชานํ กคา
ฌานุพฺนเร,^{๕๙} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ฯ
อุปฺปาโท (สภาพที่เกิด), อุบทหน้า, ปท ธาตุ ในความถึง, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ตั้งปัจจยที่มี ฌ
อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, พฤทธิ, นำพยัญชนะมาประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ,
แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๐} ซ้อน ป ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จาเน,^{๕๑} นำพยัญชนะมา
ประกอบกัน ฯ ผสฺโส (สภาพที่ถูกต้อง), ผุส ธาตุ ในความถูกต้อง, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ฌ
ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ, นำมาประกอบกัน, อาเทศ อุ เป็น อ
ด้วยสูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ^{๕๒} เป็นต้น, ซ้อน ส, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๓} ตั้งเป็นนาม

^{๕๒} ปทฺรูป. อุ. ๔๒๑.

^{๕๓} กจฺจ. ๔๘๓., ปทฺรูป. ๕๒๗.

^{๕๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๕๕} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺรูป. ๓๓๔.

^{๕๖} กจฺจ. ๖๒๑., ปทฺรูป. ๕๕๓.

^{๕๗} กจฺจ. ๒๗., ปทฺรูป. ๓๙.

^{๕๘} กจฺจ. ๖๒๓., ปทฺรูป. ๕๕๔.

^{๕๙} กจฺจ. ๖๔๐., ปทฺรูป. ๐.

^{๕๐} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรูป. ๖๖.

^{๕๑} กจฺจ. ๒๘., ปทฺรูป. ๔๐.

^{๕๒} กจฺจ. ๔๐๔., ปทฺรูป. ๓๗๐.

^{๕๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ,^{๕๔} ลง สิ ปฐมาวิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, โอโก (สภาพที่กล่าว), อจ ชาติ ในการกล่าวที่ปรากฏ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ณ ปัจจย, (๘/๒) ตั้งปัจจย ที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ, พฤทธิ อู (ที่ อจ ชาติ) เป็น โอ, อาเทศ จ ที่สุดธาตุเป็น ก ด้วยสูตรว่า กกา จชานํ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนามเป็นต้น ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ ปฐมาวิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ ภาโว (สภาวะที่มี), ภู ชาติ, ภู ชาติ ในความมีและความเป็น, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ณ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ลบ ณ ปัจจย, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ^{๕๕} และอาเทศ โอ เป็น อาว ด้วยสูตรว่า เต อาวยา การิต,^{๕๖} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ อาโย (สภาพที่เจริญ), อย ชาติ ในความไป, ตั้งชื่อ ธาตุเป็นต้น, ลง ณ ปัจจย, ลบ ณ, พฤทธิ, นำพยัญชนะมาประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ สมโพโซ (การรู้ด้วยดี), สํ บทหน้า, พุช ชาติ ในความรู้, ลง ณ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ลบ ณ ปัจจย, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ ปฐมา วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลงนิคหิต เป็น ม ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ๗^{๕๗} วิหาโร (ที่อยู่), วิบทหน้า, หร ชาติ ในความนำไป, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ ๗เปฯ พนฺโซ, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ ปฐมา วิภคฺติ, (๑๐/๑) แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำพยัญชนะมาขึ้น ด้วยสูตรว่า นเย ๗

๕๒๕, ๕๘๐. ภาเว จ.

ลง ณ ปัจจย หลังธาตุทั้งหมด ในอรรถแห่งภาวสาธนะที่เป็นนามด้วย ๗ บทว่า ภาวตุถาภิเชยฺเย ก็มีบ้าง ๗ ตัดบทว่า ภาวตุเถ อภิเชยฺเย, ส่วน บาลีว่า ภาวตุถาภิเชยฺเย^{๕๘} ควรกว่า ๗ ปาโก (การหุง), ปจ ชาติ ในการหุงต้ม, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจย,

^{๕๔} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๕๕} กจจ. ๔๘๕., ปทรูป. ๔๓๔.

^{๕๖} กจจ. ๕๐๕., ปทรูป. ๕๔๑.

^{๕๗} กจจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๕.

^{๕๘} กจจ. อ. ๑๖๖.

ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนฺโธ,^{๕๕} ลบ ฌ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลป,^{๕๖} พฤทธิ อ เป็น อา, แปลง จ ที่สุดธาตุเป็น ก ด้วยสูตรว่า กคา จขาน,^{๕๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนามด้วยสูตรว่า ตฤทธิต ฯเปฯ สุ จ,^{๕๘} ลง สิ ปฐมาวิภตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๙} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ จาโค(การสละ), จช ธาตุ ในการสละ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ฌ ปัจจัย, ลบ ฌ ปัจจัย, พฤทธิ, แปลง ช เป็น ค, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๖๐} ลง สิ วิภตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ภาโว (การเกิด), ลง ฐ ธาตุ, ฐ ธาตุ ในความมีความเป็น, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนตตฺส ฯเปฯ^{๖๑} โอ เป็น อาว ด้วยสูตรว่า เต อาวายา การิต,^{๖๒} ลง สิ วิภตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ยาโค (การบูชา), ยช ธาตุ ในการบูชาเทวดา การรวบรวม และการให้, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ฌ ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย,(๑๐/๒) ลบ ฌ ปัจจัย, พฤทธิ, แปลง ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคา จขาน, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง, ลง สิ วิภตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ โยโค (การประกอบ), ยช ธาตุ ในการประกอบ, ตั้งชื่อ ธาตุเป็นต้น, ลง ฌ ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ, พฤทธิ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ภาโค (การแบ่ง), ภช ธาตุ ในการแบ่ง, ภช ธาตุ ในการคบหา, ตั้งชื่อธาตุ, ลง ฌ, ลบ ฌ, พฤทธิ, แปลง ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคา จขาน, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ปริทาโ (ความเร่าร้อน), ปริ บพหน้า, ทท ธาตุ ในความไหม้ความเร่าร้อน, ตั้งชื่อ ธาตุเป็นต้น, ลง ฌ, ลบ ฌ, พฤทธิ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ราโค (ความกำหนด), รช ธาตุ ในความกำหนด, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ฌ ปัจจัย, พฤทธิ, แปลง ช เป็น ค, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง

^{๕๕} กจจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๕๖} กจจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

^{๕๗} กจจ. ๖๒๓., ปทรูป. ๕๕๔.

^{๕๘} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๕๙} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๖๐} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๖๑} กจจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๖๒} กจจ. ๕๑๕., ปทรูป. ๕๔๑.

ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ,^{๑๐๗} ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำพยัญชนะประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๗

๕๓๐, ๕๔๔. กวิ จ.

สยมกุ (ผู้เป็นเอง), สย บทหน้า, ภู ชาติ, ภู ชาติ ในความมีความเป็น, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, กวิ ปัจจัย หลังธาตุทั้งปวงด้วยสูตรว่า กวิ จ,^{๑๐๘} ลบ กวิ ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภัตติ, แปลงนิคหิต เป็น ม ด้วยสูตรว่า วุกนุตฺ วา วุกเล ๗^{๑๐๙} วิภู (ผู้เกิดโดยวิเศษ), วิบท หน้า, ภู ชาติ, ภู ชาติ ในความมีความเป็น ๗ (๑๑/๑) อภิภู(ผู้เป็นยิ่ง), อภิ บทหน้า, ภู ชาติ, ลง กวิ ปัจจัย, ลบ กวิ ปัจจัย, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ ๗ กุชโค (ผู้ไปด้วยชนด), กุช ศัพท์ เป็นบทหน้า, คม, สปป ชาติ ในความไป, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลบสระที่สุดธาตุ, กวิ ปัจจัย, ใน กวิ ปัจจัย ลบ ม ลบ กวิ ปัจจัย, ทำให้เป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ,^{๑๑๐} ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗^{๑๑๑} อูรโค (สัตว์ผู้ไปด้วยอก), สัตว์ชื่อว่า อูรค เพราะอรรถว่า ไปด้วยอก, อูร ศัพท์ บทหน้า, คม ชาติ, กวิ ปัจจัย, วิธีที่เหลือ เหมือนตัวอย่างก่อน ๗ ตูรโค(สัตว์ผู้ไปด้วย ๗), ผู้ชื่อว่า ตูรค เพราะอรรถว่า ไปด้วย ๗, ตูร ศัพท์บทหน้า, คม ชาติ, กวิ ปัจจัย, วิธีที่เหลือ เหมือนตัวอย่างก่อน ๗ สัตว์ที่ชื่อ สงข เพราะอรรถว่า ขุดด้วยดี ๗ สงโข (สัตว์ผู้ขุดด้วยดี), ส บทหน้า, ขนุ ชาติ ในการขุด, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลบที่สุดธาตุ ในเพราะ กวิ ปัจจัย, ลบ กวิ ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลงนิคหิต เป็น ง ด้วยสูตรว่า วุกนุตฺ วา วุกเล ๗

๕๓๑, ๕๔๕. ฐราทีหิ รุมโหม.

บุคคล ย่อมทรง ด้วยสภาวะนั้น เหตุนั้น สภาวะนั้น ชื่อว่า รุมม ๗ ฐร ชาติ ในความทรงไว้, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง รุมม ปัจจัย, ลบ รุ ทั้ง ๒ ด้วยสูตรว่า รุมหิ รนุโต ราที โน,^{๑๑๒} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภัตติ, (๑๑/๒) แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า

^{๑๐๗} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๑๐๘} กจจ. ๕๓๐., ปทรูป. ๕๔๔.

^{๑๐๙} กจจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๕.

^{๑๑๐} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๑๑๑} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๑๑๒} กจจ. ๕๓๕., ปทรูป. ๕๕๘.

โต ฯ^{๑๑๓} กิจใด อันชน ย่อมทำ เหตุนั้น กิจนั้น ชื่อว่า กมฺม ฯ กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง รรมม ปัจจย, วิธีที่เหลือ เหมือนตัวอย่างก่อน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ^{๑๑๔}

๕๓๒, ๕๕๐. ตสุสึลาทีสุ ณีตฺวาวิ จ.

อรรถชื่อว่า ตสุสึล^{๑๑๕} เพราะอรรถว่า มีการกระทำนั้นเป็นปกติ ฯ ณี ปัจจย ตฺ ปัจจย และ อาวิ ปัจจย ชื่อว่า ณีตฺวาวิ ฯ ส่วนในคัมภีร์รูปสัทธิต^{๑๑๖} พระพุทธปิยะ กล่าวว่ “ลง ณี ปัจจย ในความสำคัญตน ด้วย จ ศัพท์ ฯ” ลง ณี ปัจจย เป็นต้น หลังธาตุทั้งหมด ในอรรถมี ตสุสึล เป็นต้น อันบัณฑิตรู้อยู่ ฯ ปิยปลัสสี (ผู้สรรเสริญคนที่รักเป็นปกติ), ปิย ศัพท์เป็นบทหน้า, ปบทหน้า, ลัส ธาตุ ในความสรรเสริญ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ณี ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ, ลบ สิ ฯ พุรหมฺจาริ (ผู้ประพฤติธรรม อันประเสริฐเป็นปกติ), พุรหมฺ ศัพท์บทหน้า, จร ธาตุ ในความประพฤติ, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ณี ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ ปสยฺหฺพวตฺตา (ผู้ประพฤติข่มเป็นปกติ), (๑๒/๑) ปสยฺห ศัพท์ เป็นบทหน้า, ปบทหน้า, วต ธาตุ ในความเป็นไป, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ตฺ ปัจจย, ลบที่สุตธาตุ, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง อฺ เป็น อา ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตฺตฺปิตา ฯเปฯ โลโป จ ฯ^{๑๑๗} ภยทฺสฺสาวิ (ผู้มีปกติเห็นภัย), ภย ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ ในความเห็น, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, อาวิ ปัจจย, แปลง อฺ เป็น อ ด้วยสูตรว่า กฺวฺจิ ธาตุ^{๑๑๘} เป็นต้น, ช้อน ส, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตฺทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า เสสโต โลปี คสิปี ฯ^{๑๑๙}

^{๑๑๓} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๑๑๔} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๑๑๕} ต ใน ตสุสึล หมายถึง อรรถของธาตุนั้น ๆ. สึล ได้แก่ นิสัย หรือ การทำงานชินของบุคคล นั้น ๆ ผู้เดียว. กลุ่มศึกษานิรุกติศาสตร์, ปทรูปสัทธิต แปลและอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕๗.

^{๑๑๖} ปทรูป. ๖. ๔๓๐.

^{๑๑๗} กจจ. ๑๕๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๑๑๘} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๑๑๙} กจจ. ๒๒๐., ปทรูป. ๗๔.

๕๓๓, ๕๓๑. สัพทกฐจลมนทลคฤเอ รุจาทีหิ ยู.

ยู ปัจจัย ลงหลังจากกลุ่มธาตุที่มีความหมายว่า ส่งเสียง โกรธ ฯลฯ ในอรรถมี ตสุสี่ล เป็นต้น ฯ การส่งเสียง ชื่อว่า รุจน ได้แก่ สัพท ฯ ความโกรธ ชื่อว่า โกรธ ฯ ความห้วนไหว ชื่อว่า จล ฯ โฆสโน (ผู้ประกาศเป็นปกติ), ชุส ธาตุ ในการส่งเสียง, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ยู ปัจจัย, พททธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ,^{๑๒๐} แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรว่า อนกา ยญฺวาน,^{๑๒๑} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๑๒๒} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุฑิต ฯเปฯ สุ จ,^{๑๒๓} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๑๒๔} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติ สระหลัง, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ ภาสโน (ผู้กล่าวเป็นปกติ), ภาส ธาตุ ในความกล่าว ที่ชัดเจน, แปลง ยู เป็น อน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ โกรธโน (ผู้โกรธเป็นปกติ), กุช ธาตุ ในความโกรธ, ยู ปัจจัย, (๑๒/๒) พททธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ, แปลง ยู เป็น อน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, กำหนดเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุฑิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, นำมา ประกอบกัน ฯ โรสโน (ผู้เรียวกวาดเป็นปกติ), รุส ธาตุ ในความเรียวกวาด, ลง ยู ปัจจัย, พททธิ , แปลง ยู เป็น อน, นำมาประกอบกัน, ลง สิ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ จลโน (ผู้ ห้วนไหวเป็นปกติ), จล ธาตุ ในความห้วนไหว, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, นำมาประกอบ กัน ฯ กมุโปโน (ผู้ห้วนไหวเป็นปกติ), กปิ ธาตุ ในความห้วนไหว, ลง ยู ปัจจัย, นำมาประกอบ กัน, ลงนิคหิตอาคม ด้วยสูตรว่า นิคคหิตถญ,^{๑๒๕} และด้วยสูตรว่า กุจิ ธาตุ เป็นต้นบ้าง, แปลง นิคหิต เป็นพยัญชนะที่สุตวรรค ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ^{๑๒๖} ผนทโน (ผู้คืนรนเป็นปกติ), ผทิ ธาตุ ในความคืนรน, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง นิคหิต, แปลง นิคหิต เป็น น ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ มณฑโน (ผู้ประดับเป็นปกติ), มทิ ธาตุ ในการประดับ, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง นิคหิต, แปลงนิคหิต เป็น ณ ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ

^{๑๒๐} กจจ. ๔๘๕., ปทรูป. ๔๓๔.

^{๑๒๑} กจจ. ๕๒๒., ปทรูป. ๕๗๐.

^{๑๒๒} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๒๓} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๒๔} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๑๒๕} กจจ. ๓๗., ปทรูป. ๕๗.

^{๑๒๖} กจจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๕.

เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ วิภูสโน (ผู้ประดับเป็นปกติ), วิบพหน้า, ภูส ชาติ ในการประดับ, ลง ยุ ปัจจัย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ โรจโน (ผู้ชอบใจเป็นปกติ), รุจ ชาติ ใน ความชอบใจ, ลง ยุ ปัจจัย, พฤทธิ, แปลง ยุ เป็น อน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ โ ช ต โ น (ผู้รุ่งเรืองเป็นปกติ), ชุต ชาติ ในความรุ่งเรือง, ลง ยุ ปัจจัย, พฤทธิ, แปลง ยุ เป็น อน, นำมา ประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ วฑฒโน (ผู้เจริญเป็นปกติ), วฑฒ ชาติ ในความเจริญ, ลง ยุ ปัจจัย, แปลง ยุ เป็น อน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตฤชิต ๗เป๗ สุ จ, ลง สิ ปฐมาวิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๕๓๔, ๕๓๕. ปาราทิกมิมุหา รุ.

(๑๓/๑) ภวปารุ (ผู้ถึงฝั่งแห่งภพเป็นปกติ), ภวปาร ศัพท์ เป็นบทหน้า, คมฺ และสปป ชาติ ในความถึง, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง รุ ปัจจัย, ลบ รุ ด้วยสูตรว่า รุมฺหิ รนฺโต ราทิ โน,^{๑๒๗} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ ปฐมาวิภคติ, ลบ สิ, ถามว่า บทว่า ตสุสึลาทิสฺส อจฺจเร (พระกัจจายนะ) กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า บทว่า ตสุสึลาทิสฺส เรา กล่าวไว้ เพื่อให้จะเห็นว่า ในตัวอย่างว่า ปารคโต แม้เมื่อ คมฺ ชาติ มี ปาร อยู่ต้น เพราะไม่มี อรรถว่า ตสุสึล เป็นต้น จึงไม่ลง รุ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ฯ ปาร ศัพท์เป็นบทต้น, ลง คมฺ ชาติ, ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า พุชคมาทิตฺเต กตฺตริ,^{๑๒๘} ลบ ม ด้วยสูตรว่า คมฺขนฺนรมาทินฺนฺโต,^{๑๒๙} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ ปฐมาวิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ถามว่า บทว่า ปาราทิกมิมุหา อจฺจเร กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า บทว่า ปาราทิกมิมุหา เรา กล่าวไว้ เพื่อจะให้ทราบว่าเป็นอุทาหรณ์ว่า อนุคามิ แม้เมื่อมีอรรถว่า ตสุสึล เป็นต้น จะมีอยู่เพราะไม่มี ปาร ศัพท์อยู่ต้น ก็จะไม่ลง รุ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ฯ อนุ บทหน้า, คมฺ ชาติ, ลง ณี ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ตสุสึลาทิสฺส ณีตฺวาวิ วา,^{๑๓๐} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, (๑๓/๒) ลบ ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคติ, ลบ สิ, ก็คำว่า

^{๑๒๗} กจจ. ๕๓๕., ปทรูป. ๕๕๘.

^{๑๒๘} กจจ. ๕๕๗., ปทรูป. ๖๐๖.

^{๑๒๙} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๐๐.

^{๑๓๐} กจจ. ๕๓๒., ปทรูป. ๕๕๐

อาทิกคณมปิ เป็นต้น อันพระวิมลพุทธิ กล่าวไว้แล้ว ในคัมภีร์นยาสะ^{๑๓๑} นั้นแล, พระกัจจายนะ ไม่ได้กล่าวไว้ ในบาลีคัมภีร์กัจจายนะ ฯ^{๑๓๒}

๕๓๕, ๕๓๓. ภิกฺขาภิโต จ.

ภิกฺขุ (ผู้ขอเป็นปกติ), ภิกฺขุ ชาติ ในความขอ, ตั้งชื่อชาติ เป็นต้น, ลง รุ ปัจจัย, ลป ร ด้วยสูตรว่า รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทฺ โน,^{๑๓๓} รัสสะ ด้วยสูตรว่า กฺวจาทฺ ๗เปฯ สุ จ,^{๑๓๔} รัสสะ ด้วยสูตรว่า ยท^{๑๓๕} เป็นต้น, นำมาพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วยสูตรว่า นเย,^{๑๓๖} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺชิต ๗เปฯ สุ จ,^{๑๓๗} ลง ลี ปฐฺมาวิภตฺติ, ลป ลี ๗ วิญญฺ (ผู้มีปกติรู้), วิบทหน้า, ณา ชาติ ในความรู้แจ้ง, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง รุ ปัจจัย, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺชิต ๗เปฯ สุ จ, ลง ลี วิภตฺติ, ลป ลี ๗

๕๓๖, ๕๓๔. หนตฺยาทีนํ ปทฺนุเต.

ณฺก ปัจจัย ลงในอรรถว่า ตสฺสฺลิต เป็นต้น ข้างหลังชาติทั้งหลาย มี หน ชาติ เป็นต้น หรือในข้างท้ายชาติทั้งหลายมี หน เป็นต้น ๗ หลัง หน ชาติ ลง ติปัจจัย ด้วยสูตรว่า ปจฺจยาทฺนิฏฺจา นิปาตนา ลฺสิขณฺนฺติ ๗^{๑๓๘} อาฆาตุโก (ผู้มีปกติฆ่า), อา บทหน้า, หน ชาติ ในความเบียดเบียนและการไป, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, (๑๔/๑) ลง ณฺก ปัจจัย, ตั้ง ณ อนุพันธ์, ลป ณ อนุพันธ์, แปลง หน เป็น ฆาต ด้วยสูตรว่า หนสฺส ฆาโต,^{๑๓๙} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลปสระหน้า ปกติสระหลัง, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๑๔๐} การุโก (ผู้มีปกติทำ), กร ชาติ ในความการกระทำ, ตั้งชื่อชาติ, ลง ณฺก ปัจจัย, ตั้งปัจจัย ที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลป ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗

๕๓๗, ๕๖๖. นฺ นิกฺคหิตํ ปทฺนุเต

^{๑๓๑} นฺยาส. อ. ๑๗๕.

^{๑๓๒} กจ. อ. ๑๖๗.

^{๑๓๓} กจ. ๕๓๗., ปทฺรูป. ๕๕๘.

^{๑๓๔} กจ. ๔๐๓., ปทฺรูป. ๓๕๔.

^{๑๓๕} กจ. ๓๕๑., ปทฺรูป. ๔๒๓.

^{๑๓๖} กจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๑๓๗} กจ. ๖๐๑., ปทฺรูป. ๓๓๔.

^{๑๓๘} กจ. ๕๗๑., ปทฺรูป. ๖๒๔.

^{๑๓๙} กจ. ๕๕๑., ปทฺรูป. ๕๔๔.

^{๑๔๐} กจ. ๑๐๔., ปทฺรูป. ๖๖.

ตัวอย่างทั้ง ๒ บทว่า^{๑๔๑} อรินุทโม เวสุสนุตโร ฯ วิธีการทำรูป ข้าพเจ้า (พระกัจจายนะ) กล่าวไว้แล้ว ในเบื้องต้น ฯ ปภงฺกโร (ผู้ทำแสงสว่าง), ปภา ศัพท์บทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง อ ปัจจัย และลง นุ อากม ในที่สุดแห่ง ปภา ศัพท์ ด้วยสูตรว่า สลฺยาณมนุ,^{๑๔๒} รัสสะ ด้วยสูตรว่า กุจาทิมชฺฌุ ฯเปฯ สุ จ,^{๑๔๓} หรือรัสสะ ด้วยสูตรว่า ยท^{๑๔๔} เป็นต้น, อาเทศ นุ อากมท้ายบทหน้า เป็นนิกหิต, แปลงนิกหิต เป็น ง ด้วยสูตรว่า วกฺคนฺตฺวา วกฺเค,^{๑๔๕} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺฐิต ฯเปฯ สุ จ,^{๑๔๖} ลง ลี วิกัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๑๔๗}

๕๓๘, ๕๓๕. สंहญาณาย วา โร โฆ.

ลํ บทหน้า หน ธาตุ ชื่อว่า ลํหน ฯ คือ หน ธาตุ ที่มี ลํ เป็นบทหน้าด้วย, ธาตุอื่น ชื่อว่า สंहณฺโย ฯ ลํ โฆ (ความพร้อมเพรียง), ลํ บทหน้า, หน ธาตุ ในความเบียดเบียนและการไป, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, (๑๔/๒) ลง ร ปัจจัย, อาเทศ หน ธาตุ เป็น ฆ, ลบ ร ด้วยสูตรว่า รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทฺ โน,^{๑๔๘} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๑๔๙} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺฐิต ฯเปฯ สุ จ,^{๑๕๐} ลง ลี วิกัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๑๕๑} ปริกฺษา(ลฺ), ปรี บทหน้า, ขนฺ ธาตุ ในการขุด, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ร ปัจจัย, ลบ ร ด้วยสูตรว่า รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทฺ โน, ซ้อน ก หน้าข ด้วยสูตรว่า วกฺเค โฆสา,^{๑๕๒} ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง อา ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม ด้วยจ ศัพท์, ลง ลี วิกัตติ, ลบ ลี ฯ อนฺตโก (ผู้ทำที่สุด), อนฺต ศัพท์ บทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ร ปัจจัย, ลบ ร, ลง ลี วิกัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ถามว่า อาจารย์ กล่าวบทว่า ลํ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า

^{๑๔๑} กจจ. อุ. ๑๖๘.

^{๑๔๒} กจจ. ๕๒๕., ปทฺรฺป. ๕๖๕.

^{๑๔๓} กจจ. ๔๐๓., ปทฺรฺป. ๓๕๔.

^{๑๔๔} กจจ. ๓๕๑., ปทฺรฺป. ๔๒๓.

^{๑๔๕} กจจ. ๓๑., ปทฺรฺป. ๔๕.

^{๑๔๖} กจจ. ๖๐๑., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๑๔๗} กจจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๑๔๘} กจจ. ๕๓๕., ปทฺรฺป. ๕๕๘.

^{๑๔๙} กจจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๑๕๐} กจจ. ๖๐๑., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๑๕๑} กจจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๑๕๒} กจจ. ๒๕., ปทฺรฺป. ๔๒.

เรา กล่าวบทว่า ตั เพื่อจะให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า อุปมาโฏ ถึงจะมี หน ชาติ แต่เพราะการไม่มี ตั เป็นบทหน้า จึงไม่ลง ร ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ๆ อุป บทหน้า, หน ชาติ ในความเบียดเบียน และการไป, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาเว จ,^{๑๕๓} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลง ณ อนุพันธ์, แปลง หน เป็น ฆาฏ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๆ ถามว่า บทว่า วา อาจารย์ กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ๆ (๑๕/๑) ตอบว่า เรา กล่าวบทว่า วา เพื่อจะให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า อนุตกรโ แม้มีชาติอื่น ที่นอกจาก หน ชาติ อันมี ตั เป็นบทหน้า ก็ไม่ลง ร ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ เพราะถูก ว่า ศัพท์ห้ามไว้ (ลงข้าง จึงหมายถึงว่า ไม่ลง ก็มีข้าง ๆ อนุต ศัพท์ บทหน้า, กร ชาติ ในการกระทำ, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพพโต ญวุตวาวิ วา,^{๑๕๔} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๆ

๕๓๕, ๕๕๘. รมติ รนุโต ราทิ โน.

ร อนุพันธ์ ของปัจจัยนั้น มีอยู่ เหตุนั้น ปัจจัยนั้น เรียกว่า ร อักษร ๆ ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สทุราทิโต ณ ๆ^{๑๕๕} เรากล่าวบทว่า รนุโต ๆ ร อักษร ที่ รนุโต นี้ เป็น ร อากม ๆ ร อักษร อันเป็นขอบเขต เป็นเบื้องหลัง ของปัจจัยใด ปัจจัยนั้น ชื่อว่า มี ร เบื้องหลัง ๆ อาจารย์ กล่าวถึงการลบศัพท์ว่า โน ๆ ในเพราะปัจจัยมี ร อักษร เป็นเบื้องหลัง พยัญชนะที่สุดธาตุทั้งตัวมี ร อักษรเป็นของเขต ไม่มี ๆ จ ศัพท์ ในคำว่า รการาทิ จ นี้ ไม่ถูก ๆ อนุตโก (ผู้ทำที่สุด), อนุต ศัพท์เป็นบทหน้า, กร ชาติ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ร ปัจจัย ๆ ปารคุ (ผู้ถึงฝั่ง), ปาร ศัพท์บทหน้า, กมุ ชาติ และ สปป ชาติ ในการไป, ลง รุ ปัจจัย ๆ วิธีที่เหลือ ข้าพเจ้า กล่าวไว้ในข้างต้นนั่นเอง ๆ สตุธา (พระศาสดา), สาส ชาติ ในการตามสอน, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, รตุตุ ปัจจัย ลงหลัง สาส ชาติ เป็นต้น, ลบตัวท้ายธาตุมี ร เป็นขอบเขต ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง, (๑๕/๒) ตั้งเป็นนาม, ลง สิ ปฐมาวิกัตติ, แปลง อุ เป็น อา ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตุตุ ๆเปฯ โลโป จ ๆ^{๑๕๖} ทิฏโจ (ผู้อันเขาเห็นแล้ว), ทิส ชาติ ในความเห็น, ตั้งชื่อ ธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจัยในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต,^{๑๕๗} อาเทศ ต เป็น ริฏฐ ด้วยสูตรว่า

^{๑๕๓} กจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๘๐.

^{๑๕๔} กจ. ๕๒๗., ปทรูป. ๕๖๘.

^{๑๕๕} กจ. ๓๗๐., ปทรูป. ๔๐๕.

^{๑๕๖} กจ. ๑๕๕., ปทรูป. ๑๓๘.

^{๑๕๗} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

สาสาทิสโต ดศุส วิภูโจ จ,^{๕๘} ลบตัวท้ายธาตุที่มี ร เป็นขอบเขต, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ,^{๕๙} ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๖๐} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๖๑} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗

๕๔๐, ๕๔๕. ภาวกมเมสุ ตพพานียา.

ความมี ชื่อว่า ภาว ๗ ชื่อว่า กมม เพราะอันเขาทำ ๗ ปัจจัยเหล่านี้ คือ ตพพ อนีย ย่อมลง หลังธาตุทั้งหมด ในอรรถเหล่านี้ว่า ภาวสาธนะและกัมมสาธนะ ๗ เพื่อแสดงการวิเคราะห์ กาล เพราะปัจจัยทั้งหลายประกอบ ด้วยกาลทั้ง ๓ พระพุทธเจ้า^{๖๒} กล่าวว่า “นายเทพประทาน เป็นอยู่ ได้เป็นแล้ว หรือจักเป็น” ๗ กุญเฑ คือ อันชนเป็นอยู่ในบัดนี้, อภิวุฑ คือ อันชน เป็นอยู่ในอดีต, ภวิสสเต คือ อันชน จักเป็นในอนาคต ๗ บทว่า ภวิตพัพ, ตั้ง ภู ธาตุ, ภู ธาตุ ในความมีความเป็น, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ตพพ ปัจจัย, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า อิการาคโม อสพพชาตุมหิ,^{๖๓} หรือลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร,^{๖๔} พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ,^{๖๕} อาเทส โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า โอ อว สเร,^{๖๖} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๖๗}(๑๖/๑) ตั้งเป็นนาม สำหรับคำที่มี กิจจ ปัจจัย ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า ตทุชิต ๗เป๗ สุ จ,^{๖๘} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ,^{๖๙} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ,^{๗๐} ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๗๑} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๗ ภาวนีโย (พึงเป็น), ลง ภู ธาตุ,

^{๕๘} กจจ. ๕๗๒., ปทรูป. ๖๒๕.

^{๕๙} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๖๐} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๖๑} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๖๒} ปทรูป. อ. ๓๕๕.

^{๖๓} กจจ. ๕๑๖., ปทรูป. ๔๖๖.

^{๖๔} กจจ. ๖๐๕., ปทรูป. ๕๔๗.

^{๖๕} กจจ. ๔๘๕., ปทรูป. ๔๓๔.

^{๖๖} กจจ. ๕๑๓., ปทรูป. ๔๓๕.

^{๖๗} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๖๘} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๖๙} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๗๐} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๗๑} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

ภู ชาติ ในความมีความเป็น, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, อนิย ปัจจัย, พฤทธิ ภู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญเณ
 ส จ, โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า โอ อว สร, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม
 ด้วย จ ศัพท์, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตร
 ว่า ปุพพ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สร โลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ
 อาสนีย (อันเขาพืงนั่งใกล้), อาส ชาติ ในความเข้าไปนั่งใกล้, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ตพพ ปัจจัย,
 อิ อากม, ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ
 ในคัมภีร์สัททนีติ^{๑๒} พระอัครกวีตเถระ กล่าวว่า “อสิตพพ อสนีย” (ควรรบริโลก) ฯ อส ชาติ
 ในการบริโลก, ปชชิตพพ (พืงถึง), ปท ชาติ ในความถึง, ลง ตพพ ปัจจัย, ลง อิ อากม, ลง ย
 ปัจจัย ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ, อาทส ย กับที่สุดชาติ คือ ท เป็น ช ใน จ วรรค ด้วยสูตร
 ว่า ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺวนตฺสฺส,^{๑๓} ซ้อน ช, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ,
 แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่, ปชชนีย (พืงถึง), ปท ชาติ ในความถึง, อนิย ปัจจัย, ย ปัจจัย
 ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ, (๑๖/๒) อาทส ย กับที่สุดชาติ คือ ท เป็น ช ใน จ วรรค, ซ้อน ช
 ๒ ตัว, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ^{๑๔} กตตพพ
 (พืงกระทำ), กร ชาติ ในการกระทำ, ลง ตพพ ปัจจัย, แปลง ร ที่สุดชาติ เป็น ต ด้วยสูตรว่า ตุ
 ตุนตพฺเพสุ วา,^{๑๕} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ กรณีย (พืงทำ), กร ชาติ,
 อนิย ปัจจัย, อาทส น เป็น ณ ด้วยสูตรว่า รหาทิโต ณ,^{๑๖} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
 ด้วยสูตรว่า นเย ฯ คนตพพ (พืงไป), คมฺ ชาติ สปรป ชาติ ในความไป, ตพพ ปัจจัย, อาทสที่สุด
 ชาติ เป็น น ด้วยสูตรว่า กมฺชนหนาทินิ ตฺตพฺพาทิสฺส น,^{๑๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,
 ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ คมนีย (พืงถึง), คมฺ ชาติ, อนิย ปัจจัย, นำมา
 ประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ รมิตพพ (พืงยินดี),
 รมฺ ชาติ ในการเล่น, ตพพ ปัจจัย, ลง อิ อากม หลัง รม ชาติด้วยสูตรว่า อิการา ฯเปฯ กมฺหิ,
 นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ รมณีย (พืงยินดี), รมฺ ชาติ, อนิย ปัจจัย, แปลง น เป็น ณ,

^{๑๒} นีติ. อุ. ๔๐๐.

^{๑๓} กจ. ๔๔๑., ปทรูป. ๔๔๓.

^{๑๔} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๑๕} กจ. ๖๒๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๑๖} กจ. ๕๔๕., ปทรูป. ๕๕๐.

^{๑๗} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๕๕๑.

นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า ตฤติต ฯเปฯ สุ จ, ลง
 สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ

๕๔๑, ๕๕๒. โฉย จ.

การีย (ฟังกระทำ), กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ฉย ปัจจัย, ตั้ง
 ปัจจัยที่มี ฉ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิต ฯเปฯ พนุ โธ,^{๑๗๘} ลบ ฉ อนุพันธ์
 ด้วยสูตรว่า การิตา ฯเปฯ โลปี ฯ^{๑๗๙} พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสิโย ฯเปฯ การิต,^{๑๘๐} ลง อ
 อากม ในธาตุบางตัว, นำมาประกอบกัน, (๑๗/๑) ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์, ลง สิ วิภคติ,
 แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ^{๑๘๑} เจยย์ (อันบุคคลพึงสังสม), จิ ธาตุ ในการสังสม, ตั้งชื่อธาตุ
 เป็นต้น, ฉย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฉ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฉ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น
 อา, ซ่อน ย ด้วยสูตรว่า ประเทภาโว จาเน,^{๑๘๒} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๑๘๓} ลง สิ
 วิภคติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ คำนี้ว่า ลง เตยย ปัจจัย ด้วย จ ศัพท์, เช่น ฉาเตยย์
 ทญฺเจยย์ ปตุเตยย์ พระวิมลพุทธิ กล่าวไว้แล้วในคัมภีร์นยาสะ ฯ^{๑๘๔} บาลีในคัมภีร์กัจจายนะ^{๑๘๕}
 ไม่มีบทดังกล่าวนี้ ฯ ส่วนรูปคำ พระวิมลพุทธิ กล่าวไว้แล้วในคัมภีร์นยาสะ ฯ^{๑๘๖}

๕๔๒, ๕๕๓. กรมุหา ริจจ.

กิจจ (ฟังกระทำ), กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ริจจ ปัจจัย, ลบ
 ตัวท้ายธาตุ มี ร อักษร (ของปัจจัย) เป็นของเขต ด้วยสูตรว่า รุมหิ รนุ โโต ราทิ โน,^{๑๘๗}
 แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ,^{๑๘๘} ลบสระหน้าปคติสระหลัง ด้วยสูตรว่า

^{๑๗๘} กจจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๑๗๙} กจจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

^{๑๘๐} กจจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๑๘๑} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๑๘๒} กจจ. ๒๘., ปทรูป. ๔๐.

^{๑๘๓} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๘๔} นฺยาส. อ. ๔๓๕.

^{๑๘๕} กจจ. อ. ๑๖๕.

^{๑๘๖} นฺยาส. อ. ๒๕๕.

^{๑๘๗} กจจ. ๕๓๕., ปทรูป. ๕๕๘.

^{๑๘๘} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

สรโลโป,^{๑๔๕} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๑๕๐} ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า ตทชิต
 ๗เปฯ สฺ จ,^{๑๕๑} ลง สติ วิภคฺติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สติ ฯ^{๑๕๒}

๕๔๓, ๕๕๕. ภูโตพพ.

ภพฺโพ (ควร), ภู ชาตุ, ภู ชาตุ ในความมีความเป็น, ลง ฌย ปัจจย, (๑๗/๒) อาเทศ
 ฌย ปัจจย กับ อู อักษร (แห่งภูชาตุ) เป็น อพพ ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสรรหฺล้ง ด้วยสูตร
 ว่า นเย,^{๑๕๓} ลง สติ วิภคฺติ, แปลง สติ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๑๕๔} ภพฺโพ (ควร), ภู ชาตุ, ฌย ปัจจย,
 อาเทศ ฌย ปัจจย กับ อู อักษร เป็น อพพ, ลง สติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สติ ฯ^{๑๕๕}

๕๔๔, ๕๕๖. วท-มท-คมุ-ยฺช-ครหการาทิหิ ชฺช-มฺม-คฺค-เยหฺยยาโร วา.

วท ชาตุด้วย มท ชาตุด้วย คม ชาตุด้วย ยฺช ชาตุด้วย ครห ชาตุด้วย อา อักษรด้วย
 ชื่อว่า วท ๗ เปฯ ครหการาฯ วท ชาตุ มท ชาตุ ๗ลฯ และครห ชาตุ และอา อักษร เป็นเบื้องต้น
 ของชาตุเหล่านี้ ชาตุเหล่านี้ ชื่อว่า วทมท ๗เปฯ ครหาทิ ๗ อาเทศพยัญชนะที่สุคฺชาตุ เป็น ชฺช
 มฺม คฺค ยฺห และเอยฺย ชื่อว่า ชฺชมฺมคฺคยฺเหยยา ๗ วชฺช (พิงกล่าว) ๗ วท ชาตุในความกล่าวที่ชัดเจน,
 ลง ฌย ปัจจย ด้วยสูตรว่า ฌโย จ,^{๑๕๖} อาเทศ ฌย ปัจจยกับ ที่สุคฺชาตุ เป็น ชฺช, ตั้งเป็นนาม
 ด้วย จ ศัพท์, ลง สติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สติ ฯ^{๑๕๗} มชฺช (พิงเมา) ๗ มท ชาตุ ในความ
 มัวเมา, ลง ฌย ปัจจย, อาเทศ ฌย ปัจจยกับที่สุคฺชาตุ เป็น ชฺช ๗ คมฺม (พิงไป) ๗ คมฺ ชาตุ สปรป
 ชาตุ ในความไป, ลง ฌย ปัจจย, อาเทศ ฌย ปัจจย กับที่สุคฺชาตุ เป็น มฺม ๗ โยคฺค (พิงประกอบ) ๗
 ยฺช ชาตุ ในการประกอบ, ลง ฌย ปัจจย, อาเทศ ฌย ปัจจยกับที่สุคฺชาตุ เป็น คฺค ๗ การยฺห
 (พิงติเตียน) ๗ ครห ชาตุ ในความติเตียน, ลง ฌย ปัจจยบ้าง, อาเทศ ฌย ปัจจย กับ ห อักษร เป็น
 ยฺห, อาเทศเป็น การ แห่งครห ชาตุ ๗ เทยฺย (พิงให้) ๗ ทา ชาตุ ในการให้, ฌย ปัจจย, อาเทศ ฌย
 ปัจจย กับ อา อักษร เป็น เอยฺย ด้วยสูตรนี้, (๑๘/๑) นำพยัญชนะประกอบสรรหฺล้ง ด้วยสูตรว่า

^{๑๔๕} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๑๕๐} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๕๑} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๑๕๒} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๑๕๓} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๕๔} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๑๕๕} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๑๕๖} กจจ. ๕๔๑., ปทรูป. ๕๕๒.

^{๑๕๗} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

นเย ๑^{๑๘๘} เปยฺย (พิงคัม) ๑ ปา ธาตุ ในความคัม, ลง ญย ปัจจย, แปลง ญย กับ อา เป็น เอยฺย ๑
 เหยยฺ (พิงละ) ๑ หา ธาตุ ในความละ, ลง ญย ปัจจยบั้ง, แปลงเป็น เอยฺย ๑ เมยฺย (พิงนั) ๑
 มา ธาตุ ในความนั, ลง ญย ปัจจย, แปลง เป็น เอยฺย ๑ เอยฺย (พิงรู้) ๑ ฉา ธาตุ ในความรู้,
 ลง ญย ปัจจย, แปลง ญย กับ อา ที่สุดธาตุ เป็น เอยฺย ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะมาประกอบกัน
 ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า ตทุติต ๑เป๑ สุ จ,^{๑๘๘} ลง สิ วิกัตติ,
 แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑

๕๔๕, ๕๔๘. เต กิจฺจา.

ในสูตรว่า ภาวกมุเมสุ กิจฺจ กุต ขตุตา^{๒๐๐} นี้ การกำหนดปัจจยเหล่านี้ (ตพฺพ-ริจฺจ
 ปัจจย) เป็นประโยชน์ของการตั้งชื่อว่า กิจฺจ ปัจจย ๑

๕๔๖, ๕๖๒. อญฺเณ กิตฺ.

การตัดบทอย่างนี้ว่า กิตฺอิจฺเจว ตัดบทเป็น กิตฺ อิติ เอว ๑ การถือเอาปัจจยเหล่านี้
 ในสูตรว่า กตฺตริ กิตฺ^{๒๐๐} ดังนี้ การตั้งชื่อว่า กิตฺ ปัจจย มีประโยชน์ ๑

๕๔๗, ๕๕๖. นนฺทาทิหิ ญ.

สวนใด อันเหลวทั้งหลาย ย่อมเพลิดเพลिन เหตุนี้ สวนนั้น ชื่อว่า นนฺทน ๑ นนฺท
 ธาตุในความเพลิดเพลिन, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ญ ปัจจย, แปลง ญ เป็น อน ด้วยสูตรว่า อนกา
 ญญฺวณฺ,^{๒๐๒} นำพยัญชนะประกอบสละหลัง ด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๐๓} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุติต
 ๑เป๑ สุ จ,^{๒๐๔} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑^{๒๐๕} คหณฺ (การถือเอา) ๑ คห ธาตุ
 ในการถือเอา, ลง ญ ปัจจย, แปลง ญ เป็น อน น เป็น ณ หลังธาตุที่มี ร และ ห เป็นที่สุด
 อาเทศ น ของ อน เป็น ณ, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑ (๑๘/๒) จรณฺ
 (การเที่ยวไป) ๑ จร ธาตุ ในความเที่ยวไป, แปลง ญ ปัจจย เป็น อน ด้วยสูตรว่า รหาทิโต ณ,^{๒๐๖}

^{๑๘๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๑๘๘} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๒๐๐} กจฺจ. ๖๒๕., ปทฺรฺป. ๖๐๕.

^{๒๐๐} กจฺจ. ๖๒๔., ปทฺรฺป. ๕๖๓.

^{๒๐๒} กจฺจ. ๖๒๒., ปทฺรฺป. ๕๗๐.

^{๒๐๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๒๐๔} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๒๐๕} กจฺจ. ๒๑๕., ปทฺรฺป. ๑๕๕.

^{๒๐๖} กจฺจ. ๕๔๕., ปทฺรฺป. ๕๕๐.

ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ๗เปฯ สุ จ, ลี วิกัตติ, ลง ยู ปัจจัย ในที่ทั้งหมด อย่างนี้
ในตัวอย่างว่า ภาวนี (ความมี) หวน^{๒๐๖} (การบูชา) เป็นต้น ๗

๕๔๘, ๕๔๙. กตุตุกรณปเทเสสุ จ.

กัตตุสาธนะ กรณสาธนะ และอธิกรณสาธนะ ชื่อว่า กตุตุกรณปเทส ๗ ลง ยู ปัจจัย
ในกัตตุสาธนะก่อน ๗ รโฆหรัม (สิ่งที่นำรูปไป) ๗ รช ศัพท์บทหน้า หร ธาตุ ในความนำไป,
ลง ยู ปัจจัย แปลง ยู เป็น อน, แปลง น เป็น ณ ด้วยสูตรว่า รหาทีโต ณ,^{๒๐๗} แปลง อ ใน ช
อักษรเป็น โอ ด้วยสูตรว่า เอเตสโม โลเป,^{๒๐๘} ลง ลี วิกัตติ, แปลง ลี เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี,^{๒๐๙}
ลง ยู ปัจจัย ในกรณสาธนะก่อน ๗ กรณ (การกระทำ) ๗ แปลง ยู เป็น อน, แปลง น เป็น ณ
ด้วยสูตรว่า รหาทีโต ณ, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๑๐} ลง ยู ปัจจัย ในอธิกรณสาธนะ ๗
สัตว์ทั้งหลาย ดำรงอยู่ ในประเทศนั้น เหตุนั้น ประเทศนั้น ชื่อว่า ฐาน ๗ ฐา ธาตุ ในความยืนอยู่
และดำรงอยู่, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, ลบ อ ด้วยสูตรว่า ยท^{๒๑๑} เป็นต้น, ลง ลี วิกัตติ,
ลง ยู ปัจจัย ในบททั้งหมดอย่างนี้ ในตัวอย่างทั้งหลายว่า วิญญาน (วิญญาณ) ฆาน^{๒๑๒} (กลิ่น)
 เป็นต้น ๗

๕๔๙, ๕๕๐. รหาทีโต ณ.

(๑๙/๑) ชน ย่อมทำงาน ด้วยมือเป็นต้นนั้น เหตุนั้น มือเป็นต้นนั้น ชื่อว่า กรณ ๗
กร ธาตุ ในการกระทำ, ลง ยู ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กตุตุกรณปเทเสสุ จ,^{๒๑๓} แปลง ยู เป็น อน
ด้วยสูตรว่า อนกา ญญุน,^{๒๑๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ลี ปฐมาวิกัตติ, แปลง ลี
เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี,^{๒๑๕} วัตถุ ย่อมเต็ม ด้วยน้ำนั้น เหตุนั้น วัตถุ นั้น ชื่อว่า ปุรณ ๗ ตั้งชื่อธาตุ
เป็นต้น, ลง ยู ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กตุตุกรณปเทเสสุ จ แปลง ยู เป็น อน แปลง น เป็น ณ ๗
ทรัพย์สมบัติ อันชน ย่อมถือเอา ด้วยอวัยวะมีมือเป็นต้น เหตุนั้น อวัยวะมีมือเป็นต้นนั้น ชื่อว่า

^{๒๐๖} ปทรูป. อุ. ๔๓๕.

^{๒๐๗} กจ. ๕๔๙., ปทรูป. ๕๕๐.

^{๒๐๘} กจ. ๑๘๓., ปทรูป. ๔๘.

^{๒๐๙} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๒๑๐} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๒๑๑} กจ. ๓๕๑., ปทรูป. ๔๒๓.

^{๒๑๒} ปทรูป. อุ. ๔๓๕

^{๒๑๓} กจ. ๕๔๘., ปทรูป. ๕๕๑.

^{๒๑๔} กจ. ๖๒๒., ปทรูป. ๕๖๐.

^{๒๑๕} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

คหณ ฯ คห ธาตุ ในการถือเอา, ลง ชุ ปัจจัย แปลง ชุ เป็น อน, แปลง น เป็น ณ, นำมา
ประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ ก็ตัวอย่างอื่นว่า
พฺยากรรม (ไวยากรรม) ลวณ^{๒๑๗} (การตัด) เป็นต้น ฯ

ปริเฉทที่ ๑ จบแล้ว ฯ

๔.๑.๒ ปริเภทที่ ๒ ในกัมภีชานรูปทีปนี

๕๕๐, ๕๕๖. ฉาทโย เตกาลิกา.

มีอุทาหรณ์นั้น อย่างไร ๆ คือ กุมภกกาโร (ผู้ทำหม้อ) ๆ กุมภ ศัพท์บพหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลบที่สุดธาตุ, ลง ณ ปัจจัย ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือน การิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า ธาตุยา กุมภาทิมฺหิ โณ,^{๒๑๘} ลบ ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตร ว่า อสโย ฯเปฯ ริเต,^{๒๑๙} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, (๑๕/๒) ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ฯ กรณี (การกระทำ) ฯ กร ธาตุ ในการกระทำ, ลง ยุ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กตฺตุ กรณฺปะเสสุ จ,^{๒๒๐} แปลง ยุ เป็น อน, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตร ว่า สึ ฯ มีตัวอย่างแม้ชื่อว่า อรินฺทโม เป็นต้น ฯ

๕๕๑, ๕๕๘. สณฺญา ยํ ทาธาโต อี.

ทา ธาตุด้วย ธา ธาตุด้วย ชื่อว่า ทาธา ฯ บทว่า อภิเชยฺยายํ ความว่า ฟังกล่าว ฯ สภาพใด ย่อมถือเอาทั่ว คือ รับเอา เหตุนั้น สภาพนั้น ชื่อว่า อาทิ ฯ อา บพหน้า, ทา ธาตุ ในการให้, ตั้ง ทา เป็นธาตุ, ลง อี ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบ, ตั้ง ณ ชื่อกิต ด้วยสูตรว่า อญฺเณ กิตฺ,^{๒๒๑} ตั้งเป็นนาม, ตั้ง อาทิ เป็นลิงค์, ประกอบวิกัตติ, ลง สิ ปฐมวิกัตติ, ลบ สิ ฯ (มหา)สมุทฺร ย่อมทรงน้ำไว้ เหตุนี้ ชื่อ ว่า อุทฺธิ ฯ อุทก ศัพท์ เป็นบพหน้า ฯ ธา ธาตุ ในความทรงอยู่, อี ปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจาก สระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, (๒๐/๑) ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ มโหทธิ (ทะเลหลวง) ฯ มโหทก ศัพท์ บพหน้า, ธา ธาตุ, อี ปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลบ ก ด้วยสูตรว่า ยท เป็นต้น, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ สัตว์ ย่อมทรงขน ที่หางนั้น เหตุนี้ หางนั้น ชื่อว่า วาลฺธิ ฯ วาล ศัพท์ เป็นบพหน้า ฯ ธา ธาตุ, อี ปัจจัย, พยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, ลง สิ วิกัตติ ฯ บทใด อันบัณฑิต ทรงไว้ด้วยดี เหตุนี้ บทนั้น ชื่อว่า สนฺธิ ฯ สํ บพหน้า, ธา ธาตุ, อี ปัจจัย, แยก พยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ, แปลงนิกหิต เป็น น ฯ

^{๒๑๘} กจ. ๕๒๔., ปทฺรป. ๕๖๑.

^{๒๑๙} กจ. ๔๘๓., ปทฺรป. ๕๒๗.

^{๒๒๐} กจ. ๕๔๘., ปทฺรป. ๕๕๗.

^{๒๒๑} กจ. ๕๔๖., ปทฺรป. ๕๖๒.

๕๕๒, ๕๐๕. ตี กิจจาติฎเฐ.

ตี ปัจจย และ กิตฺ ปัจจย ชื่อว่า ติกิตฺ ฯ การตัดบทว่า ตี กิตฺ จ, แปลง ต เป็น จ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสฺส จ,^{๒๒๒} หรือด้วยสูตรว่า ยท^{๒๒๓} เป็นต้น, นำมาประกอบกัน, ลง ตี ปัจจย และกิตฺ ปัจจย หลังธาตุทั้งหลาย เมื่อมีความหมายว่าหวัง คือความหมายว่าสรรเสริญ และความหมายว่า ปราารถนา ในเมื่อเป็นชื่อ ที่พึงถูกกล่าว ฯ พระชินเจ้า ของจรัฏกบุคคลนั้น เพราะนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า ชินพุทธิ (ผู้ที่รู้จักพระชินเจ้า) ฯ ชิน ศัพท์บทหน้า, (๒๐/๒) พุช ธาตุ ในความรู้, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตี ปัจจย, แปลง ต เป็น ธ ด้วยสูตรว่า ธตฺถกเหหิ ธตฺตา จ,^{๒๒๔} แปลงที่สุดธาตุเป็น ท ด้วยสูตรว่า หตฺตตฺถกานมนฺตฺตานํ โท ธ,^{๒๒๕} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี วิกัตติ, ลป ลี, ธนญฺติ (ผู้เจริญแห่งทรัพย์) ฯ ธน ศัพท์บทหน้า, ญ ธาตุ, ญ ธาตุ ในความมีความเป็น, ตี ปัจจย, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี วิกัตติ, ลป ลี ฯ ญโต (ผู้เป็น) ฯ ลง ญ ธาตุ, ญ ธาตุ ในความมีความเป็น, ลง ต ปัจจยด้วยสูตรนี้, ลี วิกัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๒๒๖} ภาโว (ผู้มี) ฯ ลง ญ ธาตุ, ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฉานฺนุพนฺโธ^{๒๒๗} ลป ณ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลปํ,^{๒๒๘} แปลง อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อตํ ฯเปฯ ไรเต,^{๒๒๙} แปลง โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า เต อวายา การิตเต,^{๒๓๐} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๓๑} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตพฺพิต ฯเปฯ สฺ จ,^{๒๓๒} ลง ลี วิกัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ ฌมฺมทินฺโน (ผู้ที่ธรรมประทาน) ฯ ฌมฺม ศัพท์ บทหน้า, ทา ธาตุ ในการให้, แปลง (ต ปัจจย) เป็น อินฺน ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลป สระหน้า ปกตฺติสระหลัง ด้วยสูตรว่า

^{๒๒๒} กจ. ๒๐., ปทรูป. ๒๗.

^{๒๒๓} กจ. ๓๕๑., ปทรูป. ๔๒๓.

^{๒๒๔} กจ. ๕๗๖., ปทรูป. ๖๐๗.

^{๒๒๕} กจ. ๖๑๑., ปทรูป. ๖๐๘.

^{๒๒๖} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๒๒๗} กจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๒๒๘} กจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

^{๒๒๙} กจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๒๓๐} กจ. ๕๑๕., ปทรูป. ๕๔๑.

^{๒๓๑} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๒๓๒} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, ฌมม ศัพท์ทับทหน้า ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรนี้ ๆ (๒๑/๑) ก็ในคัมภีร์รูปสัทธา^{๒๓๓} พระพุทธปิยะ กล่าวว่ “แปลง ต ปัจจย เป็น อินฺน ด้วยสูตรว่ ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอินฺนาวา” ๆ^{๒๓๔} วทฺตมมาโน (ผู้เจริญ) ๆ วทฺต ชาติ ในความเจริญ, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง มาน ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลง อ ปัจจย หน้า มาน ปัจจย ด้วยสูตรว่ ภูวาทิโต อ,^{๒๓๕} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่ โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ ตัวอย่างเมื่อนมีว่ นนฺทโก ชีวโก^{๒๓๖} เป็นต้น ๆ

๕๕๓, ๕๕๕. อิตฺถิมคฺยโว วา.

ชรา (ความแก่) ๆ ชร ชาติ ในความเสื่อมแห่งวัย, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น ลง อ ปัจจย นำมาประกอบกัน, ลง อา ปัจจย หลัง อ การันต์ ในอิตถิลิงค์, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบ สระหน้า, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, ลบ สิ ๆ มติ (ความรู้) ๆ มา ชาติ ในความรู้, ติ ปัจจย, รัสสะ อา ด้วยสูตรว่ ภูวาทิ ๆเปฯ สุ จ,^{๒๓๗} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, ลบ สิ ๆ เจตนา (ความคิด) ๆ จิต ชาติ ในความคิด, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ยุ ปัจจย, แปลง ยุ เป็น อน, ด้วยสูตรว่ อนกา ยฺญวฺณ,^{๒๓๘} นำมาประกอบกัน, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่ อญฺเญสุ จ,^{๒๓๙} ลง อา ปัจจย, (๒๑/๒) แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ, ลบ สิ ๆ เวทนา (ความรู้สึก) ๆ วิท ชาติ ในความมีปรากฏ, วิท ชาติ ในความรู้, วิท ชาติ ในความประสบ, ลง ยุ ปัจจย, แปลง ยุ เป็น อน, นำมาประกอบกัน, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่ อญฺเญสุ จ, ลง อา ปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, ลบ สิ ๆ ตัวอย่าง เมื่อนมีว่ ปฏิปทา^{๒๔๐} เป็นต้น ๆ

^{๒๓๓} ปทฺรป. ๖๐๕.

^{๒๓๔} กจฺ. ๕๘๒., ปทฺรป. ๖๓๑.

^{๒๓๕} กจฺ. ๔๔๕., ปทฺรป. ๔๓๓.

^{๒๓๖} ปทฺรป. อ. ๔๔๓.

^{๒๓๗} กจฺ. ๔๐๓., ปทฺรป. ๓๕๔.

^{๒๓๘} กจฺ. ๖๒๒., ปทฺรป. ๕๖๐.

^{๒๓๙} กจฺ. ๔๘๕., ปทฺรป. ๔๓๔.

^{๒๔๐} ปทฺรป. อ. ๔๓๗.

๕๕๔, ๖๐๑. กรโท ธีรีย.

กิริยา (การกระทำ) ๑ กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น ๑ กิริโย (การกระทำ) ๑
 ลบ ร ทั้ง ๒ ด้วยสูตรว่า ร มหิ รนุโต ราทิ โน,^{๒๔๑} นำมาประกอบกัน, ลง อา ปัจจัย, แยก
 พยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๒๔๒} ลบสระหน้าปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๒๔๓}
 นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๑เปฯ สุ จ,^{๒๔๔} ลง สิ วิกัตติ,
 ลบ สิ, กิริยัม (การกระทำ) ๑ กร ธาตุ, ธีรีย ปัจจัย, ลบ ร, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ
 วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ,^{๒๔๕} แยกพยัญชนะออกจากสระ, นำมาประกอบกัน ๑

๕๕๕, ๖๑๒. อตีเต ตตวนุตตาวี.

ต ปัจจัยด้วย ตวนุตฺ ปัจจัยด้วย ตาวี ปัจจัยด้วย ชื่อว่า ตตวนุตตาวี ๑ (๒๒/๑) ชนิด
 บุษบาแล้ว เหตุนั้น ชนิดนั้น ชื่อว่า หุต ๑ อคฺติ (ไฟ) ๑ หุ ธาตุ ในความมีความเป็น, หุ ธาตุ
 ในการให้ การกิน และการบูชาด้วย, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ,
 แปลง สิ เป็น โอ, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑
 ชนิด บุษบาแล้ว เหตุนั้น ชนิดนั้น ชื่อว่า หุตวา ๑ หุ ธาตุ ในการให้, การกิน, และการบูชาด้วย,
 ตวนุตฺ ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, อาเทศ นุตฺ กับ สิ วิกัตติ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อา สิมฺหิ,^{๒๔๖}
 แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ หุตาวี (ผู้บูชาไฟ) ๑
 หุ ธาตุ, ตาวี ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ ๑ ภิกษุ อยู่ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว ๑ ผู้ใด อยู่แล้ว
 เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า วุสิต ๑ วส ธาตุ ในการอยู่อาศัย, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจัย, อาเทศ ว
 ของ วส ธาตุ เป็น อ ด้วยสูตรว่า วส วา วุ,^{๒๔๗} ลง อ อาคม ในเบื้องต้น ด้วยสูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ
 ๑เปฯ เทสา จ,^{๒๔๘} นำมาประกอบกัน, ลง อี อาคม หลังธาตุ, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม,
 ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๒๔๙} ผู้ชื่อว่า วุสิตวา เพราะอยู่แล้ว ๑ วส ธาตุ,

^{๒๔๑} กจจ. ๕๓๕., ปทรูป. ๕๕๘.

^{๒๔๒} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๒๔๓} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๒๔๔} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๒๔๕} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๒๔๖} กจจ. ๑๒๔., ปทรูป. ๕๘.

^{๒๔๗} กจจ. ๕๗๕., ปทรูป. ๖๒๕.

^{๒๔๘} กจจ. ๔๐๔., ปทรูป. ๓๗๐.

^{๒๔๙} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

ตวนตุ ปัจจย, อาเทศ ว ของ วส ธาตุ เป็น อุ ด้วยสูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ ๑ เป ๑ เทสา จ , (๒๒/๒) ลง ว อากม, นำมาประกอบกัน, ลง อี อากม, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สี วิภคฺติ, แปลง สี เป็น อา ๑ วุสิตาวี (อยู่แล้ว) ๑ วส ธาตุ, ตาวี ปัจจย, แปลง ว เป็น วู บ้าง, ลง ว อากม ด้วยสูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ ๑ เป ๑ เทสา จ, นำมาประกอบกัน, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า อิการาคโม อสพฺพธาตฺถกมฺหิ,^{๒๕๐} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สี วิภคฺติ, ลบ สี ๑ ชน กินข้าวสุกแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า กุตฺต ๑ กุช ธาตุ ในการรักษาและการกิน, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, พฤทธิ, ลง ต ปัจจย, ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า กุษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ,^{๒๕๑} แปลง ต เป็น ๒ ตัวบ้าง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สี วิภคฺติ, แปลง สี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ กุตฺตวา (กินแล้ว) ๑ กุช ธาตุ, ตวนตุ ปัจจย, ลบ ข ที่สุดธาตุ และซ้อน ต อักษร เป็น ๒ ด้วยสูตรว่า กุษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สี วิภคฺติ, แปลง สี เป็น อา, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ ชน ได้กินแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า กุตฺตาวี ๑ กุช ธาตุ ในการรักษาและการกิน, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตาวี ปัจจย, (๒๓/๑) ลบ ข ซ้อน ต เป็น ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า กุษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ, นำมาประกอบกัน, ลง สี วิภคฺติ, ลบ สี ๑

๕๕๖, ๖๒๒. ภาวกมฺเมสุ ต.

การจับร้อง ของชนนั้น ๑ เค ธาตุ ในการส่งเสียง, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจย, แปลง เค เป็น คี ในเพราะ ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพฺพคฺคฺเค คี,^{๒๕๒} ตั้งเป็นนาม, ลง สี วิภคฺติ, แปลง สี เป็น อี, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ การส่ายไปมา ชื่อว่า นจฺจ ๑ นฏ ธาตุ ในการพ้อนรำ, นต ธาตุ ในการน้อมกาย, นต ธาตุ ในการน้อมตน ลง, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ต ปัจจย, แปลง ต กับที่สุดธาตุเป็น จฺจ ด้วยสูตรว่า ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิขมฺนฺติ,^{๒๕๓} ตั้งเป็นนาม, ลง สี วิภคฺติ, แปลง สี เป็น อี ๑ การพ้อน ชื่อว่า นชฺช ๑ นต ธาตุ ในการพ้อนรำ หรือ การน้อมกาย, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ต ปัจจย, อาเทศ ต พร้อมกับที่สุดธาตุ เป็น ชฺช ด้วยสูตรว่า ปจฺจยา ๑ เป ๑ สิขมฺนฺติ, ตั้งเป็นนาม, ลง สี วิภคฺติ, แปลง สี เป็น อี ด้วยสูตรว่า ลี ๑^{๒๕๔} หลิตฺ (การหัวเราะ) ๑ หส ธาตุ ในความร่าเริง, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต

^{๒๕๐} กจฺจ. ๕๑๖., ปทฺรฺป. ๔๖๖.

^{๒๕๑} กจฺจ. ๕๗๘., ปทฺรฺป. ๕๖๐.

^{๒๕๒} กจฺจ. ๖๐๘., ปทฺรฺป. ๖๒๓.

^{๒๕๓} กจฺจ. ๕๗๑., ปทฺรฺป. ๖๒๔.

^{๒๕๔} กจฺจ. ๒๑๕., ปทฺรฺป. ๑๕๕.

ปัจฉิม, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี, ลง ต ปัจฉิม ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต ๑^{๒๕๕} คำ อันบุรุษนั้น กล่าวแล้ว ๑ ภาส ชาติ ในการกล่าวปรากฏ, (๒๓/๒) ลง ต ปัจฉิม, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑ คำพูด อันบุรุษนั้น แสดงแล้ว ๑ ทิส ชาติ ในการแสดง, ลง ต ปัจฉิม, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑ การงาน อันบุรุษนั้น ทำแล้ว ๑ กร ชาติ ในการกระทำ, ต ปัจฉิม, ลข ร ด้วยสูตรว่า กมขนหนาทินมนุโต,^{๒๕๖} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑

๕๕๗, ๖๐๖. พุทธมาทิตฺเต กตฺตริ.

เมื่ออรรถ (ความหมาย) แห่ง พุช ชาติ และคมุ ชาติเป็นต้นนั้น อันท่านรู้อยู่ หลังจาก ชาติทั้งหลายว่า พุช ชาติ และคมุ ชาติ เป็นต้น ลง ต ปัจฉิมในกัตตุ ในกาลทั้งปวง ๑ ท่านกล่าวว่า เมื่อมีเนื้อความหลังจากชาติทั้งหลายมี พุช ชาติ และ คมุ ชาติเป็นต้น ๑ พระวิมลพุทธิ กล่าวไว้ใน คัมภีร์นยาสะ^{๒๕๗} ว่า เมื่อมีอรรถหลังจากชาติมีว่า พุช ชาติ และคมุ ชาติ เป็นต้น ๑ มีวุดติ^{๒๕๘} ว่า เมื่อมีอรรถแห่งชาตินั้นจากชาติว่า พุช ชาติ และ คมุ ชาติ เป็นต้น ๑ โยชนาว่า เมื่อบุคคล รู้อรรถ แห่งชาติทั้งหลายมีว่า พุช ชาติ และ คมุ ชาติ เป็นต้น ลง ต ปัจฉิม ในกาลทั้งปวงในกัตตุหลังชาติ มี พุช ชาติ และ คมุ ชาติ เป็นต้น ๑ เพราะเหตุนี้ พระพุทธปิยะ กล่าวไว้ในปทรูปสิทธิ^{๒๕๙} ว่า พุช ชาติด้วย คมุ ชาติด้วย (๒๔/๑) ชาติเหล่านั้น เป็นเบื้องต้น แห่งชาติเหล่าใด ชาติเหล่านั้น ชื่อ ว่า มี พุช ชาติ และ คมุ ชาติ เป็นต้น ๑ ลง ต ปัจฉิม หลังจากชาติ มี พุช ชาติ และคมุ ชาติ เป็นต้น มีอรรถแห่งเนื้อความนั้น เพราะสมควร ในเมื่อมีความหมาย ที่ท่านรู้อยู่ ต่างด้วยการรู้เป็นต้น ใน อรรถแห่งชาติเหล่านั้น ๑ คำว่า พุช ชาติและ คมุ ชาติ ก็มีบ้าง ๑ คำมี พุช ชาตินั้น ทำให้มีช้อน ท หน้า ๓ เพื่อให้ถ้อยคำสละสลวยนั้น ๑ ลง ต ปัจฉิมในกัตตุ หลัง พุช ชาติ และ คมุ ชาติเป็นต้น ที่เป็นไปอยู่ ในอรรถแห่งชาตินั้น ๑ พุทฺโธ (พระพุทธเจ้า) ๑ พุช ชาติ ในความรู้, ลง ต ปัจฉิม, แปลง ต เป็น ฐ ด้วยสูตรว่า ธตฺถเวหิ ธตฺวา จ,^{๒๖๐} แปลง ท เป็น ฐ ด้วยสูตรว่า หจตุตฺถานมนฺดานัน

^{๒๕๕} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๒๕๖} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๐๐.

^{๒๕๗} นฺยาส. ๖. ๔๔๖.

^{๒๕๘} กจจ. ๖. ๑๗๓.

^{๒๕๙} ปทรูป. ๖. ๔๔๑.

^{๒๖๐} กจจ. ๕๗๖., ปทรูป. ๖๐๗.

โท ฆ,^{๒๖๑} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ๗เป๗ สุ จ,^{๒๖๒} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๒๖๓} กมุ ธาตุ สปป ธาตุ ในความถึงบ้าง, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า กมขณนรรมาทินมนโต, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ ฌาโต (ผู้รู้) ๗ ฌา ธาตุ ในความรู้, ลง ต ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ๗เป๗ สุ จ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗

๕๕๘, ๖๐๒. ชิน อิน สพุพตล.

ชิน (พระชินเจ้า) ๗ ชิ ธาตุ ในความชนะ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง อิน ปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า, นำมาประกอบกัน, (๒๔/๒) ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ๗เป๗ สุ จ,^{๒๖๔} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗^{๒๖๕}

๕๕๙, ๖๐๓. สุปีโต จ.

สุปีโน (ผู้ฝัน) ๗ สุป ธาตุ ในการนอน, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง อิน ปัจจัย ในอรรถแห่งกัตตา ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๖๖} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ สุปิน (ความฝัน) ๗ สุป ธาตุ ในการนอน, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, อิน ปัจจัย ในภาวสาธนะ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๗^{๒๖๗} ในคัมภีร์ สัททนีติ^{๒๖๘} พระอัครกวีสังหารย์ กล่าวไว้ว่า สุปิน วา สุปีโน ๗ บาลีในกฎชาดกในทศกนิบาต^{๒๖๙} ว่า โก อตุโธ สุปีเนน เต (ประโยชน์อะไร ด้วยความฝันแก่ท่าน) ๗ การปรารธนา ด้วยความฝัน, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง นา วิภัตติ, หลังศัพท์ที่เป็น อ การ์นต์ อาเทศนา เป็น เอน ๗

^{๒๖๑} กจจ. ๖๑๑., ปทรูป. ๖๐๘.

^{๒๖๒} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๒๖๓} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๒๖๔} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๒๖๕} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๒๖๖} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๒๖๗} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๒๖๘} นีติ. ๑๔๖.

^{๒๖๙} พุ. ชา. ๒๗/๓๐๐/๒๐๗.

๕๖๐, ๖๐๔. อีสํทสุทฺธิ ข.

อีสํ ด้วย ทุ ด้วย สฺ ด้วย (บทหน้า) ชื่อว่า อีสํทสุ ฯ อีสํ ทุ สฺ ศัพท์ มีในบทหน้า แห่งชาตุเหล่านี้ ชาตุเหล่านี้ ชื่อว่า มี อีสํ ทุ สฺ ศัพท์เป็นบทหน้า ฯ ท่านผู้เจริญ ย่อมนอน เล็กน้อย ชื่อว่า อีสํสฺสย ฯ อีสํ ศัพท์เป็นบทหน้า, ลี ชาตุ ในการนอน, ตั้งชื่อชาตุเป็นต้น, ลง ข ปัจจัย ในภาวะ ด้วยสูตรนี้, ลบ ข ของปัจจัย ด้วยความสำเร็จว่า ข อักษร เป็นอนุพันธ์ เมื่อมีการ ใช้ หรือ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาตุวิภคฺติปัจจยानํ ทิฆมิปริตาทสโลปาคมา จ,^{๒๖๐} (๒๕/๑) พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสฺ จ,^{๒๖๑} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ซ้อน ส ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า ปฺรทฺเวภาโว จานเ,^{๒๖๒} ตั้งเป็นนาม, ลง ลี วิภคฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยก พยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า, นำมาประกอบกัน, ท่าน ย่อมนอนโดยยาก ชื่อ ทุสฺสย ฯ ทุ ศัพท์บทหน้า, ลง ข ปัจจัยในภาวสาธนะ, ลบ ข ปัจจัย, พฤทธิ, การอาเทศ เป็น อย และซ้อน ส ฯ ท่านผู้เจริญ ย่อมนอน โดยง่าย ชื่อว่า สฺสฺสย ฯ สฺ ศัพท์บทหน้า, ลง ลี วิภคฺติ, ลง ข ปัจจัย ในภาวสาธนะ ฯ วิธี(ทำตัว)ที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ กรรม อันท่านผู้เจริญ ย่อมทำน้อย เหตุนั้น ชื่อว่า อีสํกฺกร ฯ อีสํ ศัพท์บทหน้า, กร ชาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อ ชาตุ เป็นต้น, ข ปัจจัย ในกัมมสาธนะ, ลบ ข ของปัจจัย, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย, ซ้อน ก อักษร ด้วยสูตรว่า ปฺรทฺเวภาโว จานเ,^{๒๖๓} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ฯ กรรม อันท่านผู้เจริญ ย่อมทำโดยยาก เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อว่า ทฺกฺกร ฯ ทุ ศัพท์บทหน้า, กร ชาตุ ในการกระทำ, ลง ข ปัจจัยในกัมมสาธนะ, ตัวอย่างที่เหลือ เหมือนบทก่อน, กรรม อันชน ย่อมทำโดยง่าย เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อว่า สฺกฺกร ฯ สฺ ศัพท์บทหน้า, กร ชาตุ ในการกระทำ, ลง ข ปัจจัย ในกัมมสาธนะ, ไม่ซ้อนอักษร ฯ ตัวอย่างที่เหลือ เหมือนตัวอย่างก่อน ฯ

๕๖๑, ๖๓๖. อิจฺจตุเกสฺ สฺมานกตุเกสฺ ตเว ตู วา.

(๒๕/๒) เมื่อมีชาตุ อันมีอรรถเป็นไปในความปรารภนา มีกัตตาเสมอกัน ลงปัจจัย เหล่านี้ คือ ตเว ตู ปัจจัย หลังจากชาตุทั้งปวง ในอรรถแห่งกัตตา ในทุก ๆ กาล ฯ โยชนาว่า ลง ปัจจัยเหล่านี้ คือ ตเว ตู ปัจจัย หลังชาตุทั้งหลาย ในชาตุทั้งหลาย มีความหมายว่า ปรารภนา มีกัตตาเหมือนกัน ในกาลทั้งปวง ในกัตตาโดยนัยภายหลัง ฯ กาทเว (เพื่อจะทำ) ฯ กร ชาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อชาตุ เป็นต้น, ลง ตเว ปัจจัย, อาเทศ กร ชาตุ เป็น กา ด้วยสูตรว่า

^{๒๖๐} กจ. ๕๑๗., ปทฺรป. ๔๘๘.

^{๒๖๑} กจ. ๔๘๕., ปทฺรป. ๔๑๔.

^{๒๖๒} กจ. ๒๘., ปทฺรป. ๔๐.

^{๒๖๓} กจ. ๒๘., ปทฺรป. ๔๐.

ตเวตุนาทีสุ กา ๑^{๒๗๔} ในกัมภีร์รูปสัทธิตี^{๒๗๕} พระพุทธปรัชญา กล่าวว่า ลบวิภักติ ด้วยสูตรว่า สพพาสมาวุโส^{๒๗๖} เป็นต้น ๑ โสตุ (เพื่อจะฟัง) ๑ สฺ ชาติ ในความฟัง, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ตู ปัจจย, พฤทธิ อฺ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ ๑

๕๖๒, ๖๓๘. อรหสกุภาทีสุ จ.

ลง ตู ปัจจย หลังธาตุทั้งปวง ในเมื่อมีความหมายว่า ควร และอาจ เป็นต้น อันท่าน ประกอบอยู่ ๑ นิหิตฺตุ (เพื่อนินทา) ๑ นิหฺ ชาติ ในความนินทา, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตู ปัจจย , ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า อีการากโม อสพพชาติกมุหิ,^{๒๗๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ บาลีในมุกปิกขชาดก^{๒๗๘} ว่า สกุภา เซตุ ฐเนน วา (ใคร ๆ ไม่สามารถเอาชนะความตายได้ด้วย ทรัพย์) ๑ มัจจุ อันชน ไม่อาจเอาชนะได้ ๑ ชิ ชาติ ในความชนะ, (๒๖/๑) ลง ตู ปัจจย, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ ๑^{๒๗๙} ประโยคแม่เหล่านี้ว่า ภพฺโพ นิยามิ โอกุภมิตฺตุ, อภพ .โพ กาคฺ, อนุจฺฉวิโก ภวํ ทานํ ปฏิคฺคเหตฺตุ (ผู้ควร เพื่อหยั่งลงสู่มรรค, ไม่ควร เพื่อจะทำ, ท่าน ผู้เจริญ สมควร เพื่อรับทานเป็นต้น) ๑^{๒๘๐}

๕๖๓, ๖๓๙. ปตฺตวจเน อลฺมตฺเตสุ จ.

ลง ตู ปัจจย หลังธาตุทั้งปวง ในเมื่อมีการกล่าวว่ ควร ท่ามกลางอรรถแห่ง องค์ ศัพท์ ๑ ทาคฺ (เพื่อให้) ๑ ทา ชาติ ในความให้, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตู ปัจจย ๑ กาคฺ (เพื่อทำ) ๑ กร ชาติ ในการกระทำ, ลง ตู ปัจจย ๑

๕๖๔, ๖๔๐. ปุพฺพกาเลกตฺตูกานํ ตฺวน-ตฺวาน-ตฺวา วา.

อาเทศ กร ชาติ เป็น กา ด้วยสูตรว่า ตเวตุนาทีสุ กา ๑^{๒๘๑} กัตตาเป็นอันเดียวกัน แห่งธาตุเหล่าใด ธาตุเหล่านั้น ชื่อว่า มีกัตตาเป็นอันเดียวกัน ๑ ลงปัจจยเหล่านี้ คือ ตฺวน ตฺวาน ตฺวา ในธาตุที่กล่าว พุพฺพกาลกิริยา ระหว่างธาตุทั้งหลาย มีกัตตาเป็นอันเดียวกัน ๑ กาคฺ (กระทำ แล้ว) ๑ กร ชาติ ในการกระทำ, ลง ตฺวน ปัจจย, เพราะ ตฺวน ปัจจย อาเทศ กร ชาติ เป็น กา ๑

^{๒๗๔} กจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๓๗.

^{๒๗๕} ปทรูป. ๖. ๔๖๒.

^{๒๗๖} กจ. ๒๒๑., ปทรูป. ๒๘๒.

^{๒๗๗} กจ. ๕๖๖., ปทรูป. ๔๖๖.

^{๒๗๘} ตี. ศ. ๑๕/๑๓๖/๑๒๒.

^{๒๗๙} กจ. ๔๘๕., ปทรูป. ๔๓๔.

^{๒๘๐} ที. ตี. ๙/๓๙๘/๑๖๘.

^{๒๘๑} กจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๓๗.

สัตว์ทั้งหลาย ไม่ทำบุญแล้ว ย่อมเศร้าหมอง ฯ อ อักษรบทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, คุณ ปัจจัย, แปลง กร ธาตุ เป็น กา ฯ สุตวาน (ฟังแล้ว) ฯ สุ ธาตุในความฟัง, ลง ตวาน ปัจจัย ฯ ชิตวาน (ชนะแล้ว) ฯ ชิ ธาตุ ในความชนะ, ลง ตวาน ปัจจัย ฯ สุตวา (ฟังแล้ว) ฯ สุ ธาตุ ในความฟัง ฯ ภิภษ ฟังคำจากที่นี้แล้ว ย่อมกล่าวคำในที่โน้น ฯ มีหลายบทในตัวอย่าง ฯ๑๑ ในคัมภีร์อื่น (๒๖/๒) คุณ ปัจจัยเป็นต้น อันบัณฑิตพึงประกอบ ฯ บทว่า อญฺเฎปี ก็มีบ้าง ฯ มีตัวอย่างว่า อกมฺมํ กตฺวาน ภาทฺทํ^{๒๖๒} (ทำกรรมดี)เป็นต้น ฯ

๕๖๕, ๖๔๖. วุตมานเน มานนฺตา.

สรมาโน(ระลึกอยู่) ฯ สร ธาตุ ในความไป และความระลึก, ลง มานปัจจัย, หลังจาก สร ธาตุ ลง อ ปัจจัย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๖๓} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺฐิต ๑เปฯ สุ จ,^{๒๖๔} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๒๖๕} กจฺจนฺโต (ไปอยู่) ฯ กมฺม ธาตุ, สปฺป ธาตุ ในความไป, อนฺต ปัจจัย, อาเทศ ม ของ กมฺม ธาตุ เป็น จจ ด้วยสูตรว่า คมฺมฺสนฺโต จฺโณ วา สพฺพาสู,^{๒๖๖} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ

๕๖๖, ๖๗๔. สาสาทิหิ รตฺตฺ.

สตุถา(พระศาสดา) ฯ สาส ธาตุ ในการตามสอน, ตั้ง สาส ชื่อธาตุ, รตฺตฺ ปัจจัย, ลบ ท้ายธาตุจรดถึง ร ต้นปัจจัย ด้วยสูตรว่า รฺมฺหิ รฺนฺโต ราหิ โน,^{๒๖๗} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, อาเทศ อฺ เป็น อา, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตุถฺปีตา ๑เปฯ โลโป จ ๑^{๒๖๘}

๕๖๗, ๖๗๕. ปาทิโต ริตฺ.

ปีตา (บิดา) ฯ ปา ธาตุ ในการรักษา, ริตฺ ปัจจัย, ลบท้ายธาตุจรดถึง ร ต้นปัจจัย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๖๙} ลง สิ วิกัตติ, แปลง อฺ เป็น อา ลบ สิ วิกัตติ ฯ

^{๒๖๒} ปทฺรฺป. อ. ๔๖๕.

^{๒๖๓} กจฺ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๒๖๔} กจฺ. ๖๐๑., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๒๖๕} กจฺ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๒๖๖} กจฺ. ๔๗๖., ปทฺรฺป. ๔๔๒.

^{๒๖๗} กจฺ. ๕๓๕., ปทฺรฺป. ๕๕๘.

^{๒๖๘} กจฺ. ๑๕๕., ปทฺรฺป. ๑๕๘.

^{๒๖๙} กจฺ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

๕๖๘, ๖๗๖. มานาทีหิ ราชู.

มาตา (มารดา) ฯ มาน ราชู ในความนับถือ, ราชู ปัจจย, ลบท้ายราชูจรดถึง ร ต้น
 ปัจจย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง อุ เป็น อา, ลบ สิ วิกัตติ ฯ ภาตา (พี่ชาย) ฯ
 ภาส ราชู ในการกล่าวปรากฏ, (๒๗/๑) ลง ราชู ปัจจย, ลบท้ายราชูจรดถึง ร ต้นปัจจย, วิธี(ทำตัว)
 ที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ ชิตา (ลูกสาว) ฯ ธร ราชู ในความทรงอยู่, ริตุ ปัจจย ลงหลังจาก ธร
 ราชู, ลบท้ายราชูจรดถึง ร ต้นปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๒๕๐} ลบสระหน้า
 ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๒๕๑} ทิมะ อิ ต้นราชู ด้วยสูตรว่า กวฺจิ ราชูวิกฺติปจฺยยานํ
 ฯเปฯ ๑ มาจ,^{๒๕๒} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๕๓} ลบ สิ วิกัตติ ฯ

๕๖๙, ๖๑๐. อาคมา คุโก.

อาคนคุโก (แขกผู้มาเยี่ยม) ฯ คมฺ ราชู สປປ ราชู ในความไป, ลง คุก ปัจจย, อาเทศ
 ที่สุดราชูเป็น น อักษร ด้วยสูตรว่า คมฺขนหนาทีนํ คุตฺตพฺพาทีสุ น,^{๒๕๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตร
 ว่า นเย,^{๒๕๕} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺชิต ฯ เป สฺ จ,^{๒๕๖} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ
 ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๒๕๗}

๕๗๐, ๖๑๑. ภพฺเพ อิก.

คมิโก (ผู้เตรียมจะไป) ฯ คมฺ ราชู สປປ ราชู ในความไป, อิก ปัจจย, นำมาประกอบ
 กัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๒๕๘} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๒๕๙}

ปริเฉทที่ ๒ จบแล้ว ฯ

^{๒๕๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๕๑} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๕๒} กจฺจ. ๕๑๗., ปทฺฐป. ๔๘๘.

^{๒๕๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๕๔} กจฺจ. ๕๙๖., ปทฺฐป. ๕๕๑.

^{๒๕๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๕๖} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๒๕๗} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺฐป. ๖๖.

^{๒๕๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๕๙} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺฐป. ๖๖.

๔.๑.๓ ปริเภทที่ ๓ ในกัปปิธานรูปทีปนี

๕๗๑, ๖๒๔. ปัจจยาทนิฏฐา นิปาตนา สีขณนฺติ.

บทว่า ปัจจยา (ในสูตรว่า ปัจจยาทนิฏฐา นิปาตนา สีขณนฺติ นั้น) เป็นบทแสดงด้วยตติยวิภक्ति ฯ เพราะเหตุนี้ พระวิมลพุทธาจารย์ กล่าวไว้ในคัมภีร์นยาสะ^{๓๐๐} ว่า กรณตุเถ อัย ปญจมี (คำว่า ปัจจยา นี้ เป็นปัญจมีวิภक्तिลงในอรรถตติยวิภक्ति) ฯ ศัพท์เหล่านี้ เป็นไปกับปัจจัย ในสังขยานาม ฯ ล ฯ กิตกัณท์ ฯ ลง ท อักษร อาคม ฯ คำว่าว่า อนิฏฐา เป็นกัริบท (บทที่ยังไม่สำเร็จ) ฯ คำว่า นิปาตนา เป็นกรณบท (บทที่มีความหมายเป็นตติยวิภक्ति) ฯ ความหมายแห่งสูตรว่า ศัพท์ทั้งหลาย ที่ไม่สำเร็จ ด้วยปัจจัยทั้งหลาย มีประการดังกล่าวแล้ว ย่อมสำเร็จ ด้วยนิปาตนาสูตร ฯ บทว่า ปัจจยา (๒๗/๒) พระวิมลพุทธ^{๓๐๑} กล่าวไว้แล้ว ด้วยอำนาจอุปลักขณนัย (นัยพอเป็นเครื่องหมาย) ฯ ศัพท์เหล่านี้ เป็นไปกับปัจจัย ถึงความไม่สำเร็จ ในสังขยานามสมาส ตัทธิต อาชยาด และกิตกัณท์ ศัพท์เหล่านั้น อันบัณฑิต ตั้งไว้แล้ว ก็ แสดงไว้แล้ว ด้วยสาธนะ ย่อมสำเร็จ ด้วยนิปาตนาสูตร ตามนาม ของตน ฯ คือ ตามนามมีสังขยาเป็นต้น ของตน ฯ นาม สมาส ตัทธิต อาชยาด และกิตกัณท์ ชื่อว่า นาม ฯ ล ฯ กิตฺ ฯ กัณท์แห่งนาม สมาส ตัทธิต อาชยาด และกิต ชื่อว่า นาม ฯ ล ฯ กิตฺกปฺป ฯ สังขยา นาม สมาส ตัทธิต อาชยาด และกิตกัณท์ ชื่อว่า สงฺขยานาม ฯ เป ฯ กิตฺกปฺป ฯ บทว่า ในสังขยา ฯ ล ฯ กิตกัณท์ เป็นอาทรในบทว่า อนิฏฐํ ฯ คำว่า สห ปัจจเยหิ วตฺตุนฺติ ได้แก่ เป็นไปกับปัจจัย ฯ บทว่า สปฺปัจจยา ท่านกล่าวไว้ ด้วยอำนาจอุปลักขณนัย^{๓๐๒} (วิธีเป็นเครื่องหมาย) ฯ ฉะนั้น ในคัมภีร์นยาสะ^{๓๐๓} พระวิมลพุทธ กล่าวไว้ว่า อญฺเฌปี เต เป็นต้น ฯ บทว่า สาธเนน พระกัจจายนะ กล่าวว่า เป็นตติยวิเสสนะ ในบทว่า นิรฺกุกฺขิตฺวา^{๓๐๔} บทว่า สาธเนน พระกัจจายนะ กล่าวไว้ด้วยอำนาจอุปลักขณนัย ฯ บทว่า สาธเนกัมี ฯ บทว่า สาธเนน ถูกกว่า ฯ ถึงในคัมภีร์นยาสะ^{๓๐๕} บทว่า สาธเนน (๒๘/๑) ท่านกล่าวไว้แล้ว ฯ บทว่า นิรฺกุกฺขิตฺวา อธิบายว่า แสดงแล้ว แลดูแล้ว ได้แก่ พิจารณาแล้ว ฯ นิ บทหน้า,

^{๓๐๐} นฺยาส. ฎ. ๔๔๒.

^{๓๐๑} นฺยาส. ฎ. ๔๕๒.

^{๓๐๒} เป็น อุปลักขณนัย เพราะกล่าวถึงเป็นไปกับปัจจัยอย่างเดียว แต่หมายถึงการลง อาคม และอาเทศ เป็นต้นด้วย. พระวิสุทธิธาราจารย์ เรียบเรียง, เนติพิธานทีปนี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๕.

^{๓๐๓} นฺยาส. อ. ๑๖๕.

^{๓๐๔} กจฺจ. อ. ๑๗๖.

^{๓๐๕} นฺยาส. อ. ๑๗๒.

อิ ก ข ฐ ฑ ในความเห็น, ต วา ปัจจัย, อิ อากม, และ ร อากม ฯ บทว่า นามเหติ เป็นตติยาวิเสสนะ
 ในบทว่า สิขมฺนุติ ฯ แปลว่า ย่อมสำเร็จ หรือว่า เสร็จอยู่ ฯ อาเทศวิภคติ ฝ่ายอัตตโนบท เป็น
 ปรสสบท ด้วยสูตรว่า อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺต ฯ^{๓๐๖} อุทาหรณ์นั้น อย่างไร, พึงทราบอุทาหรณ์
 ในสังฆาก่อน ฯ การอาเทศ เอก ศัพท์ เป็น เอกา ย่อมสำเร็จ ด้วยสูตรนี้ ฯ การอาเทศ ท
 แห่ง ทส เป็น ร ได้บ้าง คือ โดยวิภคปี ฯ บทว่า ทสสุส พึงทำการเชื่อมกัน ในบทว่า ทสฺส ฯ
 บทตั้งว่า เอโก จ ทส จ, ย่อนามเข้าด้วยกัน เป็นวันทสมาส ด้วยสูตรว่า นามานํ สมุจฺโย
 ทวนฺโท,^{๓๐๗} การย่อนามเข้าด้วยกัน ด้วยสูตรว่า นามานํ สมาสฺส ยุตฺตฺโต,^{๓๐๘} ลบวิภคติ
 ด้วยสูตรว่า เตสํ วิภคฺติโย โลปา จ,^{๓๐๙} ลบ จ ศัพท์ ด้วยปริภาสาว่า วุตฺตฺตฺตานมฺปโยโค,^{๓๑๐}
 ตั้งให้เป็นปกติ ด้วยสูตรว่า ปกฺติ จสฺส สรนฺตฺส,^{๓๑๑} อาเทศ เอก เป็น อา เอกา ด้วยสูตรนี้ ฯ
 (๒๘/๒) อาเทศ ท เป็น ร บ้าง ฯ ตั้งเป็นนาม ฯ เพราะ โย วิภคติ อาเทศสระที่สุดของ เอ
 กาทส กับ โย เป็น อ ได้เป็น เอกาทส (ลิบเอ็ด), อาเทศ เอก ศัพท์ เป็น เอกา ด้วยสูตรนี้
 เพราะทำวันทสมาสว่า เอโก จ ทส จ (หนึ่งด้วย ลิบด้วย) ฯ เอวํ ศัพท์ มีการนำเข้าไปใกล้
 พร้อมเป็นอรรถ ฯ เทว จ ทส จ (สองด้วย ลิบด้วย) ชื่อว่า ทฺวิทส) เป็นวันทสมาส ฯ อาเทศ
 ทฺวิ เป็น พา, อาเทศ ท แห่ง ทส เป็น ร ได้บ้าง, ได้เป็น พารส ทฺวาทส, เทว จ ทส จ (สองด้วย
 ลิบด้วย) ชื่อว่า ทฺวิทส (ลิบสอง), วิธีที่เหลือ เหมือนตัวอย่างก่อน ฯ อาเทศที่สุดแห่ง ทฺวิ ศัพท์
 เป็น อา ด้วยสูตรว่า เทวกฺกุชานมากาโร,^{๓๑๒} เมื่อพระกัจจายนะ กล่าวบาลีว่า ทฺวิวิสิ (พาวีส),^{๓๑๓}
 อาเทศ ทฺวิ เป็น พา ด้วยสูตรนี้ ฯ ถามว่า อุทาหรณ์ว่า โสฬส จะสำเร็จอย่างไร, ฉ จ ทส จ
 (หกด้วย ลิบด้วย) ชื่อว่า ฉทส, เป็นวันทสมาส ฯ อาเทศ ฉ เป็น ส, อาเทศ ท เป็น พ บ้าง,
 มีการอาเทศ ฉ เป็น สพ ในอุทาหรณ์ว่า สพายตฺนํ (อายตนะ ๖) ชื่อว่า ฉพายตฺน, มีวิเคราะห์ว่า ฉ

^{๓๐๖} กจจ. ๕๑๘., ปทรูป. ๔๔๖.

^{๓๐๗} กจจ. ๓๒๕., ปทรูป. ๓๕๗.

^{๓๐๘} กจจ. ๓๑๖., ปทรูป. ๓๓๑.

^{๓๐๙} กจจ. ๓๑๗., ปทรูป. ๓๓๒.

^{๓๑๐} วุตฺตฺตฺตานมฺปโยโค คือ การไม่ประกอบเนื้อความที่ถูกกล่าวแล้ว หมายความว่า ให้ลบส่วนที่
 เกินออก เช่น มหฺนโต จ โส ปฺริโส จ มหาปฺริโส. คือ ลบ จ ศัพท์ และ ต ศัพท์ออกเสีย เหลือแต่ มหาปฺริโส.
กลุ่มศึกษานิตฺตติศาสตร์, ปทรูปลัทธิ แปลและอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๕๐), หน้า ๔๑๔.

^{๓๑๑} กจจ. ๓๑๘., ปทรูป. ๓๓๓.

^{๓๑๒} กจจ. ๓๘๓., ปทรูป. ๒๕๓.

^{๓๑๓} กจจ. ๕๗๑., ปทรูป. ๑๗๕.

อายตนาณี (อายตนะ ๖), สองบทมีเนื้อความเป็นอันเดียวกัน ชื่อว่า กัมมชารยสมาส, มีศัพท์สังขยา บทหน้าเป็นทิวสมาส, กัมมชารยสมาส และทิวสมาส ทั้งสอง ชื่อว่า ตัปปริสสมาส, ลบวิภัตติเป็น ต้น, ทิวสมาส เป็นนปุงสกลิงค์เอกพจน์ ๑ (๒๕/๑) เมื่ออาจกล่าวว่ ฉายตน์ (อายตนะหก) ๑ อาเทศ ฉ เป็น สพ ด้วยสูตรนี้ ๑ บทว่า สงขยา ได้แก่ สังขยาตามสมควร ๑ ควรทราบ อุทาหรณ์ ในบทนามก่อน ๑ บทนามแล เรียกว่า นามิก ๑ คำว่า นามิก ปจฺเจย คือ พระกัจจายนะ^{๓๑๔} กล่าวไว้ ในคัมภีร์อรรถพยายาน, คำว่า อชฺช คือ ในวันนี้ ๑ หลัง อิม ศัพท์ ลง ชฺช ปิจฺจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อิม ศัพท์ เป็น อ ๑ คำว่า สชฺช คือ ในขณะนั้น ๑ สมาน ศัพท์ ๑ ลง ชฺช ปิจฺจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ สมาน ศัพท์ เป็น ส ๑ คำว่า อปรชฺช ได้แก่ ในวันที่ล่วงติดต่อกัน คือ วันวาน ได้แก่ วันพຸงบ่້าง, อปร ศัพท์, ลง ชฺช ปิจฺจย ด้วยสูตรนี้ ๑ ตัวอย่างทั้งหลายว่า ภูมิคโต ๑เปฯ ปุพฺพปาปํ สำเร็จแล้วในสมาสก่อน, เช่น ชนไปแล้วสู่แผ่นดิน ชื่อว่า ภูมิคต (ผู้ไปสู่ แผ่นดิน) ๑ ชน ไปสู่อบาย ชื่อว่า อปายคต ๑ กรรม อันชน ผู้เป็นใหญ่ ทำแล้ว ชื่อว่า อิศฺสรกต ๑ สัตว์ ถูกถูกรส ทางแล้ว ชื่อว่า สลฺลวิทฺธ ๑ ผ้า ตรีเตรียมแล้ว เพื่อถนุ ชื่อว่า ถนินทฺส ๑ ภัย แต่พวกโจร ชื่อว่า โจรภย ๑ กอง แห่งข้าวเปลือกทั้งหลาย ชื่อว่า ฌณฺณราสี ๑ ความสำคัญในรูป ชื่อว่า รูปสณฺญา ๑ ทูทษ์ในสงสาร ชื่อว่า สัสงสารทฺทฺช ๑ (๒๕/๒) บทหน้าด้วย บทหลังด้วย ชื่อว่า ปุพฺพปาป ๑ ตั้งเป็นทวันทวสมาสว่า บทก่อน และบทหลัง ชื่อว่า ปุพฺพปาป ๑ ลบ จ ศัพท์, ทำรัสสะว่า ด้วยสูตรว่า สโร รสฺโส นปฺสเก, ตั้งเป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์ ด้วยสูตรว่า ตถา ทฺวนฺเท ปาณิ ๑เปฯ ทินฺนญ,^{๓๑๕} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ,^{๓๑๖} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ,^{๓๑๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๓๑๘} ลบสระ หน้า ปกตีสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๓๑๙} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑^{๓๒๐} ก็ควรทราบตัวอย่าง ที่ยังไม่สำเร็จเป็นรูปสมาส ๑ ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่ามีเราเป็นที่พึง เพราะมีเราเป็นที่ พึ่ง ๑ ภิกษุสงฆ์ ชื่อว่า มีเราเป็นที่อ้างถึง เพราะอรรถว่ามีเราเป็นบุคคลที่ควรอ้างถึง ๑ อาเทศ อหิ ศัพท์ เป็น ม ด้วยสูตรนี้ ๑ สระน้ำทั้งหลาย มีน้ำฝนเป็นอย่างยิ่ง ๑ ภิกษุแม้ใด ผู้ถึงฝั่ง

^{๓๑๔} กจจ. ๕๗๑., ปทรูป. ๑๗๖.

^{๓๑๕} กจจ. ๓๒๒., ปทรูป. ๓๕๕.

^{๓๑๖} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๓๑๗} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๓๑๘} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๓๑๙} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๓๒๐} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

ภิกษุ นั้น พึงเป็นผู้มีพระสารีบุตรนั้นนั้นเทียบเหนือกว่า ^{๓๒๑} น้ำฝน เป็นยอดแห่งบรรดาสระน้ำ เหล่านั้น เหตุ นั้น สระน้ำเหล่านั้น ชื่อว่า วุฏฐิปรม ^{๓๒๒} ๑ ลง เว อากม ในท่ามกลางด้วยสูตรนี้ ^{๓๒๓} ๑ พระสารีบุตรนั้นนั้นเทียบ เป็นยอดแห่งภิกษุผู้ถึงฝั่งนั้น เหตุ นั้น ภิกษุ นั้น ชื่อว่า เอคาวปรม ^{๓๒๔} ๑ (๓๐/๑) ลง เว อากม ในท่ามกลาง ^{๓๒๕} ๑ เช่น มนต์(พระเวท) มีองค์ประกอบ ๖ คัมภีร์ (เวทาค์ ๖) ^{๓๒๖} ๑ ภูเขา วงกตเป็นต้น ^{๓๒๗} ๑ มนต์นั้นด้วย มีองค์ ๖ ด้วย เหตุ นั้น ชื่อว่า ฌพงคตมนุต ^{๓๒๘} ๑ ภูเขานั้นด้วย เป็น วงกตนั้นด้วย เหตุ นั้น ชื่อว่า วงกตปพุด ^{๓๒๙} ๑ ลง ต อากมในท่ามกลาง ด้วยสูตรนี้ ^{๓๓๐} ๑ ๕ ตัวอย่าง คือ วาสฏฐิ ^{๓๓๑} ๑ เป ๑ โกละโย เป็นต้น สำเร็จแล้ว ในตัทธิตก่อน ^{๓๓๒} ๑ ชนนี้ เป็นเหล่ากอแห่งวาสฏฐิ ชื่อว่า วาสฏฐิ ^{๓๓๓} ๑ ชนนี้ เป็นเหล่ากอแห่งท่านภารทวาชะ ชื่อว่า ภารทวาช ^{๓๓๔} ๑ ลง ฌ ปัจจย ด้วยสูตร ว่า วา ฌ ปัจจย ^{๓๓๕} ๑ ชนนี้ เป็นเหล่ากอแห่งภคค ชื่อว่า ภคค ^{๓๓๖} ๑ ชนนี้ เป็นเหล่ากอแห่งปัญฑู ชื่อว่า ปณฑู ^{๓๓๗} ๑ หลังศัพท์ที่เป็นชื่อ โคตร มี อุปกุ เป็นต้น ลง ฌ ปัจจย ^{๓๓๘} ๑ เหล่ากอแห่งหญิงในสกุล ชื่อว่า โกละโย ^{๓๓๙} ๑ หลังศัพท์ที่เป็นชื่อ อิตถิลิงค์เป็นต้น ลง ฌ ปัจจย ในอรรธว่า เหล่ากอ ^{๓๔๐} ๑ ในตัทธิตกัณฑ์ สำหรับตัวอย่างทั้งหลาย ที่ไม่สำเร็จ คือ ราชญโธ มนุสโธ มานุสโธ สามิ สุวามิ (เจ้านาย) ปพุด ^{๓๔๑} (ภูเขา) มรุต (เทวดา) เป็นต้น ^{๓๔๒} ๑ เหล่ากอของพระราชา ชื่อว่า ราชญ ^{๓๔๓} ๑ ลง ย ปัจจย ด้วยสูตรนี้ ^{๓๔๔} ๑ เหล่ากอของพระมนุ ชื่อว่า มนุส ^{๓๔๕} ๑ ลง อุตส ปัจจย ^{๓๔๖} ๑ เหล่ากอแห่ง พระมนุ ชื่อว่า มานุส ^{๓๔๗} ๑ ลง อุตส ปัจจย ^{๓๔๘} ๑ ทรัพย์สมบัติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เหตุ นั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า สามิ, สุวามิ (เจ้าของทรัพย์) ^{๓๔๙} ๑ ลง อามิ และ อูวามิ ปัจจย ด้วยสูตรนี้ ^{๓๕๐} ๑ (๓๐/๒) ส่วนที่ ลดหล่น มีอยู่ แก่สิ่งนั้น เหตุ นั้น ชื่อว่า ปพุด ได้แก่ ภูเขา ^{๓๕๑} ๑ เขาพระสุเมรุ มีอยู่ แก่บุคคลนั้น เหตุ นั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า มรุต ได้แก่ ท้าวสักกเทวราช ^{๓๕๒} ๑ ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรนี้ ^{๓๕๓} ๑ ในอาชยาด บัณฑิต พึงทราบอุทาหรณ์ก่อน, อุทาหรณ์ เช่น ในเอกวณะและพหุวณะในวัตตมานา หลัง อส ธาตุ ที่เป็นไปในความมี ความเป็น แปลง ตี เอกวณะ กับท้ายธาตุ เป็น สุต (ตัวอย่างเช่น เอวมสุต วณินโย), และแปลง อนุต เป็น สุต ด้วยสูตรนี้ (ตัวอย่างเช่น เอวมสุต) ^{๓๕๔} ๑ บทว่า เอก ๑เป ๑ เนสุ เป็นนิทธารณะ ^{๓๕๕} ๑ ภิกษุ พึงเป็นผู้อันภิกษุทั้งหลาย ว่ากล่าว อย่างนี้ ย่อมเป็น คือ พึงเป็น ^{๓๕๖} ๑ อส ธาตุ ในความเป็น, ลง ตี วิภัตติ ด้วยสูตรว่า วัตตมานา ปจฺจุปฺปนเน, ^{๓๕๗} อาเทศ ตี

^{๓๒๑} นิตติ. อุ. ๖๘๕.

^{๓๒๒} เวทาค คือ องค์ของพระเวท มี ๖ คัมภีร์ คือ ๑. สิกขา(วิชาออกเสียง) ๒. ฌนุทสุ(โคลง กลอน) ๓. วุยากรณ (ไวยากรณ) ๔. นิรุกติ(รากศัพท์) ๕. โชติสตุถ(ดาราศาสตร์) ๖. กัลป(พิธีกรรม). พระวิสุทธาราชา, **เนตติหารัตถทีปนี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๘๒.

^{๓๒๓} นิตติ. อุ. ๒๕๓.

^{๓๒๔} กจ. ๔๑๔., ปทฺฐ. ๔๒๘.

วิภัตติ พร้อมกับที่สุดธาตุ เป็น สุต ด้วยสูตรนี้ ๑ ภิกษุ พึงถูกภิกษุทั้งหลาย ว่ากล่าวอย่างนี้ พึงเป็น ๑ อส ธาตุ ลง อนุติ วิภัตติ, แปลง อนุติ พร้อมท้ายธาตุ เป็น สุต ด้วยสูตรนี้ หรือ แปลง วิภัตติ ที่เป็นไปในคำสั่งกับที่สุดธาตุเป็น สุต ๑ ตัวอย่างเช่น คจฺจสฺส (ท่าน จงไป) ๑ กมฺ และสปรป ธาตุในความไปและความถึง, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น ๑ ลบสระที่สุดธาตุที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ธาตุสฺสนฺโต ๑เปฯ สรฺสฺส,^{๓๒๕} (๑๑/๑) ลง วิ ปัญจมีวิภัตติ ด้วยสูตรว่า ปญฺจมี ตฺ ๑เปฯ มฺหเส,^{๓๒๖} หลัง กมฺ ธาตุ ลง อ ปัจจย, แปลง ม ที่ที่สุดธาตุ เป็น จฺจ ด้วยสูตรว่า คมิสฺสนฺโต จฺโจ วา สพฺพาสฺ, แปลง วิ วิภัตติ เป็น สุต ด้วยสูตรนี้ ๑ คจฺจหิ (ท่านจงไป) ๑ กมฺ ธาตุ, วิ วิภัตติ, หลัง กมฺ ธาตุ ลง อ ปัจจย, แปลง ม เป็น จฺจ, อ อักษร เป็นที่ขะ ในเพราะ หิ มิ ม วิภัตติ, ในกิตก์ ควรทราบก่อน ตัวอย่างในนามกิตก์ เช่น ผู้ชื่อว่า วาทก เพราะอรรถว่ากล่าว ๑ วท ธาตุ ในความ กล่าวปรากฏ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, (๑/๑) ลง ก ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาทส วท ธาตุ เป็น วาท, ตั้งเป็น นาม ด้วยสูตรว่า ตทฺฐิต ๑เปฯ สฺ จ ๑ ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๓๒๗} ผู้ชื่อว่า ฆาตก เพราะอรรถว่า ฆ่า (สัตว์) ๑ หน ธาตุ ในความฆ่า, ลง ก ปัจจย ด้วยสูตรนี้, แปลง หน ธาตุ เป็น ฆาต, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลง ต ปัจจย เบื้องหลัง นต ธาตุ พร้อมกับพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น จฺจ และ ญฺญ ๑ คำว่า นติ ธาตุ ก็มี ๑ ก็ในคัมภีร์ สัททนีติ^{๓๒๘} พระอัครวังสอาจารย์ กล่าวสูตรว่า นติมฺหา ตสฺส สจฺจญฺญนฺเตน ๑ การพ้อง อีกอย่าง หนึ่งว่า อันเขาได้พ้องแล้ว ชื่อว่า นจฺจ ๑ นต ธาตุ ในการน้อมกายลง, ลง ต ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต,^{๓๒๙} แปลง ต ปัจจย กับที่สุดธาตุ เป็น จฺจ ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ ๑^{๓๓๐} การพ้อง ชื่อว่า นชฺช ๑ นต ธาตุ ต ปัจจย, แปลง ต ปัจจย กับที่สุดธาตุ เป็น ชฺช ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ ๑ ศัพท์ทั้งหลายเป็นต้น อย่างนี้ ดังกล่าวมานี้ ย่อมสำเร็จ ด้วยนิปาทนสูตร ๑

๕๗๒, ๖๒๕. สาสทิสโต ตสฺส ฐิฏฺโฐ จ.

บทว่า จาเน ได้แก่ ในที่อันสมควร ๑ นาคันนั้น อันเรา ตามสอนแล้ว ๑ ผู้ใด อันอาจารย์ ตามสอนแล้ว เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า อนุสิฏฺฐ ๑ อนุ บทหน้า, สาส ธาตุ ในการพราสอน, ตั้งชื่อ

^{๓๒๕} กจฺจ. ๕๒๑., ปทฺรฺป. ๔๒๕.

^{๓๒๖} กจฺจ. ๔๒๔., ปทฺรฺป. ๔๕๐.

^{๓๒๗} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๓๒๘} นีติ. ๑๑๖๖.

^{๓๒๙} กจฺจ. ๕๕๖., ปทฺรฺป. ๒๖๖.

^{๓๓๐} กจฺจ. ๒๑๕., ปทฺรฺป. ๑๕๕.

ธาตุเป็นต้น, ลบที่สุดธาตุ, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต,^{๓๓๑} แปลง ต เป็น ริฎฐ ด้วยสูตรนี้, (๑/๒) ลบท้ายธาตุจรด ร ต้นปัจจย ด้วยสูตรว่า รมฺหิ รฺนฺโต ราทฺธิ โน,^{๓๓๒} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๓๓๓} ลบสระหน้าปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๓๓๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๓๓๕} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ,^{๓๓๖} ลง สฺ วิกตฺติ, แปลง สฺ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๗ รูป อันเรา เห็นแล้ว ๗ รูป อันเรา ได้เห็นแล้ว เหตุนั้น รูป นั้น ชื่อว่า ทิฎฐ ๗ ทิส ธาตุ ในการเห็น, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, แปลง ต ปัจจย เป็น ริฎฐ, ลบท้าย ธาตุจรด ร ต้นปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้าปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สฺ วิกตฺติ, แปลง สฺ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สฺ ๗^{๓๓๗} การอาเทศ ต อักษรแห่งกิจปัจจย และ ตุ ปัจจย เช่น รูปํ ทสฺสนิยํ ทฎฐพฺพํ (ท่าน พึงเห็นรูปที่น่าดู) ๗ ทิส ธาตุ ในการเห็น, ลง ตพฺพ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานิยา,^{๓๓๘} ด้วย จ ศัพท์ แปลง ต แห่ง กิจปัจจย เป็น รฎฐ, ลบท้ายธาตุจรด ร ต้นปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, ตั้งเป็นนาม, ลง สฺ วิกตฺติ, แปลง สฺ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สฺ ๗ ขนทั้งหลาย ย่อมไปวิหาร เพื่อเยี่ยมสมณะทั้งหลาย ๗ ทิส ธาตุ, เมื่ออรธว่า สมควร และสามารถ ลง ตุ ปัจจยหลังธาตุนั้น, ด้วย จ ศัพท์ แปลง ตุ ปัจจย เป็น รฎฐ, ลบท้าย ธาตุจรด ร ต้นปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๗

๕๗๓, ๖๒๖. สาทิสนุต-ปุจฺจ-ภนฺช-หํสาทิหิ ฎฺโฐ.

อันชน ยินดีแล้ว เหตุนั้น ชื่อว่า ตฎฐ ๗ ตส ธาตุ ในความยินดี, (๒/๑) ตั้งชื่อธาตุเป็น ต้น, ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต,^{๓๓๙} แปลง ต กับที่สุดธาตุ เป็น ฎฐ

^{๓๓๑} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๓๓๒} กจจ. ๕๓๕., ปทรูป. ๕๕๘.

^{๓๓๓} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๓๓๔} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๓๓๕} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๓๓๖} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๓๓๗} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๓๓๘} กจจ. ๕๔๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๓๓๙} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ฯเปฯ สุ จ,^{๓๔๐} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๓๔๑} ก็ในคัมภีร์รูปสัทธิต^{๓๔๒} พระพุทธปิยะ กล่าวว่า “ผู้ชื่อว่า ฤๅช เพราะได้ ยินดีแล้ว” ฯ ตส ธาตุ ในความยินดี, ลง ต ปัจจัย หลัง ตส ธาตุ ในกัตตสาธนะ ฯ ผู้ชื่อว่า ฤๅช เพราะถูกงัดแล้ว ฯ ทส ธาตุ ในการกัก, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, อาเทศ ต กับพยัญชนะต้นปัจจัย เป็น ฤๅช ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ปัญหาใด อันเขา ถามแล้ว เหตุนั้น ปัญหานั้น ชื่อว่า ปุๅช ฯ ปุๅช ธาตุ ในความถาม, ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, แปลง ต กับพยัญชนะต้นปัจจัย เป็น ฤๅช, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ฯเปฯ ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ต้นไม้ใด ถูกหักแล้ว เหตุนั้น ต้นไม้นั้น ชื่อว่า ฤๅช ฯ ฤๅช ธาตุ ในการทำลาย, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะต้นปัจจัย เป็น ฤๅช, อาเทศ น พยัญชนะสังโยคเป็นนิคหิต ด้วยสูตรว่า นิคคหิต สโยคาที โน,^{๓๔๓} ลบนิคหิตบ้าง ด้วยสูตรว่า พุญฺชน เจ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ปกฏโจ (อันบุคคลหักแล้ว) ฯ ป บพหน้า, ฤๅช ธาตุ, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ ชนชื่อว่า ฤๅช เพราะอันชนร่าเริงแล้ว ฯ หนส ธาตุ ในความร่าเริง, หนส ธาตุ ในความอิมใจ,(๒/๒) ลง ต ปัจจัยในกัมมะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, แปลง ต กับพยัญชนะข้างต้น(ส) เป็น ฤๅช, ด้วยสูตรนี้ อาเทศ น ข้างหน้าสังโยค เป็นนิคหิต, เพราะพยัญชนะข้างหลังลบนิคหิตบ้าง, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ชนใด ได้ร่าเริงแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า ฤๅช ฯ กิต ปัจจัย ลงในกัตตสาธนะฯ ปกฏโจ (ร่าเริงแล้ว) ฯ ป บพหน้า, หนส ธาตุ, ต ปัจจัย ในกัมมะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, ต ปัจจัย ในกัตตบ้าง, เช่น พระชินเจ้า อันเรา บูชาแล้ว, พระชินเจ้า อันเรา บูชาแล้ว เหตุนั้น พระชินเจ้านั้น ชื่อว่า ยิๅช ฯ ยช ธาตุ ในการบูชาเทวดา การทำเป็นหมู่ และการให้, ลง ต ปัจจัย ในภาวะและกัมมะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะข้างต้น(ช) เป็น ฤๅช ด้วยสูตรนี้ ฯ ยชิๅโจ (อันบูชาแล้ว) ฯ อาเทศ สระ อ ที่ ย อักษรเป็น อิ ด้วยสูตรว่า ยชสฺส สรสุสิ ๅ,^{๓๔๔} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

^{๓๔๐} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๓๔๑} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๓๔๒} ปทรูป. อ. ๔๕๒.

^{๓๔๓} กจ. ๖๐๗., ปทรูป. ๕๗๘.

^{๓๔๔} กจ. ๖๑๐., ปทรูป. ๖๒๗.

อรรณพทใด อันชนประชุมพร้อมแล้ว เหตุนั้น อรรณพทนั้น ชื่อว่า สัมภูจ ๑ สัม บพหน้า, สข ชาติ ในการสละ, ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ, แปลง ต เป็น ภูจ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ วิสภูโจ (อันสละแล้ว) ๑ วิบพหน้า, สข ชาติ ในการสละ, ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, แปลง ต เป็น ภูจ ด้วยสูตรนี้, ชาติที่เหลือแม่อื่น อันบัณฑิต พึงประกอบ ในคัมภีร์ไวยากรณ์ ๑

๕๗๔, ๖๑๓. วสโต อุตถ.

ภิกษุ ได้อยู่จำพรรษาแล้ว เหตุนั้น จึงชื่อว่า วุฏฐ ๑ (๓/๑) วส ชาติ ในความอยู่ อาศัย, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ, อาเทศ ต กับพยัญชนะต้นชาติ เป็น อุฏฐ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ,^{๓๔๕} ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๓๔๖} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๓๔๗} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๓๔๘}

๕๗๕, ๖๑๔. วสฺส วา วุ.

อาเทศ ว อักษร แห่ง วส ชาติ นั้นแล เป็น อุ ในเพราะ ต ปัจจัย อยู่หลังได้บ้าง ๑ พรหมจรรย์ อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอยู่จบแล้ว เหตุนั้น พรหมจรรย์นั้น ชื่อว่า วุสิต ๑ วส ชาติ ในการอยู่, ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต,^{๓๔๕} อาเทศ ว เป็น อุ ด้วยสูตรนี้, ลง อิ อักษรอาคม ด้วยสูตรว่า อิการากโม อสพฺพชาติกฺมฺหิ,^{๓๕๐} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ,^{๓๕๑} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ว อาคม ในข้างต้น ด้วยสูตรว่า เตสุ ๑เปฯ เทสา จ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ อันภิกษุ อยู่แล้ว เหตุ นั้น ภิกษุนั้น ชื่อว่า วุฏฐ ๑ วส ชาติ, ลง ต ปัจจัย ในภาวสาธนะ, อาเทศ ว (แห่ง วส ชาติ) เป็น อุ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะต้นชาติ เป็น ภูจ ด้วยสูตรว่า สาทิสนฺตปฺจฺจนฺณยฺหํ สาทิหิ ภูโจ,^{๓๕๒} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๓๕๓} ภูโจ (อยู่แล้ว) ๑ วส ชาติ

^{๓๔๕} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๓๔๖} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๓๔๗} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๓๔๘} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๓๔๙} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๓๕๐} กจจ. ๕๑๖., ปทรูป. ๔๖๖.

^{๓๕๑} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๓๕๒} กจจ. ๕๗๓., ปทรูป. ๖๒๖.

, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต,^{๓๕๔} อาเทศ ต ปัจจย กับพยัญชนะข้างต้น เป็น ฎฐ ด้วยสูตรว่า สาทิสนตปฺจจนภณฺขหฺสาทิหิ ฎฐโธ,^{๓๕๕} อาเทศ อ อักษร ที่ ว (แห่ง วส ธาตุ) เป็น อุ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุวิภคฺติปฺจยยานํ ทิณฺวิปริตฺตาเทสโลปคฺมา จ,^{๓๕๖} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๕๗๖, ๖๐๗. ธณภหิ ธณา จ.

๗/๒. พยัญชนะที่สุทธธาตุทั้งหลาย อย่างนี้ คือ ธ ฒ ภ ห มีอยู่ แก่ธาตุเหล่าใด ธาตุเหล่านั้น ชื่อว่า ธณภหิจูเจวมนฺต ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า พุทฺธ เพราะตรัสรู้ธรรม ทั้งปวง ฯ พุช ธาตุ ในความตรัสรู้, พุช ธาตุ ในญาณ, พุช ธาตุ ในความรู้, ตั้งชื่อ ธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจย ในกัตตุ ด้วยสูตรว่า พุชคฺมาทิตฺเต กตฺตริ,^{๓๕๗} แปลง ต ปัจจยเป็น ธ ด้วยสูตรนี้, แปลง ที่สุทธธาตุ เป็น ท ด้วยสูตรว่า หจฺตฺตฺถานมนฺตานิ โท ฆ,^{๓๕๘} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๓๕๙} ผู้ชื่อว่า วุฑฺฒ เพราะได้เจริญแล้ว ฯ วุฑฺฒ ธาตุ ในความเจริญ, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตฺวานฺตฺตาวี,^{๓๖๐} อาเทศ ต เป็น ฒ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อ อักษร ที่ ว (แห่ง วุฑฺฒ ธาตุ) เป็น อุ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ คฺมา จ,^{๓๖๑} ลป ๓ อักษรต้นธาตุ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ เป็นต้น, อาเทศ ฒ ท้ายธาตุ เป็น ๓ ด้วยสูตรว่า โท ฆกา เร,^{๓๖๒} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๓๖๓} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ บาทรและจิวร อันเรา ได้แล้ว เหตุนี้ บาทรและจิวรนั้น ชื่อว่า ลทฺฐ ฯ ลก ธาตุ ในการได้, ลง ต ปัจจยในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต,^{๓๖๔} แปลง ต เป็น ธ ด้วยสูตรนี้, แปลง ภ เป็น ท ด้วยสูตรว่า หจฺตฺตฺถานมนฺตานิ โท ฆ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคฺติ ฯ แปลง

^{๓๕๓} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๓๕๔} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๓๕๕} กจจ. ๕๗๓., ปทรูป. ๖๒๖.

^{๓๕๖} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๓๕๗} กจจ. ๕๕๗., ปทรูป. ๖๐๖.

^{๓๕๘} กจจ. ๖๑๑., ปทรูป. ๖๐๘.

^{๓๕๙} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๓๖๐} กจจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๕๑๒.

^{๓๖๑} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๓๖๒} กจจ. ๖๑๒., ปทรูป. ๖๑๕.

^{๓๖๓} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๓๖๔} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

ลี เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑^{๖๕} ปา อันไฟ ไหม้แล้ว เหตุนั้น ปานัน ชื่อว่า ททต ๑ (๔/๑) ทท ชาติ ในการไหม้, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, อาเทศ ต อักษร เป็น ท ด้วยสูตรนี้, แปลง ห อักษร เป็น ๗ ด้วยสูตรว่า โท ทการ, นามาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย, ลง ลี วิภัติ, แปลง ลี เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑

๕๗๗, ๖๒๘. ภนุชโต กุโ ค จ.

ต้นไม้นั้น อันข้าง หักแล้ว เหตุนั้น ต้นไม้นั้น ชื่อว่า ภคค ๑ ภนุช ชาติ ในการทำลาย, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต,^{๖๖} อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะต้นธาตุ เป็น กค ด้วยสูตรนี้, ลง ลี วิภัติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๖๗} ปกคโค (อันข้างหักแล้ว) ๑ ป บทหน้า, ภนุช ชาติ, ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๑

๕๗๘, ๕๖๐. ภูษาทินมนโต โน ทวิ จ.

ชนใด ได้กินแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า ภูตต ๑ ภูช ชาติ ในการรักษาและการกิน, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลบที่สุดธาตุ, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนตตาวี,^{๖๘} ลบ ช อักษร และซ้อน ต ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฐิต ๑เปฯ สุ จ,^{๖๙} ลง ลี วิภัติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๗๐} ผู้ชื่อว่า ภูตตวา เพราะได้กินแล้ว ๑ ตวนต ปัจจัย, ลบ ช ด้วยสูตรนี้, ซ้อน ต อักษร, ลง ลี วิภัติ, จึงเปลี่ยนเป็น อา (เอา นต กับ ลี เป็น อา) ด้วยสูตรว่า อา สิมหิ ๑^{๗๑} ผู้ชื่อว่า ภูตตาวี เพราะบริโภคน้ำข้าวสุก ๑ ภูช ชาติ, ตาวี ปัจจัย, ลบ ช และซ้อน ต ด้วยสูตรนี้, ลง ลี วิภัติ, ลบ ลี ๑ (๔/๒) ชนใด สละแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า จตต ๑ จช ชาติ ในการสละ, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนตตาวี, ลบที่สุดธาตุ และซ้อน ต ด้วยสูตรนี้ ๑ สัตว์ชื่อว่า สตต เพราะข้องอยู่ในอารมณ์มีรูปเป็นต้น ๑ สช ชาติ ในการข้องอยู่, ลง ต ปัจจัย, ลบที่สุดธาตุ, และซ้อน ต, ผู้ชื่อว่า ปตต เพราะถึงแล้ว ๑ ป บทหน้า, อป ชาติ ในการถึง, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนตตาวี, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๑ ในคัมภีร์

^{๖๕} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๖๖} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๖๗} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๖๘} กจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๑๒.

^{๖๙} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๗๐} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๗๑} กจ. ๑๒๔., ปทรูป. ๕๘.

นยาสะ^{๓๗๒} ตัวอย่างว่า ปคุโต ไม่มี ฯ ผู้ชื่อว่า รตุต เพราะกำหนด(ในรูปเป็นต้น) ฯ รนฺช ชาติ
 ในความกำหนด, ลง ต ปัจจย ฯ ผู้ชื่อว่า ยุตต เพราะได้ประกอบ(การงาน) แล้ว ฯ ยุช ชาติ
 ในการประกอบ, ลง ต ปัจจย ฯ ประเทศชื่อว่า วิวิตต เพราะสงบแล้ว ฯ วิ บทหน้า, วิจ ชาติ
 ในความสงบ, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนตฺตาวี, ลป ที่สุดชาติ และช้อน ต ด้วยสูตรนี้,
 ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๕๗๕, ๖๒๕. วจ วา วุ.

พระคาร์สโค อันพระพุทฺธเจ้า ได้ตรัสแล้ว เหตุนั้น พระคาร์สนั้น ชื่อว่า วุตต ฯ
 วจ ชาติ ในการกล่าวปรากฏชัด, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า
 ภาวกมฺเมสุ ต,^{๓๗๓} อาเทส ว (แห่ง วจ ชาติ) เป็น อุ ช้อน ต ปัจจย และลป จ ด้วยสูตรนี้, (๕/๑)
 ลง ว อักษรอาคมต้นชาติ ด้วยสูตรว่า เตสุ วุทธิ ฯเปฯ เทสา จ,^{๓๗๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า
 นเย,^{๓๗๕} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ อุตฺต (อันท่านกล่าวแล้ว) ฯ วจ ชาติ,
 ลง ต ปัจจยในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, อาเทส ว เป็น อุ ช้อน ต และลป,
 ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ^{๓๗๖}

๕๘๐, ๖๓๐. คุปาทีนญจ.

ร่างกาย ชื่อว่า สุกุตต เพราะอรธว่า อันบุคคลกุ่มครองดีแล้ว ฯ สฺ บทหน้า, คุป ชาติ
 ในการกุ่มครอง, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต,^{๓๗๗}
 ลปที่ลที่สุดชาติ และช้อน ต ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ
 ด้วยสูตรว่า โส ฯ บุคคล ชื่อว่า จิตต เพราะยอมคิด ฯ จิต ชาติ ในความคิด, ลง ต ปัจจยหลังจิต
 ชาติ ในกัตตุสาธนะ, ลปที่ลที่สุดชาติ และช้อน ต ด้วยสูตรนี้ ฯ วิหารชื่อว่าลิตต เพราะฉาบทาแล้ว ฯ
 ลิป ชาติ ในการฉาบทา, ลิป ชาติ ในในการไล้ทา, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาว-
 กมฺเมสุ ต, วิธีที่เหลื่อ เหมือนบทก่อน ฯ ชน อันเดช ให้อร้อนแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า สนฺตต ฯ
 ลี บทหน้า, ตป ชาติ ในความร้อน, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ฯ ชน อันไฟ ส่องแสงแล้ว
 เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า อาทิตฺต, อา บทหน้า, ทิป ชาติ ในความสว่าง, ทำรัสสะ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ

^{๓๗๒} นยาส. อุ. ๔๕๗.

^{๓๗๓} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๓๗๔} กจ. ๔๐๔., ปทรูป. ๓๗๐.

^{๓๗๕} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๓๗๖} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๓๗๗} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

ชาติ ฯป ฯ มา จ^{๓๗๘} ธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสแล้ว เหตุนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่า
 อุตต ฯ อูจ ชาติ ในการกล่าวที่ชัดเจน, (๕/๒)ประเทศชื่อว่า วิวิตต เพราะสงัดแล้ว ฯ วิบทหน้า,
 วิจ ชาติ ในความสงัด, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนุตตาวี ฯ^{๓๗๙} เรือ คือ ร่างกาย อันภิกษุ
 วิคแล้ว เหตุนั้น ร่างกายนั้น ชื่อว่า สิตุต ฯ สิจ ชาติ ในการวิค, โดยนัยที่กล่าว
 ไว้แล้วอย่างนี้ บัณฑิต พึงประกอบตัวอย่างแม้อื่นว่า ปตฺโต (ผู้ถึงแล้ว) ปมตฺโต (ผู้ประมาทแล้ว)
 สุตฺโต^{๓๘๐} (ผู้ฟังแล้ว) ฯ ช้างบ้านชื่อว่า ปตฺต เพราะอันชาวบ้านถึงแล้ว ฯ ปบทหน้า, อป ชาติ
 ในความถึง, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, ผู้ชื่อว่า ปมตฺต เพราะเป็นผู้
 มัวเมา ฯ ป บทหน้า, มท ชาติ ในความเป็นบ้า, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า พุชคมาทิตฺเต กตฺตริ ฯ

๕๘๑, ๖๑๖. ตราทีหิ อิญฺโณ.

อาเทศ ต ปัจจย เป็น อิญฺณ ด้วยสูตรนี้ ว่า ตราทีหิ อิญฺโณ,^{๓๘๑} คนชื่อว่า สุตฺต
 เพราะอรรถวานอนแล้ว ฯ สุป ชาติ ในความนอน, ลง ต ปัจจย ฯ เรา ข้ามห้วงสงสารวิญญูแล้ว
 พึงยังสัตว์ทั้งหลาย ให้ข้ามด้วย ฯ ผู้ชื่อว่า ติญฺณ เพราะได้ข้ามแล้ว ฯ ตร ชาติ ในการข้าม,
 ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจย ในกัตตฺสาธนะ, อาเทศ ต ปัจจย เป็น อิญฺณ และลบที่สุดชาติ
 ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๓๘๒} ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง
 ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๓๘๓} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๓๘๔} ลง ลี วิกตฺติ, แปลง ลี เป็น
 โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ชน ชื่อว่า อุตฺติญฺณ เพราะอรรถว่า ข้ามขึ้น ฯ อุบทหน้า, ตร ชาติ ในการ
 ข้าม, ลง ต ปัจจย ในกัตตฺสาธนะ, (๖/๑) ซ้อน ต ฯ อรรถบท ชื่อว่า สมฺปนฺณ เพราะเต็มพร้อม
 แล้ว ฯ ลํ บทหน้า, ปุร ชาติ ในความเต็ม, ลง ต ปัจจย ในกัตตฺ, แปลง ต เป็นอิญฺณ และลบ
 ที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, รัสสะสระข้างต้น ด้วยสูตรว่า กฺวาจาทิ ฯป ฯ สุ จ,^{๓๘๕} ลบ อ อักษร ด้วย
 สูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ ฯป ฯ เทสา จ^{๓๘๖} หรือ ด้วยสูตรว่า วา ปโร อสรูปา,^{๓๘๗} ตั้งเป็นนาม, ลง ลี

^{๓๗๘} กจ. ๕๑๗., ปทฺรูป. ๔๘๘.

^{๓๗๙} กจ. ๕๕๕., ปทฺรูป. ๖๑๒.

^{๓๘๐} ปทฺรูป. อุ. ๔๕๕.

^{๓๘๑} กจ. ๕๘๑., ปทฺรูป. ๖๑๖.

^{๓๘๒} กจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๓๘๓} กจ. ๘๓., ปทฺรูป. ๖๗.

^{๓๘๔} กจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๓๘๕} กจ. ๔๐๓., ปทฺรูป. ๓๕๔.

^{๓๘๖} กจ. ๔๐๔., ปทฺรูป. ๓๗๐.

^{๓๘๗} กจ. ๑๓., ปทฺรูป. ๑๕.

วิภัตติ แปลง สி เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๓๘๘} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, แปลงนิคหิต เป็นพยัญชนะที่สุดวรรค ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ^{๓๘๙} อรรถบท ชื่อว่า ปริปุณฺณ เพราะว่ามีรอบแล้ว ฯ ปริ บทหน้า, ปฺร ชาติ ในความเต็ม, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ สภาพ ชื่อว่า ตฺนุณ เพราะอรรถว่า แทงแล้ว ฯ ตฺ ชาติ ในการแทง, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ, อาเทศ ต เป็น อิณฺณ และลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้ , ลบ อิ ด้วยสูตรว่า วา ปโร อสรูปา ฯ ร่างกาย ชื่อว่า ปริชิตฺต เพราะอรรถว่า แก่รอบแล้ว ฯ ปริ บทหน้า, ชร ชาติ ในความล้อม้วย, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า พุชฺคมาทิตฺเต กตฺตริ, แปลง ต ปัจจัย เป็น อิณฺณ, ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้ ฯ แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, (๖/๒) ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ฐลีไค ย่อมเรียรายทั่ว เหตุนั้น ฐลีนํ ชื่อว่า อาภิณฺณ ฯ กิร ชาติ ในความเรียราย, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ, แปลง ต เป็น อิณฺณ และ ลบที่สุดธาตุ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, เป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตฺทริต ฯเปฯ สฺ จ,^{๓๙๐} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๕๘๒, ๖๓๑. กิทาทีโต อินฺน-อินฺน-อิณฺนา วา.

หม้อ อันท่านผู้เจริญ ทำลายแล้ว เหตุนั้น หม้อนั้น ชื่อว่า กิณฺน ฯ กิท ชาติ ในการทำลาย, ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ, อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินฺน และลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า กิทาทีโต อินฺนอนฺนอิณฺนา วา,^{๓๙๑} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๓๙๒} หม้อ ชื่อว่า สมฺกิณฺน เพราะอรรถว่า ถูกทำลายดีแล้ว ฯ สํ บทหน้า, กิท ชาติ ในการทำลาย, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาวกฺมฺเมสุ ต,^{๓๙๓} วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ ดันไม้ อันชน ตัดแล้ว ฯ ดันไม้ชื่อว่า ฉินฺน เพราะอรรถว่า ถูกตัดแล้ว ฯ ฉิท ชาติ ในการตัด, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาว-กฺมฺเมสุ ต,^{๓๙๔} วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ ดันไม้ อันชน ตัดดีแล้ว เหตุนั้น ดันไม้นั้น ชื่อว่า

^{๓๘๘} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๓๘๙} กจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๙.

^{๓๙๐} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๓๙๑} กจ. ๕๘๒., ปทรูป. ๖๓๑.

^{๓๙๒} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๓๙๓} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๓๙๔} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

สญฺญินฺน ฯ ตํ บทหน้า ฉิทฺ ชาติ, ต ปัจจยฺในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, วิธีที่เหลือเหมือนบทก่อน ฯ ตันไม้ ชื่อว่า อุกฺกนฺน เพราะถูกตัดขาดแล้ว ฯ อุ บทหน้า, ฉิทฺ ชาติ ในการตัด, ต ปัจจยฺ ในกัมมะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, วิธีที่เหลือเหมือนบทก่อน ฯ จ ช้อนหน้า ฉ ด้วยสูตรว่า วุคฺเค ฯเป ฯ ปจฺมา,^{๓๕๕} (๗/๑) อีกนัยหนึ่ง ตันไม้ชื่อว่า อุกฺกนฺน เพราะว่าขาดแล้ว ฯ ฉิทฺ ชาติ, ลง ต ปัจจยฺในกัตฺตฺ, ส่วย อันเขา ให้แล้ว เหตุนั้น ส่วยนั้น ชื่อว่า ทินฺน ฯ ทา ชาติ ในการให้, ลง ต ปัจจยฺ ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต ฯ ชนใด นั่งแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า นิสินฺน ฯ นิ บทหน้า, สท ชาติ (นิ+สท) ในการแผ่ไป, ลง ต ปัจจยฺ ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตฺวนฺนฺตฺตฺวา, อาเทส ต ปัจจยฺ เป็น อธิณฺณ ด้วยสูตรนี้, อาเทส สท ชาติ เป็น สิทด้วยสูตรว่า สิทฺสฺสฺ สิทฺตฺตฺ, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ เรือนชื่อว่า ฉนฺน ฯ ฉท ชาติ ในการปิดกั้น, ลง ต ปัจจยฺ ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, อาเทส ต ปัจจยฺ เป็น อนฺน และลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ เรือนใด อันเขา มุงดี เหตุนั้น เรือนนั้น ชื่อว่า สุกฺกนฺน ฯ สฺ บทหน้า, ฉท ชาติ ในการปิดกั้น, ต ปัจจยฺ ในกัมมะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, อาเทส ต เป็น อนฺน และลบที่สุดชาติ ฯ เรือน อันเขา มุงทั่วแล้ว เพราะเหตุนี้ เรือนนั้น ชื่อว่า อุกฺกนฺน ฯ อา บทหน้า, ฉท ชาติ, ต ปัจจยฺ ในกัมมสาธนะ, วิธีที่เหลือเหมือนบทก่อน ฯ รัสสะ ด้วยสูตรว่า รัสสฺ, ช้อนข้าง, บทว่า อาฉนฺโน ก็มีข้าง ฯ ชนชื่อว่า ฉินฺน เพราะลำบากแล้ว ฯ ฉิทฺ ชาติ ในความสะดุ้งและความเหน็ดเหนื่อย, (๗/๒) ลง ต ปัจจยฺ ในกัตฺตฺ ด้วยสูตรว่า พุชฺคมาทิตฺเต กตฺตฺริ,^{๓๕๖} อาเทส ต ปัจจยฺ เป็น อนฺน และลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, ลบสระหลัง ด้วยสูตรว่า วา ปโร อสรูปา,^{๓๕๗} ลง สิ วิกัตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ประเทศชื่อว่า รุนฺน เพราะอรรถว่า ถูกกั้นแล้ว ฯ รุทฺธิ ชาติ ในการกั้น, ลง ต ปัจจยฺ ในกัมมสาธนะ, อาเทส ต เป็น อนฺน ด้วยสูตรนี้, ลบที่สุดชาติ, ลบสระหลัง ฯ ราตรี ชื่อว่า ฉินฺนา เพราะอรรถว่า สิ้นแล้ว ฯ ฉิ ชาติ ในความสิ้นไป, ลง ต ปัจจยฺ ในกัตฺตฺ, แปลง ต เป็น อธิณฺ, และลบที่สุดชาติ, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตพฺพิตฺตฺ ฯเป ฯ สฺ จ,^{๓๕๘} ลง อาปัจจยฺ หลัง อ การันต์ ในอิตฺติลลิกฺ, ลง สิ วิกัตฺติ, ลบ สิ ฯ ถามว่า บทว่า วา อาจารย์ กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ

^{๓๕๕} กจจ. ๒๕., ปทรูป. ๔๒.

^{๓๕๖} กจจ. ๕๕๗., ปทรูป. ๖๐๑.

^{๓๕๗} กจจ. ๑๓., ปทรูป. ๑๕.

^{๓๕๘} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

ตอบว่า เรา กล่าวบทว่า วา เพื่อให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า ภิตติ ดังนี้ แม้เมื่อมี ค อักษร เพราะท่านห้าม วา ศัพท์ ก็จะไม่มีการอาเทศ ค อักษร เป็น อินฺน เป็นต้น ด้วยสูตรนี้ ๆ การทำลาย ชื่อว่า ภิตติ ๆ ภิต ชาติ ในการทำลาย, แตก, ลง ต ัจจย ด้วยทั้ง ๓ สูตร สูตรใดสูตรหนึ่งว่า ติ กิจจาติฏฺเฐ^{๓๕๕} สูตรว่า อิตฺถิมตฺยโว วา^{๓๖๐} ด้วยสูตรว่า มิทาทีหิ ตฺติติโย, ^{๓๖๑} อาเทศ ท เป็น ค ด้วย จ ศัพท์ ด้วยสูตรว่า โท ฐสฺส จ, (๘/๑) นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เปฯ สฺ จ, ลง สิ วิภตฺติ ๗ ลบ สิ ด้วยสูตรว่า เสสโต ๗เปฯ คสิปี ๗

๕๘๓, ๖๑๗. สุตฺปจสกาทีโต กฺข-กฺกา จ.

ต้นไม้ ชื่อว่า สุกฺข เพราะได้แห้งแล้ว ๗ สฺส ชาติ ในการแห้ง, ลง ต ัจจย ในกัตตุสาธนะ ด้วยสูตรว่า อติเต ตตฺวนตฺตาวี^{๓๖๒} หรือด้วยว่า พุชฺคมาทีตฺเต กตฺตริ, ^{๓๖๓} อาเทศ ต ัจจย เป็น กฺข และลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้ ๗ ผู้ชื่อว่า สุกฺก เพราะอรรถว่า สามารถ ๗ สก ชาติ ในความสามารถ, สก ชาติ ในการบูชา, ลง ต ัจจย ในกัตตุสาธนะ, อาเทศ ต ัจจย กฺก และลบที่สุดชาติด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๓๖๔}

๕๘๔, ๖๑๘. ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.

ชน ชื่อว่า ปกฺกนฺต เพราะอรรถว่า หลีกไปแล้ว ๗ ป บพหน้า, กฺม ชาติ ในการก้าวเท้า, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลบที่สุดชาติ, ลง ต ัจจย ในกัตตุสาธนะ, แปลง ต เป็น นฺต ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, ซ้อน ก ๗ ผู้ชื่อว่า วิพฺกนฺต เพราะอรรถว่า หมุนไปผิดแล้ว ๗ วิ บพหน้า, กฺม ชาติ ในการเวียนไปไม่หยุด, ต ัจจย ในกัตตุสาธนะ, อาเทศ ต เป็น นฺต และลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, (๘/๒) พ ซ้อนหน้า ภ (วิพฺกนฺโต), นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๓๖๕} ชนชื่อว่า สงฺกนฺต เพราะก้าวไปดี ๗ ส บพหน้า, กฺม ชาติ ในการก้าวไป ๗ ลง ต ัจจย ในกัตตุ ๗ วิธีที่เหลือเหมือนบทก่อน ๗ ผู้ชื่อว่า ขนฺต เพราะได้ขุดแล้ว ๗ ขนฺ ชาติ ในการขุด, ต ัจจย ในกัตตุ, ผู้ชื่อว่า ขนฺต เพราะอรรถว่า อดทนแล้ว ๗ ขมฺ ชาติ ในความอดทน ๗ ต ัจจย ในกัตตุ ๗ ผู้ชื่อว่า

^{๓๕๕} กจ. ๕๕๒., ปทฺรป. ๖๐๕.

^{๓๖๐} กจ. ๕๕๓., ปทฺรป. ๕๕๕.

^{๓๖๑} กจ. ๖๕๘., ปทฺรป. ๖๖๘.

^{๓๖๒} กจ. ๕๕๕., ปทฺรป. ๖๑๒.

^{๓๖๓} กจ. ๕๕๗., ปทฺรป. ๖๐๖.

^{๓๖๔} กจ. ๑๐๔., ปทฺรป. ๖๖.

^{๓๖๕} กจ. ๑๐๔., ปทฺรป. ๖๖.

สนุด เพราะได้สงบแล้ว ๆ สมุ ชาติ ในความสงบ, ผู้ชื่อว่า ทนุด เพราะเป็นผู้ได้ฝึกแล้ว ๆ ทมู ชาติ ในการอบรม, ลง ต ปัจจย ในกัตตฺสาธนะ ๆ ผู้ชื่อว่า วนุด เพราะอรรถว่า อาเจียน ๆ วมุ ชาติ ในการอาเจียน, ลง ต ปัจจย ๆ กิมตุถฺ(ในกัจจายนะ) วิเคราะห์ว่า โก อตุโถ ยสุส ตํ กิมตุถฺ (ประโยชน์อะไร มีแก่จ ศัพท์ใด จ ศัพท์นั้น ชื่อว่า กิมตุถฺ ๆ อาเทศ ต เป็น นฺติ ด้วย จ ศัพท์ ๆ การก้าวไป ชื่อว่า กนฺติ ๆ กมุ ชาติ ในการก้าวไป, ลง ต ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมุเมสุ ต,^{๔๐๖} อาเทศ ต เป็น นฺติ ด้วย จ ศัพท์, ลบที่สุดธาตุข้าง, ลง ลี วิภตฺติ, ลบ ลี ๆ ความอดทน คือความอดกลั้น ชื่อว่า ขนฺติ ๆ ขนุ ชาติ ในความอดกลั้น ๆ ลง ต ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมุเมสุ ต, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๆ บัณฺฑิต พิงฺทราบอาเทศ ในตัวอย่างทั้งหลายว่า สนฺติ (ความสงบ) ทนฺติ (การฝึก) วนฺติ^{๔๐๗} (การอาเจียน) เป็นต้น ในคัมภีร์ปทฺรูปสัททิตฺถทั้งหมด ๆ

๕๘๕, ๖๑๕. ชนาทินมา ติมฺหิ จ.

(๕/๑) ชาโต (เกิดแล้ว) ๆ ชน ชาติ ในความเกิดขึ้น, ชนึ ชาติ ในการปรากฏ, ลง ต ปัจจย ในกัตตฺสาธนะ ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตฺวนตฺตาวี,^{๔๐๘} เอาที่สุดธาตุเป็น อา ด้วยสูตรนี้ว่า ชนาทินมา ติมฺหิ จ,^{๔๐๙} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๔๑๐} ลบสระหน้า ปกตฺติสระ หลัง ด้วยสูตรว่า สร โลโป,^{๔๑๑} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๔๑๒} ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๔๑๓} ชาติ (ความเกิด) ๆ ชน ชาติ, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า อิตฺถิมตฺติโย^{๔๑๔} อาเทศที่สุดธาตุ เป็น อา, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง ลี, ลบ ลี ๆ ถามว่า “บทว่า ติมฺหิ อาจารย์ กล่าว เพื่อประโยชน์อะไร” ๆ ตอบว่า “เรา กล่าวบทว่า ติมฺหิ เพื่อการห้าม เป็น อา อักษร ในเพราะปัจจยอื่นจาก ต และ ตี ปัจจย” ๆ เช่น ชนิตฺวา (เกิดแล้ว) ๆ ชน ชาติ ในความเกิด, ลง ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล ฯ เปฯ ตฺวา วา,^{๔๑๕}

^{๔๐๖} กจจ. ๕๕๖., ปทฺรูป. ๖๒๒.

^{๔๐๗} ปทฺรูป. อ. ๔๔๘.

^{๔๐๘} กจจ. ๕๕๕., ปทฺรูป. ๖๑๒.

^{๔๐๙} กจจ. ๕๘๕., ปทฺรูป. ๖๑๕.

^{๔๑๐} กจจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๔๑๑} กจจ. ๘๓., ปทฺรูป. ๖๗.

^{๔๑๒} กจจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๔๑๓} กจจ. ๑๐๔., ปทฺรูป. ๖๖.

^{๔๑๔} กจจ. ๕๕๓., ปทฺรูป. ๕๕๕.

^{๔๑๕} กจจ. ๕๖๔., ปทฺรูป. ๖๔๐.

ลง อิ อากม หลัง ชน ชาติ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ ฯ ผู้ชื่อว่า ชนิตา เพราะให้
เกิด ฯ ชน ชาติ, ลง ตุ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺตุวาวี วา,^{๔๑๖} ลง อิ อากม หลัง ชน ชาติ,
นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๔๑๗} ลง สิ วิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อา, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตุถ
ฯเปฯ โโลโป ฯ^{๔๑๘} ชนิตุ์ (เพื่อเกิด) ฯ ชน ชาติ, ลง ตุ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อรหสกุทาสู จ,^{๔๑๙}
ลง อิ อากม ด้วยสูตรว่า อิการากโม อสพฺพชฏกมุหิ,^{๔๒๐} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๔๒๑}
ลง ส จตุตถีวิภัตติ, (๘/๒) ลบ (ส วิภัตติ) ด้วยสูตรว่า สพฺพาสมาวุโส ฯ^{๔๒๒} ตัวอย่างเช่น ชนนิ
ชนิตพฺพ (อันชนเกิด ชื่อว่า ชนิตพฺพ) หรือวิเคราะห์ว่า ชนียตติ ชนิตพฺพ (อันชน ย่อมเกิด
เหตุ นั้น ชื่อว่า ชนิตพฺพ) ฯ ชน ชาติ, ตพฺพ ปัจจัย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ
ตพฺพานียา,^{๔๒๓} ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ
ด้วยสูตรว่า สึ,^{๔๒๔} ตัวอย่าง มีอย่างนี้ ดังว่ามานี้เป็นต้น ฯ

๕๘๖, ๖๐๐. คม-ชน-हन-รมาทินมนุโต.

การไป ดี ชื่อว่า สุกติ ฯ สฺบทหน้า, กมฺ ชาติ และ สปฺป ชาติ ในการไป, ลง ต
ปัจจัย ในอิตถิลิงค์ข้าง, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้ ฯ พระองค์ พระนามว่า สุกต เพราะอรธว่า
เสด็จไปดีแล้ว ฯ สฺบทหน้า, กมฺ ชาติ สปฺป ชาติ ในการไป, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า
พฺรชมาทิตฺเถ กตฺตริ,^{๔๒๕} ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า
โส ฯ^{๔๒๖} วัตถุ ชื่อว่า ขต เพราะอันเขาขุด ฯ ขนฺ ชาติ ในการขุด, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ
ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต,^{๔๒๗} ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ ฯ แปลง สิ เป็น อ

^{๔๑๖} กจจ. ๕๒๗., ปทรูป. ๕๖๘.

^{๔๑๗} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๔๑๘} กจจ. ๑๘๕., ปทรูป. ๑๕๘.

^{๔๑๙} กจจ. ๕๖๒., ปทรูป. ๖๓๘.

^{๔๒๐} กจจ. ๕๑๖., ปทรูป. ๔๑๖.

^{๔๒๑} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๔๒๒} กจจ. ๒๒๑., ปทรูป. ๒๘๒.

^{๔๒๓} กจจ. ๕๔๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๔๒๔} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๔๒๕} กจจ. ๕๕๗., ปทรูป. ๖๐๖.

^{๔๒๖} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๔๒๗} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

ด้วยสูตรว่า สี,^{๔๒๘} การขุด ชื่อว่า ขติ ฯ ขนุ ชาติ ในการขุด, ลง ตี ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อติถิมมตยโว วา,^{๔๒๙} ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, ลง สี วิภตติ, ลบ สี ฯ จิต อันกิเลส เข้าไป เบียดเบียนแล้ว เหตุนั้น จิตนั้น ชื่อว่า อุปहत ฯ อุป บพหน้า, หน ชาติ ในความเบียดเบียนและความถึง, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, ลบที่สุดชาติ, ลง สี วิภตติ, แปลง สี เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี, (๑๐/๑) บทว่า อุปหโต ก็มี ฯ อุปหโต (ถูกเบียดเบียนแล้ว) ฯ ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ, การเข้าไป ชื่อว่าอุปหติ ฯ อุป บพหน้า, หน ชาติ, ลง ตี ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อติถิมมตยโว วา, ลบที่สุดชาติ, ลง สี วิภตติ, ลบ สี ฯ ผู้ชื่อว่า สมคฺครต เพราะอรรถว่า ยินดี ในความสามัคคี ฯ สมคฺค บพหน้า, รมุ ชาติ ในการเล่น, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุ ด้วยสูตรว่า พุชคมาทิตฺเต กตฺตริ, ลบที่สุดชาติ, ลง สี วิภตติ, แปลง สี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, ความยินดี ในความพร้อมเพรียง ชื่อว่า สมคฺครติ ฯ รมุ ชาติ, ตี ปัจจัย, ลบที่สุดชาติ, ลง สี วิภตติ, ลบ สี ฯ ผู้ชื่อว่า อภิรต เพราะอรรถว่า ยินดี ฯ อภิ บพหน้า, รมุ ชาติ, ต ปัจจัย ในกัตตุ ฯ ความยินดียิ่ง ชื่อว่า อภิรติ ฯ รมุ ชาติ, ตี ปัจจัย ฯ ผู้ชื่อว่า มต เพราะอรรถว่า รู้แล้ว ฯ มนุ ชาติ ในความรู้ ฯ ผู้ชื่อว่า มต เพราะอรรถว่า ตายแล้ว ฯ มร ชาติ ในการสิ้นชีวิต, ลง ต ปัจจัย ในอดีตกาล, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ, ความรู้ หรือว่าความตาย ชื่อว่า มติ ฯ มนุ ชาติ, ตี ปัจจัย, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, ลง สี วิภตติ ฯ ถามว่า “บทว่า วา อาจารย์ กล่าวไว้เพื่อประโยชน์อะไร” ฯ ตอบว่า “เพื่อให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า รมโต เป็นต้น ถึงแม้จะมี ต และ ตี เพราะท่านห้าม ด้วย วา ศัพท์ ก็จะไม่มีการลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้ (๑๐/๒) บทว่า วา เรา จึงกล่าวไว้แล้ว” ฯ รมุ ชาติ ในการเล่น, ลง อนุต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า วตฺตมานเณ มานนฺตา,^{๔๓๐} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯ เปฯ สฺ จ,^{๔๓๑} ลง ส วิภตติ, ตั้งเหมือน นตุ ด้วยสูตรว่า เสเสสุ นฺตุ,^{๔๓๒} อาทส นฺตุ พร้อมทั้ง (ส) วิภตติ เป็น โต ด้วยสูตรว่า โตติตา สสฺมีนาสุ ฯ^{๔๓๓} ตัวอย่างเช่น ชน ย่อมยินดี ฯ รมติ (ย่อมยินดี) ฯ รมุ ชาติ, ลง ตี วิภตติ ด้วยสูตรว่า วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน,^{๔๓๔} ลง อ ปัจจัยหลัง รมุ ชาติ, นำมาประกอบกัน ด้วยว่า นเย ฯ

^{๔๒๘} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๔๒๙} กจ. ๕๕๓., ปทรูป. ๕๕๕.

^{๔๓๐} กจ. ๕๖๕., ปทรูป. ๖๔๖.

^{๔๓๑} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๔๓๒} กจ. ๑๘๗., ปทรูป. ๑๐๘.

^{๔๓๓} กจ. ๑๒๗., ปทรูป. ๑๐๒.

^{๔๓๔} กจ. ๔๑๔., ปทรูป. ๔๒๘.

๕๘๓, ๖๓๒. รกาโร จ.

อรรณพ ชื่อว่า ปกต เพราะอรรณว่า อันชนทำทั่ว ๆ อรรณพ อันท่านผู้เจริญ ทำทั่วแล้ว, ป บพหน้า, กร ชาติ ในการกระทำ, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ในกัมมวาท, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, แปล สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๔๓๕} การทำทั่ว ชื่อว่า ปกต^{๔๓๕} ป บพหน้า, กร ชาติ ในการกระทำ, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า อิตถิมติโย,^{๔๓๖} ลบที่สุดชาติ, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ วิภัตติ^{๔๓๖} ชนใด ย่อมระลึกอย่างวิเศษ เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า วิสต^{๔๓๖} สร ชาติ ในการไปและความคิด, ลง ต ปัจจัย ในกัตตุ, ลบที่สุดชาติ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๔๓๖} การระลึก ชื่อว่า วิสติ^{๔๓๖} วิ บพหน้า, สร ชาติ, ตี ปัจจัย^{๔๓๖}

๕๘๘, ๖๒๐. จาปาทีนมีอิ จ.

บุคคล ยืนอยู่ในที่ใด ได้ยืนอยู่แล้ว เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า จิต^{๔๓๗} จา ชาติในการยืน, (๑๑/๑) ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนตุตาวี,^{๔๓๗} อาเทศ อา ที่สุดชาติ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้ว่า จาปานมีอิ จ,^{๔๓๘} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภัตติ^{๔๓๗} แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๔๓๘} การยืน ชื่อว่า จิติ^{๔๓๗} จา ชาติ, ลง ตี ปัจจัย ในอิตถิลิงค์, อาเทศ อา ที่สุดชาติ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ^{๔๓๗} ภิกษุ ชื่อว่า ปิต เพราะอรรณว่า ได้ค้ำแล้ว^{๔๓๗} เมื่อภิกษุ ค้ำแล้ว^{๔๓๗} ปา ชาติ ในการค้ำ, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนตุตาวี, อาเทศ อา สุดชาติ เป็น อิ, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๔๓๘} การค้ำ ชื่อว่า ปิติ^{๔๓๗} ปา ชาติ, ลง ตี ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อิตถิมติโย^{๔๓๘} วา, อาเทศที่สุดชาติ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ^{๔๓๗}

๕๘๕, ๖๒๑. หนุเตหิ โห หุต โฟ วา อทหนาน.

ที่สุดชาติอย่างนี้ คือ ห อักษร แห่งชาติทั้งหลาย อันมิใช่ ทท ชาติ และ นห ชาติ เหล่านั้น มีอยู่ คือ เวิน ทท ชาติ และ นห ชาติด้วยประการดังนี้^{๔๓๙} ชนชื่อว่า อารุพห เพราะอรรณว่า ขึ้นต้นไม้แล้ว^{๔๓๙} อา บพหน้า, รุห ชาติ ในความเกิด, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ต ปัจจัย

^{๔๓๕} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๔๓๖} กจ. ๕๕๓., ปทรูป. ๕๕๕.

^{๔๓๗} กจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๑๒.

^{๔๓๘} กจ. ๕๘๘., ปทรูป. ๖๒๐.

^{๔๓๙} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

ด้วยสูตรว่า อติเต ตตวนตุตาวี,^{๔๔๐} อาเทศ ต ปัจจย เป็น ห อักษร และอาเทศที่สุดธาตุ เป็น พ อักษร ด้วยสูตรนี้, ล และ พ ไม่ต่างกัน (ใช้แทนกันได้), นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ คนชื่อว่า กาพุห เพราะอรรถว่า ได้ถือเอาแล้ว ๑ กห ธาตุ ในความถือเอา, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อติเต ตตวนตุตาวี, (๑๑/๒) อาเทศ ต เป็น ห ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น พ ด้วย, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อญญesu จ ๑ โโรค ชื่อว่า พาพุห เพราะอรรถว่า ได้เจริญแล้ว ๑ พห ธาตุ ในความเจริญ, ลง ต ปัจจย, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๑ ทีฆะ ด้วยสูตรว่า กุจจิ ธาตุวิกตติ ๑เปฯ คมา จ ๑^{๔๔๑} คนใด ได้หลงแล้ว เหตุนั้น คนนั้น ชื่อว่า มุพุห ๑ มุห ธาตุ ในความหลง, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อติเต ๑เปฯ ตาวี ๑ ถามว่า “บทว่า อทหนหานิ อาจารย์กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร” ๑ ตอบว่า “เรากล่าวบทว่า อทหนหานิ เพื่อให้รู้ว่า ถึงจะมีตัวอย่างว่า ททฺโธ (ใหม่แล้ว) สนฺนทฺโธ (ผูกสอดแล้ว) เพราะท่านกล่าวว่า อทหนหานิ ก็จะไม่มียุติ ที่ท่านกล่าวแล้ว ด้วยสูตรนี้ ในเพราะ ต ปัจจย หลังธาตุ(สองตัวนี้ ทห, นห) ซึ่งมี ห เป็นที่สุด” ๑ เรือน ชื่อว่า ททฺธม เพราะอรรถว่า ถูกไฟไหม้, ทห ธาตุ ในการไหม้, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต,^{๔๔๒} อาเทศ ต ปัจจย เป็น ฌ ด้วยสูตรว่า ธตฺถเหหิ ธตฺทา,^{๔๔๓} อาเทศที่สุดธาตุเป็น ท ด้วยสูตรว่า โท ฌกาเร,^{๔๔๔} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ ๑ แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ผู้ชื่อว่า สนฺนทฺธ เพราะอรรถว่า ผูกสอดแล้ว ๑ นห ธาตุ ในการผูก, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อติเต ๑เปฯ ตาวี, อาเทศ ต ปัจจย เป็น ฐ ด้วยสูตรว่า ธตฺถเหหิ ธตฺทา จ, (๑๒/๑) อาเทศที่สุดธาตุ เป็น ท ด้วยสูตรว่า หจฺจตุฏฺถานมฺนฺตานิ โท ฐ,^{๔๔๕} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑

ปริเฉทที่ ๓ จบแล้ว ๑

๔.๑.๔ ปริเฉทที่ ๔ ในกัปปิธานรูปทีปนี

๕๕๐, ๖๗๕. ฌมฺหิ รนฺขสุตฺโต โข ภาวกมฺเมสุ.

ในเพราะ ฌ ปัจจย คือในเพราะปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ ที่เป็นไป ในอรรถแห่งภาว-
สาธนะและกัมมสาธนะอยู่หลังธาตุ มีการอาเทศท้าย รนฺข ธาตุ เป็น ช ๑ คน ย่อมกำหนด

^{๔๔๐} กจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๑๒.

^{๔๔๑} กจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๔๔๒} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๔๔๓} กจ. ๕๗๖., ปทรูป. ๖๐๗.

^{๔๔๔} กจ. ๖๑๒., ปทรูป. ๖๑๕.

^{๔๔๕} กจ. ๖๑๑., ปทรูป. ๖๐๘.

ด้วยสภาวะธรรมนั้น เหตุนั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า ราก ๆ รนุช ชาติ ในความกำหนด, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย ในกรณีสาธนะ ด้วยสูตรว่า วิสรุชปทาทีโต ณ,^{๔๔๖} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฉานุพนุโ, ^{๔๔๗} ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลปี,^{๔๔๘} อาเทศ รนุช ชาติ เป็น ช ด้วยสูตรนี้, พฤทธิสระต้นธาตุ (พฤทธิ อ ที่ ร เป็น อา) ด้วยสูตรว่า อสโย ฯเปฯ ไรเต, อาเทศ ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคา จชาน^{๔๔๙} หรือด้วยสูตรว่า สจชานํ กคา ฉานุพนุ, ^{๔๕๐} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๔๕๑} ถามว่า บทว่า ภาวกรณสุ อาจารย์ กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า เพื่อให้รู้ว่า ในอุทาหรณ์ว่า รุโค แม้มี ณ ปัจจัย มี รนุช ชาติ ไม่มีวิธีที่ท่านกล่าวไว้แล้ว ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่มีสาธนะที่กล่าวไว้ในที่นี้ (๑๒/๒) บทว่า ภาวกรณสุ เราจึงกล่าวไว้แล้ว ฯ สิที่ชื่อว่า รุค เพราะอรรถว่า ย่อม ฯ รนุช ชาติ, ลง ณ ปัจจัยหลัง รนุช ชาติ, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฉานุพนุโ, ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลปี, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๔๕๒} อาเทศ ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคา จชานํ, แปลง น เป็นนิคหิต ด้วยสูตรว่า นิคคหิต สโยคาที โน,^{๔๕๓} แปลงนิคหิต เป็น น ด้วยสูตรว่า วุคคุดํ วา วุค,^{๔๕๔} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ

๕๕๑, ๕๕๔. หนสุส ฉาโต.

อุปฉาโต (ผู้เข้าไปฆ่า) ฯ อุป บทหน้า, หน ชาติ ในการเบียดเบียน และการไป, ลง ณ หลัง หน ชาติ, ตั้ง ณ เหมือนการิตปัจจัย ฯ ลบ ณ, อาเทศ หน ชาติ เป็น ฉาต, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๔๕๕} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ บทว่า อุปฉาโฏ

^{๔๔๖} กจ. ๕๒๘., ปทรูป. ๕๗๗.

^{๔๔๗} กจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๔๔๘} กจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

^{๔๔๙} กจ. ๖๒๓., ปทรูป. ๕๕๔.

^{๔๕๐} กจ. ๖๔๐., ปทรูป. ๐.

^{๔๕๑} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๔๕๒} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๔๕๓} กจ. ๖๐๗., ปทรูป. ๕๗๘.

^{๔๕๔} กจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๕.

^{๔๕๕} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

ก็มี ๑ แปลง ต เป็น ฎ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธตุส จ ๑^{๔๕๖} โคฆาตโก (ผู้ฆ่าโค) ๑ โค ศัพท์เป็นบทหน้า, หน ธาตุ ลง ญ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพุพโต ญตุควาวิ วา, อาเทศ หน ธาตุ เป็น ฆาต ด้วยสูตรนี้, แปลง ญ เป็น อก ด้วยสูตรว่า อนกา ยุณฺณ, (๑๓/๑) นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ บทว่า โคฆาตโก ก็มีบ้าง ๑ แปลง ต เป็น ฐ ด้วย จ ศัพท์ ๑

๕๕๒, ๕๐๓. วโร วา สพุพตถ.

วโร (ผู้ฆ่า) ๑ หน ธาตุ ในการเบียดเบียนและการไป, ลง ญ ปัจจย หลัง หน ธาตุ, ตั้งปัจจยที่มี ญ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ญ อนุพันธ์ปัจจย, นำมาประกอบกัน, อาเทศ หน ธาตุ เป็น วธ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๔๕๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ ผู้ชื่อว่า วธ เพราะอรรถว่า ฆ่า ๑ หน ธาตุ, ลง ญ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพุพโต ญตุควาวิ วา,^{๔๕๘} แปลง หน เป็น วธ ด้วยสูตรนี้, แปลง ญ เป็น อก ด้วยสูตรว่า อนกา ยุณฺณ,^{๔๕๙} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ จน ได้ฆ่าแล้ว ๑ ตั้งชื่อว่า อชฺชตนิ ด้วยสูตรว่า อชฺชตนิ อี อู โอ ตถ อี มหา อา โอ เส วุหิ อ มุเห,^{๔๖๐} ลงวิกัตติ ได้ทั้ง ๖ บท ด้วยสูตรว่า สมิเป อชฺชตนิ, ตั้งชื่อปรัสสบท ด้วยสูตรว่า อถ ปุพฺพานิ วิกตฺตินิ ฆ ปฺรสฺสพฺทานิ,^{๔๖๑} ลง อี วิกัตติ ผ่ายปรัสสบท ในกัตตุ ด้วยสูตรว่า กตฺตริ ปฺรสฺสพฺทํ,^{๔๖๒} ตั้งชื่อปฐมนบุรุษ ด้วยสูตรว่า เทว เทว ปจฺมมชฺฌิมุตฺตมปุริสา,^{๔๖๓} ลงปฐมนบุรุษ ด้วยสูตรว่า นามมุหิ ปยฺชชฺมานเปิ ตฺลฺยาธิกรณฺเ ปจฺโม,^{๔๖๔} นำมาประกอบกัน, ลง อ อาคม ด้วยสูตรว่า อการากโม หิยฺยตฺตนิอชฺชตนิ กาลาติ- ปตฺตีสฺ,^{๔๖๕} (๑๓/๒) รัสสะสระเบื้องปลาย (อี วิกัตติ เป็น อี) ด้วยสูตรว่า กฺวจาติมชฺฌตฺต ๑เป๑

^{๔๕๖} กจจ. ๒๐., ปทรูป. ๒๗.

^{๔๕๗} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๔๕๘} กจจ. ๕๒๗., ปทรูป. ๕๖๘.

^{๔๕๙} กจจ. ๖๒๒., ปทรูป. ๕๗๐.

^{๔๖๐} กจจ. ๔๒๘., ปทรูป. ๔๖๘.

^{๔๖๑} กจจ. ๔๐๖., ปทรูป. ๔๒๕.

^{๔๖๒} กจจ. ๔๕๖., ปทรูป. ๔๓๐.

^{๔๖๓} กจจ. ๔๐๘., ปทรูป. ๔๓๑.

^{๔๖๔} กจจ. ๔๑๐., ปทรูป. ๔๓๒.

^{๔๖๕} กจจ. ๕๑๕., ปทรูป. ๔๕๗.

ปัจจุยสุฯ^{๔๖๖} ชน ได้ฆ่าแล้ว ฯ หน ธาตุ, อี อัชชตนิ, ลง อ อาคม, นำมาประกอบกัน, รัสสะ เบื้องปลาย (อี วิกัตติ เป็น อี) วิกัตติ ฯ

๕๕๓, ๕๖๔. อาการนุตานมาโย.

ทานทายโก (ผู้ให้ทาน) ฯ ทาน ศัพท์ เป็นบทหน้า, ทา ธาตุ ในการให้, ตั้งชื่อ ธาตุเป็น ต้น, ลง ญฺ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพุพโต ญฺควาวี วา,^{๔๖๗} แปลง ญฺ ปัจจย เป็น ออก, อาเทศ ที่สุดธาตุ เป็น อาย ด้วยสูตรนี้ว่า อาการนุตานมาโย,^{๔๖๘} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โสฯ^{๔๖๙} การให้ทาน เป็นปกติ ของบุคคลใด เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า ทานทายี ฯ ทาน ศัพท์เป็นบทหน้า, ทา ธาตุ ในการให้, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ณี ปัจจย ด้วยสูตรว่า ตสฺสึลาทีสุ ณีควาวี จ,^{๔๗๐} ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, อาเทศ อา เป็น อาย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ วิกัตติ ฯ การให้น้ำมา เป็นปกติ ของบุคคลใด เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า มชฺชทายี ฯ มชฺช ศัพท์เป็นบทหน้า, ทา ธาตุ ในการให้, ลง ณี ปัจจย ฯ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ การเดินไปเมืองเป็นปกติ ของบุคคลใด เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า นครทายี ฯ (๑๔/๑) นคร ศัพท์บทหน้า, ยา ธาตุ ในการไป, ลง ณี ปัจจย ฯ

๕๕๔, ๖๘๒. ปุรสมุปปริหิ กรโธติสฺส ขขรา วา ตปฺจฺยเยสุ จ.

ชนใด อันเขา ทำไว้ข้างหน้า เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า ปุรฺกฺขต ฯ ปุร ศัพท์ เป็นบทหน้า, กร ธาตุ ในการทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ, อาเทศ กร ธาตุ เป็น ข ด้วยสูตรนี้ ว่า ปุรสมุปปริหิ กรโธติสฺส ขขรา วา ตปฺจฺยเยสุ จ,^{๔๗๑} ซ้อน ก หน้า ข ด้วยสูตรว่า วฺกฺเค ฯเปฯ ปจฺมา,^{๔๗๒} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๔๗๓} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๔๗๔} ธรรมชื่อว่า สงฺขต เพราะอรรถว่า ธรรมอันปัจจยทั้งหลาย ประชุมกัน ประชุมแล้ว ฯ

^{๔๖๖} กจฺจ. ๔๐๓., ปทฺรฺป. ๓๕๔.

^{๔๖๗} กจฺจ. ๕๒๓., ปทฺรฺป. ๕๖๘.

^{๔๖๘} กจฺจ. ๕๕๓., ปทฺรฺป. ๕๖๔.

^{๔๖๙} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๔๗๐} กจฺจ. ๕๓๒., ปทฺรฺป. ๕๕๐.

^{๔๗๑} กจฺจ. ๕๕๔., ปทฺรฺป. ๕๘๒.

^{๔๗๒} กจฺจ. ๒๕., ปทฺรฺป. ๔๒.

^{๔๗๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๔๗๔} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

ลัม บพหน้า, กร ชาติ, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต,^{๕๕} อาเทศ กร ชาติ เป็น ข ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, อาเทศนิกหิต เป็น ง ๑ อรรถ บท ชื่อว่า อุปกษต เพราะอรรถว่า อันบุคคลเข้าไปใกล้แล้วทำ ๑ อุป บพหน้า, กร ชาติ ในการทำ, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ, อาเทศ กร ชาติเป็น ข, ซ้อน ก หน้า ข ด้วยสูตรว่า วุเค ๑เป๑ ปจมา, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ธรรมใด อันปัจจยทั้งหลาย ประชุมแล้ว ย่อมปรุงแต่ง เหตุนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่า สงฺขาร ๑ ลัม บพ หน้า, กร ชาติ ในการทำ, ลง ณ หลัง กร ชาติ, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ ปัจจย, อาเทศ กร ชาติ เป็น ขร, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน ๑ อรรถบท ชื่อว่า อุปการ เพราะอรรถว่า อันเขาทำไว้ใกล้ ๑ อุป บพหน้า, กร ชาติ, ลง ณ หลัง กร ชาติ, ตั้งปัจจย ที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ ปัจจย, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑

๕๕๕, ๖๓๗. ทเวตฺตนาทีสุ กา.

(๑๔/๒) กาคเว (เพื่อจะทำ) ๑ กร ชาติ, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ตเว ปัจจย ด้วยสูตรว่า อิจฺจตุเถสุ สมานกตฺตฺเถสุ ตเวตฺตฺ วา,^{๕๖} แปลง กร ชาติ เป็น กา ด้วยสูตรนี้ ๑ กาคู (เพื่อจะทำ) ๑ กร ชาติ, เมื่อชาติมีอรรถว่า ปรารธนา และมีกัตตาเสมอกัน ลง ตเว และตฺ ปัจจย ในกัตตฺวาจก ๑ แปลง กร เป็น กา ด้วยสูตรนี้ ๑ กตฺตฺ (เพื่อจะทำ) ๑ กร ชาติ, เมื่อชาติมีอรรถว่า ความปรารธนา ลง ตฺ ปัจจย, อาเทศ ร (ที่สุดชาติ) เป็น ต ด้วยสูตรว่า ตฺตฺนตฺพเพสุ วา,^{๕๗} นำมาประกอบกัน ๑ กาคฺน (เพื่อจะทำ) ๑ กร ชาติ, ลง ตฺน ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเลกตฺตฺกานํ ตฺนตฺวานตฺวา วา,^{๕๘} แปลง กร ชาติ เป็น กา ด้วยสูตรนี้ ๑ กตฺตฺน (ทำแล้ว) ๑ กร ชาติ, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, ลง ตฺน ปัจจย แปลง กร ชาติ เป็น ต ด้วยสูตรว่า ตฺตฺนตฺพเพสุ วา,^{๕๙} นำมาประกอบกัน ๑

๕๕๖, ๕๕๑. กมฺขนหนาทินิ ตฺตฺพพาทิสฺสู น.

คนฺตฺ (เพื่อจะไป) ๑ กมฺ ชาติ และ สปป ชาติ ในการไป, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, ลง ตฺ ปัจจย ด้วยสูตรว่า อิจฺจตุเถสุ ๑เป๑ ตเวตฺตฺ วา,^{๕๑๐} อาเทศที่สุดชาติ เป็น น ด้วยสูตรนี้ว่า กมฺขน-

^{๕๕} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

^{๕๖} กจ. ๕๖๑., ปทรูป. ๖๓๖.

^{๕๗} กจ. ๖๒๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๕๘} กจ. ๕๖๔., ปทรูป. ๖๔๐.

^{๕๙} กจ. ๖๒๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๕๑๐} กจ. ๕๖๑., ปทรูป. ๖๓๖.

หน้าขึ้น คำพิพากษาที่ ๓๓๐ นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ^{๔๘๑} คมิตุ (เพื่อจะไป) ฯ ลง อิ
 อากม ด้วยสูตรว่า อิการาคโม อสพพชาตุกมฺหิ,^{๔๘๒} นำมาประกอบกัน ฯ คนตพฺพ (ควรไป) ฯ
 คมฺ ชาติ, ลง ตพฺพ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานิยา,^{๔๘๓} (๑๕/๑) แปลงที่สุดชาติ เป็น
 น ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ,^{๔๘๔} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระ
 หน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ คมิตพฺพ (ควรไป) ฯ คมฺ ชาติ, ลง ตพฺพ ปัจจย, ลง อิ
 อากม หลัง คมฺ ชาติ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ ขนฺตุ
 (เพื่อจะขุด) ฯ ขนฺ ชาติ ในการขุด, ตุ ปัจจย, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, อาเทศที่สุดชาติ เป็น น ด้วยสูตร
 นี้, นำมาประกอบกัน ฯ ขนฺตุ (เพื่อจะขุด) ฯ ขนฺ ชาติ, ตุ ปัจจย, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน ฯ
 ขนฺตพฺพ (พึงขุด) ฯ ขนฺ ชาติ, ตพฺพ ปัจจย, แปลงที่สุดชาติ เป็น น ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน
 , ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ ขนฺตพฺพ (อันบุคคลพึงขุด) ฯ ขนฺ ชาติ,
 ตพฺพ ปัจจย, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ
 หนฺตุ (เพื่อจะฆ่า) ฯ หน ชาติ ในการเบียดเบียนและการไป, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ตุ ปัจจย
 ในอรรถว่า ความปรารถนา, แปลงที่สุดชาติ เป็น น ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ฯ หนฺตุ
 (เพื่อจะฆ่า) ฯ หน ชาติ, ตุ ปัจจย, อิ อากม, นำมาประกอบกัน, หนฺตพฺพ (พึงฆ่า) ฯ หน ชาติ ตพฺพ
 ปัจจย, อาเทศ น เป็น น ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตร
 ว่า สิ ฯ หนฺตพฺพ (อันบุคคลพึงฆ่า) ฯ หน ชาติ, ตพฺพ ปัจจย, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน,
 ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ มนฺตุ (เพื่อจะรู้) ฯ มนฺ ชาติ ในความรู้, (๑๕/๒)
 ลง ตุ ปัจจย, อาเทศ น เป็น น ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ฯ มนฺตุ (เพื่อจะรู้) ฯ มนฺ ชาติ
 ในความรู้, ตุ ปัจจย, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน ฯ มนฺตพฺพ (อันชนพึงรู้) ฯ มนฺ ชาติ ใน
 ความรู้, ตพฺพ ปัจจย, อาเทศ เป็น น ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น
 อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ มนฺตพฺพ (อันชนพึงรู้) ฯ มนฺ ชาติ, ตพฺพ ปัจจย, ลง อิ อากม หลังจาก มนฺ
 ชาติ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ, ตุน (ตุน)
 ปัจจยเป็นอัตถะ มีอยู่ แก่บทใด บทนั้น ชื่อว่า ตุนคุณหณฺตถ ๑ คนฺตุน(ไปแล้ว) ๑ คมฺ ชาติ, ตั้งชื่อ

^{๔๘๑} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๕๕๑.

^{๔๘๒} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๔๘๓} กจ. ๕๑๖., ปทรูป. ๔๖๖.

^{๔๘๔} กจ. ๕๔๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๔๘๕} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

ธาตุเป็นต้น, ลง ตูน ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาลกกตฺตูกานํ ตูนตฺวานตฺวา วา,^{๔๘๖} อาเทศที่สุดธาตุเป็น น ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ๑ ขนฺตฺน (ขุดแล้ว) ๑ ขนฺ ธาตุ, ตูน ปัจจย ๑ หนฺตฺน (ข่าแล้ว) ๑ หน ธาตุ, ตูน ปัจจย, อาเทศ น เป็น น, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ มนฺตฺน (รู้แล้ว) ๑ มนฺ ธาตุ ในความรู้, ตูน ปัจจย, อาเทศเป็น น ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ๑

๕๕๗, ๖๔๑. สप्तเพหิ ตฺนาทินํ โย.

อภินฺทิตฺย (ไหว้แล้ว) ๑ อภิ บทหน้า, วนฺท ธาตุ ในการไหว้, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาลกกตฺตูกานํ ตูนตฺวานตฺวา วา,^{๔๘๗} อาเทศ ตฺวา ปัจจย เป็น ย ด้วยสูตรนี้, ลง อิ อากม หลัง วนฺท ธาตุ, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย ๑^{๔๘๘} (๑๖/๑) อภินฺทิตฺวา (ไหว้แล้ว) ๑ อภิ บทหน้า, วนฺท ธาตุ, ลง ตฺวา ปัจจย, ลง อิ อากมหลัง วนฺท ธาตุ ๑ โอ หาย (ละแล้ว) ๑ อว บทหน้า, ทา ธาตุในการละ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย, แปลง ตฺวา เป็น ย ด้วยสูตรนี้, แปลง อว เป็น โอ ๑ โอหิตฺวา (ละแล้ว) ๑ อว บทหน้า, ทา ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, ลง อิ อากม, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, แปลง อว เป็น โอ ๑ อุปนฺย (นำเข้าไปแล้ว) ๑ อุป บทหน้า, นิ ธาตุ ในการนำไป, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ตฺวา เป็น ย ๑ อุปเนตฺวา (นำเข้าไปแล้ว) ๑ อุป บทหน้า, นิ ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, พฤทฺธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อณฺเณสฺ จ,^{๔๘๙} บทว่า อุปนฺิตฺวา ก็มีบ้าง ๑ ปสฺสฺย (เห็นแล้ว) ๑ ทิส ธาตุ ในการเห็น, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ทิส เป็น ปสฺส ด้วยสูตรว่า ทิสฺสฺส ปสฺส, ลง อิ อากม, แปลง ตฺวา ปัจจยเป็น ย, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย ๑ ปสฺสิตฺวา (เห็นแล้ว) ๑ ทิส ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ทิส ธาตุ เป็น ปสฺส, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน ๑ อุตฺทิสฺส (แสดงขึ้นแล้ว) ๑ อุป บทหน้า, ทิสฺส ธาตุ ในการแสดง, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ตฺวา เป็น ย, อาเทศ ย อักษรเป็น ส ด้วยสูตรว่า ปุพฺพรูปญ,^{๔๙๐} (๑๖/๒) ช้อน ท ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จานน, นำมาประกอบกัน ๑ อุตฺทิสฺสิตฺวา (แสดงขึ้นแล้ว) ๑ อุป บทหน้า ทิสฺส ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, ลง อิ อากม, ช้อน ท, นำมาประกอบกัน ๑ อาทาย (ถือเอาแล้ว) ๑ อา บทหน้า, ทา ธาตุ ในการให้, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาล ๑ เป ๑ ตฺวา วา, อาเทศ ตฺวา เป็น ย ด้วยสูตรนี้ ๑ อาทิตฺวา (ถือเอาแล้ว) ๑ อา บทหน้า, ทา ธาตุ ในการให้,

^{๔๘๖} กจ. ๕๖๔., ปทรูป. ๖๔๐.

^{๔๘๗} กจ. ๕๖๔., ปทรูป. ๖๔๐.

^{๔๘๘} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๔๘๙} กจ. ๔๘๕., ปทรูป. ๔๓๔.

^{๔๙๐} กจ. ๔๔๓., ปทรูป. ๔๔๕.

ตฺวา ปัจจย, ลง อี อากม, ลง ย อากม ด้วยสูตรว่า ทชานุตโต โย กฺวจิ,^{๕๕๑} อาเทศที่สุดธาตุ เป็น อี อักษร ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ คมา จ, นำมาประกอบกัน ฯ

๕๕๘, ๖๔๓. จนนุเตหิ รจจ.

วิวิจ (สังกัดแล้ว) ฯ วิ บทหน้า, วิจ ธาตุในความสังกัด, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเลกคฺคฺตุ ฯเปฯ ตฺวา วา,^{๕๕๒} อาเทศ ตฺวา เป็น รจจ ด้วยสูตรนี้, ลบท้าย ธาตุจนถึง ร ด้วยสูตรว่า รรมฺหิ รนฺโต ราทิ โน ฯ^{๕๕๓} วิวิจิตฺวา (สังกัดแล้ว) ฯ วิ บทหน้า, วิจ ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, ลง อี อากม, นำมาประกอบกัน, บทว่า วิวิจิตฺวา ก็มีข้าง ฯ วิจ ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, (๑๗/๑) ลง ย อักษร ด้วยการแบ่งสูตรสูตรว่า (ทชานุตโต) โย กฺวจิ, อาเทศ ย พร้อมกับที่สุดธาตุ เป็น จ ด้วยสูตรว่า ยธา กตฺตริ จ, ซ้อน จ, ลง อี อากม, นำมาประกอบกัน ฯ อาหจฺจ (จรดแล้ว) ฯ อา บทหน้า, หน ธาตุ ในความเบียดเบียนและการถึง, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ตฺวา เป็น รจจ, ลบ ร ต้นธาตุ ฯ ถามว่า บทว่า วา อาจารย์ กล่าว เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า เรากล่าวบทว่า วา เพื่อให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า หนตฺวา ดังนี้ ถึงจะมี ตฺวา ปัจจย หลังธาตุที่มี น อักษร เพราะห้าม ด้วย วา ศัพท์ ก็จะไม่มีการอาเทศ เป็น รจจ ด้วยสูตรนี้ ฯ หน ธาตุ, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย, นำมาประกอบกัน ฯ

๕๕๙, ๖๔๔. ทิสฺวา สฺวานสฺวานุตฺโลโป จ.

ทิสฺวาน (เห็นแล้ว) ฯ ทิส ธาตุ ในการเห็น, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล ฯเปฯ ตฺวา วา,^{๕๕๔} อาเทศ ตฺวา เป็น สฺวาน และลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้ ฯ ทิสฺวา (เห็นแล้ว) ฯ ทิส ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ตฺวา เป็น สฺวาน และลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้ ฯ

๖๐๐, ๖๔๕. มหฺทเกหิ มฺมฺยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.

(๑๗/๒) อากมฺม (มาแล้ว) ฯ อา บทหน้า, คมฺ ธาตุ สປฺป ธาตุ ในการไป, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล ฯเปฯ ตฺวา วา, อาเทศ ตฺวา ปัจจย เป็น มฺม และ ลบ ที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้ ฯ อากนฺตฺวา (มาแล้ว) ฯ อา บทหน้า, คมฺ ธาตุ, อาเทศ ม (ที่สุดธาตุ) เป็น น ด้วยสูตรว่า คมฺชนหนาทินิ ตฺตฺพฺพาทิสฺ น ฯ^{๕๕๕} โอกฺกมฺม (ก้าวลงแล้ว) ฯ อว บทหน้า, กมฺ ธาตุ

^{๕๕๑} กจฺจ. ๖๐๖., ปทฺรฺป. ๖๔๒.

^{๕๕๒} กจฺจ. ๕๖๔., ปทฺรฺป. ๖๔๐.

^{๕๕๓} กจฺจ. ๕๓๕., ปทฺรฺป. ๕๘๘.

^{๕๕๔} กจฺจ. ๕๖๔., ปทฺรฺป. ๖๔๐.

^{๕๕๕} กจฺจ. ๕๕๖., ปทฺรฺป. ๕๕๑.

ในการไป, อาเทศ ตฺวา ปัจจย เป็น มม และ ลบที่สุดธาตุ, ซ้อน ก, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า
 นเย,^{๔๕๖} แปลง อว เป็น โอ ฯ โอกกมิตฺวา (ก้าวลงแล้ว) ฯ อว บทหน้า, กมุ ธาตุ, ตฺวา ปัจจย, ลง
 อี อากมหลัง กมุ ธาตุ, นำมาประกอบกัน, ซ้อน ก, แปลง อว เป็น โอ ฯ ปคฺคยฺห (ประคองแล้ว) ฯ
 ปบทหน้า, คห ธาตุ ในการถือเอา, ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ตฺวา ปัจจย เป็น ยห และลบที่สุดธาตุ,
 ซ้อน ค, นำมาประกอบกัน ฯ ปคฺคณฺหิตฺวา (ประคองแล้ว) ฯ ปบทหน้า, คห ธาตุ, ลง ตฺวา ปัจจย
 ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล ฯ เปฯ ตฺวา วา, ลง ฌหา ปัจจย ด้วยสูตรว่า คหาทิโต ปุพฺพหา,^{๔๕๗} ลบ ห
 ในเพราะ ฌหา ปัจจย, (๑๘/๑) ลง อี อากมด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร,^{๔๕๘} แยกพยัญชนะออก
 จากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ซ้อน ค ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว
 จาน,^{๔๕๙} นำมาประกอบกัน ฯ อุปฺปชฺช (เกิดขึ้นแล้ว) ฯ อุ บทหน้า, ปท ธาตุ ในการไป, ตฺวา ปัจจย
 , อาเทศ ตฺวา ปัจจย เป็น ชฺช และลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้, ซ้อน ป, นำมาประกอบกัน
 ด้วยสูตรว่า นเย ฯ อุปฺปชฺชิตฺวา (เกิดขึ้นแล้ว) ฯ อุ บทหน้า, ปท ธาตุ ในการถึง, ตฺวา ปัจจย, ลง ย
 ปัจจย ด้วยสูตรว่า ทธานุโต โย กฺวจิ, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, อาเทศ ย กับ
 ที่สุดธาตุ เป็น ช ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ตลณฺทการานํ พฺยญฺชนานิ จลณฺชการตฺต,^{๔๖๐} ซ้อน ช ด้วยสูตร
 ว่า ปรเทวภาโว จาน, ซ้อน ป, นำมาประกอบกัน ฯ อารพฺภ (ปรารภแล้ว) ฯ อา บทหน้า, รก ธาตุ
 ,
 ตฺวา ปัจจย, อาเทศ ตฺวา ปัจจย เป็น พฺภ และลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้ ฯ อารพฺภ (ปรารภแล้ว) ฯ
 อา บทหน้า, รก ธาตุ ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล ฯ เปฯ ตฺวา วา, (๑๘/๒) อาเทศ ตฺวา ปัจจย
 เป็น ทฺธ และ ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้ ฯ อารภิตฺวา (ปรารภแล้ว) ฯ อา บทหน้า, รก ธาตุ, ตฺวา
 ปัจจย, ลง อี อากม ฯ

๖๐๑, ๓๓๔. ตฺทฺธิตฺตสมาสกิตฺกา นามวาทเวตฺตนาทีสุ จ.

ศัพท์ทั้งหลาย อย่างนี้ คือ ตฺทฺธิตฺต สมาส และกิตฺก เป็นที่สุด มีอยู่ แก่บทเหล่าใด
 บทเหล่านั้น มีอย่างนี้ ชื่อว่า ตฺทฺธิตฺตสมาสกิตฺกอิฏฺเจวมฺนฺตา ฯ ศัพท์เหล่าใด อย่างนี้ คือ มีตฺทฺธิตฺต
 สมาส และกิตฺก เป็นที่สุด มีอยู่ ศัพท์เหล่านั้น ชื่อว่า ตฺทฺธิตฺตสมาสกิตฺกอิฏฺเจวมฺนฺตา ฯ หลายบทว่า
 ตเวตฺตนาทีสุ ปจฺจเยสุ วชฺชิตฺวา ดังนี้ ความว่า เว้น ตเว ตฺน ปัจจยเป็นต้น ฯ พระวิมลพุทธทศารย

^{๔๕๖} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๔๕๗} กจจ. ๔๕๐., ปทรูป. ๕๑๗.

^{๔๕๘} กจจ. ๖๐๕., ปทรูป. ๕๔๗.

^{๔๕๙} กจจ. ๒๘., ปทรูป. ๔๐.

^{๔๖๐} กจจ. ๒๖๕., ปทรูป. ๔๑.

กล่าวไว้ในคัมภีร์นยาสะว่า สัตตมวิภักติ มีอรรถแห่งทฤติยาวิภักติ^{๕๐๐} บทตั้งว่า วลีฏฐ อปจฺจ ฯ หลัง วลีฏฐ ศัพท์ ลง ส ฉัฏฐีวิภักติ, ลง ส อาคม, หลัง อปจฺจ ศัพท์ ลง ส วิภักติ, แปลง ส เป็น อ ด้วยสูตรว่า ส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ เหล่ากอแห่งวลีฏฐะ ฯ ลง ณ ปัจจัย, ลบ อปจฺจ ศัพท์ ด้วยปริภาสาสูตรว่า วุตตตฺถานมปโยโค, ลบวิภักติแห่งเตส ศัพท์ ในสูตรที่ขึ้นต้นว่า เตส วิภักติโย, ลบ ณ อนุพันธปัจจัย ด้วยสูตรว่า เตส โณ โลป,^{๕๐๑} พฤทธิสระตัวหน้าธาตุ ด้วยสูตรว่า วุทธาธิ ฯ เปฯ สณฺจ,^{๕๐๒} (๑๕/๑) แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรนี้, ลง ส ปฐมาวิภักติ ด้วยสูตรว่า ลิงคตฺถे ปจฺมา,^{๕๐๓} แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงบรรลุแล้ว เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคนั้น ชื่อว่า ปตฺตมม ฯ ตั้งบทว่า ปตฺโต รมฺโม อเนน, เป็นตติยาพหุพินีสมาส ด้วยสูตรว่า อณฺณปทฺตเถสุ พหุพินิ,^{๕๐๔} ลบ อเนน ศัพท์ ลบวิภักติแห่งเตส ศัพท์ ด้วยปริภาสาว่า วุตตตฺถานมปโยโค, ให้เป็นปกติ ด้วยสูตรว่า ปกติ จสฺส สรณฺตสฺส,^{๕๐๕} ตั้งเป็นนาม ด้วยนี้ว่า ตทฺธิต ฯ เปฯ สุ จ, ลง ส วิภักติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๕๐๖} ผู้ชื่อว่า กุมภการ เพราะอรรถว่า ทำหม้อ ฯ กุมภ ศัพท์เป็นบทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, เมื่อมีกรรมเป็นบทหน้า ลง ณ ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ เหมือนกิริตปัจจัย, ลบ ณ อนุพันธปัจจัย, พฤทธิต้นธาตุ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรนี้, ลง ส วิภักติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ในบางฉบับ^{๕๐๗} มีบาลีว่า จสทฺท ฯ เปฯ อิจฺเจวมาทีหิ (ด้วย จ ศัพท์ ศัพท์ทั้งหลาย คือ ตทฺธิตสมาสและกิตก์เป็นที่สุด บัณฑิต พึงทราบว่า ตั้งเป็นนาม, กณฺญา (เด็กหญิง) นารี^{๕๐๘} (สตรี) เป็นต้น) ฯ

๖๐๒, ๖. ทุมฺหิ กรุ.

^{๕๐๐} นฺยาส. อ. ๑๕๓.

^{๕๐๑} กจฺจ. ๓๕๖., ปทฺรฺป. ๓๖๓.

^{๕๐๒} กจฺจ. ๔๐๐., ปทฺรฺป. ๓๖๔.

^{๕๐๓} กจฺจ. ๒๕๔., ปทฺรฺป. ๖๕.

^{๕๐๔} กจฺจ. ๓๒๕., ปทฺรฺป. ๓๕๒.

^{๕๐๕} กจฺจ. ๓๑๕., ปทฺรฺป. ๓๓๓.

^{๕๐๖} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๕๐๗} ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๕๐๘} ปทฺรฺป. อ. ๑๐๘., นีติ. อ. ๘๒.

(๑๕/๒) อันบัณฑิต พึงเห็นอักษรตัวหน้าว่าเป็นครุ ในเพราะอักษรที่มีสองตัว ๆ ภิตุวา (ทำลายแล้ว) ๆ ภิท ธาตุ ในการทำให้เป็นสอง (ตัด), ลง ตฺวา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเลกตฺตุ ๑เปฯ ตฺวา วา,^{๕๐๐} ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า คมขณนหฺรมาทินมนฺโต ๑^{๕๐๑} นิตุวา (ตัดแล้ว) ๆ ภิท ธาตุ ในการตัด, ตฺวา ปัจจัย, ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า คมขณ ๑เปฯ มนฺโต ๑ บทว่า หิตุวา (ละแล้ว) ก็มี ๑ หา ธาตุ ในการสระ, ตฺวา ปัจจัย, ลง อี อากม, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบ สระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ ทฺวา (ให้แล้ว) ๑ ทา ธาตุ ในการให้, ตฺวา ปัจจัย, รัสสระที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า กฺวจาติมฺชฺฌตฺตรานํ ๑เปฯ สฺ จ ๑^{๕๐๒}

๖๐๓, ๗. ทีโฆ จ.

การกลืนกิน (รูปอันมีโอชาเป็นที่แปล) ชื่อว่า อาหาร ๑ อา บทหน้า, หร ธาตุ ในการกลืนกิน, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาวे ज,^{๕๐๓} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย , ลบ ณ ปัจจัย, พฤทธิ หรือ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๕๐๔} สายน้ำ ย่อมส่งเสียง โดยมาก เหตุนี้ สายน้ำนั้น ชื่อว่า นที ๑ นท ธาตุ ในการส่งเสียง, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สप्พโต ญฺตุตฺวา วิ วา,^{๕๐๕} (๒๐/๑) นำมาประกอบกัน, ลง อี ปัจจัย ลงหลัง นท ศัพท์, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ๑ หนิงชื่อว่า วฐุ เพราะอรรถว่า เบียดเบียน โดยปกติ ๑ หน ธาตุ ในการเบียดเบียนและการไป, ลง รู ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภิกฺขาทิโต ज,^{๕๐๖} ลบท้ายธาตุจรดถึง ร ด้วยสูตรว่า รฺมฺหิ รฺนฺโต ราทิ โน,^{๕๐๗} อาเทศ หน ธาตุ เป็น วธ ด้วยสูตรว่า วโร वा सप्पत्तु,^{๕๐๘} แยกสระออกจากพยัญชนะ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตฺทฺธิต ๑เปฯ สฺ จ,^{๕๐๙} ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ, ลบ ณ ๑ เต (ธรรมเหล่านั้น),

^{๕๐๐} กจจ. ๕๖๔., ปทรูป. ๖๔๐.

^{๕๐๑} กจจ. ๕๘๖., ปทรูป. ๖๐๐.

^{๕๐๒} กจจ. ๔๐๓., ปทรูป. ๓๕๔.

^{๕๐๓} กจจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๘๐.

^{๕๐๔} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๕๐๕} กจจ. ๕๒๗., ปทรูป. ๕๖๘.

^{๕๐๖} กจจ. ๕๓๕., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๕๐๗} กจจ. ๕๓๕., ปทรูป. ๕๕๘.

^{๕๐๘} กจจ. ๕๕๒., ปทรูป. ๕๐๓.

^{๕๐๙} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

ตั้ง ต สัพพนาม ลง โย วิภคฺติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา,^{๕๒๐} อาเทศ โย เป็น เอ ด้วยสูตรว่า สัพพนามการเต ปจฺโม,^{๕๒๑} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ เช่น ฐมา (ธรรมทั้งหลาย) ๆ ฐ ฐาตุ ในการทรง, ลง รมฺม ปัจจย ด้วยสูตรว่า ฐราทีหิ รมฺโม,^{๕๒๒} ลบท้ายธาตุจรดถึง ร ด้วยสูตรว่า รมฺหิ รมฺโตะ ราที โน, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง โย ปฐฺมาวิภคฺติ, อาเทศ โย เป็น อา ด้วยสูตรว่า สัพพโยนินฺมาเอ,^{๕๒๓} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ การน้อมเข้าไป ชื่อว่า อุปนย ๆ อุป บทหน้า, นี ฐาตุในการนำไป,(๒๐/๒) ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฌานุพฺนโร,^{๕๒๔} ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลปํ,^{๕๒๕} พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อสํโย ๆเปฯ ริเต,^{๕๒๖} อาเทศ เอ อักษร เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย,^{๕๒๗} นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภคฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๆ ธรรม ควรแล้ว ในการน้อมเข้าไป ชื่อว่า โอปนยิก ๆ บทตั้งรูปวิเคราะห์หว่า อุปนย นียุตโต ๆ ลง ณิก ปัจจย ด้วยสูตรว่า ตมธีเต เตนกตาที ๆเปฯ ชีวิกฺตฺเถสุ จ,^{๕๒๘} ลบ นียุตต ศัพท์ ด้วยปริภาสาว่า วุตฺตฺตฺถานมฺปโยโค, ลบวิภคฺติ ด้วย เตสํ ศัพท์, ตั้ง โอปนยิก ให้เป็นปกฺติ ด้วยสูตรว่า ปกฺติ จสฺส สฺรณฺตสฺส,^{๕๒๙} ลบ ณ ของปัจจย ด้วยสูตรว่า เตสํ โฉ โลปํ,^{๕๓๐} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกฺติสระหลัง, พฤทธิสระตัวหน้า ด้วยสูตรว่า วุฑฺฐาที ๆเปฯ สเถ จ,^{๕๓๑} นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺฐิต ๆเปฯ สุ จ, ลง ลี วิภคฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๆ

๖๐๔, ๖๘๔. อุกฺขเรหิ การ.

-
- ^{๕๒๐} กจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.
^{๕๒๑} กจ. ๑๖๔., ปทรูป. ๒๐๐.
^{๕๒๒} กจ. ๕๓๑., ปทรูป. ๕๘๕.
^{๕๒๓} กจ. ๑๐๗., ปทรูป. ๖๕.
^{๕๒๔} กจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.
^{๕๒๕} กจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.
^{๕๒๖} กจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.
^{๕๒๗} กจ. ๕๑๕., ปทรูป. ๔๕๑.
^{๕๒๘} กจ. ๓๕๑., ปทรูป. ๕๗๔.
^{๕๒๙} กจ. ๓๑๘., ปทรูป. ๓๓๓.
^{๕๓๐} กจ. ๓๕๖., ปทรูป. ๓๖๓.
^{๕๓๑} กจ. ๔๐๐., ปทรูป. ๓๖๔.

เมื่อมีการประกอบอยู่ศัพท์อยู่ ลง การ ปัจจัย หลังปาฏิพิกะ (บทนาม) มีอรรถว่า อักษร ที่กล่าวอักษร ๆ บทว่า อक्षรภูเจहि เป็นคำไวพจน์ของบทหน้า คือ อक्षเรहि ฯ (๒๑/๑) บทว่า อक्षราภิเชยเยहि คือ เป็นตัวกล่าวอรรถ ฯ ส่วนบทว่า อक्षราภิเชยยาहि คือ อักษร ฯ มีบาลีที่ท่านกล่าวไว้ว่า หลังบทนาม ที่กล่าวอักษร ในบางฉบับ (ปทรูปสัทธิ) ฯ ด้วยคำว่า โยเค สติ ท่านยอมให้รู้ว่า บางครั้ง หากผู้กล่าวประสงค์ความหมายเป็นอย่างอื่น ไม่ต้องลง การ ปัจจัย หลัง อักษร ฯ เช่น การกระทำ ชื่อว่า การ ฯ การทำเสียงว่าอ ชื่อว่า อการ (เสียงอ) ฯ อรรถว่า เสียงที่เปล่งออกว่า อ ฯ ในบทว่า อกาโร เป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน ฯ ลง การปัจจัยหลังจาก อ ศัพท์ ด้วยบทนี้, ลง สติ วิภคติ ด้วยสูตรว่า ลิงคตุเถ ปจมา,^{๕๓๒} แปลง สติ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ ในบทว่า อกาโร เป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน ฯ

๖๐๕, ๕๔๗. ยถาคมมิกาโร.

พระพุทฺทพจน์ ย่อมสำเร็จ เพราะอาศัยโดยประการใด ลง อิ อากม หลังธาตุทั้งปวง ในเพราะปัจจัยทั้งปวงเบื้องหลัง, ชื่อว่า อากม เพราะอรรถว่า เพราะเป็นเหตุถึงความหมายเป็นต้น ฯ ตามสมควรแก่อุทาหรณ์ คือ พระพุทฺทพจน์ เรียกว่า ยถาคม ย่อมมี โดยประการนั้น ฯ (๒๑/๒) กรรม อันชนนั้น พึงกระทำ ฯ กรรม ชื่อว่า การีย เพราะอรรถว่า อันชน พึงทำ ฯ กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ฌย ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ฌโย จ, ^{๕๓๓} ตั้งปัจจัย ที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ ของปัจจัย, พฤทธิ อ เป็น อา, ลง อิ อากม ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สติ วิภคติ, แปลง สติ เป็น อี ด้วยสูตรว่า สี ฯ^{๕๓๔} อันพระเทวทัตต์ เป็นอยู่ได้เป็นแล้ว หรือว่า จักเป็น เหตุนั้น อันเทวทัตต์นั้น ชื่อว่า ภวิตพฺพ ฯ ตั้ง ภู ธาตุ, ภู ธาตุ ในความมีความเป็น, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตพฺพ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา,^{๕๓๕} ลง อิ อากม ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ อ เป็น โอ ด้วยสูตรนี้ว่า อญฺเณสุ จ, อาเทส โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า โอ อว เส,^{๕๓๖} นำมาประกอบกัน, ลง สติ วิภคติ, แปลง สติ เป็น อี ด้วยสูตรว่า สี ฯ เหตุ อันชน ย่อมให้เกิด ชื่อว่า ชนิตพฺพ ฯ ชน ธาตุ ในความเกิดขึ้น, ชนิต ธาตุ ในการปรากฏเกิดขึ้น, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ตพฺพ ปัจจัย, ลง อิ อากม ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สติ วิภคติ,

^{๕๓๒} กจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๕๓๓} กจ. ๕๔๑., ปทรูป. ๕๕๒.

^{๕๓๔} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๕๓๕} กจ. ๕๔๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๕๓๖} กจ. ๕๑๓., ปทรูป. ๔๓๕.

แปลง สิ เป็น อี ด้วยสูตรว่า สี ฯ อันชน ย่อมทราบ เหตุนั้น ชื่อว่า วิทิต ฯ วิท ชาติ ในความรู้, ลง ต ปัจจัย ในภาวสาธนะ, ลง อี อากม ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อี ด้วยสูตรว่า สี ฯ กริตฺวา (กระทำแล้ว) ฯ กร ชาติ ในการกระทำ, (๒๒/๑) ลง ตฺวา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาลे ฯเปฯ ตฺวา वा,^{๕๓๗} ลง อี อากม ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ฯ อันชนใด ย่อมปรารถนา เหตุนั้น ชื่อว่า อิจฺฉิตพฺพ ฯ อีสุ ชาติ ในความปรารถนาและความต้องการ, ลง ต ปัจจัย ในภาวสาธนะ, ลง อี อากม ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุด ชาติ เป็น จฺล ด้วยสูตรว่า อีสุมฺนมนฺโต จฺโล वा สพฺพาสู,^{๕๓๘} นำมาประกอบกัน ฯ บทว่า อิจฺฉิตพฺพ พิงฺปรารถนา ก็มีบ้าง ฯ อีสุ ชาติ ในความปรารถนาและความต้องการ, ลง ตพฺพ ปัจจัย, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ อันชน ย่อมไป ชื่อว่า คมิตพฺพ ฯ คมฺ ชาติ สປฺป ชาติ ในการไป, ตพฺพ ปัจจัย, ลง อี อากม, นำมาประกอบกัน ฯ คำใด อันชน ย่อมทราบ เหตุนั้น คำนั้น ชื่อว่า เวทิตพฺพ ฯ วิท ชาติ ในความรู้, ลง ตพฺพ ปัจจัย, อี อากม, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ,^{๕๓๙} นำมาประกอบกัน ฯ หริตฺวา (นำไปแล้ว) ฯ หร ชาติ ในการนำไป, ลง ตฺวา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาลे ฯเปฯ ตฺวา वा, ลง อี อากม, นำมาประกอบกัน ฯ อันชน ย่อมหุง เรียกว่า ปจิตพฺพ ฯ ปจ ชาติ ในการหุงต้ม, ลง ตพฺพ ปัจจัย ในภาววาจก ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา, อี อากม, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อี ด้วยสูตรว่า สี ฯ

๖๐๖, ๖๔๒. ทนฺตโต โย กฺวจิ.

อุปฺปชฺชิตฺวา (เกิดขึ้นแล้ว) ฯ อุ บทหน้า, ปท ชาติ ในการไป, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาลे ฯเปฯ ตฺวา वा, (๒๒/๒) ลง ย อากม ด้วยสูตรนี้, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมฺมิกาโร,^{๕๔๐} อาเทศ ย อักษรกับที่สุด ชาติ เป็น ช ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ตลณฺทการานํ พุญฺชนานิ จลณฺชการตฺต,^{๕๔๑} ช้อน ป และ ช อักษร ด้วยสูตรว่า ปรเทฺวภาโว จานเณ, นำมาประกอบกัน ฯ พุชฺฉิตฺวา (รู้แล้ว) ฯ พุช ชาติ ในความรู้, พุช ชาติ ในการรู้แจ้ง, พุช ชาติ ในความตรัสรู้, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาลे ฯเปฯ ตฺวา वा,^{๕๔๒} ลง ย อากม

^{๕๓๗} กจ. ๕๖๔., ปทรูป. ๖๔๐.

^{๕๓๘} กจ. ๕๒๒., ปทรูป. ๔๗๖.

^{๕๓๙} กจ. ๔๘๕., ปทรูป. ๔๓๕.

^{๕๔๐} กจ. ๖๐๕., ปทรูป. ๕๔๗.

^{๕๔๑} กจ. ๒๖๕., ปทรูป. ๔๑.

^{๕๔๒} กจ. ๕๖๔., ปทรูป. ๖๔๐.

ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ย กับที่สุดธาตุ เป็น ฉ ด้วยสูตรว่า ยถา กตุตริ จ,^{๕๔๓} ซ้อน ช ด้วยสูตรว่า
 วกุเต โฆสา ฯเปฯ ปจมา,^{๕๔๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ^{๕๔๕} ถามว่า บทว่า
 ทนฺตโต อาจารย์ กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า เรา กล่าวบทว่า ทนฺตโต เพื่อให้รู้ว่า
 ในอุทาหรณ์ว่า ลกิตฺวา ดังนี้ เพราะไม่มีธาตุที่มี ท หรือ ธ เป็นที่สุด ด้วย ตฺวา ปัจจัย ก็จะไม่มีการ
 ลง ย อักษรอาคม ด้วยสูตรนี้ ฯ ลก ธาตุ ในการได้, ลง ตฺวา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล
 ฯเปฯ ตฺวา วา, (๒๗/๑) ลง อี อักษรอาคม, นำมาประกอบกัน ฯ ถามว่า บทว่า กฺวจิ อาจารย์
 กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า เรากล่าวบทว่า กฺวจิ ดังนี้ เพื่อให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า
 อุปฺปาติตฺวา ดังนี้ แม้จะเป็นธาตุที่มี ท อยู่ท้าย โดยมี ตฺวา ปัจจัยหลังธาตุ ก็ไม่มีการลง ย อักษร
 อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะห้ามด้วย กฺวจิ ศัพท์ ฯ อุ บทหน้า, ปท ธาตุ ในการไป, ลง ตฺวา ปัจจัย
 ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาเล ฯเปฯ ตฺวา วา, ลง อี อาคม, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, พฤทธิ อ
 เป็น อา ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, ซ้อน ป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ

ปริเภทที่ ๔ จบแล้ว ฯ

๔.๑.๕ ปริเภทที่ ๕ ในกัพพิธานรูปที่ปนี

๖๐๗, ๕๗๘. นิคฺคหิต สํโยคาที โน.

^{๕๔๓} กจจ. ๔๕๔., ปทรูป. ๔๔๐.

^{๕๔๔} กจจ. ๒๕., ปทรูป. ๔๒.

^{๕๔๕} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

สี่ชื่อว่า รงค เพราะอรรถว่า ย่อมย่อม ๆ รนฺช ชาติ ในความกำหนด, ลง ณ ด้วยสูตรว่า วิสรุชปทาทีโต ณ,^{๕๔๖} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ อนุพันธ์, อาเทศ น เป็น นิกหิต ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคา จขาน^{๕๔๗} หรือด้วยสูตรว่า สจขาน กคา ฌานุพนฺธ,^{๕๔๘} แปลงนิกหิตเป็น ง ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตฺ วา วคฺเค,^{๕๔๙} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ,^{๕๕๐} ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ การหัก ชื่อว่า ภงค ๗ ภนฺช ชาติ ในการทำลาย, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาวे จ,^{๕๕๑} (๒๓/๒) ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ อนุพันธ์, อาเทศ น เป็นนิกหิต ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ช ที่สุดชาติ เป็น ค, แปลงนิกหิตเป็น น ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตฺ วา วคฺเค, นำมาประกอบกัน นเย ๗ ความข้อง ชื่อว่า สงค ๗ สนฺช ชาติ ในความข้อง, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาวे จ, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฌานุพนฺธ,^{๕๕๒} ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลป,^{๕๕๓} อาเทศ น เป็นนิกหิต, อาเทศ ช ที่สุดชาติ เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคา จขาน, แปลงนิกหิต เป็น น ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตฺ วา วคฺเค, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗

๖๐๘, ๖๒๓. สพฺพคฺคฺตฺ เค ที.

เพลงใด อันชน ย่อมขับร้อง เหตุนั้น เพลงนั้น ชื่อ คีต ๗ เค ชาติ ในการส่งเสียง, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ต ปัจจัยลงในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ, อาเทศ เค ชาติ เป็น คี ด้วยสูตรนี้, ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น อํ ด้วยสูตรว่า ลี ๗^{๕๕๔}

๖๐๙, ๔๘๔. สทสฺส ลีทคฺตฺ.

^{๕๔๖} กจ. ๕๒๘., ปทฺฐป. ๕๗๗.

^{๕๔๗} กจ. ๖๒๓., ปทฺฐป. ๕๕๔.

^{๕๔๘} กจ. ๖๔๐., ปทฺฐป. ๐.

^{๕๔๙} กจ. ๓๑., ปทฺฐป. ๔๙.

^{๕๕๐} กจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๕๕๑} กจ. ๕๒๙., ปทฺฐป. ๕๘๐.

^{๕๕๒} กจ. ๖๒๑., ปทฺฐป. ๕๕๓.

^{๕๕๓} กจ. ๕๒๓., ปทฺฐป. ๕๒๖.

^{๕๕๔} กจ. ๒๑๙., ปทฺฐป. ๑๙๕.

ชนใด ย่อมนั่ง เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า นิสินฺน ๑ นิ บทหน้า, สท ธาตุ ในการนั่ง, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตวนฺตฺตาวี,^{๕๕๕} อาเทศ สท ธาตุ เป็น สิท ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินฺน และลบทที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า กิทาโท อินฺนอนฺนอิณา วา,^{๕๕๖} รัสสะ อี เป็น อี อักษร ด้วยสูตรว่า กุจาทิ ๑ เป ๑ ปจฺจเยสุจ,^{๕๕๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๕๕๘} (๒๔/๑) นิสิตฺติ (ย่อมนั่ง) ๑ นิ บทหน้า, สท ธาตุ, ลง ต วิกัตติ ด้วยสูตรว่า วตฺตมานา ปจฺจูปฺปนเน,^{๕๕๙} ลง อ ปัจจัย, อาเทศ สท ธาตุ เป็น สิท ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ๑

๖๑๐, ๖๒๗. ยชสุตฺต สรสุติ ฎฺเฐ.

พระพุทธเจ้า อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บูชาแล้ว เหตุนั้น พระพุทธเจ้านั้น ชื่อว่า ยิฎฺฐ ๑ ยช ธาตุ ในการบูชาเทวดา การทำเป็นหมู่และการให้, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต,^{๕๖๐} อาเทศ ต ปัจจัยกับที่สุดธาตุ เป็น ฎฺฐ ด้วยสูตรว่า สาทิสฺนตฺตปฺจฺฉกฺกนฺนฺหนฺสาทิหิ ฎฺฐโ, ^{๕๖๑} อาเทศ สระแห่ง (ยช) ธาตุ เป็น อี ด้วยสูตรนี้, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๕๖๒} พระพุทธเจ้า อันเหล่าชน บูชาแล้ว เหตุนั้น พระพุทธเจ้านั้น ชื่อว่า ยิฎฺฐ ๑ ยช ธาตุ, ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ, อาเทศ ต ปัจจัย เป็น ฎฺฐ, อาเทศสระแห่ง(ยช)ธาตุ เป็น อี ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม, ลง โย ปฐฺมาวิกัตติ, อาเทศ โย วิกัตติ เป็น อา, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ถามว่า “บทว่า ฎฺฐเ อาจารย์กล่าวไว้แล้ว เพื่อประโยชน์อะไร” ๑ ตอบว่า “บทว่า ฎฺฐเ เรากล่าวไว้ เพื่อให้รู้ว่า แม้ในตัวอย่างว่า ยชน (การบูชา) แม้จะมีสระแห่ง ยช ธาตุ ก็ตาม ก็จะไม่มีการอาเทศ อี อักษร ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่มี ฎฺฐ คัพท” ๑ (๒๔/๒) อันชน ย่อมบูชา ชื่อว่า ยชน ๑ ยช ธาตุ, ลง ยุ ปัจจัย หลัง ยช ธาตุ, แปลง ยุ

^{๕๕๕} กจฺจ. ๕๕๕., ปทฺฐป. ๖๑๒.

^{๕๕๖} กจฺจ. ๕๕๒., ปทฺฐป. ๖๑๑.

^{๕๕๗} กจฺจ. ๕๑๗., ปทฺฐป. ๔๘๘.

^{๕๕๘} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺฐป. ๖๖.

^{๕๕๙} กจฺจ. ๔๑๔., ปทฺฐป. ๔๒๘.

^{๕๖๐} กจฺจ. ๕๕๖., ปทฺฐป. ๖๒๒.

^{๕๖๑} กจฺจ. ๕๑๓., ปทฺฐป. ๖๒๖.

^{๕๖๒} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺฐป. ๖๖.

เป็น อน ด้วยสูตรว่า อนกา อนุฏฺณ,^{๕๖๓} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น อัม ด้วยสูตรว่า ลี ฯ

๖๑๑, ๖๐๘. หจตุตถานมนุทานํ โท เธ.

อาวฺชใด อันชน ผูกสอดแล้ว เหตุนั้น อาวฺชนั้น ชื่อว่า สนฺนทฺช ฯ ลํ บพหน้า, นหฺ ธาตุ ในการผูก, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ตตฺวนฺตฺตาวี,^{๕๖๔} อาเทศ ต ปัจจย เป็น ธ ด้วยสูตรว่า ธตฺตเกหิ ธตฺตา จ,^{๕๖๕} อาเทศ ห อักษรที่สุดธาตุเป็น ท, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลงนิคหิต เป็น น ที่สุดวรรค ฯ ชน ได้โกรธแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า กุทฺช ฯ กุชฺ ธาตุ ในความโกรธ, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ต ฯเปฯ ตาวี, อาเทศ ต ปัจจย เป็น ธ ด้วยสูตรว่า ธตฺตเกหิ ธตฺตา จ, อาเทศ ธ อักษร กับ ที่สุดธาตุ เป็น ท, นำมาประกอบกัน ฯ สงครามใด อันชน ได้รับแล้ว เหตุนั้น สงครามนั้น ชื่อว่า युทฺช ฯ युชฺ ธาตุ ในการรบ, วิธีที่เหลือ เหมือนบพก่อน ฯ บพว่า สุทฺโธ (บริสุทฺธิแล้ว) ฯ สุชฺ ธาตุ ในความบริสุทฺธิ, อรรถบใด สำเร็จแล้ว เหตุนั้น อรรถบแล้ว ชื่อว่า ลิตฺช ฯ ลิตฺช ธาตุ ในความสำเร็จ, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ต ฯเปฯ ตาวี ฯ ลากใด อันชน ได้แล้ว เหตุนั้น ลากนั้น ชื่อว่า ลทฺช ฯ ลกฺ ธาตุ ในการได้ ฯ ลง ต ปัจจย, อรรถบใด อันชน ปรารถแล้ว เหตุนั้น อรรถบนั้น ชื่อว่า อารทฺช ฯ อา บพหน้า, รกฺ ธาตุ ในความปรารถ, (๒๕/๑) ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ฯเปฯ ตาวี, อาเทศ ต ปัจจย เป็น ธ ด้วยสูตรว่า ธตฺตเกหิ ธตฺตา จ, อาเทศที่สุดธาตุเป็น ท ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๑๒, ๖๑๕. โท ฌกาเร.

ชฺฎฺแห่งป่า อันไฟ ไหม้แล้ว เหตุนั้น ชฺฎฺแห่งป่านั้น ชื่อว่า ททฺช ฯ ททฺ ธาตุ ในการไหม้, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ, อาเทศ ต ปัจจย เป็น ฌ ด้วยสูตรว่า ธตฺตเกหิ ธตฺตา จ,^{๕๖๖} มีการอาเทศที่สุดธาตุ เป็น ท ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๕๖๗} ชน ได้เจริญแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า วุทฺช ฯ วุชฺ

^{๕๖๓} กจจ. ๖๒๒., ปทรูป. ๕๗๐.

^{๕๖๔} กจจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๑๒.

^{๕๖๕} กจจ. ๕๗๖., ปทรูป. ๖๐๗.

^{๕๖๖} กจจ. ๕๗๖., ปทรูป. ๖๐๗.

^{๕๖๗} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

ธาตุ ในความเจริญ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อตีเต ฯ เป ฯ ตาวี,^{๕๖๘} อาเทศ ต เป็น ธ ด้วยสูตรว่า ธตภเหหิ ธตภา จ, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น ฯ ด้วยสูตรนี้, อาเทศสระที่ต้นธาตุ เป็น อุ ด้วยสูตรว่า กุวิ ธาตุ ฯเป ฯ กมา จ,^{๕๖๙} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ถามว่า “บทว่า ฌกาเร ดังนี้ อาจารย์ กล่าวไว้แล้ว เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า “เพื่อจะให้เห็นว่า ในตัวอย่างว่า ทาโห ดังนี้ แม้จะมี ห อักษร เป็นที่สุดธาตุ ก็จะไม่มีการอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะ ฌ อักษรอยู่หลัง ดังนี้” ฯ (๒๕/๒) บทว่า ฌกาเร ดังนี้ เรา จึงกล่าวไว้แล้ว ฯ ความเร่าร้อน ชื่อว่า ทาห ฯ ทห ธาตุ ในความใหม่, ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาเว จ, ตั้งปัจจย ที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๑๓, ๕๘๓. กหสฺส มร เณ วา.

ธรรมชาติใด จักถือเอาสิ่งประกอบต่าง ๆ เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า มร ฯ กห ธาตุ ในการถือเอา, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจย หลัง กห ธาตุ, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ลบ ณ ปัจจย, อาเทศ กห ธาตุ เป็น มร ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ สิ่งใด จักถือเอา (ทัฬหสัมภาระ) เหตุนั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า มร ฯ กห ธาตุ, ณ ปัจจย, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน, เป็นปฐมวิภัตติพหุจะนะ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วยสูตรว่า อโต นิจุจ,^{๕๗๐} แปลง น เป็น ณ ด้วยสูตรว่า รหาติโต ณ,^{๕๗๑} ทีฆะแห่ง มร ศัพท์ ด้วยสูตรว่า โยสุ ฯเป ฯ ทีฆ,^{๕๗๒} บทว่า มรานิ ก็มีบ้าง ฯ ไม่อาเทศ น เป็น ณ ฯ ในสัททนิติปกรณ์^{๕๗๓} พระอัครกวีตเถระ กล่าวว่า มรศัพท์ สำเร็จมาจาก มร ธาตุในการสื่อเสียง ฯ (๒๖/๑) ถามว่า บทว่า วา อาจารย์ กล่าวไว้เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า เรา กล่าวบทว่า วา เพื่อจะให้เห็นว่า ในตัวอย่างว่า คาโห ดังนี้ แม้จะมี กห ธาตุ ในเพราะ ณ ปัจจย อยู่เบื้องหลังก็ตาม ก็จะไม่มีการอาเทศ มร ด้วยสูตรนี้ เพราะท่าน ห้ามด้วย วา ศัพท์” ฯ อันชน จักถือเอา เหตุนั้น ชื่อว่า คาห ฯ กห ธาตุ ในการถือเอา, ตั้งชื่อ

^{๕๖๘} กจ. ๕๕๕., ปทรูป. ๖๑๒.

^{๕๖๙} กจ. ๕๑๓., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๕๗๐} กจ. ๒๑๘., ปทรูป. ๑๕๖.

^{๕๗๑} กจ. ๕๔๕., ปทรูป. ๕๕๐.

^{๕๗๒} กจ. ๘๘., ปทรูป. ๑๔๓.

^{๕๗๓} นิตติ. ฎ. ๓๕๘.

ธาตุ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า วิสรุขปทาโท ณ,^{๕๗๔} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ลบ ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสึ ฯเปฯ การิต,^{๕๗๕} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๑๔, ๖๑๕. ทหตุส โท พ์.

ความเร่าร้อน ชื่อว่า ปริพาห ฯ ปริ บทหน้า, ทห ธาตุ ในการใหม่, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาเว จ,^{๕๗๖} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสึ ฯเป ฯ การิต,^{๕๗๗} อาเทศ ดันธาตุ(ท) เป็น พ ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, บทว่า ปริลาโห ก็มีบ้าง ฯ ความไม่ต่างกันแห่ง ล และ พ (ใช้แทนกันได้) ฯ (๒๖/๒) ถามว่า “บทว่า วา อาจารย์กล่าวไว้เพื่อประโยชน์อะไร” ฯ ตอบว่า “เรา กล่าวบทว่า วา เพื่อให้ทราบว่า ในตัวอย่างว่า ปริทาโห ความเร่าร้อน แม้จะมี ณ ปัจจัยอยู่หลัง เพราะห้ามด้วย วา ศัพท์ จึงไม่มีการอาเทศ ท ของ ทห ธาตุ เป็น พ ด้วยสูตรนี้” ฯ ความเร่าร้อน ชื่อว่า ปริทาห ฯ ปริ บทหน้า, ทห ธาตุ ในการใหม่, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจัยด้วยสูตรว่า ภาเว จ, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ ของปัจจัย, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๑๕, ๕๕๖. ธาตุวนุตตส โลโป กุวิมุหิ.

สัตว์ใด ย่อมไป ด้วยชนิด เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า กุชค ฯ กุช ศัพท์ บทหน้า, กมุ ธาตุ และ สປฺป ธาตุ ในการไป, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง กุวิ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กุวิ จ,^{๕๗๘} ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สฺ จ,^{๕๗๙} ลง วิกัตติหลังลิงคั่นนั้น, ศัพท์จำแนก ๑๔ ตัว มี สิ เป็นต้น ชื่อว่า วิกัตติ, ลง สิ วิกัตติ ด้วยสูตรว่า ลิงคฺเต ปจมา,^{๕๘๐} แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๕๘๑} สัตว์ชื่อว่า อุรค เพราะอรรถว่า ไปด้วยอก (งู) ฯ อฺร ศัพท์เป็นบท

^{๕๗๔} กจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๕๐.

^{๕๗๕} กจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๕๗๖} กจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๕๐.

^{๕๗๗} กจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๕๗๘} กจ. ๕๓๐., ปทรูป. ๕๕๔.

^{๕๗๙} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๕๘๐} กจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๕๘๑} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

หน้า, กมุ ชาติ, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๆ สัตว์ใด ย่อมไปด้วน ๆ เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า คุรค ๆ คุร ศัพท์บทหน้า, กมุ ชาติ,(๒๗/๑) ลง กุวิ ปัจจัยหลัง กมุ ชาติ, สัตว์ชื่อว่า สงข เพราะอรรถว่า ขุดพร้อม ๆ สัตว์ชื่อว่า สงข เพราะอรรถว่า ขุด ดี คือ ด้วยดี ๆ สัมบทหน้า, ขนุ ชาติ ในการขุด, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง กุวิ ปัจจัย, ลบที่สุดธาตุ ด้วยสูตรนี้, ลบกุวิ ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตพริต ฯ เป ฯ สุ จ, ลง สิ วิภคิ, แปลง สิ เป็น โอ, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติ สระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ บทว่า กุชงฺโก (ผู้ไปด้วยชนค) ก็มีบ้าง ๆ ลงนิคหิตอาคม ฯ

๖๑๖, ๕๘๗. วิทนุเต อุ.

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า โลกวิทู เพราะอรรถว่า ทรงรู้แจ้งโลก ฯ โลก ศัพท์ บทหน้า, วิท ชาติ ในความรู้, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง กุวิ ปัจจัย, ลง อุ อักษรอาคมด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัยด้วย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๘๒} ลง สิ วิภคิ, ลบ สิ ฯ

๖๑๗, ๖๓๓. นมกรานมนุทานํ นียุตตมฺหิ.

หนิคฺ (เพื่อจะฆ่า) ฯ หน ชาติ ในการเบียดเบียนและการไป, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตฺ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อิจฺจตุเถสุ สมานกตุเถสุ ตเวตฺ วา,^{๕๘๓} ลง อีอาคม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร,^{๕๘๔} นำมาประกอบกัน ฯ ประเทศใด อันชน ไปแล้ว เหตุนั้น ประเทศนั้น ชื่อว่า คมิต ฯ คมฺ, สปฺป ชาติ ในการไป, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต ฯ^{๕๘๕} ลง อีอาคม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร,^{๕๘๖} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย , ลง สิ วิภคิ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๘๗} (๒๗/๒) สองตัวอย่างว่า องฺกิตฺ (อันชน กำหนดแล้ว) สงฺกิตฺ (อันชนรังเกียจแล้ว) ไม่มีในกัมภีร์นยาสะ^{๕๘๘} ที่ชื่อว่า องฺกิต เพราะอรรถว่า ถูกกำหนดแล้ว ฯ อิก ชาติ ในการกำหนด, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, อีอาคม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคิ, แปลง สิ เป็น โอ ฯ ที่ชื่อว่า สงฺกิต เพราะอรรถว่า อันชนกำหนดแล้ว ฯ สกิ ชาติ ในความสงสัย, ลง ต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ฯ ที่ชื่อว่า รमित เพราะอรรถว่า อันชนยินดีแล้ว ฯ รมุ ชาติ ในการเล่น,

^{๕๘๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๕๘๓} กจฺจ. ๕๖๑., ปทฺรฺป. ๖๓๖.

^{๕๘๔} กจฺจ. ๖๐๕., ปทฺรฺป. ๕๔๗.

^{๕๘๕} กจฺจ. ๕๕๖., ปทฺรฺป. ๖๒๒.

^{๕๘๖} กจฺจ. ๖๐๕., ปทฺรฺป. ๕๔๗.

^{๕๘๗} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๕๘๘} นฺยาส. อุ. ๑๗๘.

ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต ฯ พระพุทธเจ้า อันชน ระลึกแล้ว เหตุนั้น พระพุทธเจ้า นั้น ชื่อว่า สรติ ฯ สร ชาติ ในการไปและการระลึก, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมฺมิกาโร, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ กริตฺวา (กระทำแล้ว) ฯ กร ชาติ ในการกระทำ, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ตฺวา ปัจจย ด้วยสูตรว่า ปุพฺพกาลे ฯเปฯ ตฺวาน ตฺวา วา,^{๕๘๕} ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมฺมิกาโร, นำมาประกอบกัน ฯ ถามว่า “บพฺวา อียุตฺตมฺหิ อจฺจเรย์ กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร” ฯ ตอบว่า “เรา กล่าวบพฺวา อียุตฺตมฺหิ (ในเพราะ ต ปัจจย ที่ประกอบด้วย อี อากม) ไว้เพื่อจะให้ ทราบว่า ในตัวอย่างว่า คโต เป็นต้น แม้จะมี น ม กร เป็นต้นเป็นที่สุด และมี ต ปัจจยอยู่หลัง ก็ตาม แต่ก็ไม่ต้องมีวิธีการ (ห้ามลบตัวท้าย) ที่กล่าวไว้ ด้วยสูตรนี้ เพราะ ต ปัจจย ไม่ประกบ ด้วย อี อากม (จึงสามารถลบตัวท้ายชาติได้)” ฯ (๒๘/๑) ชนิด ย่อมไป เหตุนั้น ชนิดนั้น ชื่อว่า กต ฯ คมฺ ชาติ สปรป ชาติ ในการไป, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจย, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรว่า คมฺชนนฺนรมาทินมนฺโต,^{๕๘๖} ลง สิ ปฐฺมาวิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ผู้ชื่อว่า สต เพราะอรรถว่า เป็นผู้ระลึก ฯ สร ชาติ ในการไป และความระลึก, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า พุชฺคมาทิตฺเต กตฺตริ, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรว่า รกาโร จ,^{๕๘๗} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ปัจจยใด อันท่าน ทำแล้ว เหตุนั้น ปัจจยนั้น ชื่อว่า กต ฯ กร ชาติ ในการกระทำ, ลง ต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, ลบร ที่สุดชาติ ฯ สัตว์ อันชน เบียดเบียนแล้ว เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า หต ฯ หน ชาติ ในการเบียดเบียน และการไป, ลง ต ปัจจย ในกัมม และ ภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, ลบที่สุดชาติ, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๑๘, ๕๗๑. น กคฺคฺตํ จชา ญฺมฺหิ.

ชนิด ย่อมหุง เหตุนั้น ชนิดนั้น ชื่อว่า ปาจก ฯ ปจ ชาติ ในการหุง, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ญฺ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฌานฺพนฺโร,^{๕๘๘} ลบ ฌ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลป,^{๕๘๙} พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสฺโย ฯเปฯ

^{๕๘๕} กจ. ๕๖๐., ปทฺรฺป. ๖๔๐.

^{๕๘๖} กจ. ๕๘๖., ปทฺรฺป. ๖๐๐.

^{๕๘๗} กจ. ๕๘๗., ปทฺรฺป. ๖๑๒.

^{๕๘๘} กจ. ๖๒๑., ปทฺรฺป. ๕๕๓.

^{๕๘๙} กจ. ๕๒๓., ปทฺรฺป. ๕๒๖.

การิต,^{๕๕๔} (๒๘/๒) อาเทศ ฌฺ เป็น อก ด้วยสูตรว่า อนกา ฌฺณฺ, ^{๕๕๕} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ^{๕๕๖} ชนใด ย่อมบูชา เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า ยาจก ฯ ยช ชาติ ในการบูชาเทวดา การทำเป็นหมู และการให้, ลง ฌฺ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา, อาเทศ ฌฺ เป็น อก ด้วยสูตรว่า อนกา ฌฺณฺ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๕๗} ลง สิวิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๑๕, ๕๗๓. กรตุส จ ตตฺตํ ทุสมิ.

ผู้ใด ย่อมกระทำ เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า กตฺตา ฯ กร ชาติ ในการกระทำ, ตั้งชื่อชาติเป็น ต้น, ลง ตฺ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ฌฺควาวี วา,^{๕๕๘} อาเทศที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบ กัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเป ฯ สฺ จ,^{๕๕๙} ลง สิ ปฐมวิกัตติ หลัง กตฺต ศัพท์, อาเทศ อฺ เป็น อา, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตฺถูปิตาทินมา สิสมิ สิโลโป จ, ชนทั้งหลาย ย่อมทำ เหตุนั้น ชื่อ กตฺตาร. กร ชาติ ทุ ปัจจย, อาเทศ ร เป็น ต หลัง กตฺต ศัพท์, ลง โย ปฐมวิกัตติ, อาเทศ อฺ (ที่สุดของ กตฺต ศัพท์) เป็น อาร ด้วยสูตรว่า อญฺเญสฺวารตฺต,^{๖๐๐} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วยสูตรว่า ตโต โยนโม ทุ,^{๖๐๑} ลบสระ หน้า ปกตฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ

๖๒๐, ๕๔๕. คุตฺตุนตพฺเพสฺ วา.

ศัพท์ว่า วา มีอรรถว่าเป็นอวธารณะ ฯ (๒๕/๑) กตฺตฺ (เพื่อจะทำ) ฯ กร ชาติ ในการ กระทำ, ตั้งชื่อ ชาติ เป็น ต้น, ลง คุตฺ ปัจจย ด้วยสูตรว่า อิจฺจตุเถสฺ สฺมานกตฺตฺเถสฺ ตเวตฺ วา,^{๖๐๒} อาเทศที่สุดชาติ เป็น ต ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ ^{๖๐๓} กาคฺ (เพื่อจะทำ) ฯ กร ชาติ ในการกระทำ, อาเทศ กร ชาติ เป็น กา ด้วยสูตรว่า ตเวตฺตุนาทิสฺ กา ฯ ^{๖๐๔} กาคฺน

^{๕๕๔} กจฺ. ๔๘๓., ปทฺรป. ๕๒๗.

^{๕๕๕} กจฺ. ๖๒๒., ปทฺรป. ๕๗๐.

^{๕๕๖} กจฺ. ๑๐๔., ปทฺรป. ๖๖.

^{๕๕๗} กจฺ. ๑๑., ปทฺรป. ๑๔.

^{๕๕๘} กจฺ. ๕๒๗., ปทฺรป. ๕๖๘.

^{๕๕๙} กจฺ. ๖๐๑., ปทฺรป. ๓๓๔.

^{๖๐๐} กจฺ. ๒๐๐., ปทฺรป. ๑๕๕.

^{๖๐๑} กจฺ. ๒๐๕., ปทฺรป. ๑๖๐.

^{๖๐๒} กจฺ. ๕๖๑., ปทฺรป. ๖๓๖.

^{๖๐๓} กจฺ. ๑๑., ปทฺรป. ๑๔.

^{๖๐๔} กจฺ. ๕๕๕., ปทฺรป. ๖๓๗.

(กระทำแล้ว) ๑ กร ธาตุ, คุณ ปัจจัย, อาเทศ กร ธาตุ เป็น กา ในเพราะ คุณ ปัจจัย ๑ กรรม อันชน
 ย่อมกระทำ เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อว่า กตตพพ ๑ กร ธาตุ ในการกระทำ, ลง ตพพ ปัจจัย
 ด้วยสูตรว่า ภาวณฺเมสุ ตพพานียา,^{๖๐๕} อาเทศ ที่สุดธาตุเป็น ต ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน
 ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ,^{๖๐๖} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบ
 สระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ กรรม อันชน ย่อมกระทำ เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อ
 ว่า กตตพพ ๑ กร ธาตุ, ตพพ ปัจจัย, อาเทศ กร ธาตุ เป็น กา, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อ
 ด้วยสูตรว่า สึ ๑

๖๒๑, ๕๕๓. การิตํ วิย ฌานูปนุโธ.

ความเร่าร้อน ชื่อว่า ทาท ๑ ทท ธาตุ ในความร้อน, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย
 ด้วยสูตรว่า ภาเว จ,^{๖๐๗} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรนี้, (๒๕/๒) ลบ ณ
 อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลป,^{๖๐๘} พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ,
 แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑^{๖๐๙} ความรวบรวม คือ การสังสม ชื่อ เทห (ร่างกาย) ๑ ทิห ธาตุ
 ในการสังสม, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย ในภาวจาก, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต
 ปัจจัย, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น เอ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า
 โส ๑ สองบทว่า นาโท (การบันลือ) นาโ (การผูก) ก็มี ๑ การบันลือ ชื่อว่า นาท ๑ นท ธาตุ
 ในการส่งเสียง, ลง ณ ปัจจัย ในภาวะ, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๑ การผูก ชื่อว่า นาท ๑ นท
 ธาตุ ในการผูก, ลง ณ ปัจจัย ในภาวสาธนะ ๑ การนำไป ชื่อว่า วาห ๑ วห ธาตุ ในการถึง, ลง ณ
 ปัจจัย ในภาวสาธนะ, บทว่า พาโห ก็มี ๑ พห ธาตุ ในความเจริญ, ลง ณ ปัจจัยในภาวสาธนะ
 ด้วยสูตรว่า ภาวณฺเมสุ ต ๑^{๖๑๐} ความรู้ ชื่อว่า โภช ๑ พุช ธาตุ ในการรู้, ลง ณ ปัจจัย ในภาว-
 สาธนะ ๑ ความปรารถนา ชื่อว่า วาร ๑ วร ธาตุ ในความปรารถนา, ณ ปัจจัย ในภาวสาธนะ ๑
 ความประพฤติ ชื่อว่า จาร ๑ จร ธาตุ ในความประพฤติและการกิน, ณ ปัจจัย ในภาวสาธนะ ๑
 การทำรอบ ชื่อว่า ปริกฺขาร ๑ ปริ บทหน้า, กร ธาตุ ในการกระทำ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย
 ในภาวสาธนะ, (๓๐/๑) ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบ ณ อนุพันธ์,

^{๖๐๕} กจ. ๕๔๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๖๐๖} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๖๐๗} กจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๘๐.

^{๖๐๘} กจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

^{๖๐๙} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๖๑๐} กจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๖๒๒.

อาเทศ กร เป็น ขร ด้วยสูตรว่า ปุรสุมปปริหิ กโรติสุส ขขรา วา ตปจเจยสุ จ,^{๖๑๑} ซ้อน ก
 ต้นธาตุ ด้วยสูตรว่า วกุเค โฆสาฯเปฯ ปจมา,^{๖๑๒} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น
 โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ
 ผู้ชื่อว่า ทายก เพราะว่า ให้ ฯ ทา ธาตุ ในการให้, ตั้ง ทา เป็นธาตุ, ลง ญู ปัจจย ด้วยสูตรว่า
 สพฺพโต ญฺวุตฺวาวิ วา,^{๖๑๓} ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ฌ อนุพันธ์,
 อาเทศที่สุดธาตุ เป็น อาย ด้วยสูตรว่า อากรรนฺตนาโม,^{๖๑๔} อาเทศ ญู เป็น ออก ด้วยสูตรว่า อนกา
 ยฺญฺวณฺ, ^{๖๑๕} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๖๑๖} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า
 โส ฯ^{๖๑๗} ผู้ชื่อว่า นายก เพราะอรรถว่า นำไป ฯ นิ ธาตุ ในการนำไป, ลง ญู ปัจจย, ตั้งปัจจย
 ที่มี ฌ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อตีโยค ฯ เป ฯ ริเต,^{๖๑๘}
 อาเทศ เอ เป็น อาย ด้วยสูตรว่า เต อาวายา การิเต,^{๖๑๙} (๓๐/๒) อาเทศ ญู เป็น ออก ด้วยสูตรว่า
 อนกา ยฺญฺวณฺ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ
 ผู้ชื่อว่า ลาวก เพราะอรรถว่า เกี่ยว ฯ ลุ ธาตุ ในการตัด, ญู ปัจจย, ตั้งเป็นการิต, ลบ ฌ ปัจจย,
 พฤทธิ อู เป็น โอ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า เต อาวายา การิเต, แปลง ญู เป็น ออก
 ด้วยสูตรว่า อนกา ยฺญฺวณฺ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ
 ด้วยสูตรว่า โส ฯ ชน ผู้มีปกติทำ ชื่อว่า การิ ฯ กร ธาตุ ในการทำ, ลง ฌี ปัจจย ด้วยสูตรว่า
 ตสฺสึลลํทิสฺสึ ฌิตฺวาวิ จ, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ฌ อนุพันธ์,
 พฤทธิ อู เป็น โอ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ วิกัตติ
 ด้วยสูตรว่า เสสโต ฯเปฯ ลิปิ ฯ^{๖๒๐} ผู้มีปกติฆ่า ชื่อว่า ฆาติ ฯ หน ธาตุ ในการเบียดเบียนและการ
 ไป, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ฌี ปัจจย ในอรรถตัดสี่ละ, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย,

^{๖๑๑} กจจ. ๕๕๔., ปทรูป. ๕๘๒.

^{๖๑๒} กจจ. ๒๕., ปทรูป. ๔๒.

^{๖๑๓} กจจ. ๕๒๗., ปทรูป. ๕๖๘.

^{๖๑๔} กจจ. ๕๕๓., ปทรูป. ๕๖๔.

^{๖๑๕} กจจ. ๖๒๒., ปทรูป. ๕๗๐.

^{๖๑๖} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๖๑๗} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๖๑๘} กจจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๖๑๙} กจจ. ๕๑๕., ปทรูป. ๕๔๑.

^{๖๒๐} กจจ. ๒๒๐., ปทรูป. ๗๔.

ลพ ณ อนุพันธ์, อาเทศ หน ธาตุ เป็น ฆาต ด้วยสูตรว่า หนสฺส ฆาโต,^{๖๒๑} นำมาประกอบกัน ด้วย
 สูตรว่า นเย, (๓๑/๑) ลง สติ วิภัตติ, ลพ สี่ ฯ บทว่า ฆาธิ ก็มี ฯ อาเทศ ต อักษร เป็น ธ
 ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสฺส จ ฯ^{๖๒๒} ผู้มีปกติให้ ชื่อว่า ทายี ฯ ทา ธาตุ ในการให้, ลง ณี
 ปัจจัย ฯ ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ฉานุพฺนโร, ลพ ณ
 ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลโป, อาเทศที่สุดธาตุเป็น อาย ด้วยสูตรว่า อาการณฺตานมาโย, นำมา
 ประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลพ สติ วิภัตติ ฯ
 ถามว่า “อาจารย์ กล่าวบทว่า วา เพื่อประโยชน์อะไร” ฯ ตอบว่า “เรากล่าวบทว่า วา เพื่อจะให้รู้
 ว่า ในตัวอย่างว่า อุปกฺขโร แม้จะมี ณ อนุพันธ์ ก็ตามที ก็จะไม่มีการตั้งการิตปัจจัย ด้วยสูตรนี้
 เพราะท่านห้ามด้วย วา ศัพท์” ฯ การเข้าไปทำ ชื่อว่า อุปกฺขร ฯ อุป บทหน้า ฯ กร ธาตุ ในการ
 ทำ, ลง ณ ปัจจัย หลัง กร ธาตุ, ลพ ณ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ คมา จ,^{๖๒๓} อาเทศ กร ธาตุ
 เป็น ขร ด้วยสูตรว่า ปฺรสมฺปปริหิ กรโรติสฺส ขขรา วา ตปฺจฺเยสฺ จ, (๓๑/๒) ช้อน ก ต้นธาตุ
 ด้วยสูตรว่า วฺกฺเค โฆสา ฯเปฯ ปจฺมา,^{๖๒๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตร
 ว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลง สติ วิภัตติ, แปลง สติ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๒๒, ๕๓๐. อนกา ยฺญฺวณฺ.

อันชน ย่อมเปลือคน ชื่อว่า นนฺทน ฯ นนฺท ธาตุ ในความเปลือคน, ลง ยู ปัจจัย
 หลัง นนฺท ธาตุ, แปลง ยู เป็น อน, นำมาประกอบกัน, ลง สติ วิภัตติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า
 สี่ ฯ อันเขา เป็นอยู่ ชื่อว่า ภาวน ฯ ตั้ง ภู ธาตุ, ภู ธาตุ ในความมีความเป็น, ลง ยู ปัจจัย หลัง ภู
 ธาตุ, พฤทธิ ฐ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสฺ จ, แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรนี้ อนกา ยฺญฺวณฺ,
 เอาโอ เป็น อว, นำมาประกอบกัน ฯ ลง สติ วิภัตติ ฯ อันคน ฟังถือเอา ชื่อว่า คหณ ฯ คห ธาตุ
 ในการถือเอา, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรนี้, แปลง น เป็น ณ หลัง คห ธาตุ, นำมา
 ประกอบกัน, ลง สติ วิภัตติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ บทว่า คหณ มีบ้าง ฯ ความไม่มีน
 เป็น ณ ฯ ชนชื่อว่า นพการก (ช่างसान) เพราะอรรถว่า ทำไม้้อ ฯ นพ ศัพท์บทหน้า, กร
 ธาตุ ในการทำ, ลง ณฺว ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ณฺวตุวาวิ วา, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์
 เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนฺโร, ลพ ณ อนุพันธ์ปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตา

^{๖๒๑} กจฺ. ๕๕๑., ปทฺรฺป. ๕๔๔.

^{๖๒๒} กจฺ. ๒๐., ปทฺรฺป. ๒๗.

^{๖๒๓} กจฺ. ๕๑๗., ปทฺรฺป. ๔๘๘.

^{๖๒๔} กจฺ. ๒๕., ปทฺรฺป. ๔๒.

ฯเปฯ โลปี, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อลโยคนุตตฺส วุทธิ การิตะ,^{๖๒๕} (๓๒/๑) แปลง ฌว เป็น อก ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ในคัมภีร์นยาสะ^{๖๒๖} พระวิมลพุทธิกถาวาสิ (นยาสะ) ไว้ว่า การโก (ผู้กระทำ) ฯ

๖๒๓, ๕๕๔. กคา จขานั.

การหุง ชื่อว่า ปาก ฯ ปจ ธาตุในการหุง, ตั้ง ปจ เป็นธาตุ, ลบสละท่ายธาตุที่มีหลาย พยางค์, ลง ฌ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาเว จ,^{๖๒๗} ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนุโร, ลบ ฌ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตา ฯเปฯ โลปี, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อลํ ฯเปฯ ริเต, อาเทศที่สุดธาตุ (จ) เป็น ก ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิภคฺติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺคตฺเถ ปจมา,^{๖๒๘} แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ การประกอบ ชื่อว่า โยค ฯ ยุช ธาตุ ในการประกอบ, ตั้ง ยุช เป็นธาตุ ด้วยสูตรว่า ภูวาทโย ธาตโว,^{๖๒๙} ลบสละที่สุดธาตุที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ธาตุ ฯเปฯ สรสส, ลง ฌ อนุพันธ์ของปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาเว จ, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนุโร, ลบ ฌ ด้วยสูตรว่า การิตานํ ฯเปฯ โลปี,^{๖๓๐} พฤทธิ อ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อลํ ฯเปฯ ริเต, อาเทศที่สุด (ยุช) ธาตุ (คือ ช) เป็น ค ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

ปริเฉทที่ ๕ ชื่อว่า กิพพิชานรูปทีปนี จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

^{๖๒๕} กจจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๖๒๖} นฺยาส. อ. ๔๘๕.

^{๖๒๗} กจจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๘๐.

^{๖๒๘} กจจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๖๒๙} กจจ. ๔๕๗., ปทรูป. ๔๒๔.

^{๖๓๐} กจจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

๔.๒ โยชนามูลกัจจายนะ (อุณาที) แปล

- ปริเฉทที่ ๖ อุณาทีกัปปีนิกพิธานรูปที่ปนี

๖๒๔-๕๖๓. กตุตริ กิตฺ.

(๑/๑) พระกัจจายนะ ครั้นแสดงกพิพิธานกัณฑ์แล้ว บัดนี้ เมื่อจะแสดงอุณาทีกัณฑ์ จึงกล่าวสูตรว่า กตุตริ กิตฺ^{๖๓๑} เป็นต้น ๆ ผู้ใด ย่อมทำ (การงาน) เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า การก ๆ กร ธาตุ ในการทำ, ตั้ง กร เป็นธาตุ ๆ ลบสระท้ายธาตุที่มีหลายพยางค์ ด้วยสูตรว่า ธาตุสุสนฺโต โลโปเนกสูตรสุต จ,^{๖๓๒} ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรว่า กาเล วตุตมานาตีเต ฌวาทโย,^{๖๓๓} ตั้งชื่อ กิต ปัจจย ด้วยสูตรว่า อญเณ กิตฺ,^{๖๓๔} ลง ณ ปัจจย ในกัตตุสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการกิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การกิตฺ วิย ฌานุพนฺโห,^{๖๓๕} ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การกิตานํ โณ โลโป,^{๖๓๖} พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสโยคนุตสุต วุทธิ การกิต,^{๖๓๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ปริ ยุตเต,^{๖๓๘} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตพฺพิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สติ วิกัตติ, ลบ สติ ด้วยสูตรว่า เสสโต โลโป คสิปิ,^{๖๓๙} ผู้มีปกติทำ ชื่อว่า การก ๆ กร ธาตุ ในการทำ, ลง ณ กิตปัจจย ด้วยสูตรว่า หนดยาทีนํ ญโก,^{๖๔๐} ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการกิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การกิตฺ วิย ฌานุพนฺโห, ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การกิตานํ โณ โลโป, พฤทธิ อ เป็น อา อสโยคนุตสุต วุทธิ การกิต, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สติ วิกัตติ, แปลง สติ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๖๔๑} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๖๔๒} ลบสระหน้าปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๖๔๓} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ผู้ใด ย่อมทำ เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า การก ๆ กร ธาตุ,(๑/๒) ลง ณ ปัจจย

^{๖๓๑} กจฺจ. ๖๒๔., ปทฺรฺป. ๕๖๓.

^{๖๓๒} กจฺจ. ๕๒๑., ปทฺรฺป. ๔๒๕.

^{๖๓๓} กจฺจ. ๕๕๓., ปทฺรฺป. ๕๕๕.

^{๖๓๔} กจฺจ. ๕๔๖., ปทฺรฺป. ๕๖๒.

^{๖๓๕} กจฺจ. ๖๒๑., ปทฺรฺป. ๕๕๕.

^{๖๓๖} กจฺจ. ๕๒๓., ปทฺรฺป. ๕๒๖.

^{๖๓๗} กจฺจ. ๔๘๓., ปทฺรฺป. ๕๒๗.

^{๖๓๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๖๓๙} กจฺจ. ๒๒๐., ปทฺรฺป. ๗๔.

^{๖๔๐} กจฺจ. ๕๓๖., ปทฺรฺป. ๕๕๔.

^{๖๔๑} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๖๔๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฺรฺป. ๑๒.

^{๖๔๓} กจฺจ. ๘๓., ปทฺรฺป. ๖๗.

ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺจฺวา วิ วา,^{๖๔๔} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ญานฺนุพฺนโร, ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฉ โลโป, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสโยคนตสฺส วุทฺธิ การิตฺเต, อาเทศ ญฺ เป็น ออก ด้วยสูตรว่า อนกา ยฺญฺวณฺ, ^{๖๔๕} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ^{๖๔๖} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ ผู้ใด ย่อมหุง (ข้าว) เหตุ นั้น ผู้ นั้น ชื่อว่า ปาจก ๗ ปจ ชาติ ในการหุง, ตั้งชื่อชาติ เป็นต้น, ลง ญฺ ปัจจัยหลัง ปจ ชาติ, กิต ปัจจัย ในกัตตุ, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ วิย ญานฺนุพฺนโร, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น อา, อาเทศ ญฺ เป็น ออก, นำมา ประกอบกัน, ลง สิ ปฐฺมาวิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ ผู้ใด ย่อมทำ เหตุ นั้น ผู้ นั้น ชื่อว่า กตฺตา ๗ กร ชาติ, ลง ตฺ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺจฺวา วิ วา, อาเทศ ร แห่ง กร ชาติ เป็น ต ด้วยสูตรว่า กรสฺส จ ตตฺตํ ตฺสฺมี, ^{๖๔๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ วิกัตติ หลัง กตฺตํ ศัพท์, แปลง อุ เป็น อา ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตฺถุปีตาทีนมา สิสุมี สิโลโป จ ๗ ^{๖๔๘} ผู้ใด ย่อมให้บุตรเกิด เหตุ นั้น ผู้ นั้น ชื่อว่า ชนิตา ๗ ชน ชาติ ในความเกิด, ชนิตี ชาติ ในความปรากฏขึ้น, ลง ตฺ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺจฺวา วิ วา, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง อุ เป็น อา ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตฺถุปีตาทีนมา สิสุมี สิโลโป จ ๗ (๒/๑) ผู้ใด ย่อมหุง เหตุ นั้น ผู้ นั้น ชื่อว่า ปจิตา ๗ ปจ ชาติ ในการหุง, ลง ตฺ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺจฺวา วิ วา, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, ^{๖๔๙} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง อุ เป็น อา, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตฺถุปีตาทีนมา สิสุมี สิโลโป จ ๗ ผู้ใด ย่อมนำไป เหตุ นั้น ผู้ นั้น ชื่อว่า เนตฺ ๗ นี ชาติ ในการให้ถึง, นี ชาติ ในการนำไป, ลง ตฺ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺจฺวา วิ วา, พฤทธิ อ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสุ จ, ^{๖๕๐} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ วิกัตติ, แปลง อุ เป็น อา ลบ สิ ด้วยสูตรว่า สตฺถุปีตา ๗เปฯ โลโป จ ๗

^{๖๔๔} กจ. ๕๒๗., ปทฺรูป. ๕๖๘.

^{๖๔๕} กจ. ๖๒๒., ปทฺรูป. ๕๗๐.

^{๖๔๖} กจ. ๖๐๑., ปทฺรูป. ๓๓๔.

^{๖๔๗} กจ. ๖๑๕., ปทฺรูป. ๕๗๓.

^{๖๔๘} กจ. ๑๕๕., ปทฺรูป. ๑๕๘.

^{๖๔๙} กจ. ๖๐๕., ปทฺรูป. ๕๔๗.

^{๖๕๐} กจ. ๔๘๕., ปทฺรูป. ๔๓๔.

๖๒๕, ๖๐๕. กาวกมฺเมตฺถ กิจฺจ-กุต-ขตุถา.

กิจฺจ ปิจฺจยฺ กุต ปิจฺจยฺ และ ข ปิจฺจยฺ ชื่อว่า กิจฺจกุตข ฯ อรรถแห่งกิจฺจ ปิจฺจยฺ กุต ปิจฺจยฺ และ ข ปิจฺจยฺ มีอยู่ แก่ปิจฺจยฺเหล่าใด ปิจฺจยฺเหล่านั้น ชื่อว่า กิจฺจกุตขตุถ ฯ อันท่าน พึงให้บวช, เป็นภาวสาธนะ ฯ อันท่าน ยังความมีในเบื้องบน คือ การให้เข้าถึงเพศภิกษุ สูงกว่าความเป็น สามเณร, เป็นภาวสาธนะ ฯ อุป สํ บทหน้า, ปท ธาตุ ในการถึง, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ตพพ ปิจฺจยฺ ด้วยสูตรว่า เปสาดิสฺสคฺคปตฺตกาเลสฺส กิจฺจา,^{๖๕๐} ลง ตพพ ปิจฺจยฺ ในภาวะด้วยสูตรนี้, ลง เณ ปิจฺจยฺ ด้วยสูตรว่า จุราทิตฺโต เณณยา,^{๖๕๑} ตั้งปิจฺจยฺที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปิจฺจยฺ ด้วยสูตรว่า การิตํ วย ฌานุพนฺโร,^{๖๕๒} ลบ ฌ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลปฺ,^{๖๕๓} (๒/๒) พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสํโยคนฺตสฺส วุทธิ การิตเ,^{๖๕๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลง สติ วิภคฺติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สี,^{๖๕๕} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๖๕๖} และลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลปฺ,^{๖๕๗} บทว่า ภวตา เป็นกัตตา ในบทว่า อุปสมฺปาเทตฺตพฺพิ ฯ ที่นอน อันท่าน พึงนอน ย่อมนอน หรือ จักนอน เหตุนี้ ชื่อว่า สยิตพฺพ ฯ สี่ ธาตุ ในการนอน, ลง ตพพ ปิจฺจยฺ ด้วยสูตรว่า เปสาดิสฺสคฺคปตฺตกาเลสฺส กิจฺจา, ลง ตพพ ปิจฺจยฺ ในภาวสาธนะ, ลง อิ อาคม ด้วยสูตรว่า ยถาคมฺมิกาโร,^{๖๕๘} พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อนุเณสฺส จ,^{๖๕๙} อาเทส เอ เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย,^{๖๖๐} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์, ลง สติ วิภคฺติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สี, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ กรรม อันท่าน ควรทำ ทำแล้ว จักทำเหตุนี้ กรรมนี้ ชื่อว่า กตฺตพฺพ ฯ กร ธาตุ ในการทำ, ลง ตพพ ปิจฺจยฺ ด้วยสูตรว่า เปสาดิ ฯเปฯ กิจฺจา, ลงในกัมมะ ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุเป็น ต

^{๖๕๐} กจฺจ. ๖๓๕., ปทฺรูป. ๕๕๕.

^{๖๕๑} กจฺจ. ๔๕๒., ปทฺรูป. ๕๒๕.

^{๖๕๒} กจฺจ. ๖๒๑., ปทฺรูป. ๕๕๓.

^{๖๕๓} กจฺจ. ๕๒๓., ปทฺรูป. ๕๒๖.

^{๖๕๔} กจฺจ. ๔๘๓., ปทฺรูป. ๕๒๗.

^{๖๕๕} กจฺจ. ๒๑๕., ปทฺรูป. ๑๕๕.

^{๖๕๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๖๕๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺรูป. ๖๗.

^{๖๕๘} กจฺจ. ๖๐๕., ปทฺรูป. ๕๔๗.

^{๖๕๙} กจฺจ. ๔๘๕., ปทฺรูป. ๔๓๔.

^{๖๖๐} กจฺจ. ๕๑๔., ปทฺรูป. ๔๕๑.

ด้วยสูตรว่า ตุณฑตพฺเพสุ วา,^{๖๖๒} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สึ ๑ ข้าวสุก อันท่าน พึงรับประทาน ๑(๓/๑) ข้าวสุก อันท่าน พึงบริโภคนั้น เหตุฉะนั้น ข้าวสุกนั้น ชื่อว่า โภคตพฺพ ๑ ภูช ชาติ ในการรักษาและการกิน, ลง ตพฺพ ปัจจย ด้วยสูตรว่า เปสาคิ ๑เปฯ กิจฺจา, ลง ตพฺพ ปัจจย ในกัมมะ ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ อู เป็นโอ ด้วยสูตรว่า อยฺเยสุ จ, ลบที่สุตฺตชาติ และช้อน ต ด้วยสูตรว่า ภูษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ,^{๖๖๓} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบ สระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ โภชนะ อันท่าน พึงกิน ๑ อส ชาติ ในการกิน, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, ลง ตพฺพ ปัจจย ด้วยสูตรว่า เปสาคิ ๑เปฯ กิจฺจา, ลง ตพฺพ ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็น นาม ด้วย จ ศัพท์, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สึ ๑ อันท่าน กินแล้ว ๑ อส ชาติ ในการบริโภค, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง กุต ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภูยาทีหิ มติพฺพิฐาทีหิ จ กฺโต,^{๖๖๔} ลง กุต ปัจจย ในภาวจาก ด้วยสูตรนี้, ลบ ก ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติวิภคฺติปจฺจยํ ทิมฺวิปริตฺตาทสโลปาคมา จ, ลง อิ อากม, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สึ ๑ อันท่าน หุงแล้ว ย่อมหุง ชื่อว่า ปจิต ๑ ปจ ชาติ ในการหุง, ลง กุต ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภูยาทีหิ มติพฺพิฐาทีหิ จ กฺโต,^{๖๖๕} (๓/๒) ลง กุต ปัจจย ในภาวจาก ด้วยสูตรนี้, ลบ ก, ลง อิ อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมฺมิกาโร, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สึ ๑ โภชนะ อันท่าน ย่อมกิน คือ อันท่าน ย่อมกิน ชื่อว่า อสิต ๑ อส ชาติ ในการกิน, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง กุต ปัจจย, ลงในกัมมะสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ลบ ก ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติ ๑เปฯ คมา จ,^{๖๖๖} ลง อิ อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมฺมิกาโร, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สึ ๑ สยน์ (การนอน) ๑ ท่าน นอนแล้ว ย่อมนอน เหตุฉะนั้น ชื่อว่า สยิต ๑ สึ ชาติ ในการนอน, ลง กุต ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภูยาทีหิ มติพฺพิฐาทีหิ จ กฺโต, ลง กุต ปัจจย ในกัมมจาก ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อยฺเยสุ จ,^{๖๖๗} อาเทศ เอ เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย, ลบ ก, ลง อิ อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมฺมิกาโร, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สึ ๑

^{๖๖๒} กจจ. ๖๒๐., ปทฺรป. ๕๔๕.

^{๖๖๓} กจจ. ๕๗๘., ปทฺรป. ๕๖๐.

^{๖๖๔} กจจ. ๖๔๓., ปทฺรป. ๖๓๕.

^{๖๖๕} กจจ. ๖๔๓., ปทฺรป. ๖๔๕.

^{๖๖๖} กจจ. ๕๑๗., ปทฺรป. ๔๘๘.

^{๖๖๗} กจจ. ๔๘๕., ปทฺรป. ๔๓๔.

ข้าวสุก อันท่าน หุงแล้ว ย่อมหุง เหตุนั้น ข้าวสุกนั้น ชื่อว่า ปจิต ๑ ปจ ธาตุ ในการหุง, ลง กต ปัจจย, ลบ ก, ลง อิ อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ๑ การนอน หนึ่งอันหนึ่ง อันท่าน ย่อมนอน หนึ่งอันหนึ่ง เหตุนั้น ชื่อว่า กิณฺณิสฺสย ๑ กิณฺณิ ศัพท์บพทหน้า, สิ ธาตุ ในการนอน, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง อ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺควาวิ วา, (๔/๑) ลงในอรรถภาวสาธนะ ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ อิ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, อาเทศ เอ เป็น อย, ซ้อน ส ด้วยสูตรว่า ประเทวภาโว จาน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยก, ลบ, รวม ๑ การนอน อันท่าน นอนนิตหนึ่ง ชื่อว่า อีสฺสย ๑ อีส ศัพท์บพทหน้า, สิ ธาตุในการนอน, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ข ปัจจย ด้วยสูตรว่า อีสฺสยฺหิ ข,^{๖๖๘} ลงในอรรถแห่งภาวสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ลบ ข อักษรอนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุวิกัตติปจฺจยํ ทิมฺวิปริตาเทสโลปาคมา จ,^{๖๖๙} พฤทธิ อิ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, อาเทศ เอ เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย, ซ้อน ส, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ อันท่าน นอน ลำบาก ชื่อว่า ทฺสย ๑ ทฺ บพทหน้า, สิ ธาตุ, ข ปัจจย ลงในอรรถภาวสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ลบ ข อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ เป็นต้น, อาเทศ เป็น อย และซ้อน ส, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ อันท่าน นอนด้วยดี ชื่อว่า สฺสย ๑ สฺ บพทหน้า, สิ ธาตุ, ข ปัจจย, ลง ข ปัจจย ในอรรถภาวสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ลบ ข ปัจจย, (๔/๒) อาเทศ เป็น อย และซ้อน ส, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, ลง ข ปัจจย ในกัมมสาธนะ ๑ เตยง อันท่าน ย่อมนอน นิตหนึ่ง นอนลำบาก ๑ เตยง อันท่าน นอนสบาย ๑ เตยง อันท่าน ย่อมนอน หนึ่งอันหนึ่ง เหตุนั้น เตยงนั้น ชื่อว่า กิณฺณิสฺสย ๑ กิณฺณิ ศัพท์บพทหน้า, สิ ธาตุ, ข อนุพันธ์ปัจจย, ลง ข ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรนี้, อาเทศเป็น อย ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, และซ้อน ส, นำมาประกอบกัน ๑ อันท่าน ย่อมนอนน้อย เหตุนั้น ชื่อว่า อีสฺสย ๑ อันท่าน ย่อมนอน โดยลำบาก เหตุนั้น ท่านนั้น ชื่อว่า ทฺสย ๑ อันท่าน ย่อมนอนด้วยความสุข เหตุนั้น ชื่อว่า สฺสย ๑

๖๒๖, ๖๓๔. กมฺมฺนิ ทฺติยาโย กฺโต.

ลง กต ปัจจย ในกัตตุ เมื่อทฺติยาวิกัตติ ที่ลงในอรรถแห่งกัมมะ มีอยู่ ๑ ผู้ชื่อว่า ทานทินฺน เพราะอรรถว่า ให้ทาน ๑ ทา ธาตุ ในการให้, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, อาเทศ ต ปัจจย

^{๖๖๘} กจ. ๕๖๐., ปทฺรป. ๖๐๔.

^{๖๖๙} กจ. ๕๑๗., ปทฺรป. ๔๘๘.

เป็น อินฺน ด้วยสูตรว่า ภิกขาโต อินฺนอนฺนอิณา วา,^{๖๗๐} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๖๗๑} นำมาประกอบกัน ฯ ผู้ชื่อว่า สีลรทฺธิ เพราะอรรถว่ารักษาศีล ฯ รทฺธิ ชาติ ในการรักษา, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, ลง กต ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ก, ลง อิ อากม, (๕/๑) นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ผู้ชื่อว่า กตฺตทฺต เพราะอรรถว่า กินข้าวแล้ว ฯ กทฺธิ ชาติ ในการรักษาและการกิน, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง กต ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ก, ลบที่สุดชาติ และ ซอน ต ด้วยสูตรว่า กุชาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ,^{๖๗๒} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ศิษย์ ผู้ชื่อว่า ครุปาสิต เพราะอรรถว่า เข้าไปหาครู ฯ อุปฺททฺธา, อาส ชาติในการเข้าไปนั่งใกล้, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, กต ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ก ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติ ฯเปฯ คมา จ,^{๖๗๓} ลง อิ อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ

๖๒๗, ๖๕๒. ขุยาทีหิ มนุ ม จ โต วา.

ธรรม ชื่อว่า เขม เพราะอรรถว่า เป็นที่สิ้นไปแห่งภัยมีอันตรายและอุปสรรคเป็นต้น ฯ จิ ชาติ ในความสิ้นไป, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง มนุ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ น อักษร ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติวิภคฺติปจฺยยานิ ฯเปฯ คมา จ,^{๖๗๔} พทฺธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ,^{๖๗๕} ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ,^{๖๗๖} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๖๗๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ อันตรายที่ชื่อว่า เขม เพราะอรรถว่า เป็นแดนกลัวแห่งชน ฯ ภี ชาติ ในความกลัว, ลง มนุ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ น, ทิฆะชาติ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติ เป็นต้น,(๕/๒) ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ นักษัตร ชื่อว่า โสเม เพราะอรรถว่า หลั่ง คือ แผ่(รัศมี)ไป ฯ รุ ชาติ ในความเป็นไป, มนุ ปัจจย, ลบ น, พทฺธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ฯ ส่วน ชื่อว่า โรม

^{๖๗๐} กจ. ๕๘๒., ปทฺฐป. ๖๓๑.

^{๖๗๑} กจ. ๑๐๔., ปทฺฐป. ๖๖.

^{๖๗๒} กจ. ๕๗๘., ปทฺฐป. ๕๖๐.

^{๖๗๓} กจ. ๕๑๗., ปทฺฐป. ๔๘๘.

^{๖๗๔} กจ. ๕๑๗., ปทฺฐป. ๔๘๘.

^{๖๗๕} กจ. ๔๘๕., ปทฺฐป. ๔๑๕.

^{๖๗๖} กจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๖๗๗} กจ. ๑๐๔., ปทฺฐป. ๖๖.

(จน) เพราะอรรถว่า ขึ้น คือ ไป ได้แก่ งอกขึ้น ๆ รุ ชาติ ในความไป, มนุ ปัจจย, ลบ น อักษร, พฤทธิ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๆ สภาวะ ชื่อว่า โหม เพราะอรรถว่า บุษบา ฯ หุ ชาติ ในการให้ การกิน และการบูชาล มนุ ปัจจย, พฤทธิ อุ เป็น โอ ฯ กลิ่น ชื่อว่า วาม เพราะอรรถว่า ไป คือ ถึง หรือ ฟุ้งไป ฯ วา ชาติ ในการไป และ การผูก, มนุ ปัจจย ฯ ควันไฟ ชื่อว่า ฐม เพราะอรรถว่า ห้วนไหว ฯ ฐ ชาติ ในการห้วนไหว, มนุ ปัจจย ฯ ทอง ที่ชื่อว่า โหม เพราะอรรถว่า ประดับ ฯ หิ ชาติ ในการไป, มนุ ปัจจย, พฤทธิ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ขน ชื่อว่า โลม เพราะอรรถว่า ตัด ฯ ลุ ชาติ ในการตัด, มนุ ปัจจย, พฤทธิ อุ เป็น โอ ฯ การยินดี ชื่อว่า เปม ฯ ปิ ชาติ ในการยินดี และการปรารธนา, สภาวะ ชื่อว่า อตุต เพราะอรรถว่า กินสุขและทุกข์ ฯ อท ชาติ ในการกิน, มนุ ปัจจย, ลบ น ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติวิภคติ เป็นต้น, แปลง ม เป็น ต ด้วยสูตรนี้, แปลง ท เป็น ต ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ฐสฺส จ,^{๖๗๘} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคติ, อาเทศ สิ วิภคติ เป็น อา ฯ สภาวะ ชื่อว่า อาตุม เพราะอรรถว่า กินสุข และทุกข์ ฯ อท ชาติ, มนุ ปัจจย, (๖/๑) ลบ ณ อักษร ที่ขณะต้นธาตุ และลง อุอาคม ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, อาเทศ ท เป็น ต ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ฐสฺส จ, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น อา ด้วยสูตรว่า สุยา จ ฯ^{๖๗๙}

๖๒๘, ๖๕๓. สมานีหิ ธมา.

สภาวะใด ยังกิเลสให้สงบ เหตุนั้น สภาวะนั้น ชื่อว่า สมถ, ได้แก่ สมาธิ ฯ สม ชาติ ในความสงบ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ไม่ลบที่สุดธาตุ เพราะการตามมาของ กุจิ ศัพท์, ลง ถ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, การฝึก ชื่อว่า ทมถ ฯ ทม ชาติ ในการฝึก, ทโร (ความเร่าร้อน), ทร ชาติ ในความเร่าร้อน, ทร ชาติ ในความทำลาย ฯ สิ่งใด อันชน ย่อมยึดติด คือ ยึดมั่น เหตุนั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า รด ฯ รห ชาติ ในการรับเอา, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ถ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ห ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ ฯเปฯ มา จ,^{๖๘๐} ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ฯ ที่ชื่อว่า ทุโม เพราะอรรถว่า ไป คือ ถึงความเจริญ ฯ ทุ ชาติ ในความเจริญ, ลง ม ปัจจย ฯ น้ำค้าง ชื่อว่า หิม เพราะอรรถว่า ปกคลุม ฯ หิ ชาติ ในการไป ฯ แผ่นดิน ชื่อว่า สิม เพราะอรรถว่า อันชน ย่อมกั้น คือ ผูกไว้ ฯ สิ ชาติ ในความผูก, ลง ม ปัจจย, ที่ขณะ ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, ชน ชื่อว่า ภิม เพราะอรรถว่า เป็นแดนกั้วแห่งชนทั้งหลาย, ภิ ชาติ ในความกั้ว ฯ ที่ชื่อว่า ทาม เพราะอรรถว่า ตัด คือทำให้ขาด ฯ ทา ชาติ ในการตัดขาด ฯ หรือว่า ชื่อว่า ทาม เพราะอรรถว่า ให้ ฯ ทา ชาติ ในการให้ ฯ

^{๖๗๘} กจจ. ๒๐., ปทรูป. ๒๗.

^{๖๗๙} กจจ. ๑๘๕., ปทรูป. ๑๑๓.

^{๖๘๐} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

(๖/๒) สภาพ ชื่อว่า สาม เพราะอรรถว่า สามารถ ฯ สา ธาตุ ในความสามารถ ฯ กาล ชื่อว่า ยาม เพราะอรรถว่า ผ่าน(วันและคืน)ไป ฯ ยา ธาตุ ในการไป ฯ ชนทั้งหลาย ย่อมดำรงอยู่ ด้วยคุณชาตินั้น เหตุนี้ คุณชาตินั้น ชื่อว่า งาม ฯ จา ธาตุ ในการดำรงอยู่, อาเทศ จ เป็น ฅ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ธาตุ เป็นต้น ฯ สิ่งใด ย่อมใหม่ คือเป็นเก่าแต่ที่นั่นนั่น เหตุนี้ สิ่งนั้น ชื่อว่า ภสฺมา (เก่า) ฯ ภส ธาตุ ในการทำให้เป็นเก่า, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ม ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, อาเทศ สิ วิภัตติ เป็น อา ด้วยสูตรว่า สุยา จ,^{๖๘๐} แยกพยัญชนะ ออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ

๖๒๕, ๕๖๕. คหสุอุปสรรคเต วา.

มีการอาเทศ (อ แห่ง ค ต้นธาตุ)เป็น เอ แห่งอักษร ที่ชื่อว่า อุปธา ของธาตุนี้ คือ คห ธาตุ ย่อมมีบ้าง ฯ คำว่า อุปธา เป็นชื่อเรียกอักษร ที่อยู่ถัดจากอักษรตัวสุดท้าย ซึ่งมีมาในคัมภีร์ ไวยากรณ์สันสกฤต ฯ^{๖๘๒} ฐานะใด อันชน ย่อมแบกรับทัฬหกรรมนั้น เหตุนี้ ฐานะนั้น ชื่อว่า เคห, คห (เรือน) บ้าง ฯ คห ธาตุ ในการรับ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ฌวุฑฺวาวิ วา,^{๖๘๓} นำมาประกอบกัน, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ^{๖๘๔} คห เรือน ฯ คห ธาตุ ในการถือเอา, อ ปัจจัย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ อาจารย์ทั้งหลาย ประสงค์ให้เป็นปงฺลิงค์ว่า เกโห, คโห (เรือน) ฯ (๗/๑) ก็ในขุททลิกขาฎีกา^{๖๘๕} พระขัมมสิริกกล่าวไว้แล้วว่า

เรือน ที่เทวดาและคนเหล่าอื่น เว้นภิกษุ ให้แล้วเพื่อประโยชน์แก่ญาติที่เหมาะสม
(หรือ) สิ่งของมีอยู่ ของคนเหล่านั้น ทราบว่า คหปติ(เคห) (เรือนคฤหบดี) ฯ

พระพุทธปิตายาจารย์ กล่าวไว้ในฎีกาแห่งปทรูปสัทธา^{๖๘๖} ว่า คำว่า ลิงคปาฏิภิก (นามศัพท์) เป็นไวพจน์ของนามนั่นเอง ฯ ศัพท์อาศัยทุก ๆ บท ชื่อว่า ปฏิปท, ศัพท์ที่ประกอบ ทุก ๆ บท ชื่อว่า ปฏิปติก ฯ

^{๖๘๐} กจจ. ๑๘๕., ปทรูป. ๑๑๓.

^{๖๘๒} อักษรตัวที่สุดใน คห ได้แก่ สระ อ ของ ห ในไวยากรณ์สันสกฤต เรียกว่า อุปธา. กลุ่มศึกษานิรุกติศาสตร์, **ปทรูปสัทธาแปลและอธิบาย**, (กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑๕.

^{๖๘๓} กจจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๑๘.

^{๖๘๔} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๖๘๕} ขุทฺท. ๑๔๓/๑๓.

^{๖๘๖} ปทรูป. ฎี. ๖๑.

๖๓๐, ๖๕๔. มสฺสฺสฺสฺส จุณฺณจฺเจรา.

อาเทศ สฺของ มสฺ ชาติ เป็น จุณฺร และ จุณฺเร ด้วยสูตรว่า มสฺสฺสฺสฺส จุณฺณจฺเจรา^{๖๕๓} ลง สิ วิภคฺติ, อาเทศ สฺของ มสฺ ชาติ เป็น จุณฺร ด้วยสูตรนี้, แปลง สิ เป็น โอิ ด้วยสูตรว่า โส,^{๖๕๔} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ มจฺเจโร (ความตระหนี่) ๑ มสฺ ชาติ, สิ วิภคฺติ, อาเทศ สฺของ มสฺ ชาติ เป็น จุณฺเร ๑ ก็บังเกิด พึงทำรูป ในการที่ประกอบเฉพาะบท คือ บทนาม ซึ่งสำเร็จแล้ว (ด้วย ชาติ และวิภคฺติและปัจจัย) ๑ ชน ผู้ชื่อว่า มจฺเจร เพราะอรรถว่า ตระหนี่ ๑ มสฺ ชาติ ในความตระหนี่, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, ลบที่สุด ชาติ, ลง กฺวิ ปัจจัย, ลบ กฺวิ ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคฺติ, อาเทศ สฺแห่ง มสฺ ชาติ เป็น จุณฺร ด้วยสูตรนี้, แปลง สิ เป็น โอิ ด้วยสูตรว่า โส, ลบสระหน้า ปกฺติสระหลัง, แยกพยัญชนะออกจากสระ, นำมารวมกัน ๑ ชนใด ย่อมตระหนี่ เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า มจฺเจร ๑ มสฺ ชาติ, ลบ กฺวิ ปัจจัย, ลง สิ วิภคฺติ, อาเทศ สฺแห่ง มสฺ ชาติ เป็น จุณฺร, แปลง สิ เป็น โอิ ด้วยสูตรว่า โส, นำมาประกอบกัน ๑

๖๓๑, ๖๕๕. อาปฺพุพฺพจฺรสฺส จ.

(๗/๒) อา อักษร เป็นเบื้องต้น แห่ง จร ชาติ นั้น มีอยู่ เหตุ นั้น จร ชาติ นั้น ชื่อว่า อาปฺพุพฺพ, จร ชาติ นั้นด้วย มิ อา เป็นเบื้องต้นด้วย เหตุ นั้น ชื่อว่า จร ชาติ มิ อา เป็นเบื้องต้น ๑ จ ศัพท์ในสูตรนี้ รวบรวมเอาการแปลงเป็น จุณฺริย ที่ท่านไม่ได้กล่าวแล้ว ๑ ดังนั้น พระกัจจายนะ กล่าวไว้ในวุตติ^{๖๕๕} ว่า แปลง (จร ชาติ) เป็น จุณฺริย จุณฺเร จุณฺร ๑ บทว่า อาปฺพุพฺพจฺรสฺส จ ได้แก่ อา อักษรเป็นบทหน้า ๑ เหตุ อันชน ประพฤติยิ่งแล้ว เหตุ นั้น จึงชื่อว่า อจฺจฺริย ๑ ก็ในสัททนีติ^{๖๕๖} พระอัครกวีสาจารย์ กล่าวไว้ว่า “เหตุ อันชน พึงประพฤติยิ่ง เหตุ นั้น จึงชื่อว่า อจฺจฺริย” ๑ อา บทหน้า, จร ชาติ ในการไปและการกิน, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, ลง กฺวิ ปัจจัย, อาเทศ จร ชาติ เป็น จุณฺริย ด้วยสูตรนี้ และรัสสะ อา อักษร, ลบ กฺวิ ปัจจัย, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตพฺพิต ๑เปฯ สฺ จ,^{๖๕๗} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สิ ๑^{๖๕๘} อันชน ประพฤติยิ่งแล้ว เหตุ นั้น ชื่อว่า อจฺจฺเร ๑ อา บทหน้า, จร ชาติ, กฺวิ ปัจจัย, อาเทศ เป็น จุณฺเร ๑ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๑ ความดี อันชน พึงประพฤติทั่ว คือ ยิ่ง เหตุ นั้น ชื่อว่า อจฺจฺเร ๑ สภาวะใด ย่อมตระหนี่ เหตุ นั้น

^{๖๕๓} กจจ. ๖๓๐., ปทฺรูป. ๖๕๔.

^{๖๕๔} กจจ. ๑๐๔., ปทฺรูป. ๖๖.

^{๖๕๕} กจจ. ว. ๑๕๓.

^{๖๕๖} นีติ. อ. ๔๐๒.

^{๖๕๗} กจจ. ๖๐๑., ปทฺรูป. ๓๓๔.

^{๖๕๘} กจจ. ๒๑๕., ปทฺรูป. ๑๕๕.

สภาวะนั้น ชื่อว่า มจฺฉริย ฯ มสฺส ชาตุ ในความตระหนี่, กฺวิ ปัจจยฺ, อาทสทําย มสฺส ชาตุ เป็น จฺฉริย ด้วย จ ศัพท์, ลภ กฺวิ ปัจจยฺ, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ

๖๓๒, ๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.

(๘/๑) วัตฺถุใด ย่อมเปี้ยก เหตุ นั้น วัตฺถุนั้น ชื่อว่า อลฺล ฯ อีกอย่างหนึ่ง ความสามารถ ชื่อว่า ปริสมติ คือ อลฺลํ ฯ อล ชาตุ ในความสามารถ, ตั้งชื่อ ชาตุ เป็นต้น, ลง ล ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ^{๖๕๓} สิ่งของ อันชน ย่อมนับ เหตุ นั้น สิ่งของ นั้น ชื่อว่า กลฺล ฯ อีกอย่างหนึ่ง ฯ การนับ ชื่อว่า กลฺล ฯ กล ชาตุ ในการนับ, ตั้งชื่อชาตุ เป็นต้น, ลง ล ปัจจยฺ, นำมาประกอบกัน ฯ สิ่งใด ย่อมไป เหตุ นั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า สลฺล ฯ อีกอย่างหนึ่ง ฯ การถึง ชื่อว่า สลฺล ฯ สล ชาตุ ในการไป และการถึง, ลง ล ปัจจยฺ ฯ ความสามารถ ชื่อว่า อลฺล ฯ อล ปัจจยฺ, ลง ย ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้, เช่น กลฺลํ กลฺลํ (การนับ) สลฺลํ สลฺลํ (การกำจัด) ฯ^{๖๕๔}

๕๓๓, ๖๕๗. ยานลาณา.

การนับ ชื่อว่า กลฺยาน ฯ ลง กล ชาตุ, ยาน ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้ ฯ การหลีกเลี่ยง ชื่อว่า ปฏิสลฺลาณ ฯ ภิกษุ เร้นอยู่ คือ ไปอยู่ เหตุ นั้น ภิกษุนั้น ชื่อว่า สลฺลาณ ฯ สล ชาตุ ในการไป และการถึง, ลาณ ปัจจยฺ ฯ ภิกษุชื่อว่า ปฏิสลฺลาณ เพราะอรรถว่า หลีกเร้นอยู่ ฯ

๖๓๔, ๖๕๘. มถิสฺส อสฺส โล จ.

ผู้ชื่อว่า มลฺล เพราะอรรถว่า ย่ำยี ฯ มถ ชาตุในการกวน, ตั้งชื่อ ชาตุ เป็นต้น, ลง อ ปัจจยฺ ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺควาวิ วา,^{๖๕๕} อาทส ถ (ที่สุดชาตุ) เป็น ล ด้วยสูตรนี้, ซ้อน ล ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จาน, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ ฯ แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส , แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลภสระหน้า ปกฺติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ การย่ำยี ชื่อว่า มล .ล ฯ มถ ชาตุ, อ ปัจจยฺ, อาทส ถ เป็น ล, ซ้อน ล, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สิ, (๘/๒) คำว่า ลโต โภ จ อากโม หมายถึง ลง ก อากมหลัง ล ปัจจยฺ, หรือลง ลก ปัจจยฺโดยวิกัปปี ก็ ได้,^{๖๕๖} ที่ชื่อว่า อากม เพราะอรรถว่า ย่อมลง ฯ ที่จารลง ปจฺจโย ลการากโม (ลงปัจจยฺ คือ ลก

^{๖๕๓} กจฺจ. ๒๑๕., ปทฺรฺป. ๑๕๕.

^{๖๕๔} ปทฺรฺป. อ. ๔๘๒.

^{๖๕๕} กจฺจ. ๕๒๗., ปทฺรฺป. ๕๖๘.

^{๖๕๖} กจฺจ. ว. ๑๕๔. วา ศัพท์ ชื่อว่า วิกัปปี หรือ วิกัปปนนะ หมายถึง กระทำให้มีวิธีการต่าง ๆ คือ ประกอบศัพท์อย่างอื่นได้อีก. พระคันธสารากวีวงศ์, งาม - ตอบ คณฺฐิบทในคัมภีร์ปทฺรฺปติทฺธิ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๐.

อาคม ก็มี) ๑ ชน ย่อมปล้ำ ชื่อว่า มลุลก ๑ มถ ชาติ, ลง ลก ปัจจัย ด้วย จ ศัพท์, อาเทศ ถ เป็น
 ล ในสูตร, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภคฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ การย้าย ชื่อว่า
 มลุลก ๑ ลง ล ปัจจัย ๑ ในสัททนต์ิ^{๖๕๗} พระอัครกวีสังฆราชย์ กล่าวแล้ว ว่า แปลง ถ แห่ง มถ
 ชาติ เป็น ลล, ลลล ด้วยสูตรว่า มถิสฺส ถสฺส ลลลลลกา, มถ ชาติ ในการปลุกปล้ำ ๑ ตัวอย่างเช่น
 มลูลโล มลูลโก (นักมวยปล้ำ) ๑ หรือว่า มลูล (มวยปล้ำ) นั้นเทียว ชื่อว่า มลูลก ๑^{๖๕๘}

๖๓๕, ๕๕๕. เปสาคิสฺสคฺคปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.

การใช้ไป(การส่งไป) การอนุญาต และการบอกเวลาที่มาถึง ชื่อว่า เปสาคิสฺสคฺคปตฺตกา-
 ลกาล ๑ พระกัจจายนะ^{๖๕๙} เมื่อแสดงตัวอย่างแห่งความหมายเหล่านั้นโดยลำดับ จึงกล่าวว่า กตฺตพฺพ
 กมฺมํ ภวตา (ท่าน พึ่งทำกรรม) เป็นต้น ๑ ท่าน พึ่งทำกรรม ๑ ท่าน จงทำกรรม ๑ กร ชาติ
 ในการทำ, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, การตั้งชื่อว่า กิจฺจ ปัจจัย แห่ง ตพฺพ ปัจจัย เป็นต้น ด้วยสูตรว่า เต
 กิจฺจา,^{๖๖๐} ลง ตพฺพ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดชาติ เป็น ต ด้วยสูตรว่า ตฺตฺตฺตพฺพเพสุ วา,^{๖๖๑}
 นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภคฺติ, แปลง ลี เป็น อ ด้วย สูตรว่า ลี ๑^{๖๖๒} ท่าน พึ่งทำ ๑ (๕/๑) กร
 ชาติ, ลง อนิยปัจจัย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, อาเทศ น เป็น ณ ด้วยสูตรว่า รหาคิโต ณ,^{๖๖๓}
 ลง ลี วิภคฺติ, แปลง ลี เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๖๖๔}
 ลบสระหน้า ปกฺคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๖๖๕} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๖๖๖} นี้
 ตัวอย่างเช่น ตพฺพ ปัจจัยที่ใช้ในความหมายว่า เปส (การใช้ไป) ๑ ที่เรียกว่า โภคตพฺพ เพราะ
 วิเคราะห์ว่า โภชนะ อันท่าน พึ่งบริโภ ๑ ภูช ชาติ ในการรักษา และการกิน, ลง ตพฺพ ปัจจัย
 ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ,^{๖๖๗} ลบที่สุดชาติ และ ช้อน ต สองตัว ด้วย
 สูตรว่า

^{๖๕๗} นีติ. ๑๒๔๓.

^{๖๕๘} นีติ. อ. ๑๑๐๘.

^{๖๕๙} กจฺจ. อ. ๑๕๔.

^{๖๖๐} กจฺจ. ๕๔๕., ปทฺรฺป. ๕๔๘.

^{๖๖๑} กจฺจ. ๖๒๐., ปทฺรฺป. ๕๔๕.

^{๖๖๒} กจฺจ. ๒๑๕., ปทฺรฺป. ๑๕๕.

^{๖๖๓} กจฺจ. ๕๔๕., ปทฺรฺป. ๕๕๐.

^{๖๖๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฺรฺป. ๑๒.

^{๖๖๕} กจฺจ. ๘๓., ปทฺรฺป. ๖๗.

^{๖๖๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรฺป. ๑๔.

^{๖๖๗} กจฺจ. ๔๘๕., ปทฺรฺป. ๔๓๔.

ภูษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ,^{๑๐๘} ลง สติ วิภคฺติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สตี ๑ โภชนะ อันท่าน พึง บริโภค ๑ ภูช ชาติ, ลง อนีนฺย ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้, พฤทธี อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, นำมา ประกอบกัน, ลง สติ วิภคฺติ, แปลง สติ เป็น อํ ๑ นี้เป็นตัวอย่างของ อติสคฺค (การอนุญาต) ๑ พระสูตร ที่เรียกว่า อชฺฌยิตพฺพ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านผู้เจริญ พึงสวด อันท่าน สวดแล้ว ๑ อธิ บทหน้า, อิ ชาติ ในการสาธยาย, ลง ตพฺพ ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้, ลง อิ อากม, อาเทศ อิ ชาติ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, แปลง เอ เป็น อย, แปลง อธิ เป็น อชฺฌ ด้วยสูตรว่า อชฺโฌ อธิ,^{๑๐๙} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สติ วิภคฺติ, แปลง สติ เป็น อํ ด้วยสูตรว่า สตี ๑ มนฺต์ อันท่าน พึงสวด ๑ อธิ บทหน้า, อิ อากม, ลง อนีนฺย ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อิ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, แปลง เอ เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย, แปลง อธิ เป็น อชฺฌ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ นี้ตัวอย่างของ ปตฺตกาล (การบอกเวลาที่มาถึง) ๑ เช่น กรรม อันท่านผู้เจริญ พึง(ถึง)เวลาทำ ๑

๖๓๖, ๖๕๕. อวสุตฺถกาธมฺมิณฺสุ ณี จ.

(๕/๒) ลูกหนี้ ชื่อว่า อธมฺมิณ ๑ แน่นอนด้วย ลูกหนี้ด้วย ชื่อว่า อวสุตฺถกาธมฺมิณ ๑ ท่าน ได้เป็นผู้มีปกติทำงาน ของเรา แน่นอน ๑ ก็ในที่นี้ ไม่ควรกล่าวว่ อวสุตฺ (แน่แท้) (เข้ามาด้วย), ควรกล่าวเฉพาะคำเพียงเท่านั้นว่า การิสิ เม กมฺมํ (ท่านมีปกติทำงานของเรา) ๑ ถึงเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ตาม พระอาจารย์กล่าวว่า อวสุตฺ (แน่แท้) เพื่อทำความเข้าใจของ อวสุตฺ (แน่แท้) ให้ปรากฏ ๑ ท่าน ควรแล้ว เพื่อทำงาน แน่นอน เหตุนั้น ท่าน ชื่อว่า การิ ๑ กร ชาติ ในการทำ, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ณี ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยฺที่มี ฌ อนุพันธฺ์ เหมือนการิต ปัจจยฺ, ลบ ฌ อนุพันธฺ์, พฤทธี อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสฺโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิต,^{๑๑๐} นำมา ประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตพฺพิต ๑เปฯ สุ จ,^{๑๑๑} ลบ สติ ด้วยสูตรว่า เสสโต โลปี คสิปิ ๑^{๑๑๒} ท่าน มีปกตินำภาระของเราไป ควรแล้ว เพื่อนำไปแน่นอน ๑ หร ชาติ ในการนำไป, ตั้งชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง ณี ปัจจยฺ ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยฺที่มี ฌ อนุพันธฺ์ เหมือนการิต, ลบ ฌ

^{๑๐๘} กจ. ๕๗๘., ปทฺรป. ๕๖๐.

^{๑๐๙} กจ. ๔๕., ปทฺรป. ๒๕.

^{๑๑๐} กจ. ๔๘๓., ปทฺรป. ๕๒๗.

^{๑๑๑} กจ. ๖๐๑., ปทฺรป. ๓๓๔.

^{๑๑๒} กจ. ๒๒๐., ปทฺรป. ๗๔.

อนุพันธ์, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น อาย ด้วยสูตรว่า อาการณฺตนาโม,^{๓๑๓} (๑๐/๑) นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ ท่าน มีปกติเป็นหนึ่งของเรตังพัน ควรแล้ว เพื่อให้ทรงไว้ ฯ ทร ธาตุ ในการทรง, ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น อา, บาลี(คัมภีร์ปทรูปสัททิว)ว่า กิจฺจ ปัจจัยด้วย ฯ ปาฐะนั้น ไม่ควรแล้ว ฯ เรือน อันท่าน ควรสร้าง แก่เรา ฯ การงาน ท่าน โปรดทำงานแก่เรา เหตุนั้น การงานนั้น ชื่อว่า กตฺตพฺพ ฯ กร ธาตุ ในการทำ, ลง ตพฺพ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ร อักษร (แห่ง กร ธาตุ) เป็น ต ด้วยสูตรว่า ตฺตฺตฺตพฺพเวสุ วา^{๓๑๔} ท่านผู้เจริญ ควรใช้หนี้แก่ผมตั้งร้อย ท่าน โปรดใช้หนี้ เหตุนั้น ชื่อว่า ทาตพฺพ ฯ ทา ธาตุ ในการให้, ลง ตพฺพ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ฯ ท่าน ฟังทรงหนี้ตั้งพันแก่ผม ฯ ทร ธาตุ ในการทรง, ลบที่สุดธาตุ, ลง ตพฺพ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลง ย ปัจจัย ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ, ลง อิ อากม ด้วยสูตรว่า อิวนฺณาคโม วา^{๓๑๕} หรือด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร,^{๓๑๖} พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ ฯ ท่าน ฟังทำกิจ ฯ กร ธาตุ ในการทำ, อนีย ปัจจัย หลัง กร ธาตุ แปลง น ของ อนีย เป็น ณ, นำมาประกอบกัน ฯ ท่าน ควรทำวัตร ฯ ลง ญย ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ อนุพันธ์ ฯ (๑๐/๒) พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสฺโยคนฺตสฺส วุฑฺธิการิต, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ ฯ ผ้า อันท่าน ฟังซื้อ ฯ อีกอย่างหนึ่ง ท่านผู้เจริญ โปรดซื้อ เหตุนั้น ฟ้านั้น ชื่อว่า กยฺย ฯ กี ธาตุ ในการแลกเปลี่ยน และการซื้อขาย ฯ ลง ญย ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ฯ ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ อนุพันธ์ของปัจจัย, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อสฺโยคนฺตสฺส วุฑฺธิการิต, เอาเอ เป็น อย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สึ ฯ

๖๓๗, ๐. อรหสกุภาทีหิ ตู.

วตฺตฺ (เพื่อกล่าว) ฯ วท ธาตุ ในการกล่าว ที่ปรากรณ, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ตู ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ท อักษร เป็น ต อักษร ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสฺส จ, หรืออาเทศ ท เป็น ต ด้วยสูตรว่า กฺวฺจิ ธาตุวิกตฺติ ฯเปฯ คมา จ ฯ^{๓๑๗} กตฺตฺ (เพื่อจะทำ) ฯ กร ธาตุ ในการทำ,

^{๓๑๓} กจ. ๕๕๓., ปทรูป. ๕๖๔.

^{๓๑๔} กจ. ๖๒๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๓๑๕} กจ. ๔๔๒., ปทรูป. ๔๔๘.

^{๓๑๖} กจ. ๖๐๕., ปทรูป. ๕๔๗.

^{๓๑๗} กจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

อาเทศที่สุดธาตุเป็น ค ด้วยสูตรนี้ว่า ตุณฑตพเพสุ วา,^{๑๑๘} นำมาประกอบกัน ๑ หนตุ (เพื่อจะฆ่า) ๑ หน ธาตุ ในการเบียดเบียนและการถึง, ลง ตุ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ น เป็น น ด้วยสูตรว่า คมขนหนาทีน ๑เป๑ ทีสุ น,^{๑๑๙} นำมาประกอบกัน ๑ เซตุ (เพื่อชนะ) ๑ ชิ ธาตุ ในการชนะ, ลง ตุ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ, นำมาประกอบกัน ๑ ชนิตุ (เพื่อเกิด) ๑ ชน ธาตุ ในความปรากฏเกิดขึ้น, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ตุ ปัจจย, (๑๑/๑) ลง อี อาคม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร,^{๑๒๐} นำมาประกอบกัน ๑ ภวิตุ (เพื่อเป็น) ๑ ภู ธาตุ ในความมีความเป็น, ตุ ปัจจย, อี อาคม, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ, เอา โอ เป็น อว, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย๑^{๑๒๑} ทาตุ (เพื่อให้) ๑ ทา ธาตุในการให้, ลง ตุ ปัจจย ๑ คนตุ (เพื่อจะไป) ๑ คมฺ สปป ธาตุ ในการไป, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ตุ ปัจจย, แปลง ม เป็น น ด้วยสูตรว่า คมขนหนาทีน ตุณฑตพพิสุ น, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย๑ ชนิตุ(เพื่อเกิด) ๑ ชน ธาตุ ในการเกิดขึ้น, ตั้งชื่อธาตุ เป็นต้น, ลง ตุ ปัจจย, ลง อี อาคม, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑

๖๓๘, ๖๖๐. วชาติหิ ปพพชชาโย นิปจจนฺเต.

บทว่า วชาติหิ เป็นตติยวิเสนะ ๑ ศัพท์มี ปพพชชา เป็นต้น อันบัณฑิต ให้สำเร็จด้วย ธาตุทั้งหลาย มี วช ธาตุ เป็นต้น ๑ เมื่อจะพึงกล่าววว่า หลังธาตุทั้งหลาย มี วช ๑เป๑ และศัพท์มี อุปสัค และปัจจย เป็นต้น แต่บัณฑิต ควรรู้ว่า จ ศัพท์ ท่าน ไม่ได้ประกอบ เพราะความหมาย ของ จ ศัพท์ อันบัณฑิตรู้จักกันได้ ๑ บทว่า อุปสคฺคปจฺจยาทีหิ เป็นที่ ๒ ว่าด้วยการอธิบาย ๑ อุปสัค และปัจจย ชื่อว่า อุปสคฺคปจฺจย ๑ ศัพท์มี นิ เป็นต้น ในตัวอย่างมี ปพพชชา เป็นต้น ชื่อว่า อุปสคฺค ๑ ศัพท์มี ฉ ตฺย ตฺย จิตฺต เป็นต้น ชื่อว่า ปจฺจย ๑ อุปสัค และปัจจย เป็นต้น มีอยู่แก่ศัพท์ เหล่าใด ศัพท์เหล่านั้น ชื่อว่า อุปสคฺคปจฺจยาทีหิ ๑ (๑๑/๒) ด้วย อาที ศัพท์ ท่าน รวบรวมการอาเทศ การลบ การลงอาคม การห้าม การพฤทธิ และการตั้งเป็นลิงค์ เป็นต้น ๑ พึงถึงก่อนโดยการรับเอา สระเบื้องต้นแรก ชื่อว่า ปพพชชา ๑ ป บทหน้า, วช ธาตุ ในการถึง, ตั้งชื่อ ธาตุ เป็นต้น, ลง ญฺย ปัจจย ด้วยสูตรว่า ญฺโย จ,^{๑๒๒} ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ,

^{๑๑๘} กจจ. ๖๒๐., ปทรูป. ๕๔๕.

^{๑๑๙} กจจ. ๕๕๖., ปทรูป. ๕๕๑.

^{๑๒๐} กจจ. ๖๐๕., ปทรูป. ๕๔๗.

^{๑๒๑} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๒๒} กจจ. ๕๔๑., ปทรูป. ๕๕๒.

อาเทศ ย เป็น ช ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสฺส จ,^{๑๒๓} ซ้อน ว ด้วยสูตรว่า ปฺรทฺเวภาโว จาน,^{๑๒๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๑๒๕} อาเทศ ว อักษร ๒ ตัว เป็น พ อักษร ๒ ตัวด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสฺส จ ฯ เมื่อรูปสำเร็จว่า ปพฺพชฺโช ฯ ให้สำเร็จเป็นคำว่า ปพฺพชฺชชฺชา ด้วยนิปาดนสูตรนี้^{๑๒๖} ลง อา ปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๑๒๗} ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๑๒๘} ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ, บทว่า ปพฺพชฺชชฺชา ก็มี ฯ วจ ธาตุ, ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์, ลบ ฌ, นำมาประกอบกัน, ซ้อน ช, อาเทศ ย เป็น ช ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ว อักษร ๒ ตัว พ อักษร ๒ ตัว, (๑๒/๑) อา ปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ ฯ การห้วนไหว ชื่อว่า เอชา ฯ อิษ ธาตุ ในความห้วนไหว, ลง ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ, พฤทธิ อี เป็น เอ, อาเทศ ย เป็น ช ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ ฯ บทว่า เอชา ก็มีบ้าง ฯ อิษ ธาตุ, ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯ เป ฯ พนฺโร,^{๑๒๙} ลบ ฌ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลโป,^{๑๓๐} พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนฺตสฺส วุทธิ การิต, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ย เป็น ช ด้วยสูตรนี้, ลง อา ปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ, ลบ สิ ฯ การประชุม ชื่อว่า สมชฺช ฯ สัม บทหน้า, อช ธาตุ ในความปรากฏ และการถึง, ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อี เป็น อา, แปลง ย อักษร เป็น ช ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ฯ เมื่อจะสำเร็จรูปว่า สมชฺชโช ฯ ให้สำเร็จเป็นว่า สมชฺชชชฺชา ด้วยนิปาดนสูตรนี้, ลง อา ปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ, ลบ สิ, (๑๒/๒) อาเทศนิคหิต เป็น ม, อชฺช ธาตุ ในการปรากฏและการถึง, ฌย ปัจจย, ลบ ฌ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, อาเทศ ย เป็น ช ด้วยสูตรนี้, วิธีที่เหลือ

^{๑๒๓} กจ. ๒๐., ปทรูป. ๒๐.

^{๑๒๔} กจ. ๒๘., ปทรูป. ๔๐.

^{๑๒๕} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๒๖} นิปาดนนะ คือ คำเป็นเครื่องหมายให้สำเร็จรูป คำอ้างอิงในการทำตัว สูตรที่มีขอบเขตนี้หากกว้าง ที่ไม่มีสูตรใดที่ท่านแสดงไว้ ให้สูตรนี้ทำตัวรูปศัพท์นั้น. กลุ่มศึกษานिरुद्धศาสตร์, **ปทรูปสิทธิแปล และอธิบาย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๘๘.

^{๑๒๗} กจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๑๒๘} กจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๑๒๙} กจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๑๓๐} กจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

เหมือนบทก่อน ๆ การนั่ง ชื่อว่า นิสชชชา ฯ นิ บทหน้า, สท ธาตุ ในการแผ่ไปและที่สุดแห่งการไป, ลง ฌย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ฯ ลบ ฌ อนุพันธ์ ฯ พฤทธิ อ เป็น อา ฯ นำมาประกอบกัน ฯ อาเทศ ทฺย ซึ่งมี ย เป็น ช ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ฌลณ ฯเปฯ การตฺตฺ^{๓๑๑} ซ้อน ช ฯ เมื่อจะสำเร็จรูปว่า นิสชชช ฯ สำเร็จเป็นคำว่า นิสชชช ด้วยนิปาตนะนี้ ฯ อา ปัจจัย ฯ แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ ฯ ความรู้ ชื่อว่า วิชชชา ฯ วิท ธาตุ ในความรู้, ฌย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ, พฤทธิ อ เป็น เอ, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ทฺย เป็น ช ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ฯเปฯ การตฺตฺ, ซ้อน ช, เมื่อจะสำเร็จรูปว่า เวชชช ฯ สำเร็จรูปว่า วิชชช ด้วยนิปาตนะนี้ ฯ อา ปัจจัย, แยก, ลบ, รวม, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ, (๑๓/๑) การสละ ชื่อว่า วิสชชช ฯ วิ บทหน้า, สท ธาตุ ในการตอบ, สท ธาตุ ในการสละ, ฌย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ, พฤทธิ อ เป็น อา, แปลง ย เป็น ช ด้วย จ ศัพท์ในสูตรว่า โท ธสฺส จ, นำมาประกอบกัน ฯ เมื่อจะสำเร็จรูปว่า วิสชชช ฯ ทำนิปาตนะว่า วิสชชช ด้วยสูตรนี้, ลง อา ปัจจัย, นำมาประกอบกัน ฯ การถึง ชื่อว่า ปชชช ฯ ปท ธาตุ ในการถึง, ฌย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ทฺย เป็น ช ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ฯเปฯ รตฺตฺ, ซ้อน ช ฯ เมื่อจะสำเร็จรูปว่า ปาชชช ฯ ทำนิปาตนะว่า ปชชช ฯ อา ปัจจัย ฯ การฆ่า ชื่อว่า วชชช ฯ หน ธาตุ ในการเบียดเบียนและการถึง, ฌย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ, อาเทศ หน เป็น วช ด้วยสูตรว่า วโร วา สพฺพคฺค,^{๓๑๒} อาเทศ ย อักษร เป็น ฌ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ฌ อักษร เป็น ฌ ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจัย ฯ การปรารณา ชื่อว่า อิจฺฉา ฯ อิสฺส ธาตุ ในความปรารณาและความชอบใจ, ฌย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อ, (๑๓/๒) อาเทศที่สุดธาตุ เป็น จฺฉ ด้วยสูตรว่า อิสฺสมฺมฺนฺโต จฺฉ โฉ,^{๓๑๓} ลบ ย อักษร ด้วยสูตรนี้, เมื่อจะสำเร็จรูปว่า เอจฺฉ ฯ ทำนิปาตนะว่า อิจฺฉา ฯ อา ปัจจัย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ ฯ การปรารณายัง ชื่อว่า อติจฺฉา ฯ อติ บทหน้า, อิสฺส ธาตุ, ฌย ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฌ, อาเทศ สฺ เป็น จฺฉ, ลบ ย อักษร ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า, นำมาประกอบกัน, เมื่อจะสำเร็จรูปว่า อติจฺฉ ฯ ทำนิปาตนะว่า อติจฺฉา ฯ อา ปัจจัย, นำมาประกอบกัน, ลบสระหน้า, นำมาประกอบกัน, ลง สิ ฯ การแผ่ไป ชื่อว่า สชชช ฯ สท ธาตุ ในการไปและ

^{๓๑๑} กจจ. ๒๖๕., ปทรูป. ๔๑.

^{๓๑๒} กจจ. ๕๕๒., ปทรูป. ๕๐๓.

^{๓๑๓} กจจ. ๕๒๒., ปทรูป. ๔๖๗.

ที่สุดของการไป, ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ , นำมาประกอบกัน, อาเทศ ทุย เป็น ช ด้วยสูตรว่า ยวดี ฯเปฯ การตุต, ซ้อน ช ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า ประเทภาโว จาน, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ เมื่อจะสำเร็จรูปว่า สหฺเซ ฯ แต่ก็สำเร็จรูปว่า สหฺมา นี้ ฯ อา ปัจจย ฯ (๑๔/๑) การปรารถนา ชื่อว่า อภิขุณา ฯ อภิ บทหน้า, อิศฺ ชาติ ในความปรารถนา และความพอใจ, ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ, อาเทศ สฺ เป็น จุณ ด้วยสูตรว่า อิศฺยมนมนฺโต จฺโล วา, ลบ ย อักษร ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ เมื่อจะรูปสำเร็จว่า อติจฺเณ ฯ ทำนิปาตนะว่า อภิขุณา ฯ อา ปัจจย ฯ ที่นอนชื่อว่า เสยฺยา เพราะอรรถว่า เป็นที่นอนแห่งชนทั้งหลาย ฯ ลี ชาติ ในการนอน, ลง ฌย ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อลฺโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิต, นำมาประกอบกัน, ซ้อน ย ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า ประเทภาโว จาน,^{๓๓๔} อา ปัจจย, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภคฺติ, ลบ ลี ฯ ธรรมชาติ ชื่อว่า สทฺธา เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องตั้งจิตด้วยดี ฯ ลํ บทหน้า, ฐา ชาติ ในการทรงไว้, กฺวิ ปัจจย, ลบ กฺวิ, อาเทศนิกหิต เป็น น ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค,^{๓๓๕} นำมาประกอบกัน ฯ เมื่อควรจะสำเร็จรูปว่า สนฺธา ฯ แต่สำเร็จเป็นรูปว่า สทฺธา ฯ อา ปัจจย ฯ การประพฤติ ชื่อว่า จริยา ฯ จร ชาติ ในความประพฤติ และการกิน ฯ จร ชาติในการเที่ยวไป และการประพฤติ, (๑๔/๒) ลง ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ, ทำวฺทฺธิ, ลง อี อากมฺ ด้วยสูตรว่า ยถากมฺมิกาโร, นำมาประกอบกัน ฯ เมื่อรูปสำเร็จว่า จาริย ฯ ทำนิปาตนะว่า จริยา ด้วยสูตรนี้ ฯ อา ปัจจย ฯ การทำ ชื่อว่า กิริยา ฯ กร ชาติ ในการทำ, ฌย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ, พฤทธิ, ลง อี อากม, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ เมื่อจะรูปสำเร็จว่า การิย ฯ สำเร็จเป็น คำว่า กิริยา ด้วยนิปาตนะนี้ ฯ อา ปัจจย ฯ ความเสียดแทง ชื่อว่า รุจฺญา ฯ รุชฺ ชาติ ในความเสียดแทง, ฌ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ใน ฌ ปัจจย อาเทศ ช เป็น จ, ลบที่สุดธาตุ, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ การถึง ชื่อว่า ปชฺฌา ฯ ปท ชาติ ในการถึง, ฌย ปัจจย, ลง ฌย ปัจจย ในกาวสาธนะ, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ , พฤทธิ, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ทุย เป็น ช อักษร ด้วยสูตรว่า ยวดี ตล ฯเปฯ การตุต, ซ้อน ช ฯ เมื่อจะรูปสำเร็จว่า ปาชฺชา ฯ ทำนิปาตนะว่า ปชฺฌา, ลง อา ปัจจย ฯ การระบาย ชื่อว่า ริจฺญา ฯ ริจ ชาติ ในการระบาย, และอาเจียน, ฌ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, (๑๕/๑) นำมาประกอบกัน, ลง อา ปัจจย ฯ การเสียวยา ชื่อว่า

^{๓๓๔} กจ. ๒๘., ปทฺรป. ๔๐.

^{๓๓๕} กจ. ๓๑., ปทฺรป. ๔๕.

จิกิจญา ฯ กิตฺ ฐาตุ ในการทำให้หายโรค, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ซ้อนพยางค์ต้นธาตุ ด้วยสูตรว่า กวจากทิวณฺณานเมกสรานํ เทวภาโว,^{๓๓๖} อาเทศ ก วรรค เป็น จ วรรค ด้วยสูตรว่า กวคฺคสฺส จวกุโค,^{๓๓๗} อาเทศ ต อักษร เป็น จ อักษร ด้วยสูตรว่า พยฺยชนนฺตสฺส โจ ฌปฺจยฺยสฺ จ,^{๓๓๘} นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ ความหดหู่ ชื่อว่า กุจฺญา ฯ กุจ ฐาตุ ในความท้อแท้, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ ความมัวเมา ชื่อว่า มจฺญา ฯ ความเมาประจำ ชื่อว่า มจฺญา ฯ มท ฐาตุ ในความเป็นบ้า, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ท เป็น จ ด้วยสูตรว่า พยฺยชนนฺตสฺส โจ ฌปฺจยฺยสฺ จ, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ การได้ ชื่อว่า ลจฺญา ฯ ลก ฐาตุ ในการได้, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ภ เป็น จ, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ หนทางอันผู้เดินทางทั้งหลาย ย่อมขุด ย่อมขีด ย่อมเขียน เหตุนั้น หนทางนั้น ชื่อว่า รจฺญา ฯ รท ฐาตุ ในการขุด, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ท เป็น จ, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ สัตว์ไปในเบื้องต่ำ ชื่อว่า ตฺริจฺญา (สัตว์เดรัจฉาน) ฯ ตฺริ ฐาตุ ในการไปเบื้องต่ำ, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้(๑๕/๒) ตฺริ ฐาตุ ในการไปเบื้องต่ำ, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ร เป็น จ ด้วยสูตรว่า พยฺยชนนฺตสฺส โจ ฌปฺจยฺยสฺ จ, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ ความหมดไป ชื่อว่า อขฺญา ฯ อช ฐาตุ ในความไปและความสิ้นไปแห่งวัย ฯ การไป ชื่อว่า อขฺญา ฯ อช ฐาตุ ในความซัดไปและความสิ้นไปแห่งวัย ฯ ความแผ่ไป ชื่อว่า อขฺญา ฯ อช ฐาตุ ในความแผ่ไป, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น จ ด้วยสูตรว่า พยฺยชนนฺตสฺส โจ ฌปฺจยฺยสฺ จ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ เมื่อจะสำเร็จว่า อจฺญา ฯ ทำนินาคนะว่า อขฺญา ฯ อา ปัจจย ฯ ความอดทน ชื่อว่า ตฺติทฺธิกา ฯ ตฺติช ฐาตุ ในความอดทน, ตฺติช ฐาตุ ในการลับ การผูก และความอดทน, ลง ข ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ซ้อน ต ด้วยสูตรว่า กวจากทิวณฺณานเมกสรานํ เทวภาโว, ซ้อนพยางค์ต้นธาตุ ด้วยสูตรว่า ปุพฺโพพฺพภาโส, อาเทศ ช อักษร เป็น ก ด้วยสูตรว่า โก เข จ,^{๓๓๙} นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ การไปพร้อมกัน ชื่อว่า สากจฺญา ฯ สํ และอา บทหน้า, คมฺ ฐาตุ สปฺป ฐาตุ ในการไป, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ม เป็น จ ด้วยสูตรว่า พยฺยชนนฺตสฺส โจ ฌปฺจยฺยสฺ จ, นำมาประกอบกัน, ลบนิกฺคิตฺ ด้วยสูตรว่า กฺวจฺจิ โลปฺปี, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า, นำมาประกอบกัน, ลง อา ปัจจย, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภตฺติ,(๑๖/๑) ลบ ลี วิภตฺติ ฯ การกินไม่ดี ชื่อว่า โทฆจฺญา ฯ ทุ บทหน้า, ฆส ฐาตุ ในการกิน, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ส (ที่สุดธาตุ) เป็น

^{๓๓๖} กจจ. ๔๕๘., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

^{๓๓๗} กจจ. ๔๖๒., ปทฺรฺป. ๔๖๗.

^{๓๓๘} กจจ. ๔๗๒., ปทฺรฺป. ๕๓๑.

^{๓๓๙} กจจ. ๔๗๓., ปทฺรฺป. ๕๒๕.

จ ด้วยสูตรว่า พุณฺชนนฺตสฺส โฉ นปฺจเจสุ จ, นำมาประกอบกัน, อาเทศ อุ อุปสัค เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, ลง อา ปัจจย ฯ บทว่า โทคจฺฉา การกินข้าว ก็มีบ้าง ฯ ทู บทหน้า, ฆส ธาตุ ในการกิน, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, วิธีที่เหลือ เหมือนวิธีก่อน ฯ การเกรี้ยวกราด ชื่อว่า โทรจฺฉา ฯ ทู บทหน้า, รุส ธาตุ ในความขึงเครียด, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ส เป็น จ ด้วยสูตรว่า พุณฺชน ฯเปฯ สฺ จ, นำมาประกอบกัน ฯ การถามโดยเอื้อเพื่อ ชื่อว่า อาปุจฺฉา ฯ ปุจฺฉ ธาตุ ในการถาม, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น จ ด้วยสูตรว่า พุณฺชนนฺต ฯเปฯ สฺ จ, นำมาประกอบกัน ฯ ความหลง ชื่อว่า มุจฺฉา ฯ มุห ธาตุ ในความหลง, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น จ, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ การอยู่ ชื่อว่า วจฺฉา ฯ วส ธาตุ ในการอยู่, วส ธาตุ ในการปกปิด, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น จ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง อา ปัจจย ฯ ความรุ่งเรือง คือ ความรุ่งโรจน์ ชื่อว่า กจฺฉา ฯ กจ ธาตุ ในความสว่าง, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น จ, นำมาประกอบกัน ฯ การกล่าวร่วมกัน ชื่อว่า สากจฺฉา ฯ สห บทหน้า, (๑๖/๒) ถธ ธาตุ ในการกล่าว, อาเทศ (ถ ที่สุดธาตุ) เป็น จ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ที่สุดธาตุเป็น จ ด้วยสูตรว่า พุณฺชนนฺตสฺส โฉ นปฺจเจสุ จ ฯ ท่าน ฟังกล่าวว่า สหกจฺฉา (การกล่าวร่วมกัน) ฯ ลบ ห อักษรด้วยสูตรนี้, ทีฆะเพราะพยัญชนะหลัง ด้วยสูตรว่า ทีฆํ, ลง อา ปัจจย, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ การทิมแทง ชื่อว่า ตฺจฺฉา ฯ ตฺจ ธาตุ ในการทิมแทง, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ท เป็น จ, นำมาประกอบกัน, อา ปัจจย ฯ การเข้าไป ชื่อว่า วิจฺฉา ฯ วิส ธาตุ ในการเข้าไป, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุเป็น จ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ การบด ชื่อว่า ปิจฺฉิลฺลา ฯ ปีส ธาตุ ในการบด, ฉิลฺล ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดธาตุเป็น จ ด้วยสูตรนี้, ลบ นิกหิต ด้วยสูตรว่า พุณฺชนเ จ,^{๓๔๐} ลง อา ปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ ปลา ชื่อว่า มจฺฉา เพราะอรรถว่าเพลิดเพลิน ฯ มุท ธาตุ ในความเพลิดเพลิน, ลง น ปัจจย ด้วยสูตรนี้, แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น จ, นำมาประกอบกัน, อาเทศ อุ อักษร เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิกัตติ, เอา สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, นำมาประกอบกัน ฯ สภาพ ที่ชื่อว่า มจฺฉุ เพราะอรรถว่า สละลมปราณ ฯ มุส ธาตุ ในการทำให้ลมปราณตกไป, ลง ญย ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบที่สุดธาตุ, และอาเทศ อุ เป็น อ อักษร,(๑๗/๑) อาเทศ คุย เป็น จ ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ตลนทการานํ พุณฺชนานิ จลนชการตฺตํ, ซ้อน จ ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จาน, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า เสสโต โลปี คสิปี ฯ ความสัถย์ ชื่อว่า สจฺฉ ฯ สต ธาตุ ในการติดต่อกันและแน่นนอน, ลง ญย ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ คุย เป็น จ ด้วยสูตร

^{๓๔๐} กจจ ๓๕., ปทรูป. ๕๔.

ว่า ยวตฺ ๑เปฯ ชการตฺ,^{๑๔๑} ซ้อน จ เป็น ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จาน, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ ๑ แปลง สิ เป็น อ, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ ความห้วนไหว ในเบื้องต้น ชื่อว่า อุทฺฐจ, อุ บทหน้า, ฐ ฐาตุ ในความห้วนไหว, ลง ตฺย ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อุ อักษร เป็น อ อักษร, ซ้อน ฉ ๒ ตัว ด้วยสูตรว่า วุเค ๑เปฯ ตติยปรมา,^{๑๔๒} นำมาประกอบกัน, อาเทศ ตฺย เป็น จ ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ๑เปฯ ชการตฺ, ซ้อน จ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น อ ๑ การน้อมไป ชื่อว่า นจฺ ๑ นต ฐาตุ ในการน้อมไป, นต ฐาตุ ในการเคลื่อนไหว, นต ฐาตุ ในการน้อมไป, ลง ย ปัจจย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ตฺย เป็น จ ด้วยสูตรว่า ยวตฺ ๑เปฯ ชการตฺ, ซ้อน จ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ, (๑๗/๒) แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑ ความเที่ยง ชื่อว่า นิจฺ ๑ นิต ฐาตุ ในความเที่ยง, ลง ย ปัจจย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ตฺย เป็น จ ด้วยสูตรว่า ยวตฺ เป็นต้น, ซ้อน จ ๑ ความเที่ยง ชื่อว่า ตจฺ ๑ ตถ ฐาตุ ในความเที่ยง, ลง ฉ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น จ, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ๑

๖๓๕, ๕๕๕. กุวิโลโป จ.

คำว่า ปฺน นิปฺจฺนฺเต (สำเร็จรูปซ้ำใหม่) เมื่อทำการลบ กุวิ ปัจจย ด้วยสูตรว่า กุวิโลโป จ นี้ มีคำว่า สทฺธา เป็นต้น อันบังเกิด ให้สำเร็จได้อีกหลังการลบ กุวิ ปัจจย ด้วยสูตรว่า วาหิ^{๑๔๓} เป็นต้น ๑ ผู้ชื่อว่า วิภู เพราะอรรถว่า เกิดอย่างวิเศษ ๑ วิบทหน้า, ภู ฐาตุ ในความมีความเป็น, กุวิ ปัจจย, ลบ กุวิ ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺฐิต ๑เปฯ สุ จ,^{๑๔๔} ลบ สิ ๑ ผู้ชื่อว่า สมฺมภู เพราะอรรถว่า เป็นเอง ๑ สยฺ บทหน้า, ภู ฐาตุ, กุวิ ปัจจย, ลบ กุวิ, ตั้งเป็นนาม, ลบ สิ ๑ ผู้ชื่อว่า อภิภู เพราะอรรถว่า เป็นยิ่ง ๑ อภิ บทหน้า, ภู ฐาตุ, กุวิ ปัจจย ๑ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๑ สภาพที่ชื่อว่า สนฺธุ เพราะอรรถว่า สันไหว ๑ สํ บทหน้า, ฐ ฐาตุ ในความห้วนไหว, กุวิ ปัจจย, ลบ กุวิ, ตั้งเป็นนาม, (๑๘/๑) ลง สิ วิภตฺติ, ลบ สิ, แปลงนิคฺหิตเป็น น ที่สุตฺตวรรค ๑ สภาพ ชื่อว่า อุทฺฐ เพราะอรรถว่า ไหวขึ้น ๑ อุ บทหน้า, ฐ ฐาตุ ในความห้วนไหว, กุวิ ปัจจย ๑ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๑ ซ้อน ท หน้า ฐ ๑ ธรรมชาติชื่อว่า วิภา เพราะอรรถว่า สว่าง ๑ วิ บทหน้า, ภา ฐาตุ ในความรุ่งโรจน์, กุวิ ปัจจย, ลบ กุวิ, ลง สิ วิภตฺติ, ลบ สิ ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า นิภา เพราะอรรถว่า รุ่งเรือง ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า ปภา เพราะอรรถว่า สว่าง ๑ สถานที่ ชื่อ

^{๑๔๑} กจจ. ๒๖๕., ปทฺรฺป. ๔๑.

^{๑๔๒} กจจ. ๒๕., ปทฺรฺป. ๔๒.

^{๑๔๓} กจจ. ๖๓๘., ปทฺรฺป. ๖๖๐.

^{๑๔๔} กจจ. ๖๐๑., ปทฺรฺป. ๓๓๔.

ว่า สภา เพราะอรรถว่า เป็นที่กล่าวร่วมกันแห่งชนทั้งหลาย ฯ สห บทหน้า, ภาส ชาติ ในการกล่าว ที่ปรากฏชัด, ลง กุวิ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กุวิ จ,^{๓๔๕} ลบที่สุดธาตุ ในเพราะ กุวิ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ชาติวณตสฺส โลโป กุวิมิหิ, ลบ สิ วิภตฺติ, ลบ กุวิ, อาเทศ สห ศัพท์เป็น ส ด้วยสูตรว่า ยท^{๓๔๖} เป็นต้น ฯ สถานที่ชื่อว่า สภา เพราะอรรถว่า เป็นที่มาพร้อมกันกล่าวแห่งชนทั้งหลาย ฯ ถิ บทหน้า, ภาส ชาติ, กุวิ ปัจจัย ฯ วิธีการที่เหลือ เหมือนวิธีการก่อนนั้นแหละ ฯ ลบนิคหิต ด้วยสูตรว่า พุณฺชนเ จ ฯ^{๓๔๗} ธรรมชาติชื่อว่า อากา เพราะอรรถว่า สว่างสะไหวทั่ว ฯ อา บทหน้า, ภา ชาติในความ สว่าง, กุวิ ปัจจัย ฯ สัตว์ชื่อว่า กุชโค เพราะอรรถว่า ไปด้วยขนค(หาง) ฯ กุช ศัพท์บทหน้า, กมุ ชาติ สປฺป ชาติ ในการไป, ลง กุวิ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กุวิ จ, ลบที่สุดธาตุ, ในเพราะ กุวิ ปัจจัย ลบ ม อักษร, ลบ กุวิ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๓๔๘} แยกพยัญชนะ ออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกฺคิสระหลัง, (๑๘/๒) นำมาประกอบกัน ด้วยสูตร ว่า นเย ฯ สัตว์ชื่อว่า ตุรค เพราะวิเคราะห์ว่า ฐิไป ฯ ตุร ศัพท์บทหน้า, กมุ ชาติ, กุวิ ปัจจัย, ลบที่สุดธาตุ, ลบ กุวิ ปัจจัย, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ บทว่า ตุรฺกฺโค ก็มี ฯ ลง นิคหิต, แปลงนิคหิต เป็น ง ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ^{๓๔๙} สัตว์ ชื่อว่า สงฺข เพราะอรรถว่า ขุดแล้ว ได้ขุดพร้อมแล้ว จักขุด ฯ ถิ บทหน้า, ขนฺ ชาติ ในการขุด, ลง กุวิ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กุวิ จ,^{๓๕๐} ลบที่สุดธาตุ ในเพราะ กุวิ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ชาติวณตสฺส โลโป กุวิมิหิ, ลบ กุวิ ปัจจัย, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลง นิคหิต เป็น ง ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ ผู้ที่ชื่อว่า วิย เพราะอรรถว่า เข้าไปสงบด้วยพิเศษ ฯ วิ บทหน้า, ยมุ ชาติ ในการเข้าไปสงบ, กุวิ ปัจจัย ฯ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ ผู้ชื่อว่า สุม เพราะวิเคราะห์ ว่า รู้ด้วยดี ฯ สุ บทหน้า, มนฺ ชาติ ในความรู้, กุวิ ปัจจัย ฯ ธรรมชื่อว่า ปริต เพราะวิเคราะห์ว่า แผ่ไปโดยรอบ ฯ ปริ บทหน้า, ตนฺ ชาติ ในการแผ่ไป, ลง กุวิ ปัจจัย ฯ

^{๓๔๕} กจจ. ๕๓๐., ปทรูป. ๕๘๔.

^{๓๔๖} กจจ. ๓๕๑., ปทรูป. ๔๒๓.

^{๓๔๗} กจจ. ๓๕., ปทรูป. ๕๔.

^{๓๔๘} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๓๔๙} กจจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๕.

^{๓๕๐} กจจ. ๕๓๐., ปทรูป. ๕๘๔.

๖๔๐,๐. สจขานํ กกา ฅนุพนุเช.

การกล่าว ชื่อว่า โอก ๗ อุง ชาติ ในการกล่าวที่ชัดเจน, ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาเว จ,^{๖๕๐} ตั้งปัจจย ฅ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฅ อนุพันธ์, อาเทศ จ อักษร เป็น ก ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ์ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อลโยคนุตตส วุทธิ การิต,^{๖๕๑} นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภคติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗^{๖๕๒} การหุง ชื่อว่า ปาก ๗ ปจ ชาติ ในการหุง, ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ ๗ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อนนั้นแหละ ๗ (๑๕/๑) การรด ชื่อว่า เสก ๗ ลิจ ชาติ ในการรด, ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ ๗ ความเศร้า ชื่อว่า โสก ๗ ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ ๗ ความเศร้าโสก ชื่อว่า โสก ๗ สุข ชาติ ในความเศร้าโสก, ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ, ความสงัด ชื่อว่า วิเวก ๗ วิบหน้, วิจ ชาติ ในความสงัด, ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ ๗ ความเสียดสะ ชื่อว่า จาค ๗ จข ชาติ ในความสละ, ลง ณ ปัจจยในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ ๗ การประกอบ ชื่อว่า โยค ๗ ยุข ชาติ ในการประกอบ, ลง ณ ปัจจยในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ ๗ การกิน ชื่อว่า โภค ๗ ภูข ชาติ ในการเสพ, ภูข ชาติ ในการรักษาและกลืนกิน, ภูข ชาติ ในการคด, ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ ๗ ความเสียดแทง ชื่อว่า โรค ๗ รุข ชาติ ในความเสียดแทง ๗ ความกำหนด ชื่อว่า ราก ๗ รนุข ชาติ ในความกำหนด, ฅ ปัจจยในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ, ตั้งปัจจยที่มี ฅ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิต ๗ เป ๗ พนุโร,^{๖๕๓} ลบ ฅ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โฅ โลปี,^{๖๕๔} อาเทศที่สุดชาติเป็น ช ด้วยสูตรว่า ฅมฺหิ รนุขุตส โช ภาวกรณสุ จ,^{๖๕๕} อาเทศ ช (ที่สุดชาติ) เป็น ก ด้วยสูตรนี้, พฤทธิ์ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อลโยคนุตตส วุทธิ การิต, ลง ลี วิภคติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ การคบ ชื่อว่า ภาค ๗ ภข ชาติ ในการคบ ๗ ลง ณ ปัจจยในภาวสาธนะ ๗ การหัก ชื่อว่า ภงค ๗ ภนุข ชาติ ในการทำลาย, ลง ณ ปัจจย ในภาวสาธนะ, ตั้งปัจจยที่มี ฅ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฅ อนุพันธ์, แปลง น เป็นนิกหิต ด้วยสูตรว่า นิกคหิต ลโยคาที โน, อาเทศ ช เป็น ค ด้วยสูตรนี้, (๑๕/๒) นำมาประกอบกัน, แปลงนิกหิต เป็น ง, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภคติ, แปลง ลี เป็น

^{๖๕๐} กจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๘๐.

^{๖๕๑} กจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๖๕๒} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๖๕๓} กจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๖๕๔} กจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

^{๖๕๕} กจ. ๕๘๐., ปทรูป. ๕๗๕.

โอ ด้วยสูตรว่า โส, รนฺช ชาติ ในความกำหนด, ลง ณ ปัจจัย ในภาวสาธนะ ด้วยสูตรว่า ภาเว จ ฯ
วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ ความข้อง ชื่อว่า สงฺค ฯ สณฺช ชาติ ในความข้อง, ลง ณ ปัจจัย
ในภาวสาธนะ ฯ วิธีที่เหลือ เหมือนบทระหว่างนี้ ฯ

๖๔๑, ๕๗๒. นุทาทิหิ ยู ญฺวณมนานนากานนกา สกจริตฺหิ จ.

นุท ชาติ เป็นเบื้องต้น มีอยู่ แก่ชาติเหล่าใด ชาติเหล่านั้น ชื่อว่า นุทาทิ ฯ ยู ปัจจัย
และ ญฺว ปัจจัย ชื่อว่า ญฺว ฯ (ยู ปัจจัย แปลงเป็น) อน และอนน, (ญฺว ปัจจัย แปลงเป็น) ออก และ
อนนก ชื่อว่า อนนนากานนก ฯ ชาติทั้งหลาย ชื่อว่า สกจริตา เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นไปพร้อมกับการ
การิต ปัจจัย ฯ ในเพราะเหตุนี้ (คำอธิบายคัมภีร์กัจจายณะบางฉบับ) มีว่า กตฺตริ ภาวกรณฺสฺ จ กล่าว
ไว้โดยอำนาจอุปลักษณะ (ยกบางส่วนมากล่าว) ฯ ลง ณ ปัจจัย ในภาวสาธนะและกรรมสาธนะ,
ตัวอย่างว่า ชนใด ย่อมบรรเทา เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า ปนฺทน ฯ ปบพหน้า, นุท ชาติ ในการ
บรรเทา, ลง ยู ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กตฺตกรณฺสฺ จ,^{๖๕๗} แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรนี้, ทิฆะ อุ
อักษร ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติวิคฺตฺติปฺจฺยานํ ทิฆวิปริตฺทาเสโลปาคมา จ,^{๖๕๘} นำมาประกอบกัน,
ลง สิ วิกฺตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๖๕๙} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติ
สระหลัง, นำมาประกอบกัน, บัณฺฑิต พึงทำการวิเคราะห์ โดยนัยที่กล่าวไว้แล้วอย่างนี้ ฯ สภาวะ
ชื่อว่า สูทน เพราะอรรถว่าไหลออก ฯ (๒๐/๑) สูท ชาติ ในการไหลออก, ยู ปัจจัย, แปลง ยู
เป็น อน, ทิฆะ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกฺตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ผู้ชื่อว่า ชน
เพราะอรรถว่า ให้เกิด ฯ ชน ชาติ ในความเกิด ฯ ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, ลง สิ วิกฺตฺติ,
แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ผู้ชื่อว่า สวน เพราะอรรถว่า ฟัง ฯ สฺ ชาติ ในการฟัง, ยู ปัจจัย,
แปลง ยู เป็น อน, พฤทฺธิ์ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสฺ จ,^{๖๖๐} เอา โอ เป็น อว, นำมาประกอบกัน,
ลง สิ วิกฺตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ฯ ผู้ชื่อว่า ลวน เพราะอรรถว่า ตัด ฯ ลฺ ชาติ ในการตัด, ยู ปัจจัย,
แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรว่า อญฺเณสฺ จ, เอา โอ เป็น อว ฯ ผู้ชื่อว่า หวน เพราะอรรถว่า
บวงสรวง ฯ หฺ ชาติ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง ฯ ผู้ชื่อว่า ปวน เพราะอรรถว่า กรอง ฯ
ปฺ ชาติ ในการกรอง ฯ ผู้ชื่อว่า ภวน เพราะอรรถว่า เกิด, ภู ชาติ ในความมีความเป็น, ลง ยู ปัจจัย,
แปลง ยู เป็น อน, พฤทฺธิ์ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสฺ จ, เอา โอ เป็น อว ฯ ผู้ชื่อว่า ฌาน
เพราะอรรถว่า รู้ ฯ ฌา ชาติ ในความรู้, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, แปลง น เป็น ณ ด้วยสูตร

^{๖๕๗} กจ. ๕๔๘., ปทฐป. ๕๕๗.

^{๖๕๘} กจ. ๕๑๗., ปทฐป. ๔๘๘.

^{๖๕๙} กจ. ๑๐๔., ปทฐป. ๖๖.

^{๖๖๐} กจ. ๔๘๕., ปทฐป. ๔๑๔.

ว่า รหาคิโต ฌ,^{๓๖๑} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, ทีฆะ ด้วยสูตรว่า กวาจาทิมชฌตุตธานัน^{๓๖๒} เป็นต้น, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ผู้ชื่อว่า อสน เพราะอรรถว่า กิน ฯ อส ชาติ ในการกิน, อส ชาติ ในการสิ้นไป, อส ชาติ ในการเกิดมี, (๒๐/๒) ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน ฯ ผู้ชื่อว่า สมณ เพราะระงับ(จากกิเลส) ฯ สมุ ชาติ ในความสงบระงับ, ลง ยู ปัจจัย แปลง ยู เป็น อน, แปลง น เป็น ฌ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ บทว่า สมโน ก็มี ฯ สำหรับ (การแปลงเป็น อน) ในภาวสาธนะ ฯ กัมปัตติ พิงทราบการอาเทศ ยู เป็น อน ในภาวสาธนะ ฯ จ ศัพท์ ย่อมเป็นไปใน อรรถแห่ง ปน ศัพท์ ฯ ปนุทน์ (ความสิ้นไป) ฯ ป บทหน้า, นุท ชาติ ในการสิ้นไป, ลง ยู ปัจจัย แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรว่า นนุทาทิหิ ยู,^{๓๖๓} ทำทีฆะ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ฯเปฯ โลปาคมา จ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบ สระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ สูทน์ (ความไหลออก) ฯ สูท ชาติ ในการไหลออก , ลง ยู ปัจจัย แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรว่า นนุทาทิหิ ยู, ทำทีฆะ ฯ ชนน์ (ความเกิด) ฯ ชน ชาติ ในความเกิด, ลง ยู ปัจจัย ฯ สวน์ (การฟัง) ฯ สุ ชาติ ในการฟัง ฯ ลวน์ (การตัด) ฯ ลุ ชาติ ในการตัด, หวน์ (การบวงสรวง) ฯ หุ ชาติ ฯ ปวน์ (การกรอง) ฯ ปุ ชาติ ในการกรอง ฯ ฌวน์ (ความมี) ฯ ฌุ ชาติ ฯ ฌาณ (ความรู้) ฯ ฌา ชาติ ในความรู้, ลง ยู ปัจจัย, อาเทศ ยู เป็น อน ด้วยสูตรนี้, แยก พยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, ทำทีฆะ ด้วยสูตรว่า กุวจิ เป็นต้น ฯ อสน (การกิน) ฯ อส ชาติ ในการกิน ฯ (๒๑/๑) สมณ (ความสงบ) ฯ สมุ ชาติ ฯ บทว่า สมน์ (ความสงบ) ก็มี ฯ สญซานน์ (ความรู้ดี) ฯ ส บทหน้า, ฌา ชาติ ในความรู้, ลง ยู ปัจจัย, อาเทศ ย เป็น อานน ด้วยสูตรนี้, แปลง ฌา ชาติ เป็น ชา ด้วยสูตรว่า ฌาสุส ชาชนุนา, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ฯ กานน์ (การเปล่งเสียงไม่ชัด) ฯ กุ ชาติ ในการเปล่งเสียงไม่ชัดเจน, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อานน ฯ บัณทิต พิงทราบการแปลง ยู เป็น อน หลังธาตุกับการิตปัจจัย ฯ บาลีว่า การิตเทหิ จ ก็มี ฯ บาลินันไม่เหมาะ ฯ บัณทิต พิงทราบการอาเทศ ยู เป็น อน หลังการิตปัจจัย ฯ ฌนุทาปน (การให้ดินรน) ฯ ฌนุท ชาติ ในการดินรน, ลง ฌาเป ปัจจัย ชื่อว่า การิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า ชาติหิ ฯเปฯ การิตานิ เหตุวตุเต,^{๓๖๔} ลบ ฌ อนุพันธ์, ลง ยู ปัจจัย ด้วยสูตรว่า นนุทาทิหิ ยู,

^{๓๖๑} กจจ. ๕๔๕., ปทรูป. ๕๕๐.

^{๓๖๒} กจจ. ๔๐๓., ปทรูป. ๓๕๔.

^{๓๖๓} กจจ. ๕๔๗., ปทรูป. ๕๕๖.

^{๓๖๔} กจจ. ๔๓๗., ปทรูป. ๕๔๐.

แปลง ยู เป็น อน ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ เจตاپนั (ความคิด) ฯ ลง ฉาเป ปัจจัย ชื่อว่า การิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า ธาตุหิ ฉะ ฯเปฯ เหตุวตุเถ, ลบ ฉ อนุพันธ์, พุทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนตุสสุ วุทธิ การิตะ, (๒๑/๒) ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ อาณาปนั (การบังคับ) ฯ อาณ ธาตุ ในการส่งไป, ฉาเป ปัจจัย และชื่อว่าการิตปัจจัย, ลบ ฉ อนุพันธ์, ลง ยู ปัจจัย, แปลง ยู เป็น อน, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ วิภัตติ เป็น อ ฯ บาลีว่า เอว กรณ ไม่สมควร ฯ ส่วนบาลีว่า เอว ภาเว กรณ เหมาะสม ฯ อาเทศ ยู เป็น อน โดยนัยที่กล่าวไว้แล้ว อย่างนี้ ฯ

พึงทราบการอาเทศ ยู เป็น อน ในกรณี ฯ บุคคลทั้งหลาย ย่อมบรรเทา ด้วยอุปกรณ์นั้น เหตุ นั้น อุปกรณ์นั้น ชื่อว่า นูทน ฯ นุท ธาตุ ในการบรรเทา, ลง ยู ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กตุกรรม-ปเทศสุ จ,^{๓๖๕} อาเทศ ยู เป็น อน ด้วยสูตรนี้, ทิฆะ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ วิภัตติ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ บัณทิต พึงให้การวิเคราะห์อย่างนี้ ฯ เช่น เหตุชื่อว่า ปนูทน เพราะอรรถว่า เหตุบรรเทาแห่งบุคคล ฯ สิ่งชื่อว่า สูทน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องไหลออก ฯ สูท ธาตุ ในการไหลออก, ลง ยู ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กตุฯเปฯ สุ จ, สิ่งชื่อว่า ปสูทน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องไหลออกทั่วแห่งบุคคล ฯ สิ่งชื่อว่า ชนน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องให้เกิดแห่งบุคคล ฯ ที่ชื่อว่า สวนิ เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องฟังแห่งบุคคล ฯ วัตถุชื่อว่า ลวน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องตัดแห่งบุคคล ฯ (๒๒/๑) สิ่งของชื่อว่า หวน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องบวงสรวงแห่งบุคคล ฯ วัตถุชื่อว่า ปวน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องกรองแห่งบุคคล ฯ สิ่งชื่อว่า ภาวน เพราะอรรถว่า เป็นเหตุเกิดแห่งบุคคล ฯ ธรรมชาติชื่อว่า ฉาณ เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องรู้แห่งบุคคล ฯ บทว่า ชานั (ความรู้) ก็มี ฯ ธรรมชาติชื่อว่า ชานน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องรู้แห่งบุคคล ฯ ฉา ธาตุ ในความรู้, ลง ยู ปัจจัย, อาเทศ ยู เป็น อน ด้วยสูตรนี้ ฯ ภัทรชื่อว่า อสน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องกินแห่งบุคคล ฯ วัตถุชื่อว่า สมน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องสงบแห่งบุคคล ฯ บทว่า สมณั (ความสงบ) ก็มี ฯ แปลง น เป็น ณ ฯ บัณทิต พึงทราบการอาเทศ ณฺ เป็น ออก ในกัตตุอีก ฯ นูทก (ผู้ไล่ออก) ฯ นุท ธาตุ ในการไล่ออก, ลง ณฺ ปัจจัยด้วยสูตรว่า สพุพโต ณฺควาวี วา, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ฉ อนุพันธ์, อาเทศ ณฺ เป็น ออก ด้วยสูตรนี้, ทิฆะ, นำมาประกอบกัน, ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ บทว่า ปนูทโก (ผู้บรรเทา) ก็มี ฯ สูทโก (ผู้ไหล) ฯ สูท ธาตุ, ลง ณฺ ปัจจัย ฯ ชนโก (ผู้ให้เกิด) ฯ ชน ธาตุ, ณฺ ปัจจัย ฯ สาวโก

^{๓๖๕} กจ. ๕๔๘., ปทรูป. ๕๕๑.

(ผู้ฟัง) ๑ สุ ชาติ ในการฟัง, ฌ ุ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ลบ ฌ อนุพันธ์, พฤทธิ ุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนุตตสฺส วุทธิ การิตเต, อาเทศ โอ เป็น อาว ด้วยสูตรว่า เต อาวยา การิตเต, (๒๒/๒) นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ลาวโก (ผู้ตัด) ๑ ลุ ชาติ, ฌ ุ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิต ๑เป๑ พนุ ุ , ลบ ฌ พฤทธิ ุ เป็น อา, พฤทธิ ุ โอ เป็น อาว ๑ หาวโก (ผู้บวงสรวง) ๑ หุ ชาติ, ฌ ุ ปัจจย ๑ ปาวโก (ผู้กรอง) ๑ ปุ ชาติ, ฌ ุ ปัจจย ๑ ภาวโก (ผู้มี) ๑ ภู ชาติ, ฌ ุ ปัจจย ๑ ชานนโก (ผู้รู้) ๑ ฉา ชาติ, ฌ ุ ปัจจย ๑ ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ, อาเทศ ฌ ุ เป็น อานนค ด้วยสูตรนี้ ๑ อาสโก (ผู้กิน) ๑ อส ชาติ, ฌ ุ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ และพฤทธิ ุ เป็น อา, แปลง ฌ ุ เป็น ออก ๑ อุปาสโก (ผู้นั่งใกล้) ๑ อุป บพหน้า, อส ชาติ, ฌ ุ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิต ๑เป๑ พนุ ุ, ลบ ฌ และพฤทธิ ุ เป็น อา, อาเทศ ฌ ุ เป็น ออก, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ, ลบสระหน้า ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ สามโก (ผู้ระงับ) ๑ สมุ ชาติ, ฌ ุ ปัจจย ๑ สญชานนโก (ผู้รู้ดี) ๑ ส บพหน้า, ฉา ชาติ ในความรู้, ฌ ุ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, อาเทศ ฌ ุ เป็น อานนค, อาเทศ ฉา เป็น ชา, แปลง นิกหิต เป็น ฌ, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ (๒๓/๑) บัณฑิตพึงทราบการแปลง ฌ ุ เป็น อกานนค หลังชาติที่ประกอบ ด้วยการิตปัจจย ๑ จ ศัพท์ มีความหมายเท่ากับ ปน ศัพท์ ๑ บทว่า สการิตเทหิ ตู ก็มี ๑ บุคคลใด ย่อมให้ลงอาญา เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า อาณาปค ๑ อาณ ชาติ ในการส่งไป, ลง ฉาเป ปัจจย ชื่อว่า การิตปัจจย ด้วยสูตรว่า ชาติหิ ฌ ฌณณาเปณาปยา การิตานิ เหตุวตุถ, ลบ ฌ อนุพันธ์, ลง ฌ ุ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพพโต ฌ ุควาวี วา, ตั้งปัจจย ที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ อนุพันธ์, แปลง ฌ ุ เป็น ออก ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ บัณฑิต พึงวิเคราะห์อย่างนี้ว่า ผู้ชื่อว่า ฌ ุทปายก เพราะอรรถว่าให้คั่นรณ ๑ ฌ ุท ชาติ, ฉาเป ปัจจย ๑ วิธีที่เหลือ เหมือน บทก่อน ๑ ผู้ชื่อว่า เจตاپก เพราะอรรถว่า ให้คั่น ๑ จิต ชาติ ในความคิด, ฉาเป ปัจจย ๑ ผู้ชื่อว่า ส ญชานนค เพราะอรรถว่า ให้รู้ดี ๑ ส บพหน้า, ฉา ชาติ ในความรู้, ลง ฉาเป ปัจจย ด้วยสูตรว่า ชาติหิ ๑เป๑ เหตุวตุถ, ลบ ฌ ด้วยสูตรว่า การิตานิ โณ โลโป,^{๓๖๖} ลง ฌ ุ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สพพโต ฌ ุควาวี วา,^{๓๖๗} ตั้ง ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิต ๑เป๑ พนุ ุ,

^{๓๖๖} กจ. ๕๒๓., ปทฐป. ๕๒๖.

^{๓๖๗} กจ. ๕๒๓., ปทฐป. ๕๖๘.

ลพ ณ ด้วยสูตรว่า การิดานั โณ โลป้, (๒๓/๒) อาเทศ ฌุ เป็น อานนถ ด้วยสูตรนี้, ลพ ฉาเป
 ปัจฉัย ด้วยสูตรว่า กุวิ ชาติวิฤตติปัจฉยานั ทิมวิปริตาเทสโลปาคมา จ, อาเทศ ฉา เป็น ชา
 ด้วยสูตรว่า ฉาสสุ ชาชนุนา, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทริต ๗เปฯ สุ จ, ลง สิ วิฤตติ, แปลง
 สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ, ลปสระหน้า ปกติสระ
 หลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, แปลงนิคหิต เป็น ณ ด้วยสูตรว่า
 วคณตฺ วา วคเ ๗

๖๔๒, ๕๘๘. อิตมกโอสถานมนุตสุโร ทิม กุวิ ทิสสุส คุณ โท รํ สกุชึ จ.

ในวุตติ^{๖๘} อุ อักษร ย่อมถึงความเป็นคุณ (อิ อักษร)^{๖๙} ๗ บทว่า โท รํ ก็มีบ้าง ๗
 โยชนาว่า ท (แห่ง ทิส ชาติ) ถึงความเป็น ร อักษร ๗ บทว่า ยถานุปรโรเชน คือ โดยไม่ขัดแย้ง
 กับตัวอย่างในพระไตรปิฎก ๗ บทว่า พุทฺธสาสนเ คือ ในคำสอนของพระชินเจ้า ๗ ชน เห็น
 ผู้ใด เหมือนผู้นี้ เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า อิทิส ๗ อิม ศัพท์บทหน้า, ทู ชาติ ในการเห็น, ลง กุวิ ปัจฉัย
 ด้วยสูตรว่า กุวิ จ, อาเทศ อุ แห่ง ทู ที่สุดชาติ เป็น สุต ด้วยสูตรนี้, ลพ กุวิ ปัจฉัย, แปลง อุ อักษร
 เป็น อิ อักษร ด้วยสูตรนี้, ทิมะ อิ อักษรบ้าง, ลพ ม อักษร ด้วยนิปาตนะนี้, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ
 วิฤตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, นำมาประกอบกัน ๗ ชน เห็นผู้หนึ่ง เหมือนผู้ใด เหตุ
 นั้น ชื่อว่า ยาทิส ๗ ย ศัพท์บทหน้า, (๒๔/๑) ทิส ชาติ ในการดู, กุวิ ปัจฉัย, อาเทศ ที่สุดชาติ
 เป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลพ กุวิ ปัจฉัย, แปลง อุ เป็น อิ, ทิมะ อ อักษร ในเพราะ ย อักษร,
 ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิฤตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ ชน เห็นผู้หนึ่ง เหมือนผู้หนึ่ง เหตุ
 นั้น ชนนั้น ชื่อว่า ตาทิส ๗ ต ศัพท์บทหน้า, ทิส ชาติ, กุวิ ปัจฉัย ๗ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ๗
 ผู้ชื่อว่า มาทิส เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนเรานั้น ๗ อมฺห ศัพท์บทหน้า, ทิส ชาติ, กุวิปัจฉัย
 , อาเทศที่สุดชาติเป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลพ กุวิ ปัจฉัย, แปลง อุ เป็น อิ, ลพ อมฺห ศัพท์
 ด้วยนิปาตนะนี้, ทิมะ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิฤตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ ผู้ชื่อว่า กิทิส
 เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนคนเช่นไร, กิ ศัพท์ บทหน้า, ทิส ชาติ, กุวิ ปัจฉัย, อาเทศที่สุด
 ชาติ เป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลพ กุวิ ปัจฉัย ๗ แปลง อุ เป็น อิ, ทิมะ, ลง สิ วิฤตติ, แปลง สิ เป็น โอ
 ด้วยสูตรว่า โส ๗ ผู้ชื่อว่า เอทิส เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนผู้หนึ่ง, เอต ศัพท์บทหน้า, ทิส
 ชาติ, กุวิ ปัจฉัย, อาเทศที่สุดชาติเป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลพ กุวิ ปัจฉัย, แปลง อุ เป็น อิ, ลพ ต
 อักษร ด้วยนิปาตนะนี้ ๗ ผู้ชื่อว่า สาทิส เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้นเสมอกัน ๗ สมาน ศัพท์บทหน้า,

^{๖๘} กจ. ว. ๕๘๘, นิตี. ว. ๔๐๘.

^{๖๙} อ, อิ, อุ, เรียกว่า คุณสระ เป็นการแบ่งตามนัยของไวยากรณ์สันสกฤต. กลุ่มศึกษานิตฺติศาสตร์,
 ปทรูปสิทธิแปล และอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๒๖.

(๒๔/๒) ทิส ธาตุ, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อุ เป็น อิ, ลบ มาน ศัพท์ ด้วยนิปาตนะนี้, ทิฆะ อ อักษร, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ๑ ผู้ชื่อว่า อิริส เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนผู้นี้ ๑ อิม ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อุ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ท อักษรเป็น ร, ทิฆะ อิ อักษร, ลบ ม ด้วยนิปาตนะสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ตัวอย่าง ๖ อย่าง คือ ยาริโส เป็นต้น เหมือนบทก่อน ๑ ผู้ชื่อว่า อิทิกษ เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนผู้ นี้ ๑ อิม ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ ในการดู, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น กษ ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อุ เป็น อิ, ลบ ม ด้วยนิปาตนะสูตรนี้, ทิฆะ, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ รูปศัพท์แห่งตัวอย่าง ๖ อย่าง คือ ยาทิโกโจ เป็นต้น เหมือนบทก่อน ๑ ผู้ชื่อ ว่า อิติ เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนผู้ นั้น ๑ อิม ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ ในการดู, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุเป็น อิ ด้วยสูตรนี้, (๒๕/๑) แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง , นำมาประกอบกัน, ทิฆะ อิ, ลบ ม ศัพท์ด้วยนิปาตนะนี้, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ, รูปแห่งตัวอย่าง ๖ อย่าง มี ยาทิ เป็นต้น เหมือนอุทาหรณ์ก่อน ๑ จ ศัพท์ มีอำนาจกำหนดให้ทำทิฆะที่สระท้ายศัพท์ เหล่านี้ คือ อิ และ ย เป็นต้นเท่านั้น มิใช่ให้ทำที่อื่น ๑ ด้วย จ ศัพท์ บัณฑิตทั้งหลายกล่าว อิ และ ย นั้น เป็นทิฆะ ๑ ในคัมภีร์นยาสะ^{๓๑๐} พระวิมลพุทธิ^{๓๑๑} กล่าวบทว่า ทิฆะ ๑ ในคัมภีร์ สัททนิติ^{๓๑๒} พระอัครกวีสังฆราชยังไม่ได้กล่าวไว้ว่า กล่าวทิฆะแล้ว ๑ ผู้ชื่อว่า อิริกษ เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้นเหมือนผู้นี้ ๑ อิม ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ ในการดู, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่ (ส) สุดธาตุ เป็น กษ ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อุ เป็น อิ, อาเทศ ท เป็น ร ด้วยสูตรนี้, ด้วย จ ศัพท์ ทิฆะ อิ อักษรด้วยสูตร, ลบ ม ด้วยนิปาตนะนี้, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ชนเห็นผู้ นั้น เหมือนผู้ใด เหตุ นั้น ผู้ นั้น ชื่อว่า ยริกษ ๑ ย ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ ในการดู, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น กษ ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อุ เป็น อิ, แปลง ท เป็น ร, ทิฆะ, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ (๒๕/๒) ผู้ชื่อว่า ตาริกษ เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนผู้ นั้น ๑ ต ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ, กุวิ ปัจจัย ๑ ผู้ชื่อว่า มาริกษ เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนเรา ๑ อมุห ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ, กุวิ ปัจจัย ๑ ผู้ชื่อว่า กิริกษ

^{๓๑๐} นฺยาส. ฎ. ๔๖๒.

^{๓๑๑} ในคัมภีร์จูฬคณฺวียงสะ และอาจารย์บางพวก กล่าวว่า พระวิมลพุทธิมหาเถระ ผู้รจนาคัมภีร์ นยาสะ ส่วนอาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า พระวชิรพุทธิ ตรวจสอบชำระ. พระวชิรพุทธิ, นฺยาสปกรณฺ์, (ถ้าปาง : ๒๕๒๒), หน้า ก. (ฉบับอัดสำเนา)

^{๓๑๒} นีติ. ฎ. ๔๐๘.

เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนใคร ๆ ผู้ชื่อว่า เอริกข เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้น เหมือนคน
 นั้น ๆ เอต ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ ๆ ผู้ชื่อว่า สารีกข เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้นเสมอกัน ๆ สมาน
 ศัพท์บทหน้า, ทุส ธาตุ, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น กข ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อุ
 เป็น อิ, ลบ มาน ศัพท์ ด้วยนิปาตนะนี้, เป็นที่มะ, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ
 ด้วยสูตรว่า โส ๆ ผู้ชื่อว่า สารีส เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้นเสมอกัน ๆ สมาน ศัพท์บทหน้า, ทุส
 ธาตุ, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น ส ด้วยสูตรนี้, แปลง อุ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ท เป็น ร,
 ลบ มาน ศัพท์ ด้วยนิปาตนสูตร ๆ ผู้ชื่อว่า สทิกข เพราะอรรถว่า เห็นคนนั้นเหมือนกัน ๆ สมาน
 ศัพท์บทหน้า, ทิส ธาตุ, กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุเป็น กข, (๒๖/๑) ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อุ เป็น อิ,
 ลบ มาน ศัพท์, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๆ ผู้ชื่อว่า สริกข เพราะอรรถว่า
 เห็นคนนั้นเหมือนกัน ๆ สมาน ศัพท์บทหน้า, ทุส ธาตุ, ลง กุวิ ปัจจัย, อาเทศที่สุดธาตุ เป็น
 กข ด้วยสูตรนี้, ลบ กุวิ ปัจจัย, อาเทศ อุ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, แปลง ท เป็น ร, ลบ มาน ศัพท์
 ด้วยนิปาตนสูตร, ตั้งเป็นนาม, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ,
 ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ

๖๔๓, ๖๓๕. ฎยาทีหิ มติพฐิปุชาทีหิ จ กุโต.

ลง กุต ปัจจัย ในภาวาจาก และกัมมวาก ๆ ตัวอย่างเช่น ผู้ใด ถูกกัแล้ว เหตุนี้
 ผู้นั้น ชื่อว่า กิต ๆ กิ ธาตุ ในความกลัว, ลง กุต ปัจจัยในกรรม ด้วยสูตรนี้ว่า ฎยาทีหิ มติพฐิ-
 ปุชาทีหิ จ กุโต,^{๖๔๓} ลบ ก อักษร ด้วยสูตรว่า กุจิ ธาตุวิกฤติปัจจยान์ ที่ฉวิปริตาเทสโลปาคมา
 จ,^{๖๔๔} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๖๔๕} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า
 ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ ชนชื่อว่า สุตต เพราะอรรถว่า อันชนฝันแล้ว ๆ สุป ธาตุ
 ในความฝัน, ลง กุต ปัจจัย ในกรรม, ลบ ก, ลบที่สุดธาตุ และช้อน ต อักษร, ด้วยสูตรว่า
 ฎยาทีนมนุโต โน ทวิ จ,^{๖๔๖} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ๆ ผู้ชื่อว่า มิตต
 เพราะอรรถว่า อันชนรักแล้ว ๆ มิต ธาตุ ในความรัก, เยื่อใย, (๒๖/๒) ชน อันพระราชา นับถือ
 แล้ว ๆ ชนชื่อว่า สมมต เพราะอรรถว่า อันพระราชานับถือแล้ว ๆ สัมบทหน้า, มา ธาตุ ในความ
 นับถือ, กุต ปัจจัย, ลบ ก, รัสสะอา ที่ มา ด้วยสูตรว่า กุจาทิมชมุตตราน์ ที่มรสสา ปัจจเยสุ,^{๖๔๗}

^{๖๔๓} กจ. ๖๔๓., ปทรูป. ๖๓๕.

^{๖๔๔} กจ. ๕๑๓., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๖๔๕} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๖๔๖} กจ. ๕๓๘., ปทรูป. ๕๖๐.

^{๖๔๗} กจ. ๔๐๓., ปทรูป. ๓๕๔.

ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แปลงนิคหิต เป็นพยัญชนะที่สุควรรค ๑ ชนชื่อว่า สกฺกุปฺปิโต เพราะอรรถว่า อันเขาดำริดีแล้ว ๑ กปฺป ชาติ ในความตริก, กุต ปัจจย, ลบ ก, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร,^{๓๗๘} นำมาประกอบกัน ๑ อรรถบทชื่อว่า สมฺปาทิต เพราะอรรถว่า อันเขาถึงดีแล้ว ๑ ลี บพหน้า, ปท ชาติ ในความถึง, กุต ปัจจย, ลบ ก, ลง อี อากม, นำมาประกอบกัน, ทิมะ อ อักษรในเพราะชาติ ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติวิภัตติปัจจยान์ ทิมวิปริตาเทส-โลปาคมา จ, แปลงนิคหิต เป็น ง ๑ เนื้อความ ชื่อว่า อวชาริต เพราะอรรถว่า เนื้อความ อันเขาทรง ทัวแล้ว ๑ อว บพหน้า, ทร ชาติ ในการทรงไว้, ลง เณ ปัจจย ด้วยสูตรว่า จุราทิต เณณยา,^{๓๗๙} ลง กุต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรนี้ ๑ พทฺธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสโยคนุตตส วุฑฺธิ การิต,^{๓๘๐} ลบ เณ ปัจจย ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ ๑เปฯ คมา จ, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, (๒๗/๑) นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภัตติ ๑ แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ พระผู้มีพระภาคเจ้า อันชนได้รู้แล้ว เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ชื่อว่า พุทฺธ ๑ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ได้รู้แล้ว เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ชื่อว่า พุทฺธ ๑ พุช ชาติ ในความรู้, พุช ชาติในความรู้แจ้ง, พุช ชาติ ในความตรัสรู้, ลง กุต ปัจจย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ลบ ก, อาเทศ ต ปัจจย เป็น ฐ ด้วยสูตรว่า ฐตฺถกเหทฺธิ ฐตฺถา จ,^{๓๘๑} อาเทศ ฐ อักษร เป็น ท ด้วยสูตรว่า หจฺจตุถานมนฺदान์ โท ฐ, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ สภาวะใด อันชนทั้งหลาย สาชยายแล้ว เหตุนั้น สภาวะนั้น ชื่อว่า อิต ๑ อี ชาติในการไป และการสาชยาย, กุต ปัจจย, ลบ ก ๑ ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ พระตถาคต อันชนทั้งหลาย ได้รู้แล้ว เหตุนั้น พระองค์นั้น ชื่อว่า วิทิต ๑ วิท ชาติ ในความรู้, ลง กุต ปัจจย ในกัมมสาธนะ, ลบ ก, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ เนื้อความ อันบัณฑิต ตรึกแล้ว เหตุนั้น เนื้อความนั้น ชื่อว่า ตกฺกิต ๑ ตกฺก ชาติ ในความตริก, ลง กุต ปัจจย, อี อากม ๑ พระผู้มีพระภาคเจ้า อันชนทั้งหลาย บูชาแล้ว เหตุนั้น พระองค์นั้น ชื่อว่า ปุชิต ๑ ปุช ชาติ ในการบูชา กุต ปัจจย, ลง อี อากม ๑ (๒๗/๒) ตระกูล อันญาติทั้งหลาย สืบต่อแล้ว เหตุนั้น วงศ์ตระกูลนั้น ชื่อว่า อปจายิต ๑ อป บพหน้า, จาย ชาติ ในการสืบต่อและบูชา, ลง กุต ปัจจย, ลง อี อากม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร ๑ อาจารย์ อันศิษย์ นับถือแล้ว เหตุนั้น อาจารย์

^{๓๗๘} กจ. ๖๐๕., ปทฺฐป. ๕๔๗.

^{๓๗๙} กจ. ๔๕๒., ปทฺฐป. ๕๒๕.

^{๓๘๐} กจ. ๔๘๓., ปทฺฐป. ๕๒๗.

^{๓๘๑} กจ. ๕๗๖., ปทฺฐป. ๖๐๗.

นั้น ชื่อว่า มานิต ฯ อป บทหน้า, จิ ธาตุ ในการสังสม, กุต ปัจจัย ฯ พระสงฆ์ อันชน ไหว้แล้ว
 เหตุนั้น พระสงฆ์นั้น ชื่อว่า วนุทิต ฯ วนุท ธาตุ ในการกราบไหว้, กุต ปัจจัย, อี อากม ฯ
 พระราชา อันชาวเมือง สักการะแล้ว เหตุนั้น พระราชานั้น ชื่อว่า สกุกาจิต ฯ สกุกา ธาตุ
 ในการบูชา, กุต ปัจจัย, ลง อี อากม ฯ อรรถบท อันบัณฑิต รู้แล้ว เหตุนั้น อรรถบทนั้น ชื่อว่า
 ฌาต ฯ ฌา ธาตุ ในการรู้, ลง กุต ปัจจัย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ลป ก, ลง สิ วิภัตติ, แปลง
 สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๔๔, ๖๖๑. เวปฺ-ลี-ทว-วมุ-กุ-ทา-ภู-หฺวาทีหิ ฤ-ตุติม-ณิมา นิพฺพตฺเต.

ลง ฤ ตุติม และณิม ปัจจัย หลังธาตุทั้งหลาย มี เวปฺ ฯเปฯ (เป็นต้น) ในความหมายว่า
 เกิดที่ท่านรู้อยู่ ฯ ความหมาย คือ ความเกิด ชื่อว่า นิพฺพตฺตฺตฺต ฯ เวปฺ (ความเคลื่อนไหว) ฯ เวปฺ
 ธาตุ ในความห้วนไหว, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลป ที่สุดธาตุ, ลง ฤ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลง อ อักษรอากม
 หลังธาตุ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุวิภัตติปจฺจยानิ ทิมวิปริตาทสโลปาคมา จ,^{๖๔๒} นำมาประกอบกัน
 , ลง สิ วิภัตติ, ลป สิ ฯ สยฤ (การนอน) ฯ สิ ธาตุ ในการนอน, (๒๘/๑) ลง ฤ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้
 , พทฺธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสุ จ,^{๖๔๓} ลง อ อากม ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ คมา จ,
 เอา เอ เป็น อย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, ลป สิ ฯ ทวฤ (การเล่น) ฯ ทว ธาตุ
 ในการร่าเริง และการเคี้ยวร้อน, ฤ ปัจจัย, อ อักษรอากม ฯ วมุ (การอาเจียน) ฯ วมุ ธาตุ ในการ
 บ้วนหรืออาเจียน, ฤ ปัจจัย, อ อักษรอากม, ฤตุติม (การกระทำ) ฯ ฤ (หรือ กร แปลงเป็น ฤ) ธาตุ
 ในการกระทำ, ลง ตุติม ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี, แยก
 พยัญชนะออกจากสระ, ลป สระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ ทตุติม (การให้) ฯ
 ทา ธาตุ ในการให้, ตุติม ปัจจัย, รัสสะที่สูงสุดธาตุ (แห่ง ทา ธาตุ) ด้วยสูตรว่า กฺวจาทิมชฺฌตฺตรานิ
 ทิมรสฺสา ปจฺจยฺเยสุ จ,^{๖๔๔} ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ฯ^{๖๔๕} โภตุติม (การเกิด) ฯ
 ภู ธาตุ ในความมีความเป็น, ตุติม ปัจจัย, พทฺธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเญสุ จ, ลง สิ วิภัตติ,
 แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ฯ โอหาวิม (การบูชา) ฯ อว บทหน้า, หุ ธาตุ ในการให้ การกิน
 และการบวงสรวง, ณิม ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลป ณ อนุพันธ์,

^{๖๔๒} กจจ. ๕๑๓., ปทฺรฺป. ๔๘๘.

^{๖๔๓} กจจ. ๔๘๕., ปทฺรฺป. ๔๑๕.

^{๖๔๔} กจจ. ๔๐๓., ปทฺรฺป. ๓๕๔.

^{๖๔๕} กจจ. ๒๑๕., ปทฺรฺป. ๑๕๕.

พฤทธิ ฤ เป็นโอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนุตตส วุทธิ การิต,^{๓๘๖} เอา โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า เต อววา การิต,^{๓๘๗} นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย ฯ

๖๔๕, ๖๖๒. อุกโกเส นมฺหานิ.

เมื่อมี น นิบาต ที่กล่าวการปฏิเสธ ประกอบ(ในอรรถว่า คำ ลง อานิ ปัจจัย) ฯ มีอุทาหรณ์ว่า แน่เจ้าคนเลว ประเทศ อันเจ้า ไม่ควรไป ชื่อว่า อคมานิ ฯ บทว่า เต เป็นกัตตา ในบทว่า อคมานิ ฯ มีวิเคราะหว่า ประเทศ อันเจ้า ไม่ควรไป ชื่อว่า อคมานิ ฯ น ศัพท์บทหน้า, อคมานิ, คมฺ สบฺป ชาติ ในการไป, ลง อานิ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ว่าอุกโกเส นมฺหานิ,^{๓๘๘} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ, (๔/๒) เป็นสมาส และชื่อว่า กัมมชารยสมาส ด้วยสูตรว่า ทฺวิปเท ตฺลฺยชริกรณํ กมฺมชารโย,^{๓๘๙} ชื่อว่าเป็นสมาสด้วยสูตรว่า นามานิ สมาสยุดตฺตฺโต,^{๓๙๐} ลบวิกัตติ ด้วยสูตรว่า เตสํ วิกตฺติโย โลปา จ,^{๓๙๐} ชื่อว่า ตัปฺปฺริสสมาส, อาเทศ น นิบาตเป็น อ ด้วยสูตรว่า อตฺตํ นสฺส ตปฺปฺริส,^{๓๙๑} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ ฯ แน่คนเลว กรรมอันเจ้า ไม่ควรทำ ชื่อว่า อการานิ ฯ น ศัพท์บทหน้า, กร ชาติ ในการทำ, ลง อานิ ปัจจัย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, ๒ บท มีเนื้อความเหมือนกัน ชื่อว่า กัมมชารยสมาส, นามนามที่ประกอบกัน ชื่อว่า สมาส, ลบ วิกัตติ, ชื่อว่า (อุก)ตัปฺปฺริสสมาส, อาเทศ น นิบาต เป็น อ, ตั้งเป็นนาม, ลบ สิ วิกัตติ ฯ ถามว่า บทว่า นมฺหิ อาจารย์ กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ฯ ตอบว่า เรา กล่าวบทว่า นมฺหิ เพื่อให้รู้ว่า ในตัวอย่างว่า วิปฺตฺติ เต, วิกฺติ เต (ความวิบัติของท่านมีอยู่) แม้จะมีการคำ แต่ไม่มี น ที่เป็นตัวปฏิเสธ จึงไม่ลง อานิ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ฯ ความวิบัติ ชื่อว่า วิปฺตฺติ ฯ(๕/๑) วิ บทหน้า, ปท ชาติ ในความถึง, ลง สิ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อิตฺถิมตฺติโว วา,^{๓๙๓} ลบที่สุดธาตุ และซ้อน ต ด้วยสูตรว่า ภูษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ,^{๓๙๔} ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ บทว่า เต สัมพันธ์ ในบทว่า วิปฺตฺติ ฯ การทำอย่างแปลก ชื่อว่า วิกฺติ ฯ วิ บทหน้า, กร ชาติ ในการทำ,

^{๓๘๖} กจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๓๘๗} กจ. ๕๑๕., ปทรูป. ๕๔๑.

^{๓๘๘} กจ. ๖๔๕., ปทรูป. ๖๖๒.

^{๓๘๙} กจ. ๓๒๔., ปทรูป. ๓๓๙.

^{๓๙๐} กจ. ๓๑๖., ปทรูป. ๓๓๑.

^{๓๙๑} กจ. ๓๑๗., ปทรูป. ๓๓๒.

^{๓๙๒} กจ. ๓๓๓., ปทรูป. ๓๔๔.

^{๓๙๓} กจ. ๕๕๓., ปทรูป. ๕๙๙.

^{๓๙๔} กจ. ๕๗๘., ปทรูป. ๕๖๐.

ลพที่สุดธาตุ, ซ้อน ต ๑ ถามว่า บทว่า อุกโกเส อาจารย์ กล่าวไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ๑ ตอบว่า เรากล่าวบทว่า อุกโกเส เพื่อจะให้เราเห็นว่า ในตัวอย่างว่า อคติ เต แม้จะมี น อักษร ที่กล่าว ปฏิเสธอยู่ที่ตาม แต่ไม่ลง อานิ ปัจจัยด้วยสูตรนี้ เพราะไม่มีความหมายว่า คำ ๑ การไม่ไปของท่าน ชื่อว่า อคติ ๑ น ศัพท์บทหน้า, กมฺ สปรป ชาติ ในการไป, ลง ตี ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อิตฺถิมคฺยโว วา, ลพที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า คมขนหนรมาทินมนฺโต,^{๑๕๕} ลง สิ วิกัตติ, ๒ บท มีเนื้อความเหมือนกัน ชื่อว่า กัมมชารยสมาส, นามทั้ง ๒ ที่ประกอบกัน ชื่อว่า สมาส, ลพวิกัตติ, กัมมชารยและทิสมาสทั้ง ๒ ชื่อว่า (อุก) ตัปฺปฺริสสมาส, อาเทศ น นิบาตเป็น อ, ลง สิ วิกัตติ, ลพ สิ ๑ ในคัมภีร์สัททนิติ^{๑๕๖} พระอัครกวีสังฆราชกล่าวไว้ว่า อานิปัจจยวนฺตานิ ปทานิ ปจฺมายเอว วิกตฺติยา ยุตฺตานิ (บทที่มี อานิ ปัจจัย ประกอบ ด้วยปฐมวิกัตติเท่านั้น ๑)

๖๔๖, ๔๑๕. เอกาทิโต สกิสฺส กุขตุํ.

(๕/๒) ลปนิกหิต ในบทว่า สุตฺเต สกิสฺส ๑ มีอุทาหรณ์ตามลำดับ, เช่น สองบทว่า เอกสฺส สกึ มีบทตั้ง คือ ครั้งเดียวแห่งหนึ่ง ชื่อว่า เอกสกี ๑ ลง ส ัญญูวิกัตติหลัง เอก ศัพท์ ๑ เพราะ ส วิกัตติ ลง ส อากม, นำมาประกอบกัน, คือ เอกสฺส สกึ ครั้งเดียว, ชื่อว่า เป็นตัปฺปฺริส-สมาส ด้วยสูตรว่า อมาทโย ปรปฺเทภี,^{๑๕๗} ชื่อว่า สมาส ด้วยสูตรว่า นามานํ สมาสโย ยุตฺตตุโล,^{๑๕๘} ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, ลพ สิ ด้วยสูตรว่า เสสโต โลป คสิปิ,^{๑๕๙} อาเทศ สกิสฺส เป็น กุขตุํ ด้วยสูตรนี้, มีวิเคราะห์ว่า สองครั้ง ชื่อว่า ทฺวิกุขตุํ, สามครั้ง ชื่อว่า ติกุขตุํ, สิบครั้ง ชื่อว่า ทสกุขตุํ, บทตั้ง คือ ทฺวิ สกึ, ลง น ัญญูวิกัตติ, ลง น อากม ด้วยสูตรว่า โน จ ทฺวาทิตอ นฺมุหิ,^{๑๖๐} นำมาประกอบกัน, เช่น ทฺวินฺนํ (สองครั้ง), เป็นัญญูตัปฺปฺริสสมาส, วิธีที่เหลือ เหมือน บทก่อน, ลพวิกัตติ, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, ลพ สิ, อาเทศ สกึ เป็น กุขตุํ ด้วยสูตรนี้, รูป วิเคราะห์ ๘ ตัวอย่างว่า ติกุขตุํ เป็นต้น เหมือนตัวอย่างก่อนนั่นเอง ๑ ก็ในคัมภีร์รูปสัททนิติ และโมคคัลลานะ^{๑๖๑} พระพุทธชัปปิยะ พระอัครกวีสังฆราช และพระโมคคัลลานะ กล่าวว่า กุขตุํ (กุขตุํ ปัจจัย) ๑

^{๑๕๕} กจ. ๕๘๖., ปทรูป. ๖๐๐.

^{๑๕๖} นิติ. ฎ. ๔๑๑.

^{๑๕๗} กจ. ๓๒๓., ปทรูป. ๓๕๑.

^{๑๕๘} กจ. ๓๑๖., ปทรูป. ๓๓๑.

^{๑๕๙} กจ. ๒๒๐., ปทรูป. ๗๔.

^{๑๖๐} กจ. ๖๗., ปทรูป. ๒๒๕.

^{๑๖๑} ปทรูป. ฎ. ๓๐๘., นิติ. ฎ. ๔๑๒., โมค. ฎ. ๑๑๔.

๖๔๗, ๖๖๓. สุนตฺสูณฺสฺสโธณฺวานุณฺนุณฺนุณฺนา.

(๖/๑) โสโณ (สุนัข) ๑ บทเดิมว่า สุน, ลง สิ ปฐมวิภคฺติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺคฺคฺเต ปจฺมา,^{๕๐๒} อาเทส อุน เป็น โธณ ด้วยสูตรนี้, แปลง สิ เป็น โธ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๐๓} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกฺติสฺระหฺลฺง, นำมาประกอบกัน ๑ สุวาโน (สุนัข) ๑ สุน ศัพท์, อาเทส อุน เป็น อุวาน ๑ สุนฺโข (สุนัข) ๑ อาเทส อุน เป็น อุนข ๑ สฺสุน (สุนัข) ๑ อาเทส อุน เป็น อุน, แปลง สิ เป็น โธ ด้วยสูตรว่า โส ๑ สวา (สุนัข) ๑ แปลง อุน เป็น อา ๑ สวาโน (สุนัข) ๑ อาเทส อุน เป็น อาน ด้วยสูตรนี้, แปลง สิ วิภคฺติ เป็น โธ ด้วยสูตรว่า โส ๑ อนึ่งในบทว่า โสณ นี้ โดยนิปตฺนปาฏิปกฺกบท (คือบทนาม) อันบัณฑิต พึงทำการวิเคราะห์เป็นต้นว่า สัตว์ใด ย่อมไป เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า โสณ ๑ คำว่า สุวาโน (สุนัข) เหมือนกัน ๑ สุน ชาติ ในการไป, ตั้งเป็นชื่อ ชาติ เป็นต้น, ลง กฺวิ ปจฺจย, อาเทส อุน เป็น โธณ ด้วยสูตรนี้, ลบ กฺวิ ปจฺจย, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โธ ด้วยสูตรว่า โส ๑ รูปวิเคราะห์แห่งตัวอย่าง ๖ อย่างว่า สุวาโน (สุนัข) เป็นต้น เหมือนบทก่อน ๑

๖๔๘, ๖๖๔. ตฺรฺณฺสฺส สฺสุ จ.

สฺสุ (คนหนุ่ม) บทตั้งคือ ตฺรฺณ (คนหนุ่ม) ๑ ลง สิ วิภคฺติ ด้วยสูตรว่า ลิงฺคฺคฺเต ปจฺมา,^{๕๐๔} ด้วยสูตรนี้ว่า ตฺรฺณฺสฺส สฺสุ จ,^{๕๐๕} มีการอาเทส ตฺรฺณ ศัพท์ เป็น สฺสุ, ลบ สิ ๑ ผมสี ดำ มีอยู่ แก่ผู้ใด เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า กาทฺเกสา ๑

๖๔๙, ๖๖๕. ยฺวสฺสฺวสฺสฺวณฺนุณฺนา.

(๖/๒) ยฺวา (ชายหนุ่ม) ๑ ยฺว ศัพท์, ลง สิ วิภคฺติ, อาเทส อฺว (แห่ง ยฺว) เป็น อฺว ด้วยสูตรว่า ยฺวสฺสฺวสฺสฺวณฺนุณฺนา,^{๕๐๖} อาเทสที่สุดแห่ง ยฺว พร้อมกับวิภคฺติ เป็น อา ด้วย อนฺต ศัพท์ ในสูตรว่า ปฺมนฺตฺสฺสา สิมฺหิ ๑^{๕๐๗} ยฺวาโน (ชายหนุ่ม) ๑ ยฺว ศัพท์, ลง สิ วิภคฺติ, อาเทส อฺว (แห่ง ยฺว ศัพท์) เป็น อุวาน ด้วยสูตรนี้, แปลง สิ เป็น โธ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๐๘} แยกพยัญชนะออกจาก สระ, ลบสระหน้า ปกฺติสฺระหฺลฺง, นำมาประกอบกัน ๑ ยฺวาโน (ชายหนุ่ม) ๑ ยฺว ศัพท์, ลง สิ วิภคฺติ,

^{๕๐๒} กจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๕๐๓} กจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๕๐๔} กจ. ๒๘๔., ปทรูป. ๖๕.

^{๕๐๕} กจ. ๖๔๘., ปทรูป. ๖๖๔.

^{๕๐๖} กจ. ๖๔๙., ปทรูป. ๖๖๕.

^{๕๐๗} กจ. ๑๕๒., ปทรูป. ๑๓๖.

^{๕๐๘} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

อาเทศ อว เป็น อุน, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ยูโน (ชายหนุ่ม) ฯ ยู ศัพท์, ลง สิ วิกัตติ, อาเทศ อว เป็น อุน, การกำหนดศัพท์ทั้งหลาย มีปัจจัยเป็นต้น ด้วยอาทิ ศัพท์บ้าง ฯ

๖๕๐, ๖๕๑. กาลे वृत्तमानातिเต ण्वत्थो.

ผู้ใด ได้ทำแล้ว หรือว่า ย่อมทำ เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า การุ ได้แก่ ช่างศิลป์ ฯ กร ชาติ ในการทำ, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิต ปัจจัย, ลบปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสโยคนตสฺส วृत्ติ การिते,^{๕๐๕} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ ลม ได้พัดแล้ว หรือว่า จักพัด เหตุนั้น ลมนั้น ชื่อว่า วายู ฯ วา ชาติ ในการไป และการผูก, ลง สิ ด้วยสูตรนี้, ลบ สิ ฯ รูป ได้มีแล้ว หรือว่า ย่อมมี เหตุนั้น รูปนั้น ชื่อว่า ภูต ฯ ภู ชาติ ในความมีความเป็น, ลง กุต ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบ ก ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ^{๕๐๐} เป็นต้น, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ฯ^{๕๐๐}

๖๕๑, ๖๕๒. ภविस्तति क्माति हि णि णि.

(๗/๑) การไป ต่อไป เป็นปกติ ของคนใด คนนั้น ชื่อว่า คามิ ฯ คม ชาติ, สปรป ชาติ ในการไป, ลง णि ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ บทว่า ภขิดู คือ การเสพ ต่อไป ชื่อว่า ภาชิ ฯ ภข ชาติ ในการเสพ, ลง णि ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ฯ วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ สองบทว่า आयत्ति पस्वित् คือ การไหลต่อไป ชื่อว่า ปสฺสวอิ ฯ ป บทหน้า, สฺ ชาติ ในการฟัง, การไหล, การคลอ, ลง णि ปัจจัย, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น โอ, เอา โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า เต आवया कर्ति,^{๕๐๒} นำมาประกอบกัน, ซ้อน ส, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ การตั้ง ไว้ต่อไป เป็นปกติ ของคนใด คนนั้น ชื่อว่า ปฏฺจายิ ฯ ป บทหน้า, จา ชาติ ในการยืนอยู่, ลง णि ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบ ฆ ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ ฯ ๗เปฯ คมา จ,^{๕๐๑} ลบ ณ อนุพันธ์, อาเทศอาเป็น आय ด้วยสูตรว่า आगरनुदानमायो,^{๕๐๔} ซ้อน ण, ลง สิ วิกัตติ, ลบ สิ ฯ

^{๕๐๕} กจ. ๔๘๓., ปท. ๕๒๗.

^{๕๐๐} กจ. ๕๑๗., ปท. ๔๘๘.

^{๕๐๑} กจ. ๒๑๕., ปท. ๑๕๕.

^{๕๐๒} กจ. ๕๑๕., ปท. ๕๔๑.

^{๕๐๓} กจ. ๕๑๗., ปท. ๔๘๘.

^{๕๐๔} กจ. ๕๕๓., ปท. ๕๖๔.

๖๕๒, ๖๔๘. กิริยายัม ฌฏุตโว.

(๓/๒) บทว่า กิริยายมตเถ คือ เมื่อความหมายแห่งกิริยา อันบัณฑิต รู้อยู่ ลง ฌฏ และ ตู ปัจจย ท้ายธาตุทั้งหลาย ในอนาคตกาล ฯ ผู้ชื่อว่า การก เพราะอรรถว่า จักทำ ฯ กร ธาตุ ในการทำ, ลง ฌฏ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ, อาเทศ ฌฏ เป็น ออก ด้วยสูตรว่า อนกา ฌฏฏัน,^{๘๑๕} พฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๘๑๖} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ ผู้ใด จักกิน (อาหาร) เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า โภคตา ฯ ภูช ธาตุ ในการรักษา และการกิน, ลง ตู ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ช ซ้อน ต ด้วยสูตรว่า ภูชาทินมนุโต โน ทูวิ จ,^{๘๑๗} พฤทธิ อ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญญเอส จ,^{๘๑๘} ลง สิ วิกัตติ, แปลง อ เป็น อา และลบ สิ วิกัตติ ด้วยสูตรว่า สตุฎปีตา ฯเปฯ โลโป จ ฯ^{๘๑๙}

๖๕๓, ๓๐๖. ภาววาจิมหิ จตุตถิ.

เมื่อมีการกล่าวถึงกิริยา ที่เรียกว่าภาวสาธนะ ให้ลงจตุตถีวิกัตติ ท้ายศัพท์ที่กล่าวกิริยา ภาวสาธนะนั้น ในอนาคตกาล ฯ (๘/๑) ปากาย (เพื่อจะหุง) ฯ ปจ ธาตุ ในการหุงต้ม, ปจ ธาตุ ในการทำให้ซัด, ลง ฌ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภาวเว จ,^{๘๒๐} ตั้ง ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิต, ลบ ฌ, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสโยคนุตสส วุทธิ การิต,^{๘๒๑} อาเทศ จ เป็น ก ด้วยสูตรว่า สจชานัน กคา ฌานุนุเพ,^{๘๒๒} หรือด้วยสูตรว่า กคา จชานัน,^{๘๒๓} นำมาประกอบกัน, ลง ส จตุตถิ วิกัตติ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ส เป็น आय ด้วยสูตรว่า आय จตุตถेกวจนสตุ ตู,^{๘๒๔} แยกพยัญชนะ ออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ โภคาย (เพื่อจะกิน) ฯ ภูช ธาตุ ในการรักษาและการกิน, ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ฌ และพฤทธิ อ เป็น โอ , อาเทศ ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคา จชานัน, นำมาประกอบกัน, ลง ส จตุตถีวิกัตติ ด้วยสูตรนี้,

^{๘๑๕} กจจ. ๖๒๒., ปทรูป. ๕๓๐.

^{๘๑๖} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๘๑๗} กจจ. ๕๓๘., ปทรูป. ๕๖๐.

^{๘๑๘} กจจ. ๔๘๕., ปทรูป. ๔๓๔.

^{๘๑๙} กจจ. ๑๕๕., ปทรูป. ๑๕๘.

^{๘๒๐} กจจ. ๕๒๕., ปทรูป. ๕๘๐.

^{๘๒๑} กจจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๓.

^{๘๒๒} กจจ. ๖๔๐., ปทรูป. ๐.

^{๘๒๓} กจจ. ๖๒๓., ปทรูป. ๕๕๔.

^{๘๒๔} กจจ. ๑๐๕., ปทรูป. ๓๐๔.

แปลง ส เป็น อาย ๆ นจฺจาย (เพื่อจะพื่อน) ๆ นต ธาตุ ในการพื่อน, เคลื่อนไหวตัว, น้อมตัว, ลง ณฺย ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ อนุพันธ์, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ดฺย เป็น จ ด้วยสูตรว่า ยวคฺ ๗เปฯ ๗การตุคฺ,^{๘๒๕} ซ้อน จ ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จานเ,^{๘๒๖} นำมาประกอบกัน, ลง ส จตุตถีวิภคฺติ ด้วยสูตรนี้, แปลง ส เป็น อาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๆ

๖๕๔, ๖๕๕. กมฺมฺนิ โณ.

(๘/๒) เมื่อมีกรรมเป็นบทหน้า ลง ณ ปัจจยหลังธาตุ ในอนาคตกาล ๆ นครการโก (ผู้สร้างเมือง) ๆ นคร ศัพท์บทหน้า, กร ธาตุ ในความทำ, ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า กมฺมฺนิ โณ,^{๘๒๗} ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ และพฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง ส วิภคฺติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗^{๘๒๘} สาลิลาว (ผู้เกี่ยวข้าว) ๆ สาสิ ศัพท์บทหน้า, ลฺ ธาตุ ในการตัด, ลง ณ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ, พฤทธิ อ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, เอา โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า เต อวายา การิต,^{๘๒๙} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ส วิภคฺติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ ธนฺณวาโป (ผู้หว่านข้าวเปลือก) ธนฺณ ศัพท์บทหน้า, วป ธาตุ ในการปลูกพืช, ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ และพฤทธิ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน, ลง ส วิภคฺติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ โภคทาโย (ผู้ให้โภคะ) โภค ศัพท์บทหน้า, ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ทา ธาตุ ในการให้, แปลง อา อักษร เป็น อาย ด้วยสูตรว่า อาการนฺตานิโย,^{๘๓๐} นำมาประกอบกัน, ลง ส วิภคฺติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ สินฺธุปาโย (ผู้ค้ำน้ำ) ๆ ปา ธาตุ ในการค้ำ, ลง ณ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย, ลบ ณ อนุพันธ์, อาเทศ อา อักษร เป็น อาย ด้วยสูตรว่า อาการนฺตานิโย,^{๘๓๑} ลง ส วิภคฺติ, แปลง ส เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗

^{๘๒๕} กจฺจ. ๒๖๕., ปทฺรฺป. ๔๑.

^{๘๒๖} กจฺจ. ๒๘., ปทฺรฺป. ๔๐.

^{๘๒๗} กจฺจ. ๖๕๔., ปทฺรฺป. ๖๕๕.

^{๘๒๘} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺป. ๖๖.

^{๘๒๙} กจฺจ. ๕๑๕., ปทฺรฺป. ๕๔๑.

^{๘๓๐} กจฺจ. ๕๕๓., ปทฺรฺป. ๕๖๔.

^{๘๓๑} กจฺจ. ๕๕๓., ปทฺรฺป. ๕๖๔.

๖๕๕, ๖๕๐. เสส สุตํนตุ มานานา.

(๕/๑) เมื่อมีกรรมเป็นบพหน้า ลงปัจฉัยเหล่านี้ คือ สุตํ นตุ มาน อาน ปัจฉัย ในกัตตุ ในกิริยาที่ยังไม่ได้ทำนี้ คือ เสส ในอนาคตกาล ฯ ผู้ใด จักทำกรรม เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า กมฺมํ กริสฺส ฯ กร ชาติ ในการทำ, ลง สุตํ ปัจฉัย ด้วยสูตรนี้, ลง อิ อากม, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภตฺติ, ลป สิ ฯ กโรนฺโต (จักกระทำ) ฯ กร ชาติ, ลง นตุ ปัจฉัย ด้วยสูตรนี้ว่า เสส สุตํ-นตุ-มานานา,^{๘๓๒} ลง โอ ปัจฉัย หลังชาติ ด้วยสูตรว่า ตนาทิตโต โอยิรา,^{๘๓๓} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ, เอา อุ (แห่ง นตุ ปัจฉัย) เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิมหิ वा,^{๘๓๔} แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๘๓๕} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลปสระหน้า ปกตีสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ กุรฺมาโน (จักกระทำ) ฯ กร ชาติ, มาน ปัจฉัย, โอ ปัจฉัย, แปลง โอ เป็น อุ ด้วยสูตรว่า อุตฺตโม-กาโร,^{๘๓๖} แปลง อ เป็น อุ ด้วยสูตรว่า กรสฺสากาโร จ,^{๘๓๗} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ กราโน (จะทำ) ฯ กร ชาติ, อาน ปัจฉัย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ภูณฺชิสุํ (จักกิน) ฯ (๕/๒) ภูช ชาติ ในการรักษา และการกิน, ลง สุตํ ปัจฉัย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง นิคฺคิตอากม ด้วยสูตรว่า รุชาติโต นิคฺคิตฺตปฺพพฺพจ,^{๘๓๘} แปลงนิกฺคิต เป็นพยัญชนะที่สุตฺตวรรค, ลง สิ วิภตฺติ, ลป สิ ฯ ภูณฺชนฺโต (จะกิน) ฯ ภูช ชาติ, นตุ ปัจฉัย, ลง อ ปัจฉัย, ลง นิคฺคิตอากม ด้วยสูตรว่า รุชาติโต ฯ เปฯ ปฺพพฺพจ, แปลงนิกฺคิต เป็น ณ ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตุํ वा วคฺเค,^{๘๓๙} นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภตฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ภูณฺชมาโน (จะบริโภคร) ฯ ภูช ชาติ, มาน ปัจฉัย, ลง อ ปัจฉัย ด้วยสูตรว่า ภูวาทิตโต อ, ลงนิกฺคิต, แปลงนิกฺคิต เป็น ณ ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตุํ वा วคฺเค, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลงสิ วิภตฺติ แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ภูณฺชาโน (จะกิน) ฯ ภูช ชาติ, อาน ปัจฉัย, ลงนิกฺคิตอากม, แปลงนิกฺคิต เป็นพยัญชนะที่สุตฺตวรรค ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตุํ वा วคฺเค, นำมาประกอบกัน ฯ ขาทิสฺสุํ (จะเคี้ยวกิน) ฯ ขาท ชาติ ในการกิน, ลง สุตํ ปัจฉัย, อิ อากม,

^{๘๓๒} กจ. ๖๕๕., ปทฺรูป. ๖๕๐.

^{๘๓๓} กจ. ๔๕๑., ปทฺรูป. ๕๒๐.

^{๘๓๔} กจ. ๕๔., ปทฺรูป. ๑๐๕.

^{๘๓๕} กจ. ๑๐๔., ปทฺรูป. ๖๖.

^{๘๓๖} กจ. ๕๑๑., ปทฺรูป. ๕๒๑.

^{๘๓๗} กจ. ๕๑๒., ปทฺรูป. ๕๒๒.

^{๘๓๘} กจ. ๔๔๖., ปทฺรูป. ๕๐๕.

^{๘๓๙} กจ. ๓๑., ปทฺรูป. ๔๕.

นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลบ ลี วิภัตติ ฯ ขาพฺนุโต (จะเกี่ยวกิน) ฯ ขาท ชาติ, นตุ
ปัจจย,

ลง อ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภูวาทิโต อ ฯ^{๔๔๐} ขาพฺมาโน (จะเกี่ยวกิน) ฯ ขาท ชาติ, มาน ปัจจย, อ
ปัจจย ฯ ขาทาโน (จะเกี่ยวกิน) ฯ ขาท ชาติ, อาน ปัจจย, นำมาประกอบกัน, จริสฺสํ (จะเที่ยวไป) ฯ
จร ชาติ ในการไปและการกิน, สฺสํ ปัจจย, อี อากม, (๑๐/๑) นำมาประกอบกัน ฯ จรฺนุโต (จะเที่ยว
ไป) ฯ จร ชาติ, นตุ ปัจจย, อ ปัจจย ฯ จรฺมาโน (จะเที่ยวไป) ฯ จร ชาติ, มาน ปัจจย, อ ปัจจย ฯ
จราโน (จะเที่ยวไป) ฯ จร ชาติ, มาน ปัจจย, นำมาประกอบกัน ฯ ภิกฺขิสฺสํ (จะขอ) ฯ ภิกฺข ชาติ
ในการขอ, สฺสํ ปัจจย, อี อากม ฯ ภิกฺขนุโต (จะกิน) ฯ ภิกฺข ชาติ, นตุ ปัจจย ฯ ภิกฺขมาโน (จะขอ) ฯ
ภิกฺข ชาติ, มาน ปัจจย, อ ปัจจย ฯ ภิกฺขาโน (จะกิน) ฯ ภิกฺข ชาติ, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น ฯ ลง อาน
ปัจจย, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตพฺพิต ฯ เป ฯ สฺ จ,^{๔๔๑} ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี
เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๕๖, ๖๖๖. ฉทาทิหิ ตตุรณ.

ต ปัจจย และ ตตุรณ ปัจจย ชื่อว่า ตตุรณ ฯ วัตถุประสงค์ ย่อมบังเกิด เหตุนี้ เหตุนี้
ชื่อว่า ฉตฺต ฯ ฉท ชาติ ในการปิดกัน, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรนี้, แปลง ท เป็น ต
ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ฐสฺส จ,^{๔๔๒} หรือด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติ^{๔๔๓} เป็นต้น, นำมาประกอบกัน,
ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี,^{๔๔๔} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระ
หลัง, นำมาประกอบกัน ฯ ธรรมชาติใด ปกปิดแสงแดด เหตุนี้ ธรรมชาตินี้ ชื่อว่า ฉตฺร ฯ
ฉท ชาติ, ตตุรณ ปัจจย, แปลง ท เป็น ต ด้วย จ ศัพท์, นำมาประกอบกัน, ลบ ต อักษรตัวหนึ่ง
ด้วยสูตรว่า พฺยณฺชน โจ วิสณฺโณโค,^{๔๔๕} (๑๐/๒) ลบ ณ อนุพันธ์ปัจจย ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติ
ฯเปฯ คมา จ, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ฯ ธรรมชาติใด ย่อมเกิด
เหตุนี้ ธรรมชาตินี้ ชื่อว่า จิตฺต ฯ จินฺต ชาติ ในความคิด, ลง ต ปัจจย, อาเทศ น เป็นนิกหิต,
นำมาประกอบกัน, ลบนิกหิต ด้วยสูตรว่า พฺยณฺชน โจ,^{๔๔๖} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ

^{๔๔๐} กจ. ๔๔๕., ปทรูป. ๔๓๓.

^{๔๔๑} กจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๔๔๒} กจ. ๒๐., ปทรูป. ๒๗.

^{๔๔๓} กจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๔๔๔} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๔๔๕} กจ. ๔๑., ปทรูป. ๕๖.

^{๔๔๖} กจ. ๓๕., ปทรูป. ๕๔.

ในคัมภีร์รูปสัททิลและสัททนิติ^{๔๔๑} จินต ชาติ พระพุทธรูปปิยะ และพระอัครกวีสังฆาจารย์ กล่าวไว้แล้ว ๑ จิตร (ผู้คิด) ๑ จิต ชาติ, ตรีณ ปัจจย ๑ บาลีว่า วิจิตต์ วิจิตร (ผู้คิด) ๑ ธรรมชาติใด ย่อมคิดโดยวิเศษ เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า วิจิตต์ ๑ วิ บทหน้า, จิต ชาติ ในความคิด, ต ปัจจย ๑ ธรรมชาติใด ย่อมหลังไหล เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า สุตต (ผู้หลังไหลอรรถ) ๑ สุต ชาติ ในการหลังไหล, ลง ต ปัจจยด้วยสูตรนี้, ซ้อน ต อักษร ด้วยสูตรว่า ปรเทวภาโว จานเน,^{๔๔๒} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑^{๔๔๓} ธรรมชาติ ชื่อว่า โสตร เพราะอรรถว่า ผู้หลังไหล ๑ สุต ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิต ๑เป๑ณานุพนุโ, ลบ ณ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตาน โณ โลปี, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนุตสุส วุทธิ การิต ๑ บทว่า โสดี โสตร(ผู้หลังไหล) ก็มี ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า โสต เพราะอรรถว่า ผู้ฟัง ๑ สุต ชาติ ในการฟัง, ต ปัจจย, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า โสตร เพราะอรรถว่า ผู้ฟัง ๑ สุต ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ลบ ณ อนุพันธ์ปัจจย, (๑๑/๑) พฤทธิ อู เป็น โอ ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า เนตต์ เพราะอรรถว่า นำไป ๑ นิ ชาติ ในการนำไป, นิ ชาติ ในการถึง, ต ปัจจย, ตรีณ ปัจจย, พฤทธิ อู เป็น เอ ๑ ธรรมชาติชื่อว่า ปวิตต์ เพราะอรรถว่า รู้ทั่ว ๑ ป บทหน้า, วิท ชาติ ในการละเว้นความไม่ดี, แปลง ท เป็น ต ด้วย จ ศัพท์ หรือ ด้วยสูตรว่า กุวิชาติ เป็นต้น, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ ปวิตร์ (ผู้รู้ทั่วแล้ว) ๑ ป บทหน้า, วิท ชาติ, ตรีณ ปัจจย, แปลง ท เป็น ต, นำมาประกอบกัน, ลบ ต อักษร ๑ ตัว ด้วยสูตรว่า พุณฺชโน จ วิสญโลโค ๑ อีกอย่างหนึ่ง ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า ปวิตต์ เพราะอรรถว่า ชำระ ๑ ปุ ชาติ ในการชำระ, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลง อี อากม, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญเณสุ จ, เอา โอ เป็น อว, ซ้อน ต, นำมาประกอบกัน ๑ ปวิตร์ (ผู้ชำระ) ๑ ปุ ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ลบ ณ, ลง อี อากม, พฤทธิ อู เป็น โอ และ โอ เป็น อว ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า ปตฺร เพราะอรรถว่า ตกแล้ว ๑ ปท ชาติ ในการตก, แปลง ท เป็น ต ด้วย จ ศัพท์ ๑ ปตฺร (ผู้ถึงแล้ว) ๑ ปท ชาติ, ตรีณ ปัจจย, แปลง ท เป็น ต, ลบ ต อักษร ๑ ตัว ๑ หรือว่า ชื่อว่า ปตฺร เพราะอรรถว่า ถึงแล้ว ๑ ปต ชาติ ในความถึง, ตรีณ ปัจจย, ลบ ต อักษรที่สุดชาติ ด้วยสูตรว่า กุวิ ชาติ เป็นต้น, ลบ ณ, ธรรมชาติ ชื่อว่า คนุตต์ เพราะอรรถว่า แผลไป ๑ คนุ ชาติ ในการแผลไป, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ต ปัจจย ๑ (๑๑/๒) คนุตร์ (ผู้แผลไป) ๑ คนุ ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ลบ ณ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า ยต เพราะอรรถว่า พยายาม ๑ ยติ ชาติ, ต ปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ ยตฺร

^{๔๔๑} นิตติ. อ. ๑๔๑., ปทรูป. อ. ๔๘๗.

^{๔๔๒} กจ. ๒๘., ปทรูป. ๔๐.

^{๔๔๓} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

(ผู้พยายามแล้ว) ๑ ยติ ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ลบ ณ ปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลบ ต อักษร ๑ ตัว ๑ ภัทร ชื่อว่า อดุต เพราะอรรถว่า กิน ๑ อท ชาติ ในการกิน, ต ปัจจย, แปลง ท เป็น ต ด้วย จ ศัพท์, นำมาประกอบกัน ๑ อดุรี (ผู้กิน) ๑ อท ชาติ ตรีณ ปัจจย, แปลง ท เป็น ต, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลบ ต ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า มคต เพราะอรรถว่า มัวเมา ๑ มท ชาติ ในความมัวเมา, ต ปัจจย, แปลง ท เป็น ต ๑ มตุรี (ผู้มัวเมา) ๑ มท ชาติ ตรีณ ปัจจย ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า โยคต เพราะอรรถว่า ประกอบ ๑ ยุช ชาติ ในการประกอบ, ต ปัจจย, ลบ ช ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ๑เปฯ คมา จ, พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อดุณเส จ, ซ้อน ต ๑ โยตุรี (ผู้ประกอบ) ๑ ยุช ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ลบ ช ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ๑เปฯ คมา จ, ลบ ณ, พฤทธิ อู เป็น โอ ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า วตุติ เพราะอรรถว่า หมุนไป ๑ วตุ ชาติ ในความหมุนไป, ตั้งชื่อ ชาติเป็นต้น, ลง ต ปัจจย, นำมาประกอบ ด้วยสูตรว่า นเย ๑ (๑๒/๑) วตุรี (ผู้หมุนไป) ๑ วตุ ชาติ, ตรีณ ปัจจย, นำมาประกอบกัน, ลบ ต อักษร ๑ ตัว ๑ คุณชาติ ชื่อว่า มิตุติ เพราะอรรถว่า เชื่อใจ ๑ มิท ชาติ ในความเชื่อใจ, แปลง ท เป็น ต ๑ มิตุรี (ผู้เชื่อใจ) ๑ มิท ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ลบ ต ๑ การนับถือ ชื่อว่า มตุตา ๑ มา ชาติ ในการนับถือ ๑ ลง ต ปัจจย, รัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า กุวจาติมชฺชุตฺตรานํ ที่มรสฺสา ปจฺจเยสุ จ,^{๔๕๐} ซ้อน ต ลง อาปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตร ว่า นเย, ลง สิ วิภคฺติ, ลบ สิ ๑ มตุรี (ผู้นับถือ) ๑ มา ชาติ, ตรีณ ปัจจย, รัสสะ อา เป็น อ ๑ ผู้ชื่อว่า ปุคฺต เพราะอรรถว่า ชำระ ๑ ปุ ชาติ ในการชำระ, ต ปัจจย, รัสสะ ด้วยสูตรว่า กุวจาติ ๑เปฯ สุ จ, ซ้อน ต, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ๑ ปุคฺโร (ผู้ชำระ) ๑ ปุ ชาติ, ตรีณ ปัจจย, รัสสะ ๑ บท ว่า ปุคฺโร (ผู้ชำระ) ก็มีบ้าง ๑ ผู้ชื่อว่า กลคฺต เพราะอรรถว่า นับ, ได้แก่ ภริยา ๑ กล ชาติ ในการนับ, ลบที่สุดชาติ, ต ปัจจย, ซ้อน ต ๑ กลตุรี (ผู้นับ) ๑ กล ชาติ, ตรีณ ปัจจย ๑ คุณชาติ ชื่อว่า วรคฺต เพราะอรรถว่า รักษา ได้แก่ เชือกทำด้วยหนัง ๑ วร ชาติ ในการรักษา, ลบที่สุดชาติ, ลง ต ปัจจย, ซ้อน ต ๑ วรตุรี (ผู้รักษา) ๑ วร ชาติ,(๑๒/๒) ตรีณ ปัจจย ๑ ธรรมชาติชื่อว่า เวตฺต เพราะอรรถ ว่า ห้วนไหว ๑ เวปฺ ชาติ ในการห้วนไหว, ลง ต ปัจจย, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ๑เปฯ คมา จ, ซ้อน ต ๑ ในคัมภีร์นยาสะ^{๔๕๑} พระวิมลพุทธิ กล่าวไว้ว่า “วรคฺต” (ผู้รักษา) ๑ เวตุรี (ผู้ไหว) ๑ เวปฺ ชาติ, ลง ตรีณ ปัจจย, ลบ ปุ และ ณ อักษร, ซ้อน ต ๑ คุณชาติ ชื่อว่า คคฺต เพราะอรรถว่า คุ้มครอง ๑ คุป ชาติ ในการคุ้มครอง, ลง ต ปัจจย, ซ้อน ต, ลบที่สุดชาติ และ อาเทส อ อักษร เป็น อ อักษร ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ๑เปฯ คมา จ, ซ้อน ต, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ คตุรี (ผู้คุ้มครอง) ๑ คุป ชาติ, ตรีณ ปัจจย, ลบ ป และ ณ อักษร และอาเทส อ

^{๔๕๐} กจ. ๔๐๓., ปทรูป. ๓๕๔.

^{๔๕๑} นยาส. อ. ๕๒๐.

เป็น อ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ๑เปฯ ๑มา จ ๑ โคตุตฺ (ผู้คุ้มครอง) ๑ คุป ชาติ, ต ปัจจย, ลป ป, ซ้อน ต ๑ โคตุรฺ (ผู้คุ้มครอง) ๑ คุป ชาติ, ตฺรณ ปัจจย, ลป ป และ ณ อักษร ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ๑เปฯ ๑มา จ, พฤทธิ อ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ ๑ วัตถุชื่อว่า ทาตุตฺ เพราะอรรถว่า ตัด คือ เกี่ยว ๑ ทา ชาติ ในการตัดเป็นท่อน, ลง ต ปัจจย, ซ้อน ต, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ ทาตุรฺ (สิ่งที่ตัด) ๑ ทา ชาติ, ตฺรณ ปัจจย, ลป ณ, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี , แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลปสระหน้าปกคิสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ด้วย อาทิ ศัพท์ หมายถึง เอาศัพท์ว่า หุตุตฺ (การบูชา) วหิตฺรฺ (เรือ) จริตุตฺ (ความเที่ยวไป) มุตุตฺ (น้ำมูตร) ฤษตุตรา (ถุงหนัง)^{๘๕๒} เป็นต้น ๑

๖๕๗, ๖๖๗. วาทิหิ ฌิตฺโต คณ.

(๑๓/๑) ลง ฌิตฺต ปัจจย หลังชาติ มี วท จร ชาติ ในความหมายว่า หมู่นณะ ที่บ้นทิด ฐอยู่ ๑ (วาทิตฺต) หมู่นณะคนตรี ๑ วท ชาติ ในวาทิตฺตที่ปรากฏ, ลง ฌิตฺต ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า วาทิหิ ฌิตฺโต คณ,^{๘๕๓} ตั้งปัจจยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตํ ๑เปฯ ๑ณานุพนฺโ, ^{๘๕๔} ลป ณ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลป,^{๘๕๕} พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อลโยคนุตฺตสุ วุทธิ การิต,^{๘๕๖} จร ชาติ ในการเที่ยวไป, ลง ฌิตฺต ปัจจย ๑ ลป ณ และพฤทธิ อ เป็น อา, กองแห่งศีล อันเป็นข้อห้ามทั้งหลาย ชื่อว่า วาริตฺต ๑ วร ชาติ ในการห้าม, ฌิตฺต ปัจจย, ลป ณ และพฤทธิ ๑

๖๕๘, ๖๖๘. มิทาหิหิ ตฺตติโย.

สภาพ ชื่อว่า เมตฺติ เพราะอรรถว่า เยื่อใย คือ รักใคร่ ๑ มิท ชาติ ในความรักใคร่, มิท ชาติ ในความรักใคร่, ลง ตฺตติ ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า มิทาหิหิ ตฺตติโย,^{๘๕๗} ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ ๑เปฯ ๑มา จ,^{๘๕๘} พฤทธิ อ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ,^{๘๕๙} ลง สิ วิภคฺติ, ลป สิ, ผู้ชื่อว่า ปตฺติ เพราะอรรถว่า ถึง ๑ ปท ชาติ ในความถึง, ตฺตติ ปัจจย, ลบที่สุดชาติ ๑ ธรรมชาติ

^{๘๕๒} ปทฺรป. อ. ๔๘๘.

^{๘๕๓} กจ. ๖๕๗., ปทฺรป. ๖๖๗.

^{๘๕๔} กจ. ๖๒๑., ปทฺรป. ๕๕๑.

^{๘๕๕} กจ. ๕๒๓., ปทฺรป. ๕๒๖.

^{๘๕๖} กจ. ๔๘๓., ปทฺรป. ๕๒๗.

^{๘๕๗} กจ. ๖๕๘., ปทฺรป. ๖๖๘.

^{๘๕๘} กจ. ๕๑๓., ปทฺรป. ๔๘๘.

^{๘๕๙} กจ. ๔๘๕., ปทฺรป. ๔๑๔.

ชื่อว่า รตติ เพราะอรรถว่า เหตุกำหนดแห่งคน ฯ (๑๗/๒) รณช ชาติ ในความกำหนด, ลง ตติ ปัจจัย , ลบ น ที่เป็นพยัญชนะสังโยค ด้วยสูตรว่า กุวิ ชาติ ฯเปฯ คมา จ ฯ พระบาลี ชื่อว่า ตนติ เพราะอรรถว่า อันผู้รู้ทั้งหลาย ให้แผ่ไปอยู่ ฯ ตนุ ชาติ ในการแผ่ไป, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ตติ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ฯ หญิงชื่อว่า ชาติ เพราะอรรถว่าทรงบุตรไว้ ฯ ชาติ ชาติ ในการทรงไว้, ด้วย อาทิสัพพท์ การกำหนดศัพท์เป็นต้นว่า ปาติ (ถาด) วสติ^{๕๖๐} (ที่อยู่) ฯ

๖๕๕, ๖๖๕. อสุรนุขทำธานี ทัสสุต ททุโฒ ฒธา จ.

ไฟ ย่อมไหม้ หรือว่า เรือน ถูกไฟไหม้แล้ว เหตุนั้น เรือนนั้น ชื่อว่า อุกุฒ ฯ อสุ ชาติ ในการไหม้, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง ฒ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ว่า อสุรนุขทำธานี ทัสสุต ททุโฒ ฒธา จ,^{๕๖๑} ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรว่า กุวิ ชาติ ฯเปฯ คมา จ,^{๕๖๒} ซ้อน ฯ หน้า ฒ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๕๖๓} ประเทศ ชื่อว่า รภูจ เพราะอรรถว่า อันคนกำหนด ฯ รณช ชาติ ในความกำหนด, ลง จ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรนี้ว่า กุวิ ฯเปฯ คมา จ, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ บทว่า รภูจ ก็มี ฯ ส่วนในข้อความว่า แม่แวนแคว้น จงพินาศ ฯ รภูจ ศัพท์ในตัวอย่างนี้ เป็นนปุงสกลิงค์ ฯ ฐ ชื่อว่า ททุฒ เพราะอรรถว่า กัด ฯ ทัส ชาติ ในการกัด, ลง กุวิ ปัจจัย, ลบ กุวิ, อาเทศ ทัส เป็น ททุฒ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ

๖๖๐, ๖๗๐. สวุสถานมวุสถานมโต โถ จ.

(๑๔/๑) วัตถุ ชื่อว่า สตุถ เพราะอรรถว่า เบียดเบียน ฯ สวุ ชาติ ในการเบียดเบียน, ลง ถ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ว่า สวุสถานมวุสถานมโต โถ จ,^{๕๖๔} อาเทศ ฐ เป็น อตุ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ ฯ^{๕๖๕} ชื่อว่า วตุถ เพราะอรรถว่า ป้องกัน คือ รักษา ฯ วุ ชาติ ในการรักษา, ลง ถ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ฐ เป็น อตุ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๖๖} สภาพชื่อว่า อตุถ เพราะอรรถว่ามีอยู่ ฯ อส ชาติ ในความมีและความเป็น, ลง ถ ปัจจัย,

^{๕๖๐} ปทรูป. อ. ๔๘๕.

^{๕๖๑} กจจ. ๖๕๕., ปทรูป. ๖๖๕.

^{๕๖๒} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๕๖๓} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๕๖๔} กจจ. ๖๖๐., ปทรูป. ๖๗๐.

^{๕๖๕} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๕๖๖} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

อาเทศ อ เป็น อตุ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย^{๘๖๗} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๘๖๘}

๖๖๑, ๖๖๑. รนุทาทิหิ ธทิตุททิกรา กุจจิ ธทโลโป จ.

ธ ปัจจย ท ปัจจย อิทุท ปัจจย ก ปัจจย และ อิริ ปัจจย ชื่อว่า ธทิตุททิกรา ๑ ธ อักษร และ ท อักษร ชื่อว่า ธท ๑ ลบ ธ และ ท อักษร ชื่อว่า ธทโลโป ๑ การอาเทศ ท ที่สุดธาตุ เป็น น อักษร และ ส อักษรเป็น ก อักษร ที่สุดธาตุ อันบัณฑิต ให้สำเร็จอีก ด้วยนิปาดนสูตรนี้ ๑ วัตถุประสงค์ อันชนกำหนดแล้ว เหตุนั้น วัตถุประสงค์ ชื่อว่า รนุช ๑ รนุช ธาตุ ในความกำหนด, ลง ธ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบ ช ที่สุดธาตุ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ส^{๘๖๙} ทะเลชื่อว่า สมุทท เพราะอรรถว่า หลังไหล คือ ไหลออกไป ได้แก่ ให้ปติและโสมนัสเกิดขึ้น (แก่คนทั้งหลาย) ๑ ส บทหน้า, อุทิ ธาตุ ในการหลังไหล, ลง ท ปัจจย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, อาเทศ นิคหิต เป็น ม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส^{๘๖๙} (๑๔/๒) เทวดา ชื่อว่า อินุท เพราะอรรถว่า เป็นใหญ่ คือให้ความเป็นใหญ่อันยอดเยี่ยมเป็นไป ๑ อิติ ธาตุ ในความเป็นใหญ่อันยอดเยี่ยม, ลง ท ปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สูงสุดธาตุ เป็น น อักษร ด้วยนิปาดนสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๘๗๐} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ สภาวะชื่อว่า จนุท เพราะอรรถว่า อันคนทั้งหลายปรารถนา ๑ จทิ ธาตุ ในความปรารถนาและพอใจ, ท ปัจจย, อาเทศ ท ที่สูงสุดธาตุ เป็น น, นำมาประกอบกัน ๑ ความร่าเริง ชื่อว่า มนุท ๑ มทิ ธาตุ ในความเพลิดเพลิน, ท ปัจจย, แปลง ท เป็น น ๑ ความกระหาย ชื่อว่า อุนุท ๑ หรือว่า สภาวะชื่อว่า อุทท เพราะอรรถว่า กระหาย ๑ ท ปัจจย, นำมาประกอบกันด้วยสูตรว่า นเย, สภาวะชื่อว่า นิทท เพราะอรรถว่า ตัด คือ แยกเป็น ๒ ส่วน ๑ นิทิ ธาตุ ในการทำเป็น ๒ ส่วน(ตัด), ท ปัจจย ๑ เทวดาผู้เป็นใหญ่ ชื่อว่า รุทท เพราะอรรถว่า เบียดเบียนทุกข์ของสัตว์ทั้งหลาย ๑ รุทิ ธาตุ ในความเบียดเบียน, ท ปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ คนชื่อว่า รุทท เพราะอรรถว่า โกรธ ๑ รุส ธาตุ ในความโกรธ, ท ปัจจย, อาเทศ ส เป็น ท ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๑ คนชื่อว่า ทลิทท เพราะอรรถว่า ลำบาก คือ ถึงความทุกข์ยาก ๑ ทล ธาตุ ในความลำบาก, ลง อิทุท ปัจจย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ (๑๕/๑) ธรรมชาติใด ย่อมเหือดแห้ง เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า สุกก ๑ หรือ

^{๘๖๗} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๘๖๘} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๘๖๙} กจจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๘๗๐} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๑.

ว่า ธรรมชาติ ชื่อว่า สุกก เพราะอรรถว่า เครื่องเหือดแห้งแห่งสัตว์ทั้งหลาย ฯ สุก ชาติ ในความเหือดแห้ง, ลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ส เป็น ก ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ ธรรมชาติ ชื่อว่า สุกก เพราะอรรถว่า เป็นเหตุเสร้างแห่งสัตว์ทั้งหลาย ฯ สุก ชาติ ในความเสร้าง, ลง ก ปัจจัย, อาเทศ จ เป็น ก ฯ คำพูดหรือสิ่งใด อันชนฟังพูดกัน เหตุนั้น คำพูดหรือสิ่งนั้น ชื่อว่า วก ก ฯ หรือการพูด ชื่อว่า วก ก ฯ วจ ชาติ ในการพูดที่ปรากฏ, วจ ชาติ ในการบรรยาย, ลง ก ปัจจัย, อาเทศ จ เป็น ก ฯ วัตถุใด อันชน ฟังถือเอา เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า วก ก ฯ วก ชาติ ในการถือเอา, ลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ฯ วัตถุใด เป็นธรรมชาติไม่มีอะไร ๆ มากกระทบ ถึง(การมีค่ามาก) เหตุนั้น วัตถุ นั้น ชื่อว่า วชิร ฯ วช ชาติ ในความถึง, อิริ ปัจจัย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ฯ ด้วย อาทิ ศัพท์ มีการหมายเอาศัพท์เป็นต้นว่า สกุกโก(ท้าวสักกะ) อุกกา (คบเพลิง) มนุทริ^{๘๗๑} (ที่ปัก) ฯ

๖๖๒, ๖๗๒. ปฏิโต หิสฺส เหรณ-หิรณฺ.

(๑๕/๒) ธรรมชาติใด ย่อมย่ำยีฝ่ายตรงกันข้ามไป คือเป็นไป เหตุนั้น ธรรมชาติ นั้น ชื่อว่า ปาฏิเหร ฯ ปฏิ บทหน้า, หิ ชาติ ในการไป, กวิ ปัจจัย, ลบ กวิ, อาเทศ หิ ชาติ เป็น เหรณ ด้วยสูตรนี้ว่า ปฏิโต หิสฺส เหรณ-หิรณฺ,^{๘๗๒} ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนุโร, ลบ ณ, พทฺธิ์ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า วุทธาทิสฺสสุ วา'สโยคนฺตฺสฺสณฺ จ,^{๘๗๓} ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี ฯ คุณชาต ชื่อว่า ปาฏิหิร เพราะอรรถว่า ย่ำยีฝ่ายตรงกันข้ามไป คือ เป็นไป ฯ ปฏิ บทหน้า, หิ ชาติ, กวิ ปัจจัย, ลบ กวิ, อาเทศ หิ ชาติ เป็น หิรณฺ ด้วยสูตรนี้, ตั้งปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตํ ฯเปฯ พนุโร, ลบ ณ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลปํ, พทฺธิ์ อ เป็น อา, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี, ก็ในคัมภีร์สัตทหนิ^{๘๗๔} พระอัครกวีสังฆราชย์ กล่าวไว้ว่า อ ปัจจัย และอีย ปัจจัย ย่อมลงหลัง หร ชาติ ที่มีปฏิ เป็นบทหน้า, สระ ห ศัพท์ ย่อมถึงความ เป็น เอ อักษร อี อักษร และอา อักษร, หลัง หร ชาติ มี ปฏิ เป็นบทหน้า ลง อ ปัจจัย และ อีย ปัจจัย สระแห่ง ห อักษร ถึงความ

^{๘๗๑} ปทรูป. อ. ๔๕๑.

^{๘๗๒} กจ. ๖๖๒., ปทรูป. ๖๗๒.

^{๘๗๓} กจ. ๔๐๐., ปทรูป. ๓๖๔.

^{๘๗๔} นิติ. ว. ๔๑๗.

เป็น เอ อักษร อี อักษร และ อา อักษร ฯ สภาพ ชื่อว่า ปาฏิหาร เพราะอรรถว่า นำฝ่ายตรงกันข้าม ออกไป ศัพท์ว่า ปาฏิหาริ์ ปาฏิหาริย์ (ปาฏิหารย์) มีความหมายเหมือนกัน ฯ

๖๖๓, ๖๗๓. กุฑยาทีหิ โภ.

(๑๖/๑) หลายบทว่า สห ปจฺจนเณ จ ปฺน นิปจฺจนเต ยถาสมฺภวํ แปลว่า อาเทศ อ อักษรเป็น ท อักษรเป็นต้น พร้อมกับปัจจัย อันบัณฑิต ย่อมให้สำเร็จอีก ตามสมควร ด้วยนิปาตณ สูตรนี้ ฯ สิ่งใด อันบุคคล ย่อมตัด เหตุนั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า กณฺฑ ฯ เป็นกัมมสาธนะ ฯ ตั้ง กหิ เป็นธาตุ, ลบสระที่มีมากกว่าหนึ่งตัว, ลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ว่า กุฑยาทีหิ โภ,^{๖๖๕} ลบ ก ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ คมา จ,^{๖๖๖} ลงนิคหิตอาคม ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ เป็นต้น, แปลงนิคหิต เป็น ณ ด้วยสูตรว่า วฺคฺคนฺตํ วา วฺคฺเค,^{๖๖๗} นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภคฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๖๖๘} นำมาประกอบกัน ฯ ระฆัง อันบุคคล ย่อมเคาะ เหตุนั้น ระฆังนั้น ชื่อว่า กณฺฑ ฯ เป็นกัมมสาธนะ ฯ ฆฺฏิ ธาตุ ในการตี, เคาะ, ลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, วิธีที่เหลือ เหมือนบทก่อน ฯ บทว่า ฆฺโฏ (ระฆัง) ก็มีบ้าง ฯ ฆฺฏิ ธาตุ ในการตี ฯ ขั้ว ชื่อว่า ฆฺณฺฑ เพราะอรรถว่า หมุนไป ฯ หรือว่า อรรถบทใด ย่อมเกี่ยวโยงกัน คือ ย่อมทรงน้ำไว้ เหตุนั้น อรรถบทนั้น ชื่อว่า ฆฺณฺฑ ฯ วหิ ธาตุ ในการหมุน, วหิ ธาตุ ในอรรถว่า กลิ้ง, วหิ ธาตุ ในการทรงไว้ ผูกไว้ และรวบรวมไว้, ลง ก ปัจจัย, (๑๖/๒) บทว่า ฆฺณฺโฑ (ก้าน) ก็มี ฯ ฆฺณฺฑิ ธาตุ ในการหมุน และการรวบรวม ฯ วัตฺถุ อันชน ย่อมแจก คือ แบ่ง ได้แก่ ใส่เข้าในวัตฺถุนี เหตุนั้น วัตฺถุนั้น ชื่อว่า ฆฺณฺฑ ฯ ฆฺณฺฑิ ธาตุ ในการแจก ฯ การประดับ ชื่อว่า ฆฺณฺฑ ฯ ฆฺณฺฑิ ธาตุ ในความหมายว่า ประดับ ฯ ชื่อว่า ฆฺณฺฑ เพราะความหมายว่า ประดับ ฯ ฆฺณฺฑิ ธาตุ ในความหมายว่า ประดับ ฯ หมู่ชื่อว่า สฆฺณฺฑ เพราะอรรถว่า ถึงการเป็นพุ่ม ฯ สหิ ธาตุ ในความหมายว่า หมู่ กลุ่มและ ประชุม ฯ โรคฺโค ย่อมตัดอวัยวะน้อยใหญ่ เหตุนั้น โรคฺคฺนํ ชื่อว่า ฆฺณฺฑ (โรคฺเรื่อน) ฯ ฆฺณฺฑิ ธาตุ ในการตัด ฯ ลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบ ก ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ คมา จ, ฆฺณฺณ ฆฺณฺณ ด้วยสูตรว่า วฺคฺเค โฆสา ฯเปฯ ปจฺมา,^{๖๖๙} นำมาประกอบกัน ฯ วัตฺถุใด อันชน พึงจำแนก เหตุนั้น วัตฺถุนั้น ชื่อว่า ฆฺณฺฑ ฯ ฆฺณฺฑิ ธาตุ ในอรรถว่า จำแนก, บทว่า ฆฺณฺโฑ ก็มี ฯ สิ่งของชื่อว่า ฆฺณฺฑ เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องแจก ฯ ฆฺณฺฑิ ธาตุ ในการแจก ฯ คนชื่อว่า ฆฺณฺฑก (กระเทย) เพราะอรรถว่า ถึงความบกพร่องทางร่างกาย ฯ

^{๖๖๕} กจ. ๖๖๓., ปทรูป. ๖๗๓.

^{๖๖๖} กจ. ๕๑๓., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๖๖๗} กจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๕.

^{๖๖๘} กจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๖๖๙} กจ. ๒๕., ปทรูป. ๔๒.

(๑๗/๑) ปทฺธิ ธาตุ ในความบกพร่องทางกาย, ลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบ ก อักษร, ลง อ อาคม หน้า ก ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กุวจิ ธาตุ ๆเปฯ คมา จ, นำมาประกอบกัน ๆ ตั้งเป็นนาม ๆ ลง สิ วิภคฺติฯ แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ ชน ย่อมลงอาชญา ด้วยสภาวะนั้น เหตุนั้น สภาวะ นั้น ชื่อว่า ทณฺฑฯ ฯ ททฺธิ ธาตุ ในอาชญา ฯ คนชื่อว่า รณฺฑฯ เพราะอรรถว่า เบียดเบียน ฯ รทฺธิ ธาตุ ในการเบียดเบียน ฯ บุคคล ห้วนไหว ด้วยการกล่าวนั้น เหตุนั้น การกล่าวนั้น ชื่อว่า วิตณฺฑฯ ฯ วิ บทหน้า, ตทฺธิ ธาตุ ในอรรถว่า ห้วนไหว ฯ ผู้ใด ย่อมย่ำยี เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า อิติณฺฑฯ ฯ อิติทฺธิ ธาตุ ในความย่ำยี ฯ ผู้ใด ย่อมดูร้าย คือ ทำความดูร้าย เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า จณฺฑฯ ฯ จทฺธิ ธาตุ ในความดูร้าย ฯ (๑๗/๒)โรค สัมผัสเลือด ในส่วนร่างกายนี้ เหตุนั้น ส่วนร่างกายนั้น ชื่อว่า คณฺฑฯ ฯ คทฺธิ ธาตุ ในการสัมผัส ฯ สัตว์มีปีกเป็นต้น ย่อมเกิดขึ้น ในประเทศนั้น เหตุนั้น ประเทศ นั้น ชื่อว่า อณฺฑฯ ฯ อทฺธิ ธาตุ ในการออกไข่ ฯ อุจจาระใด อันคนอื่น พึงเกลียด เหตุนั้น อุจจาระ นั้น ชื่อว่า ลณฺฑฯ (อุจจาระ) ฯ ลทฺธิ ธาตุ ในความรังเกียจ ฯ สัตว์ใด ถึงความเป็นสัตว์คด เหตุนั้น สัตว์นั้น เมณฺฑฯ ฯ บทว่า มิณฺฑโฑ ก็มี ฯ แพะ ย่อมถึงความเป็นสัตว์คด ฯ มิทฺธิ ธาตุ ในการคด ฯ ต้นไม้ใด ย่อมเบียดเบียนโรค เหตุนั้น ต้นไม้นั้น ชื่อว่า เอรณฺฑฯ (ต้นระหุ่ง) ฯ เอรทฺธิ ธาตุ ในการเบียดเบียน ฯ อรรถบทใด อันชน ย่อมกำหนด เหตุนั้น อรรถบทนั้น ชื่อว่า กณฺฑฯ (กัณฑ์) ฯ (๑๘/๑) กทฺธิ ธาตุ ในการตัด, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, ลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลบ ก ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กุวจิ ธาตุ, อาเทส ท อักษร เป็น ท ด้วยนิปาตสูตรนี้, ลง นิคฺคิตหน้า ท อักษร ด้วยสูตรว่า กุวจิ ธาตุ หรือ ด้วยสูตรว่า นิคฺคิตญจ,^{๘๘๐} แปลงนิคฺคิต เป็น ฌ, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกฺคิสระหลัง ฯ ด้วย อาทิสัพทฺ หมายเอาศัพท์เป็นต้นว่า มนฺโฑ (มนต์) อินฺโฑ (พระอาทิตย์) จนฺโฑ (พระจันทร์) จุโร^{๘๘๑} (มีดโกน) ฯ

๖๖๔, ๖๖๕. ขาทามคมานํ ขนฺธฺชนฺคฺนฺธา.

สภาพใด อันทุกขในสังสาร มีชาติ ชรา และมรณะเป็นต้น กัดกิน เหตุนั้น สภาพนั้น ชื่อว่า ขนฺธ (ขันธ ๕) ฯ ขาท ธาตุ ในการกิน, ลง กุวิ ปัจจัย และลบ กุวิ ปัจจัย, อาเทส ขาท ธาตุ เป็น ขนฺธ ด้วยสูตรนี้ว่า ขาทามคมานํ ขนฺธฺชนฺคฺนฺธา,^{๘๘๒} ลง สิ วิภคฺติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๘๘๓} ชนใด ย่อมไป คือ ย่อมเจ็บป่วยทางตา เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า อนฺธ ฯ อม ธาตุ

^{๘๘๐} กจฺจ. ๓๗., ปทฺรฺูป. ๕๗.

^{๘๘๑} ปทฺรฺูป. อ. ๔๕๒.

^{๘๘๒} กจฺจ. ๖๖๔., ปทฺรฺูป. ๖๖๕.

^{๘๘๓} กจฺจ. ๑๐๔., ปทฺรฺูป. ๖๖.

ในความเจ็บป่วย, อม ชาติ ในการไปเป็นต้น, ลง กุวิ และ ลบ กุวิ ปัจจัย, แปลง อม ชาติ เป็น อนุช ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ สภาวะชื่อว่า อนุช เพราะอรรถว่า ไป ฯ คม ชาติ และ สปป ชาติ ในการไป, (๑๘/๒) ลง กุวิ ปัจจัย และลบ กุวิ ปัจจัย, อาเทศ คม ชาติ เป็น อนุช ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ บัณฑิต พึงทราบ ตัวอย่าง โดยนัยที่กล่าวแล้วอย่างนี้ว่า ขนฺธโก (ขันธ) อนุชโก (ผู้บอด) ฯ สภาวะชื่อว่า ขนฺธก เพราะอรรถว่า ถูกชาติและชราเป็นต้น เกี่ยวกิน ฯ ขาท ชาติ ในการเกี่ยวกินลง ก ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ , คม ชาติ ในการไป, ก ปัจจัย ฯ

๖๖๕, ๖๗๕. ปฎาทีหุลล์.

ปฎุ-กถ ศัพท์เป็นต้น บัณฑิต พึงให้สำเร็จอีก ภายหลัง ฯ อุทาหรณ์ว่า การไป ชื่อว่า ปฎุ ฯ วัตถุใด ไม่มีประโยชน์ในแผ่นดิน เหตุนี้ วัตถุนี้ ชื่อว่า ปฎุ ฯ ปฎุ (หรือ)ปท ชาติ ในการถึง, ลง อล ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ปฎาทีหุลล์,^{๘๘๔} ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ,^{๘๘๕} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๘๘๖} ลบสระหน้าปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๘๘๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๘๘๘} ก็อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ลง อล ปัจจัย ฯ คำนั้น ไม่เหมือนกับคัมภีร์รูปสัททเป็นต้น ฯ ผ้าเพียงพอ หรือ สามารถ ในการทำกิจแห่งแผ่นดิน ผ้า นั้น ชื่อว่า ปฎุ ฯ ลง อล ปัจจัยหลังปาฏิปทิกบพ ได้แก่บทว่า ปฎุ ฯ(๑๕/๑) บัณฑิต พึงทำการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้ ฯ วัตถุใด ควร ในความเป็นของเหลว เหตุนี้ วัตถุนี้ ชื่อว่า กตุล, ได้แก่ เปลือกตม ฯ กติ ชาติ ในความเป็นของเหลว, ลง อล ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ, กติ ชาติ ฯ วัตถุใด เพียงพอ ก็ สามารถในการทำกิจ วัตถุนี้ ชื่อว่า กตล ฯ ลง อล ปัจจัยหลังจากบทนาม ฯ กรรมใด ควร ก็ สามารถในสิ่งดีเพราะตัดบาปเป็นต้น เหตุนี้ กรรมนี้ ชื่อว่า กุสล ฯ กุส ชาติ ในการตัด มีเป็น ให้เต็ม และตั้งสม ฯ กรรม ชื่อว่า กทล เพราะอรรถว่า ควรในการย้าย ฯ กท ชาติ ในการย้าย ฯ การรด ชื่อว่า ภคณฺท ฯ ภคท ชาติ ในการรด, ลง ก ปัจจัย, ลบ ก ปัจจัย และลงนิคหิตอาคม ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ ฯเปฯ คมา จ,^{๘๘๙} แปลงนิคหิต เป็น ณ ฯ การรด ชื่อว่า ภคณฺท

^{๘๘๔} กจ. ๖๖๕., ปทรูป. ๖๗๕.

^{๘๘๕} กจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๘๘๖} กจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๘๘๗} กจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๘๘๘} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๘๘๙} กจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

เพราะอรรถว่า ควรในการรด ฯ บทว่า ภคณฺทลฺ (การรด) ก็มี ฯ ภคฺชิ ชาติ ในการรด, ก ปัจจย, ลบ ก และลงนิกหิตอาคม ฯ ชื่อว่า ภคณฺทลฺ เพราะอรรถว่า ควร ในการรด ฯ วัตถุใด ควรในการประดับเอว เหตุนั้น (๑๕/๒) วัตถุนั้น ชื่อว่า เมฆล (เข็มขัด) ฯ เมฆ ชาติ ในการประดับเอว ฯ วัตถุใด ควร ในเปลือกไม้ เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า วกฺก ชาติ ในเปลือกไม้ ฯ วัตถุ ชื่อว่า ตกฺก ชาติ เพราะอรรถว่า ควรในยางไม้, ได้แก่ กิ่งไม้ เป็นต้น ฯ ตกฺก ชาติ ในการยางไม้ ฯ ธรรมชาติใด ควร ในเปลือกนม คือ ในที่ลุ่ม เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า ปลฺล ชาติ ในที่ลุ่ม ฯ สถานที่ชื่อว่า สทฺทล เพราะอรรถว่า ควรในหญ้าเขียว, ได้แก่ หญ้า เป็นต้น ฯ สทฺท ชาติ ในความเขียวสด ฯ รากไม้ ชื่อว่า มฺลาล เพราะอรรถว่า ควร ในที่ตั้งในรากไม้ ฯ ได้แก่ มีรากบัว เป็นต้น ฯ มฺล ชาติ ในที่ตั้ง ฯ ลง อด ปัจจย ด้วยสูตรนี้ ฯ รัสสะ อุ เป็น อุ ทิฆะ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า กฺวจาติมชฺฌตฺตรานํ ทิฆมฺรสฺสา ปฺจฺเจยฺสฺ จ ฯ^{๕๕๐} นำมาประกอบกัน ฯ บทว่า มฺลาลํ ก็มีบ้าง ฯ ไม่รัสสะ ฯ ที่อาศัยชื่อว่า พิลาล เพราะอรรถว่า ควร ในปล่อง ฯ พิล ชาติ ในที่อาศัย ฯ อด ปัจจย ฯ ทิฆะในท่ามกลาง ฯ ธรรมชาติ ชื่อว่า วิทาล เพราะอรรถว่า ควร ในการมี ฯ วิท ชาติ ในการมี ฯ ความครุร้าย ชื่อว่า จณฺท ฯ ชนใด ควร ในการครุร้าย เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า จณฺทาล (คนครุร้าย) ฯ (๒๐/๑) จชิ ชาติ ในความครุร้าย, ลง อด ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลงนิกหิตอาคม ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติ ฯเปฯ คมา จ, แปลงนิกหิต เป็น ณ, ทิฆะ อ เป็น อา, นำมาประกอบกัน ฯ รัฐชื่อว่า ปญฺจาล เพราะอรรถว่า ควร ในความกว้าง ฯ ปจฺจิ ชาติ ในความกว้าง ฯ รัฐ ควรแล้ว แก่พระราชา ๕ พระองค์ เหตุนั้น รัฐนั้น ชื่อว่า ปญฺจาล ฯ ปจฺจิ ชาติ, อด ปัจจย ฯ วัตถุใด ควร ในการไป เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า วาล ฯ วา ชาติ ในการไปและการผูก ฯ ชนใด ควร ในการปกปิด(บาป) เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า วส ชาติ ในการปกปิด ฯ สทฺทปใด ควร ในความกว้าง เหตุนั้น สทฺทปนั้น ชื่อว่า ปจฺล ฯ ปจฺจิ ชาติ ในความกว้าง ฯ ชนใด ควร ในการลัก เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า มจล ฯ มจ ชาติ ในการลัก(ขโมย) ฯ ชนใด ควร ในการขโมย เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า มุส ชาติ ในการขโมย ฯ สิ่งใด ควร ในการสละชีวิตสัตว์ทั้งหลาย เหตุนั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า มุส ชาติ ในการฆ่าสัตว์มีชีวิต ฯ (๒๐/๒) สัตว์ใด ควรในวงศ์ คือในชาติสุนัข จึงจอก เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า โคตฺถล, ได้แก่ วงศ์แห่งโคตถุ ฯ ลง อด ปัจจย ด้วยสูตรนี้ ฯ ลบ อ อักษร ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติ เป็นต้น ฯ อรรถบท ชื่อว่า ปฺลฺล เพราะอรรถว่า ควร ในการแผ่ไป ฯ ปฺล ชาติ ในการแผ่ไป ฯ ลบสละหลัง ฯ วัตถุใด ควร ในการนับ เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า พหฺล ฯ พหฺ ชาติ ในการนับ ฯ หรือว่า วัตถุใด ควร ในความเจริญ เหตุนั้น

^{๕๕๐} กจจ. ๔๐๓., ปทฺรป. ๓๕๔.

วัตถุนั้น ชื่อว่า พหุ ๑ พหุ ชาติ ในความเจริญ, อล ปัจจัย ๑ ลบสระหลัง ๑ กรรมใด ควร ในความเป็นมงคล เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อว่า มงคล ๑ มงคล ชาติ ในความเป็นมงคล, ตั้งชื่อธาตุเป็นต้น, อล ปัจจัย, นำมาประกอบกัน ๑ วัตถุใด ควรความเจริญ เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า พหุ ๑ พหุ ชาติ ในความเจริญ, ลง อล ปัจจัย ๑ วัตถุใด ควรในการป้องกัน เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า กมุพล ๑ กพิ ชาติ ในการป้องกัน, อล ปัจจัย, ลงนิคหิตอาคม ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, แปลงนิคหิต เป็นม, นำมาประกอบกัน ๑ ในคัมภีร์ปทฺฐปติ^{๘๕๐} พระพุทธปิยะ กล่าวไว้ว่า กพิ ชาติ ในการป้องกัน ๑ (๒๑/๑) วัตถุใด ควร ในการเล่น เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า สมุพล (เสปียงทาง) ๑ สพิ ชาติ ในการเล่น, อล ปัจจัย, ลง นิคหิตอาคม ๑ ธรรมชาติใด ควร ในการไปคด เหตุนั้น ธรรมชาติ นั้น ชื่อว่า อคฺค (กลอนประตุ) ๑ อคฺค ชาติ ในความไปคด, ด้วย อาทิ ศัพท์ หมายถึงอาศัพท์เป็นต้นว่า มณฑล กุณฺฑล (ตุ้มหู) ๑

๖๖๖, ๖๗๖. ปุถุสฺส ปุถุ ปถาโม วา.

ธรรมชาติใด เป็นสภาพหนา เหตุนั้น ธรรมชาติ นั้น ชื่อว่า ปุถุวิ (แผ่นดิน) ๑ บทตั้ง ปุถุ ศัพท์ ๑ ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ณ ราชา ๑เปฯ ตฺเถสุ จ,^{๘๕๒} ลบ ณ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า เตสฺ โฉ โลโป,^{๘๕๓} อาเทศ ปุถุ ศัพท์ เป็น ปุถุ ด้วยสูตรว่า ปุถุสฺส ปุถุปถาโม วา,^{๘๕๔} อุชื่อว่า ล ด้วยสูตรว่า อิวณฺณวณฺณา ฉลา,^{๘๕๕} อาเทศ อุ ที่ชื่อว่า ล เป็น อุว ด้วยสูตรว่า ฉลานมียุวา สเร วา,^{๘๕๖} อาเทศ อุ เป็น อ อักษร ด้วยสูตรว่า เตสุ วุทธิ ๑เปฯ เทสา จ,^{๘๕๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง อี ปัจจัยหน้า ปุถุ ศัพท์ ด้วยสูตรว่า ณวณฺณณฺณนฺตฺหิ,^{๘๕๘} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้า ปกตฺติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สโรโป, ลง ลี วิภตฺติ, ลบ ลี ๑ (๒๑/๒) ชนิด เกิดเป็นคณรูปทรงหนา เหตุนั้น ชนิด นั้น ชื่อว่า ปถม ๑ ปุถุ ศัพท์, อาเทศ ปุถุ เป็น ปถ ด้วยสูตรนี้, ลง อม ปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ, ลบสระหน้าปกตฺติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สโรโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ลี วิภตฺติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วย

^{๘๕๐} ปทฺฐป. ฎ. ๔๕๔.

^{๘๕๒} กจ. ๓๕๒., ปทฺฐป. ๓๗๖.

^{๘๕๓} กจ. ๓๕๖., ปทฺฐป. ๓๖๓.

^{๘๕๔} กจ. ๖๖๖., ปทฺฐป. ๖๗๖.

^{๘๕๕} กจ. ๕๘., ปทฺฐป. ๒๕.

^{๘๕๖} กจ. ๓๐., ปทฺฐป. ๓๐.

^{๘๕๗} กจ. ๔๐๔., ปทฺฐป. ๓๗๐.

^{๘๕๘} กจ. ๒๓๕., ปทฺฐป. ๑๕๐.

สูตรว่า โส ๑ ผู้ชื่อว่า ปุณฺธุชฺชน เพราะอรรถว่า ให้เกิดกิเลสหนา ๑ ปุณฺ คัพฺพํ, ชน ชาติ, อาเทศ ปุณฺ คัพฺพํ เป็น ปุณฺ ด้วยสูตรนี้, ๕๙๗ ช ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า ปถวี เพราะอรรถว่า เกิดสภาพใหญ่ ๑ ปุณฺ เป็นบทตั้ง ๑ ลง ณ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ณ รากา เตน ๑เปฯ สฺ จ,^{๕๙๘} ลบ ณ ด้วยสูตรว่า เตสํ โณ โลปํ,^{๕๙๙} อาเทศ ปุณฺ เป็น ปุณฺ ๑ลฯ ด้วยสูตรนี้, ชื่อ ล สลณาทิ, อาเทศ อุ เป็น อุ ด้วยสูตรว่า ฌลณามิยฺวา สเร วา,^{๕๙๙} อาเทศ อุ เป็น อ ด้วยสูตรว่า เตสฺ วุฑฺธิ เป็นต้น, ลง อี ปัจจย ด้วยสูตรว่า ฌวณิกณฺเฑยฺฉนฺตฺตฺหิ,^{๕๙๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติ สระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิกัตติ ๑ ธรรมชาติ ชื่อว่า ปจฺวี เพราะอรรถว่า เกิดเป็นสภาพหนา ๑ ปุณฺ คัพฺพํ, ลง ณ อนุพันธฺ์ปัจจย, ลบ ณ อนุพันธฺ์, อาเทศ ปุณฺ เป็น ปุณฺ ด้วยสูตรนี้, (๒๒/๑) อาเทศ ถ อักษร เป็น จ อักษร ด้วย จ คัพฺพํ ในสูตรว่า โท ฐสฺส จ,^{๕๙๙} ด้วยสูตรว่า เตสฺ วุฑฺธิ ๑เปฯ เทสา จ,^{๕๙๘} หรือด้วยสูตรว่า ยทฺนุปฺปนฺนา นิปาตนา ลิชฺฉนฺตฺติ,^{๕๙๘} อาเทศ อุ เป็น อ ในสองสูตรว่า เตสฺ วุฑฺธิ ๑เปฯ และ ยท ๑เปฯ ลิชฺฉนฺตฺติ, ลง อี ปัจจย ด้วยสูตรว่า ฌวณิกณฺเฑยฺฉนฺตฺตฺหิ, แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน ๑ สภาพ ชื่อว่า ปถม เพราะอรรถว่า เกิดเป็นสภาพใหญ่ ๑ ปุณฺ ชาติ, อาเทศ ปุณฺ เป็น ปถ ด้วยสูตรนี้, อม ปัจจย, นำมาประกอบกัน, อาเทศ ถ เป็น จ ด้วย จ คัพฺพํ, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทฺธิต ๑ เป ๑ สฺ จ,^{๕๙๖} ลง ลี วิกัตติ, แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ ก็ในคัมภีร์รูปลัทธิ^{๕๙๗} พระพุทธชัยปิยเถระกล่าวไว้ว่า ปุณฺ ชาติ ในความแผ่ไป ๑ ลง กฺวี ปัจจย ในความหมายว่าแผ่ไปแล้ว ๑ อาเทศ ปุณฺ เป็น ปถ ด้วยสูตรนี้, ลง อี ปัจจย ในอิตถิลิงค์, อาเทศ อุ แห่ง ปุณฺ เป็น อุ ด้วย จ คัพฺพํ ในสูตรว่า โอ สเร จ,^{๕๙๘} เช่น ปถวี ปจฺวี ๑ อาเทศ ถ เป็น จ, อาเทศเป็น ปถ ในเพราะ อม ปัจจย ๑ เช่น ปจฺโม (ที่หนึ่ง) ๑ แต่ในสัททนีตี^{๕๙๘} พระอัครกวีสังเคราะห์ แปลงปาฏิปทิกบท (บทนาม) คัพฺพํนี้ คือ ปุณฺ เป็น

^{๕๙๘} กจจ. ๓๕๒., ปทรูป. ๓๖๖.

^{๕๙๙} กจจ. ๓๕๖., ปทรูป. ๓๖๓.

^{๕๙๙} กจจ. ๓๐., ปทรูป. ๓๐.

^{๕๙๗} กจจ. ๒๓๕., ปทรูป. ๑๕๐.

^{๕๙๗} กจจ. ๒๐., ปทรูป. ๒๗.

^{๕๙๘} กจจ. ๔๐๔., ปทรูป. ๓๗๐.

^{๕๙๘} กจจ. ๓๕๑., ปทรูป. ๔๒๓.

^{๕๙๖} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๕๙๗} ปทรูป. ฎ. ๔๕๔.

^{๕๙๘} กจจ. ๓๘., ปทรูป. ๓๑.

^{๕๙๘} นีตี. ฎ. ๔๑๕.

ปฤ เป็น ปจ ด้วยสูตรว่า ปฤสฺส ปฤปฺจา ฯ^{๕๐๐} เช่น ปฤวี หรือ ปถวี (แผ่นดิน) ปจโม (ที่หนึ่ง) ฯ
 แปลงอุ แห่ง อุ เป็น อ ด้วยสูตรว่า อุสฺสกาโร อตุตฺ ฯ^{๕๐๑} เช่น ปถวี ฯ แปลง อุ ของ ปฤ เป็น อ
 และแปลง ถ เป็น ธ ด้วยสูตรว่า ปฤสฺสกาโร จ ถสฺส ธตุตฺ,^{๕๐๒} ลง อม ปัจจย ทัย ปจ ศัพท์
 ที่แปลงมาจาก ปฤ ศัพท์ ด้วยสูตรว่า ปจโต อโม,^{๕๐๓} ตัวอย่างเช่น ปจโม โส ปรากโว
 (ความเป็นผู้ดีเดียนธรรมนั้น เป็นความเลื่อม ข้อที่หนึ่ง) ฯ

๖๖๗, ๖๗๗. สตุวาทีหิ ตุทโว.

ตุ ปัจจย และ ทุ ปัจจย ชื่อว่า ตุทว ฯ คนผู้เป็นศัตรูใด ย่อมเบียดเบียนคนที่เป็นศัตรูกัน
 เหตุนั้น คนผู้เป็นศัตรูนั้น ชื่อว่า สตุตุ ฯ สตุ ธาตุ ในการเบียดเบียน, ลง ต ปัจจย ด้วยสูตรว่า
 สตุวาทีหิ ตุทโว,^{๕๐๔} ลบที่สุดธาตุ และซ้อน ต ด้วยสูตรว่า ภูชาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ,^{๕๐๕} หรือ
 อาทส ส อักษรเป็น ต อักษร ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ คมา จ,^{๕๐๖} นำมาประกอบกัน, ลง สิ
 วิกัตติ, ลบ สิ ฯ โรคโต ย่อมให้ทุกข์ เหตุนั้น โรคนั้น ชื่อว่า ททฺท (โรคนิด) ได้แก่ โรคนเรือน
 บางชนิด ฯ ทท ธาตุ ในการให้, ลง ทุ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ฯ เรือนใด ย่อมกินสุข
 แห่งชนทั้งหลาย เหตุนั้น เรือนนั้น ชื่อว่า อทฺท (เรือนจำ, กุณ) ฯ อท ธาตุ ในการกิน, อท ธาตุ
 ในการที่กิน, ลง ทุ ปัจจย ฯ บุคคล พึงมัวเมา ฯ มทฺท (ผู้เมา) ฯ มท ธาตุ ในความเป็นบ้า, มท
 ธาตุ ในความมัวเมา, ลง ทุ ปัจจย ฯ

๖๖๘, ๖๗๘. จุยาทีหิ อิวโร.

(๒๓/๑) วัตถุ (ผ้า) ไค อันภิกษุ พึงสะสม เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า จิวร ฯ จิ ธาตุ
 ในการสะสม, ลง อิวร ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า จุยาทีหิ อิวโร,^{๕๐๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบ
 สระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า
 สึ^{๕๐๘} วัตถุ (น้ำ) ไค อันคนพึงดื่ม เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า ปิวร ฯ ปา ธาตุ ในการดื่ม ฯ วัตถุ

^{๕๐๐} นีติ. ๑๓๐๘.

^{๕๐๑} นีติ. ๑๓๑๐.

^{๕๐๒} นีติ. ๑๓๑๑.

^{๕๐๓} นีติ. ๑๓๑๒.

^{๕๐๔} กจจ. ๖๖๗., ปทรูป. ๖๗๗.

^{๕๐๕} กจจ. ๕๗๘., ปทรูป. ๕๖๐.

^{๕๐๖} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๕๐๗} กจจ. ๖๖๘., ปทรูป. ๖๗๘.

^{๕๐๘} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

(ผ้า)ใด อันคน ฟิงทรงไว้ เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า ชิวร(ชงชาวเรือ) ฯ ชา ชาติ ในการทรงไว้ ฯ ก็ในคัมภีร์รูปสัทธิตและคัมภีร์สัททนีติ^{๕๑๕} พระพุทธรูปปิยะ และพระอัครกวางสะ กล่าวไว้ ตามลำดับว่า ปา ชาติ ในการค้ำ ฯ ผู้ใด ย่อมค้ำ เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า ปิวร ผู้ค้ำ ได้แก่ คนอ้วน ฯ ชา ชาติ ในการทรงไว้, ได้แก่ จิวโร ชิวโร (ผู้ทรงแห, ชาวประมง) ฯ ก็ในคำว่า ปิวโร ปิวรี นี้ บัณฑิต ฟิงทราบคำว่า ปิวร ศัพท์ มีความหมายว่า กจฺจเป ภูเล^{๕๒๐} (เต่า และอ้วน ฯ)

๖๖๕, ๖๗๕. มุนาทีหิ จิ.

ผู้ใด ย่อมรู้ เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า มุนิ ฯ มุน ชาติ ในความรู้, ลง อี ปัจจย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคติ, ลบ สิ ฯ ผู้ใด ย่อมพยายาม คือ ย่อมทำความเพียร เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า ยติ (นักบวช) ฯ ยติ ชาติ ในความพยายาม, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง อี ปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ^{๕๒๑} ไฟใด ย่อมไปคด เหตุนั้น ไฟนั้น ชื่อว่า อุกุติ ฯ อุกุ ชาติ ในการไปคด , อี ปัจจย ฯ (๒๑๗/๒) นายใด ย่อมไป ช่างหน้า เหตุนั้น นายนั้น ชื่อว่า ปติ, ได้แก่ สามี ฯ ปท ชาติ ในการไป, อาเทศ ท เป็น ต ด้วยสูตรนี้ว่า กุจิ ชาติ^{๕๒๒} เป็นต้น ฯ ชนใด ย่อมกล่าวคำที่น่าพอใจ เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า กวิ (นักประพันธ์) ฯ กุ ชาติ ในการส่งเสียง, ลง ณ ปัจจยหลัง กุ ชาติด้วยสูตรว่า วิสฺรุชฺปะทาทีโต ณ, ตั้ง ณ อนุพันธ์ ของการิตปัจจย ด้วยสูตรว่า การิตฺ ๑เป ฯ ฌานุนุโธ,^{๕๒๓} ลบ ณ อนุพันธ์ ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลป,^{๕๒๔} พฤทธิ อู เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อสโยคนุตสฺส วุฑฺธิ การิต,^{๕๒๕} เอา โอ เป็น อว, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส,^{๕๒๖} บทตั้ง คือ กว, ลง อี ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า มุนาทีหิ จิ,^{๕๒๗} แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพฺพ,^{๕๒๘} ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป,^{๕๒๙} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคติ, ลบ สิ ฯ วัตถุใด ย่อมสะอาด

^{๕๑๕} ปทรูป. อุ. ๔๕๕, นีติ. อุ. ๔๑๕.

^{๕๒๐} นีติ. อุ. ๔๑๕.

^{๕๒๑} กจฺจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๕๒๒} กจฺจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๕๒๓} กจฺจ. ๖๒๑., ปทรูป. ๕๕๓.

^{๕๒๔} กจฺจ. ๕๒๓., ปทรูป. ๕๒๖.

^{๕๒๕} กจฺจ. ๔๘๓., ปทรูป. ๕๒๗.

^{๕๒๖} กจฺจ. ๑๐๔., ปทรูป. ๖๖.

^{๕๒๗} กจฺจ. ๖๖๕., ปทรูป. ๖๗๕.

^{๕๒๘} กจฺจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๕๒๙} กจฺจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

เหตุนี้ วัตถุนี้ ชื่อว่า สุจิ ๑ สุจ ธาตุ ในกรรมอันสะอาด, อิ ปัจจัย ๑ ธรรมชาติใด ย่อม
 รุ่งเรือง เหตุนี้ ธรรมชาตินี้ ชื่อว่า รุจิ ได้แก่ รัศมี ๑ รุจ ธาตุ ในความรุ่งเรือง, อิ ปัจจัย ๑
 บุคคลใด ย่อมถือประโยชน์มาก เหตุนี้ บุคคลนี้ ชื่อว่ามหาลี ๑ มหา ศัพท์บทหน้า, ลา ธาตุ
 ในการถือเอา, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพุพโต ญจุควาวิ วา, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตร
 ว่า ปุพเพ, ลบสระหน้าปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, บทตั้งคือ มหาล, ลง อิ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้,
 (๒๔/๑)ตั้งเป็นนาม, ลง ลี วิภัตติ, ลบ ลี ๑ บุคคลใด ยึดเอากรรม อันดี เหตุนี้ บุคคลนี้ ชื่อว่า
 ภททาลี ๑ ภทท ศัพท์บทหน้า, ลา ธาตุ, อ ปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพเพ,
 ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ทีฆะ อ อักษร
 ด้วยสูตรว่า กุจาทิ ๑เปฯ ปจุยเส จ,^{๕๓๐} ภททาล ศัพท์, ลง อิ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะ
 ออกจากสระ, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง, นำมาประกอบกัน, ลง ลี วิภัตติ, ลบ ลี ๑ ชน ย่อมนำจิต
 นั้นไป ในแก้วมณีนี้ เหตุนี้ แก้วมณีนี้ ชื่อว่า มณี ๑ เป็นอริกณสาธนะ, มน ศัพท์บทหน้า,
 นิ ธาตุ ในการนำไป, อ ปัจจัย, ลบ น อักษร แห่ง มน ศัพท์ ด้วยทั้ง ๓ สูตรว่า กุจิท ธาตุ ๑เปฯ
 คมา จ,^{๕๓๑} ด้วยสูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ ๑เปฯ เทสา จ,^{๕๓๒} หรือด้วยสูตรว่า ปจุยยา ๑เปฯ ลิชฺฌนฺติ,^{๕๓๓}
 อาเทศ น อักษร เป็น ณ, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง ลี วิภัตติ, แปลง ลี เป็น โอ
 ด้วยสูตรว่า โส, บทตั้งคือ มณ ๑ ลง อี ปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพเพ,
 ลบสระหน้าปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็น
 นาม ด้วยสูตรว่า ตพฺฐิต ๑เปฯ ส จ,^{๕๓๔} ลง ลี วิภัตติ, ลบ ลี ๑

๖๗๐, ๖๘๐. วิทาทิหฺยโร.

(๒๔/๒) แก้วมณี เกิดแล้ว ในที่ไกล ชื่อว่า เวฑูร ๑ ทรัพย์ เกิดแล้ว ในที่ไกล ชื่อว่า
 เวฑูร ๑ บทตั้งคือ วิฑูร ๑ ลง ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ณ ราคา เตน ๑เปฯ ตฺเถสุ จ,^{๕๓๕} ลบ ณ,
 พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า วุฑฺฐาทิสฺสฺส ๑เปฯ สณฺณ จ,^{๕๓๖} ตั้งเป็นนาม ๑ ลง ลี วิภัตติ ๑
 แปลง ลี เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๑ แก้วมณีใด ไม่ควร เพื่อจะรู้ เพื่อความเป็นผู้มีได้อยู่ใกล้

^{๕๓๐} กจจ. ๔๐๓., ปทรูป. ๓๕๔.

^{๕๓๑} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๕๓๒} กจจ. ๔๐๔., ปทรูป. ๓๗๐.

^{๕๓๓} กจจ. ๕๗๑., ปทรูป. ๖๒๔.

^{๕๓๔} กจจ. ๖๐๑., ปทรูป. ๓๓๔.

^{๕๓๕} กจจ. ๓๕๒., ปทรูป. ๓๗๖.

^{๕๓๖} กจจ. ๔๐๐., ปทรูป. ๓๖๔.

เหตุนี้ แก้วมณีนัน ชื่อว่า วิฑูร ๗ ลง อูร ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ วิทาทีหุโร,^{๕๓๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ๗ การเกิดขึ้นแห่งรัสสะว่า วิฑูโร บ้าง ๗ รัสสะ ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ^{๕๓๘} เป็นต้น, แม้ในวิธีที่เหลือ ก็นัยนี้เหมือนกัน ๗ อรรถบทใด ย่อมผูก คือ ถึงความทรงไว้ เหตุนี้ อรรถบทนั้น ชื่อว่า วลฺลฺล ๗ อรรถชื่อว่า วลฺลฺล เพราะอรรถว่า อันบุคคลผูกไว้, ได้แก่ เนื้อแห่ง ๗ วล ชาติ ในการทรงไว้และการผูก, ซ้อน ล ๗ สภาพใด อันบุคคลพึงลูบลำ เหตุนี้ สภาพนั้น ชื่อว่า มสฺร (ลูกเคี้ยว) (๒๕/๑) ได้แก่ ฐยฺพิช ชนิดหนึ่ง ๗ มส ชาติ ในการจับต้อง ๗ สภาพใด ย่อมถึงความสวยงาม เหตุนี้ สภาพนั้น ชื่อว่า สินฺฑูร ได้แก่ ความน่ารัก คือ ความร่าเริงของหญิง และชายทั้งหลาย ๗ สิท ชาติ ในความรัก, ลง นิคฺหิตอากม ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, แปลงนิกฺหิตอากม เป็น น ๗ ประเทศใด ไม่ควร เพื่อจะไป เพราะเป็นประเทศที่ไม่ใกล้ เหตุนี้ ประเทศนั้น ชื่อว่า ทูร ๗ ทู ชาติ ในความถึง ๗ นกใด ย่อมส่งเสียง คือ ย่อมบันลือ เหตุนี้ นกนั้น ชื่อว่า กูร (นก) ๗ กู ชาติ ในการส่งเสียง ๗ การบูรใด ย่อมเบียดเบียนกลิ่นอื่น เหตุนี้ การบูรนั้น ชื่อว่า กปฺปฺร ๗ ในคัมภีร์อภิธาน-ปทีปิกา^{๕๓๙} พระโมคคัลลานเถระ กล่าวไว้ว่า

การบูร (ฆนสาร, สิตฺพุท) ใช้ในปฺงฺลิ่งค์ และ (กปฺปฺร) ใช้ในนปฺงฺสกลิ่งค์ ๗

กปฺ ชาติ ในการเบียดเบียน และกลิ่นขางไม้, กปฺ ชาติ ในความสามารถ ๗ บทว่า ตกฺกฺล ได้แก่ ขางไม้ ๗ ลง อูร ปัจจัย, ซ้อน ก, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ๗ แผ่นดินที่ บูชา อันบุคคล ย่อมบูชา เหตุนี้ แผ่นดินนั้น ชื่อว่า มหา ๗ มหา ชาติ ในการบูชา, อ ปัจจัย, (๒๕/๒) แผ่นดินใด เป็นธรรมชาติใหญ่ ย่อมไป เหตุนี้ แผ่นดินนั้น ชื่อว่า มหาย ๗ มหฺนฺต ศัพท์บท หน้า, ยา ชาติ ในการไปและการถึง, ลง อ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺจฺตฺวา วิ วา^{๕๔๐} บัณฑิต พึงกล่าวว่า “มหาย” ๗ ลป ห อักษร ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, ลง อูร ปัจจัยหลัง มย ศัพท์ ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิกัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, มย ศัพท์ เป็นบทนาม ๗ สัตว์ใด ย่อม ร้อง เนื้อแผ่นดิน เหตุนี้ สัตว์นั้น ชื่อว่า มยฺร (นกยูง) ๗ มหิ ศัพท์บทหน้า, รุท ชาติ ในการส่งเสียง, อูร ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ลป หิ อักษร และอาเทศ รุท ชาติ เป็น ย ด้วยสูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ เป็นต้น (และ) ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า

^{๕๓๗} กจ. ๖๓๐., ปทฺรป. ๖๘๐.

^{๕๓๘} กจ. ๕๑๓., ปทฺรป. ๔๘๘.

^{๕๓๙} อภิธาน. ๓๐๕/๘๑.

^{๕๔๐} กจ. ๕๒๗., ปทฺรป. ๕๖๘.

ปุพพ, ลบสระหน้า ปกคิสระหลัง ด้วยสูตรว่า สรโลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นย, ตั้งเป็นนามด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ สัตว์ใด สามารถเพื่อจะร้อง เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า อุนฺหุร (หนู) ฯ สัตว์ใด อันชน พึงรังเกียจ เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า อุนฺหุร ฯ (๒๖/๑) หรือว่าสัตว์ใด ย่อมพอกพูน(ดิน)ไว้ เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า อุนฺหุร ได้แก่ อายุ (หนู), อุทิ ชาติ ในการพอกพูนและการเปียก, อูร ปัจจย, ลงนิกหิตอาคม ฯ ต้นไม้ใด ควรเพื่อจะเกี่ยวกิน เหตุนั้น ต้นไม้นั้น ชื่อว่า ขชฺชฺร (ต้นเป้ง, ต้นอินทผลัม), ได้แก่ ผักชนิดหนึ่ง ฯ ขชฺชฺร ชาติ ในการเกี่ยวกิน, ขชฺชฺร ชาติ ในเบียดเบียน และลำบาก ฯ สัตว์มีปีกใด ควรเพื่อจะดำ เหตุนั้น สัตว์มีปีกนั้น ชื่อว่า กุรุโร(ผู้ดำ) ฯ กุร ชาติ ในการดำ ฯ

๖๗๑, ๖๘๑. หนาทิหิ ญฺจตุโว.

อวัยวะใด ย่อมเบียดเบียนอาหาร เหตุนั้น อวัยวะนั้น ชื่อว่า หนฺ (คาง) ฯ หน ชาติ ในการเบียดเบียนและการไป, ลง ญฺ ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า หนาทิหิ ญฺจตุโว,^{๕๔๑} ลบ น ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติเป็นต้น, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตทุชิต ฯเปฯ สุ จ ฯ ก็ในรูปสัทธ^{๕๔๒} พระพุทธปปิยะ กล่าวว่ “หนฺ (คาง) ฯ” อวัยวะใด ย่อมเกิด เหตุนั้น อวัยวะนั้น ชื่อว่า ชาญฺ (เง้า) ฯ ชน ชาติ ในการเกิด, ชนิ ชาติ ในการปรากฏเกิดขึ้น, นฺ ปัจจย, ลบที่สุดธาตุ และทิมะ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ฯเปฯ คมา จ,^{๕๔๓} พระอาทิตย์ใด ย่อมส่องสว่าง เหตุนั้น พระอาทิตย์นั้น ชื่อว่า ภาญฺ ฯ ภา ชาติ ในการส่องสว่าง, ลง นฺ ปัจจย ฯ บทว่า ภาญฺ ก็มี ฯ ลง ญฺ ปัจจย ฯ (๒๖/๒) ฐฺลิใด ย่อมไป เหตุนั้น ฐฺลินั้น ชื่อว่า เรญฺ ฯ ริ ชาติ ในการไป, ริ ชาติ ในการสืบต่อ, ญฺ ปัจจย, พฤทฺธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า เตสุ วุทฺธิ^{๕๔๔} เป็นต้น ฯ ชน ย่อมขุด หรือว่า ต่อไม้ อันชน ย่อมขุด เหตุนั้น ต่อไม้นั้น ชื่อว่า ขาญฺ (ต่อ) ฯ เป็นกัมมสาธนะ ฯ ขนฺ ชาติ ในการขุด, ญฺ ปัจจย, ลบที่สุดธาตุ ฯ สภาพใด ย่อมถึง (ความเสียดแทงอวัยวะน้อยใหญ่) เหตุนั้น สภาพนั้น ชื่อว่า อนฺ (เล็ก) ฯ อม ชาติ ในความเสียดแทง, อม ชาติ ในการถึงเป็นต้น, นฺ ปัจจย, ลบที่สุดธาตุ ฯ เช่น เวณฺ (ไม้ไผ่) ฯ เว ชาติ ในการสืบต่อด้วยเส้นด้าย, วิ ชาติ ในแก่นภายนอก, นฺ ปัจจย ฯ บทว่า อญฺ และ เวณฺ ก็มีบ้าง ฯ ลง ญฺ ปัจจย ฯ แม่โคใด ย่อมให้ลูกโคค่อม เหตุนั้น แม่โคนั้น ชื่อว่า เชนฺ ฯ เช ชาติ ในการค่อม, ลง นฺ ปัจจย ฯ สภาวะใด ย่อมทรงกิริยา หรือว่า ลักษณะ เหตุนั้น สภาวะนั้น ชื่อว่า ชาติ ฯ ธา ชาติ ในความทรงไว้, ตฺ ปัจจย, วัตถุ อันช่างย่อมผูกไว้ เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า เสตฺ (สะพาน) ฯ

^{๕๔๑} กจจ. ๖๗๑., ปทรูป. ๖๘๑.

^{๕๔๒} ปทรูป. อ. ๔๕๗.

^{๕๔๓} กจจ. ๕๑๗., ปทรูป. ๔๘๘.

^{๕๔๔} กจจ. ๔๐๔., ปทรูป. ๓๗๐.

ลี ชาติ ในการผูก, ทุ ปัจจัย ฯ ธงใด ย่อมขึ้น ในเบื้องบน เหตุนั้น ธงนั้น ชื่อว่า เกตุ ฯ ก็ ชาติ ในการซื้อขาย, ก็ ชาติ ในการยกขึ้น, (๒๗/๑) พฤทธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า เตสุ วุทธิ เป็นต้น ฯ ธรรมเนียม ย่อมไป เหตุนั้น ธรรมเนียม ชื่อว่า เหตุ ฯ ก็ ชาติ ในการไป, ทุ ปัจจัย, พฤทธิ อี เป็น เอ, ตั้งเป็นนาม ด้วยสูตรว่า ตฤทธิต ฯเปฯ สุ จ,^{๕๔๕} ลบ สิ วิภคตี ฯ

๖๗๒, ๖๘๒. กุฎาทีหิ โจ.

โรคใด ย่อมตัด คือเนือง (อวัยวะน้อยใหญ่) เหตุนั้น โรคนั้น ชื่อว่า กุฎจ (โรคเรื้อน) ฯ กุฎ ชาติ ในการตัด, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลบที่สุดชาติ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ เป็นต้น, ลง จ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภคตี ฯ แปลง สิ เป็น โอ ฯ ฉางข้าวใด ย่อมเต็มด้วยข้าว เหตุนั้น ฉางข้าว นั้น ชื่อว่า โกฎจ (ฉางข้าว) ฯ กุส ชาติ ในการตัด เต็ม และกลั่น, กุส ชาติ ในการตัด ความมีความเป็น และการสะสม, ลง จ ปัจจัย ฯ พฤทธิ อู เป็น โอ, ลบที่สุด ชาติ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ เป็นต้น, ซ้อน ฎ หน้า จ, นำมาประกอบกัน ฯ วัตถุใด ย่อมย่ำยี เหตุ นั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า กุฎจ ฯ ลง จ ปัจจัย, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภคตี, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลี ฯ บทว่า ปาฏิปทีเกหิ^{๕๔๖} พระอัครควังสาจารย์ กล่าวหมายเอาพนามที่ทานถือเอา แล้วด้วย อาทิ ศัพท์ ฯ

๖๗๓, ๖๘๓. มนุปรุสุณาทีหิ อุตฺตฺนุสฺสึตา.

อุตฺตฺ ปัจจย นุส ปัจจย และอิต ปัจจย ชื่อว่า อุตฺตฺนุสฺสึตา ฯ ชนิด ย่อมรู้ (เหตุและ ไม่ใช่เหตุ) เหตุนั้น ชนิดนั้น ชื่อว่า มนุสฺส ฯ (๒๗/๒) มนุ ชาติ ในความรู้, ตั้งชื่อชาติเป็นต้น, ลง อุตฺตฺ ปัจจย ด้วยสูตรนี้ว่า มนุปรุสุณาทีหิ อุตฺตฺนุสฺสึตา,^{๕๔๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย,^{๕๔๘} ลง สิ วิภคตี, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ^{๕๔๙} ชนิดชื่อว่า มานุโส เพราะอรรถว่า รู้(เหตุและ มิใช่เหตุ) ฯ มน ชาติ ในความรู้, นุส ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบที่สุดชาติ และอาเทศ อ เป็น อา ด้วย สูตรว่า กุวจิ ชาติ^{๕๕๐} เป็นต้น ฯ บุคคลใด ยังใจของมารดา และบิดา ให้เต็ม เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อ ว่า

ปฺริส ฯ ปฺรุ ชาติ ในความเต็ม, อิต ปัจจย, ทํารัสสะ ด้วยสูตรว่า กุวจิ ชาติ เป็นต้น, นำมาประกอบ

^{๕๔๕} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๕๔๖} นิตฺติ. อ. ๑๑๕๔.

^{๕๔๗} กจจ. ๖๗๓., ปทฐป. ๖๘๓.

^{๕๔๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๔๙} กจจ. ๑๐๔., ปทฐป. ๖๖.

^{๕๕๐} กจจ. ๕๑๗., ปทฐป. ๔๘๘.

กัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ ผู้ชื่อว่า โปส เพราะอรรถว่า ยังใจของหญิงทั้งหลายให้เต็ม ฯ ปุร ชาติ, อีส ปัจจย, ลบ ร อักษร ด้วยนิปาตสูตรนี้, อาเทศ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า เตสุ วุทธิ ฯเปฯ เทสา จ,^{๕๕๐} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ หญิงใด ย่อมสืบต่อตระกูล เหตุนั้น หญิงนั้น ชื่อว่า สุนิสรา (หญิงสะใภ้) ฯ สุน ชาติ ในการเบียดเบียนและการสืบต่อตระกูล, อีส ปัจจย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง อา ปัจจย, ตั้งเป็นเหมือนนามด้วย จ ศัพท์, ลง สิ วิภัตติ, ลบ สิ ฯ อูจจาระโด อันบุคคล พึงรังเกียจ เหตุนั้น อูจจาระนั้น ชื่อว่า กรีส ฯ กุ ชาติ ในการรังเกียจ, อีส ปัจจย, ลง ร อาคม ฯ (๒๘/๑) อาเทศ อุ เป็น อ และทิมะ อ อักษร (เป็น อี) ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, นำมาประกอบกัน, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ^{๕๕๑} สภาวะชื่อว่า สุริย เพราะอรรถว่า เบียดเบียนภัยแห่งสัตว์ทั้งหลาย ด้วยการกำจัดความมืด ฯ สุ ชาติ ในความเบียดเบียน, ลง อีส ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลง ร อาคมด้วย, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ บทว่า สุริโย ก็มี ฯ สุ ชาติ ในการเบียดเบียน, ร อักษร อาคม, และอาเทศ ส อักษร เป็น ย ฯ ต้นไม้ใด ย่อมเบียดเบียนโรค เหตุนั้น ต้นไม้นั้น ชื่อว่า ลิริส (ต้นซึก) ฯ สุ ชาติ ในความเบียดเบียน, อีส ปัจจย, ลง ร อาคม ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อุ เป็น อี ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ วัตถุใด ย่อมเบียดเบียน เหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า ลิริส ฯ สุ ชาติ ในความเบียดเบียน, อีส ปัจจย, ลง ร อาคม ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อุ เป็น อี, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส ฯ สัตว์ใด ย่อมไหว เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า อิลิส ฯ อิล ชาติ ในการหวั่นไหว ฯ สัตว์ใด ย่อมสามารถ เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า อิลิส ฯ อล ชาติ ในความสามารถ, อีส ปัจจย, อาเทศ อี เป็น อ ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น ฯ บทว่า อลิส ก็มี ฯ ความไม่มี อี เป็น อ ฯ (๒๘/๒) สัตว์ใด อันชนย่อมบูชา เหตุนั้น สัตว์นั้น ชื่อว่า มหิส (ควาย) ฯ มห ชาติในการบูชา, อีส ปัจจย ฯ บทว่า มหิโส ก็มีบ้าง ในที่อื่น ฯ ลงนิกหิตอาคม เพื่อให้คำพูดสละสลวย ฯ ศิระะโด อันชน ย่อมผูก เหตุนั้น ศิระะนั้น ชื่อว่า ลีส ฯ ลี ชาติ ในการผูก, ลง อีส ปัจจย เพื่อให้คำพูดสละสลวย ทิมะ ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ เป็นต้น, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ลง สิ วิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี่ ฯ ธรรมชาติใด ย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า กีส (พอม) ฯ กุ ชาติ ในการเบียดเบียน, ทิมะ อี ด้วยสูตรว่า กุจิ ชาติ ฯเปฯ คมา จ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วยสูตรว่า ปุพพ,^{๕๕๓} ลบสระหน้า ปกติ

^{๕๕๐} กจจ. ๔๐๔., ปทรูป. ๓๗๐.

^{๕๕๑} กจจ. ๒๑๕., ปทรูป. ๑๕๕.

^{๕๕๓} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

สระหลังด้วยสูตรว่า สร โลโป,^{๕๕๔} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ วิภคติ, แปลง สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สี, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วยสูตรว่า สร โลโป, นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย, ด้วยอาทิ ศัพท์ การหมายเอาศัพท์ว่า ดิมิส (ความมืด) ปุริส (คุณ) ตาลิส (ยา) กิพพิส^{๕๕๕} (ความคิด) เป็นต้น ฯ ก็ในคัมภีร์โมคคัลลานพยากรณ์^{๕๕๖} พระโมคคัลลานมหาสามี กล่าวไว้ว่า “ลง อีส ปัจจย ในศัพท์ว่า กริส (อุจจาระ) สิริโส (ต้นซีก) ปุริส (คุณ) ตาลิส (ยา) เป็นต้น ฯ สภาวะใด จักถ่าย เหตุนั้น สภาวะนั้น ชื่อว่า กริส, ได้แก่ อุจจาระ ฯ สภาวะ ชื่อว่า สิริส เพราะอรรถว่า บุคคลระลึกต้นไม้ ในเวลาที่ตนถูกงูกัด เป็นต้น, ได้แก่ ต้นไม้ ฯ (๒๕/๑) แปลง อ ของ สร ศัพท์เป็น อิ ฯ สิ่งทีชื่อว่า คุณ เพราะอรรถว่า ให้อาหารแก่เต็ม, ได้แก่ อุจจาระ ฯ รัสสะ (อุ แห่ง ปุร ชาติ เป็น อุ ฯ ธรรมชาติใด เป็นที่พึ่ง ของสัตว์ทั้งหลาย เหตุนั้น ธรรมชาตินี้ ชื่อว่า ตาลิส (ยา) ได้แก่ ยาชนิดหนึ่ง” ฯ อิติ ศัพท์ ลงในอรรถแห่งปการะ(ด้วยประการดังนี้) ฯ วิชิตปัจจย ชื่อว่า กิพพิธาน ฯ อาเทศ ต อักษร เป็น พ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสุส จ,^{๕๕๗} นำมาประกอบกัน ด้วยสูตรว่า นเย ฯ กิพพิธาน อันบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมกำหนด ในกัณฑ์นี้ เหตุนั้น กัณฑ์นั้น ชื่อว่า กิพพิธานกปฺป ฯ ในกิพพิธานกัณฑ์นั้น ฯ อุณฺ ปัจจย เป็นเบื้องต้น มีอยู่ แก่ปัจจยเหล่าใด ปัจจยเหล่านั้น ชื่อว่า อุณาติ ฯ อุณฺ ปัจจยเป็นต้น อันบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมกำหนด ในกัณฑ์นี้ เหตุนั้น กัณฑ์นั้น ชื่อว่า อุณาติกปฺป ฯ คัมภีร์กลาปะ^{๕๕๘} เหมือน อุณาติกปฺป ฯ คัมภีร์กัจจายะนี้ ชื่อว่ามี อุณาติกัณฑ์ ฯ ก็ในคัมภีร์กัจจายะนี้ ไม่มี อุณฺ ปัจจย ฯ ก็ในคัมภีร์กลาปะ^{๕๕๙} อาจารย์ ชื่อว่า ศรพพรมัน กล่าว อุณฺ ปัจจยไว้แล้ว ฯ คัมภีร์กลาปะนั้น ชื่อว่า อุณาติก (มี อุณฺ ปัจจยเป็นต้น) ฯ ก็คัมภีร์นี้ ชื่อว่า อุณาติก เพราะคล้ายกับอุณาติกัณฑ์นั้น ฯ เพราะฉะนั้น คำว่า อุณาติกัณฑ์นั้น พระวิมลพุทธธิ^{๕๖๐} กล่าวไว้แล้ว ในคัมภีร์นยาสะ^{๕๖๑} (๒๕/๒)

^{๕๕๔} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๕๕๕} โมค. อุ. ๒๘๕.

^{๕๕๖} โมค. อุ. ๒๘๖.

^{๕๕๗} กจจ. ๒๐., ปทรูป. ๒๗.

^{๕๕๘} พระศรพพรมัน ผู้แต่งคัมภีร์ปลาปะไวยากรณ์ หรือ คัมภีร์กาดันตระ เป็นคัมภีร์สันสกฤต ที่ย่อความจากคัมภีร์ปานิณี”. ดร. พระมหาสุรชัย วราสโก ผู้แปล. กาดนุตรวยากรณ์ (กาดันตระไวยากรณ์). (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗), คำนำหน้า ๑๕.

^{๕๕๙} กลาปะ. ๔๘๒.

^{๕๖๐} คัมภีร์จุพคันถวงศ์ และอาจารย์บางพวกกล่าวว่า ผู้ที่แต่งคัมภีร์นยาสะ ชื่อว่า พระวิมลพุทธิมหาเถระ ส่วนคัมภีร์สัตถินดิ ปทมมาลา (ฉบับพิมพ์) กล่าวว่า ผู้ที่แต่งคัมภีร์นยาสะ ชื่อว่า วชิรพุทธิมหาเถระ. สำนักท่ามะโอ ตรวจชำระ, นยาสะปกรณ์, (ลำปาง : พิมพ์วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๒), หน้า ข, (ฉบับอัดสำเนา).

คัมภีร์ที่แสดง อุณฺ ปัจจยฺนั้น ชื่อว่า อุณาติก เพราะมี อุณฺ ปัจจยฺเป็นต้น ในคัมภีร์นั้น ๆ ก็ คัมภีร์กัจจายณะนี้ มาแล้ว โดยโวหาร (การกล่าว) อุณฺ ปัจจยฺ ในอุณาติกถกณฺ์นั้น เพราะเหมือนกับ คัมภีร์กลาปะนั้นโดยนัยที่กล่าวแล้ว ๆ หนึ่งใน อุณฺ ปัจจยฺนี้ มีชื่อในคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตอื่น ๆ^{๕๖๒} ดังนั้น พระกัจจายณะ จึงกล่าวสูตรว่า ปรสมณฺญา ปโยเคฯ^{๕๖๓} แม้ในคัมภีร์มูฆมัตตสวาระ^{๕๖๔} พระภทฺทชนฺตภทฺทกุมารเถระ มีชื่อว่า คุณสาคร กล่าวไว้แล้วว่า หนึ่ง คัมภีร์ที่แสดง อุณฺ ปัจจยฺนั้น ชื่อว่า อุณาติก เพราะความที่ อุณฺ (หรืออิ)ปัจจยฺ เป็นตัวต้นในคัมภีร์นั้น ๆ

เมืองใด ชื่อว่า เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองเหนือสุด ฯ พระอาราม ที่ตั้งอยู่ทางทิศพายัพ ปรากฏแล้ว ชื่อว่า ปนสวราม (วัดขณฺุณ)^{๕๖๕} เป็นอารามที่ตั้งอยู่ในชนบท ปกคลุม ด้วยหมุดต้นไม้ขนาดพันธุ์ ฯ พระราชาใด ทรงเป็นผู้กล้าดุจราชสีห์ อันบุคคฺลพิงขมได้ยากยิ่ง ทรงมีปัญญามาก ย่ำยีข้าศึกแล้ว, พระราชานัน ฤวยปัจจยฺ ๔ แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้สวรวมติแล้ว เลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัย ฯ พระราชมณฺเจียรใด เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ใจ อันพระราชานัน ทรงมีความปรารถนาใหญ่ ประสูติในราชวงศ์ที่ดี ชื่อว่า ดังกวงศ์^{๕๖๖} เป็นพระราชายิ่งกว่าพระราชา ทรงมีความกรุณาใหญ่ รับสั่งให้ สวรวง (ฤวย) แล้ว ฯ (๓๐/๑)

^{๕๖๑} นุยาส. ๔๕๐.

^{๕๖๒} ชื่อ อุณาติ นี้ เป็น ปรสมณฺญา คือ ชื่อที่ขอมืมมาจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต. ในไวยากรณ์สันสกฤตนั้น แสดง อุณฺ ปัจจยฺไว้เป็นตัวแรกในถกณฺ์นี้. แต่คัมภีร์กัจจายณะนี้เพียงขอมืมชื่อมาใช้เท่านั้น ไม่ได้แสดงปัจจยฺนั้นเหมือนสันสกฤต. คำว่า อุณาติ เป็นชื่อของ อิ ปัจจยฺที่มาในสูตรว่า “มนาทิหิ จิ” และ ณฺุ ปัจจยฺที่มาในสูตรว่า “กาลเ วคฺตมนานาติเต ณฺุวาทโย.” กลุ่มนิรุกติศาสตร์, ปทรวปฺลิตธิปะลและอธิบาย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๒๗.

^{๕๖๓} กจฺจ. ๕., ปทรวป. ๑๑.

^{๕๖๔} มุข. ๖. ๓๔๐.

^{๕๖๕} ปนสวราม (ปนส+อาราม) หรือวัดขณฺุณ สร้างไว้ที่เมืองเชียงใหม่สมัยล้านนา ปัจจุบันเป็นร้าง.

^{๕๖๖} ราชวงศ์พระเจ้าเมืองแก้ว กษัตริย์สมัยล้านนาของ ครองราชระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘. สวรวงดี อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๕.

พระญาณกิตติเถระ ผู้เป็นนักปราชญ์ อยู่จำพรรษา ในอารามนั้น ได้แต่งคัมภีร์ ชื่อว่า กัจจายนรูปทีปนี^{๕๖๗} โดยชื่อว่า คัมภีร์กัจจายนรูปทีปนีนั้น ท่านรจนาวีดีแล้ว จึงให้รุ่งเรืองแก่กุลบุตรทั้งหลาย ในพระศาสนาของพระสุคตเจ้าตลอดกาลนาน คุณพระอาทิตย์ และพระจันทร์ ปราภฏบนท้องฟ้าสูงสุด ฯ บุญ ที่ข้าพเจ้า จะกระทำนี้ สะสมไว้แล้ว เป็นอันมากใด ด้วยผลบุญนั้น ขอให้เหล่าสัตว์มีชีวิต แม้ทั้งหมด จนถึงความสุขเกิด ฯ ส่วนข้าพเจ้า พึ่งบรรลुโพธิญาณอันสูงสุดในอนาคตกาล ครั้นบรรลुโพธิญาณนั้นแล้ว จะพึงให้สัตว์ทั้งหมด พึ่งพ้นจากบ่วงแห่งภพเกิดแล ฯ

คัมภีร์กัจจายนรูปทีปนี พระเถระ ชื่อว่า ญาณกิตติ ผู้ทรงพระไตรปิฎกพร้อมด้วยอรรถกถา ผู้เที่ยวไปด้วยปัญญาที่ไม่ติดขัดเรื่องไวยากรณ์ทั้งสิ้น เมื่ออยู่ที่พระราชามณเฑียรที่พระราชานามว่า ธรรมราชาธิราช คุณดวงอาทิตย์ส่องทวีปทั้งสาม รับสั่งให้สร้าง(ถวาย)ไว้แล้วที่วัดขุนนึ่งตั้งอยู่ทางทิศภาคเหนือแห่งนครเชียงใหม่ ได้รจนาคัมภีร์กัจจายนรูปทีปนีไว้แล้ว ด้วยประการฉะนี้แล ฯ

โยชนาอุณาภิณฑท์ จบบริบูรณ์แล้ว อันพระจันทเถระมหาสามี^{๕๖๘} จารแล้ว (คัดลอก) ฯ

^{๕๖๗} คัมภีร์กัจจายนรูปทีปนี เป็นชื่อคัมภีร์ที่มาปรากฏในนิคมคถา ส่วนโยชนามูลกัจจายนะ หรือ มูลกัจจายนโยชนา เรียกโดยทั่วไปในเมืองไทย และจารที่โบลานไบแรกทุกฉบับที่นำมาวิจัยว่าโยชนามูลกัจจายนะ ผู้วิจัย.

^{๕๖๘} พระจันทเถระมหาสามี ไม่มีหลักฐานว่าท่านเกิดในสมัยใด แต่น่าจะเป็นผู้คัดลอกลงในโบลาน และเขียนชื่อท่านไว้ ผู้วิจัย.

บทที่ ๕
สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

วิทยานิพนธ์นี้ มุ่งศึกษาวิจัยคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๗-๘ (กิตก์-อุณาที) ผลงานของพระญาณกิตติ แต่งที่เชียงใหม่ สมัยล้านนา มี ๑๗ ผูก ในด้านความเป็นมา การจาร ต้นฉบับโบราณ วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจาร ต้นฉบับ ความผิดพลาดในการจาร ต้นฉบับโยชนามูลกัจจายนะ ยังไม่มีการตรวจชำระและพิมพ์เป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมต้นฉบับ อักษรขอม ภาษาบาลี ๔ ฉบับ ในหอสมุดแห่งชาติ คือ ฉบับรดน้ำคำโท ฉบับทองน้อย ฉบับทองทึบ ฉบับล่องชาด อักษรขอม ภาษาบาลี ๑ ฉบับ ที่หอสมุดสันติวัน ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม คือ ฉบับเทพขุมนุม และ ๑ ฉบับ อักษรขอม ภาษาบาลี ในตู้เก็บคัมภีร์วัดสังข์กระจายวรวิหาร รวมเป็น ๖ ฉบับ นำมาตรวจชำระ ศึกษาเปรียบเทียบ แล้วปริวรรตเป็นอักษรไทย ภาษาบาลี และแปลเป็นไทย การตรวจชำระโยชนามูลกัจจายนะ ผู้วิจัยใช้ฉบับรดน้ำคำโท ที่สมบูรณ์กว่าทุกฉบับเป็นต้นฉบับ หรือเป็นหลักในการตรวจสอบชำระ และใช้ฉบับทองน้อย ฉบับทองทึบ ฉบับล่องชาด ฉบับเทพขุมนุม และฉบับวัดสังข์กระจาย

ทั้ง ๕ ฉบับ เป็นฉบับรองที่ใช้ตรวจทานฉบับรดน้ำคำโทอีกชั้นหนึ่ง

ผู้วิจัยพบว่าทั้ง ๓ ฉบับนี้ คือ ฉบับรดน้ำคำโท ฉบับทองน้อย ฉบับเทพขุมนุม จารคล้ายคลึงกันมาก สันนิษฐานว่า ฉบับทองน้อย และฉบับเทพขุมนุม น่าจะคัดลอกต่อ ๆ มาจากฉบับรดน้ำคำโท ซึ่งจารสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนฉบับทองทึบ ล่องชาด ฉบับวัดสังข์กระจาย สันนิษฐานว่าคัดลอกมาจาก ฉบับทองน้อย ซึ่งจารสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะมีลักษณะการจารเหมือนกัน คือใช้พยัญชนะซ้อนพยัญชนะเหมือนกัน จารทีฆะ รัสสะศัพท์เหมือนกัน และบางข้อ จารซ้ำความเหมือนกัน

ในด้านเนื้อหา พระญาณกิตติได้นำเอาสูตร วุตติ และอุทาหรณ์ มาประกอบการอธิบายศัพท์ หรือการประกอบคำศัพท์ในคัมภีร์มูลกัจจายนะ และผู้วิจัยได้นำหลักการเขียนวุตติ หรือวิธีอธิบายสูตร ๖ ประการในคัมภีร์นยาสะมาประกอบการอธิบายเนื้อหาในโยชนามูลกัจจายนะ ๖ ประการ คือ สัมพันธะ ปทังเจทะ ปัตตละ ปทวิคคะ โจทนา ปรีหาระ และอีก ๒ ข้อ คือ วินิจจยะ และรูปสาธนะจากคัมภีร์กัจจายนะ รวมเป็น ๘ นำมาประกอบการอธิบายเนื้อหาในโยชนา

มูลกัจจายนะ ความหมายวิธีอธิบายสูตรนั้น คือ สัมพันธะ หมายถึง การแสดงความสัมพันธ์ของบทที่มีในสูตร หรือการแสดงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างเหตุกับผล และการประกอบบทในสูตรเป็นประโยคเดียว โดยแสดงบทที่เพิ่มเข้ามาแปล (ปาฐเสสสะ), ปทัชฌะ หมายถึง การตัดบทในสูตร ซึ่งสูตรบางสูตรท่านไม่ได้แยกไว้ หรือ การตัดบทในบทที่เข้าสนิทกัน, ปทัตตะ หมายถึง แปลความหมายของบทในสูตร คือ วุตติ (คำอธิบายสูตร) หรือการแปลเนื้อความของบทในบท, ปทวิคคหะ หมายถึง วิเคราะห์บทที่มีในสูตร หรือนำศัพท์มาตั้งรูปวิเคราะห์, โจทนา หมายถึง การตั้งโจทย์ถามบทในสูตร ซึ่งถามถึงบทในสูตรว่าจะทำหน้าที่อะไรต่อไป, ปริหาระ หมายถึง การตอบคำถาม ซึ่งได้ถามมาก่อนแล้ว, วินิจจยะ หมายถึง การวินิจฉัยบทในสูตร หรือบทในประโยคเพื่อให้ชัดเจนต่อไป, รูปสาธนะ หมายถึง การสร้างรูปคำของบทในสูตรตามลำดับชั้นตอนไวยากรณ์ นับเป็นจุดเด่นที่สุดของโยชนามูลกัจจายนะ และถือได้ว่าเป็นวิธีนำเสนอเนื้อหาที่ทันสมัย เมื่อเทียบกับวิธีการสร้างคำไวยากรณ์

ผลของการตรวจชำระ และแปลคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ เป็นคัมภีร์ชั้นโยชนา อธิบายคัมภีร์มูลกัจจายน์โดยพระญาณกิตติได้อธิบายรูปศัพท์ โดยการอ้างสูตร(กฎเกณฑ์) วุตติ(คำแปลหรือคำอธิบายสูตร) และอุทาหรณ์(ตัวอย่างประกอบ) มาประกอบการอธิบายรูปศัพท์นั้น ๆ เพื่อให้มีความแม่นยำ และถูกต้องยิ่งขึ้น การอธิบายคำศัพท์อยู่ในหลักการเขียนไวยากรณ์ทั้ง ๘ ประการ มีสัมพันธะเป็นต้น ส่วนที่เป็นวุตติท่านแต่งเสริมเองบ้าง นำมาจากคัมภีร์สังคหะอื่น ๆ บ้าง ส่วนที่เป็นอุทาหรณ์ท่านได้นำมาจากพระไตรปิฎกบ้าง คัมภีร์กัจจายนะบ้าง มูลกัจจายน์บ้าง คัมภีร์สังคหะบ้าง คัมภีร์นยาสะบ้าง และคัมภีร์ปทรูปสิทธิบ้างเป็นส่วนใหญ่ เพื่อประกอบการแต่งคัมภีร์ของท่านโดยใช้ภาษาสั้นๆ แต่เข้าใจง่าย มีความหมายกว้างขวาง มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อศึกษาภาษาบาลีอย่างมาก

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะนี้ ประโยคที่ ๗-๘ (กัพพิชาน-อุณาที) ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าน่าจะได้มีการชำระคัมภีร์เกี่ยวกับคัมภีร์ไวยากรณ์อีกมากเพราะผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยนี้ ได้ศึกษาเฉพาะในขอบเขตของโครงการเท่านั้น ควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติมมากกว่านี้ อีก คือ

๑. ศึกษาเปรียบเทียบมูลกัจจายนโยชนา กับมูลกัจจายนคัมภีร์
๒. ศึกษาเปรียบเทียบกัจจายนวิณณา กับกัจจายนสูตรคณิศ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. มหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระญาณกิตติเถระ. “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๘๓๔๕/๑-๑๖ ผู้ ๕๓ ชั้น ๖/๒ มี ๑๖
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป.(กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๑๒๕๕๖/๑-๑๗ ผู้ ๑ ชั้น ๒ มี ๑๗ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๘๓๘๒/๑-๑๔ ผู้ ๕๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๔
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๘๓๑๗/๑-๑๐ ผู้ ๕๓ ชั้น ๕/๒ มี ๑๐ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป.(กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๘๓๓๖/๑-๑๖ ผู้ ๕๓ ชั้น ๖/๑ มี ๑๖
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป.(กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๒๖๕๕/๑-๑๒ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี ๑๒
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป.(กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๖๓๕๗/๑-๑๓ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๑๓
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ.,ม.ป.ป. (กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ ร. ๕ เลขที่ ๒๖๔๐/๑-๑๐ หิ้ง ๑๑ ชั้น๔/๓ มี ๑๐
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ.,ม.ป.ป.(กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๘๓๘๑/๑-๑๓ ผู้ ๕๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๓ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (กัมภีร์ไบลาน).

_____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับทองทิบ เลขที่ ๘๔๒๐/๑-๗ ผู้ ๕๔ ชั้น๑/๓ มี ๗ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (กัมภีร์ไบลาน).

- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทึบ เลขที่ ๘๓๘๕/๑-๑๑ ผู้ ๕๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๑ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป.(คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . พระญาณกิตติเถระ. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทึบ เลขที่ ๘๓๘๕/๑-๑๖ ผู้ ๕๔ ชั้น ๑/๑มี ๑๖
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทึบ เลขที่ ๒๖๑๕/๑-๑๐ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๒ มี ๑๐
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทึบ พระยาพิศาสตุภผล สร้าง พ.ศ. ๒๔๑๑ (ร. ๕)
เลขที่ ๕๐๓๓/๑-๑๖ ผู้ ๕๔ ชั้น ๖/๓ น. มี ๑๖ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร
หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทึบ เลขที่ ๒๖๑๕/๑-๑๐ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๒ มี ๑๐
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองน้อย ร. ๓ เลขที่ ๒๖๓๒/๑-๘ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๘
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองน้อย ร. ๓ เลขที่ ๒๖๓๖/๑-๑๑ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี
๑๑ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ,ม.ป.ส.,ม.ป.ป.(คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองใหญ่ ร. ๑ เลขที่ ๕๖๘/๑-๑๖ ผู้ ๕ ชั้น ๒ มี ๑๖
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป.(คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรองทรง ร. ๑ เลขที่ ๒๖๓๐/๑-๑๐ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๑๐ผูก
อักษรขอมภาษาบาลี เส้นจารหอสมุดแห่งชาติ,ม.ป.ส.,ม.ป.ป.(คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรองทรง ร.๑ เลขที่ ๒๖๓๔/๑-๑๐ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๑๐
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรองทรง ร. ๑ เลขที่ ๒๖๔๑/๑-๕ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๕
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรดน้ำคำโท ร. ๓ เลขที่ ๒๖๕๓/๑-๑๒ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี
๑๒ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจารหอสมุดแห่งชาติ,ม.ป.ส.,ม.ป.ป.(คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรดน้ำคำโท ร. ๓ เลขที่ ๒๖๐๐/๑-๕ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๕
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรดน้ำคำโท ร.๓ เลขที่ ๒๖๓๓/๑-๘ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๘
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ,ม.ป.ส.,ม.ป.ป.(คัมภีร์ไบลาน).

- _____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับต่อชวด เลขที่ ๘๔๔๗/๑-๑๖ ผู้ ๕๔ ชั้น ๒/๑มี๑๖ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- พระญาณกิตติเถระ. “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับต่อชวด เลขที่ ๘๓๕๓/๑-๑๒ ผู้ ๕๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๒
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับต่อชวด เลขที่ ๖๒๓๘/๗/๑-๗ ผู้ ๑๒๖ ชั้น ๖/๒มี ๗ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับต่อชวด เลขที่ ๘๓๘๒/๑-๑๕ ผู้ ๕๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๕ ผูก
อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับต่อชวด เลขที่ ๘๓๘๖/๑-๑๔ ผู้ ๕๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๔
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับต่อชวด เลขที่ ๒๖๘๘/๑-๑๐ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี ๑๐
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____ . “โยชนามูลกัจจายน”. ฉบับต่อชวด เลขที่ ๘๔๔๘/๑-๑๖ ผู้ ๕๔ ชั้น ๒/๑ มี ๑๖
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ศ., ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ :

- พระกัจจายนมหาเถระ. กัจจายนพฺยากรณ์. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๓๐.
- พระพุทธปัทมมหาเถระ. รูปลัทธินิพนธ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๐๗.
- พระวชิรพุทธเถระ. นุยาสปกรณ์. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๒.
- พระสัทธัมมโชติपालเถระ. รจนา, พระมหานิมิตร์ ธรรมสาโร. ปวีร์รต. กัจจายนสูตรคณิเทศ.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม :
โรงพิมพ์ไทยรายวัน, ๒๕๔๕.
- พระอัครวงษ์เถระ. สัทธนีติปกรณ์ ธาตุมาลา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ,
๒๕๒๒.
- _____ . สัทธนีติปกรณ์. ปฐมมาลา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ, ๒๕๒๓.
- _____ . สัทธนีติปกรณ์. สุตตมาลา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ, ๒๕๒๑.
- พระโมคคัลลานมหาเถระ. โมคคัลลำนวตฺตติวิวรรณปญฺจิกา. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๑.
- พระวิชิตาวิ. กัจจายนวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์. ๒๕๔๖.

พระอินทริยาภิวังศ์. **กัจจายนต์ตทปิปนี**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์.
๒๕๔๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมคฺคปกรณํ (ปจฺโม – ตติโย ภาค)**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕.

_____ . **มิลินุทปญฺหปกรณํ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **สมนุตปาสาทิกา นาม วินยฎฺฐกถา (ปจฺโม-ตติโย ภาค)**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

๒ ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง-
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

กลุ่มศึกษานิรุกตติศาสตร์. **ปทรูปสิทธิแปลและอธิบาย เล่ม ๑-๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระคัมภีร์สารภิวังศ์. **ปทรูปสิทธิมัชฺฐรี**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์.
๒๕๔๗.

พระชนกภิกษุสังฆมหาเถร. แปลโดย พระมหาประวัฑฒิ ธมฺมรทฺธิโก และวิฆานนทํ สําน้อย. **กัจจายน-**
ขันพินฺฐาน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๓๑.

พระมหาเวทย์ วรณฺฑ. **กัจจายนะเบื้องต้น**. นครปฐม : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการ
สาธารณสุข-
อาเซี่ยน, ๒๕๓๕.

พระมหาสมใจ ปญฺญาทีโป. **กัจจายนสูตรต์ และปทรูปสิทธิ แปล**. กรุงเทพฯ : กองทุนการเผยแพร่วะ
พุทธธรรม, ๒๕๒๘.

พระมหาสมปอง มุทฺติโก. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระธรรมโมลี. ผู้ตรวจชำระ, แปลโดย ดร. พระมหาสุรชัย วราสโก. **คัมภีร์กาทนุตรฎฺฎายการณมฺ**
(กาทันตรฎฺฎายการณมฺ) กลาปฎฺฎายการณมฺ (กลาป-ฎฺฎายการณมฺ), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีพุทธโฆส, ๒๕๔๖).

พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). **ปทฺรุปลิตฺธิ แปลโดยพยัญชนะ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระนันทปัญญาจารย์. แปลโดย อาจารย์สิริ เพ็ชรไชย. **อุพคัณถวงศ์**. กรุงเทพมหานคร. บริษัทธนา
เพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า จิตปญฺโญ). **คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ (PALI GRAMMAR)**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๔.

พระอัครวิงสเถระ. รจนา, แปลโดย พระมหานิมิตร ชมมสาโร. จำรูญ ชรรมดา . **สัททนีติสูตร
มลา**. นครปฐม : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

พระอัครวิงสเถระ. **สังฆวัฒนธรรมนิยาม**. (หลักการแต่ง แปลอรรถกถา – ฎีกา) และ สาธนะในกิตก์
กรุงเทพมหานคร : ธีระการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระสัทธัมมสิริเถระ. รจนา, แปลและอธิบายโดย พระมหานิมิตร. **สัททกถาจินดา**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เนตติหารัตถทีปนี**. กรุงเทพมหานคร.
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ข้อมูลผู้ตีพิมพ์ :

(๑) หนังสือ :

จำลอง สารพัตถนิก. **พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่บริษัทประยูรวงศ์
พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **พระประวัติและพระนิพนธ์**. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๕.

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนายวิรัตน์ อุณาพรารังกูร. **คัมภีร์ไบลานฉบับหลวงในสมัย
รัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบญจ, ๒๕๔๖.

ป. หลงสมบุญ, พันตรี. **พจนานุกรมมคธไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักวัดปากน้ำจัดพิมพ์, ๒๕๔๐.

ปิ่น มุกกันต์. พ.อ. **ประมวลศัพท์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มณีพันธ์ จารุคุณ และคณะ. **แบบเรียนอ่านและเขียน อักษรขอม อักษรธรรมลานนา อักษรธรรมอีสาน อักษรมอญ อักษรพม่า อักษรสิงหล อักษรโรมัน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิย, ๒๕๒๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ธาตุปฐพีปกา**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สมเด็จพระวันรัตน์. **วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑. สังคีตยวงส์**. แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลัทธิขอมณ์), กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สี่พร, ๒๕๒๑.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บุญดีการพิมพ์, ๒๕๓๖.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **ไวยากรณ์บาลี**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ทองพูล บุญขมาลิก. “สนธิและสมาสในคัมภีร์มูลกัจจายน์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. ภาควิชาภาษาตะวันออก สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

ทรัพย์ ประกอบสุข. “กิริยาอาขยาตในบาลีไวยากรณ์มูลกัจจายน์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. ภาควิชาภาษาตะวันออก สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

นายทองใบ แทนมณี. “การศึกษาเปรียบเทียบด้านภาษาและลีลาโวหาร.” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

มานิตย์ ชาวโพธิ์เอน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัมพันธจินตา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระมหาสุรพล สิงห์รัตน์. “ปฐมสมโพธิ ปริจเฉทที่ ๑-๗ : การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. สาขาภาษาบาลีและสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาอดุลย์ คนแรง. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มังคลัตถปิณี” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร-
มหาบัณฑิต. สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย-
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.

๓. ภาษาอังกฤษ

(1) Books.

Buddhadatta, Mahathera. **A.P. Concise Pāli-English Dictionary.** Delhi : Motilal
Banarsidass, repr. 1997.

_____. **A.P. English-Pāli Dictionary.** Delhi : Motilal Banarsidass, repr. 1989.

Bode, M.H. **The Pāli Literature of Burma.** London : The Royal Asiatic Society, 1909.

Hinuber, O.V. **A Handbook of Pāli Literature.** Berlin New York : Walter De gruyter,
1996.

D’Alwis, J. **An introduction to Kachchāyana,s Grammar of the Pali Language.** London
: Williams and Norgate, 1863.

(2)Articles.

Fryer, G.E. “Note on the Pāli Grammarian Kacchāyana”. Proceedings of the Asiatic
Society of Bengal, 1882 pp. 117-127, Asiatic Society, Calcutta, (1882).

Pind, O.H. “Studies in the Pāli Grammarians I”, Journal of Pāli Text Society Vol. XIII
pp. 33-81, Pali Text Society, London, 1989.

_____. “Studies in the Pāli Grammarians II. 1”, Journal of Pāil Text Society Vol.
XIV pp. 175-218, Pāli Text Society, London, (1989).

(3) Thesis.

Likhitanonta Likhit. “The Pāli Literature of thailand”. **Unpublished Ph.D. Thesis,** Nalanda
: Magadha University, 1969.

Malai, Thiab, Phramaha. “Kaccāyaṇa-Vyākaraṇa : A Critical
Study Vols. I, II”. **Ph. D. Thesis.** Department of

Sanskrit and Prakrit Languages, University of Pune,
Pune, 1997.

Rachiwong, Sriporn, Phramaha. “Rupasiddhi : A Study of Some Aspects”. **Ph. D. Thesis.**
Department of Sanskrit and Prakrit Languages, University of Pune, Pune,
1995.

ภาคผนวก ก

(กัพพิธาน-อุณาที) ปฐม - ปถอมปเท มุลกจายนสงเขปโยชนาคฤถา

ปจโหม ปริจเฉโท

นิตานถา

๑.๑ วิจารณ์

อติเต ลานนาสมเย ปุรตถิมภาเค โสตุกาเมหิ กิกขุหิ ตยหิ มุลกจายนพยากรณั
สตุตาทิหิ ยุตต์, ตั โปราณจริเยหิ, ยตุถ กจายนตเถเรน กจายนโปตุถกั รจิตต์, ตตุถ
ปรมุปราย อากตัม เจว สรูปโต ปุน โสริตัม จ รจิตต์ จ สุเขน กิกขุณั พยากรณั ลิกขิจตุ.
ตโต ปรี เตน ถาณกิตติเถเรน ตตุเสว กจายนโปตุถกสตุส พหุปรการภาวึ นาคิสุโพธภาวญ
สมปสุสนุเตน ตัม สุโขลาหึ กโรนเตน พุททวเจเน โสตุกามานั ปรมโกสลลชนตุถั อุชุกั
กิตตุณาทีปจยสมปยุตตา สกลนวงคสตุถุสาสนาลงกตา มุลกจายนโยชนา สุปากฎา กตา
รจิตา.

อิตานาหึ สรูปโต ปฐม - ปถอมปเท กิตตุณาทีสงเขเต (กัพพิธาน-อุณาที) สตุตม-
อฏฐมปริจเฉเทเยว มุลกจายนโยชนาคตุถั ปวภูขามิ: ยตุหิ ปกรณั พยากรณสตุส สตุทสตุตาทิ
อตุเถ วิตุถาเรตุ รจิตต์ โหติ, ตัม มุลกจายนโยชนา นาม โหติ. ตยจ ทยภาสาย “เซียงใหม่”
อิติ นามเก นกเร มหโต ติโลกราชสตุส สมเย ปมาณโต พุททสตุส ปรีนิพพานโต ปฎจาย
จตุตทาพีสาธิกานั ทวินุณั สหสสุสานมุปริ สัวจจเร อติกนุเต “ถาณกิตติ” อิติ ราชทินนนามเน
ธีเรเน พหุสตุเตน พยากรณสตุส โกวีเทน มหาเถเรน ทยภาสาย กมุโพททกขริลิจิตสงเขเต

มาศภาสาย รจิต์ โหติ, ยณจ ปรม์ ปุรุตมัม อภินวปุราวุหย์. โย ตสฺส ปจฺฉิมุตฺตรทิสภาเค
 ปติฏฺฐิตโ. ปนสาราโมติ นามเนน อาราโม อติวิสุสุโต. วสนฺเตน ตตฺถ ชีเรน เถเรน ฌาณ-
 กิตฺตินา กตา รจิตา กจฺจายนรูปทีปนี นาม. ตัม วุยากรณโปตฺถกัม เทยฺยิเกหิ “มุลกจฺจายนน”ติ
 เขญฺญเยน วุตฺตัม โหติ, ตัม ปน ยาวชฺชตนา ตสฺส ปาติภาสาย พุยฺยเตหิ ปฏฺฐิพลฺเลหิ โกสเลหิ
 ปณฺฑิตฺเตหิ ปรมุปรากตัม โหติ, สฺวา หิ มุลกจฺจายนโยชนา มุลกจฺจายนโปตฺถกสฺส วิตุถารโต
 สทฺทตฺถาธิปฺปายปกรณญฺจตา โหติ. เสยฺยเถหิ : ตทา หิ โส กจฺจายนเถโร วุยากรณสฺส โกวินฺโท
 อกฺขรณฺญฺ สมยณฺญฺ ปจฺฉิม “สนฺธินามอาชฺชวตสฺมาสตทฺฐิตกิตฺตอณาทีการกณฺเฑ”อิติ อิมเ ตาล-
 ปณฺณคณฺเฑ รจฺยิ, ตโต ปฏฺฐาย โส หิ ฌาณกิตฺติเถโร วุยากรณโกวินฺโท อกฺขรณฺญฺ สมยณฺญฺ
 พุสุสุโต มุลกจฺจายนสฺส วิตุถารโต สุตฺตาทิอฺตฺถาธิปฺปายญฺจตัม ปกรณัม รจฺยิ. อิทฺถจ
 ลานฺนายนุชฺฌมยฺรตฺนโกสิณฺทนฺครสฺส สมเย อจฺจริยานัม ปรมุปราย รจิตัม อากตัม. ตตฺถ อตฺถเณน เจว
 ภาสาลกฺขเณน จ โวหาเรน จ ปวตฺตณัม อตฺถิ. อิหิ จ ปน โสริตัม. อโสริตภาโก ปน อวเสโส
 โหติ. อหัม ตีเรตฺวา ปรีปฺณณกรณตฺถาย สพุพฺพํ ตัม อวเสสํ โสริตฺกามาโมหิ. ตาย มุลกจฺจายน-
 โยชนาย ปน อนุวิจารเกน (กิปฺพิชาน-อฺณาที) สตฺตม – อญฺจมปรีจฺเจเทเยว ปรีวตฺติตฺวา โสริตฺตาย,
 สฺวา ปน มุลกจฺจายนโยชนา พุทฺธสฺสเน สิกฺขากาฆานัม โสตฺถนัม หิตฺตฺสวาวหา โหติ.

ตสฺมา ตสฺส วิจโย สาทฺถิกัม โหติ มหปฺพลโล มหานิสฺโส. ปจฺฉิมา จ ปน
 ชนา พุทฺธสฺสณิกา พุทฺธมามกา สทฺธาสมฺปทา ภตฺตติกา สคารววา เขญฺญเยน ตัม ปกรณัม
 อุกฺคณฺหิตฺวา วาเจตฺวา อตฺตโน อตฺตโน อชฺฌมาสยสฺส ยถานูรูปํ ฐมฺมานุชฺฌมฺมปฏฺฐิปนฺนา โหณฺติ.
 ตัม ปน โววาทกเรหิ พุทฺธสฺสณิกเกหิ สิกฺขิตพุพฺพํ. อิทานิ ยาวชฺชตนา ตัม กิยฺโยโส มตฺตตาย
 วุทฺธมฺหิ เวปฺพลุถํ ปปฺโปติ. อิทฺถจ โข ปกรณัม คมฺภีรํ โหติ ทฺททสฺสํ ทฺรณฺนุโพธิ์ สนฺตัม ปณฺฑิตัม
 นิปฺญณฺม ปณฺฑิตเวทนียํ โหติ. พุยากรณปาติสิกฺขากาฆตฺตา พุทฺธสฺสเน ปาติวิจยการกา กิยฺญ
 วา คหฺนฺจฺจา วา นานปฺปการเรหิ วิจินฺตุมฺหิ สกฺโกณฺตุ.

๑.๒ วิจัยวิสัย

๑.๒.๑ (กิปฺพิชาน-อฺณาที) สตฺตม - อญฺจมปรีจฺเจเทเยว “ฌาณกิตฺติ” อิติ ราชทินฺน-
 นามเนน มหาเถเรน รจิตฺตาย มุลกจฺจายนโยชนาย ปรีวตฺตนโสธนัม กริสฺสุทฺตม.

๑.๒.๒ ทฺยภาสาญฺจาย มุลกจฺจายนโยชนาย สาทฺถกัม ลกฺขณฺรสปจฺจุปฺปญฺจานัม นิยม-
 โวหารํ จ อุกฺคณฺหณัม กริสฺสุทฺตม.

๑.๒.๓ ทฺยภาสาย กมฺภีรทฺยภยฺยกฺขรสงฺฆาตฺตาย มาศภาสาญฺจาย มุลกจฺจายน-
 โยชนาย สันนฺทนวิโสธนัม กริสฺสุทฺตม.

๑.๓ วิจัยสหทุกุโธ

ปริภาสาติ ปริภาสนํ ปริภาสา.
 สุตตุนฺติ อตฺเถ สฺวจเอติ ปกาเสตีติ สุตตํ.
 วุตตีติ สุตตตถํ วจตีติ วุตติ.
 อุทาหรณฺติ ปกตสฺโสปปาทนา อุทาหรียตีติ อุทาหรณํ.
 อนุพนฺโหติ อนุพนฺหตีติ อนุพนฺโห อปฺโปโยกี.
 โลโปติ ลุโปติ วินาเสตีติ โลโป.
 อาทโสติ อาทโสฏฺจาเน อาทิสฺสตีติ อาทโส.
 อากมฺโหติ อากมนํ อากโม.
 ทีโหมติ ทีฆกาเล นียุตโตติ ทีโหม.
 รสฺโสติ รสฺสกาเล นียุตโตติ รสฺโส.
 โยคฺวิภาโคติ โยคฺสฺส วิภาโค โยคฺวิภาโค.
 วุฑฺฐีติ วุฑฺฐีตีติ วุฑฺฐิ.

๑.๔ วิจัยปริจฺเจโท

ยตฺถ มฺลกฺกฺจายนโยชนา อตฺถิ, “หอสฺมฺมคฺแห่งชาติ วัตฺพระเชตฺพนวิมลมํงฺคฺลาราม วัตฺสังข์กระจายวรวีหาร” อิติ จานนฺสฺเยว โปราณโปตฺถกํ สิกฺขิสุตฺติ, ตตฺถ สตฺตม - อญฺจม ปริจฺเจเทเยว “ณานกิตฺติ” อิติ ราชทินฺนนามน มหาเถเรน รจิตาย มฺลกฺกฺจายนโยชนาย ปริวตฺตนโสชนํ กริสุตฺตมฺมิ.

๑.๕ รจิตปกรณานิ

ทฺยฺยกฺขรปริวตฺตนวเสน เจว ทฺยฺยภาสาปริวตฺตนวเสน จ คนฺธา โหนฺติ. เสยฺยติ :-

๑.๕.๑ กจฺจายนมหาเถเรน รจิตํ กจฺจายนพฺยากรณํ.

๑.๕.๒ พระเทพวิสุทฺธิเวที (เจีย เขมโก) อิติ ราชทินฺนนามน วฺยากรณปฺคฺเณน มหาเถเรน ทฺยฺยกฺขรวเสน มาคฺชภาสํ ปริปฺบุรํกํ โสริตฺถเจว กตฺถจ กจฺจายนมฺลํ นาม ปกรณํ.

๑.๕.๒ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) อิติ ราชทินนามาเมน วุยากรณ-
ปกุณณ ปณฺทิตน อุปาสกน มาคธภาสโต ทยฺยภาสํ อารโเปตฺวา กตํ กจฺจายนํ.

๑.๕.๓ พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) อิติ ราชทินนามาเมน วุยากรณป
คฺุณณ มหาเถเรน มรรมภาสาย สทฺธิ สํสนฺตฺตฺวา ปริปุรกํ โสธิตํ มาคธภาสโต จ ทยฺยภาสํ
อารโเปตฺวา
กตํ กจฺจายนมุลํ.

๑.๖ วิจัยวิธี

๑.๖.๑ (กัพุพิธาน-อุณาที) สตุตฺม - อฏฺฐมปริจฺเจเทเวว กมุโพชทยฺยภฺยเรน ลิจิตาย
มุลกจฺจายนโยชนาย ปวิจยํ กริสฺสามิ. ยตฺถ หิ ทยฺยภาสาย “หอสมุดแห่งชาติ วัดพระเชตุพน
วิมลมังคลาราม วัดสังกระจาย” อิติ ตาลปณฺณโปตฺตกํ โหติ, ตตฺถ ปวิจิตฺวา ทยฺยภาสา-
ปวิตฺตุนํ สาธุกํ กริสฺสามิ. วุยากรณณ วา ภาสานियเมน วา มุลกจฺจายนโยชนาย วิคฺคหํ
กริสฺสามิ.

๑.๖.๒ โสธิตํ มุลกจฺจายนโยชนาโปตฺตกํ ลกฺขนโต เตปิฏฺเณ เจว อฏฺฐกถายํ จ
อณฺุณโปตฺตเก จ ปากฺเณ ลิจิตตาลปณฺณณ วุยากรณณ ภาสานियเมน จ มุลกจฺจายนโยชนาย
วิคฺคหํ กริสฺสามิ.

๑.๖.๓ โสธิตาย มุลกจฺจายนโยชนาย สโมธานํ เจว มุลกจฺจายนโยชนาย จ วิคฺคหํ
กริสฺสามิ.

๑.๖.๔ มุลกจฺจายนโยชนาย มคธภาสาย ปวิจยํ เจว ทยฺยภาสापวิตฺตุนํ จ สาธุกํ
กริสฺสามิ.

๑.๗ อธิปุเปตพุดุโธ

๑.๗.๑ (กัพุพิธาน-อุณาที) สตุตฺม - อฏฺฐมปริจฺเจเทเวว มุลกจฺจายนโยชนาย มคธ-
ภาสาย กมุโพชกฺขรลิจิตํ ทยฺยภาสापวิตฺตุนํ เจว ลิจิตาย จ มุลกจฺจายนโยชนาย ปวิตฺตุน-วิ
ชานนํ ปฏฺฐิตฺติ.

๑.๗.๒ มุลกจฺจายนโยชนาย ปาลิภาสานियเมน ปพฺนฺชวณภาสาตาลปณฺณณลิจิต-
วุยากรณโวหารตฺตฺชานนฺสุส ปฏฺฐิตาโก โหติ.

๑.๗.๓ นามิกวิเสสนนฺุตสฺต กิตฺสุส ปจฺจยสมฺปยุตฺตสทฺทชานนํ เจว ปาลิสิกฺษา-
กามานํ โสตฺถุนํ กมุโพชกฺขรลิจิตํ มุลกจฺจายนโยชนาสมวิสมโวหารชานนํ จ โหติ.

ทศุติโย ปริจฺเจโท

๒.๑ ตาลปณฺณโสธฺรณปุราณคณฺถนิสฺสโย

(กัปปิธาน-อุณาภิ) สตุตฺตม - อฏฺฐมปริจฺเจเทเยว มุลกจฺจายนโยชนา “ลบบัรคณ้ำค้ำโท ลบบัรคณ้ำน้อย ลบบัรคณ้ำทึบ ลบบัรคณ้ำพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ลบบัรคณ้ำสังกระจายวรวีหาร” อิติ ลทฺธนาเมสฺส คณฺถสฺส กมฺโพชกฺขเรน ตาลปณฺณโปตฺถกฺกฏตา โหติ, ตตฺถ ตํ ปรีวตฺตณฺโสธฺรณํ กตฺวา ปวีจิสฺสามิ.

๒.๒ ตาลปณฺณวิจยโสธฺรณวิธิ

(กัปปิธาน-อุณาภิ) สตุตฺตม - อฏฺฐมปริจฺเจเทเยว มุลกจฺจายนโยชนา “ลบบัรคณ้ำค้ำโท ลบบัรคณ้ำน้อย ลบบัรคณ้ำทึบ ลบบัรคณ้ำพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ลบบัรคณ้ำสังกระจายวรวีหาร” อิติ ลทฺธนาเมสฺส คณฺถสฺส กมฺโพชกฺขเรน ลิจิตา ตาลปณฺณโปตฺถกฺกฏตา โหติ, ตํ “ลบบัรคณ้ำค้ำโท” อิติ วุตฺตณามิกํ สมฺปฺนฺณตฺถํ ตาลปณฺณํ ปุราณโปตฺถกํ ลิกฺขิสฺสามิ. ยทา รตนโกสินฺทสมเย ตติโย ราชา จกฺกิวฺลิสฺสโก ชมฺมิโก สาสฺนุโปตฺถมฺภิกโก ชมฺเมน รชฺชํ กอารสิ, ตทา โส ฌาน-กิตฺติเถโร วิตุลารโต วุยากรณปาเลีย โกวีโท พหุสฺสุโต ตํ รจฺยิ.

๒.๓ ตาลปณฺณเลขนรจนาปวตฺติ

(กัปปิธาน-อุณาภิ) สตุตฺตม - อฏฺฐมปริจฺเจเทเยว มุลกจฺจายนโยชนา “ลบบัรคณ้ำค้ำโท ลบบัรคณ้ำน้อย ลบบัรคณ้ำทึบ ลบบัรคณ้ำพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ลบบัรคณ้ำสังกระจายวรวีหาร” อิติ ลทฺธนาเมสฺส คณฺถสฺส กมฺโพชกฺขเรน ลิจิตา ตาลปณฺณโปตฺถกฺกฏตา โหติ, ตํ “ลบบัรคณ้ำค้ำโท”

อิติ ตาลปณฑโปตถกัม คติยรชชสมเย อัจจियานัม ปรมุปรากตัม สิกขิสฺสูสามิ. เยสุ กนฺเถสุ ตาลปณฑโปตถกัม อตฺถิ. เตสุ ปน ปมาทขลิตเลขนํเยว โหติ.

๒.๔ ตาลปณฑขลิตเลโข

๒.๔.๑ สตุตม-อฏฺฐมปริจฺเจเทเยว กนฺเถ อชานเนน ขลิตตาลปณฑวิเลโข

๒.๔.๒ อกฺขรวิธีนํ อชานเนน

๒.๔.๓ สติลลสทิสฺสนิตสงฺขาเตน สมานสทฺแทน

๒.๔.๔ สมานกฺขเรน

๒.๕ สารตฺถคณฺถเลโข

ตตฺถ จ สารตฺถาธิปฺปายวิธานํ อฏฺฐวิธี อตฺถิ; เสยฺยถิํ :

๒.๕.๑ สมฺพนฺุโร

๒.๕.๒ ปทํ (ปทจฺเจโท)

๒.๕.๓ ปทตฺโถ

๒.๕.๔ ปทวิคฺคโห

๒.๕.๕ โจทนา

๒.๕.๖ ปริหาโร

๒.๕.๗ วินิจฺฉโย

๒.๕.๘ รูปสารณํ

๒.๖ ตาลปณฑเลขณวิธี

ปจฺมํ พระญาณกิตฺติ อิติ เทยฺยภาสาย ลทฺฐนามเกน วฺยาकरणปฺคฺเณน มหาเถเรน อนุกฺกเมเนน กิตฺตฺถุณาทิสฺสทฺทปจฺเจเยหิ สมฺปยุตฺตนิทฺเทเสน ปจฺฉิมสารตฺถเณน นิคมนกถานิทฺเทเสน จาติ อิมหิ วิธีหิ สมาคตา (กิพฺพิชาน - อฺฉนาทิ) สตุตม - อฏฺฐมปริจฺเจเทเยว มฺลลกจฺจายนโยชนา รจิตา.

๒.๗ ตาลปณฑลิจิตภาสาลกฺขณํ

เตน หี มหาเถเรน ไสฺตฺนุํ สุขหิตาย จ รสฺสตุตฺตภาสาย ปโยคอดฺตเถน สมฺปยุตฺตา
(กัพฺพิธาน - อุณาที) สดฺตม - อฏฺฐมปริจฺเจเทเยว มุลกจฺจายนโยชนา รจิตา.

๒.๘ อธิปุเปตพฺพตฺโต

มุลกจฺจายนโยชนาย อตฺโต เจว อานิสฺโส จ อตฺถิ. ตสฺส ปน สทฺโท
สฺสตุตฺตวตฺติ-
อุทาหรณสมฺปยุตฺตสทฺเทน ชาตฺตปจฺจยสมฺปยุตฺตสทฺเทน วิคฺคหสมฺปยุตฺตสทฺเทน จาติ อิมหิ
สทฺทวธีหิ สํวณฺณโต.

๒.๙ นิคมนคาถา

สรุโปโต. เตน ฅาณกิตฺติเถเรน (อุณาที) อฏฺฐมปริจฺเจเทเยว มุลกจฺจายนโยชนาย
นิคมนคาถา กตา. สว ปน นิคมนคาถา เตน มหาเถเรน อตฺตโน จิตฺตํ อธิฏฺฐเจตฺตกาเมน
ทีฆรตฺตํ พุทฺธสาสเน โขเตตฺตํ วา ปติฏฺฐเจตฺตํ กตา ภวพฺพชฺชา สพฺเพ สดฺเต โมเจตฺตํ กตา
จาติ. เตน หี มหาเถเรน อีมา อานุโมทนาคาถา วุตฺตา

“มยา อิมํ กโรนฺเตน	ปฺลฺลณํ ยํ ปจิตํ พหุ
เตน ปฺลฺลเณน สพฺเพปิ	สุขเมชนฺตุ ปาณิน.
อหนฺตุ อุตฺตมโพธี	ปาปุณฺเณยฺยมนาคเต
ตํ ปตฺวา อจิลเ สดฺเต	โมเจยฺยํ ภวพฺพชฺชา”ติ.

คติโย ปริจเฉทโท
โสริตมูลกัจจายนโยชนา

๓.๑ โสริตมูลกัจจายนโยชนา (กัพพิชาน)

กัพพิชานกปฺเป จ มุลกัจจายนโยชนาย ปริจเฉทา ปรมหุคฺคิตฺตฺยจตุตฺถปฺลจฺม-
ปริจเฉทวเสน ปญฺจวิธา โหนฺติ. เสยฺยถิทํ :

กัพพิชานสาธนาณิ ปน กตฺตฺกมฺมภาวาทิวเสน สุตฺตฺวิธานิ โหนฺติ.

ตตฺถ หิ กิตฺตฺปจฺจยา นามภฺตฺตา ทฺวิธา โหนฺติ; เสยฺยถิทํ :

กตฺตฺตฺสาธเน กิตฺตฺปจฺจยา “ณ อ ญฺว ตฺ อารี ภูริ รา”ติ สุตฺต โหนฺติ, กตฺตฺตฺสาธเน
ตฺสฺสึลลตฺถเถ “ณิ ตฺ อารี ภู ฐ ญฺกา”ติ ปฺลจ โหนฺติ, นานารูปสาธเน “ณ รมฺม ภู อธิ ขา”ติ
ตโย โหนฺติ. นาม “อิ ติ กิตฺตา”ติ ตโย โหนฺติ, อิตฺถิสทฺทสมฺปยุตฺตา ปจฺจยา “อ ติ ภู
ริริยา”ติ ตโย โหนฺติ, ปจฺจยา อิจฺจตฺถ-สภฺก-อรหตฺถเถ “ตเว ฐุ” อิติ ตโย โหนฺติ, กิตฺตฺปจฺจยา
อติตฺถกาล “ต ฐฺวณฺตฺ ฐาวี” อิติ ตโย โหนฺติ, ปุพฺพกาล “ฐฺน ฐฺวาน ฐฺวา”ติ ตโย โหนฺติ,
ปจฺจูปฺนฺเน กาล “อนฺต ฆานา”ติ เทว โหนฺติ ปจฺจยา ฐาตฺยาเยว สมฺปยุตฺตา “รตฺถ ฐิตฺ ฐก
อิกา”ติ ปญฺจวิธา โหนฺติ. กิจฺจปจฺจยา ภาวกมฺมวาทกา ฐฺตฺวา “ตพฺพ อนฺนิย ญฺย เตยฺย ฐิจฺจา”ติ
ปญฺจวิธา โหนฺติ, ตพฺพเท ปจฺจยา “การ อี กิ ติ ฐฺช ฐฺฐ”ติ ปญฺจวิธา โหนฺติ.

๓.๑.๑ กัพพิชานรูปทีปนิยฺม ปรมฺ ปริจเฉทโท (กณฺโท)

กัจจายนพุยากระณ หิ อากเต กิพพิธานกปเป โสธิตสูส มุลกัจจายนโยชนาย “ชาตฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ” อิติ อาทิ สุตฺตํ กตฺวา ยาว “รหาทิตฺถ ฌ” อิติ สุตฺตปริโยสํนา สุตฺตํ ภาวนฺติ ปญฺญาณฺติ. ตตฺถ จ ปน กิพพิธานกปเป ปจฺมปริจฺเจทสูส นพฺพิสฺสตีสุตฺตํ อตฺถิ.

โส หิ กัจจายนเถโร พุทฺธสํสเน พุยากระณสูส โกวีโท พหุสฺสโต ฌมฺมิโก กิพพิธานกปเป ชาตฺยจฺเจหิ เจว สุตฺตวฺตุตฺติอุทาทฺรณฺเหหิ จ สมฺปยุตฺเต กิตฺสทฺเท เทเสสิ. อิมสฺมี ปน ปริจฺเจเท กิตฺสทฺทา “ฌ อ กฺวิ รมฺม ฌี ยฺ รุ ฌฺกร ตพฺพ อนีย ฌฺย ตยฺย ริจฺจ” อิติ อิมฺเหหิ ปจฺเจหิ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ.

๓.๑.๒ กิพพิธานรูปที่ปณินัย ทุตฺติโย ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

กิพพิธานกปเป หิ มุลกัจจายนโยชนาย “ฌาทโย เตกาลิกา” อิติ อาทิ สุตฺตํ กตฺวา ยาว “ภพฺเพ อิก” อิติ สุตฺตปริโยสํนา สุตฺตํ ภาวนฺติ ปญฺญาณฺติ. ตตฺถาปิ จ กิพพิธานกปเป ทตฺติยปริจฺเจทสูส เอกวีสฺตี สุตฺตํ อตฺถิ.

โส กิพพิธานกปเป สุตฺตาทิสมฺปยุตฺเต กิตฺสทฺเท เทเสสิ. อิมสฺมี ปน ปริจฺเจเท สทฺทา “ฌ อี ตี อ ยฺ วิริย ต วนฺตุ ตาวิ อินฺ ข ตเว ตฺ ตุน ตฺวาน ตฺวา มาน อนฺต รตฺถฺ ริตฺถฺ ตฺก อิก” อิติ นานาปจฺเจหิ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ.

๓.๑.๓ กิพพิธานรูปที่ปณินัย ตตฺติโย ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

กิพพิธานกปเป มุลกัจจายนโยชนาย “ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิขฺมฺนฺติ” อิติ อาทิ สุตฺตํ กตฺวา ยาว “หฺนฺเตหิ โห หฺสฺส โฟ วา อทฺหนฺหานํ” อิติ สุตฺตปริโยสํนา สุตฺตํ ภาวนฺติ ปญฺญาณฺติ. ตตฺถ จ กิพพิธานกปเป ตตฺติยปริจฺเจทสูส เอกฺวนวีสฺตี สุตฺตํ อตฺถิ.

โส หิ กิพพิธานกปเป สุตฺตวฺตุตฺติอุทาทฺรณสมฺปยุตฺเต กิตฺสทฺเท เทเสสิ. อิมสฺมี ปน ปริจฺเจเท สทฺทา “ชฺช ชฺชฺ ก ต ตี” อิติ ปจฺเจหิ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ.

๓.๑.๔ กิพพิธานรูปที่ปณินัย จตฺตุโธ ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

กิฬพิธานกปเป (กิฬพิธาน-อุณาภิ) สดุดม - อฏฐมปริจเจเทเยว มุลกจายนโยชนาย “ณมุหิ รนุขสุส โซ ภาวกรณสุ” อิติ อาทิ สดุดํ กตฺวา ยาว “ทฐนุโตโย กุวจิ” อิติ สดุดปริโยसानา สดุดานิ ภวนุติ ปณฺณายนุติ. ตตฺถ จ กิฬพิธานกปเป จดฺดตฺถปริจเจทสุส สดุดรส สดุดานิ อตฺถิ.

โส หิ กิฬพิธานกปเป สดุดตฺตฺตฺติอุทาหรณสมฺปยุตฺเต กิตสทฺเท เทเสสิ. อิมสฺมี ปน ปริจเจเท กิตสทฺทา “ณ ณฺว ณี ต ตเว ตฺน ตํ ตพฺพ รจฺจ ตฺนาภิ ตเว ตํ ตฺน ตฺวาน ตฺวา ณฺย ตพฺพ” อิติ ปจฺจเยหิ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ.

๓.๑.๕ กิฬพิธานรูปทีปนิยํ ปณฺจโม ปริจเจโท (กณฺโฑ)

กิฬพิธานกปเป (กิฬพิธาน-อุณาภิ) สดุดม - อฏฐมปริจเจเทเยว มุลกจายนโยชนาย “นิคฺคหิต สฺโยคาภิ โน” อิติ อาทิ สดุดํ กตฺวา ยาว “กคา จชานํ” อิติ สดุด-ปริโยसानา สดุดานิ ปณฺณายนุติ. ตตฺถ จ กิฬพิธานกปเป ปณฺจมปริจเจทสุส สดุดรส สดุดานิ อตฺถิ.

โส หิ กจฺจายนเถโร กิฬพิธานกปเป สดุดตฺตฺตฺติอุทาหรณสมฺปยุตฺเต กิตสทฺเท เทเสสิ. อิมสฺมี ปน ปริจเจเท กิตสทฺทา “ณ ต กฺวิ ณฺว ตํ ตฺน ตพฺพ ยฺ” อิติ ปจฺจเยหิ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ.

๓.๒ โสวัตโยชนามูลกจายนํ (อุณาที)

- กิพพิธานรูปที่ปนิยํ อุณาติกปโป ฉญโจ ปริจเฉโท (กณฺโฑ).

มุลกจายนโยชนาย ปน อุณาติกปโป ปริจเฉทา เอกวิธา โหนฺติ. เสยฺยถิทํ :
 อุณาติกปโป มุลกจายนโยชนาย “กตฺตริ กิตฺ” อิติ สุตฺโต ปฏฺจาย ยาว “มนฺุปรฺสุณาทีหิ
 อุตฺตฺนุสฺสิตา” อิติ สุตฺตปริโยसानา สุตฺตานิ ปณฺณายนฺติ. ตตฺถ จ กิพพิธานกปโป ฉญฺจ-
 ปริจเฉทสฺส ปณฺณาส สุตฺตานิ อตฺถิ.

โส หิ กจายนเถโร กิพพิธานกปโป (กิพพิธาน-อุณาที) สตฺตม - อญฺจมปริจเฉเตเยว
 สุตฺตวตฺตติอุทาทรรณสมฺปยุตฺเต กิตฺสทฺเต เทเสสิ. อิมสฺมี ปน ปริจเฉเต สทฺทา “กิตฺ ข ฌิ กตฺ
 (ต) ตฺ ฌ ฌิ ฌินฺ อ ก อิ กิ อินฺ อี อฺ อฺ ก อก อาก อานก อากฺก กิก กีก ฌก ดิก สก จ
 กณฺ ข กกฺ กฺ ฌ จ จู อีจि จจ จจฺน จ ฌิกฺ ฌกฺ ช ฌ ฌกฺ ฌ อณฺ ฌ อณฺท ฌ จ ฌ ฌก
 อณฺ ยานฺ ตานฺ กฺจินฺ อินฺ กินฺ ฌิ อณฺ อนฺต อตฺกฺ ต ตฺรณฺ ตกฺ ฌิตฺ ตฺติ ติ อินฺ มณฺ ม
 มกฺ อม ตฺติม ฌิม อิม ฌิตฺ กฺขตฺตฺ อิม อิก ฌิก ลิก” อิติ เตหิ นานาปจฺจเยหิ สมฺปยุตฺตา
 โหนฺติ.

จตุตถโศก ปริจเฉทโท

ทฤษฎีภาสาย มูลกัจจายนโยชนาปริวัตตนํ

อด สภา มูลกัจจายนโยชนา (กัปปุชิตาน-อุณาทิ) รจนาวิจเยน มยา โสตุถินา ปจฺม-
 ทุคฺคิยปเท รสสทกฺขณปจฺจุปฏฺฐาเนน สํสนฺทนสํกฺขาวิกฺคเห กตฺวา โสธิตา. ตโต ปรี สรฺูปโต หิ
 กัปปุชิตานกปฺเป กัปปุชิตานรูปทีปนียํ ปจฺมปริจฺเฉทเตโต ปฏฺฐาย ยาว กัปปุชิตานรูปทีปนียํ อุณาทิ-
 กปฺเป ฉฏฺฐปริจฺเฉทนา มุทฺทิตาย มูลกัจจายนโยชนาย ทฤษฎีภาสาย กมฺโพชทฤษฎีภาสาย
 ฆาตฺวา ฆาตฺวา มูลกัจจายนโยชนาย ปริวัตตนํ อตฺถิ.

เตน กัจจายนเถเรณ พุทฺธสาสเน พุยากรณสุส โกวิทฺเทน พหุสุตฺเตน ฆมฺมิเกน
 กัปปุชิตานกปฺเป ทสฺสิตสุส ธาตฺวปจฺเจยฺหิ สุตฺตวตฺตติอุทาหรณฺเห จ สมฺปยุตฺตสุส กิตฺตทฺทตฺตสุส
 (กัปปุชิตาน - อุณาทิ) สตฺตม - อฏฺฐมปริจฺเฉทเตเว มูลกัจจายนโยชนาย ทฤษฎีภาสาย กมฺโพช-
 ทฤษฎีภาสาย ฆาตฺวา ฆาตฺวา มูลกัจจายนโยชนาย ปริวัตตนํ อตฺถิ. ตตฺถ ปน
 กัปปุชิตานอุณาทิกปฺเป กัปปุชิตานรูปทีปนียํ ปริจฺเฉทานํ สทฺทา นามิกวิสเสนญฺเตหิ กิตฺ-
 ติปจฺเจยฺหิ จ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ.

ตตถ กิพพิธานกปเป ปจมปริจเจทสฺส ฉพพีสติ กจฺจายนคณฺณสุตฺตานิ อตฺถิ,
 ทุติยปริจเจทสฺส เอกวีสติ กจฺจายนคณฺณสุตฺตานิ, ตติยปริจเจทสฺส เอกฺกวีสติ กจฺจายนคณฺณ-
 สุตฺตานิ, จตฺตถปริจเจทสฺส สตฺตรส กจฺจายนคณฺณสุตฺตานิ ปญฺจมปริจเจทสฺส สตฺตรส
 กจฺจายนคณฺณสุตฺตานิ อตฺถิ. ตตถ ปน อุณาทิกปเป มุลกจฺจายนโยชนาย กิพพิธานรูปทีปนิยํ
 ฉฏฺฐกปเป ปณฺณาส กจฺจายนคณฺณสุตฺตานิ อตฺถิ.

ปญฺจโม ปริจเจโท

นิกมนกถา เจว อุยโยชนกถา จ

๕.๑ นิกมนกถา

อิทานาหิ ยถารหิ สตฺตม - อฏฺฐมปริจเจทเทยว (กิตฺ-อุณาทิ) มุลกจฺจายนโยชนา
 ปวฺกขามิ : ยลฺลหิ โปตฺถกํ วุยากรรมสฺส สทฺทสุตฺตาทิอตฺถเถ วิตฺถาเรตฺถํ รจิตฺ ्हิตฺ, ตํ มุลกจฺจายน-
 โยชนานาม. สว มุลกจฺจายนโยชนา สตฺตรสกลาปตฺถาลปณฺณกฺกตา ปากฺกฺวา ्हิตฺ. ตํ เทยฺยภาสาย
 “เชยฺงใหม่” อิติ นามเก นนฺเร ติโลกราชสมเย ปมาณโต พุทฺธสฺส ปรีนิพฺพานโต ปฏฺฐาย
 ฉจฺจตฺตาพีสาธิกานํ ทวินฺนํ สหสฺसानมฺปรี สํวจฺจเร อติกฺกนฺเต “ฉาณกิตฺติ” อิติ ราชทินฺนนาเมน
 ซีเรน พุทฺธสฺสเตน พุยากรรมสฺส โกวินฺเตน มหาเถเรน เทยฺยภาสาย กมฺโพชกฺขรลิจิตฺสงฺขาทาย
 มาคฺชภาสาย รจิตฺ ्हิตฺ, ตํ ปน ยาวชฺชตฺนา ตสฺส ปาลีภาสาย พุยฺตฺเตหิ ปฏฺฐิเลหิ โกสเลหิ
 ปณฺฑิตฺเตหิ ปรมฺปรากตฺ ्हิตฺ, อิถยฺจ ลานฺนยาชฺชมิชฺรตฺนโกสิณฺทนฺครสฺส สมเย อจฺจริยานํ
 ปรมฺปราย รจิตฺ อากตฺ อภิหตฺ. ตตฺถ อตฺถเถน เจว ภาสาลกฺขณฺเนน จ โวหารเณน จ ปรีปวฺตฺตณฺ

อตุถิ. อัย ปน พุทฺธสาสนเน มุลกจฺจายนโยชนา พุยากรณบาลีภาสาย ปริปุณฺณา โสตุณฺ์
สิทฺฐากาแมนํ หิตฺสูขาวหา โหติ.

ตฺสฺมา หิ ตฺสฺส วิสยวิจโย สาคฺคิกํ โหติ มหปฺพลโถ มหานิสฺสํโส. ปจฺจติมา ชนา
พุทฺธสาสนิกา พุทฺธมามา สทฺธาสมปฺปทา ภคฺคิกา สคารวา เขภฺยุเขน ตํ ปกรณํ อุกฺคณฺ्हิตฺวา
วาเจตฺวา อตุตฺตโน อตุตฺตโน อชฺฌาสนยฺสฺส ยถานูรูปํ ฐมฺมานุฐมฺมปฺปฏิปฺนฺนา โหนฺติ. ตํ ปน โอ
วาทกเรหิ พุทฺธสาสนิกेหิ สิทฺฐิจิตฺพุพฺ. อิทานิ ยาวชฺชตฺตนา ตํ ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย วุทฺธํ
วิรุพฺุหิ เวปฺพลฺลยฺจ ปปฺโปติ. พุยากรณปาลีสิทฺฐาตุตา พุทฺธสาสนเน ปาลีวิจยการกา ภิกฺขุ วา
คหฺนฺจฺจา วา นานปฺปการेหิ วิจินฺตี สกฺโกนฺติ.

๕.๒ อุตฺตโยชนกถา

ตตุถ หิ ทิฏฺฐานุกฺคิตฺวินยณฺ์ : (ภิกฺขุพិธาน-อุคฺคาทิ) สตุตฺตม - อฏฺฐมฺปริจฺเจเทเขว มุล-
กจฺจายนโยชนา วุคฺคตฺตปฺปการेณ ปาริปุริ ปปฺโปติ. สห มุลกจฺจายนโยชนาย มุลกจฺจายคณฺุสี-
สงฺฆาตอาทิกจฺจายนสนฺติเก พุยากรณยฺสฺส มุทฺทาปนํ เจว สิทฺฐา ปฺน สียา. อิจฺเจตฺมํ กุสฺลํ โน
เจ. พุทฺธสาสนยฺสฺส ปาลีวุทฺธํ ปาลีภิกฺขุขา. สห หิ วิชฺชาสตุเถ สาคฺคิกา สสารกา มหปฺปลา
วุทฺธํ วิรุพฺุหิ เวปฺพลฺลยฺจ ปตุตา. ตฺสฺสา จ ปรีปวตฺตณฺ์ อนาคเต ทฺยภาสาย เจว นวเกน
จ โวหารेณ อตุตฺตสูขาวหํ สียาคิ.

ข. ภาคผนวก

กัจจายนสูตร

๑. โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๗ (กิตก์)

โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๗ (กิตก์) พระญาณกิตติเถระ ได้นำสูตรจากคัมภีร์กัจจายนะไวยากรณ์มาอ้างและอธิบาย มีทั้งหมด ๑๐๐ สูตร มี ๕ กัณฑ์

กิพพิธาน สูตรในกัณฑ์ที่ ๑ มี ๒๖ สูตร คือ

๕๒๔, ๕๖๑.* ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ. (ธาตุยาฯเปฯ ทิมฺหิ โณ) *

๕๒๕, ๕๖๕. สญฺญายม นฺ.

๕๒๖, ๕๖๗. ปุเร ททา จ อี.

* ตัวเลขก่อนเป็นลำดับสูตรในคัมภีร์กัจจายนะ ส่วนตัวเลขหลังเป็นสูตรในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ, และในวงเล็บคือสูตรที่ท่านพระญาณกิตติแต่งย่อในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะฉบับโบราณที่นำมาวิจัย.

- ๕๒๗, ๕๖๘. สพฺพโต ญฺวุตฺวาวิ วา.
 ๕๒๘, ๕๓๓. วิสฺรุชฺปทาทีโต ฌ. (วิสฺรุชฺป ๗เปฯ ฌ)
 ๕๓๕, ๕๘๐. ภาเว จ.
 ๕๓๐, ๕๘๔. ภูวิ จ.
 ๕๓๑, ๕๘๕. ฐราทีหิ รมฺโฆ.
 ๕๓๒, ๕๕๐. ตสฺสึถาทีสุ ฌิตฺวาวิ จ.
 ๕๓๓, ๕๕๑. สทฺทกฺขจลฺมณฺฑลตฺตฺถจฺจาทีหิ ญ.
 ๕๓๔, ๕๕๒. ปาราทิกมิมฺหา รุ.
 ๕๓๕, ๕๕๓. ภิกฺขาทีโต จ.
 ๕๓๖, ๕๕๔. หนตฺยาทีนํ ปทฺนเต.
 ๕๓๗, ๕๖๖. นุ นิกฺคหีตํ ปทฺนเต.
 ๕๓๘, ๕๕๕. สํหนานฺญาเย วา โร โฆ.
 ๕๓๕, ๕๕๘. รมฺหิ รมฺโฆ ราที โน.
 ๕๔๐, ๕๔๕. ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานีเย.
 ๕๔๑, ๕๕๒. โนเย จ.
 ๕๔๒, ๕๕๓. กรรมฺหา วิจฺจ.
 ๕๔๓, ๕๕๕. ภูโตพฺพ.
 ๕๔๔, ๕๕๖. วทฺมทกมฺมุชฺครหาการาทีหิ ชุชฺมมฺกคฺเขหฺยยาคาโร วา.
 ๕๔๕, ๕๔๘. เต กิจฺจา.
 ๕๔๖, ๕๖๒. อญฺเณ กิตฺ.
 ๕๔๗, ๕๕๖. นนฺทาทีหิ ญ.
 ๕๔๘, ๕๕๓. กตฺตฺถกรณฺปะเทเสสุ จ.
 ๕๔๕, ๕๕๐. ฐราทีโต ฌ. (ฐราทีโต โน ฌ)
 อิติ กิพฺพิชานกฺปะเป ปจฺโม กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๒ มี ๒๑ สูตร คือ

- ๕๕๐, ๕๔๖. ฌาทยเ ทกาลิกา.
 ๕๕๑, ๕๕๘. สญฺญาเย ทาธาโต อี.
 ๕๕๒, ๖๐๕. ติ กิจฺจาเสีตฺถ. (ติ กิจฺจาสิฏฺเฐ)
 ๕๕๓, ๕๕๕. อิตฺถิมตฺยโว วา.

- ๕๕๔, ๖๐๑. กรโต ธีรีย.
- ๕๕๕, ๖๑๒. อตีเต ตตวนตุตาวี. (อตีเต ต ๗เปฯ ตาวี)
- ๕๕๖, ๖๒๒. ภาวกมูเมตฺ ต.
- ๕๕๗, ๖๐๖. พุทธมาทิตฺเต กตฺตริ.
- ๕๕๘, ๖๐๒. ชิโน อิน สพฺพตฺถ.
- ๕๕๙, ๖๐๓. สุปโต จ.
- ๕๖๐, ๖๐๔. อีสํหุสฺสี ข.
- ๕๖๑, ๖๓๖. อิจฺฉตฺเตสฺ สมนกตฺเตสฺ ตเวตฺถ วา. (อิจฺฉ ๗เปฯ ตฺถ วา)
- ๕๖๒, ๖๓๘. อรหสฺสกาทิสฺ จ.
- ๕๖๓, ๖๓๙. ปตฺตวจนเ อตฺมตฺเตสฺ จ.
- ๕๖๔, ๖๔๐. ปุพฺพกาเลกกตฺตูกานํ ตุนตฺวานตฺวา วา.
(ปุพฺพกาเล ๗เปฯ ตฺวา วา)
- ๕๖๕, ๖๔๖. วตฺตมานเ มานนฺตา.
- ๕๖๖, ๕๗๔. สาสาทิหิ รตฺถ.
- ๕๖๗, ๕๗๕. ปาทิตฺ ธีตฺ.
- ๕๖๘, ๕๗๖. มานาทิหิ ราตฺ.
- ๕๖๙, ๖๑๐. อากมา ตฺโก.
- ๕๗๐, ๖๑๑. ภาพฺเพ อิก.
อิตฺติ กิพฺพิชานกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๓ มี ๑๙ สูตร คือ

- ๕๗๑, ๖๒๔. ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฉนฺนฺติ. (ปจฺจยา ๗เปฯ สิชฺฉนฺนฺติ)
- ๕๗๒, ๖๒๕. สาสทิสโต ตสฺส ธีฏฺโฐ จ.
- ๕๗๓, ๖๒๖. สาทิสนฺตปฺจฺฉนฺนฺทํสาทิสฺ ธีฏฺโฐ. (สาทิ ๗เปฯ ธีฏฺโฐ)
- ๕๗๔, ๖๑๓. วสโต อุตฺถ.
- ๕๗๕, ๖๑๔. วสฺส วา วุ.
- ๕๗๖, ๖๐๗. ฐมภเหหิ ฐมา จ.
- ๕๗๗, ๖๒๘. ฆนฺชโต กฺโข จ.
- ๕๗๘, ๕๖๐. ภูษาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ. (ภูษาทิสฺ ๗เปฯ ทฺวิ จ)
- ๕๗๙, ๖๒๙. วจ วา วุ.

- ๕๘๐, ๖๓๐. คุปาตีนณจ.
 ๕๘๑, ๖๑๖. ตราทีหิ อัญโณ.
 ๕๘๒, ๖๓๑. ภิทาทิโต อินฺน-อินฺน-อึณา วา.
 ๕๘๓, ๖๑๗. สุตปจสกาทีโต กุข-กุกา จ.
 ๕๘๔, ๖๑๘. ปกุกมาทีหิ นุโต จ.
 ๕๘๕, ๖๑๙. ชนาตีนมา ติมหิ จ.
 ๕๘๖, ๖๐๐. คม-ชน-हन-รมาทีนมนฺโต. (คมชน ๆเปฯ มนฺโต)
 ๕๘๗, ๖๓๒. รกาโร จ.
 ๕๘๘, ๖๒๐. จาปาตีนมีอึ จ.
 ๕๘๙, ๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โฟ วา อทหนหานํ.
 อิติ กิพฺพิชานกปฺเป ตติโย กณฺโฆ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๔ มี ๑๗ สูตร คือ

- ๕๙๐, ๕๗๕. ฌมฺหิ รนฺชสฺส โช ภาวกมฺเมสฺสุ.
 ๕๙๑, ๕๔๔. หนฺสฺส มาโต.
 ๕๙๒, ๕๐๓. วโร วา สพฺพคฺค.
 ๕๙๓, ๕๖๓. อาการนฺตนามาโย.
 ๕๙๔, ๕๘๒. ปุรสมฺปปริหิ กโรตฺติสฺส ขขรา วา ตปฺจฺเจสฺ จ.
 ๕๙๕, ๖๓๗. ตเวตฺตนาทีสฺ กา.
 ๕๙๖, ๕๕๑. คมชนหนนาทีนํ คฺตฺตพฺพาทีสฺ น. (คมชน ๆเปฯ ทีสฺ จ)
 ๕๙๗, ๖๔๑. สพฺเพหิ ตฺนนาทีนํ โย.
 ๕๙๘, ๖๔๓. จนนฺเตหิ รจฺจํ.
 ๕๙๙, ๖๔๔. ทิสฺสา สฺวานสฺวานตฺโลโป จ.
 ๖๐๐, ๖๔๕. มหทเกหิ มมฺ-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺฐา จ.
 ๖๐๑, ๓๓๔. ตทฺฐิตสมาสกิตกา นามํวาทเวตฺตนาทีสฺ จ.
 (ตทฺฐิต ๆเปฯ สฺ จ)
 ๖๐๒, ๖. ทุมฺหิ กรฺ.
 ๖๐๓, ๗. ทีโฆ จ.
 ๖๐๔, ๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.
 ๖๐๕, ๕๔๗. ยถาคมฺมิกาโร.

๖๐๖, ๖๔๒. ทธนุตโต โย กุวจิ.
 อิติ กิพพิชานกปเป จตุตโถ กณโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๕ มี ๑๗ สูตร คือ

๖๐๗, ๕๗๘. นิคฺคหิต สโยคาทิ โน.
 ๖๐๘, ๖๒๓. สพุพตฺถ เก กิ.
 ๖๐๙, ๔๘๔. สทสฺส สิทฺตํ.
 ๖๑๐, ๖๒๗. ยชสฺส สรฺสฺสึ ฏฺเฐ.
 ๖๑๑, ๖๐๘. หจตุตถานมนฺตานํ โท เข.
 ๖๑๒, ๖๑๕. โท ฌกาเร.
 ๖๑๓, ๕๘๓. กหสฺส ฆร ฌเ วา.
 ๖๑๔, ๕๘๑. ทหสฺส โท พิ.
 ๖๑๕, ๕๘๖. ธาตฺวานุตสฺส โลโป กุวิมฺหิ.
 ๖๑๖, ๕๘๗. วิทฺนเต อู.
 ๖๑๗, ๖๓๓. นมกรานมนฺตานํ นียุตฺตมฺหิ.
 ๖๑๘, ๕๔๙. น กคฺคตํ จชา ญฺวุมฺหิ.
 ๖๑๙, ๕๗๓. กรสฺส จ คคฺคตํ ตฺสุมิ.
 ๖๒๐, ๕๔๙. คฺคฺคฺคตพฺเพสฺสุ วา.
 ๖๒๑, ๕๕๓. การิตํ วิย ฌานูปฺนฺโธ. (การิตํ วิย, การิตํ ๗เปฯ พฺนฺโธ)
 ๖๒๒, ๕๗๐. อนกา ยฺญฺวณฺนิ.
 ๖๒๓, ๕๕๔. กกา จชานํ.
 อิติ กิพพิชานกปเป ปณฺจโม กณโฑ.
 กิพพิชานสฺสฺสฺสํ นิฏฺฐิตํ.

๒. โยชนามูลกัจจายนะ ปริเภทที่ ๘ (อุณาภิ)

ในโยชนามูลกัจจายนะ ปริเภทที่ ๘ (อุณาภิ) พระญาณกิตติเถระ ได้นำสูตรจาก
 คัมภีร์กัจจายนะไวยการณมาอย่างและอธิบาย มีทั้งหมด ๕๐ สูตร มี ๑ กัณฑ์

อุณาภิ สูตรในกัณฑ์ที่ ๘ มี ๕๐ สูตร^๑ คือ

^๑ ปทรูปสัททฺธิ ในกัณฑ์นี้ มี ๔๘ สูตร

- ๖๒๔, ๕๖๓. กตฺตริ กิตุ.
 ๖๒๕, ๖๐๕. ภาวกมุเมสุ กิจฺจ-กุต-ขตุถา.
 ๖๒๖, ๖๓๔. กมุมนิ พุติยาโย กุโต.
 ๖๒๗, ๖๕๒. ขุยาทีหิ มนุ ม จ โโต วา.
 ๖๒๘, ๖๕๓. สภาทีหิ ธมา.
 ๖๒๙, ๕๖๙. คหสุสุปฺรสุเส วา.
 ๖๓๐, ๖๕๔. มสุสุส สฺสุส จฺรจฺเจรา.
 ๖๓๑, ๖๕๕. อาปฺพุพฺพจฺรสุส จ.
 ๖๓๒, ๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.
 ๖๓๓, ๖๕๗. ยานลาณา.
 ๖๓๔, ๖๕๘. มถิสฺส ธสฺส โโล จ.
 ๖๓๕, ๕๕๙. เปสาคิสฺสคฺคปฺตฺตกาเสสุ กิจฺจา. (เปสาคี ๗เปฯ กิจฺจา)
 ๖๓๖, ๖๕๙. อวสุสกาธมิเนสุ ณี จ.
 ๖๓๗, ๐. อรหสฺสกาทีหิ ตฺตุ.
 ๖๓๘, ๖๖๐. วษาทีหิ ปพฺพพฺพชาทโย นิปฺจฺจนฺเต. (วษาทีหิ...)
 ๖๓๙, ๕๘๕. กุวิโลโป จ.
 ๖๔๐, ๐. สจฺชานํ กคา ฌานฺนุพฺนฺเช.
 ๖๔๑, ๕๗๒. นุทาทีหิ ยฺย ฌวฺนมนฺนากานนกา สกาเรเตหิ จ.
 ๖๔๒, ๕๘๘. อียตฺมกิเอสานมนฺตฺสฺสโร ทีฆํ กุวฺจิ ทิสฺสฺส คฺคณํ
 โท รํ สกฺขี จ.
 ๖๔๓, ๖๓๕. ภูยาทีหิ มติพฺุชิปฺุชาทีหิ จ กุโต. (ภูยาทีหิ ๗เปฯ กุโต)
 ๖๔๔, ๖๖๑. เวปฺุสีทวามฺุกฺุทาภูวาทีหิ กฺุตฺติมณฺิมา นิพฺุพฺุเต.
 ๖๔๕, ๖๖๒. อกุโกเส นมฺุหานิ.
 ๖๔๖, ๔๑๙. เอกาทิโต สกิสฺส กฺุขตฺตุ.
 ๖๔๗, ๖๖๓. สฺนสฺสฺนสฺสฺสโธณวฺานวฺานฺนุณฺนุณฺนา.
 ๖๔๘, ๖๖๔. ตฺรฺณสฺส สฺสฺส จ.
 ๖๔๙, ๖๖๕. ยฺยวฺุสฺสวฺุสฺสวฺานฺนุณฺนา.
 ๖๕๐, ๖๕๑. กาลे วตฺตมฺานาตีเต ฌวฺาทโย.
 ๖๕๑, ๖๔๗. ภวิสฺสตี คมาทีหิ ณี ฌินฺนุ.

- ๖๕๒, ๖๔๘. กุริยายัม ญุตโต.
 ๖๕๓, ๓๐๗. ภาววาจิมุหิ จตุตถิ.
 ๖๕๔, ๖๔๕. กมฺมนิ โณ.
 ๖๕๕, ๖๕๐. เสเส สุตฺตํ มานานา.
 ๖๕๖, ๖๖๖. ฉทาทิหิ ตตฺตฺตฺต.
 ๖๕๗, ๖๖๗. วทาทิหิ ฉิตฺโต คณ.
 ๖๕๘, ๖๖๘. มิทาทิหิ ตติตฺตโย.
 ๖๕๙, ๖๖๙. อุตฺตฺตฺตํ สุตฺตํ ททฺตฺต ฌจจ จ.
 ๖๖๐, ๖๗๐. สุตฺตํ มุตฺตํ มโต โถ จ.
 ๖๖๑, ๖๗๑. รนฺทาทิหิ ฐทฺตฺตฺตฺต กุวจ ฐทฺตฺต โป จ.
 ๖๖๒, ๖๗๒. ปฏฺติโต หิตฺตฺต ھرณฺ-หิรณฺ.
 ๖๖๓, ๖๗๓. กทฺตฺตาทิหิ โก.
 ๖๖๔, ๖๗๔. ขาทมกมฺมํ ขนฺตฺตฺตฺตฺต.
 ๖๖๕, ๖๗๕. ปฏฺทาทิหุยฺลํ.
 ๖๖๖, ๖๗๖. ปุตฺตฺตํ ปุถุ ปถาโม วา.
 ๖๖๗, ๖๗๗. สสุวาทิหิ ตทฺตฺต.
 ๖๖๘, ๖๗๘. จุยทาทิหิ อิวโร.
 ๖๖๙, ๖๗๙. มุณาทิหิ จิ.
 ๖๗๐, ๖๘๐. วิทาทิหุยฺโร.
 ๖๗๑, ๖๘๑. หนาทิหิ ญนฺตฺตฺต.
 ๖๗๒, ๖๘๒. กุฏฺทาทิหิ โส.
 ๖๗๓, ๖๘๓. มนฺตฺตฺตํ สุตฺตํ อุตฺตฺตฺตฺต.
 อิติ กิพฺพิชานกปฺเป อุตฺตํ กปฺโป ฉจฺจ โท.
 อุตฺตํ สุตฺตํ นิฏฺจิตฺตํ.

นอกจากสูตรข้างต้นนี้ ยังมีสูตรจากกิตกัณฑ์-อุณาทิกัณฑ์ ที่พระญาณกิตติเถระได้นำมาเฉพาะบางสูตร เพื่อเป็นส่วนประกอบในการสร้างรูปคำ แต่เพื่อความสะดวกต่อการค้นหา ผู้วิจัยจึงต้องจัดไว้ตามลำดับสูตรในคัมภีร์ก็จายนะตั้งแต่สูตรสนธิกัณฑ์ - การกัณฑ์ ดังนี้

สนธิ สุตรในกัณฑ์ที่ ๑ มี ๑๑ สุตร คือ

- ๑, ๑. อคฺโถ อกฺขรสนฺญาโต.
 ๒, ๒. อกฺขราปาทโย เอกจตุตาลีสี.
 ๓, ๓. ตฺตฺโถทนฺตา สรา อฏฺฐ.
 ๔, ๔. ลหฺมตฺตา ตโย รสฺสา.
 ๕, ๕. อญฺเณ ทีฆมา.
 ๖, ๘. เสสา พุณฺชนา.
 ๗, ๘. วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา.
 ๘, ๑๐. อํอิตฺติ นิกฺคหิตํ.
 ๙, ๑๑. ปรสมณฺญา ปโยเค.
 ๑๐, ๑๒. ปฺพุพฺพมโรจิตฺมสฺสรํ สเรน วิโยชเย. (ปฺพุพฺพ...)
 ๑๑, ๑๔. นเย ปรี ยุตฺเต. (นเย...)
 อิตฺติ สนฺธิกปฺเป ปจฺโม กณฺโฑ.

สุตฺรในกัณฑ์ที่ ๒ มี ๑๑ สุตฺร คือ

- ๑๒, ๑๓. สรา สเร โลปี.
 ๑๓, ๑๕. วา ปโร อสฺรุปา.
 ๑๔, ๑๖. กฺวาจาสนฺณํ ลุตฺเต.
 ๑๕, ๑๗. ทีฆํ.
 ๑๖, ๑๘. ปฺพุโพ จ.
 ๑๗, ๑๙. ยเมทนฺตฺตฺสาเทโส.
 ๑๘, ๒๐. วโมทฺทนฺตานํ.
 ๑๙, ๒๒. สพฺโพ จนฺติ.
 ๒๐, ๒๓. โท ธสฺส จ.
 ๒๑, ๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.
 ๒๒, ๒๘. เอวาทิสฺส ริ ปฺพุโพ จ รสฺโส.
 อิตฺติ สนฺธิกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.

สุตฺรในกัณฑ์ที่ ๓ มี ๗ สุตฺร คือ

- ๒๓, ๓๖. สรา ปกฺติ พุณฺชเน.

- ๒๔, ๓๕. สเร กุวจิ.
 ๓๕, ๓๗. ทีฆัง.
 ๒๖, ๓๘. รสุตัง.
 ๒๗, ๓๙. โลปญจ ตตุรากาโร.
 ๒๘, ๔๐. ประเทวภาโว จานเน.
 ๒๙, ๔๒. วกุเณ โฆสาโฆसानัน ตติยปฺปจมา.
 (วกุเณ ฯเปฯ ปจมา, วกุเณ โฆสา ฯเปฯ ปจมา)
 อิติ สนฺธิกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๔ มี ๑๒ สูตร คือ

- ๓๐, ๕๘. อัม พุยฺชเน นิกฺคหิตัง.
 ๓๑, ๔๙. วกุณฺนตัม วา วกุเณ.
 ๓๒, ๕๐. เอहे ฌัง.
 ๓๓, ๕๑. สฺ เย จ.
 ๓๔, ๕๒. มทา สเร.
 ๓๕, ๓๔. ขวมทนฺตรลา จากมา.
 ๓๖, ๔๗. กุวจิ โอ พุยฺชเน.
 ๓๗, ๕๗. นิกฺคหิตญจ.
 ๓๘, ๕๓. กุวจิ โลปัง.
 ๓๙, ๕๔. พุยฺชเน จ.
 ๔๐, ๕๕. ปโร วา สโร.
 ๔๑, ๕๖. พุยฺชโน จ วิสญฺโณโค.
 อิติ สนฺธิกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๕ มี ๑๐ สูตร คือ

- ๔๒, ๓๒. โค สเร ปุถุสฺสาคโม กุวจิ.
 ๔๓, ๓๓. ปาสุส จานฺโต รสุโส.
 ๔๔, ๒๔. อพฺุโก อภิ.
 ๔๕, ๒๕. อชฺุโณ อธิ.
 ๔๖, ๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.
 ๔๗, ๒๓. อติสฺส จานฺตฺสฺส.

- ๔๘, ๔๓. กุวจิ ปฏี ปติสฺส.
 ๔๙, ๔๔. ปุถสฺส พุชฺชเน.
 ๕๐, ๔๕. โอ อวสฺส.
 ๕๑, ๕๕. อนุปทิจฺจานํ วุตฺตโยคโต.
 อิติ สนฺธิกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.
 สนฺธิสฺสตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. นาม สุตฺรในนาม มี ๖๘ สุตฺร^๒ คือ

- ๕๒, ๖๐. ชินวจนฺยุตฺตํ หิ.
 ๕๓, ๖๑. ลิงฺกญฺจ นิปฺจฺเจเต.
 ๕๔, ๖๒. ตโต จ วิภตฺตโย.
 ๕๕, ๖๓. สี โย อํ โย นา หิ ส นํ สฺมา หิ ส นํ สฺมี สฺ.
 (สี โย อํ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ)
 ๕๖, ๖๔. ตทนฺุปรโรเชน.
 ๕๗, ๗๑. อาลปนฺ สี คสญฺโฆ.
 ๕๘, ๒๕. อิวณฺณวณฺณา ฆลา.
 ๕๙, ๑๘๒. เต อิตฺถิขฺยา โป.
 ๖๐, ๑๗๗. อา โฆ.
 ๖๑, ๘๑. สากโม เส.
 ๖๒, ๒๐๖. สํสาเสวกฺวณฺเส จ.
 ๖๓, ๒๑๗. เอติมาสมิ.
 ๖๔, ๒๑๖. ตสฺสา วา.
 ๖๕, ๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย.
 ๖๖, ๒๐๕. โฆ รสฺสํ.
 ๖๗, ๒๒๕. โน จ ทฺวาทีโต นฺมฺหิ.
 ๖๘, ๑๘๔. อมา ปโต สฺมีสฺมานํ วา.
 ๖๙, ๑๘๖. อาทีโต โอ จ.

^๒ ปทฺรูปสัทฺธิ ในกัณฺฑนี้ มี ๖๗ สุตฺร

๓๐, ๓๐.	ฉลนมิชวา สเร วา.
๓๑, ๔๘๕.	ยวการา จ.
๓๒, ๑๘๕.	ปสณฺณสฺส จ.
๓๓, ๑๓๔.	คาว เส.
๓๔, ๑๖๕.	โยสุ จ.
๓๕, ๑๓๐.	อรัมฺหิ จ.
๓๖, ๑๓๑.	อวสฺสุ วา.
๓๗, ๑๓๕.	ตโต นมปฺปติมหาตุเต จ สมาส.
๓๘, ๓๑.	โอ สเร จ.
๓๙, ๔๖.	ตพฺพิปริตฺตฺตฺตฺต พุชฺชเน จ.
๔๐, ๑๓๓.	โคณ นัมฺหิ วา.
๔๑, ๑๓๒.	สุหิณาสุ จ.
๔๒, ๑๔๕.	อโม นิกฺคหิตํ ฉลเปหิ.
๔๓, ๖๗.	สรโลโปมาเทศปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกฺติ. (สรโลโป ๆเปฯ ปกฺติ, สรโลโป...)
๔๔, ๑๔๔.	อโฆ รสฺสเมกฺวจนโยสุวปี จ.
๔๕, ๑๕๐.	น สิสฺมิมนปฺสกาณิ.
๔๖, ๒๒๗.	อุภาทิตอ นมฺินนํ.
๔๗, ๒๓๑.	อิณฺณมฺิณฺณนํ ตีหิ สงฺขยาห.
๔๘, ๑๔๗.	โยสุ กตนิการโลเปสุ ทิฆํ. (โยสุ ๆเปฯ ทิฆํ)
๔๙, ๘๗.	สุนฺหิสฺสุ จ.
๕๐, ๒๕๒.	ปญฺจานินมตฺตํ.
๕๑, ๑๕๔.	ปติสฺสสินิมฺหิ.
๕๒, ๑๐๐.	นุตฺตฺสนฺโต โยสุ จ.
๕๓, ๑๐๖.	สพฺพสฺส วา อํเสสุ.
๕๔, ๑๐๕.	สิมฺหิ วา.
๕๕, ๑๔๕.	อกฺคิสฺสินิ.
๕๖, ๑๔๘.	โยสุวกตฺรฺสฺโส โณ.
๕๗, ๑๕๖.	เวโวสุ โล จ.

๕๘, ๑๘๕.	มาตุลาทีนมานตุตมิกาเร.
๕๙, ๘๑.	สุมาหิสุมินิ มหาภิมุหิ वा.
๑๐๐, ๒๑๔.	น ติเมหิ กตกาเรหิ.
๑๐๑, ๘๐.	สุหิสวกาโร เอ.
๑๐๒, ๒๐๒.	สพพนามานं नंमुหิ ज.
๑๐๓, ๗๕.	อโต เนน.
๑๐๔, ๖๖.	โส.
๑๐๕, ๐.	โส वा.
๑๐๖, ๓๐๒.	ทีโฆเรหิ.
๑๐๗, ๖๕.	สพพโยนินมาเอ.
๑๐๘, ๕๐.	สุมาหิสุมินิ वा.
๑๐๙, ๒๕๕.	อายุ จตุตถกวจนสฺส तु.
๑๑๐, ๒๐๑.	ตโย เนว ज सपुपनामेहि.
๑๑๑, ๑๗๕.	ฆโต นาทินิ.
๑๑๒, ๑๘๓.	ปโต ยา.
๑๑๓, ๑๗๒.	สขโต กสฺเส वा.
๑๑๔, ๑๗๘.	ฆเต ज.
๑๑๕, ๑๘๑.	น อมฺมาทิตโต.
๑๑๖, ๑๕๗.	อกตฺรสุตา ลโต ยวาลปนสฺส เวโว.
๑๑๗, ๑๒๔.	ฉลโต สสฺส โน वा.
๑๑๘, ๑๔๖.	ฆปโต ज โยนิ โลโป.
๑๑๙, ๑๕๕.	ลโต โวกาโร ज.
	อิตฺติ นามกปฺเป ปจฺโม กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๒ มี ๔๑ สูตร^๑ คือ

๑๒๐, ๒๔๓.	อมฺหสฺส มมํ สวิกฺคตฺติสฺส เส.
๑๒๑, ๒๓๓.	มยํ โยมุหิ ปจฺเม.
๑๒๒, ๕๕.	นุตฺตสฺส นุโต.

^๑ ปทรูปสัทธ ในกัณฑ์นี้ มี ๓๕ สูตร

- ๑๒๓, ๑๐๓. นุตสูต เส วา.
 ๑๒๔, ๙๘. อา สิมฺหิ.
 ๑๒๕, ๑๕๘. อัม นปฺสเก.
 ๑๒๖, ๑๐๑. อวณฺณา จ เก.
 ๑๒๗, ๑๐๒. โตติตา สสฺมีนาสุ.
 ๑๒๘, ๑๐๔. นัมฺหิ ตัม วา.
 ๑๒๙, ๒๒๒. อิมฺสูตฺถิมฺสึ นปฺสเก.
 ๑๓๐, ๒๒๕. อมฺสูตฺถุ.
 ๑๓๑, ๐. อิติถิปฺมณปฺสกกสงฺขมฺ.
 ๑๓๒, ๒๒๘. โยสุ ทฺวินฺนํ เทว จ. (โยสุ ๗เปฯ จ)
 ๑๓๓, ๒๓๐. ติ จตฺนุํ ติสฺโส ตโย จตฺตาริ ตินฺนิ จตฺตาริ.
 ๑๓๔, ๒๕๑. ปญฺจาทีนมกาโร.
 ๑๓๕, ๑๑๘. ราชสูต รมฺโฆ ราชินฺ เส.
 ๑๓๖, ๑๑๙. รมฺถิ นัมฺหิ วา.
 ๑๓๗, ๑๑๖. นามฺหิ รมฺธา วา.
 ๑๓๘, ๑๒๑. สฺมิมฺหิ รมฺเณ ราชินิ.
 ๑๓๙, ๒๔๕. ตุมฺหมุหํ คยิ มยิ.
 ๑๔๐, ๒๓๒. ตุมฺหํ สิมฺหิ จ.
 ๑๔๑, ๒๔๑. ตว มม เส.
 ๑๔๒, ๒๔๒. ตฺยํ มยฺหฺนฺจ.
 ๑๔๓, ๒๓๕. ตัม มิมฺหิ.
 ๑๔๔, ๒๓๔. ตุมฺ มมฺนฺจ นวา.
 ๑๔๕, ๒๓๘. นามฺหิ ตยา มยา.
 ๑๔๖, ๒๓๖. ตุมฺหฺสฺส ตุมฺ ตุมฺมฺหิ.
 ๑๔๗, ๒๔๖. ปทฺโต ทฺติยาจตฺตฺถินฺนฺสู โว โน.
 ๑๔๘, ๒๔๗. เตเมกฺวณฺสู จ.
 ๑๔๙, ๒๔๘. น อัมฺหิ.
 ๑๕๐, ๒๔๙. วา ตติเย จ.
 ๑๕๑, ๒๕๐. พหฺวณฺสู โวโน.

- ๑๕๒, ๑๓๖. ปุณฺณตฺตฺสา สิมฺหิ.
 ๑๕๓, ๑๓๘. อมาลปเนกวจเน.
 ๑๕๔, ๐. สมาส จ วิชาสา.
 ๑๕๕, ๑๓๗. โยสุวานโน.
 ๑๕๖, ๑๔๒. อาน สุมิมฺหิ วา.
 ๑๕๗, ๑๔๐. หิวิกตฺติมฺหิ.
 ๑๕๘, ๑๔๓. สฺสุมิมา วา.
 ๑๕๙, ๑๓๙. อุ นามฺหิ จ.
 ๑๖๐, ๑๙๗. อกมฺมฺนตฺตฺส จ.
 อิติ นามกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๓ มี ๔๑ สูตร คือ

- ๑๖๑, ๒๔๔. ตุมฺหเมหฺหิ นมากํ.
 ๑๖๒, ๒๓๗. วา ยฺวปฺปจโม.
 ๑๖๓, ๒๔๐. สฺสฺสํ.
 ๑๖๔, ๒๐๐. สพฺพนามการเต ปจโม.
 ๑๖๕, ๒๐๘. ทฺวนทฺวฏฺฐา วา.
 ๑๖๖, ๒๐๙. นาณฺณํ สพฺพนามิกํ.
 ๑๖๗, ๒๑๐. พหุพฺพิหิมฺหิ จ.
 ๑๖๘, ๒๐๓. สพฺพโต นํ ตํสํ.
 ๑๖๙, ๑๑๗. ราชสฺส ราชฺ สุนฺหิสฺส จ.
 ๑๗๐, ๒๒๐. สพฺพสฺสฺติมฺสฺเส วา.
 ๑๗๑, ๒๑๙. อนิมิ นามฺหิ จ.
 ๑๗๒, ๒๑๘. อนปฺุสฺสฺสยํ สิมฺหิ.
 ๑๗๓, ๒๒๓. อมฺุสฺส โม สํ.
 ๑๗๔, ๒๑๑. เอตเตสํ โต.
 ๑๗๕, ๒๑๒. ตสฺส วา นคฺตํ สพฺพคฺต.
 ๑๗๖, ๒๑๓. สฺสมาสุมิํ สํสํวตฺตํ.
 ๑๗๗, ๒๒๑. อิมสทฺทสฺส จ.
 ๑๗๘, ๒๒๔. สพฺพโต โภ.

- ๑๗๕, ๒๐๔. ฃปโต สุมีสถานํ สํสา.
 ๑๘๐, ๒๐๗. เนตahi สุมีมายยา.
 ๑๘๑, ๕๕. มโนคณาทีโต สุมีนามมีอา.
 ๑๘๒, ๕๗. สสุส โจ.
 ๑๘๓, ๔๘. เอเตสโม โลเป.
 ๑๘๔, ๕๖. ส สเร วากโม.
 ๑๘๕, ๑๑๒. สนุตสททสุส โส เก โพ จนุเต.
 ๑๘๖, ๑๐๗. สิมุหิ กจจุนุตาทินี นุตสทโท อํ.
 ๑๘๗, ๑๐๘. เสเสสุ นุตวา.
 ๑๘๘, ๑๕๕. พุรหุมตตสขราชาทีโต อมานํ.
 ๑๘๙, ๑๑๓. สุยา จ.
 ๑๙๐, ๑๑๔. โยนมาโน.
 ๑๙๑, ๑๓๐. สขโต จาโยโน.
 ๑๙๒, ๑๓๕. สุมีเม.
 ๑๙๓, ๑๒๒. พุรหุมโต กสุส จ.
 ๑๙๔, ๑๓๑. สขนุตสฺสึ โนนานํเสสุ.
 ๑๙๕, ๑๓๔. อาโร หิมุหิ วา.
 ๑๙๖, ๑๓๓. สุนมํสุ วา.
 ๑๙๗, ๑๒๕. พุรหุมโต ตุ สุมี นิ.
 ๑๙๘, ๑๒๓. อุกฺคํ สนาสุ.
 ๑๙๙, ๑๕๘. สตุฏฺฐิปิตาทินมา สีสุมิ สิลโลโป จ.
 (สตุฏฺฐ ๗เปฯ โลโป จ, สตุฏฺฐิปิตา ๗เปฯ โลโป จ)
 ๒๐๐, ๑๕๙. อญฺเฐสฺวารคฺคํ.
 ๒๐๑, ๑๖๓. วา นํมุหิ.
 ๒๐๒, ๑๖๔. สตุฏฺฐ นตฺตญจ.
 ๒๐๓, ๑๖๒. อู สฺสูมี สิลโลโป จ.
 ๒๐๔, ๑๖๗. สกมฺนุชาตาทินญจ.
 ๒๐๕, ๑๖๐. ตโต โยนโม ตุ.
 ๒๐๖, ๑๖๕. ตโต สุมิมิ.

- ๒๐๗, ๑๖๑. นา อา.
 ๒๐๘, ๑๖๖. อาโร รสุสมิการ.
 ๒๐๙, ๑๖๘. ปิตาทินมสิมฺหิ.
 ๒๑๐, ๒๓๙. ตยาศยีนํ ตกาโร ตวตฺตํ วา.
 อิติ นามกปฺเป ตติโย กณฺโฆ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๔ มี ๓๖ สูตร คือ

- ๒๑๑, ๑๒๖. อตุตฺตุนฺโต หิสุมิมนตฺตํ.
 ๒๑๒, ๑๒๙. ตโต สุมิ นี.
 ๒๑๓, ๑๒๗. สสุส โน.
 ๒๑๔, ๑๒๘. สุมมา นา.
 ๒๑๕, ๑๔๑. ฌตโต จ.
 ๒๑๖, ๑๘๐. ฌปโต สุมิ ยํ วา.
 ๒๑๗, ๑๙๙. โยมนํ นี นปฺุสเกหิ.
 ๒๑๘, ๑๙๖. อโต นิจฺุจํ.
 ๒๑๙, ๑๙๕. สึ.
 ๒๒๐, ๗๔. เสตโต โลปํ คสิปิ. (เสตโต ฯเปฯ สิปิ)
 ๒๒๑, ๒๘๒. สพฺุพาสมาวุโสปสกุคฺคินิปาตาทิหิ จ. (สพฺุพาสมาวุโส...)
 ๒๒๒, ๓๒๗. ปฺุมสฺุส ลิงฺุคาทิสฺุ สมาสฺุส.
 ๒๒๓, ๑๘๘. อัยมิโต ปสณฺุณโต.
 ๒๒๔, ๑๕๓. นํ ฌโต กตฺรสฺุสา.
 ๒๒๕, ๑๕๑. โยมนํ โน.
 ๒๒๖, ๑๕๔. สุมิ นี.
 ๒๒๗, ๒๗๐. กิสฺุส ก เว จ.
 ๒๒๘, ๒๗๒. กุ หึหฺุสฺุ จ.
 ๒๒๙, ๒๒๖. เสเสสฺุ จ.
 ๒๓๐, ๒๖๒. ตฺุรโตเถสฺุ จ.
 ๒๓๑, ๒๖๓. สพฺุพสฺุเสตฺุสกาโร วา.
 ๒๓๒, ๒๖๗. เตฺุร นิจฺุจํ.
 ๒๓๓, ๒๖๔. เอ โตเถสฺุ จ.

- ๒๓๔, ๒๖๕. อิมสุถิ ถํทานิหโตเชสุ จ.
 ๒๓๕, ๒๘๑. อ ชุณามหิ จ.
 ๒๓๖, ๒๘๐. เอต รหิมหิ.
 ๒๓๗, ๑๗๖. อิตฺถิมโต อาปฺจโย.
 ๒๓๘, ๑๘๗. นทาโทโต วา อี.
 ๒๓๙, ๑๙๐. ฉวนนิเกณฺยณฺนุตฺถิ.
 ๒๔๐, ๑๙๓. ปตฺติภุจฺวาริการฺนุเตหิ อินี.
 ๒๔๑, ๑๙๑. นุคฺสุตฺ ตมิการ.
 ๒๔๒, ๑๙๒. ภวโต โภโต.
 ๒๔๓, ๑๑๐. โภ เก ตฺ.
 ๒๔๔, ๗๒. อการปิตาทุยนฺตฺานมา.
 ๒๔๕, ๑๕๒. ฉลปา รสุถิ.
 ๒๔๖, ๗๓. อากาโร วา.
 อิติ นามกปฺเป จตฺตฺโถ กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๕ มี ๒๔ สูตร^๔ คือ

- ๒๔๗, ๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺตฺิสญฺญาโย.
 ๒๔๘, ๒๖๐. กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ.
 ๒๔๙, ๒๖๖. ตฺรธ สตฺตฺมียา สพฺพนาเมหิ.
 ๒๕๐, ๒๖๘. สพฺพโต ธี.
 ๒๕๑-๒๖๙. กีสฺมา โว.
 ๒๕๒, ๒๗๑. หีหิณฺจณฺ์.
 ๒๕๓, ๒๗๓. ตมฺหา จ.
 ๒๕๔, ๒๗๔. อิมฺสุมา หธา จ.
 ๒๕๕, ๒๗๕. ยโต หี.
 ๒๕๖, ๐. กาล.
 ๒๕๗, ๒๗๖. กีสฺพฺพณฺฺณกฺยภฺภูหิ ทาทาจณฺ์.
 ๒๕๘, ๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.

^๔ ปทรูปสัทธิ ในกัณฑ์นี้ มี ๒๓ สูตร

- ๒๕๕, ๒๗๕. อิมสุสา รหิธุนาทานิ จ.
 ๒๖๐, ๒๗๗. สพุพสุส โส ทามุหิ वा.
 ๒๖๑, ๓๖๕. อวณฺโณ เย โลปฺณจ.
 ๒๖๒, ๓๕๑. วุฑฺฒสุส โช อธิฏฺฐเสสุ.
 ๒๖๓, ๓๕๒. ปสถสฺสตุ โส จ.
 ๒๖๔, ๓๕๓. อนฺตฺกสฺส เนโท.
 ๒๖๕, ๓๕๔. พาพฺหสฺส สาทฺโท.
 ๒๖๖, ๓๕๕. อปฺปสฺส กณฺ.
 ๒๖๗, ๓๕๖. ยฺวานณฺจ.
 ๒๖๘, ๓๕๗. วนฺตฺมณฺตฺวินณฺจ โลโป.
 ๒๖๙, ๔๑. ยวตฺถํ ตลณฺทการานํ พฺยณฺชนานิ จลณฺชการตฺถํ.
 (ยวตฺถํ ๑เปฯ ๒การตฺถํ), (ยวตฺถํ ตล ๑เปฯ ๒การตฺถํ)
 ๒๗๐, ๑๒๐. อมฺห ตฺมฺห นฺตฺ ราช พฺรหฺมตฺต สข สตฺถุ ปิตาทิหิ
 สฺมา นาว.
 อิติ นามกปฺเป ปณฺจโม กณฺโท.
 นามสฺตฺถํ นิฏฺฐิตํ.

สมาส สุตฺรในกัณท์ที่ ๗ มี ๒๕ สุตฺร คือ

- ๓๑๖, ๓๓๑. นามานํ สฺมาโส ยฺตฺตตฺโต. (นามานํ ๑เปฯ ยฺตฺตตฺโต)
 ๓๑๗, ๓๓๒. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ. (เตสํ ๑เปฯ โลปา จ)
 ๓๑๘, ๓๓๓. ปกฺติ จสฺส สฺรณฺตฺสฺส. (ปกฺติ ๑เปฯ สฺรณฺตฺสฺส)
 ๓๑๙, ๓๓๐. อฺปสฺสคฺคฺนิปาตปฺพโก อพฺยयीภาโว.
 ๓๒๐, ๓๓๕. โส นปฺปฺสกลิงฺโก.
 ๓๒๑, ๓๔๕. ทิกฺุสฺเสกตฺถํ.
 ๓๒๒, ๓๕๕. ตถา ทฺวนฺเต ปาณฺตฺริยโยคฺคฺเสนงฺคฺขทฺทชฺนตฺถกฺวิวิธ -
 วิภูทฺทวิสภากตฺถาทินณฺจ. (ตถา ทฺวนฺเต ๑เปฯ ทินณฺจ)
 ๓๒๓, ๓๖๐. วิชาสา รุกฺข ฌติ ปสฺ ฐน ฐณฺณ ชนปทาที่นณฺจ.
 ๓๒๔, ๓๓๕. ทฺวิปเท ตฺลฺยาธิกรณฺ กมฺมฐารโย. (ทฺวิปเท ๑เปฯ ฐารโย)
 ๓๒๕, ๓๔๘. สงฺขยาปฺพโป ทิกฺุ.

- ๓๒๖, ๓๔๑. อุเก ตปฺปฺริสา.
 ๓๒๗, ๓๕๑. อมาทโย ปรปเทภิ.
 ๓๒๘, ๓๕๒. อญฺญปทตฺเตสุ พหุพฺพิหิ.
 ๓๒๙, ๓๕๓. นามานํ สมฺมจฺโย ทวนฺโท.
 ๓๓๐, ๓๔๐. มหตํ มหา ตฺลุยาธิกรณํ ปเท.
 ๓๓๑, ๓๕๓. อิตฺถิยํ ภาสิตปฺมิตฺถิ ปุมาว เจ.
 ๓๓๒, ๓๔๓. กมฺมธารยสญฺเณ จ.
 ๓๓๓, ๓๔๔. อคฺคํ นสฺส ตปฺปฺริเส.
 ๓๓๔, ๓๔๕. สเร อนุ.
 ๓๓๕, ๓๔๖. กทฺ กุสฺส.
 ๓๓๖, ๓๔๗. กาปฺปตฺเตสุ จ.
 ๓๓๗, ๓๕๐. กฺวจิ สฺมาสนฺตคตฺตานมการนฺโต.
 ๓๓๘, ๓๕๖. นทิมฺหา จ.
 ๓๓๙, ๓๕๘. ชายาย ตฺทํ ชานิ ปติมฺหิ.
 ๓๔๐, ๓๕๕. ธนฺมฺหา จ.
 ๓๔๑, ๓๓๖. อํ วิภตฺตินมการนฺตา อพฺยธิภาวา.
 ๓๔๒, ๓๓๗. สโร รสฺโส นปฺสเก.
 ๓๔๓, ๓๓๘. อญฺญสฺมา โลโป จ.
 อิติ นามกปฺเป สฺมาสกปฺโป สตฺตโม กณฺโฑ.
 สฺมาสฺสตฺตํ นิฏฺฐิตํ

ตทฺธิต สฺตฺตฺรในกัณฺฑที่ ๘ มี ๖๓ สฺตฺตฺร^๕ คือ

- ๓๔๔, ๓๖๑. วา ญปจฺเจ.
 ๓๔๕, ๓๖๖. ฉายน ฉาน วจฺฉาทีโต.
 ๓๔๖, ๓๖๗. ญฺโย กตฺติกาทีหิ.
 ๓๔๗, ๓๖๘. อโต ณี วา.
 ๓๔๘, ๓๗๑. ญโว'ปฺกฺวาทีหิ.

^๕ ปทฺรปฺสฺทธิ ในกัณฺฑนี้ มี ๖๒ สฺตฺตฺร

- ๓๔๕, ๓๗๒. เณร วิชวาทีโต.
- ๓๕๐, ๓๗๓. เยน วา สัมภูจันฺถิ จรติ จรติ วหติ ฌโก.
- ๓๕๑, ๓๗๔. ตมธึเต เตนกตาทิสนุชานนึโยคสิปฺปกณฺฑชึวิกฺกุเตสุ จ.
(ตมธึเต ๗เปฯ กุเตสุ จ)
- ๓๕๒, ๓๗๖. ฌ รากา เตน รตฺตํ ตสุเสทมณฺณตฺเตสุ จ.
(ฌ รากา ๗เปฯ กุเตสุ จ)
- ๓๕๓, ๓๗๘. ชาตาทีนมิมียา จ.
- ๓๕๔, ๓๗๙. สมฺมุตฺเต กณฺ ฌา.
- ๓๕๕, ๓๘๐. กาม ชน พนฺธุ สหายาทีหิ ตา.
- ๓๕๖, ๓๘๑. ตทสฺส ฌานมิโย จ.
- ๓๕๗, ๓๘๒. อุปฺมตฺถายิตฺตํ.
- ๓๕๘, ๓๘๓. ตนฺนึสฺสิตฺตฺเต โส.
- ๓๕๙, ๓๘๔. อาลฺล ตพฺพหุเล.
- ๓๖๐, ๓๘๕. ฌย ตฺต ตา ภาเว ตฺ.
- ๓๖๑, ๓๘๖. ฌ วิสมาทีหิ.
- ๓๖๒, ๓๘๗. รมณียาทีโต กณฺ.
- ๓๖๓, ๓๘๘. วิเสเส ตฺรตฺมยิสฺสทกียิฏฺฐา.
- ๓๖๔, ๓๘๙. ตทสฺสตฺถิติ วิ จ.
- ๓๖๕, ๓๙๐. ตปาทีโต สี.
- ๓๖๖, ๔๐๐. ทณฺฑาทาทีโต อิก อี.
- ๓๖๗, ๔๐๑. มธฺวาทีโต โร.
- ๓๖๘, ๔๐๒. กุณฺทาทีโต วนฺตฺ.
- ๓๖๙, ๔๐๓. สตฺยยาทีหิ มนฺตฺ.
- ๓๗๐, ๔๐๔. สทฺฐาทีโต ฌ.
- ๓๗๑, ๔๐๕. อายฺสฺสกาธาสา มนฺตฺมฺหิ.
- ๓๗๒, ๓๘๕. ตปฺปกตฺตวณฺ มโย.
- ๓๗๓, ๔๐๖. สงฺขยาปฺรณฺ โม.
- ๓๗๔, ๔๐๗. ส ฌสฺส วา.
- ๓๗๕, ๔๐๘. เอกาทีโต ทสฺสฺสี.

- ๔๐๑, ๓๗๕. มายุนมากโม จานเน
 ๔๐๒, ๓๗๕. อาตุตถจ.
 ๔๐๓, ๓๕๔. กุวจาติมชฺฌตฺตรานํ ที่ฆรสฺสา ปจฺจเยสฺส จ.
 (กุวจาติ ๗เปฯ สฺ จ)
 ๔๐๔, ๓๗๐. เตสฺ วุฑฺธิ โลปาคมวิการวิปริตาเทสา จ.
 (เตสฺ วุฑฺธิ ๗เปฯ เทสา จ)
 ๔๐๕, ๓๖๕. อายฺวณฺณานญจาโย วุฑฺธิ.
 อิติ นามกปฺเป ตฺทฺธิตฺกปฺโป อฏฺฐโม กณฺโฑ.
 ตฺทฺธิตฺสฺตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

อาขยาด สุตฺรในกัณฑ์ที่ ๑ มี ๒๖ สุตฺร กือ

- ๔๐๖, ๔๒๕. อถ ปุพฺพานิ วิภตฺตินํ ฉ ปรสฺส ปทานิ.
 ๔๐๗, ๔๓๕. ปรานฺยคฺคฺตโนปทานิ.
 ๔๐๘, ๔๓๑. เทว เทว ปจฺมมชฺฌมิมฺมคฺคฺตมปฺริสา.
 ๔๐๙, ๔๔๑. สพฺเพสเมกาภิธานเ ปโร ปฺริโส.
 ๔๑๐, ๔๒๓. นามมฺหิ ปยฺชฺชมาเนปิ ตฺลฺยาธิกรณเ ปจฺโม.
 ๔๑๑, ๔๓๖. คฺคฺมุเห มชฺฌิมโ.
 ๔๑๒, ๔๓๗. อมฺเห อคฺคฺตโม.
 ๔๑๓, ๔๒๖. กาลเ.
 ๔๑๔, ๔๒๘. วคฺคฺตมานา ปจฺจปฺปนฺเน.
 ๔๑๕, ๔๕๑. อาณตฺยาสิสฺตฺเถ'นฺตฺตฺกกาลเ ปณฺจมี.
 ๔๑๖, ๔๕๔. อนฺมตฺติปฺริกปฺปคฺคฺเถสฺ สคฺคฺตมี.
 ๔๑๗, ๔๖๐. อปฺปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
 ๔๑๘, ๔๕๖. หิยฺโย ปฏฺติ ปจฺจกฺเข หิยคฺคฺตนิ.
 ๔๑๙, ๔๖๕. สมีเป'ชฺชตฺนิ.
 ๔๒๐, ๔๗๑. มาโยเค สพฺพกาลเ จ.
 ๔๒๑, ๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
 ๔๒๒, ๕๗๕. กุริยาติปฺนฺเนตีเต กาลาติปฺตฺติ.
 ๔๒๓, ๕๒๖. วคฺคฺตมานา ติ อนฺตฺติ สฺติ อ มิ ม

- เต อนุเต เต วุเห เอ มุเห.
 ๔๒๔, ๔๕๐. ปณฺจมี ตฺ อนุตฺ หิ ธ มิ ม
 ตํ อนุตํ สฺสฺ วุโห เอ อามุหเส. (ปณฺจมี ๗เปฯ มุหเส)
 ๔๒๕, ๔๕๓. สตุตฺมี เอยฺย เอยฺยํ เอยฺยาสี เอยฺยถ
 เอยฺยามี เอยฺยาม เอยฺ เอริ เอโถ
 เอยฺยาวุโห เอยฺยํ เอยฺยามุเห.
 ๔๒๖, ๔๕๕. ปโรกฺขา อ อฺ เอ ตถ อํ มุห
 ตถ เร ตฺโถ วุโห อี มุเห.
 ๔๒๗, ๔๕๕. หิยตุตฺนี อ อฺ โอ ตถ อํ มุห
 ตถ ตฺถํ เส วุหํ อี มุหเส.
 ๔๒๘, ๔๖๘. อชฺชตุตฺนี อี อํ โอ ตถ อี มุห
 อ อฺ เส วุหํ อํ มุเห.
 ๔๒๙, ๔๗๒. ภวิสฺสนฺติ สฺสฺติ สฺสนฺติ สฺสฺสิ สฺสฺถ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ
 สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ
 ๔๓๐, ๔๗๔. กาลาติปฺตฺติ สฺสา สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ
 สฺสํ
 ๓๓๑, ๔๕๘. หิยตุตฺนี สตุตฺมี ปณฺจมี วตุตฺมานา สพฺพธาตฺกํ.
 อิติ อาชฺชุตฺกปฺเป ปจฺโม กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๒ มี ๒๖ สูตร คือ

- ๔๓๒, ๓๖๒. ธาตุลึงฺเกหิ ปฺรา ปจฺจยา.
 ๔๓๓, ๕๒๘. ตฺช คุปฺ กิตฺ มาเนหิ ข ฉฺ สฺวา วา.
 ๔๓๔, ๕๓๔. กฺช ฆสฺ หรฺ สฺ ปาทีหิ ตฺมิจฺจตุเถสฺ จ.
 ๔๓๕, ๕๓๖. อาย นามโต กตฺตฺปูมฺนาทาจาร.
 ๔๓๖, ๕๓๗. อีญฺ'ปฺมานา จ.
 ๔๓๗, ๕๓๘. นามมฺหา'ตฺติจฺจตุเถ.
 ๔๓๘, ๕๔๐. ธาตุหิ เณณฺยณาเปณาปฺยการิตานิ เหตุวตุเถ.
 (ธาตฺหิ ๗เปฯ เหตุวตุเถ)
 ๔๓๙, ๕๓๙. ธาตฺรฺรูปํ นามสฺมา ฉฺโย จ.
 ๔๔๐, ๔๔๕. ภาวกมฺเมสฺ โย.

- ๔๔๑, ๔๔๓. ตสุส จวคฺคยการวการตฺตํ สชาตฺวนตฺตสุส.
(ตสุส จ ฯเปฯ ตฺวนตฺตสุส)
- ๔๔๒, ๔๔๘. อิวณฺณากโม วา.
- ๔๔๓, ๔๔๕. ปุพฺพรูปญจ.
- ๔๔๔, ๕๑๑. ยถา กตฺตริ จ.
- ๔๔๕, ๔๓๓. ฎวาทิโต อ.
- ๔๔๖, ๕๐๕. รุชาทิโต นิคฺคหิตฺตปุพฺพญจ.
- ๔๔๗, ๕๑๐. ทิวาทิโต โย.
- ๔๔๘, ๕๑๒. สุวาทิโต ญฺ ณา อุณา จ.
- ๔๔๙, ๕๑๓. กิยวาทิโต นา.
- ๔๕๐, ๕๑๓. คหาวาทิโต ปุปฺ ญหา.
- ๔๕๑, ๕๒๐. ตนาทิวาทิโต โโอ ยิรา.
- ๔๕๒, ๕๒๕. จุรเวทิวาทิโต เณ ญยา.
- ๔๕๓, ๔๔๔. อคฺคตโนปทานิ ภาว จ กมฺมณี.
- ๔๕๔, ๔๔๐. กตฺตริ จ.
- ๔๕๕, ๕๓๐. ชาตฺตปุพฺพญเยหิ วิภตฺติโย.
- ๔๕๖, ๔๓๐. กตฺตริ ปฺรสุสฺสปทํ.
- ๔๕๗, ๔๒๔. ฎวาทิโต ชาตโว.
อิตฺติ อาขุยตกปฺเป ทฺตโย กมฺมโท.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๓ มี ๒๔ สูตร คือ

- ๔๕๘, ๔๖๑. กุจจาทิวณฺณานเมกฺกสุสฺสรานํ เทวภาโว.
(กุจจาทิวณฺณานเมกฺกสุสฺสรานํ เทวภาโว)
- ๔๕๙, ๔๖๒. ปุพฺพโพพฺพภาโส.
- ๔๖๐, ๕๐๖. รสุโส.
- ๔๖๑, ๔๖๔. ทฺตยจตฺตฺตฺตฺตํ ปฺรมตฺตียา.
- ๔๖๒, ๔๖๓. กวคฺคตฺตฺตฺตฺตํ จวคฺคโต.
- ๔๖๓, ๕๒๓. มานกิตานํ วตฺตตํ วา.
- ๔๖๔, ๕๐๔. หสฺส โข.
- ๔๖๕, ๔๖๓. อนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ ฎวาทิโต วา.

- ๔๖๖, ๔๘๕. นิกุลหิตตจ.
 ๔๖๗, ๕๓๓. ตโต ปามานามิ วามิ เสสุ.
 ๔๖๘, ๔๕๒. จา ตัญโจ.
 ๔๖๙, ๔๕๔. ปา ปิโว.
 ๔๗๐, ๕๑๔. ฌาสฺส ชาชฺณา.
 ๔๗๑, ๔๘๓. ทิสฺสฺส ปสฺสฺส ทิสฺสฺส ทกฺขา วา. (ทิสฺสฺส ๗เปฯ ทกฺขา วา)
 ๔๗๒, ๕๓๑. พุยฺยชนนุตฺตฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ. (พุยฺยชน ๗เปฯ สฺ จ)
 ๔๗๓, ๕๒๕. โโก เข จ.
 ๔๗๔, ๕๓๕. หรฺสฺสฺส ทิ เส.
 ๔๗๕, ๔๖๕. พุรฺรณฺนมาหฺกฺวา ปโรกฺขายิ.
 ๔๗๖, ๔๔๒. คมิสฺสฺสนฺโต จฺโณ วา สพฺพาสฺ.
 ๔๗๗, ๔๗๕. วจฺสฺสชฺชตฺตนิมฺหิ มกาโร โอ.
 ๔๗๘, ๔๓๘. อกาโร ทิฆฺมิ ทิมฺเมสุ.
 ๔๗๙, ๔๕๒. หิ โลปฺปี วา.
 ๔๘๐, ๔๕๐. โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสฺสนฺตนิมฺหิ สฺสฺส จ.
 ๔๘๑, ๕๒๔. กรฺสฺสฺส สปฺปจฺจยฺสฺส กาโห.
 อิติ อาขุยตฺตกฺปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

สูตรในกัณฑ์ที่ ๔ มี ๔๒ สูตร คือ

- ๔๘๒, ๕๐๘. ทานุตฺตฺสฺสํ มิเมสุ.
 ๔๘๓, ๕๒๗. อสฺสโยคนุตฺตฺสฺส วุทฺธิ การิตฺเต. (อัสฺสโย, อสฺสโย ๗เปฯ ริเต)
 ๔๘๔, ๕๔๒. ฌมฺภาทินิ วา.
 ๔๘๕, ๔๓๔. อญฺเญสุ จ.
 ๔๘๖, ๕๔๓. กุห ทฺตฺตานํ ทิฆฺมิ.
 ๔๘๗, ๔๗๘. วจ วส วหาทินฺนฺมกาโร วสฺสฺส เข.
 ๔๘๘, ๔๘๑. หวิปริยโย โล วา.
 ๔๘๙, ๕๑๕. คหฺสฺสฺส เม ปฺปฺเป.
 ๔๙๐, ๕๑๘. หโลโป ญฺหามฺหิ.
 ๔๙๑, ๕๒๓. กรฺสฺสฺส กาสตฺตมชฺชตฺตนิมฺหิ.
 ๔๙๒, ๔๕๕. อสฺสฺมา มิमानิ มฺหิมฺหฺนฺนฺตโลโป จ.

- ๔๕๓, ๔๕๘. ถศฺส ตถตฺตํ.
- ๔๕๔, ๔๕๕. คิถฺส ตถิตฺตํ.
- ๔๕๕, ๕๐๐. ตุถฺส ตถตฺตํ.
- ๔๕๖, ๔๕๗. สิมฺหิ จ.
- ๔๕๗, ๔๗๗. ลภสฺมา อีอีนํ ตถตฺตํ.
- ๔๕๘, ๔๘๐. กุสสฺมา ที จุณฺนิ.
- ๔๕๙, ๕๐๗. ทาธาตฺสฺส ททฺชฺ.
- ๕๐๐, ๔๘๖. วทสฺส วทฺชฺ.
- ๕๐๑, ๔๔๓. คมฺสฺส คมฺมํ.
- ๕๐๑, ๔๕๓. ยมฺหิ ทา ธา มา จา หา ปา มห มถาทินมฺ.
- ๕๐๓, ๔๘๕. ยชสฺสาทิสฺสตี
- ๕๐๔, ๔๗๐. สพฺพโต อุมฺ อีสฺ.
- ๕๐๕, ๔๘๒. ชรมฺรานํ ชีร ชียฺย มียฺยา วา.
- ๕๐๖, ๔๙๖. สพฺพตฺถาสฺสฺสาทิลोโป จ.
- ๕๐๗, ๕๐๑. อสพฺพธาตฺถเก ภู.
- ๕๐๘, ๕๑๕. เอยฺยสฺส ณาโต อียา ณา.
- ๕๐๙, ๕๑๖. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
- ๕๑๐, ๔๘๗. โลปญฺเจตฺตมกาโร.
- ๕๑๑, ๕๒๑. อุตฺตโมกาโร.
- ๕๑๒, ๕๒๒. กรสฺสกาโร จ.
- ๕๑๓, ๔๓๕. โอ อว สเร.
- ๕๑๔, ๔๙๑. เอ อย.
- ๕๑๕, ๕๔๑. เต อววาธา การิเต.
- ๕๑๖, ๔๖๖. อิการากโม อสพฺพธาตฺถกมฺหิ. (อิการา ฯเปฯ กมฺหิ)
- ๕๑๗, ๔๘๘. กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยानํ ทินฺวิปริธาเทสโลปาคมา จ.
(กฺวจิ ธาตฺ ฯเปฯ คมา จ)
- ๕๑๘, ๔๔๖. อุตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
- ๕๑๙, ๔๕๗. อการากโม หียตฺตนิ อชฺชตฺตนิ กาลาติปฺตฺตีสฺ.
- ๕๒๐, ๕๐๒. พฺรุโต อี คิมฺหิ.

- ๕๒๑, ๔๒๕. ชาตฺตฺสนฺโต โลโปเนกสฺตรสฺส. (ชาตฺ ๗เปฯ รสฺส)
 ๕๒๒, ๔๒๖. อิตฺยมนฺนโต จฺโณ วา.
 ๕๒๓, ๕๒๖. การิตานํ โณ โลโป. (การิตา ๗เปฯ โลโป)
 อิติ อาขุยตกปฺเป จตฺตฺโต กณฺโฑ.
 อาขุยตสฺสฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในกัณฑ์กิตก์ ตั้งแต่สูตรที่ ๕๒๔-๕๖๑ ถึงในกัณฑ์อุณาที ตั้งแต่สูตรที่ ๖๒๔-๕๖๓ ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วใน ภาคผนวก (สูตร) หมวด ข.

การก สูตรในกัณฑ์ที่ ๖ มี ๔๕ สูตร คือ

- ๒๗๑, ๓๐๘. ยสฺมาทเปติ ภยมาทตฺเต วา ตทปาทานํ.
 ๒๗๒, ๓๐๙. ชาตฺนามานมฺปสฺสคฺโขคาทีสฺวปี จ.
 ๒๗๓, ๓๑๐. รกฺษณตฺถานมิจฺฐิตํ.
 ๒๗๔, ๓๑๑. เยน วาทสฺสนํ.
 ๒๗๕, ๓๑๒. ทฺวณฺตฺกทฺชกาลนิมฺมานตฺวาโลปทีสํโยคฺวิภตฺตารปฺปโยค
 สฺทฺชปฺปโมจนเหตุวิตปฺปมานปฺพพโยคพฺนรณคฺณวจน-
 ปณทกณโถกาทตฺตฺสฺ จ.
 ๒๗๖, ๓๐๒. ยสฺส ทาทฺกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ.
 ๒๗๗, ๓๐๓. สิตาฆ หนฺ จา สป ธาร ปีห กฺช ทฺหิสฺโสสฺสย ราธิกฺช-
 ปฺจจาตฺถอนฺนปฺติคฺคิณ ปฺพทฺตฺตาโรจนตฺถ ตทตฺถ-
 ตฺมาตฺถาลมตฺถมณฺตนาทปฺปานิคฺตฺยตฺถกมฺมนิอาสี-
 สตฺถสมฺมุติภฺยฺยตฺถตฺถเตสฺ จ.
 ๒๗๘, ๓๒๐. โย ธาโร ตโมกาสิ.
 ๒๗๙, ๒๙๒. เยน วา กยฺริเต ตํ กรณํ.
 ๒๘๐, ๒๘๕. ยํ กโรติ ส กตฺตา.
 ๒๘๑, ๒๙๔. โย กโรติ ส กตฺตา.
 ๒๘๒, ๒๙๕. โย กเรติ ส เหตุ.
 ๒๘๓, ๓๑๖. ยสฺส วา ปรีคฺคโห ตํ สามิ.
 ๒๘๔, ๒๘๓. ลิงฺกตฺถ ปจฺมา.
 ๒๘๕, ๓๐. อาลปเน จ.

- ๒๘๖, ๒๕๑. กรณ ตติยา.
- ๒๘๗, ๒๕๖. สหาทีโยเค จ.
- ๖๘๘, ๒๕๓. กตุตรี จ.
- ๖๘๙, ๒๕๗. เหตุวตุเถ จ.
- ๒๕๐, ๒๕๘. สตุตมยตุเถ จ.
- ๒๕๑, ๒๕๙. เยนงุควิกาโร.
- ๒๕๒, ๓๐๐. วิเสสเน จ.
- ๒๕๓, ๓๐๑. สมุปทานे จตุตถิ.
- ๒๕๔, ๓๐๕. นโมโยคาทีสุวปี จ.
- ๒๕๕, ๓๐๗. อปาทานे ปญจมี.
- ๒๕๖, ๓๑๔. การณตุเถ จ.
- ๒๕๗, ๒๘๔. กम्मตุเถ ทุตติยา.
- ๒๕๘, ๒๘๗. กาลทุชานมจันตส์โยเค.
- ๒๕๙, ๒๘๘. กम्मปฺวจนียตุเต.
- ๓๐๐, ๒๘๖. คติ-พุทธิ-ภุช-ปจ-หระ-กร-สยาทีนํ การิตे वा.
- ๓๐๑, ๓๑๕. สามิสฺมี ญฺจ.
- ๓๐๒, ๓๑๙. โอกาเส สตุตมี.
- ๓๐๓, ๓๒๑. สามิสฺสราริปีติ-ทายาท-สกุจี-ปญฺติ-ปสุต-กุตเลหิ จ.
- ๓๐๔, ๓๒๒. นิทฺฐารणे จ.
- ๓๐๕, ๓๒๓. อนาทเร จ.
- ๓๐๖, ๒๕๘. กุวจี ทุตติยา ญฺจินีมตุเถ.
- ๓๐๗, ๒๕๐. ตติยาสตุตมีนญจ.
- ๓๐๘, ๓๑๗. ญฺจจี จ.
- ๓๐๙, ๓๑๘. ทุตติยาปญจมีนญจ.
- ๓๑๐, ๓๒๔. กम्मกรณนิมิตฺตตุเถสุ สตุตมี.
- ๓๑๑, ๓๒๕. สมุปทานे จ.
- ๓๑๒, ๓๒๖. ปญจมยฺเถ จ.
- ๓๑๓, ๓๒๗. กาลภาเวสุ จ.
- ๓๑๔, ๓๒๘. อุปรุยาธิกิสฺสรวणे.

๓๑๕, ๓๒๕. มณฑลพิษณุโลก ตติยา จ.
 อิติ นามกบฏเป การกบฏไป ฤๅโจ ฤๅโท.
 การกบฏตู่ นิฎจิตต์. กจจาณนตู่ตู่ นิฎจิตต์.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย	พระมหาชัยศรี กิตติปัญญา (แพงตา)
วัน เดือน ปี เกิด	เกิดวันจันทร์ ที่ ๒๐ เดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๕
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๓ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี
อุปสมบท	วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ ณ พัทธสีมา วัดสามัคคีพัฒนาราม ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี
ประวัติการศึกษา	ทางธรรม - ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ สอบได้นักธรรมชั้นเอก - ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ทางโลก - ปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ จบปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะครุ ศาสตร์ (เอกการสอนสังคม)

ประวัติการทำงาน

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี สำนักเรียนวัดหลวงปริชาภูฏ อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

ปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี สำนักเรียนวัดราชสิงขร เขตบางคอแหลมกรุงเทพมหานคร
ปีพุทธศักราช ๒๕๓๖ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการตรวจธรรมและบาลีสนามหลวง

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ - ปัจจุบัน เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี สำนักเรียนวัดสร้อยทอง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ - ๒๕๔๖ เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายปกครอง สำนักเรียนวัดสร้อยทอง กรุงเทพมหานคร

ที่อยู่ปัจจุบัน

วัดสร้อยทอง แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร (๑๐๘๐๐)

โทร. ๐๒-๕๑๒-๖๐๗๕, ๐๗-๕๒๕-๐๕๕๒.